CSAPODI TÜKÖR

CSAPODI TÜKÖR

Írták:

Bella Józsefné
Cseh Jánosné
Csiszár Jenő
Horváth Lajos
Nagy Imre
Szukhentrunk Imre

a Csapod-barátok Egyesületének tagjai

A szöveget gondozta és szerkesztette:

Nagy Imre

Tördelés, nyomdai előkészítés:

Sziklai Zsolt

ISBN 978-615-00-8489-3

Kiadja Csapod község önkormányzata
Felelős kiadó: Kocsis László polgármester

2020.

Előszó

A csapodi általános iskolában történelmet tanulva sokszor morfondíroztam magamban arról, mi történhetett itt az én szülőfalumban egy-egy korban, amikor az ország életében nagy fontosságú események mentek végbe. Tanáraink a tananyaghoz igazodva oktattak bennünket, a falu történetéről nem esett szó. Tekintsünk most el attól, hogy egyszer Varga Ferenc tanár úr a falu nevének eredetéről – a kérdőjelet is kitéve – elmesélte, hogy Vitnyéden a kéregetőket általában jószívvel fogadták, és az ennivalót e szavakkal adták át nekik: vidd, nyéd (vagyis nyeld, edd)! Ebből aztán az évek során Vitnyéd lett. Bezzeg, mikor Csapodon kéregettek, ott elkergették, megcsapkodták őket, ezért lett a falu neve Csapod.

Valahogy soha nem került sor arra, hogy megkérdezzem történelemórán: és mi történt akkor Csapodon? Magamban azt mondtam, hogy itt bizonyára nem volt semmi említésre méltó, az emberek élték a maguk egyszerű életét: születtek, valahogy felnőttek, éltek aztán meghaltak. A szüleim gyakran emlegették korábbi nehéz sorsukat, a sok éhezést, viszontagságot, amit meg kellett élniük. Hallottam tőlük a Toki báró nevét, apám egyszer beszélt arról, hogy állítólag itt született Sobri Jóska… Na és sokat mesélt a 2. világháborúról, amiben sorkatonaként maga is részt vett, kis híján az életébe került (a dum-dum golyó a vállát szakította át). A rapsickodásról, emiatt gyakori viaskodásáról a csendőrökkel, akik elkapni, tetten érni csak ritkán tudták, de pár napot azért rá-rásóztak, amit leült helyben az alkalmi fogdában.

Hallottam arról, hogy Regős Frigyes plébános (1905-1987), aki 1953-tól szolgált Csapodon, megírta a falu történetét (1966-ban készült el vele), de csak évtizedek múlva jutott hozzám arról egy fénymásolt példány. Már huszonéves voltam, amikor az 1970-es években kezembe került a Soproni Szemle egy-egy száma, melyekben találkoztam az 1955-től már Budapesten dolgozó Katona Imre (1927-2005) írásaival, melyek szülőfalujáról, Csapodról szóltak. Később személyesen is megismertem őt, igaz sajnos csak néhány alkalommal találkoztunk. Nagy örömömre szolgált, amikor 2003-ban megjelent a könyve Csapodról, melyből erősen hézagos ismereteim kiegészültek, ugyanakkor impulzusokat kaptam, hogy egy-egy részletnek próbáljak utánanézni, írásos forrásokat találni, rákérdezni azoknál, akik megéltek a faluban bizonyos történéseket.

Apám minket még megtanított a helyi hagyományokra, illetve mesélt azokról. Megmutatta, hogyan kell lucázni, mit kell közben mondani. Korbácsot font a bátyámnak és nekem, az első bátortalan utunkon elkísért bennünket a közeli házakba december 27-én, hogy megkorbácsoljuk a népeket. Kereplőt készített számunkra, hogy húsvétkor, amikor a harangok Rómába mennek, azzal helyettesítsük a déli harangszót. Mentünk kis Jézust köszönteni, Orbán Laci barátommal még a legeldugottabb házakba is bekopogtunk, hogy megvigyük a hírt: megszületett a kis Jézus, és hogy gyarapítsuk

forintjaink számát… Fosztottuk a kukoricát, jöttek hozzánk a rokonok, a szomszédok, mi is mentünk hozzájuk viszonozni a segítséget. Közben ámulva, borzongva hallgattuk a történeteket szellemekről, ludvércekről, szemmel verő cigányasszonyokról, a szenes vízzel megmosakodók csodálatos gyógyulásáról.

A Csapod-barátok Egyesületének egyik elnökségi ülésén Kocsis Miklósné (Magtáros) Zsuzsa javasolta, jó lenne egy könyvet kiadni, amiből a legfontosabbakat megtudhatnák Csapodról az itt élők, és ajándékba is lehetne azt adni. Azonnal megtetszett az ötlet. Mindjárt arra gondoltam, összefoglalhatnánk abban a falu történetét, a mai gyerekeknek ne kelljen úgy felnőniük, hogy mit sem tudnak településük múltjáról. Aztán arra, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk, még most össze tudjuk gyűjteni, papírra lehet vetni a csapodi népszokásokat, ilyen módon megmenteni azokat az utókornak (és talán még abban is bizakodhatunk, hogy lelkes emberek egyszer újratanítják, újratanulják azokat). Szándékunkhoz szerencsére egyetértő támogatást kaptunk a falu polgármesterétől, Kocsis Lászlótól, majd – amikor ennek lehetősége egy sikeres pályázat révén megteremtődött – az anyagi támogatást is elnyertük a község önkormányzatától. Ezúton is köszönöm, hogy a falut ezzel is szolgálni kívánó szándékunkat támogatásra méltónak találták és vállalták a könyv kiadását. Bízom benne, hogy nem bánják meg döntésüket.

Ebben a könyvben röviden leírtuk a település történetét, a népszokásokat, bemutatjuk a legfontosabb környezeti és épített értékeket, a falu mai életét, bízva abban, hogy épülésére szolgál minden olvasónak, és erősíti a mi kis hazánk Csapod szeretetét.

Bár törekedtünk rá, de egészen tökéleteset valószínű, nem sikerült létrehozni. Elnézést kérek mindenkitől és hozzátartozóiktól, akik kimaradtak a név szerint említettek közül, és azért is, ha nem jó évszámot írtunk valahová. Sokszor kellett az emlékezetre hagyatkozni, hiszen nem tudtunk minden témában írásos dokumentumhoz jutni, illetve – mivel nem ez a munkánk, csak amatőrként műveljük a helytörténetírást – nem jutott idő arra, hogy több levéltár mélyén kutassunk esetleg meglévő jegyzőkönyvek, feljegyzések, értékelések után. Gondolom, nem mindenki fog egyetérteni minden mondatunkkal, ezt el sem várjuk. Bizonyos történések értékeléséhez – ahogy mondani szokták – hiányzik még a kellő történelmi távlat. Tapasztalat, hogy néha a szándéktól függetlenül nem látjuk meg a fától az erdőt. Nincs garancia arra, hogy mi, akik írtuk a könyvet, mentesek lennénk ettől. Mindenki, aki a múltat tisztességes szándékkal és a jobb jövőt szolgálva akarja értékelni, arra törekszik, hogy objektív mércével mérjen, az igazságot állapítsa meg. Ez azonban soha senkinek nem sikerülhet maradéktalanul, mert foglya a benne kialakult világnézetnek, a benne munkáló nem tudatos előítéleteknek, emberi hibáinak, gyengeségeinek. Valamelyest orvosság erre, ha sok-sok nézetet ütköztetünk és így jutunk el a megállapításokhoz. Eléggé széles körben megtettük ezt is, de ennek ellenére nincs garancia arra, hogy minden kérdésben minden tekintetben az objektív valóságot sikerült leírni.

Természetesen azért értékesnek tartjuk a könyvet, mely címének megfelelően tükrözni akarja a csapodi múltat, a jelent és a jövőbe vetett hitet, mely sokunkban munkál. Olyan értéknek, mely tovább gyarapítható, tökéletesíthető. Ezt a nemes feladatot az utókorra, a falut szeretőkre hagyjuk, arra kérve, biztatva őket, hogy végezzék el azt, hozzanak létre majd egy ennél jobb művet akkor, amikor erre elérkezik az idő.

A szerkesztő

Egy kis helyrajz

Írott források szerint Csapod (mint a három családfalu egyike) 1257-ig a szolgagyőri királyi várbirtokhoz tartozott, akkor IV. Béla király Simon Bertrand spanyol grófnak adományozta. A vármegyerendszer kialakulása után Sopron vármegye, azt követő-en Sopron megye, majd Győr-Sopron megye községei közé sorolták. Napjainkban Győr-Moson-Sopron megyei település. Egy időben a kapuvári, jelenleg a soproni járás faluja. A Nyugat-magyarországi Peremvidék nagytáj, azon belül a Soproni-Vasi síkság középtáj része, a Répce-sík kistáj észak-keleti területén, az északi szélesség 47°31'08" és a keleti hosszúság 16°55'35"-en helyezkedik el. Tengerszint feletti magassága 148 m. Közel van az ország nyugati határa. A falu Soprontól délkeletre 35 km-re, Kapuvártól délnyugatra 12 km-re található. A községbe be, illetve a községből kivezető utak Vitnyéd, Fertőszentmiklós, Cirák, Röjtökmuzsaj, Pusztacsalád irányába rendkívül rossz állapotban vannak (csakúgy, mint általában az országban a mellékutak többsége).
Szokták a Rábaközhöz sorolni, pedig a falu már a Kisalföld peremén, a Nyugati Alpok nyúlványain fekszik. „A talaj termékenysége szempontjából is szembeszökő az a különbség, ami a Csapod-környék és a Rábaköz vagy a Hanság és a Nyugati Alpok vidéke között mutatkozik. A dús kalászú Rábaköz, a vizenyős, lapos, ingoványos Hanság és a változatos, de elég jó termő Nyugati Alpok vidékével szemben Csapodot és környékét vastag, majdnem 35-40 cm-es kavicsréteg fedi. Hozzáértő geológusok szerint e réteg a pleisztocén korban *(mintegy 2,5 millió évvel ezelőtt kezdődő és 12 ezer évvel ezelőtt véget ért időszak - a szerk.)* alakult ki az Ősrába hordalékából. Az Ősrába ugyanis vala-

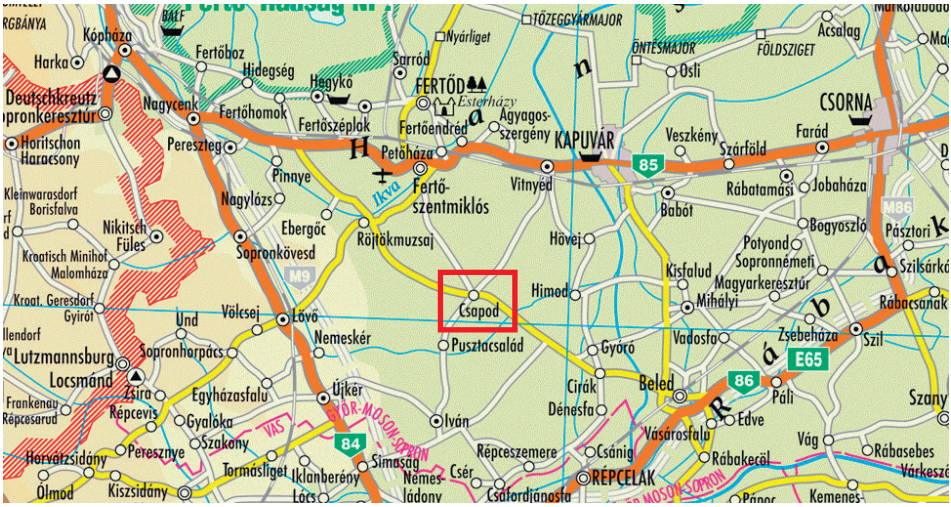

mikor a mainál sokkal északabbra, körülbelül a mai Csapod, Himod, és Hövej magasságában folyt."[1] Ugyanakkor a térség „Hatalmas kavicskészlete (1,554 km^3) … erős szennyeződöttsége és kedvezőtlen ásvány-kőzettani összetétele (a könnyen málló puha kristályos kőzetfajták magas százalékos aránya: 40%) miatt igényesebb építőanyag-ipari célokra (pl. betongyártás) csak korlátozott mértékben használható fel."[2]

Színpompás rétek váltogatják egymást

Regős Frigyes plébános a falu történetéről szóló kéziratában így írt erről: „A hordalék összetétele területenként és rétegenként változik: sárga agyag, kék agyag, fehéres kvarc homok, vöröses, vastartalmú homok és kavics, kavics a végtelenségig. Búza nagyságtól a macskafej nagyságig. A 10-12 cm hosszúságú és 6-7 cm vastagságú kavicsok nem tartoznak a ritkaságok közé. Ha egyszer divatba jönne festett kavicsoknak, mint levélnehezékeknek használata, akkor Csapod kavicsexportáló kapacitása veretlen lenne. Sajnos építkezések alkalmával anyagért mégis idegenbe kell mennünk, mivel nálunk az agyag, a homok és a kavics tisztán ritkán fordul elő. A három egy keverék masszívumot alkot, amit a helybeliek népiesen „föhenynek" neveznek. Ez a föheny se a tartós esőzést, se az aszályt nem bírja. Tartós esőzések alkalmával a vizet nem engedi le, azért tavasszal nem lehet a földekre menni, a traktorok elsüllyednek. Viszont, ha az augusztus, és előtte a július száraz, akkor a vizet nem adja fel és minden kisül." *(Regős Frigyes kéziratából az idézeteket a könyvben a továbbiakban így jelezzük: RF - a szerk.)* Nos a kavics

Egy matuzsálem

1 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 5. o. Bíró family 2003.*

2 *Települési szennyvízkezelési program. Készítette: Ornativo Bt. 2011.*

exportjára még várni kell, története során először azonban szép bevételre tett szert a falu az M85-ös gyorsforgalmi autóút Csorna-Sopron közötti szakaszának építéséhez az önkormányzat által nyitott kavicsbányából 2019-ben tölteléknek eladott kavicsból. A bevételből a templomtorony mind a négy oldalára 2020. június 4-én 2,8 millió Ft-ból óra került, 1,6 millió Ft-ból pedig utcanév- és információs táblákat, kerékpártárolókat helyeztek ki a faluban..

Óra került a toronyra

Egykor a Balatontól a Fertőig húzódó hatalmas Nagyerdő rejtette el a külvilágtól Csapodot és a környék falvait. „A II. József féle 1784-ben készült katonai térkép szerint a Nagyerdő községeit csak kanyargós utak, nehezen járható ösvények és vízfolyások kötötték össze egymással. De sokszor még ezek sem közvetlenül, csak közvetve, nagy kerülőutak árán. Csapod és Himod között ma már színpompás rétek és apró földnyelvek váltogatják egymást. 1784-ben még erdős, lápos, és süppedékes füzesek, ezernyi titkot és meglepetést rejtegető bozótok, ágas-bogas gyökerek és az ezeket át meg átfonó indák borították ezt a határrészt, melyet igen öreg emberek emlékezete szerint szívesen látogatták a legkülönbözőbb víziállatok ezrei, vadkacsák, szárcsák, vízityúkok, siklók és kígyók.”[3] A mezők, rétek virágai között ma is megtalálhatók a búzavirág, a pipacs, a margaréta, az ökörfarkkóró, a kökörcsin, a kamilla stb. Főleg a mai öregek még gyűjtik a kamillát, aminek teája tisztítja a légutakat, gyulladásgátló, nyugtató hatású. A réteken kedvező időjárás esetén ma is bőven terem az ízletes szegfűgomba (Csapodon a neve „tikgomba”), amit könnyű felismerni, a csiperke, de „lelhető itt óriáspöfeteg is, melynek íze vetekszik a vargányáéval”[4].

Mesterséges mederben csordogál a Kardos-ér

3 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 5. o. Bíró family 2003.*

4 *Csiszár Jenő (1948-) egykor csapodi, ma soproni lakos közlése.*

Az erdőírtás a 18. században kezdődött és az 1870-es években ért véget. Ez összefüggött a népességszám és a gabonaszükséglet növekedésével. Csapod tehát irtásfalu is. Az erdő távolabb került a falutól, de azt minden irányból ma is titokzatos erdőség övezi gazdagnak tekinthető növény és állatvilágával, változatos gombaflórájával, egy-egy fa matuzsálemmel.

A Temetőárok

A falutól délre mintegy 1,5 km-re, csordogál a Berek-patak vagy Kardos-ér, amelyik Sopronkövesdtől nyugatra magyar területen, nem messze az osztrák határtól ered. Forrásától kezdve keleti, majd déli irányban folyik, aztán ismét keletnek fordul, majd észak felé veszi az irányt, Vitnyéden áthaladva Agyagosszergénynél az Ikvába ömlik. Medrét az 1960-as évek elején szabályozták. Lényegében mesterséges mederbe terelték a patakot, mely egykor szemet gyönyörködtetően kanyargott a Haraszt-erdő alatt és a Rétek föle között. Partján öreg fűzfák álltak, amelyek különleges hangulatot teremtettek az árnyékukban pihenő, vagy horgát a vízbe lógató ember számára.

A fűzfák kipusztultak, illetve kivágták azokat, a régi, víz nélkül maradt mederszakaszokat betemették, összeszántották. Az általában kis vízhozamú patak meglepetésekre is képes. 1965-ben például a Haraszt-erdő ún. első útján folyt a patakból kiáradó víz a Bánya-tóba. Amikor az is megtelt, a Finánc-közön és a falu Fő utcáján az árkokban és az úttesten talált utat magának Vitnyéd irányába. Ahogy az országban több helyen, itt is megjelentek a hódok, legalábbis erről árulkodnak a nyomaik.

Itt is megjelentek a hódok

Másik folyóvizünk az ún. Folyás, hivatalos nevén Temetőárok, amely Pityer környékéről indul, Csapodon a templom mögött a domb alatt (Dózsa utca) halad a régi temető mögött Göbösmajoron át, hogy Vitnyéd után északon a Kardos-érbe torkolljon. Általában

gond nélkül lehet átlépni rajta, de volt, amikor homokzsákokkal kellett védeni a domb alatti házakat a megvadult víz ellen. A ma itt élőknek, akik alig látnak vizet az említett patakban és a Folyásban, talán meglepő, amit Timár Lajos Kenyeretlen Vitnyéd című 1993-ban megjelent könyvében írt: „… az árvíz mindig Csapod, Hövej felől jött és tengerré változtatta a határt."

A Bánya-tó

Az állóvizek közül említésre méltó a Sági-tó, mely a röjtökmuzsaji úttól keletre, a Rozmann-rét sarkát követően az erdő szélébe ékelődve található. A nyílt vízfelület általában kicsi, a mintegy 150-200 m átmérőjű terület tocsogós, zsombékos, sással, egyéb vízi növényekkel tarkított, egészen különleges hangulatot áraszt, alkalmi búvó- és ivóhelye a vadnak. A röjtöki út mentén az erdő szélén található még két egymáshoz nagyon közeli tavacska. Előfordul, hogy teljesen kiszáradnak, ilyenkor csak a növényzet jelzi (buzogány, nád, sás, káka, vagy csuhu), hogy itt máskor víz van. Természetes eredetű a Göbösmajori-tó is, amit aztán mesterségesen mélyítettek, szélesítettek. Látványa a tavat övező erdővel együtt egészen különleges, a béke, a nyugalom érzése, a ter-

A göbösmajori tó

mészet csodálata tölti el az itt járókat. Mesterséges a Bánya-tó, ami az egykori vasúttól az uradalmi majorig létesített vasútszakasz építése során keletkezett. Onnét bányászták ki a töltéshez szükséges anyagot, a területet aztán az esővíz feltöltötte. Használták kenderáztatásra, egy időben a gyerekek fürdő-, télen korcsolyázó helye volt. Télen jeget termeltek ki innét, amit szekerekkel szállítottak és a régi (uradalmi) kocsma telkén lévő jégveremben tároltak, hogy aztán italok (főleg sör) hűtésére használják. A tóba

halat senki nem telepített, ennek ellenére az iváni Péter cigány és fia egy-egy hatalmas hálóval mindig sikerrel járt az 1950-es évek második felében. Többször kiszáradt, de aztán újra feltöltődött vízzel. Még az 1960-as években is sok fegyver, lőszer kandikált ki a kiszáradt iszapból, melyek valószínűleg a 2. világháború végén kerültek a tóba. Ezek nem kis veszélyt jelentettek a gyerekekre. Napjainkra a kiszáradása állandósult (mivel nem túl mély, a talajvízből nem nagyon kap utánpótlást, a csapadék pedig kevés és időben is más az eloszlása, mint korábban). Az építkezésekhez korábban több helyen is termeltek ki földet, agyagot. Erről árulkodnak a kisebb-nagyobb gödrök az ún. Kisszerben és a régi temető mellett, mögött. A kisszeri gödrök jó részében az 1960-as években még volt víz, a legnagyobb ilyet nem hivatalos fürdőhelyként használták a gyerekek. (Ezt hívták – talán korábbi rendeltetése alapján – dögkertnek.) A régi temető mellett a közelmúltban gépi kavicskitermelés is történt, eredményeként talajvízzel telt az egyik nagyobb bánya.

A Sági-tó

Sajátos képződmények a falu határában fellelhető bombatölcsérek, melyek a 2. világháború végén ledobott bombák robbanásaitól alakultak ki. Ilyen található a Rozmann-rét sarkán, a „Rókalikon" és máshol is. Ezekben csapadékvíz gyűlik össze, az évtizedek alatt megjelentek bennük a vízi növények.
Változatos, gyönyörű vidék ez, kalandra csábítja a mindenkori gyermekeket az erdő, a mező, a vizek világa. Ajándék annak, aki itt nőhet fel, vagy legalább egyszer időt tölt e mesebeli tájon.

A falu története

1. A honfoglalás előtt

Csapod, illetve környéke már az őskorban is lakott volt. Ezt bizonyítják a soproni múzeumban lévő, innen származó bronzkori agyagedények, melyeket 1878-ban leltek meg, feltehetően az akkor a plébánia mellett a második tanteremmel bővülő iskola építéséhez kapcsolódó földmunkák során.

A vas használata Krisztus előtt 1000-ben kezdett Európában elterjedni. A vaskor kezdetén megyénk lakói a mai Ausztria területéről bevándorolt illírek voltak, kultúrájuk a Dunántúl, a későbbi Pannónia területére terjedt ki. Lakó- és temetkezési helyeiket magasabb hegytetőkön és védett helyeken sáncokkal vették körül. Ezeket nevezzük mi magyarok várhelynek. Sopronban ilyen kettő is található (Várhely és Károly-magaslat), de Fertőszéplakon, Répceszemerén, Lövőn is voltak ilyenek. A Csapodhoz közeli Szolgagyőrön is láthatók a nyomai egy nagy, kör alakú egykori földvárnak, mely szintén e korban keletkezhetett. A kisebb várhelyeket – mint amilyen a szolgagyőri is volt – temetkezési helyként nem használták, legalábbis ilyen leletek nem kerültek elő.

A vaskor második szakaszában a kelták uralták a területet, akik a várhelyeket átvették, belakták és továbbfejlesztették, építették. Szolgagyőrhöz közel a fertőszentmiklósi legelőn több őshalom található, némelyik 8-10 m-re is kiemelkedik a felszínből. Ilyen halmok Csapodhoz még közelebb is találhatók. A pusztacsaládi erdő szélén, egészen közel a falu utolsó házaihoz és a Páskomhoz több halom van. A Darab erdő szélén ugyancsak van egy magasabb halom, de a falu határában máshol is láthatók kisebb-nagyobb dombok, melyek nagy valószínűséggel nem természetes képződmények. Így Csermajor irányában három, Göböstől északra a disznóskert felé szintén.

Paur Iván és Bella Lajos régészek próbálták vallatni e dombokat, de erőfeszítéseik nem jártak sok sikerrel. „Csapodnál, a pusztacsaládi erdő szélén emelkedő dombot 1899-ben kezdték feltárni. Az ásatásról megjelent rövid közleményben arról olvashatunk, hogy a feltárók egy férfi csontvázra bukkantak, melynek azonban feltárás közben mindkét lábszárcsontja eltörött. Ily módon beigazolódott – amit már eddig is sejtettünk – az a feltevés, hogy a halmokat nem házaik megerősítésére emelték, hanem halottaik eltemetésére.” [1] Ezt erősíti, hogy a Darab erdei halmon az 1930-as évek elején egy csőszkunyhó építése közben emberi csontok és tárgyak kerültek felszínre. A tárgyak közül egy szakállas nyílhegy és egy karperec (két végén stilizált kígyófejekkel) Kovács Antal (Kovács jáger) gyermekeitől a néhai Katona Imréhez került.

---

1 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 14. o. Bíró family 2003.*

A kelták utolsó hullámát a bojok alkották. Ők a dákokkal folytatott háborúskodás következtében nagyon meggyengültek, nem tudtak ellenállni a terjeszkedő római birodalomnak. A mai Ausztria területén ismert noricumi királyságot Kr. előtt 15-ben hódították meg a rómaiak, majd rövidesen elfoglalták a királysághoz szorosan nem tartozó részeket, az Alpok és a Fertő közötti területet, aztán az egész Dunántúlt. Csapodon római kori lelet nem került elő, de a falun átmenő Sopron-veszprémi országút feltehetően e korból eredeztethető. Katona Imre álláspontja szerint a ma már használaton kívüli – a Csapodot kikerülő – Sárvári út és valaha a falumagból kiinduló Szemerei út római kori eredete „vitán felüli".

A római közigazgatást 374-ben a nagy quád betörés szétzilálta, utána rómaiak és a betelepült barbárok, majd az újabb hódító germán és avar törzsek éltek a területen. Közülük főleg az avaroktól származó leletanyagok jelentősek a megyében. Csapodról nem kerültek elő avar emlékek, de Himodról igen. Szinte biztosra vehető, hogy a késő kelta kortól a 13. századig mindig lakták Csapodot.

2. Honfoglalás. Veszély nyugatról, keletről

A honfoglaláskor Árpád, vagy inkább Kurszán[2] seregei nyugaton a Rábcáig és a Répcéig jutottak. A határt „gyepűnek", a gyepűn túli területet „gyepű-elvének" nevezték, ami egészen a szomszédos ország határáig terjedt. A gyepű-elve egyben védelmi vonal is volt. Felhasználták a természeti adottságokat (erdők, folyók, patakok, mocsarak), illetve mesterséges művekkel, akadályokkal, építményekkel is kombinálták azokat. Például gátrendszereket építettek, melyek segítségével nagy területeket tudtak elárasztani, megkeserítve a betörő ellenség életét, lassítva előnyomulásukat. Például II. Konrád (990-1039) német császár nem bírt betörni a folyókkal, erdőkkel gazdag és akadályokkal megerősített országba. Barbarossa Frigyes (1122-1190) keresztes hadai is csak úgy tudtak átvonulni 1189-ben, hogy a király hidakat veretett a folyókon, mocsarakon.

Árpád fejedelem (Képes krónika)

A gyepűvonal egyik vagy másik ország katonai sikereitől és kudarcaitól függően változott. „Például 907-től az augsburgi vereségig (955) a gyepű-elve egészen az alsóausztriai Enns folyóig (a Duna egyik mellékfolyója – *a szerk.*) terjedt, a bajor telepesek előnyomulása következtében azonban az osztrák gyepűvonal mindinkább összeszűkült.

2 *A törzsszövetség vezetői szerkezete tudományosan máig vitatott. Forrásokból levonható következtetés, hogy a magyarok a kazárokéhoz hasonló szakrális kettős királyság rendszerében éltek. A kende volt a főfejedelem, a gyula pedig a tényleges hatalmat kezében tartó fővezér, hadvezér. Többek szerint Kurszán viselte a legfőbb fejedelem rangját. Ezt viszont cáfolni látszik, hogy Pannónia meghódításakor a leírások hadvezérként szerepeltetik. Talán az is lehetséges, hogy Árpád öccse volt, hiszen valószínűtlen, hogy Álmosnak csak egyetlen fia lett volna. 904 nyarán IV. (Gyermek) Lajos keleti frank király meghívására a Fischa (folyó Ausztriában) melletti – a bajorokkal folytatott – béketárgyalásokon vett részt kíséretével, ahol orvul megtámadták, őt és kíséretét mind egy szálig legyilkolták.*

Szent István az 1031. évi békekötésben a politikai országhatárt igyekezett kijjebb tolni a Lajtától nyugatra eső Fischa folyóig."[3] Települések voltak, lakosság – feltehetően gyér számban – élt a gyepű-elvén is. A honfoglalás utáni lakosságot a nyugati gyepű-elvén németek, esetleg avarok és szlávok alkothatták, akik még korábban telepedtek le itt. A magyarok csak lassan, fokozatosan foglalták el és népesítették be e területeket, benne Csapodot. A magyarok mellett „… az Árpádkor elején nagy tömegben költözködtek országunkba besenyők az ország keleti és délkeleti szomszédságából, kiket bölcs királyaink határőrökül többnyire az ország gyepűi mellé telepítettek, vagy az ország közepére, a királyi trónus védelmére."[4] Ennek és a további népmozgásoknak következménye, hogy „A dunántúli magyarság egyik érdekes szigete a Rábaközén a kapuvári és környéki magyarság. Mint az őrségi magyarok, valószínűleg ezek is besenyő-leszármazók, német és horvát elemekkel keverve."[5]

1241-ben a tatár betörés döbbentette rá a magyarokat arra, hogy nemcsak nyugatról, hanem keletről is veszély fenyegeti a fiatal magyar államot. Tanulság volt az is, hogy a tatárok ellen csak a hegyeken épült sziklavárak nyújtottak védelmet. Ezért IV. Béla a nemességet sziklavárak építésére ösztönözte. „A nemrég áthatolhatatlan erdőket egyre nagyobb irtások, tisztások szakították meg, melyek megkönnyítették az ellenség behatolását. A nyugati részeken is, mint az ország többi területein, új életforma bontakozott ki, mely nem a természeti adottságok változatlan kihasználására törekedett, hanem igyekezett környezetét a lehetőségeknek megfelelően átalakítani, megváltoztatni, vagy legalábbis módosítani."[6]

E körülmények leértékelték a királyi erdőőrök szerepét, akik ekkor létükért küzdöttek, azért, hogy ne szoruljanak ki a hatalom számára fontos „intézmények" közül. A királyi birtokadományozások következtében azonban az erdők is urasági tulajdonba kerültek, így az egykori királyi erdőőrzők és utódaik az új tulajdonosok szolgálatába kényszerültek a volt királyi jobbágyokkal együtt.

3. Bertrand, a falu első földesura

Csapod írásos említése, akkor még név nélkül, a három család falu – a mai Csapod, Pusztacsalád, Hövej – egyikeként egy 1257-ben kelt oklevélben történik először. Az oklevélben IV. Béla (1206-1270) a korábban Bertrandnak adományozott három falu mellett neki adja a kisebbik Rábcának e falvakat érintő szakaszát is, hogy ő is gyakorolhassa a halászat és a malomállítás jogát. 1265-ben újabb oklevélben szerepel a három falu, 1284-ben mint a két család (Pusztacsalád és Csapod) egyikeként kerül említésre, 1309-ben Chapudchallád, majd 1325-ben Chapud néven jelenik meg.

A falu neve valószínűleg a türk csapa=erdei csapás szóból, illetve annak ugyancsak türk „d" kicsinyítő képzővel ellátott alakjából (erdei csapásocska) alakult ki. Vannak más vélekedések is. Gombocz Zoltán és Melich János etimológiai szótárában Csapod neve a csapni ige egyes szám második személyét jelenti. Mollay Károly úgy vélte, hogy

---

3 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 18. o. Bíró family 2003.*

4 *Győrffy István: Magyar nép magyar föld 18. oldal. Turul kiadás, Budapest 1942.*

5 *Ugyanott 19. o.*

6 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 19-20. o. Bíró family 2003.*

szláv eredetű, mivel a falu nevének első előfordulásából indult ki, mely szavunk a szláv cseljad szóból ered, mely családot, háznépet vagy szolgát jelent.

Imre magyar király (1174-1204) 1198-ban a spanyol Konstantinát vette feleségül. Bertrand az ő kíséretével jött Magyarországra testvérével Simonnal együtt. Más források szerint Konstantinával ekkor csak Simon és Bertrand nővére, a világszép Tota érkezett. Ő Benedek herceghez (említik vajdának is), Konrád fiához ment feleségül. Ekkor más ajándékokkal együtt Martonfalvát kapta a királytól ajándékul. Más következtetés szerint a király Martonfalvát korábban Benedeknek adományozta, és ő adta azt menyasszonyi ajándékként Totának a Nyergedszeg (ma Nyergesújfalu) melletti területtel együtt, melyet Bajótnak neveztek el, mivel a nemzetség fő vára Spanyolországban e nevet viselte.

Imre király (Képes krónika)

Tota öccsei csak később, már II. András (más változatban Endre) (1176 körül-1235) korában jöttek Magyarországra. Sőt valószínűleg először Simon jött, és csak később követte őt Bertrand (vagy Bertram) – 1241 előtt őt az iratokban nem említik –, aki sokkal fiatalabb lehetett bátyjánál, hiszen legalább harminc évvel, de lehet, hogy többel túlélte őt. Simont a király felvette a főnemesek közé, és 1223-ban neki adományozta a Sopron fölötti Röjtökőrit (Rahtikeuri), hogy birtokával együtt az országot is védje a németek ellen. Benedek herceg II. Endre alatt kegyvesztett lett, száműzetett és összes birtokától megfosztatott. Tota azonban – hűségesen szolgálva a királyt és a királynét – visszakapta azokat, melyeket aztán az ő halála után Simon örökölt.

Ezen előzményekkel magyarázható, hogy kezdetben fölváltva Bajótiaknak és Martoniaknak, később hosszabb ideig Nagy-Martoniaknak, majd Fraknóiaknak hívták magukat. Simon és a közben megérkező Bertrand a királyi vendégszeretetet igyekeztek meghálálni már II. Endre korában, majd amikor a tatárok pusztították az országot, vitézül helytálltak valamelyik mezei ütközetben, majd az esztergomi vár védelmében.

A muhi csata (1241) után IV. Béla elmenekült az országból, majdnem egy évig Batu kán hordái dúlták az országot. Visszatérte után a király hálával magasztalta a Martoni grófok jeles cselekedeteit, megajándékozta őket a Moson megyei Gadundorffal, a Sopron megyei Zolontával és Puczinnal, valamint a Komárom megyei Keszővel, melyek elhagyott területek voltak. Simont megerősítette Röjtökőri birtokában, szolgálatát igénybe véve Bertalan pécsi püspökkel együtt IV. Ince pápához küldte követségbe, hogy segélyt kérjenek tőle. A király arra törekedett, hogy visszaszerezze az osztrák hercegtől a neki elzálogosított vármegyéket. 1246-ban Frigyes herceg betört a magyar határvidékre,

IV. Béla (Képes krónika)

hogy visszaszerezze a korábban birtokolt területeket: Pozsonyt és Sopront támadta. IV. Béla szembeszállt a hódítóval. Nemes Martoni Bertrand gróf is részt vett a németújhelyi ütközetben, melyben sok magyar elesett, többen fogságba kerültek, köztük Bertrand is, de Frigyes is a harctéren lelte halálát. Valószínűleg a hadjáratban szerzett érdemeiért kapta Bertrand a három család falut.

Az 1257. évi oklevélből az is kiderül, hogy a három falu a Bertrandnak történt adományozásig a szolgagyőri várispánsághoz tartozott, annak tartozéka volt. (A félreértések elkerülése végett szögezzük le, ez nem az a Szolgagyőr, amely Csapodhoz közel fekszik.) Sokáig vita tárgyát képezte a történészek között, hogy melyik lehetett, hol lehetett a várispánságnak nevet adó település. Volt, aki Győrt vélte felfedezni a név mögött. A kutatások eredményeként tisztázódott, hogy e várispánság központja, Szolgagyőr a mai Szlovákia területén a Vág folyó menti Galgóc mellett feküdt. A várispánságok a honfoglalást követően nagyjából a 13. század közepéig játszottak fontos szerepet az ország védelmében. Többségük, a hozzájuk tartozó területekkel, településekkel később megyévé alakult. A szolgagyőri nem, mert földrajzilag nem volt egy terület, birtokai (tartozékai) 14 várispánság területén voltak. A szolgagyőri várispánsághoz tartozó birtok szétosztása 1257 után tovább folytatódott. Pl. 1261-ben IV. Béla az általa alapított margitszigeti kolostornak adományozza a csallóközi Thena nevű földet, 1270-ben V. István (a Pest megyei) Taksony, Zoych és Kaad nevű birtokokat adta szintén a margitszigeti apácáknak.

4. Az Osl, a Kanizsai és a Nádasdy család

4.1. A gyökerek

Simonról 1243 után szakadnak meg a tudósítások, két fiú maradt utána, Simon és Mihály. Bertrand grófról 1272 után már nincsen írásos említés, de lehet, hogy megérte a 14. század hajnalát. (Simon és Mihály grófok ugyanis csak 1302-ben elégítették ki Bertrand özvegyét hitbére, és lányait leánynegyedi illetőségeik címén.) Bertrandnak fiú utóda nem született, egyik leányát, Annát egy Gerlosoki nevű úr, a másikat III. Osl vette feleségül, aki Csapodot és Pusztacsaládot kapta nászajándékként. Házasságukból két fiú – IV. Osl és Péter – valamint egy lány, Erzsébet született. Csapod és Pusztacsalád Péteré lett, majd az ő és örökösei halála után 1380 körül a III. Osl testvérei közé tartozó Tamás ágból kisarjadó Kanizsaiak birtoka lett a két falu.

A Kanizsai család őse Lőrinc volt, aki 1318-ban a Kőszegi család familiárisaként kanizsai várnagy volt. A Kőszegiek fellázadtak Károly Róbert ellen, ekkor a király Lőrincnek adta Kanizsát, s a család ezután nevezte magát e birtokról. A családnak – mely hatalmas birtokokra tett szert – az évszázadok során több jeles tagja volt. Kanizsai László (1497-1525) Vas vármegye főispánja rendkívül vagyonos ember volt több kastéllyal és uradalommal (pl. Sárvár, Egervár, Kanizsa, Csókakő, Léka, Kismarton, Németkeresztúr, Kapuvár, Csepreg). A család rendes tartózkodási helye Sárvár volt, itt született 1521-ben Kanizsai László és Drágffy Anna második gyermekeként Orsolya. A szülők, majd a báty, Ferenc is korán elhunytak, Kanizsai Orsolya hétévesen teljesen árva lett. Szapolyai János 1532-ben fiúsította, s ekkor (11 éves korában) eljegyezte őt Nádasdy Tamás (1498-1562), a későbbi nádor, majd 1535-ben feleségül vette, így a hatalmas birtok – benne Csapod – a Nádasdyakra szállt. Kanizsai Orsolya (1521-1571)

művelt, igen vallásos asszony volt, gyakran segített az éhezőknek és a szegényeknek, ismert kertész hírében állt.

4.2. Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya

A Nádasdy család a Kanizsai család familiárisa volt. Ősi birtokaik a névadó Nádasd körül, valamint Sárvár vidékén és Vas megye déli részén terültek el. A család a köznemesség jómódú és tekintélyes rétegéhez tartozott. A Nádasdyak Zala és Vas megyében többször viselték az alispáni tisztséget, Nádasdy Tamás apja, Nádasdy I. Ferenc (1478-1541) Kanizsa várának volt a várnagya.

Nádasdy Tamás korának egyik legműveltebb embere volt. Fiatal korában Grazban járt iskolába, ahol kitűnően megtanult németül. Nagybátyja, Terjék István anyagi támogatásával előbb Bécsben majd Bolognában folytatta tanulmányait. Ezt követően jogot és bölcseletet tanult Rómában, ahol egyik bölcselet tanára, Tommaso Cajetan de Vio bíboros felfigyelt tehetségére. A bíboros 1523-ban pápai legátusként érkezett Magyarországra, és az olaszul is kitűnően beszélő Nádasdynak tolmácsként helyet biztosított a kíséretében. E munka során tapasztalatokat szerzett a római diplomáciai gyakorlatról, és megismerkedett a magyar politikai elittel. Vito ajánlásával II. Lajos a szolgálatába fogadta, 1524-től a király titkára lett. A király megbízásából 1526-ban Speyerbe ment a birodalmi gyűlésre, hogy pénzt és segélyhadat kérjen a közelgő török támadás megállítására Habsburg Ferdinándtól. Mire hazatért már lezajlott a mohácsi ütközet, melyben a király is életét vesztette.

Nádasdy Tamás

A csatavesztés után Nádasdy I. Ferdinánd (1503-1564) pártjára állt, részt vett az I. János magyar király elleni hadjáratban. Az előhaddal ő foglalta el Győrt, Tatát, Esztergomot, Visegrádot, majd bevonult az üresen hagyott Buda várába is. A törökök által támogatott Szapolyai ellentámadása 1528 őszén indult meg. 1529 szeptemberében Buda ostromakor Nádasdyt a vár kapitányaként elfogták. Lodovico Gritti javasolta Szapolyainak, hogy vegye szolgálatába. Nádasdynak nem sok választása volt, ezért levélben kérte a Habsburg királyt, hogy oldja fel hűségesküje alól, amit ő teljesített is. I. Ferdinánd 1530-ban sikertelenül ostromolta Buda várát, amit a Szigetvár ostromát félbehagyó Nádasdy védett. Ezért adományozta neki I. János a fogarasi majd a huszti várat, melytől kezdve ő és leszármazottjai „Fogarasföld örökös urainak”

Kanizsai Orsolya

nevezték magukat és használták a fogarasföldi nemesi előnevet. 1530-ban kormányzóhelyettessé nevezte ki a király.

Nádasdy hamar felismerte, Habsburg Ferdinánd nem olyan erős, hogy végső csapást mérjen Szapolyaira, és ő sem tudja kiszorítani Ferdinándot, ami az ország megosztottságának állandósulásához vezet. Ezért kezdetektől bekapcsolódott az ún. királytalan gyűlések szervezésébe, azonban ebből hamar kiábrándult, látva, hogy ott lehetetlen egyhangú döntéseket hozni, mivel mindkét uralkodó hívei részt vettek azokon. Az egyik ilyen sikertelen gyűlés után Nádasdyval együtt több résztvevő (pl. Sulyok György pécsi püspök, enyingi Török Bálint, Majláth István) 1531-ben Berzencére vonult, ahol politikai egyezséget kötöttek, hogy megvédik magukat és egymást a pártváltoztatások negatív következményeitől.

Az egyezség Nádasdy számára rendkívül fontos volt, hiszen a Kanizsai Orsolyával tervezett házasság révén hozzá kerülő új birtokrészek a Ferdinánd által ellenőrzött országrészben voltak, érdekében állt tehát Ferdinándhoz pártolni, de úgy, hogy Szapolyaival se kerüljön kenyértörésre sor. Az egyezség Ferdinánddal 1534-ben született meg, Ferdinánd is fiúsította Kanizsai Orsolyát, beiktatta Nádasdyt és menyasszonyát néhai Kanizsai László birtokaiba. Ferdinánd ígéretet tett arra, hogy Nádasdynak nem kell hadba vonulnia Szapolyai ellen, csak akkor, ha a király maga vezeti a hadjáratot. Nádasdy és a vele együtt a Habsburgok oldalára visszatérő rokonai, barátai kegyelmet kaptak korábbi tetteikért, és mindannyian visszakapták birtokaikat.

Időközben a Nádasdy Annát feleségül vevő Majláth Istvánt Szapolyai erdélyi vajdává nevezte ki, így sógora révén Nádasdynak befolyása maradt a János király körüli vezetők között is. Nádasdy a pártváltás után óvatos politikát folytatott, új birtokainak fejlesztésére koncentrált. Ferdinánd azonban valóban megbocsátott neki, királyi tanácsossá és tárnokmesterré, 1537-ben pedig (Keglovich Péterrel együtt) Horvátország és Szlavónia bánjává nevezte ki. Ezzel az ország harmadik főméltóságává emelte, és megkapta Vas vármegye főispáni címét is.

1540-ben meghalt Szapolyai János. Nádasdy az országegyesítésen fáradozott. 1542-ben Ferdinánd országbíróvá, 1554-ben – az országgyűlés támogatásával – nádorrá nevezte ki az előző évben bárói rangra emelt Nádasdyt. Ez azt jelentette, hogy a király távollétében ő volt a helytartó, a haderő főparancsnoka, a főbíró, a Magyar Tanács feje, a közbenjáró a király és a rendek között. Tisztét haláláig[7] (1562) töltötte be. (Ezt követően 1608-ig a nádori szék betöltetlen volt, mely a Habsburg ház központosítási törekvéseivel függött össze.)

7 *Egerváron hunyt el 63 évesen az akkor Európa-szerte dühöngő pestisjárványban.*

4.3. További Nádasdyak

Nádasdy Tamásnak Kanizsai Orsolyával 1535-ben kötött házasságából[8] húsz év után (szinte csodaként[9]) egy gyermek született, Nádasdy II. Ferenc (1555-1604), a híres törökverő, az erős fekete bég, a tizenötéves háború egyik hadvezére, Vas vármegye főispánja.

Nádasdy Ferenc és Esterházy Julianna

Az ő unokája a család következő jeles tagja, Nádasdy III. Ferenc (1625-1671), aki Vas majd Zala és Sopron vármegyék főispánja, 1664-től országbíró volt. A családi hagyományok folytatójaként példamutatóan támogatta a tudományt és a művészeteket. 1643-ban az evangélikusok csepregi zsinatán bejelentette, hogy katolikus hitre tér. (Ezt követte aztán birtokain is a lakosság visszatérése, térítése a katolikus egyházba.) Esterházy Anna Júliával 1644-ben kötött házasságából 14 gyermek született. Részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, mert hite megingott a Habsburgokban, hiszen elmaradtak a harmincéves háború végén beígért törökellenes támadások. Büntetése a halál

---

8 *Nádasdy közel 23 évvel idősebb volt az akkor 14 éves feleségénél. Sok forrás szerint a házaspár a kor egyik legszebb szerelmi életét élte, melyről levelezésük tanúskodik. A sokat utazó, sokszor hónapokig távol lévő Nádasdy tanította meg írni feleségét. Levelezésükből sokszor idézik a következő sorokat: „Szerelmes Orsikám, akár tűrjem s akár tagadjam, de bizon igen szorgalmatos és félelmes vagyok, hogy nincs jól dolgod, mert sok napja immár, hogy semmit nem írál." „Továbbá, szerelmes uram, én te Kegyelmed ellen ugyan nagyot vétettem, hogy én te Kegyelmednek ennyi levelére választ nem tettem; mert bizony sem haragom, sem feledékenségem miatt nem esett ez én rajtam, hanem naponként Kegyelmedet vártam."*

9 *Egyes források szerint halva születtek a gyermekei. Regős Frigyes kéziratában pl. azt írja, hogy három fia közül csak Ferenc maradt életben. Nádasdy Tamás a híres Szegedi Kőrös Gáspárt fogadta fel, aki korának legtudósabb orvosa volt. Az orvos daganatot talált Kanizsai Orsolya méhében, amit aztán csodával határos módon, de eredményesen gyógyított. Gyógyfüves fürdőket írt elő, diétáztatta az asszonyt, méhébe egy speciális, növényi főzetett fecskendezett.*

lett (Bécsben végezték ki), birtokait elkobozták, a Nádasdy család elvesztette egykori befolyását.

Később unokájával Nádasdy V. Ferenccel (1708-1783) még egyszer felragyogott a Nádasdyak csillaga. Hadvezérként hatalmas csatákat nyert meg, Mária Terézia (1717-1780) az ő tiszteletére alapította a Mária Terézia-rendet, ami az egyik legnagyobb kitüntetésnek számított. A királynőtől vezérőrnagyi (főstrázsamesteri) kinevezést kapott, később altábornagy lett. A róla elnevezett Nádasdy huszárezred 1888-tól újra az ő nevét viselte egészen a 2. világháború befejezéséig.

4.4. Kastély és a majorok

A Kanizsaiaknak Csapodon is volt kastélya, „… melyről már 1492-ben olvashatunk úgy, mint Kanizsai László kúriájáról. A kúria fél jobbágytelken áll. Kanizsai László leánya, Orsolya később is ragaszkodik hozzá, mint gyermekkorának egyik színteréhez. Már mint Nádasdy Tamásné is gyakran megfordult Csapodon fiával Ferenccel, a későbbi Fekete Béggel és férjével, Nádasdy Tamás nádorral, aki még 1557-ben is tiltotta feleségét attól, hogy Csapodra menjen."[10] A major a falu délkeleti részén feküdt, változó intenzitással, átalakításokkal 1945-ig működött. E komplexum maradványaként égett le 1945-ben a háborús eseményekben az ún. birkásház, melynek helyén az új iskola felépült a plébánia és a templom között álló, szintén leégett régi iskola helyett.

Csapod neve gyakran felbukkan Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya leveleiben, de a falu állapotáról, viszonyairól ezek nem tudósítanak. A korszakról az adólajstromokból származnak források. Sopron megyében ezeket 1536-tól kezdték vezetni, ám ezekben Csapodról adatok nincsenek, a falu csak 1564-ben szerepel adófizetőként. Feltehetően a falu erősen elnéptelenedett, valószínűbbnek az tekinthető, hogy nagyon lecsökkent létszámmal vészelte át ezeket az évtizedeket. 1536-tól az adózás új alapja a porta lett, mert a török ellen folytatott háború tetemes kiadással járt. Az új adózást nemcsak Csapodon nem lehetett bevezetni, mellette még pl. Süttör, Salamonfa (ma Salmannsdorf, Ausztriaí), Ligvánd (ma Nebersdorf, Ausztria), Und és Füles (ma Nikitsch, Ausztria) sem adóztak egy ideig. A török 1529-ben feldúlta a Rábaközt, 1532-ben Kőszeget ostromolta. Mégsem valószínű, hogy Csapod „elnéptelenedése" ezzel függött össze, a falut a Nagyerdő megvédte, feltehetően elkerülték a török csapatok. Az okok inkább a szociális körülményekkel magyarázhatók. Ekkorra bomlott fel a nagycsaládrendszer a faluban, a szétosztható föld nem volt elegendő arra, hogy abból a megélhetést biztosító méretű jobbágy-és zsellértelkeket alakítsanak ki. Többen – anélkül, hogy a falut ténylegesen elhagyták volna – kivándoroltak a faluból, az állatok ridegen tartására rendezkedtek be, melynek színtere az erdő volt, szántóikat irtásföldekkel pótolták.

„Az 1540-es évek Magyarországon a majorok létesítésének évei. Ahhoz, hogy megértsük a problémát, tudni kell, hogy a földesurak tulajdonjoga 1848-ig kétféle birtoklást jelent, mindenekelőtt a községek jobbágytelkeinek és zsellérházainak, vagyis az úrbéri ingatlanoknak a tulajdonjogát, e jobbágytelkeken nem a földesúr, hanem úrbéresei gazdálkodnak, de ő maga a telkek utáni szolgáltatások igénylésére jogosult, jelenti másrészt az urasági majorok tulajdonjogát. Ezeken már a földesúr saját kezelésében

10 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 242. o. Bíró family 2003.

gazdálkodik jobbágyai és zsellérei robotszolgáltatásainak igénybevételével, de már a XVI. században megjelenik a bérmunka, s az ezt képviselő béresek is. A hatalmas Kanizsai-birtokhoz jutó Nádasdy Tamás nagy erővel fog birtokain a majorgazdálkodás megszervezéséhez. Ebben főleg annak a konjunktúrának a kihasználása vezeti, melyet a királyi zsoldossereg, a végvári katonaság ellátása és a nyugati tartományok állat-és terménykszükséglete támasztott, de bizonyára szerepe lehetett ebben annak a nagyfokú munkaerőhiánynak is, mely falvaink jobbágygazdaságait ezekben és még a következő években sújtotta."[11]

Göbösmajornak, melyről először 1558-ban történik írásban említés, a század második felében már majorja is van. A Nádasdyak 1590-ben zálogba adták Maróthy Mihálynak. Mintegy tíz évig dinamikus fejlődés történhetett, ezt jelzi, hogy 1599-ben 12 adófizető és 2 üres ház volt Göbösön. 1600-ban azonban már csak hat adófizető házról tudunk. Maróthy Mihály ekkor lett a pápai vár kapitánya, ott fogságba esett, melyből kiszabadították, de üldözői utolérték és megölték. Utána Viczay Tamás, Hagymási Miklós (Maróthy Zsuzsa férje) és Horváth Péter voltak a birtokosok. Újabb fellendülése 1639-re következett be, ekkor háztartásainak száma 19 volt.

4.5. A Szalayak és a Tarnóczyak szerepe

A Nádasdyak alatt a Szalay család mintegy száz évig játszott fontos szerepet a falu életében. A család alapítója Bornemissza János pozsonyi főispán volt, aki Berzencze várában (Somogy megye) örökösévé tette kerecseni Zalay Jánost, aki aztán 1537-ben végrendeletében a bábolnaki Károlyi Imrére, az ő két fiára, Györgyre és Jánosra, és rokonára kerecseni Nagy Jánosra hagyta minden birtokát. Kerecseni Nagy Jánostól származott a Szalay család.

Kerecseni Nagy János fia, Szalay Kelemen Berzencze várának kapitánya volt. Amikor a török 1566-ban Szigetvár ellen vonult, és elfoglalta azt, Szalay Kelemen családjával együtt a Nádasdy birtokra, Sárvárra menekült magával hozva összes értékeit, hogy ezen a háborúktól mentes területen birtokot vásároljon. Évekig élhettek Sárváron. Egyszer, pénzes ládáikat kinyitva döbbenten tapasztalták, hogy azok üresek. A Nádasdyak nem tagadták a mintegy harmincezer forint elvételét, cserébe Lövőt vagy Pereszteget kínálták fel. A Szalayak Csepreget kérték, megegyezés azonban nem jött létre. Csapodot az elvett pénzük kamata fejében kapták használatra. Az erről szóló, a kapuvári várban elhelyezett iratok 1660-ban elégtek. Ezért aztán a Nádasdy birtokok elkobzása (1671) után a családnak – hiába kérték a helyzet kivizsgálását a csornai premontrei konventtől, mint hiteles helytől – mennie kellett Csapodról. A 18. század elején Nagygeresden (Vas megye) bukkan fel a család, majd a berzenczei birtok visszszaszerzésért pereskednek.

A Szalayak mellett 1584-ben még „… Tarnóczy Jakabné az inscriptionalista, bár a birtokot nem ő, hanem unokája, Zambó István kezelte. 1587-ben a helyzet változatlan. Egy év múlva, 1588-ban azonban Zambó Istvánt Zambó Zsófia váltja fel a birtok vezetésében. 1597-ben egy másik Tarnóczy unoka, Polyáni Gáspár nevén volt a birtok. Még 1599-ben is Polyáni Gáspár a birtok ura, csak 1603-ban bukkant fel az új tulajdonos Tömördy Sámuel személyében, aki mint részbirtokos már 1593-ban szerepel

11 Ugyanott 181. o.

Csapodon."[12] 1608-ban Horváth Fábián (Tarnóczy-rokon), majd Kántor Benedek szerepel. 1621-től negyven évig Ferenczy Péter, majd 1661-től Falussy Miklós szerződött a birtokra a század végéig.

A jobbágyok és zsellérek száma ezekben az években az urbáriumokból: 1584-ben 26 és 6, 1608-ban 27 és 4, 1677-ben 32 és 18. *(RF)*

4.6. A török elől menekülők Csapodon, a Bocskai hadjárat „hozadéka"

Még Nádasdy Tamás halála (1562) előtt és fia Nádasdy II. Ferenc (a Fekete Bég) alatt a Fejér megyei Sármellék falvaiból a török elől menekültek, illetve telepítették Csapodra az ún sármelléki nemeseket. Ők besenyő származásúak voltak, első kiváltságukat Nagy Lajostól (1326-1382) kapták, aki 1342-től uralkodott. Nemesi jogaikat sohasem foglalták írásba, ezért ezek csak helyben, saját falvaikban voltak érvényesek. Nemességük kollektív nemesség volt. Csapodon „A földesúr ugyan kiváltságos voltukat elismerte, de nem mentette fel őket mindenfajta, neki adandó szolgálat és szolgáltatás alól. Nemcsak a kapuvári vár töltésein kellett dolgozniuk egy-egy hetet ősszel, tavasszal és aratáskor, hanem a kapui várban és az uraság személye mellé is kellett saját pénzükön kiállítaniuk egy drabantot."[13] Annak idején a Kis utcát (ma a Fő utcának a Ciráki és a Fertőszentmkilósi úti kereszteződésétől Vitnyéd felé lévő része) szinte teljesen ők lakták, de a falu más pontjain is laktak. Az ilyen nemesi családok száma 1588-ban 32 volt a faluban, utána viszont gyorsan csökkent, 1597-ben az urbárium hat családot említ (Kálmán Gáspár, Sághy Márton, László Ispán, Szabó Balázs, Kálmán Péter, Tinódy Dénes). Ebben közrejátszott, hogy Nádasdy II. Ferenc jogaikban erősen korlátozta őket. Jelenlétüknek fontos szerepe volt abban, hogy az 1597. évi urbáriumban és utána más dokumentumokban közel egy évtizedig oppidiumnak (mezővárosnak) említik a települést. Ekkor vásártartási joggal is bírt. További fejlődését a Bocskai hadjárat megakasztotta.

1594-ben a török Pannonhalmát majd Győrt is elfoglalta. Ekkor a török elől a Nádasdy birtok különböző területeiről – Szil, Csorna, Csesznek, Varsány, Dudar – is érkeztek menekültek Csapodra, mintegy tucatnyian. Főleg állattartók jöttek csordástól, nyájastól, akik aztán 1599-től kezdtek visszaszivárogni falvaikba. Az ő ideiglenes idetelepülésük is közrejátszott abban, hogy 1597-ben a juhok és a kecskék nélkül a falu állatállománya 400 db-ra nőtt.

A Bocskai István (1557-1606) vezette, a magyar rendek első Habsburg ellenes felkelésének „hozadékaként" talán soha nem tapasztalt pusztítás történt a faluban. Nádasdyné Báthory Erzsébet (Nádasdy II. Ferenc, a fekete bég feleségének) leveleiből arra lehet következtetni,

Bocskai István

12 *Ugyanott 246. o.*

13 *Ugyanott 246. o.*

hogy nem a felkelők, hanem Rudolf császár és magyar király hadaitól szenvedett a lakosság. „Az 1597-es és az 1608-as urbárium adatait összehasonlítva lesújtó kép tárul elénk. A pusztítás elsősorban a lakosságot érintette. A falu telkeinek több mint a fele puszta, üres. A lakosság elpusztult, vagy békésebb helyre menekült."[14] Ebben a helyzetben gyors intézkedéseket kellett tenni, a jobbágytelkekhez tartozó szántók nagyságát 2-3-ról 16 holdra növelték a rétek feltörésével.

5. Az Esterházyak tulajdonában

Nádasdy III. Ferenc kivégzése (1671) után birtokai a kincstár kezelésébe, majd mintegy tíz év után az Esterházyak tulajdonába kerültek „... állítólag azért a nagymennyiségű gabonáért, amit ezek a kincstárnak szállítottak a harcoló katonaság élelmezésére."[15] Más forrásokban úgy fogalmaznak, hogy megvásárolták a birtokot. „A vármegyében oly nagy szerepet játszó Esterházy család első megjelenése a XVII. század elejére esik. A férfiágon kihalt sopronmegyei Enyingi Török család egyes birtokrészei házasság révén 1640 körül kerültek az Esterházyak kezére. Ettől az időtől kezdve a család terjeszkedése a vármegyében rohamos. 1681-ben Esterházy Pál (1635-1713) a kincstártól 50.000 Ft-ért megvásárolta az egész kapuvári uradalmat és megvetette a vármegyében az Esterházy hitbizomány alapját."[16] Előtte „A kincstár rossz gazdának bizonyult, mert a falu vajúdó szociális problémáinak megoldását elodázta, ugyanis várt az új birtokos megjelenésére. Az új birtokos ugyan megjelent Esterházy I. Pál személyében, de a családot felkészületlenül találta a hatalmas adomány, ezért alig tehetett mást az akkori viszonyok között, minthogy igyekezett azt zálogba adni. E célból az urodalmat átszabták, kisebb egységekre osztották. Így lett a Nádasdyak alatt egységes kapuvári urodalomból kettő: a Rábán inneni részt magába foglaló szentmiklósi Süttör központtal és a Rábán túli részt felölelő kapuvári. Csapod mindkét urodalomban érdekelt volt: a kapuvárinak is volt ugyanúgy majorháza a faluban, mint a szentmiklósinak."[17] A kapuvári uradalomhoz az ún. külső major tartozott.

Esterházy Pál

A Rábán inneni részt a Széchenyieknek adták zálogba. A birtok Esterházyakhoz kerülése időben egybeesett a török (Kara Musztafa) bécsi hadjáratával (1683). Ekkor a falu lakossága minimálisra csökkent, egyben eltűnt a régi állatállomány, az ökör és a szarvasmarha, helyette a juhok és a kecskék jelentek meg az összeírásokban. A török talán Csapodot sem kerülte

14 *Ugyanott 197. o.*

15 *Ugyanott 171. o.*

16 *Dr. Soproni Elek: A kultursarok gondjai. 38. o. Budapest 1940, a Magyar Társaság kiadása.*

17 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 172. o. Bíró family 2003.*

el, bár erről konkrét információval nem rendelkezünk. A lakosságszám drasztikus csökkenése feltehetően inkább azért következett be, mert a háborús zűrzavart és a birtok körüli bizonytalanságot kihasználva sokan fittyet hánytak a röghöz kötöttségre és szétszéledtek, méghozzá valószínűleg jó messzire, hogy a szinte az egész megyét felölelő Esterházy birtokon ne tudják őket utolérni.

A Széchenyiek után 1700-tól a máriazelli bencések bérelték a süttöri urodalmat (benne Csapodot) 1719-ig. 1719-től az 1860-as évekig a hercegség maga gazdálkodott a birtokon, majd a Solymossyak és Feszty Adolf bérelték 1901-ig a süttöri birodalmat, amikortól az Esterházyak újra saját kezelésbe vették azt.

1686-ban véget ért a 150 éves török uralom Magyarországon. A Habsburgok elleni küzdelem azonban tovább folytatódott. 1704-ben a kurucok két alkalommal is elfoglalták a Dunántúlt, de azt megtartani nem tudták. A háborúskodás során „nem annyira a kurucok jelentették a fő veszélyt falvainkra, hanem a német, és a zsoldjukban harcoló rác katonaság. Különben ezek égették fel 1704-ben a Csapoddal szomszédos Vitnyédet is, de Csapodot sem kerülték ki a meg-megújuló harcok, háborúk."[18] 1706. július 15-én a Pálffy generális vezette, őfelsége seregébe tartozó had Kőszeg felé menet Csapodon hált meg. Maga Pálffy így írt a hadserégébe tartozó többezer féktelen horvát és rác harcosról: „Embereim szíp legények, de szintoly vadak is, mert gyújtogatnak, fosztogatnak, gyilkolnak, s nincs aki ezt ellenezhetné. Saját tisztjeikre emelik a puskát, s hogy seregesen meg ne szökjenek: kénytelen vagyok szemet hunyni a rakoncátlankodásukra."[19] Elképzelhető, hogy milyen pusztítást vitt véghez e marcona ármádia a Csapodon töltött éj leple alatt…

A háborúk után a romok eltakarítása, a termelés feltételeinek újraszervezése következett. Az állattartásról a figyelem a gabonatermelésre irányult. 1715-ben 15 jobbágygazdaságot írnak össze a faluban. Közülük 9 egész- és 10 félhely. Az egész helyhez 16-17, a fél helyhez 8-9 hold szántó és legelő tartozott. Megtörténik a szentmiklósi uradalom visszaváltása a bencésektől. Esterházy József (1688-1721) szenvedélyes vadászként 1720-ban vadászkastélyt építtet a mai Fertődön. Az építkezés befejezetlen maradt. Az 1750-es években Fényes Miklós idejében folytatódtak aztán az építkezések nagy lendülettel, melyek 1781-ben fejeződtek be.

Csapod ugyan a szentmiklósi uradalom tartozéka, 1754-ben már a kapuvári uradalomnak is van majorháza Csapodon az ún. külső majorban. A kapuvári uradalom jobbágyházai a röjtök-soproni országút és a plébánia közötti területen voltak. 1754-ben már 11 egész és 28 félhelyes jobbágygazdaság létezett a faluban. A 39 gazdának összesen 114 ökre volt, melyekkel saját földjeiket és az uraságét művelték. A faluban összesen 74 tehén, 34 üsző, 1.055 juh, 241 sertés, öt családnak 15 kas méhe volt.

6. Monbijou és egyéb építkezések

Esterházy Fényes Miklós (1714-1790) 1756-ban szerződést kötött Veit Konrad süttöri kőművesmesterrel egy húszszobás kastély Lesváron történő felépítésére. A kastélyt annak az allénak a legmagasabb pontján építették fel, mely Lesvárt Csapoddal össze-

18 Ugyanott 37. o.

19 Ugyanott 38. o.

köti. A kastély 1765-től Monbijou (Ékszerem) néven szerepel a különböző hivatalos iratokban.

Kubinyi Ferenc és Vahot Imre 1853-ban Magyarország és Erdély írásban és képekben című négykötetes könyvük második kötetében, az 1784-ben ismeretlen szerzőtől megjelent Beschreibung német szövegét magyarra fordítva így írt a kastélyról: *„Mindjárt a nagy erdő kapuján kívül fekszik Szent Miklós, melyen keresztül a herczegi várkastélyba, Monbijouba jut az ember. Az odavivő út a legmosolygósabb virányokat, szántóföldeket és erdős vidékeket tünteti elé, egy óra járás Eszterházához. A vadászkastély tölgyerdő mellett fekszik, mely vadaskertül szolgál, s különösen igen sok seyves szarvas tenyészik benne, és virágosztályokkal van körítve. A kastély tavasszal lakhelyül szolgál a herczegnek néhány napra, midőn vadászattal tölti kedvét. Az egész épület franczia födelű, s ormán ütő óra van. Karzatáról pompás kilátás messze tájképekre egész Sopronig. Az első emelet lakhelyei egy téres teremből állanak, mely csinos fresco festésű s mindkét felül barlangszerűen kirakodott vakablakai vannak. Ezekben a hattyúk vizet ömlesztenek szájukból a márvány víztartókba: a terem közepén tekézőasztal áll. Mindkét oldalt egy-két szoba csinos, és jobbára igen jól festett képekkel beaggatva. A kis emeletbe (mezzanin) csigalépcső vezet, melyben a szobák és a kabinétok részint föstvényekkel, részint chinai léczkorlátokkal látvák el. Ezen fölül még két szoba van, melyek chinailag festvék. A bútorzat: minden szobában oly pompás, mint Esterházán, számos drága órával, porczellán díszedényekkel, tömbökkel, alakok- és egyebekkel zsúfoltan. A kertben mindenféle mulatóházak, lugasok és fülkék vannak, továbbá egy kápolnácska és kecses barlang.”*[20]

Esterházy Fényes Miklós

Rangos épület volt Lesváron a vendégfogadó is, mely a kastéllyal egyidőben épült. Még az 1830-as években is működött, a hagyomány szerint betyárok gyújtották fel. A kastély mellett vadászház is épült. Miklós herceg halála után Pál I. Antal (1738-1794) sem Fertődnek sem Monbijounak nem tulajdonított nagy jelentőséget, udvartartását Kismartonba költöztette. Monbijou berendezését átszállították Fertődre és a család más kastélyaiba. 1796 végén a kastély személyzet nélkül, üresen maradt. Az omladozó épületet a süttöri uradalmat az 1860-as évektől bérlő Solymossy László bontotta le, és építette be nagylózsi kastélyába.

Monbijouról azon egyházi adattárak, melyeket módunkban állt áttekinteni, 1836 és 1847 között tartalmaznak adatokat 28-30 fő közötti lakosságszámmal. 1882-ben már Lesvár néven szerepel 21 lakossal, 1906-ban 49 lakossal, végül 1940-ben 2 lakossal.

A zsivány életnek térségünkben, azon belül a Nagyerdőben talán mindig is voltak hagyományai. Mindenesetre az 1700-as évek elején Göbösmajor lakóit előlük menekítették a szomszéd falvakba, mert zsiványok fenyegették életüket, biztonságukat. A ma-

20 *Ugyanott 273. o.*

jor újratelepítésének pontos adatai, körülményei nem ismertek. Az első göbösit – Taniczer András és felesége, Michel Katalin Éva nevű lányát – 1759. február 3-án keresztelték a csapodi templomban. Ezekben az évtizedekben Göbösmajort a hercegi birkatenyésztés központjává fejlesztették.

Az uradalmi kocsma (Horváth Lajos festménye)

Esterházy Fényes Miklós idején, a 18. század közepén és azt követően az építkezések szinte az uradalom teljes területére kiterjedtek. Az építkezésekhez a téglát a lesvári téglaégető szolgáltatta. Ekkor épült Göbösmajorban a ma is álló bolthajtásos istálló, Csapodon a templomhoz közel a Fertőszentmiklósi út sarkán az uradalmi kocsma, mely az 1980-as években lett lebontva.

7. Az 1767. évi urbárium, háborúk Napóleonnal

III. Károly (1685-1740) jelentősen emelte az adókat, mely feszültségeket okozott, több falu népe panaszkodott, hogy képtelen azt és a földesúrnak járó kötelezettségeit teljesíteni. Mária Terézia (1717-1780) 1767. évi urbáriuma egyfelől az állami, egyházi bevételek növelését szolgálta, másfelől a jobbágyságnak a földesúr általi kizsákmányolását igyekezett korlátozni. („Etetni kell a juhot, hogy nyírni lehessen." - fogalmazott a császárnő.) A rendelet meghatározta a jobbágy- és zsellértelkek szántó- és réttartozékának nagyságát, és azzal arányosan a földesúrnak fizetendő adó mértékét, és a neki teljesítendő termény-és robotszolgálatot. A telkek nagysága azonban a legtöbb helyen, így Csapodon sem érte el az előírtat, viszont a megszabott kötelezettségeket teljesíteni kellett. A jobbágyok általában nem az adó, hanem a feudális terhek súlyosságát sérelmezték, illetve azt hangsúlyozták, hogy földjeik nagyságának az előírtra növelése a földesúron múlik. Különösen így volt ez Csapodon, ahol az irtásföldekből lett volna lehető-

Mária Terézia

ség a növelésre. Ez azonban nem történt meg, sőt miközben a jobbágyok száma nőtt, a telkek nagysága változatlan maradt (1767-ben 42 jobbágy ült 32 telekben, 1848-ban 50).

1793-tól két évtizeden át a Habsburg monarchia és benne Magyarország helyzetére is erősen hatottak a francia köztársasággal, majd Napóleonnal folytatott európai háborúk. A háborúk sorozatos veszteségeket hoztak a Habsburg birodalomra. 1809-ben a franciák a megyébe is bevonultak, és mintegy fél évig megszállva tartották azt. Eltartásuk hatalmas terhet rótt a megyére, az uradalmakra és a községekre. Havonta be kellett szolgáltatni az előírt mennyiségű húst, bort, pálinkát, gabonát, stb. Az Esterházyak Sopron megyei uradalmainak pl. havonta 168 ökröt kellett beszolgáltatniuk. A süttöri uradalomra, melyhez Csapod tartozott, havonta 12 ökör jutott. Mindemellett még a francia császár nevében kivetett, készpénzben teljesítendő adót is kellett fizetni. Ezeken túl a francia csapatok rablásai, fosztogatásai, gyújtogatásai is keserítették az emberek életét. „Csapod is kapott leckét a franciák módszereiből 1809 júniusában. A franciák megrohanták a falut, fosztogattak, gyújtogattak."[21] A plébános az eseményről azt írta a keresztelési anyakönyvbe, hogy a franciák mindent elpusztítottak.

Csapod lakosságának száma ezekben az években: 1785-ben 548 fő, ebből zsidó 8 fő, 1828-ban 779 fő. *(RF)* 1807-ben nagy tűz volt, mely a kereszteltek anyakönyvében így lett feljegyezve: „… V.16-án este 6 órakor Locsmánd felől egy jelentéktelen felhő mutatkozott. Hirtelen moraj közben egy villám csapott be a plebánia harmadik szomszédjának, Varga István templomatyának házába, ami rögtön lángba borult. Szerencsétlenségre ekkor nagy szárazság is volt, aminőre 70 éves öregek sem emlékeztek. A tűz a plebániára is átterjedt és teljesen elhamvasztotta. A lángok martaléka lett minden takarmány, élelem, szalonna, 15 disznó; csak néhány ruhaneműt tudtak megmenteni. A plebános mindenéből kifosztva, élelem nélkül szűkölködve, a hasonlóképpen leégett kántortanítójával, Császár Pállal együtt özv. Aschinger Mátyásnénál (sajtmester özvegye) húzták meg magukat." *(RF)* 1838-ban újra nagyobb tűz lehetett a faluban, mert a templomszámadásban ez szerepel: „A szalmát a helység elégett házaira adtuk." *(RF)*

8. Forradalom és szabadságharc 1848-49

Az 1848-as forradalom és az áprilisi törvények híre mai fogalmaink szerint viszonylag lassan jutott el a falvakba. Április 18-án Csapodon az anyakönyvbe még telkes jobbágyként, viszont június 29-én már telkes gazdaként, illetve polgárként jegyzik a gyermek keresztapját, apját. Az **áprilisi törvények:**

a. Lebontották a feudális állam jogintézményeit (bevezették a közteherviselést, az úrbéres föld a jobbágy tulajdonába került, eltörölték az úriszéket, az egyházi tizedet, az ősiséget).
b. Szabályozták az állam szervezetét (felelős magyar minisztérium, kétkamarás, évenként összehívandó országgyűlés, megválasztására a népképviseleti jelleget biztosító választási kódex, a Partium visszacsatolása, egyesülés Erdéllyel, vármegyék autonómiája, a közigazgatás szabályozása, rendelkezés a nemzeti színről és a címerről, a nemzetőrség létrehozása).

21 *Ugyanott 47. o.*

c. Biztosították a polgári szabadságjogokat (cenzúra eltörlése, keresztény felekezetek egyenjogúsága, az egyetemeken szabad szak-és tanárválasztás, színházak működésének jogi szabályozása).
d. Gazdasági jellegű jogszabályokat vezettek be (a földbirtokosok kártalanítása az úrbéres földek elvesztéséért, hitelintézet felállítása a bevétel nélkül maradó földbirtokosok megsegítésére, vasútépítési és folyamszabályozási terv).

A szabadságharcban „… Csapodról Csiszár István, Nagy Mihály, Nagy István, Varga István és Dezső László szolgáltak, mint honvédek. Varga állítólag Görgei seregében harcolt. Bizonyára még mások is harcoltak a nemzet és a jobbágyok felszabadításáért, de a hagyomány már ezeknek a nevét elfelejtette." *(RF)* A szeptemberben az országra törő Jellasich alvezérének, Theodorovics tábornoknak néhány zászlóalja Röjtökről Csapodra is elsodródott. „A hagyomány szerint táborukat a Javítás nevű határrészen ütötték fel. Nem bántottak senkit, és nem nyúltak semmihez, hanem békésen továbbálltak."[22]

Nem így történt Lövőn, ahol a határban október 10-én a Sopron városi nemzetőrök mintegy 150 rendes katonával puskatűzzel fogadták Theodorovics horvátjait, akik szintén tüzeléssel és ágyúgolyókkal feleltek, amitől lángba borult a település. „A vitéz soproniak, valamint a még úgy sem eléggé fegyelmezett csekély számú rendes katonaság is erre csakhamar kereket oldott. Lövő sorsa el volt döntve. … A horvátok – hallottuk, lehettek vagy 10 ezren – éhes farkasok módjára estek neki a védtelen, üresen maradt falunak. Milyen telhetetlen volt rablási vágyuk, leginkább mutatja az, hogy katholikus voltuk daczára még az Isten házát sem kímélték; hanem szentségtörő kezekkel oda is behatolva, az ott talált értékesebb tárgyakat szintén elrabolták. Ezen az úton került a templom egyik misemondóruhája Petrinába, a Kulpa folyó partjára; honnét pár év múlva ugyan visszaküldötték, de csak 15 p. forint lefizetése után, s így is egészen elrongyolódott állapotban. … Ám, hogy visszatérjünk a lövői szomorú napra, ha a garázda horvát csőcselék megelégszik a rablással, úgy még csak hagyján lett volna. De ezzel be nem telve, mindazt, amit zsákmányképen el nem vihettek, gonoszul elpusztították. Az ajtókat, ablakokat, szekrényeket beverték; a dunyhákat, vánkosokat fölhasították s a tollat szélnek eregették; a hordók fenekét beverték, úgy, hogy némely pinczében úszkáltak a boros edények; az el nem hajtott lovakat és szarvasmarhákat lelőtték stb. A község levéltára is megsemmisült Horváth Ferencz akkori bíró házában."[23]

Kossuth-bankó

A Kossuth-bankókat (hivatalosan forint) a szabadságharc bukása után be kellett szolgáltat-

22 *Ugyanott 49.*

23 *Mohl Adolf, dr. Balics Lajos: Lövő története 30-31. o. Győr, Nitsmann József könyvnyomdája 1892.*

ni. Csapodon botrány kerekedett abból, hogy 1849. október 19-én a falubeliek által befizetett adópénz között a királyi főbiztos 350 forintot talált. Vizsgálat indult, mely az öreg esküdt, Kámán György felelősségét állapította meg, mivel ő biztatott a pénzjegyek megtartására, mondván, jó lesz az majd, ha az erdélyi hadjárat sikere után elindulnak a magyar csapatok a Dunántúl visszafoglalására. Megdorgálták a jegyzőt, a bírót, sőt az elöljáróságot is, de a 350 forint megtérítésére egyedül Kámán Györgyöt kötelezték.

1849-50-ben Csapodon a kolera szedte áldozatait. Először 1832 nyarán Pusztacsaládról került a járvány Csapodra. A Pusztacsaládon is szolgáló csapodi plébános, az 53 éves Korlath Ferenc, majd Ágh György iskolamester és jegyző György nevű kisfia voltak az első az áldozatok. Akkor 18-20 fő halt meg a két faluban kolerában. 1849 nyarán újra Pusztacsaládon bukkant fel a betegség. Június 15-én már Csapodon is voltak áldozatok. „E napon az uradalmi főerdész, Kubin Anna 55 éves férje, Greiner János hal meg kolerában, 6 nap múlva 9 éves leánykáját, Katalint temetik Csapodon, július 4-én pedig Ágh György 44 éves feleségét, Tóth Ágnest búcsúztatják e világtól."[24] Augusztus 20-án, 22-én és 27-én újra kolerásokat temettek. „Ha egyelőre el is ül a faluban a járvány, 1850 nyarán ismét felüti a fejét. Ezért július 7-én ismét kolera-halált konstatált a faluban a halottkém, sőt november 7-én is temetnek kolerást Csapodon."[25]

9. A tagosítás

Az 1848 április 11-ei törvények alapján a jobbágyok és zsellérek tulajdona lett az a telek, melyet addig a földesúrnak nyújtott szolgáltatások (adó, robot, termény) ellenében használtak. Több részletkérdést azonban később kellett és lehetett tisztázni. Csapod és a hercegség esetében bíróság tett pontot a bonyolult ügyek végére, mely perben a felperes a hercegség, az alperes a község volt. A per 1858-ban kezdődött és 1862-ben fejeződött be. Ezért a falu földkönyve 1863-ban kelteződött, ez a falu tulajdonviszonyainak első pontos rögzítése. Egyik feszültség az irtásföldek körül alakult ki. Vita tárgyát képezte, hogy mi tekinthető annak. Az 1853. évi császári rendelet az 1816 előtti irtásokat ismerte el, és azt írta elő, hogy azokat a földesurak 1859. december 31-éig barátságos egyezkedés keretében egykori jobbágyaiktól visszaválthatják. Ez az irtási költségek, beruházások megtérítését, vagy e költségek fejében bizonyos mennyiségű irtásföld átengedését jelentette. Az ország számos helyén a földesúr a költségek megfizetésével e földeket magának tartotta vissza. Csapodon azonban erről szó sem lehetett, mert a telkekhez tartozó szántó és rét nagyon kevés volt és nagyon sokan éltek azokból. Végül a lakosság kérésére a földesúr hozzájárult ahhoz, hogy az irtásföldek egyharmadát megkaphassák. A mintegy 1.010 holdból közel 337 hold került a lakosság tulajdonába.

Nehéz kérdés volt Csapodon a legelőhasználat is. A 16. században a legelők jelentős részét feltörték, hogy szántót biztosítsanak a jobbágyoknak, egyben lehetővé tették az erdő talajának használatát (legeltetés, kaszálás). Ez a lehetőség megszűnt, hiszen az erdő a hercegség tulajdonát képezte. Hosszas alku után a bíróság 16 holdban állapította meg a legelőilletőséget egy jobbágyhelyhez. (Ez összesen 626 holdat tett ki.)

---

24 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 50. o. Bíró family 2003.

25 Ugyanott 50. o.

A csapodiak a maximális 22 holdat szerették volna elérni, végül a bíróságon született kompromisszumos megoldással a hercegség minden egész helyhez 2 holdat hozzátett.

A robotszolgálat megszűnt, de a faizásért (tüzelőnek, szerszámnak való rőzse, fa gyűjtésért) továbbra is viszont-szolgáltatással tartoztak a parasztok az erdei haszonélvezetek rendezéséig. A rendelkezés 2-től 8 holdig határozta meg az egy jobbágyhelyhez átadandó erdőterület nagyságát. Csapodon ez 6 holdban lett megállapítva. Az összesen mintegy 209 holdat a Haraszt erdő átengedésével adta meg a hercegség a parasztoknak. (A Haraszt nem volt ekkora, ezért egy részét a területnek legelőben adták ki.)

Csapodon a magántulajdon kialakulásának folyamata tehát lassan, vontatottan zajlott. „Elsősorban a tagosítási szerződés aláírása ment nehezen a falubeliek részéről. A permanens agitáció nehezen hatott, 1862-ben még 72 volt telkesgazda, házas-és háznélküli zsellér aláírása hiányzott a jegyzőkönyvről. A herceg makacs magatartása és pereskedése következtében a csapodiak is megmakacsolták magukat, és csak akkor lendült ki a kérdés a holtpontról, amikor Esterházy Pál jobb belátásra térve a bíróság előtt kiegyezett … az alperesekkel."[26]

A lakosság száma ezekben az években a következő volt: 1869-ben 976 fő, 1880-ban 1.136 fő, ebből zsidó 25 fő. *(RF)* 1868-ban tűz volt, melyben károsult a plébánia és a templom is. 1890. április 18-án még nagyobb tűz volt a faluban, „… amikor 101 lakás leégett. A tűz Kótai Károlynál (mostani Finánc köznél) kezdődött és mindkét oldalon terjedt Kapuvár irányában. A régi temetőben még a keresztek is égtek." *(RF)* Talán ez is szerepet játszott abban, hogy 1895. január 1-jén 31 fővel megalakult az Önkéntes Tűzoltó Egyesület a faluban. 1896. szeptember 19-én Himodon keletkezett hatalmas tűz, melynek okozói gyufával játszó gyermekek voltak. Hét szomszédos község, köztük Csapod tűzoltói is segíteni próbáltak, sajnos nem sok sikerrel. „A déli sorról átcsapott a tűz az éjszakira, jóllehet az utca igen széles és ott is elpusztított mindent, a mit talált. Másnap, 20-án, sőt 21-én és 22-én is lehetett még elég tüzet találni. A lakosok nyomora egyszerűen leírhatatlan, mert minden gabnájuk, élelmiszereik, kukorica, krumpli és az összes télre való takarmányuk elégett. Sokaknak épen semmi egyebük nem maradt, mint a mi rajtuk volt. A házak is igen sok helyen földig égtek, a falak összedőltek s most csak egy halom jelzi, hogy ott valamikor ház volt."[27] (Az 1960-as évek második felében Orbán Béla tanár parancsnokságával a felnőttek és az úttörők csapatai rendszeresen részt vettek az egyesületeknek szervezett versenyeken. Az önálló helyi tanács megszüntetése, 1970 után a fertőszentmiklósi egyesület részeként működött, az egységparancsnok Vécs Sándor volt. A rendszerváltozást követően újra önállókká lehettek, de Csapodon megszűnt a mozgalom. Az egykori tűoltószertár helyén a Fücsök és Pontos Kft. húsboltja működik.)

10. A vasút

Csapod évszázadokon át zárt településként élte életét, a hatalmas erdőség elszigetelte, piaci kapcsolatait e helyzet minimálisra szűkítette. Ezen változtatott a Celldömölk (akkor kis-Czel)-Eszterháza-Pandorf vasútvonal megépítése, mely a falut bekapcsolta az ország észak-dél irányú forgalmába. Az építést nagy viták előzték meg. Az egyik állás-

26 *Ugyanott 224. o.*

27 *Győri Közlöny 1896. szeptember 24.*

pont szerint Vönöcköt, Beledet, Kisfaludot érintve Celldömölk és Kapuvár között, illetve Kapuvár és Pandorf között célszerű a vonal megépítése. (Akkor már létezett a Kapuváron áthaladó Győr-Sopron-Ebenfurti vasútvonal.) A hercegség agrárszociális okok miatt a Cser vidéken áthaladó vonalat támogatta, ezért várható volt, hogy a törzsrészvény nagy részét megvásárolja. Sopron érdekeinek – hogy még inkább vasúti csomóponttá váljon a város – is ez felelt meg. Mindezek következtében a kapuváriak erőfeszítései, sok racionális érvet tartalmazó erőteljes kampánya hiábavalónak bizonyultak.

Farkas János állomáselöljáró, Varga József és Takács Sándor váltóőrök (kb. 1935)

Az építkezés 1896. november 28-án kezdődött. A 106 km hosszú vonalat nem egészen egy év alatt építette meg Dorr Jenő műszaki vezetése mellett Schreiber Miksa vállalkozó cége. 1897. október 28-án megtörtént a vonal ünnepélyes bejáratása, majd december 18-án az ünnepélyes megnyitása. Az építési tőke 3.054.000 Ft volt. Sopron 100.000 Ft-ot, Csapod község, szinte erején felül, 3.000 Ft-ot szavazott meg az építésre. Rövidesen felmerült egy Csapodról Himod, Kisfalud irányába tartó vasútvonal kiépítésének gondolata. 1901 elején már a falvakra jutó hozzájárulás arányait is meghatározták. Ezt Csapod sérelmesnek találta, értekezlet összehívását kérte a megyei alispántól. „Úgy látszik azonban, az értekezleten nem sikerült megállapodniuk, mert az egész vicinális vasút ügye ekkor vagy ezután lekerült a napirendről."[28]

A 324-es Csapodon is járt

28 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 66. o. Bíró family 2003.*

A vasút megnyitotta a lehetőséget, hogy az érintett falvak, köztük Csapod lakosságának egy része a településen kívül vállaljon munkát. Sokan dolgoztak magánál a vasútnál és a postán, néhányan Fertőszentmiklóson, illetve soproni üzemekben. „Erős akarattal, szorgalommal vállalták és végezték a feladatokat. Így a csapodiak közül sokan lettek a vasúton krampácsolók, pályaőrök, váltókezelők, fékezők, fűtők, vonatrendezők, jegyvizsgálók, forgalmisták. Többen megfelelő iskolázottság után központi rangú, fontos helyekre kerültek (tiszt, főellenőr, állomásfőnök). Szerencsésnek számított, aki véglegesítést nyert, mert az egyenlő volt a nyugdíjas állással, biztos havi fix fizetéssel, szabadjeggyel, tüzelővel, szalmával, egyéb juttatásokkal. A környék falvaihoz viszonyítva a legtöbb ember Csapodról került a vasút kebelébe. … A vonat biztonságos hírközlés nélkül nem működhet. Ezért a vonal mentén kiépült a távíró, majd a telefonhálózat. További munkahelyeket a postai szolgálat kiépülése – levél, csomag, újság, pénzforgalom – jelentett. Itt szintén jelentős feladatokhoz jutottak a csapodi emberek. A szállításokat a lakosság és az uradalom is egyre jobban igénybe vette. A környéken kitermelt fát, az útépítéshez szükséges anyagokat, az építőanyagot, a cukorrépát, a gabonát a vasút szállította. Sőt az uradalom a répaszelet és egyéb szállítások miatt mellékszárnyat építtetett a majorba egészen a magtár ajtóig. … A viszonteladó baromfi-kereskedők is gyakoriak voltak. Például az akkor sokak által ismert Irma *(más emlékezés szerint „Tikász Liszka" - a szerk.)* néni és Sanyi bácsi. Sok hízott ökör is vonaton jutott el a drezdai vágóhídra a csapodi vasútállomásról. … Háborús időben jelentős volt a batyuzás, a cserekereskedés. A szigorú tilalom ellenére kijutott az élelmiszer Ausztriába, onnan pedig cserébe jöttek az iparcikkek. A zsírt úgy vitték ki, hogy megolvasztották, literes üvegbe öntötték, a tetejére egy kis tejet töltöttek és máris utazott a „tej-zsír", mint a krampácsoló ebédjének része. Zambó Lajos hentes sok finom készítménye is a batyukba, s így külföldre került."[29]

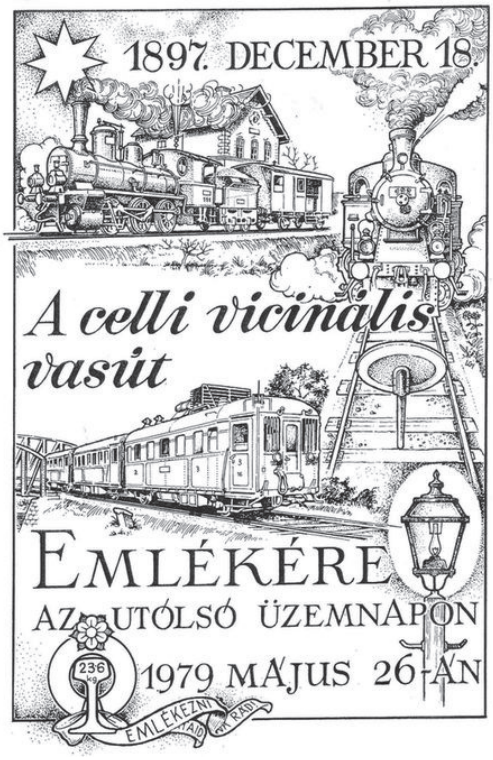

Emléklap az utolsó üzemnapon

1945 után a fokozott iparosítás egyre több munkaerőt szívott fel Csapodról is. Többen jártak a vasúttal dolgozni, tanulni Sopronba és más városokba. „A munkába járók általában vasutasok vagy postások voltak. Az ő napjuk akkor a következő volt: reggel fél 5-kor keltek, majd a gőzössel 7 óra

29 *Nagy András: Volt egyszer egy vasút… Nostra parva patria – A mi kis hazánk Csapod újság (a továbbiakban Npp - Csapod újság) 2007. évi 2. szám.*

körül Sopronba értek, és a munkájukat elkezdhették. Sopronból délután 5 körül értek ugyancsak a gőzössel Csapodra. Ezt követően otthon tovább folytatódott a kézi munka késő estig, hogy aztán a bejárók másnap korán reggel ismét fél-5-kor felkelhessenek. Kivételt képezett a szabadság, akkor otthon dolgoztak reggel fél-5-től késő estig. … A Celldömölk – Fertőszentmiklós vasútvonal az 1960-as évek második felétől már veszít a korábbi jelentőségéből. Ezt még fokozta az akkori közlekedéspolitikai koncepció is. Már 1974. február 1-jén bevezették az egyszerűsített forgalmi szolgálatot. Csapod, Iván, Kenyeri és Vönöck állomások csak megállóhelyek lettek. A hozott intézkedések egyre inkább ellehetetlenítették az áruszállításokat. A közlekedési koncepció figyelembevételével a személy és áruforgalmat a közutakra terelték. Ennek következtében a vonal forgalma annyira gazdaságtalanná vált, hogy a GySEV a felügyeleti szervek jóváhagyásával a teljes forgalmat 1979. május 26-án megszüntette."[30]

11. Kivándorlások Amerikába, parcellázási igények

Az 1880-as évektől kezdődött az Amerikába kivándorlás jelensége, amely aztán 1906-1907-re öltött aggasztó méreteket. Fő oka a lakosságszám megnövekedése, illetve a megélhetéshez szükséges földterület nem megfelelő nagysága volt. Csapodon 1848-ban a lakosságszám 819 volt, ami az évek során – nem egyenletes fejlődés következtében – 1910-re 1.436 főre nőtt. Ezekben az években kezdték szorgalmazni a parcellázást, a nagybirtok egy részének szétosztását – egy-két holdas egységekben – a kisparasztok között. 1906-ban a kivándorlók száma környékünkön az egyes településekről így alakult: Kapuvár: 118 fő, Fertőszentmiklós: 59 fő, Rábakecöl: 42 fő, Veszkény: 20 fő, Hövej: 18 fő, Fertőszéplak: 17 fő, Páli: 39 fő, Vitnyéd: 28 fő, Beled: 27 fő, Csapod: 24 fő, Babot-Ordód: 24 fő, Himod: 21 fő, Agyagos: 16 fő, Szergény: 16 fő, Endréd: 13 fő, Osli: 13 fő, Garta: 9 fő, Sarród: 8 fő.[31]

Amerikából Horváth (Vagyi) István által hozott házioltár

„A kivándorlóknak nem volt szándékuk ottmaradni, csak néhány száz dollárt összekuporgatni, hogy mikor hazatérnek, vehessenek pár hold földet, vagy esetleg a birtokot terhelő adósságot töröltethessék. Különösen 1906-1909 között volt nagy a földindulás. Az 1889-ben született Csiszár Lajos (Rákóczi u. 8.) bácsi bemondása szerint akkor mentek ki rajta kívül (Vivát) Horváth Lajos, (Vagyi) Horváth István, (Nyakas) Horváth István, (Heló) Bella Kálmán,

30 *Csiszár Jenő: A Celldömölk – (Csapod) – Fertőszentmiklós vasútvonalról. Npp - Csapod újság 2009. évi 2. szám.*

31 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 81-82. o. Bíró family 2003.*

(Dudora) Bella József, Zsédeny István, (Pizse) Bella János és sokan mások. Zsédenynek a felesége is kiment. De már előzőleg is mentek ki. A legtöbbje Souht Bendban kötött ki a belga származású Olivier Eke és Kocsi gyárában. Sok magyar dolgozott ott. A munka nehéz és egészségtelen volt. (Eke-, kormány-köszörülés.) De jól kerestek. Napi 5 dollárt. Két heti ellátásra fizettek 6 dollárt. Így tudtak félretenni is, meg a jövevény magyarokon is segíteni az első hetekben. Volt saját fatemplomuk, és Szent Józsefről és Szent Antalról elnevezett önsegélyező egyesületük. Egyesek künn maradtak. Bella István megvagyonosodott. Áruháza van Scharplesben, Nyugat-Virginia államban. (1967-ben meghalt.)" *(RF)*

A földbirtokosok eltérően viszonyultak a parcellázási igényekhez, többségük ímmel-ámmal bocsátott rendelkezésre viszonylag kisebb, máskor rossz minőségű földterületet. Volt rá példa, hogy üzérek ékelődtek a földesúr és a parasztok közé, és kerestek az ügyleten. Így történt Újkéren, ahol Széchenyi Manó mintegy 2.000 holdat tervezett szétosztani a környék parasztjai között, amit végül egy bérlőtársaság vásárolt meg, és értékesített drága pénzen 1-2 holdas méretekben a környék parasztjainak.

1907-ben még a rendkívül szeszélyes időjárás is sújtotta a gazdákat. 1908. október 6-án nagy tűz volt a faluban. „A »Nemzetőr« szerint Csapod porrá égett. Ez a tűz megint a plebánia 3. szomszédságában ütött ki. Mint mondják, az állomás felé terjedt. Ekkor épültek az állomás felé az új házak." *(RF)* A Dunántúli Hírlap szerint a tűz október 5-én, hétfőn volt, október 8-án így tudósított arról: „Csapodon (Sopron m.) hétfőn délután a templom közelében egy pajtában gyermekek gyufával játszottak, amiből tűz támadt. Néhány perc múlva 3 ház állott lángokban Az iszonyú szél, amely egész nap dühöngött, hordta a zsarátnokokat tovább, és rövid félóra múlva lángokban állott mind a két szer. Fél hat órakor 60 háznál több állott lángokban és mire beesteledett, nem maradt meg a községből csak a templom és körülötte egy kis házcsoport. Emberfeletti erőt fejtettek ki a környékről összesereglett tűzoltók, a tüzet azonban megközelíteni is alig tudták. Egy fecskendő is a lángokban veszett. Olyan rohamosan terjedt a tűz, hogy az emberek is alig tudták életüket megmenteni. Két gyermekágyas asszony, akik nem tudták elhagyni fekvőhelyüket, ott vesztek a lángokban. És több gyermek is eltűnt. Valószínűnek tartják, hogy a gyermekek valamelyik szomszéd községbe a rokonokhoz menekültek. Azonban az sem lehetetlen, hogy bennégtek a tűzben." Október 11-én már arról tudósítottak, hogy „A hatósági vizsgálat szerint elégett 85 lakóház és 130 melléképület. A kár … mintegy 250.000 koronára tehető, melyből biztosítás révén megtérül 150.000 korona. Elégett a házakon felül 21 szarvasmarha, 47 sertés, igen sok takarmány és szinte megszámlálhatatlan szárnyas. Bubb Gyula hercegi intéző Esterházy Miklós herceg megbízásából összeírta a károsultak névsorát. Nem kevesebb, mint 180 károsult van, kiknek pillanatnyi szükségleteit a jóságos hercegen és Újhelyi földbirtokoson kívül Himod, Czirák, Hövej és Vitnyéd községek jó népe fedezte." (A lakosság száma ekkor 1.300 körül, a házak száma 200 körül lehetett – *a szerk.*)

A süttöri birodalmat 1861-től 1892-ig a Solymossyak bérelték a hercegségtől, utána 1901-ig Feszty Adolf. A bérletek lejártakor logikus lett volna a parcellázás, erre azonban nem került sor a birtokon, így Csapodon sem. Egy kevés földhöz úgy jutottak néhányan a csapodiak közül, hogy Fertőszentmiklóson elköltözés miatt eladásra kerültek dr. Holczer Miksa és Schiller Béla birtokai. A megye Közigazgatási Bizottságának Gazdasági Albizottsága parcellázást rendelt el a birtokra, sőt azt is elrendelte, hogy

csapodi gazdák is részesüljenek abból. A parcellázás 1908 őszén történt meg, páran a csapodi kisparasztok közül a Csapodhoz közel eső területen földet vásárolhattak viszonylag kedvező feltételekkel (a vételár felét kellett készpénzben, a másik felét adóslevéllel fizetni).

1901-ben a hercegség visszavette saját kezelésbe a birtokot. Ekkor teljesedett ki a külső major, mely „… sajátos építészeti stílust képviselt, az utcával párhuzamos épületét erős támpillérekkel támasztották ki. Az épületegyüttesben iparos lakásokat is alakítottak ki. Ezzel az épülettel párhuzamosan a kertek végződésével egy vonalban elhelyezkedő épületben a tiszttartói irodák és az állatok takarmány-előkészítője működött. A major túlsó szélén, mintegy az épületkomplexum befejezéseképp a svájci istálló, az ún. »Svajceráj«, majd a tiszttartólak, az ún. »kastély« foglal helyet."[32] Az épületek egy részét az elmúlt évtizedekben lebontották, ma is áll még a magtár és a „kastély".

A magtár

1901-ben „Egy Doboczki nevű intéző került az uradalom élére. … A gazdálkodás 1.500 holdon folyt. Bregenz is a csapodi uradalomhoz lett kapcsolva. … A legjobb földek Bereken voltak. Itt a patak mellett volt 30 hold rét is, azonkívül a himodi határ mellett 150 hold legelő. Berek majornak külön gazdája volt, megfelelő számú igásfogattal. A legsilányabb talaj volt Göbösön, azért ott inkább birkát tenyésztettek. Göbös juhász-számadó vezetése alatt állt. Kb. 1.500 birka volt 1928-ig. Akkor beléjük ütött a szőrféreg, és azért megszüntették a juhászatot. … 1902-1928. között Bubb Gyula felügyelő volt a gazdaság vezetője. Tiszteletre méltó, közkedvelt, becsületes ember és tehetséges gazdatiszt volt. Az aszályos földön azonban ő sem tudott csodát művelni. A gazdálkodás többször volt deficites. És amikor nem volt, ezt csak a 75 db-ból álló svájcereinek köszönhették. Ez a tehenészet 1930-ig állt fenn. 1928-30 között Török Ferenc volt az intéző. Nagytudású gazda, aki mikor hivatalba lépett, kijelentette, hogy majd megmutatja, hogyan kell Csapodon gazdálkodni. De az aszály őt is megcsúfolta. Volt olyan nyár, hogy naponként mentek a szekerek a Hanyba zöld fűért, különben a teheneknek nem lett volna mit enni. 1930-ban Tóth Sándor lett az ügyintéző. Ő volt az utolsó ilyen minőségben. A gazdaság ugyan még fennmaradt, de a sorozatos deficitek miatt fokozatosan leépítették." *(RF)* Mintegy 250 holdat erdősítettek (a Szobavölgyben, és attól fel a Gálicig). „1941-ben a gazdálkodási területet 540 holdra redukálta az

32 *Ugyanott 255. o.*

uradalom és megszüntette az önálló csapodi vezetést. Csapodot Földvárhoz csatolták." *(RF)*

12. A Hangya szövetkezet, a dalárda, a kultúrház

A Csapodi Hangya Szövetkezet[33] „1907-ben alakult Horváth Gábor első elnöke kezdeményezésére. Alaptőkéje 2.688 pengő. Vegyeskereskedése és kocsmája saját házában áll. 1932-ben jubilálta 25 éves fennállását. A szövetkezet altruista *(önzetlen, emberbarát – a szerk.)* célokat szolgál, így legutóbb a templom orgonájára 300 pengőt adományozott. Ügyvezető elnöke: Horváth Antal rk. kántortanító 1918 októberétől. Igazgatósági tagok: Horváth Kálmán, Orbán Kálmán és Horváth Sándor."[34] Horváth Antal (Mester) (1893-1951) a Hangyát 1947-ig irányította, mindaddig, amíg át nem vette a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ).

Díszoklevél Tüzes Károlynak a „Jenő társaságtól" (1943)

A Hangya boltját Csapodon „… Lovász, majd Vízkeleti nevű boltvezetők vezették, 1936 óta pedig Tüzes Károly, vönöcki származású asztalos. Mikor … szövetkezeti bolttá alakult, annak a vezetését is Tüzes Károlyra bízták. Nyugdíjazásáig, 1959.IX.1-ig vezette. Közkedvelt, jó ember volt. 1965.VII.31-én halt meg. Általános részvét mellett temették el." *(RF)* A SZÖVOSZ-időszakban először önálló ügyvezetés volt. Ügyvezetők voltak: Bella (Tücsök) Lajos, Kovács (Guri) József, Nagy Imre (Lekete). Ivánhoz csatolták, majd 1956 után újra önálló lett. Ekkor első ügyvezetője Kovács (Nagygyuri)

33 *1898-ban emelkedett törvényerőre az Országos Központi Hitelszövetkezetről szóló törvény, létrejött a termelő-értékesítő és fogyasztási szövetkezetek Hangya központja. A cél az volt, hogy letörjék az uzsorát, védelmet nyújtsanak az eladósodások miatti kényszerárverések ellen, lerövidítsék az áru és a szolgáltatás útját, segítsék az egyén és a vidék boldogulását. 1945 után a Hangya vagyona kártalanítás nélkül lefoglalásra került, a vidéki Hangya boltokat a földműves szövetkezetek, majd később ÁFÉSZ néven alakított szövetkezeti jellegű társaságok tulajdonába adta az állam. (hangyaszov.hu)*

34 *Sopron és Sopron vármegye ismertetője 1914-1934. Székely és Társa Könyvnyomdai Vállalat Sopron.*

József volt, akit Nagy Imre (Lekete) követett. 1961-ben újra Iván, aztán Sopronhorpács lett a központ.

Horváth Antal rendkívül agilis ember volt. „Az idősebbek ma is szeretettel emlegetik tetteit, a falu kulturális és gazdasági fellendítése érdekében kifejtett tevékenységét. Akkoriban egymás között csak öreg mesterként beszéltek róla, pedig nem is volt olyan öreg (58 évet élt). Tetteivel, munkásságával valóban kiérdemelte a megkülönböztető tiszteletet."[35] 1926-ban, más forrás szerint 1933-ban18 taggal megszervezte a férfi dalárdát, melynek egy év múlva már 35 tagja volt. Zászlójukat – mely ma is megvan a templomban – 1936-ban szentelték. Az énekkar „… egyre nagyobb sikereket ért el a faluban a templomi és a közösségi rendezvényeken. Egyre többen beléptek a dalárdába, éneklésük csiszolódott, fejlődött, és már a szomszédos településekre is meghívták őket fellépésre. 1936-ban több kórussal együtt ünnepi dalárdaversenyt tartottak az iskola udvarán felállított színpadon. Ez a rendezvény betetőzése volt korábbi sikereiknek. A krónikák feljegyzik, hogy 1938-ban Nagycenken ők nyerték el a Széchenyi Vándorserleget. Ezt követték más sikerek is, például 1941-ben aranyérem Sopronban. A háború után Horváth Antal újjászervezte a dalárdát, és ismét sikereik voltak."[36]

Horváth Antal és családja

A Hangya vezetőjeként „… is sokat tett a falu érdekében. Talán a legjelentősebb az volt, hogy 1938-ban a Hangya udvarán megépíttette azt a kultúrházat, amely később is helyet adott a falu közösségi rendezvényeinek, kulturális eseményeinek."[37] A kultúrház 11 ezer pengőből épült fel. *(RF)* Az évtizedek során a kultúrház (az 1960-as évektől kultúrotthon) helyet adott a falu ünnepségeinek, szórakoztató műsoroknak (ének, zene, színdarabok), 1957-től a mozinak, amit Varga Ferenc tanár vezetett. Ezekben az években heti kétszer, később az 1960-as évek végétől vasárnaponként volt filmvetítés. Az 1960-as években itt működött a községi könyvtár is. Az amatőr színjátszókat szervezték és az előadásokat rendezték: a 2. világháború előtt és alatt Hertl Béla tanító, 1945

35 *Horváth Antal: Akik sokat tettek Csapodért – Az öreg mester. Npp - Csapod újság 2007. évi 1. szám.*

36 *Ugyanott.*

37 *Ugyanott.*

után Katona Imre (akkor egyetemista), majd Horváth Ferenc tanító, Horváth Viola tanító, Kovács Elemér lelkész és Varga Ferenc tanár, a kultúrotthon vezetője.

1987-ben felújították, átépítették a vendéglőt, akkor kapta a Birkacsárda nevet. Hozzákapcsolták az egykori kultúrházat is, a helyet konyhává, raktárokká alakították át. A vendéglő helyén kb. 1965-ig (hangya majd szövetkezeti) vegyes bolt működött. A kultúrház pótlására is 1987-1990 között épült a faluház, mely 2013-ig a tsz-szel közös tulajdon volt, akkor az önkormányzat tulajdonába került, cserében a tsz kétmillió Ft-ot és a régi tanácsházat kapta.

Az egykori kultúrház

13. Az 1. világháború

1914 nyarán a Szerbia elleni háborúba Csapodról is úgy indultak a hadkötelesek, hogy pár hét múlva győztesként térnek vissza otthonukba. A háború azonban világháborúvá szélesedett. Az emberáldozatok mellett (61 halott és 4 hadirokkant a faluból) egyéb következmények is keserítették a falu életét. A férfiak hadba vonulása miatt az otthon maradottakra (asszonyok, gyerekek, idősek) hárult a földek művelése, a munkaerőhiány lett a jellemző. Ezek következtében csökkent a mezőgazdasági termelés, így a gabonaneműk termelése is, egyre nagyobb gondot okozott a lakosság és a hadsereg élelmezése. Már 1915 januárban szabályozták Sopron vármegyében, hogy a gabona eladásakor mekkora lehet a legmagasabb ár. Kormányrendelet alapján összeírták a gabonakészletet, hogy abból mennyi kell vetésre, mennyi a saját háztartás „nélkülözhetetlen" szükséglete. A „felesleget" az állam a maximált áron rekvirálta, hogy a hadseregnek és a nem földművelő lakosságnak biztosítani tudják a mindennapi kenyeret. Akik eltitkolták vagy elrejtették a felesleget, súlyos büntetésre számíthattak.

Pethő János 17 évesen megjárta a poklot

1915-ben a főszolgabíró kérdésére az uradalmi tiszttartó válasza arról szól, hogy Csapodon az őszi-ekből több ok – igaerő hiánya, esős időjárás, késői vetés – miatt a parasztgazdaságokban fele résszel, az uradalomban egyharmad résszel vetnek kevesebbet, mint előző évben. A főszolgabíró felhívta a figyelmet arra, hogy a községek gazdasági bizottságai igyekezzenek hadifoglyokat szerezni a munkaerőhiány mérséklésére. „Csapodon, az uradalomban nem kevés orosz hadifogoly dolgozott. Ők építették – többek

között – az állomástól a majorig vezető kitérőt, elágazást. Nagy munkájukat mi sem bizonyítja jobban, mint az a ma már kiszáradt tó, melyet a csapodiak »Bányának« hívnak."[38] (Ezt a kb. 1 km hosszú vasútszakaszt teherszállításra használták, felszedésére a 2. világháború után került sor. A vasúti töltés nyomvonala egy jelentős szakaszon máig jól látható.)

Bella András az isonzói fronton is szolgált

1916 szeptemberében alispáni rendelet alapján Csapodról a lakosságnak mintegy 110 mázsa, az uradalomnak 300 mázsa gabonát kellett beszolgáltatnia. A családoknak átlagosan 1-1 mázsa gabonájuk volt, ugyanakkor 20 családnak egyáltalán nem volt gabonája. A csapodi jegyző a csornai gőzmalomtól próbált aratásig előlegben lisztet szerezni, de annak tulajdonosa a bizonytalan állapotok miatt azt vállalni nem tudta. Románia hadba lépésének (1916. augusztus) a megye falvaira is lett következménye – a román sereg elől menekülő erdélyiek érkeztek a településekre. Csapodon Gyulakutáról menekültek kaptak ideiglenesen elhelyezést. Még Amerikának az Antant melletti hadba lépése (1917. április 6.) előtt elterjedt a hír, amely tovább borzolta a kedélyeket, hogy amerikai bankok a Dunántúlon nagyobb földterületeket kívánnak vásárolni, megszerezni az „ingatag asszonykezekből" a harctéren hősi halált haltak birtokait.

14. Forradalmi események, a tanácsköztársaság

14.1. A háború vége, az első magyar köztársaság, proletárdiktatúra

1918 nyarára a nehézségek szinte az elviselhetetlenségig fokozódtak – állandósult az élelmiszerhiány, a kenyérhiány, petróleum helyett zsírral és kőolajjal világítottak, katasztrofális méreteket öltött a bőr- és talphiány, rendre újabb és újabb rekvirálásokat rendeltek el, az államháztartás megnövekedett költségeit hadikölcsönjegyzéssel próbálták fedezni. Természetes, hogy a háborúellenes hangulat egyre fokozódott, ezt gerjesztették a frontról hazatérő katonák is, akik közül sokan „meg voltak mételyezve" az orosz-bolsevik eszméktől, mások király- és Zita ellenességtől voltak fertőzöttek. „Közismert, hogy a piavei, az isonzói, illetve a Pó-vidéki harcok kudarcáért Károly király feleségét, Zita királynét okolták. Azt híresztelték, hogy állítólag az ő árulása hozta kedvező pozícióba a vesztésre álló olaszokat. Akár így volt, akár nem, a hír falvainkban is kedvező visszhangra talált a hazajövő katonák révén. A hír rontotta az ismét restaurációra váró Habsburgok és a velük szövetkező, ekkor még jelentős pozíciókkal

38 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 108. o. Bíró family 2003.*

rendelkező legitimisták érdekeit, ezért a főszolgabíró rendelettel próbálja elejét venni a hír terjedésének és terjesztésének."[39]

A tömegek nyomására 1918. október 31-én József főherceg, mint IV. Károly teljhatalmú megbízottja, Károlyi Mihályt (1875-1955) nevezte ki kormányfővé. Kormányának tagjait saját pártja, a Függetlenségi és 48-as Párt, a Polgári Radikális Párt és a Szociáldemokrata Párt adták. „Elemi erővel törtek föl az indulatok a megye minden részén. A falu szegényei elkergették a közigazgatás gyűlölt vezetőit, élelmet, földet és jogot követeltek. Az első napokban sorozatosan napirenden voltak a zendülések, fosztogatások, raktárak készleteinek szétosztása, a karhatalom megtámadása. November 3-án, 4-én Kapuvár, Csorna, Eszterháza, Fertőszéplak, Fertőszentmiklós, Füles, Csapod lakossága zavargott. November 2-án Cirák mellett a Szilben fegyveresen megtámadták a csendőröket, 5-én a petőházi cukorgyár raktárait és több községben a malmokat fosztogatták. A karhatalom tehetetlen volt, a csendőrségben és rendőrségben is meglazult a fegyelem, tömegesen hagyták el a csendőrök szolgálati helyüket."[40]

November 16-án az ország államformája Népköztársaság lett, mely elnevezés kifejezte az új berendezkedés és az addigi „úri" Magyarország közti különbséget. A köztársasági elnök Károlyi Mihály lett. Ez 1919. március 21-éig tartott, a történetírás első magyar köztársaság néven tartja számon. Károlyiék politikai támogatottsága nem bizonyult kellően stabilnak. A Vix-jegyzék kézhezvétele után tárgyalásokat kezdtek a szocialista kormány megalakítása érdekében a szociáldemokrata és a kommunista párt egyesüléséről. A Berinkey-kormány lemondott, és a hatalmat a „proletariátusnak" adta át. Március 21-én (Garbai Sándor szociáldemokrata és Kun Béla kommunista vezető) kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Károlyi külföldre távozott, mivel az új kormány közleményében az ő lemondását is közölte.

A társadalmi lázas állapotok változtatásának, rendezésének igénye a falvakban is megnyilvánult. Többen szimpatizáltak Károlyi programjával, reménykedtek földosztásban. Nagy gondot jelentett, hogy sok fegyver és lőszer volt magánkézen, ennek következtében sok volt az orvvadász. A csapodiak közül is többen kihasználták a zűrzavart, és illegális vadászatot folytattak. 1919. március 19-én csendőrök és nemzetőrök jelentek meg Csapodon, melynek körülményeiről a csepregi jegyző április 19-én kelt, a községi jegyzőséghez küldött levele tájékoztat: „Az akkori kormánybiztos utasítása értelmében Iván községben házkutatást kellett tartani elrejtett fegyverek és lőszerek összeszedése céljából. A házkutatásokat a nemzetőrség a csepregi, iváni és beledi csendőrséggel karöltve végezte. Pusztacsaládon megállapítást nyert, hogy a csapodiak fegyveresen átjárnak Pusztacsalád határába, ott lövöldöznek, az erdőt pusztították, a szolgálatát teljesítő erdőőrre rálőttek és egy aklot fel is gyújtottak. A csendőrség kezdeményezésére a nyomozást Csapod községre is ki kellett terjeszteni és tényleg találtak is fegyvert, és a gyújtogatást is kinyomozták."[41]

---

39 Ugyanott 109. o.

40 Környei Attila: Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918 november–1919 március). Soproni Szemle 1969. XXIII. évfolyam 1. szám.

41 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 111. o. Bíró family 2003.

14.2. A csapodi iskolaszék ülése a tanácsköztársaság kikiáltása után

A tanácskormány egyes intézkedései főleg vidéken ellenszenvet váltottak ki. Erről tanúskodik a csapodi iskolaszék 1919. március 30-ai rendkívüli üléséről felvett jegyzőkönyv is. A gyűlés tárgya: „Teendők a kath. hit és Egyház jelenlegi szomorú helyzetében." Az elnöklő Karácsonyi Sándor[42] helyettes plébános előadja, hogy „… a f.é. március 21-én létesült szovjet-kormány megfosztotta a kath. híveket Isten és emberek előtt jogos tulajdonuktól, a kath. iskolától. Kizárta a hitoktatást az iskolából. Kilátásba helyezte, hogy a kath. tanítókat is eltiltja a kántori teendőktől. Az egyházi vagyont köztulajdonnak nyilvánította s zár alá helyezteti és likvidáltatja. A vallást mindenki magán ügyének nyilvánította. A papságot megfosztotta mindennemű alkotmányos jogától; az elmebetegekkel egysorba helyezte a falvaknak legmagasabb képzettségű egyéneit, a papokat. Isten megengedte mindezeket; mi pedig megnyugodva Isten akaratán, erős lélekkel viseljük a ránk mért keserveket, s amint súlyosodik az Egyház helyzete, s fokozódik szent hitünk elnyomása, azon mértékben kell, hogy növekedjék minden kath. hívő ker. öntudata, hitéhez és Egyházához való rendületlen hűsége és buzgósága. Mindenki a maga körében, ismerősei, barátai között hasson oda, hogy a templomhoz, a lelkipásztorhoz, az Úr Jézus Egyházához utolsó szívdobbanásig ragaszkodjék mindenki, s ne legyen ebben a községben senki sem, aki a hit parancsait nem teljesítené.

A jelenlevők ígéretet tesznek, hogy kath. ker. voltukat, jöjjenek bármilyen nehéz napok, megtagadni nem fogják.

Elnök ezután indítványozza, hogyha megtörténnék az a dolog, hogy a kántor eltiltatik a működésétől, válasszunk alkalmas énekvezért, aki az istentiszteleteken énekelni fog. Tegyünk úgy, mint az őskeresztények, egyszerű énekkel, de szívből jött imádsággal hódoljunk a mindenek ura előtt, s kérjük, hogy szüntesse meg mielőbb a látogatás napjait.

Az iskolaszék tagjai maguk is örömmel vállalkoznak e dicsőséggel teljes állásra, ha náluk a községben alkalmasabb egyén nem találtatnék vagy kántort találni nem volna lehetséges.

Miután pedig a hitoktatást az iskolából kizárták, s annak kötelező voltát megszüntették, kéri az elnök a tagokat, hogy minden jó igyekezetükkel azon legyenek, hogy a gyermekek közül ebben a községben a hitoktatásról egyetlen egy el ne maradjon. Intsék, buzdítsák a szülőket, küldjék, szorgalmazzák a gyermekeket.

Az isk. széki tagok egy lélekkel ígérik, hogy a hitoktatás látogatását illetőleg mindent el fognak követni.

---

42 *„Karácsonyi (előbb Kocsis) Sándor (1887-1963) a Pannonhalmi Szent Benedek-rend Győri Főgimnáziuma után a szemináriumban végezte tanulmányait. 1911. január 27-én szentelték pappá. Himodon káplán (1912), Szilsárkányban adminisztrátor (1914), egyidejűleg Kisbéren és Halásziban káplán. Az első világháborúban tábori lelkész. 1918 karácsonyától Csapodon adminisztrátor, 1919 októberétől Pázmándfaluban plébános. 1924 áprilisától a péri esperesi kerület főtanfelügyelője. 1929. augusztus 6-ától Péren plébános. 1947-ben helyettes esperes. … 1948-ban az iskolák államosításának bírálata miatt elfogatóparancsot adtak ki ellene. Győrött és Máriaremetén bujkált. Eredeti, Kocsis nevét álnévként használva a Vas megyei Bő községben lett segédlelkész. 1954-től Győrasszonyfán plébános. Aranymiséje 1961-ben volt a győri Szent Imre-templomban. Utolsó lakhely: Győr, Vöröshadsereg u. 70." (Győri életrajzi lexikon - www.gyorikonyvtar.hu).*

Ezután az elnök még egyszer buzdítja a tagokat, mint a hitközség képviselőtestületének tagjait a kitartásra, hithűségre és öntudatos ker. életre s a Jó Isten áldását kéri az Egyház minden tagjára s a szegény magyar hazára."[43]

14.3. A direktórium Csapodon, a nagycenki ellenforradalom

Csapodon „Alig a proletárdiktatúra kikiáltása után létrejött a falusi direktórium is. Első tevékenységeként összeíratta a frontkatonákat, majd ezek – a direktórium hallgatólagos beleegyezésével – kimentek a herceg erdejébe és levágtak egy tábla erdőt, hogy udvaraikat megtömjék fával. Azt hitték, ezzel az akcióval sikerült melléjük állítani a falu egy részét, de nem kis ellentéteket szült mindez, mert akik nem kaptak fát, megsértődtek. Viták keletkeztek a párton belül is amiatt, hogy az osztályidegeneket is bevették a pártba, köztük Bubb Gyula hercegi felügyelőt. Különben, a jegyzőség iktatott anyagát átvizsgálva, az intézkedések alig különböztek az előtte és az utána következő évekétől. Egy-két helyen találkozhatunk a szolgabíró helyett a járási vezető, vagy elvtárs megszólítással."[44]

A Tanácsköztársaság egész időszaka alatt keringtek rémhírek annak bukásáról, sok helyen voltak szabotázsok, tüntetések. Június 4-én országos vasutassztrájkról keltek szárnyra hírek. Ennek hatására Nagycenken ellenforradalom vette kezdetét. Lefegyverezték a vörösőrséget, és csoportokba szerveződve várták a környező falvakból az erősítést. Csapodról is mentek néhányan. Nagycenken június 5-én állt össze a csapat, becslések szerint mintegy két-háromezer ember gyűlt össze, a hidegségi 21 éves Szántó Róbert főhadnagyot választották meg parancsnoknak. A szegényes felszerelésű tömeg szekereken indult Sopron ellen, azonban már a Kópházán kiépített vörös védelmi vonalon sem jutottak át, több szekér visszafordult, Szántó a Köves-erdőig vonta vissza „csapatait". Ezután a vörösök ellenállás nélkül megszállták Nagycenket. A csapodiak is hazatértek az ütközetből. A rendcsinálásra Szamuely Tibor a térségbe érkezett, a kastélyban tartott kihallgatásokat, aztán a kapuvári és csornai ellenforradalmi felkelések miatt odament „rendet teremteni". Szántó Róbertet – akit Jákon a testvérénél találtak meg – és segítőjét, Fenesz Rezső gépészmérnök hallgatót (más forrás szerint kispapot) Sopronba vitték, tetteikért halállal bűnhődtek, július 4-én végezték ki őket.

14.4. Szamuely Csapodon

Szamuely Csapodon is járt, hogy a cenki ellenforradalom helyi résztvevőit megbüntesse. A vonatból kiszálló Szamuely Tóth állomásfőnök mellének szegezte a pisztolyát. Ráparancsolt, hogy mondja el, kik voltak a cenki fronton. Az állomásfőnök egy-két nevet mondott. Szamuely az állomáson szintén ott lévő Horváth Antal és Tarr István tanítókra, majd Somogyi szikvizesre szegezte a pisztolyát, hogy tőlük további neveket tudjon meg. Utána a Bubb felügyelő által küldött hintóval a községházára hajtatott, ahol Korvin Ottó aláírásával rendeletet adott át a jegyzőnek, mely pontosan tartalmazta, hogy milyen sarcot kell teljesíteni, ha nem akarják, hogy a jegyző, a bíró és Bubb felügyelő a fán lógjanak.

---

43 Egyházmegyei levéltár, Győr

44 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 113. o. Bíró family 2003.

„Sajnos, a »Rendelet« eredetije nem maradt fenn, mert a bíró, Orbán Pál a kommün bukása után, 1919. szeptember 14-én az iváni csendőrőrsnek adta át nyomozás céljából. Ez valószínűleg bianco-jellegű volt, melyet a helyszínen töltött ki … Ugyanis sarcoltatási rendeletet csak az adhatott ki, aki a kormányzótanácsnak tagja volt." Később, a tanácskormány bukása után kártalanították a megsarcoltakat.[45] Az e tárgyban írt községi bírói és jegyzői levélből tudható, hogy „Csapod község az ellenforradalomban való részvételéért halálbüntetés terhe alatt, Korvin Ottó parancsára 14 marhát, 28 malacot, 140 szárnyast és 140 kg húst adott át a Sopron-Iváni állomáson Szamuely hóhérainak 1919. június 10-én."[46] A 14 marhából 3-at az uradalom adott. A csapodiak évtizedekig emlegették és sérelmezték Szamuely eljárását. Lábra kapott az a vélekedés is, hogy néhány vöröskatona akciója volt az egész, akik aztán saját céljaikra használták fel az elkobzott javakat.

14.5. A tanácsköztársaság bukása után

A proletárdiktatúra bukása után augusztus 31-én újabb rendkívüli gyűlést tartott Csapodon az iskolaszék. Tárgya: „Teendők az új világfordulatban." Karácsonyi Sándor helyettes plébános, iskolaszéki elnök „… hálával mond Istennek köszönetet, azért, hogy a vérzivataros napoknak véget vetett és ismét hazafias szívvel, vallásos lélekkel gyakorolhatjuk és nyilváníthatjuk kath. meggyőződésünket. Sokat szenvedtünk a letűnt négy és fél hónapos rémuralom alatt, melyet a rombolás és rablás, börtön és akasztófa, éhség és pusztulás jellemeznek. A tatárjárás és a másfélszázados törökdúlás nem ártott annyit a kath. hitnek, az Egyháznak és a hazának, mint a pár hónapos proletárdiktatúra."[47]

Utána arról beszélt, hogy a vallásos és hazafias irány ellen sokan vétettek a tanítók közül is. A helyiekről szólva azt állította, hogy Horváth Antal és Tarr István is „… igyekeztek végrehajtani a törvénytelen uralom törvénytelen rendeleteit. Közös elhatározással eltávolították a tanterem faláról a magyar címert, beszüntették – ugyan rövid időre – az imádkozást; örültek azon, hogy a papot és a hitoktatást kidobták az iskolából; egyikük négyhetes kommunista tanfolyamon volt Budapesten; a másik papjának megkérdezése, sőt egy esetben egyenes tiltása ellenére szervezkedett (? – nem pontosan olvasható a szó) még a templomban is (nagyheti Passio)."[48] Az érintettek nem voltak jelen, de az iskolaszék színe előtt megrovásban részesítette őket. Az iskolaszék tagjai hozzájárultak a megrováshoz, megbotránkozásukat fejezték ki kommunista magatartásuk miatt, sőt többen követelték, hogy azonnal mozdítsák el őket helyükről. Az elnök azonban higgadtságra intette a tagokat, javaslatára elfogadták, hogy induljon ellenük fegyelmi eljárás az egyházi hatóságnál. Az iskolaszék szeptember 14-ei ülésén Karácsonyi elmondja: „Szomorúan értesült, hogy Horváth Antal és Tarr István

---

45 *A kártalanítás kissé elhúzódott. A Dunántúli Hírlap 1920.08.19-ei számában Fertsák Jenő nemzetgyűlési képviselő nyilatkozta ennek okáról, hogy egyes községek („Csapod, Iván, Horpácz, Kislédec, Lövő, Kövesd") esetében nem tudják megállapítani, mikor, milyen szállítmánnyal kerültek marháik Budapestre a főváros élelmezésére. 1919.06.10-11-én ugyanis 202 db marha lett feladva Lövő állomáson 694.950 korona értékben. A pénzt azonnal utalják, amint meg tudják állapítani, hogy az egyes községekből „mily arányban" történt a rekvirálás.*

46 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 114. o. Bíró family 2003.*

47 *Egyházmegyei levéltár, Győr*

48 *Egyházmegyei levéltár, Győr*

csapodi tanítókat – a kommunista rendszert támogatni látszó viselkedésük miatt – a katonai parancsnokság, illetve a soproni ügyészség rendeletére a mai napon lakásukon letartóztatták és fedezet mellett az iváni csendőrségre kísérték, honnan másnap Sopronba fogják őket elővezetni. E váratlanul jövő és meglepő intézkedésre, mely a tanügyi hatóság előtt levő fegyelmi üggyel szoros kapcsolatban nem állhat, a község lakosságának részvéte oly mértékben nyilvánult meg, főleg Horváth Antal kántortanító mellett, hogy csapodi férfiak a község jegyzőjének és papjának vezetése mellett több kocsival utánuk mentek, hogy szabadlábra helyezésüket saját felelősségükre kieszközöltessék, ami azonban sajnos nem sikerült. Látván, hogy a dolgok immár helytelen irányba terelődnek, ami senkinek szándékában nem volt, s hogy a tanítók meghurcolásnak és szenvedéseknek vannak kitéve, amit pedig senki nem óhajtott, nem óhajthatott, főleg nem az iskolaszék, mely a saját belső ügyét hivatalos tanügyi úton kívánta letárgyaltatni, s meggyőződvén legalább részben arról, hogy nevezett tanítókat, elsősorban Horváth Antalt, cselekedeteikben és viselkedésükben rossz akarat és valódi kommunista meggyőződés nem vezette, hanem csak emberi gyengeség talán, vagy a hóhér uralomtól való egyébként indokolt félelem: - azt indítványozom, mondja ki a gyűlés, hogy Horváth Antal kántortanító ellen az iskolaszék felhatalmazásából (1919. augusztus 31.) megindított fegyelmi eljárás beszüntetését – már csak családos voltára való tekintetből is – kérelmezze, s az ügy fölött a maga részéről napirendre térjen. Annyival inkább, miután ha voltak is vétségei, azokért a kiállott meghurcoltatás untig elegendő büntetés volt, és mert remény van reá, hogy Horváth Antal kántortanítóval ilyesmi többé meg nem történik, s a jövőben teljesen ki fogja érdemelni a lakosság és a fölöttes hatóságának bizalmát és becsülését."[49] Az iskolaszék így határozott, és felkérte az elnököt, mielőbb kérelmezze az eljárás beszüntetését.

Horváth Antalról ezzel elhárult a gyanú, esetében büntetőeljárásra sem került sor. Később (1920. május 16-án), amikor már Keszler Antal a plébános, az iskolaszék ülésén, mint annak elnöke arról tájékoztat, hogy az egyházmegyei hatóság végzése szerint „… Tarr István ellen minden további eljárást meg kellett szüntetni, mivel a vádpontok egy része oly cselekedetekre vonatkozik, melyek fegyelmi vétségnek nem minősíthetők, másik részük pedig már előzőleg két fórum előtt is valótlannak bizonyultak."[50] Keszler Karácsonyi eljárását hirtelenségnek, túlbuzgóságnak minősítette.

A tanácsköztársaság után egyébként „Szinte alig volt olyan község, melyből ne állítottak volna legalább egy-két embert, vagy az egész volt direktóriumot bíróság elé. Csapodon csak egy személy, Tarr István tanító ellen kezdett feljelentésre pert a megyei törvényszék, mivel nevezett »a csapodi direktórium megalakítása alkalmával a földmíves osztályt állítólag a vagyonos osztály ellen izgatta.« A Sopronvármegye 1919. decemberi számában olvasható híradás szerint »Vádlott önérzetesen tiltakozik a vád ellen. Mint mondja: soha népgyűlésen nem szerepelt, izgató beszédet nem tartott s a direktórium választáskor csupán a szavazatokat szedte össze. Míg a csapodiak védik és állítják, hogy Tarr mindig tisztességesen viselkedett, soha kommunista nem volt, az egész község szereti és tiszteli, egyedül Karácsonyi Sándor helyettes plébános állítja, hogy Tarr szimpatizált a kommunista tanokkal, népgyűléseken is részt vett. A

49 Egyházmegyei levéltár, Győr

50 Egyházmegyei levéltár, Győr

magyar címert levette az iskola faláról.«" A falu nyilatkozatára alapozva »Deszkássy államügyész elejti a Tarr István elleni vádat és kéri az eljárás beszüntetését«, melynek a bíróság helyt ad »s elrendeli vádlott azonnali szabadlábra helyezését.«"[51]

Tarr István 1923-ig tanítóskodott Csapodon, majd Veszkénybe távozott. 1923. május 6-án a csapodi iskolaszék ülésén főtisztelendő Keszler Antal „Elnök szomorú szívvel jelenti, hogy iskolánktól Tarr István tanító eltávozik. Felolvassa az iskolaszékhez intézett átiratát, melyben veszkényi kántortanítóvá történt megválasztása miatt itteni állásáról lemond. Benne egy kiváló erőt veszít iskolánk, aki sokoldalúságával és ügybuzgalmával a község haladását az iskolán kívül is minden téren iparkodott előre mozdítani. Éppen azért indítványozza, hogy érdemei jegyzőkönyvben örökíttessenek meg."[52] Az iskolaszék sajnálkozással vette tudomásul Tarr távozását, az elnök indítványához egyhangúlag járult hozzá.

15. Felemás földreform, harc a hercegséggel

A kivándorlások, a parasztság mind nyilvánvalóbb elégedetlensége, a forradalmak arra késztették az ország vezetését, hogy egyfajta földreformmal próbáljon valamit tenni a konszolidáció érdekében. Az 1920-ban elfogadott törvények alapján 1936-ig mintegy 300 ezer vidéki család jutott házhelyhez az országban, és kiosztottak 1,15 millió k. hold földet a 16,6 millióból. Sopron „… vármegyében 16.960 egyén részére összesen 22.716 k. hold szántó és rétterületet osztottak ki. Sajnos, az 1920-as földreform nagyobbrészt a nem kívánatos törpebirtokok számát szaporította. Ugyancsak az 1920. évi földreform során 12 legeltetési társulat részére összesen 1.096 k. hold legelőt, 8 község részére pedig összesen 439 k. hold legelőt osztottak ki."[53]

1901-től az Esterházy hercegség saját maga szervezte birtokain a termelést. Általában, így Csapodon is az Esterházyak a földreform keretében csak néhány holdat adtak át a falubelieknek. Ugyanakkor Esterházy V. Pál (1901-1989) 1929-ben a falu határában lévő összes földjének bérbeadásáról szerződést kötött a Beck Miksa és Társa bérlőtársasággal. A község – és szolidaritásból Pusztacsalád képviselőtestülete is – tiltakozott a bérbeadás ellen. (Pusztacsaládot 1928-tól a csepregiből a kapuvári járásba sorolták át, ekkortól az iváni körjegyzőségből a csapodi jegyzőséghez osztották be. A jegyzői feladatokat Harmath Nándor látta el, akinek meghatározó szerepe volt a tiltakozás szervezésében, majd sikerre vitelében.[54]) Az ügy elindításakor intézkedtek a Hitelszövetkezet helyi fiókjának megalakításáról is (megalakult 1929. szeptember 15-én). Az Országos Földrendező Bizottságról rossz tapasztalataik voltak a falvaknak, ezért az volt a cél, hogy már a megyei fórumokon megakadályozzák a szerződés életbe lépését. Ez sikerült is, a bérbeadás a közigazgatási bizottságnál nem kapott támogatást. Ezután

51 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 115. o. Bíró family 2003.*

52 *Egyházmegyei levéltár, Győr*

53 *Sopron vármegye az 1942. évben. Alispáni jelentés.*

54 *Harmath Nándor 1870-ben Csáktornyán (ma Horvátország) született. Középiskolái és a jegyzői tanfolyam elvégzése után Ligetváron volt jegyző 1896-1916-ig, akkor a megszállás miatt Csapodra jött jegyznek. (Sopron és Sopronvármegye ismertetője 1914-1934.) Ő „volt a »békebeli« tekintélyes, hatalmával élő jegyznek megtestesítője." (RF) 1928-ban a Sopronmegyei Baromfitenyésztők Egyesülete pénztárnokának választották. (Dunántúli Hírlap 1928. december 12.) 1936-ban vonult nyugdíjba, akkor a fia, Harmath Jenő váltotta őt a jegyzői székben. (1936. évről szóló alispáni jelentés)*

a Földművelésügyi Minisztériumhoz került az ügy, ahol megtagadták a haszonbérleti szerződés tudomásul vételét azzal, hogy az abban foglalt jogokat és kötelességeket az állam helyébe lépő csapodi és fertőszentmiklósi hitelszövetkezetre, mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagjaira ruházták át.

A Hitelszövetkezet a falu határában lévő földterület valamivel több mint negyedét, 800 holdat tudott bérbe venni, a többiről az uradalom rendelkezhetett. A herceg ekkor az egész határ befásítását tervezte, a csapodiak feljelentése nyomán azonban ez a terve is meghiúsult, kénytelen volt annak művelésével foglalkozni. A Hitelszövetkezet kellő népszerűségnek örvendett a faluban. Ezt jelzi, hogy „Az üzletrészek értéke 1933-34-ben 9.000 pengő volt. Ekkori elnöke és ügyvezetője Harmath Nándor körjegyző, pénztárnoka Horváth János gazda, könyvelője pedig Horváth András községi írnok volt."[55] A Hitelszövetkezet – melynek hatásköre Pusztacsaládra is kiterjedt – igen fontos szerepet játszott abban, hogy tagjainak földet béreljen. 1938-ban 280 csapodi kisbérlő gazdálkodott a hercegségtől a szövetkezet által bérbe vett közel 800 (pontosan 785) holdon. Ez átlagosan 2,8 holdat jelentett bérlőként.

A házhelyelosztás mintegy a földreform próbája volt. A földnélküliek közül elsőbbséget élveztek a háborús veteránok, hadirokkantak és a vitézi cím birtokosai. (A vitézi rendet Horthy Miklós kormányzó alapította 1920-ban. Olyan személyeket avattak a rend tagjaivá, akik harcokban vagy egyéb módon tűntek ki a magyar nemzet szolgálatában. A 2. világháború után a rendet feloszlatták. Csapodon ketten kapták meg a vitézi címet és az ezzel járó telket. Tamásffi (Tomasovits) Vida és Nagy István. Vitézi címet kaptak még mások is, akik Csapodon születtek, de akkor már nem ott éltek. *(Névsorukat lásd az 5. számú mellékletben!)* Csapodon a belső major területe jöhetett szóba ilyen célra. A hercegség hosszas tárgyalások után hozzájárult, hogy a major telkét kettévágva a ciráki útra merőlegesen három telket alakítsanak ki, továbbá ezekre merőlegesen féltelek hosszban további hatot (a Rákóczi utca északi oldala). A házak tömésből épültek (a tégla nagyon drága volt), ezért esős idő esetén komoly gondokat okozott a talajvíz, mert ez a terület feltöltetlen volt, korábban kertként funkcionált. A ciráki, az új temetőbe vivő út mentén osztott telkek gazdái szerencsésebbek voltak, az itt épült házakat nem veszélyeztette a talaj- és belvíz.

16. Jászai Mari szolgagyőri birtoka

Általában nehéz volt földet kisajátítani a nagybirtokosoktól a földreform céljaira. Könnyebben ment a kisajátítás a Csapodtól nyugatra fekvő Szolgagyőr-puszta esetében, melynek tulajdonosai gyakran változtak. E terület különösen aszályos, sülevékeny, kavicsos, értékesítésében a Földhitelintézetek Országos Szövetségét az Alturista Bank képviselte. A területért nem kapkodtak, így a bank egy felfogadott tiszttartó segítségével maga gazdálkodott a birtokon. Csak 1925-ben jelentkezett báró Berg Tasziló vételi szándékkal. A szolgagyőri földek egy részét „közérdekű földbirtokpolitikai" célokra különítette el a bank. E részeket eladni nem lehetett, várni kellett olyan jelentkezőkre, vitézi telekvárományosokra, akiknek a választása – nem ismerve a föld valódi értékét – erre a területre esett.

55 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 270. o. Bíró family 2003.*

Furcsa, hogy itt juttattak földet Jászai Mari (1850-1926) színésznőnek is. 1922-ben ünnepelték a művésznő nemzeti színházi tagságának félévszázados jubileumát. „Az évfordulón, 1922. március 12-én este Shakespeare János király c. színművét tűzte műsorára a Nemzeti, melyben Jászai kedves szerepét, Constantiát alakította. Üdvözlésére az előadás kezdete előtt került sor. Előbb a pályatársak, majd a pesti és a vidéki küldöttségek üdvözölték a jubilánst. Falujának lakói üde fenyőággal köszöntötték nagyobb és értékesebb ajándék helyett. A kormány volt a leggálánsabb, 10 holdról szóló adománylevelet nyújtottak át Jászainak azért a sok és kiváló művészi alakításért, mellyel a Nemzeti hírnevét öregbítette."[56]

Jászai Mari Gertrudis szerepében

A tényleges ajándékozás sokáig elhúzódott, mert a kultuszminisztériumnak, a színháznak és Jászainak egyaránt igent kellett mondania az ajánlatra. Amellett, hogy a bank a szolgagyőri földet erőltette, feltehetően szerepet játszott a végső döntésben az a körülmény is, hogy a színésznő unokaöccse, Jászai József 1923-tól 1927-ig néptanítóként Csapodon működött. Leveleztek egymással, valószínűleg 1924-ben személyesen is járt a színésznő Csapodon, hogy meglátogassa unokaöccsét, és tiszteletét tegye az ő felettesénél, az iskolaszék elnökénél, Keszler Antal plébánosnál. (Jászai József Csapodról Pápára került, ahol a polgári iskola tanáraként dolgozott, egyik alapítója, majd sokáig igazgatója volt a Pápai Helytörténeti Múzeumnak.)

Közben Jászai Mari gyógyíthatatlan betegsége is siettette az ügy megoldását, így 1925. október 1-jén 10 hold helyett 15 holdat birtokba vehetett Szolgagyőrött. Feltehetően azért emelkedett 15 holdra az adomány, mert Szolgagyőr földértéke az országos átlag alatt van. (Az ajándékozási szerződés megkötésére csak 1926. március 31-én került sor.) A nagybeteg Jászai a földekkel kapcsolatos ügyek intézésével előbb egy Schiffer nevű ügyvédet, majd egy Molnár nevű nyugalmazott diplomatát bízott meg, aztán testvéröccsét, Jászai József nyugalmazott rábatamási tanítót hatalmazta fel, hogy a földet bérbe adja vagy eladja, és a pénzt felvehesse.

A felhatalmazott ekkor még Csapodon lévő fia gyorsan talált olyan csapodi parasztokat, akik az időközben kisebb egységekre (1-2 holdra) felparcellázott birtok egy részét hajlandók voltak megvenni. A vevők Kámán (Csingi) József és két társa voltak, a szerződést a három csapodi 1926. augusztus 13-án, Jászai Mari augusztus 15-én írta alá. A többi részt később értékesítették, illetve a pusztacsaládi földbirtokos, Újhelyi József bérelte. „Jászai József szerint körülbelül fél vagon krumplit kaptak a földek évi béreként a pusztacsaládi Újhelyiektől."[57]

---

56 Ugyanott 291. o.

57 Ugyanott 298. o.

17. A vásárjog megszerzése. Iparosok Csapodon.

A Trianonban hazánkra kényszerített – a nagyhatalmak érdekeit szolgáló – békeszerződés (1920. június 4.) következtében a történelmi Magyarország elveszítette területének kétharmadát. A háború, a forradalmak következtében eleve szorult helyzetbe került ország megcsonkítása tovább fokozta a reménytelenséget. Több helyen az országban, pl. környékünkön is, ráadásul aszályos éveket kellett átvészelni. 1922-23-ban a faluban olyan mértékig nőtt az éhezők, az ínségesek száma, hogy az elöljáróság a (Sopron) megyei alispán segítségét kérte, aki ínségliszt kiutalásáról intézkedett. 1928. június 6-án délután „…súlyos jégzivatar söpört végig a soproni és csepregi járás 12

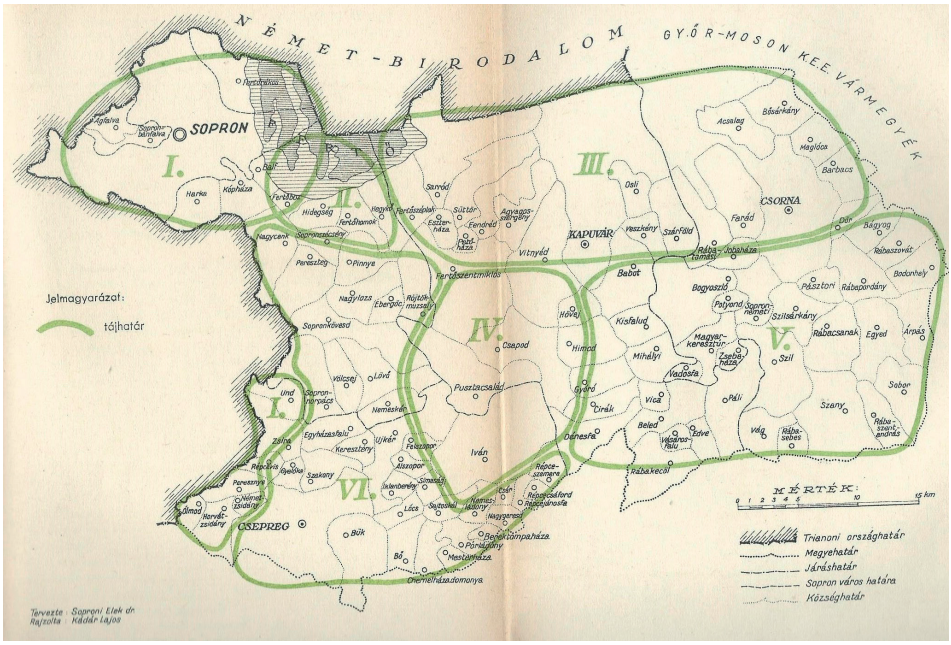

Sopron vármegye tájtérképe Trianon után
(Forrás: Dr. Soproni Elek: A kultursarok gondjai, 1940)

községe felett név szerint: Sopronkövesd, Lövő, Nemeskér, Völcsej, Pusztacsalád, Iván, Répceszemere, Répcecsáford, Csér, Répcejánosfa, Dénesfa és Csapod felett. Ezen községekben a teljes díszében álló gabonaneműeket 100%-ban tönkretette a jég, a kapásokban és takarmányokban 40—60 %-os kárt okozott. Ugyancsak tönkretette a szőlőket, a gyümölcsfákat és érzékeny kárt okozott az erdőkben és útszéli faültetvényekben."[58] A károsultaknak 12 ezer pengő értékben köles, mohar és hajdinamagot osztottak ki, hogy bevessék az üresen maradt tarlót. Árát szeptember végéig kellett kamatmentesen visszafizetni. A gazdák egy része élt a lehetőséggel. Sajnos a vetőmagvak szállítása megkésett, aztán az aszály is súlyosbította a területet, így a takarmánytermés kb. felerészben

58 *Alispáni jelentés Sopronvármegye 1928. évi állapotáról.*

lett kielégítő, „…mindazonáltal a segélyezett kisgazdák a mag árát kissé késedelmesen bár, de hiánytalanul megfizették."[59]
A nehézségek közepette azért az útkeresés is jellemezte a települést. Az állattartás mindig is meghatározó volt a faluban. A háború alatt és közvetlenül utána annak jelentősége megerősödött. Nemcsak tartottak állatokat a csapodiak, de kereskedtek is azokkal, járták az állatvásárokat, ahol adtak-vettek, kupeckedtek. Érthető, hogy felmerült az igény, Csapod is kapjon vásárjogot, lehessen a faluban kirakodó- és állatvásárokat tartani. A falu 1907-ben nagyközséggé vált, 1908-ban önálló jegyzőség alakult. E körülmény is fokozta a vásártartás iránti vágyat. „Csapodon már a XVI. század végén, a XVII. század elején tartottak vásárt, ez azonban a Bocskai-hadjáratok utáni zűrzavarban megszűnt. Az 1608-as urbárium szerint a »polgárság« szeretné, ha a tiszttartó »ujobbat megkiáltana.« Erre azonban akkor – és még sokáig – nem került sor."[60]

Az 1922. évi képviselőválasztás jó alkalmat kínált a csapodiaknak arra, hogy a vásárjogért lobbizzanak. A lövői választókerületben (ahová Csapod is tartozott 1918 óta) induló három jelölt – Fertsák Jenő megyei alispán helyettes, Ötvös Lajos mihályi apátplébános, Zichy János országosan ismert néppárti politikus – közül Csapod egyértelműen Fertsák mellé állt, mert úgy gondolták, ő tehet legtöbbet azért, hogy a falu a vásárjogot megkapja. A faluból – Orbán Kálmán elöljáró vezetésével – küldöttség ment Fertsákhoz, és támogatását kérték. A választást ugyan Ötvös nyerte – aki egyébként csakúgy, mint Zichy, később szintén bevette ígéretei közé a vásárjogot –, Fertsák jóvoltából a rendkívüli megyei közgyűlés 1923 márciusában jóváhagyta a vásártartást Csapodon, felterjesztette a Földművelésügyi Minisztériumhoz, ahol rövidesen engedélyezték azt. Keszler plébános Zichyt támogatta, nem akarta, hogy a falu Fertsák révén jusson a vásárjoghoz. „Ezért mindent megtett, hogy a falubeliek vásárért vívott harcát amennyire lehet, nehezítse. Még a szószéket is felhasználta arra, hogy a vásár hasztalan, sőt káros voltát bebizonyítsa, prédikálván, hogy egyesek a vásárral bűnfészekké akarják változtatni színtiszta katolikus községünket, ezért neki, mint a falu lelki atyjának, elleneznie kell a vásár megtartását. Az a sok károsodás, bűn, ami egy vásárban végbemegy, megfertőzné és lezüllesztené községünket."[61]

A Kis utcai (ma a Fő utcának a Ciráki és a Fertőszentmkilósi úti kereszteződésétől Vitnyéd felé lévő része) gazdák ötlete volt, hogy az állatvásárok tartásához vásártér szükséges. Ez a falu képviselőtestületétől is támogatást kapott. A vásártér az egykori állatlegelő faluhoz legközelebb eső részén valósult meg. (Ma Vásártér utca.) Kialakításához 9.600 pengő kölcsönt vett fel a falu. A területet bekerítették, illetve külön szektorokra tagolták. A majdnem vasúti sín vastagságú, kb. 1 m magas oszlopokat beton alapba ágyazták, a korlát is fémből, erős T vasból készült.

Korábban úgy tudtuk, hogy az elhúzódó munkálatok miatt a modern vásártéren az első vásárt 1927. november 23-án tartották. A Dunántúli Hírlap 1927. augusztus 20-ai számában viszont ezt írták: „Csapodon fényesen sikerült az első vásár. Csapod nagyközség még a múlt évben négy vásár megtartására kapott engedélyt. Az engedély elnyerését Fertsák Jenő ny. főispán személyesen szorgalmazta és szerezte meg. Az első

---

59 Ugyanott.

60 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 121. o. Bíró family 2003.

61 Ugyanott 120. o.

vásárt augusztus hó 17-én tartották a csapodiak. A vásár várakozáson felül sikerült. Felhajtottak 740 darab szarvasmarhát, ebből eladtak 360 drbot. Sertés, malac is volt bőven, a hatalmas sertéskorlát egészen megtelt. Szép volt a lóvásár is. Az egész vásár kiállításhoz hasonlított. Felhajtottak 180 drb szebbnél-szebb Sopronmegyében nevelt magyar és belga lovakat és csikókat. A kirakodó vásár oly nagy volt, hogy a nagyközség széles vásártere három sorban zsúfolásig megtelt. Hálával tartozik a község Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút igazgatóságának azon előzékenységéért, hogy Eszterházától Csapodig külön vonatpárt állított be oly beosztással, hogy reggel Győr felől Eszterházán át közvetlen csatlakozás áll az utasok rendelkezésére. Délután 13 órakor pedig vissza ismét Győr és Sopron felé volt csatlakozás. A jelek azt mutatják, hogy a csapodi vásár lesz a vármegye egyik legnagyobb forgalmú vására. A község csatlakozása kitűnő, környékén sűrűen fekszenek a faluk. Az állattenyésztés a környéken elsőrendű, mert a gazdák csak tiszta fajmarhákat nevelnek. A község vásártere egyébként oly nagy és oly modern, hogy a csapodi vásárok mindig fényesen fognak sikerülni." A vásár népszerűsítésére feltehetően igyekeztek nagy gondot fordítani. Erről tanúskodnak az újságokban, kalendáriumokban megjelent tudósítások, hirdetések. *(Lásd a 6. számú mellékletet!)*

Bella (Petola) János és családja

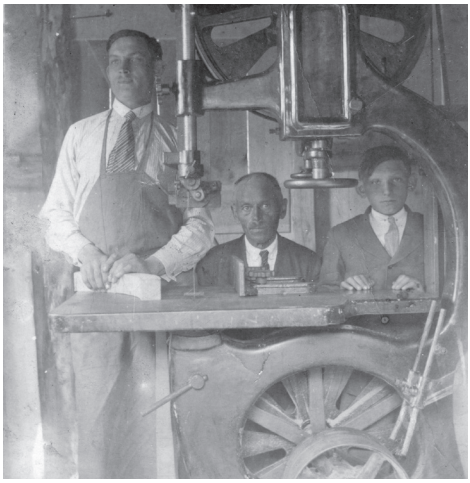

Bella (Finánc) József első fűrészgépével

„A vásártér négy szektorból állt. Az első majdnem a házsorokig húzódott, disznó-vásártér volt, majd a tehén és az ökör, majd a ló-vásártér következett. E mögött volt a sportpálya … Vásárok alkalmával itt történt a lovak futtatása, és itt álltak azok a lovak, szekerek, melyek a vásártérbe nem fértek be."[62] Egy-egy vásárra többszáz állatot hoztak, lacikonyhák működtek, az egyes szektorok „… bejáratától jobbra és balra különböző sátrak emelkedtek, melyekben kötelesek, nyereg- és szerszámkészítők, kefe- és vakarókészítők, csizmadiák, bőr- és talpárusok, hentesek, mészárosok kínálták portékájukat."[63] A Sopron vármegyei alispáni jelentésekben 1937-ről, 1938-ról, 1939-ről és 1940-ről állnak rendelkezésre adatok az egyes településeken rendezett vásárokra

62 *Ugyanott 122. o.*

63 *Ugyanott 124. o.*

felhajtott és eladott állatok számáról. *(Lásd a 7. számú mellékletet!)* Ezek alapján az állapítható meg, hogy a csapodi vásárok mind a felhajtott, mind az eladott állatok száma alapján a megyei vásárok rangsorában a harmadik harmadba tartoztak. Állatvásárokat az emlékezet szerint az 1950-es évek első felében rendeztek utoljára Csapodon. Az állatvásárok mellett kirakodóvásárok is voltak a faluban. Az árusok sátraikat a mai Birkacsárdától keletre egészen a plébániáig, nyugatra a „Finánc közzel" szemközt a Dandi házig, esetenként még azon túl is állították fel. Voltak, akik sátor híján leterített pokrócról, ponyváról kínálták portékájukat. Az árusok helyét az elöljáróság jelölte ki, a vásározóknak helypénzt kellett fizetniük, általában mindig ugyanott kaptak helyet, ahol első alkalommal. Kirakodóvásár még az 1960-as évek elején is volt Csapodon, a körülmények változása, a kereskedelem fejlődése aztán megszüntette létjogosultságát.

Helyzetükből fakadóan a csapodiak nyitottak voltak mindenre, amiből jövedelmet remélhettek. Íme egy példa: „Selyemhernyó tenyésztéssel a vármegye területén Nagycenk, Pereszteg, Sopronkövesd, Eszterháza, ***Csapod,*** Fertőszéplak, Fertőszentmiklós, Horvátzsidány és Németzsidány községekben foglalkoznak kiterjedtebben és kielégítő eredménnyel A tenyésztést a csornai selyemtenyésztési felügyelő irányítja."[64] A hernyók az eperfa (Csapodon szederfának mondták) levelével táplálkoztak. A mellékjövedelmet adó „selyem-bogarakat" általában az idősek és a gyerekek gondozták.[65]

A megélhetési nehézségek az 1800-as évek végén, 1900-as évek elején született tehetséges és vállalkozó szellemű fiatalokat arra késztették, hogy megpróbáljanak kitörni „… a hagyományos életmódból, hogy jövendő családjuknak és még eltartandó szüleiknek jobb életet tudjanak biztosítani. Szakmát tanultak, hogy aztán bizonyítsák: ki-ki a rátermettségének megfelelő területen képes a legjobb lenni. … Nyugodtan állíthatom, hogy ez a szakember generáció valóban a szakmák kiválója volt. Termékeiket mindig nagy gondossággal készítették, és büszkék voltak arra, hogy azok évtizedekig, akár egy életen át kitartottak, legyen az cipő, bútor, ruha, ajtó, ablak, szekér. Különös tiszteletet érdemelnek ezek a mesterek, hiszen munkájukat kézi szerszámokkal, nehéz fizikai munkával végezték. Nem volt villany, a petróleumlámpa volt közismerten a csapodi világítás. Az 1920-as, 30-as években már sorra önálló iparosként tevékenykedtek. Megalakult a Csapodi Ipar Testület is, majd később a II. világháború után a KIOSZ, amelynek tagjai voltak. A névsor: asztalosok: Kovács Antal, Lőrincz Antal, Varga Imre, ácsok: Tóth Miklós, majd fia Tóth Zoltán, Németh József, bognárok: Bella (Finánc) József (1928. augusztus 1-jén nyitotta saját műhelyét), Bella (Bognár) Kálmán, cipészek: Bella Ernő, Bella Sándor, Kovács Ferenc, Nagy Géza, hentesek: Takács Géza,

---

64 *Alispáni jelentés Sopronvármegye 1934. évi állapotáról 131. o.*

65 *Ma már nem köztudott, hogy Magyarországon több mint 300 éves múltra tekint vissza a selyemhernyó tenyésztése. Szorgalmazták az elterjedését Széchenyi István, Kossuth Lajos, Wesselényi Miklós is. 1842-ben 479 tonna selyemgubót termeltek meg az országban. Utána a veszedelmes hernyóbetegség miatt zuhanásszerű hanyatlás következett be egész Európában. A megfelelő védekezési módszerek alkalmazásával újra fellendülés volt: 1905-ben az ország 1.915 tonna selyemgubót termelt, amellyel Olaszország és Franciaország után a harmadik helyre került Európában. Az 1. világháború, Trianon után – a területcsökkenés és egyéb okok miatt is – megint hanyatlás volt, de a fejlesztést szolgáló intézkedések hatására 1930-ban 772 tonnát ért el az ország. A 2. világháború alatt és után újra csökkenés volt, de 1955-ben sikerült 232, 1956-ban 329 tonnát termelni. Még 1960-63 között is mintegy ezer községben létesült eprestkert. 1969-ben aztán megszüntették a termelést, illetve az átvételt. 1990 óta egyes területeken megint próbálkoznak a tenyésztésével. (Takáts Rózsa: Adatok a magyar selyemhernyó-tenyésztés történetéhez.)*

Zambó Lajos, kovácsok: Bella József (később kocsmáros), Kovács Lajos, majd a fia ifj. Kovács Lajos, Kámán János, Mesterházi Gyula, kocsmárosok: Bella József, Horváth Ignác, Tüzes Károly, kőművesek: Márkus Elek, Kovács Sándor és fiai Sándor és Kálmán, szabók: Simon József, Horváth István, Kovács József, Németh Sebestyén, szikvízgyártó: Zsebedits Gyula. … A felsorolt szakmák harmincegy jeles művelője nemcsak Csapodon, hanem a közeli falvakban is ismert volt, munkájukat ott is igényelték. A szakma mellett még megművelték, vagy műveltették az örökölt egy-két kat. hold földjüket is, hogy a terményből kenyeret süssenek, és hogy legyen takarmány a néhány állatuknak. Ennek ellenére, úgy emlékszem, a sok munka dacára is szegény emberek voltak. Talán ebből az időből származik a mondás, hogy a cipésznek lyukas a cipője, az asztalosnak rossz a bútora, stb."[66] A tejcsarnokot 1914-től 1953-ig vállalkozóként Bella (Petola) János üzemeltette. A szakértelmet, nagy tisztaságot igénylő munkában felesége, a gyóróí származású Zsirai Ilona segítette (1926-ban házasodtak össze). A begyűjtött tejet – a kút vizét kézi szivattyúzással használva annak hűtésére – hajnalonta szállították Csermajorba feldolgozásra. „Emellett földműveléssel és állattenyésztéssel (ló, tehén, disznó, malacnevelés) is foglalkoztak, de nem csak Csapodon, még Gyóróban is. A beledi, a kapuvári és a mihályi malomban őröltettek, ahová lovas kocsival vitték a gabonát, haza pedig a lisztet. 1925-ben Bella János vállalta, hogy saját költségén, lovas kocsijával elhozza a falu harangját. A faluban és környékén mindenki szerette, becsülte őt és feleségét is. Sok szegény emberen, kolduson segítettek."[67] Apja után egy-két évig a lánya, Ilona működtette az akkor már államosított csarnokot.

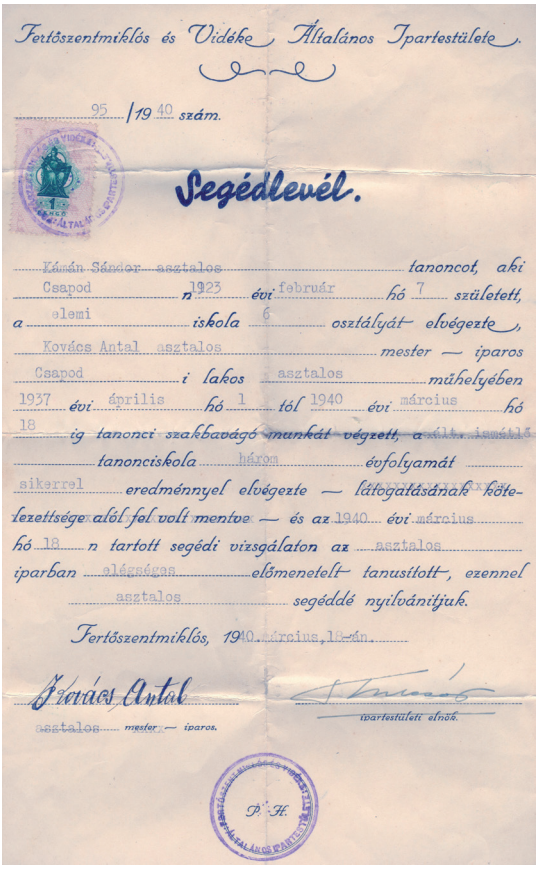
Fertőszentmiklós és Vidéke Általános Ipartestülete.

95 / 1940 szám.

Segédlevél.

Kámán Sándor asztalos tanoncot, aki Csapod n 1923 évi február hó 7 született, a elemi iskola 6 osztályát elvégezte, Kovács Antal asztalos mester — iparos Csapod i lakos asztalos műhelyében 1937 évi április hó 1 tól 1940 évi március hó 18 ig tanonci szakbavágó munkát végzett, a kötelező ismétlő tanonciskola három évfolyamát sikerrel eredménnyel elvégezte — látogatásának kötelezettsége alól fel volt mentve — és az 1940 évi március hó 18 n tartott segédi vizsgálaton az asztalos iparban alégséges előmenetelt tanusított, ezennel asztalos segéddé nyilvánítjuk.

Fertőszentmiklós, 1940. március 18-án.

Kovács Antal
asztalos mester — iparos.

Ipartestületi elnök.

P. H.

Kámán Sándor asztalos segédlevele (1940)

A lábbelikészítők közül kiemelkedett Kovács (Nömös) Ferenc (1902-1989) cipészmester, akit 1928-ban Kapuváron az Országos Földmíves Szövetség kiállításán elismerő oklevéllel tüntettek ki. Keze alatt 1930-tól több csapodi tanulta ki a szakmát: „…

66 *Kovács Antal: Iparosok Csapodon. Npp - Csapod újság 2007. évi 1. szám.*

67 *Horváth János: Iparosok Csapodon: Bella (Petola) János. Npp - Csapod újság 2009. évi 1. szám.*

Bella (Márkus) Ernő, Bella (Csirke) Sándor, Csiszár Ferenc, Csóka Lajos, Kámán (Bokkon) Lajos, Nagy (Cseszkó) Géza, Nagy Kálmán. Belőlük lettek aztán inaséveik után cipészmesterek még a II. világháború előtt. A cipészmesteri cím megszerzése a sikeres három inasév, egy-két év cipészsegédként történő foglalkozás, majd ezt követően Fertőszentmiklóson az ipartestület szakbizottsága előtt letett eredményes vizsgával volt lehetséges. … Az 1950-es évek első felében Csapodon a mai Fő u. 112. sz. ház helyén cipész szövetkezet létesült, s kb. 1965-ig működött. A szövetkezet elnevezését a csapodiak lerövidítették, … a német nyelvből honosítva „suszterájnak" hívták. A szövetkezet műhelyében a következő cipészmesterek dolgoztak: Bella (Márkus) Ernő (1913-1988), Kámán (Bokkon) Lajos (1922-1973), Nagy (Cseszkó) Géza (1906-1976), Holpár János (Pusztacsaládról járt át naponta). Mindegyiküknek saját lakóházában is volt műhelye. … Bella (Márkus) Ernő (1918-1988) aktívan kb. 1932-1980 között tevékenykedett. Otthoni műhelyének helye a mai Fő utca 126 sz. házban volt. … 1965-után Fertőszentmiklóson a KTSZ-ben is dolgozott. Bella (Csirke) Sándor (1911-1981) cipészmester otthoni műhelyében (Vásártér 5.) dolgozott. … Kámán (Duhaj) Sándor (1911-1989) cipész-, szíj-, övgyártó-, bőrszerszámkészítő mester műhelye a mai Kossuth utca 10-ben volt. Mesterségét 1929-33 közötti katonaévei során sajátította el. Azokban az időkben a Magyar Királyi Honvédség a különféle harci szekerek, ütegek vontatása miatt nagyszámú lóállománnyal rendelkezett. Leszerelése után Csapodon tovább tudta folytatni a hadseregben megszerzett szakmáját. Nagy András cipész (1909-1972) aktív ideje kb. az 1950-1968 közötti időre tehető. A vasútnál fő munkaidőben pályamunkásként dolgozott. Nem ismeretes hol sajátította el lábbelijavítási ismereteit. … Rendes munkája után … lábbelijavításokat is vállalt a Vásártér 12-ben."[68] Kovács (Nömös) István cipészmester (1929-) az édesapjától az 1940-es évek végén sajátította el az ismereteket, a szakmai fogásokat. Aztán … „… mégsem maradt a szakmában, hanem mint a csapodi férfiak közül többen, ő is Sopronban a vasútállomáson vállalt munkát. Természetesen ez nem akadályozta meg abban, hogy környezete számára lábbelik javítását csapodi otthonában rendes munkája után végezze. A csapodi cipészmesterek leterheltek voltak, volt munkájuk bőven. Készítettek csizmákat, cipőket, szandálokat, és vállaltak mindennemű javítást (sarkalás, talpalás, ragasztás, cipő külsőbőr foltozása stb.) Megesett, hogy egy-egy darab annyira elhasználódott, hogy javítása már nem volt lehetséges. Az adatgyűjtéskor többször szóba került, hogy nem volt ritka, amikor a lábról levetve azonnali javítást kért a megrendelő, mert nem volt még egy lábbelije, amit felhúzhatott volna. Nagy volt a szegénység, legtöbb családban az akkori életszínvonal egyszerűen nem tette lehetővé, hogy tartalék is legyen cipőből, csizmából. A vasár- és ünnepnapokon használt lábbelikre nagyon vigyáztak, hogy jó sokáig tudják azokat használni. … Összefoglalni úgy lehetne az 1925-1985 közötti időszakban a faluban

Kovács (Nömös) Ferenc

68 *Csiszár Jenő: A csapodi cipészmesterekről. Npp - Csapod újság 2018. évi 1. szám.*

dolgozó cipészmesterekről kialakult általános véleményt, hogy bár mindegyikük más-más egyéniség volt, mindig emberséggel, megértően, szolgálatkészen végezték a lakosok számára nagyon fontos munkájukat. Mindent megtanultak, tudtak és készítettek, amit egy cipészmesternek tudnia kellett. A falu lakói nagy tiszteletben tartották őket … Az emberek gyakran megtisztelték bizalmukkal, többször ügyes-bajos dolgaikat is megbeszélték velük. Számos közvetlen kapcsolat keletkezett, sok barátság szövődött. A cipészmesterek egymást is segítették. Áraik méltányosak voltak, ami egyben a szolidaritást is kifejezte."[69]

18. Pityermajor, a pityeri tanyák

A korábban említett, 1929-ben létrehozott Hitelszövetkezet fontos szerepet játszott abban, hogy csapodiak is vásárolhattak a pityeri földekből. Pityer kezdetben Szolgagyőr része volt. Szolgagyőr neve egy 1558-as oklevélben szerepel először. A 18. században a birkatartás elterjedésével erdőirtással teremtettek legelőket. Pityer területén 1783-ban még nincsen tisztás, a major tehát valamikor ezután létesülhetett. Az egykori Széchenyi birtok részét képező, mostoha talajviszonyok jellemezte Szolgagyőr és Pityer az 1910-es, 20-as években sokszor gazdát cserélt. Ezért is a földreformban mint szétosztandó területet jelölték meg – 1923-ban már az Országos Földhitelintézet rendelkezett a területtel az Alturista Bankon keresztül.

A Pusztacsaládhoz és Újkérhez közel eső szántókat 1-5 holdas egységekre parcellázták és a két falu lakói között osztották szét. A röjtöki-lövői országútra kiszögellő kb. 80 kat. hold erdő jómódú lövői középparasztok társulásával közbirtokká vált, az erdőhöz csatlakozó hasonló nagyságú szántó- és legelőterületet 8-10 holdas parcellákban szintén lövői gazdák vásárolták meg.

Pityermajort és a körülötte elterülő mintegy 250 kat. holdat 1925-ben Rudics János iváni nagybérlő vásárolta meg. Az 1930-as gazdasági válság közepette Rudics sem boldogult, s ehhez hozzájárult a szakszerűtlen gazdálkodás is a silány területen. 1936-ban nyilvános bírói árverést tartottak a területre, melyen báró Berg Tasziló testvére, Berg Tibor szerezte meg igen jó áron a területet. A csapodiak és részben a pusztacsaládiak azonban – Harmath Nándor csapodi jegyző közreműködésével – megtámadták az árverést, és a Hitelszövetkezet, mint bérlő segítségével maguknak szerezték meg a területet. Így jutott 50 csapodi és 14 lövői lakos Pityerben földhöz.[70]

A Rudics birtok és a kisparcellák közötti mintegy 170 kat. holdból vásárolt 1923-ban egy 55 holdas szántót és 18 holdas legelőt dr. Patthy László, a csepregi járásbíróság elnöke, aki a területet béresekkel műveltette, majd bérbe adta Hentz Istvánnak. Azonban „Az idők szele dr. Patthyt is lesöpörte a sovány földről. Ezt a földet csak azok tudták megtartani, akik gyér adományaival együtt szerették, ekével, kapával maguk művelték, tíz körmükkel kapaszkodtak bele."[71]

A területet csak úgy tudták megfelelően művelni, ha tanyát építettek rá. „1946-ig nyolc tanya született, így: a Lakatos-tanya, a Varjú-tanya, a Szanyi (később Szalai), Garab, Iliás, Kormi-Horváth-tanya és Baranyaiék, illetve Tani-Némethék háza. Ez utóbbi

---

69 Ugyanott.

70 Alispáni jelentés Sopron vármegye 1937. évi állapotáról.

71 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 285. o. Bíró family 2003.

két épület … csak menedéket nyújtott az időjárás ellen, vagy 1-2 éjszakai szállást adott gazdáiknak, akik 6 kilométerre eső falujukban (Csapod) laktak, naponta kijártak pityeri földjükre dolgozni, csak távlati tervük volt a végleges kiköltözés."[72] A Varjú család Somogy megyéből, a Lakatos család Nemeskérről, Szanyi János Berektompaházáról (ma Tompaládony), Garabék Sarródról költöztek Pityerbe. Süle Horváth Péter lövői kőműves egyetlen helyiséget épített, amit raktárnak használtak, egyébként Lövőn laktak. Ezt később Iliás István nagylózsi szabó iparos vásárolta majd nagyobbította meg, ő itt is a szabósággal foglakozott, melybe besegítettek a családtagok is.

A dr. Patthy által korábban megvásárolt terület nagyobb részét lövői gazdák vették meg, a kisebbik rész a soproni Pfeiffer-mozi tulajdonosáé lett. „Pfeifferék inkább hétvégi pihenés, nyári időtöltés céljára építettek a többi tanyához hasonló házacskát. A földet nem művelték, az épület többnyire üresen állt, mígnem a háború végét követően egy nincstelen csapodi földmunkás, Kormi Horváth Antal bérbe vette s családjával odaköltözött."[73]

A családi emlékezet szerint Pityerben volt 11 hold földje a vitnyédi Czukhentrunk Pálnak is, aki szintén erős kötődéssel járt nap mint nap gondozni, művelni a területét.[74] Volt Balogh-tanya is, egykor ott laktak „Dizsi Vilma" néni szülei.[75]

Pusztul az egykor virágzó almás

Pityerben a gyümölcstermesztés alapjait Varjú József és Varjú Pál vetették meg. Vadalanyokra (vadkörte, vadalma, vadszilva) oltottak, szemeztek nemes gallyakat, melyeket a pusztacsaládi Újhelyi és a röjtöki Verseghi-Nagy gazdaság kertészetéből szereztek be. Dr. Porpáczy Aladár, aki az Eszterházi hercegi kertészetet igazgatta (később növénynemesítőként szerzett hírnevet) járt Varjúéknál, tanácsaival segítette őket. Varjúék

72 *Ugyanott 285. o.*

73 *Ugyanott 287. o.*

74 *Az unoka, Szukhentrunk Imre (1958-) vitnyédi lakos közlése.*

75 *Bella Józsefné (1943-) csapodi lakos közlése.*

mellett Németh József (Tani) és Baranyai Pál a második világháború éveiben és azt követően létesítettek almást Pityerben. 1945 után Baranyai Imre és felesége, Kovács Irén „60 cseresznyefát, 36 diófát és 120 almafát ültettek. Amikor termőre fordultak, szép bevételük lett. Felkészültek újabb telepítésre, el is kezdték 80 almafa ültetését, amikor jött a szövetkezeti időszak."[76] Az almáskertet a csapodi tsz fejlesztette tovább. Évekig sikeres ágazatként működtette, a legjobb években 100 vagon gyümölcsöt is leszedtek a fákról. Az egykor virágzó almás nagyobb része a rendszerváltozás után az enyészeté lett. Ennek legfőbb oka, hogy a terület akkor több mint száz személy (többségük nem a faluban él, vannak akik külföldön laknak) neve alatt osztatlan közös tulajdonba került, ezért aki szeretné sem tudja gondozni a maga, meg nem határozott, ki nem mért részét.

19. A levente mozgalom

A levente mozgalom létrejötte az országban Horthy Miklós kormányzóhoz fűződik. Úgy látta, hogy az ország súlyos helyzetéből fakadó anyagi bajok és a tömegbetegségek a nemzet testi egészségét is megtámadták. Hogy ebből kiemelkedjünk, fontos a testnevelés ügyének felkarolása. 1921-ben törvény született a testnevelésről, majd azt 1924-ben végrehajtási utasítás egészítette ki. Ezzel indult útjára a levente mozgalom. Célja az volt, hogy a 6 elemi elvégzése után az iskolát elhagyó fiatalok testnevelését egészen 21 éves korukig szervezze.

Csapodon 1925-ben jött létre a Levente Egyesület Keszler Antal plébános és Harmath Nándor körjegyző kezdeményezésére. A falu biztosította az alapvető felszereléseket, gyakorlóteret (leventepályát) hozott létre a vásártér és az iparvágány közötti területen, gondoskodott az oktatók díjazásáról. A leventepálya alkalmas volt futóversenyekre, magas-és távolugrásra, gránátdobásra, súlylökésre, labdarúgásra, röplabdázásra, céllövészetre. Az első időszakban az önkéntesség, vagy annak látszata volt jellemző, nem léptek fel szigorúan a gyakorlótérre ki nem vonulókkal szemben. „1929 novemberében találkozunk az első olyan hirdetéssel, melyből úgy tűnik, a kivonulás ekkor már kötelező, s a ki nem vonulókkal szemben már törvényesen is eljárnak."[77]

A mozgalom akkor lendült fel, amikor a tanítókban talált hozzáértő vezetőkre. (Csapodon Horváth Ferenc tanító lett a leventék főoktatója.) A helyi adottságok, lehetőségek, és a fiatalok érdeklődésének függvényében is más és más sportágakat favorizáltak (pl. atlétika, kerékpározás). Csapodon a céllövészet vált az egyesület sok fiatalt vonzó egyik fő tevékenységi formájává. (Ebben szerepet játszott az erdők közelsége, a csapodiak orvvadászat iránti különös érdeklődése. Az 1934-ről szóló vármegyei alispáni jelentés szerint „Az orvvadászok fékentartása miatt Csapod, Fertőszentmiklós és Pusztacsalád községekben kellett több ízben házkutatást elrendelni.") „Fennállása alatt a megye egyik legjobb leventeegyesületévé küzdötte fel magát. 1927-ben csapatkürtöt, elismerő oklevelet nyert a testnevelési felügyelőségtől. 1928-ban dicsérő oklevéllel tüntették ki. 1931-ben az egyesület 5. lövészcsapata ezüst serleget és 1932-33-ban vándorserleget nyert."[78]

---

76 Cseh Jánosné megjelenés előtt álló cikke.

77 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 127. o. Bíró family 2003.

78 Sopron és Sopronvármegye ismertetője 33. o. 1914-1934. Székely és Társa Könyvnyomdai Vállalt, Sopron.

Az 1930-as években a mozgalom állami szorgalmazásra mindinkább militarizálódott, egyre inkább a katonai, a „honvédelmi" nevelés került előtérbe. Ezzel együtt, ennek ellenére megállapítható, hogy az egyesület nemcsak a sportolást, a hazafias honvédelmi nevelést szolgálta. Fontos szerepet töltött be a népművelésben is. Tagjai nemcsak látogatták, de szervezték, rendezték is a különböző kulturális és az ismeretszerzést szolgáló eseményeket. Télen különböző tanfolyamokat indítottak, nemegyszer kötelezővé téve a részvételt. „Mezőgazdasági jellegű arany- és ezüstkalászos tanfolyamok mellett különböző ismeretterjesztő előadások hangzanak el, főleg az állattenyésztés és a tejkultúra köréből a szomszédos csermajori *mezőgazdasági és tejipari szakiskola tanárainak, szakoktatóinak közreműködésével.* De szinte minden évben, sőt volt amikor egy évben kétszer, sőt háromszor is rendeznek műkedvelő előadást, műsoros estet, főleg ismert népszínművekből, de néhány nagyoperettet és más színvonalasabb drámát is bemutattak a lakosság szórakoztatására, épülésére."[79] Mindezek erősítették a faluban az összetartozást, a közösségi szellemet.

20. A 2. világháború

20.1. Ökrök Drezdába, hadba lépés, a zsidókérdés, repülőtér a határban

A 2. világháború kezdeti eseményei távol estek az országtól, a falutól. A német katonaság élelmezésére Csapodról hízott ökröket szállítottak vasúton Drezdába. A háborús készülődésre gondoltak a csapodiak amikor 1939. február 28-án a község határában, a Szobavölgy dűlőben lezuhant egy gyakorlatra tartó katonai repülőgép, és életét vesztette az egri Mészáros Géza m. kir. repülőhadnagy. (Emlékét a baleset helyszínén kereszt őrzi.) Lengyelország lerohanása (1939. szeptember 1 - október 6.) után lengyel katonák tűntek fel a faluban, akik Bregenzen és Fertőszentmiklóson voltak táborban, innét jártak át a szomszéd falvakba. (Egy kimutatás szerint az országban összesen 9.817 fő, Bregenzen 618 fő lengyel hadifogoly tartózkodott. A közismert magyar-lengyel barátság jegyében nem kezelték őket igazán hadifogolyként.)

Becsülettel a hazáért!

GÉPPUSKÁS EMLÉKLAP

Nagy Lajos gy. aki
a keletmagyarországi és erdélyi részek
visszatérésekor a

M. kir. 34. honvéd gyalogezred
I. géppuskás századnál

1940. május hó 27-től, 1940. október 10-ig
becsülettel szolgált.

Határt átléptük 1940. szeptember
6-án 10 órakor.

Menetvonalunk: **Székelyhid,** Erdőlaszi, Apáthereszt-ur, Monospetri, Margitta, Kohány, Szunyogd, Déda, Kis- Nagyalmás, Sirmező, **Kémer,** Zoványfürdő, Pusztacsehi, Szilágycsehi, Szilágysomlyó, Perecseny, **Varsolc,** Czigányi, Zilah, Meszeshegység **Ördögkut** Szentpéterfalva, **Felegregy,** Vármező, Meszesszentgyörgy, Kásapatak, Pósa, Vaskapu, Pusztaszentmihály, Hidalmás, Drág, **Vajdaháza.**

Tábori posta 17. 1940. október 10.

Fenyőd Ferenc kap.
34/I. gp. szd. pk.

Emléklap Nagy Lajos (Szöcsi) géppuskásnak

79 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 127. o. Bíró family 2003.*

„A magyar népnek szivárványos reménységgel jött az 1940-es év. Erdély újra magyar terület lett! Visszacsatolták! Trianon fájdalma, keserűsége eltűnt. Csapodról is többen kerültek Erdélybe akkor, pl. katonaként Bella József, gyermekként családjával Simon János …, fiatal kezdő pedagógusként Puha Irén *(ő kisbéri volt, és később került Csapodra - a szerk.),* és még többen mások, elsősorban katonaként. Boldog időszak jött. Az erdélyi magyarok öröme leírhatatlan volt, szívélyességük, az anyaország és lakói iránti szeretetük lenyűgöző volt. Az öröm tartott egészen 1944 őszéig, Románia kiugrásáig, majd jött a keserű csalódás, a menekülésszerű visszaköltözés."[80]

Bella József (Finánc) a katonatársaival

Magyarország hadba lépése (1941. június 27.) után 1942. júniusában már csapodi katonák is hadrendbe álltak a szovjet fronton, Voronyesztől mintegy 20-35 km-re harcoltak. „Még a harcálláspontra érkezés előtt, feltehetően partizánakció következtében, 1942.05.31-én elesett Kreitz Lajos honvéd a III. önálló huszárszázadból."[81] „A harcok kezdetén, július 9-én hadifogságba esett Fodróczi Lajos a 4. gyalogos ezredből, akinek további sorsa nem ismert."[82] A Don-kanyarban harcoló csapodiak közül „… 1943. január 12-től február 12-ig a következő személyek estek vagy tűntek el. Elesett: dr. Nemes József I.17-én. Eltűntek: Bella András I.12-én, Bella József II.02-án, Bella Géza II.7-én, Kovács Ede I.14-26. között, Csiszár János I.17-én, Csóka Lajos II.12-én, Giczi Antal I.17-én, Nagy András I.21-én, Nagy János I. hónapban, Pethő Gyula I.15-én."[83]

---

80 Cseh Jánosné: Civilek a II. világháborúban. Npp - Csapod újság 2015. évi 1. szám.

81 Csiszár Jenő: Csapodi honvédek részvétele a II. világháború Don-kanyar hadműveleteiben. Npp - Csapod újság 2017. évi 1. szám.

82 Ugyanott.

83 Ugyanott.

„Közeledvén a front 1944 nyarán Olaszországból sok-sok légi kötelékbombázó jött fölénk Németország felé tartva. Gyakoriak voltak a légi harcok, ezek nekünk gyerekeknek tetszettek, bár nem voltak veszélytelenek. A légvédelmi ágyúk és vadászgépek (Stukák, Messersmitek) igyekeztek helytállni. A sérült gépek személyzete ejtőernyővel igyekezett életét menteni. Egy nyári délelőttön a Halom-dűlői gabonaföldekről 6 USA-pilótát hoztak be. Szőke és vörös hajú repülősök voltak. Nyakukban nagy sárga úszógumi, és még sokkal nagyobb ejtőernyő a hátukon. Ez árulta el rejtekhelyüket a gabonásban. Szinte halálra rémültek, mikor a teherautó platóján álló magyar repülősök közé kellett felállniuk. A magyar repülősök mindegyiküket átzsebelték. Én, mint bámészkodó, szégyelltem magamat. Egy másik Liberátor a Gálic-erdő mögött esett le. A felbőgő motorok, az égve szétszakadozó gép lezuhanása ritka látványosság volt."[84]

Csapodon is voltak szimpatizánsai a hungarista mozgalomnak, páran tagjai lettek a Nyilaskeresztes Pártnak. Közülük volt olyan, akinek később a törvény előtt is felelnie kellett, de nem olyan cselekményért, melyet helyben követett el. A zsidóellenességnek is voltak – nézeteiket a nyilvánoság előtt mérsékelten vállaló – képviselői, a zsidótörvényeket az emberek tudomásul vették, azok következményeit igazán felismerni nem tudták. Magyarország német megszállása (1944. március 19.) után a magyar hatóságok együttműködésével megkezdődött a zsidókérdés végső megoldása. A Csapodon két boltot tulajdonló zsidó Deutsch Mórt és feleségét, Riza nénit közmegbecsülés övezte a faluban. 1944-ben, mikor lovas kocsi jött értük, sajnálták és persze nem tudták, hová viszik őket, mi vár rájuk. Ők sem tértek vissza soha többé, ugyanúgy, mint a többi 200 ezer magyar zsidó, akiknek munkaszolgálatban, halálmenetekben, haláltáborokban ért véget az élete. Szégyene ez az emberiségnek! Megrázta a falut, évtizedekig beszéltek róla, hogy egy más vidékről a faluba érkező, rokonait kereső, de azokat már nem találó zsidó férfi az őt igazoltatni akarók elől menekülve ereit felvágta, majd belevetette magát a falu közepén álló kútba, ahol halálát lelte.

1944 nyarán erdélyi szász menekültek érkeztek a faluba. „Nagyon tiszta, rendes nép volt. A szekereiket, melyek fatengelyesek voltak, szőke ökrök húzták. De nemcsak a szekér volt fatengelyes, megjelentek az utcán a fatengelyes biciklik és autók is. Sőt több autó fagázzal üzemelt, amit a raktéren égő kályha szolgáltatott neki. 1944 nyarán történt még, hogy sárga színű vontató teherautók lepték el a falut. Kiderült, hogy Rommel afrikai vert seregének a maradványai. »Nagyjánosék« udvarára beállottak."[85] Majd magyar és német katonákat szállásoltak be a házakba. A katonák szinte kivétel nélkül a Lesvár és környékén kialakított repülőtér állományába tartoztak.

Létesítése után a közeli Bregenz kezdetben huszárok kiképzőhelye volt. Az első világháború után az 1930-as évek végén, az 1940-es évek elején a bregenzi gyöp végében katonai repülőgépek is megjelentek, melyeket ponyvával fedett hangárban tároltak. A több gép fel- és leszállását kiszolgáló repülőtér kialakítása – munkát adva a csapodiak egy részének is – 1942-ben kezdődött el. A döntésben szerepet játszhatott a falu rejtettsége, jó megközelíthetősége közúton és vasúton egyaránt. A háború utolsó időszakában három magyar éjjeli vadász század is itt tartózkodott (egy század 10-15 gépből áll), vezetőikről Tomor, Dóczy és Háry századnak nevezték őket. A repülőtér

84 Horváth Géza: Gyermekkori emlékek Csapodról. Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.

85 Ugyanott.

alkalmas volt arra, hogy vadászgépek mellett bombázógépek is fel, illetve leszálljanak. „A bombákat és a lőszereket a csapodi cser állomás mögötti részén, a Fajtoson (Cirák felé) és a vitnyédi Cserben tárolták. Később, a háború befejezése után nagy gödrökben hatástalanították a felhalmozott hatalmas mennyiségű gyilkos fegyvert."[86]

20.2. Három különleges vasúti szerelvény Csapodon

A szovjet csapatok 1944. október végén már túljutottak a Kárpátokon, a harcok Makó környékén folytak. A németek ezért a Déli Hadseregcsoport főparancsnokságának áthelyezését határozták el. (A Szovjetuniót megtámadó német hadsereg három részből állt: az Északi, a Déli és a Közép hadseregcsoportból.) A választás Csapodra esett. (Más források úgy tudják, hogy a harcálláspont Eszterházán a kastélyban volt, Katona Imre szerint azonban a csoport a kastélyban csak reprezentált.) A főparancsnokság egy különvonatban működött a vasútállomás mögötti cser erdő szélén, jól álcázva. Ehhez egy külön vágányt építettek ki 1945. január első napjaiban. A vonaton konyha, mosoda is működött.

A parancsnokság január 4-étől március 28-áig tartózkodott Csapodon, innen Fertőbozon keresztül hagyta el az országot. (A március 28-ai távozást Katona Imre a GYSEV eseménynaplójának bejegyzése alapján állapította meg.) A visszaemlékezők szerint azonban már március 28-a előtt Fertőbozra távozott a vonat, ott szintén egy külön vágányon rejtőzött.[87] A vonaton, illetve a személyzet kiszolgálására, egyéb feladatok végzésére falubeli fiatalokat is foglalkoztattak, 7-8 főt. Katona Imre név szerint Baranyai Imrét, Baranyai Ilonát, Kovács Irént és Kovács Sándort említi. A Csapodról, majd Fertőbozról távozó, az országot elhagyó szerelvénnyel ők is Ausztriába (Salzburgban kapitulált a parancsnokság az amerikaiaknak), majd Németországba jutottak. A lágerből 1945 késő őszén kerültek haza, az amerikaiak egészen a magyar határig biztosították útjukat.[88]

A háború utolsó hónapjaiban a vasútnak az uradalmi majorságba vezető részén a Páskomnál egy másik szerelvény is tartózkodott, melyet katonák és csendőrök őriztek, távol tartva a kíváncsiskodókat. A csapodiak ezt „Aranyvonatnak" hívták. Nem valószínű, hogy ez azonos lett volna azzal az „Aranyvonattal", mely a Nemzeti Bank aranykészletét nyugatra szállította. (A különböző források erről is eltérő adatokat közölnek. A MÁV dokumentuma szerint 80 vagonból állt, az amerikaiak jelentése 44 vagonról tud, a német bulvárlap, a Bild cikke 53 vagonról szólt.) „Aranyvonatnak" nevezték még emellett azt a szerelvényt is, amelyet a Nemzeti Bankban tárolt műkincsekkel (fest-

---

86 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 130. o. Bíró family 2003.*

87 *Kovács Sándor 1984.07.22-én Katona Imrének ezt nyilatkozta: „Már februárban elmentünk Fertőbozra. Február végén, esetleg március elején. Naplót nem vezettem róla. … Félre voltunk lökve egy vakvágányra. Ott, abban az akácosban." Baranyai Imréné Kovács Irén (1925-) csapodi lakos 2020. április 29-én e könyv szerkesztőjének ezt válaszolta: „Március 28-án már nem voltunk Csapodon. Amikor elmentünk, itt még nyugalom volt, nem lőttek, nem bombáztak. Hogy mikor mentünk el pontosan, nem tudom. Talán március első felében lehetett."*

88 *Baranyai Imre és Kovács Irén a fogság alatt 1945 októberében kötötték össze életüket. Baranyai Imréné közlése szerint a németek a Fertőbozról távozás előtt felajánlották, hogy aki menni akar velük, azt magukkal viszik. A férfiak – félve attól, hogy orosz fogságba kerülnek – úgy döntöttek, hogy velük tartanak, a nők azonban a maradást választották. Mielőtt haza indultak volna, azonban kiderült, hogy a front miatt már lehetetlen vagy legalábbis igen bizonytalan a hazajutás, így ők is a vonaton maradtak.*

ményekkel, szobrokkal, értékes szőnyegekkel) raktak meg és indítottak útra az ország nyugati részébe. (A Szépművészeti Múzeum képei és szobrai is vonatra kerültek.) Az „Aranyvonaton" kívül egyes források szerint volt még egy „Ezüstvonat" és két teherautót megtöltő szállítmány is. Ezeket a Központi Zálogház raktáraiban felhalmozott értékesebb holmikkal töltötték meg, melyeket a vidéki városok elhagyott zsidó lakásaiból, gettóiból szedtek össze. Egyesek szerint a Csapodon tartózkodó – akár 50 vagonból is álló – szerelvényen a Nemzeti Bank pénzverő készlete lehetett. Talán már soha nem derül ki, mi volt a rendeltetése e titkos szerelvénynek.

1944 utolsó hónapjaiban még egy szerelvény került Csapodra, melynek a falu és Fertőszentmiklós közti területen építettek egy kitérő vágányt. Itt a GANZ Villamossági és Járműgyár által Argentínának gyártott, luxus kivitelű vasúti Pulman kocsikat helyeztek el, szám szerint 36 db-ot. Ez, figyelembe véve a repülőtér közelségét, szerencsétlen döntésnek bizonyult: „… egy, a repülőteret támadó angolszász vadászkötelék ágyú és gépfegyvertüze a kocsikat majdnem teljesen megsemmisítette. Ami megmaradt belőlük – a váz kivételével – a helybeli lakosság martalékául esett. Szép zöld színű borjúbox bőrüléseit kiszaggatták, cipőket és szandálokat készítettek belőlük. Nem is volt csapodi, aki nem ilyent viselt akkoriban."[89] Más forrás szerint a Pulman kocsik száma kevesebb volt: „1944. november 14-én 14 óra 00 perckor támadás érte a FHÉV *(jelentése: Fertővidéki Helyiérdekű Vasút - a szerk.)* csapodi ún. »Ganz-vágányán« tárolt vasúti járműveket is. A 8-10 kéttörzsű vadászból álló támadó kötelék 2 motorkocsit lángba borított, 15-öt könnyebben megrongált."[90]

20.3. Menedék a csapodi erdőben

1944. október 13-án délben egy kigyulladt B-24-es amerikai repülőgépből ejtőernyővel menekült a személyzet. Közülük nyolcat elfogtak a gépkocsis német gyorsjárőrök, egy meghalt, azonban „…a baltimori Arnold Silberstein nem esett fogságba, mivel a Pityer-pusztán Szalay József családja a tanyájukra kísérte, és azonnal elbújtatta. A hiányzó ellenséges repülős utáni alapos kutatás hosszabban folytatódott. De hiába faggatóztak a katonai elhárítók, szimatoltak a csendőrök. Hiába szórták szét a szalmát, szurkálták a szénát bajonettel, és forgatták fel a krumplisvermet fenékig. A B-24 hiányzó navigátora nem került elő. Silberstein Szalayéknál különleges szerencsével járt.

Az erdőaljai porta tulajdonosa, Szalay József »amerikás« magyar volt. Mint a környékről annyian, a nyomor elől az USA-ba menekült, kivándoroltként bő évtizedeken át bányászkodással kereste kenyerét. Visszatérve tanyát vásárolt, gazdálkodott. Mivel náciellenes véleményének ismétlődően és nyilvánosan hangot adott, csendőrségi felügyelet alá helyezték, folytatásként pedig a közeli német raktárnál munkaszolgálatra kötelezték. Feleségének, Miklós fiának erősen meghagyta, ha a mind gyakrabban feltűnő angolszász gépek személyzete valamiképp környékükön bajba kerülne, azonnal nyújtsanak segítséget. Az égő Liberator feltűnésekor a tehenet legeltető, fát gyűjtő csa-

---

89 *Dr. Katona Magda Nasrin: Az Aranyvonat Csapodon 1944/45-ben. Npp - Csapod újság 2010. évi 2. szám.*

90 *Tóth Sándor: Légitámadások a GYSEV ellen 1944/45-ben. Soproni Szemle 1996. L. évfolyam 4. szám. Szóbeli közlésével ezt erősítette meg Horváth János (1933-) egykor csapodi, ma győri lakos is, aki járt a kocsiknál, melyeket meg nem számolt, de a hivatkozott írásban lévő információt vélte a valósággal egyezőnek.*

ládtagok a családfői igény, az emberi tisztesség parancsa szerint cselekedtek. Silbersteint hol a padláson, hol a Szalay-tanya valamelyik zugában, esetenként környékén bújtatták, élelmezték. A serdülőkorú Miklós a bújtatást meggyőződésből végezte. Hamarosan kialakították az érintkezés megfelelő módszereit, és a hazalátogató apa segítségével sikerült leküzdeni a bajba került amerikai kezdeti gyanakvását. Október máso-

Arnold Silberstein és az őt bújtató Szalay Miklós (középen)

dik felétől a Szalay-tanyán napi izgalmakat okoztak a hirtelen hatósági ellenőrzések, a családhoz betérő németek »látogatásai«. Előfordult, hogy az amerikai a szobában a váratlanul érkezők elől a padlás helyett csupán az ágy alá tudott menekülni. A németek csizmái órákig mindössze egy-két lépésre voltak a pisztolyt szorongató bujkáló arca előtt. A gépét veszített navigátor a jugoszláv partizánokhoz törekedett eljutni, ami az adott körülmények között megoldhatatlannak látszott. A németek olyannyira keresték, hogy az ifjú Szalay Miklóst novemberben Kapuvárra szállították. A csendőrlaktanya pincéjében talpát gumibottal verték, haját kitépték, ismétlődően vallatták. Érdemi információhoz így sem jutottak. Máskor a csendőrök jöttek házkutatást tartani, a forró helyzetben Szalayné leleményessége hozott megoldást."[91] A pilótát egészen április 3-áig bújtatták, majd szerencsésen visszatért hazájába.

A Szalay-tanyán bújtatták a háború utolsó hónapjaiban Krausz Gyula szökött munkaszolgálatost (Később ifj. Szalay és Krausz is az Egyesült Államokba távozott.) A közeli Varjú-tanyán „… a soproni laktanyából a nyilas hatalomátvételkor megszökött *Varjú Ákos,* a Parasztszövetség Földmunkás Tagozata országos választmányának tagja bujkált *Ratatics Istvánnal* együtt. Erdei rejtekhelyük az állandósult razziák miatt egyre veszélyesebbé vált, de ki kellett tartaniuk. Végül mindez sikerült."[92] Katona Imre Varjú Ákos halálakor (1983) írt cikkében szerepel, hogy 1944 októberétől a Varjú-tanyán bújtattak „… két szovjet katonát és több *(a bregenci táborból szökött – a szerk.)* lengyel, francia foglyot is, különböző nemzetiségű antifasisztákat, kommunistákat és más üldözötteket, akik hosszabb-rövidebb ideig rejtőzködtek e halálos veszedelmektől terhes időkben a megszálló hitlerista csapatok által határolt erdei tanyán."[93] (1967-ben

91 *Szita Szabolcs: Menedék a csapodi erdőben. Kisalföld, 1990.06.30.*

92 *Szita Szabolcs: Az életekért harcoltak. Kisalföld, 1990.09.29.*

93 *Katona Imre: A Varjú-tanya. Honismeret 12. évf. 1. sz. 1984.*

A Varjú-tanyai emlékmű avatásakor (1967) és napjainkban (2020)

az egykori Varjú-tanyán emlékművet állítottak azoknak, akik – az obeliszk felirata szerint – otthont adtak a kommunista eszmének, védelmet nyújtottak az üldözötteknek, miközben maguk is üldözöttekké váltak.)

20.4. Harcok és azok áldozatai, károk

1945. március 28-án Eszterháza állomásának bombázása után – katonai célpontokat keresve – Csapod belterületét is lőtték és bombázták kétfedelű szovjet repülőgépek. (A plébániától a falu közepéig német páncélosok sorakoztak, a vásártér és a kertalja környékén javításra váró gépjárművek voltak.) A támadás következtében meghalt egy német katona, a plébánia melletti Orbán ház pajtájában bombatalálat következtében három magyar katona és Orbán Lajos bíró, halálos repesztalálat érte az ablakon kihajoló Horváth Imre kisbírót. A repülőtérről a működőképes gépek áttelepültek az ausztriai Nezsider repterére, a felszállni nem tudó gépeket felrobbantották, a felszállópályát egy különleges német alakulat szántotta fel keresztül-kasul, hogy a szovjetek azt azonnal használni ne tudják.

„A falu a várakozás feszült napjait éli. Különböző hírek terjengenek a leventék összeszedéséről és Németországba szállításáról. A fiatalok a szalma- és szénakazlak járataiban bújnak el, hogy ne találjanak rájuk a hatóságok vagy a katonák."[94] A front közeledtének hírére – félve a teljes pusztulástól – a falu családjai bunkereket építettek a határ déli részén az erdőben, az ún. Rókalikon, hogy ott húzzák meg magukat.

Csapod birtoklásáért március 29-én (nagycsütörtökön) kezdődött a küzdelem, amely másnap kora délután ért véget. Már a majdnem egy napig tartó harcból is lehet következtetni annak súlyosságára. A falut, benne a német alakulatokat szinte minden oldalról a bekerítés veszélye fenyegette. A Cirák, Gyóró felől érkező szovjet csapatok két tüzérségi lövedéke a templomtornyot találta el.

A tűz martalékává vált az egykori major területén álló ún. Birkás ház (mely talán belövés áldozata lett), és az iskola is, mely a plébánia és a templom közötti területen

94 Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 134. o. Bíró family 2003.

állt. Számos történet járta akkoriban, hogy mi okozta az iskola pusztulását. „Voltak olyan jelek, hogy találat érte, mások szerint a szovjet katonák gyújtották fel. A találgatások közül az tekinthető hitelesnek, hogy a visszavonuló német csapatok felgyújtották. Hadianyagot (ruhaneműt, szerszámokat stb.) tároltak benne, és a szovjet csapatok gyors előrenyomulása miatt a készleteket már nem tudták elszállítani. Nem akarták, hogy az ellenség kezére kerüljenek. Ezért inkább felgyújtották, hogy így megsemmisüljön."[95] Erőss István plébános vendégeként a faluban tartózkodott Ágoston Ernő (1889-1957) festőművész, grafikus, aki szénrajzával örökítette meg a szovjet csapatok bevonulását Csapodra, melyen a leégett iskola falai is láthatók.

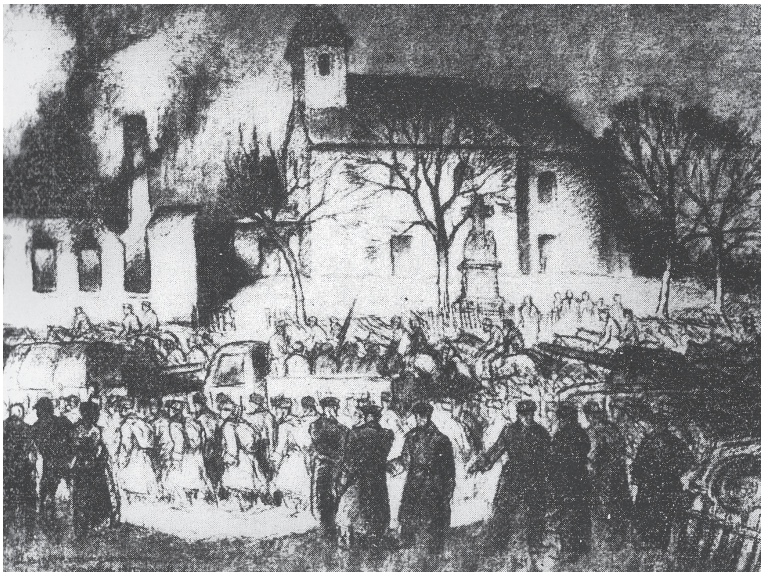

A szovjet hadsereg bevonul Csapodra (Ágoston Ernő)

„Az ágyúgolyók bőgve sivítottak felettünk, vagy éppen közelünkbe csapódtak be. Találatot kapott a Máté Józsi istállója. A tehene is elpusztult. Találatot kapott még a Kámán Gyuri bácsi udvara, saját házunk teteje, Hadarics János hátsó épületei, Pajorék háza, Nagy István háza, az Ignác-vendéglő … a Folyás-híd északkeleti beton oszlopa."[96] A Cirák, Gyóró felől támadó szovjet páncélosok közül többet kilőttek, de végül sikerült a németek védelmét áttörni, akik Pityer, Röjtökmuzsaj irányába hátráltak, a harcálláspontot áttették Pityerbe. A vitnyédi erdőt védő németek dűlőutakon keresztül vonulva csatlakoztak Lesvárnál és Pityernél alakulataikhoz. „Most már viszont a szovjet páncélosok Kapuvár felől is akadálytalanul vonulhattak a faluba. Mintegy negyven páncélos torlódott össze a faluban arra várva, hogy Röjtökmuzsaj, illetve Pityer felé kitörve tovább folytassák a németek üldözését."[97] A visszavonuló németek tűz alá vették a falut, főleg a röjtökmuzsaji utat lőtték, hogy akadályozzák a szovjetek előnyomulását,

95 *Horváth János: Az iskola. Npp - Csapod újság 2008. évi 1. szám.*

96 *Horváth Géza: Gyermekkori emlékek Csapodról. Npp - Csapod újság 2010. évi 2. szám.*

97 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 137. o. Bíró family 2003.*

de a falu középpontja is jócskán kapott a találatokból. Egy a „Vonalúton" felállított rohamlöveg nyolc (más visszaemlékezések szerint öt) szovjet páncélost lőtt ki, melyek a faluból Röjtökmuzsaj irányába igyekeztek. Mindez azonban csak hátráltatni, de megakadályozni nem tudta a szovjet erők előnyomulását.

A harcoknak a már említetteken túl is voltak áldozatai a faluban. „Horváth Józsefnét a bunker szájában, ahova menekülni akart, érte a repesz és levitte a feje tetejét. … Bella Kálmánnét orosz tank szorította a falhoz. Meghalt. Nagy Sándor útőr és Németh Ferike, Németh József ács kisfia is halálos áldozatok lettek. Többen megsebesültek. … A harci cselekményeket sok robbanószer elszórása követte, amelynek nem egy halálos áldozata lett országszerte. Csapodon Orbán Vilmos 9 éves fiú lett ennek áldozata. Egy talált kézigránát felrobbant a kezében. 1951. augusztus 3-án történt." *(RF)* Bella (Bognár) Elemér kézfejét szakította le robbanás. Évtizedekkel később is kísértett a múlt. 1965-ben a 13 éves Nagy Lajos (Szöcsi Öcsi) kezében robbant fel egy géppuskalőszer – elveszítette bal keze gyűrűs ujjának első percét. 1994-ben a 12 éves Adorján Attila egy látszólag ártalmatlan ágyúlőszer-hüvely áldozata lett.

A házakban a német, magyar katonák helyét „oroszok" foglalták el. „Láttam … amikor az »Iván« a tyúkok közé lőtt egy sorozatot, majd szedte össze a levesnek valót, és máris főhetett a tyúkleves. A házaknál a fazéktól a kanálig mindent megtaláltak. A géppisztolyon kívül nem volt velük semmi, még borotva sem. Tejet kértek vagy fejtek, ha éppen kellett. A füstölt hús nem nagyon érdekelte őket. Délután láttam, hogy az új biciklinket hozták le a padlásról, és vitték is. Az utcán közülük többen is tanulták vagy gyakorolták a kerékpározást. Az nem volt baj, ha gumi nem volt rajta. Ha a bicajos megunta, az árokba vágta. A bátyám bérmálási órája a falról eltűnt, a Morzsa kutyánk úgyszintén, amit sirattunk. A Máté bácsiék Sztalin nevű kutyája viszont otthon maradt. Nagy gondot okozott, ha az oroszok jelenlétében névről kellett szólítani. A tűzharc elcsendesedett. Szót váltottunk, és hírek érkeztek csizma lehúzásokról, a nők zaklatásáról, lovak, órák, szekerek, biciklik elviteléről. Igaz, a hibásat otthagyták helyette. … Még a délután folyamán lovas szekér állt be a konyhaajtónk elé. Ők is tyúklevest főztek. A lovaknak pedig a vetőzabunkat hozták le a padlásról. Lőszeres ládákba a lovak elé öntötték. Ők ott álltak egész éjszaka, még a zablát sem vették ki a szájukból. Estefelé egy idős asszony kereste apámat, egyedül lakott a kocsmával szemben. Hívta, hogy »Géza segíts, te elöljáró vagy, mert nem tudok hol aludni, ezek befeküdtek az ágyakba«. Nem nagy lelkesedéssel, de elment vele apám, de őt is kidobták. Nálunk is lefeküdtek estefelé az oroszok az ágyakra ruhástól, a géppisztolyukat magukhoz szorítva. A családnak pedig ledobtak egy dunyhát a szoba közepére, és mutatták, hogy ott aludjunk."[98]

Az erről készült felmérés szerint a község 297 háztartásától rekviráltak (vettek) el valamilyen értéket (ruhanemű, cipő, ágynemű, bútor, edény élelmiszer, óra, ékszer). Órából pl. 126 db, nyakláncból és gyűrűből 34-34 db eltűnését jelentették be. A falu lakói közül többeket szedtek össze helyi „malenkij robotra". Feladatuk a repülőtéren földmunkák végzése volt, hogy azt most már a szovjet gépek használni tudják, másokat a vasút pályafenntartási munkáira vezényeltek. A lányokat, asszonyokat a szérűskertben – eredetileg a hercegség tulajdonát képező – lefoglalt burgonya csírázására,

98 *Horváth Géza: Gyermekkori emlékek Csapodról. Npp - Csapod újság 2010. évi 2. szám.*

válogatására, zsákokba rakására rendelték, amit folyamatosan szállítottak a hadsereg élelmezésére.

Aztán az élet lassan kezdett visszatérni a megszokott kerékvágásba, de egy-egy esemény újra felbolydította a falut. Május 5-én éjszaka hatalmas dörejekre ébredtek az emberek, a Csapod-Fertőszentmiklós közötti vasútvonal több szakaszán (a hidak, átjárók tönkretételét célzó) robbantások történtek, melyet feltehetően visszatérő németek követtek el, hogy akadályozzák a szovjet hadsereg ellátását szolgáló vasúti szállításokat (ugyanezen a napon Szilsárkány határában, előző napon a Szombathely melletti Söpténél szintén voltak robbantások). Amíg nem tisztázódott a helyzet, a falura is árnyékot vetettek a történtek, többeket kihallgattak, azt kutatva, kik követhették el az akciót. Annyi következménye lett az ügynek, hogy „… ettől kezdve a falu lakói közül valakinek minden éjjel fegyveresen kellett őrködnie a vasútnak németek által felrobbantott Csapod-fertőszentmiklósi szakaszán, azért, hogy ez a történet meg ne ismétlődhessen. Az őrség kijelölését a párttitkár, Kovács József (Guri) intézte."[99]

Dávid József és felesége sírja

Május 20-án pünkösdvasárnap a misére gyülekezőket Dénesfa felől érkező – nagy valószínűséggel ittas – orosz katonák zavarták meg. Az ünneplő ruhába öltözött lányokat, menyecskéket meglátva feléjük, a férfiak, hogy védjék a nőket, az oroszok irányába indultak, mire az egyik orosz katona fegyverhez nyúlt és lőtt. A lövés az 50 éves Dávid Józsefet találta, aki azonnal meghalt. A részleteket illetően más változatok is ismertek. Az egyik ilyen szerint a nők – látva a közeledő szovjet katonákat – a templomba menekültek. A katonák utánuk akartak menni, de Dávid József a templom ajtajában eléjük állt és oroszul felszólította őket a távozásra. Ekkor már több férfi is Dávid mögött állt. A katonák nem tágítottak, vezetőjük a levegőbe lőtt, az újabb felszólítás után belőtt az

99 *Katona Magda Nasrin: A falu végveszélyben. – Npp - Csapod újság 2015. évi 1. szám.*

előtér mennyezetébe. Dulakodás kezdődött, majd az egyik katona haragjában rálőtt Dávid Józsefre, aki beesett az előtérbe, csupa vér lett minden, és pár perc alatt meghalt. Egy harmadik változat szerint sorozatot lőttek be az előtérbe, majd a bejutásukat akadályozó Dávidra halálos lövést adtak le. Akárhogy is volt, Dávid József az életével fizetett azért, mert meg akarta védeni a lányokat, asszonyokat, hősként viselkedett, tehát hősi halált halt. („Dávid József árva gyerek volt, Vas megyéből került erre a vidékre. Részt vett az első világháborúban, és hat évig volt hadifogoly. Az orosz nyelvet megtanulta, Csapodon talált családra. A második világháborút is végig kellett szenvednie katonaként. A történet idején került haza."[100])

21. Koalíciós kormányzás, egypártrendszer

A csapodi emberek többsége nyíltan ritkán vállalta és vállalja politikai hovatartozását. A nagy változások azonban színvallásokat eredményeztek a háború előtt, alatt és után is. 1945-től egy-két évig olyan időszak volt, amikor az átlagosnál jóval többen nyilvánítottak véleményt Csapodon is a társadalmi-politikai kérdésekben. Voltak olyanok, akik a demokratikus pártokban komoly tisztségeket töltöttek be, és a faluból indulva rövidebb-hosszabb ideig fontos szerepet játszottak a megyében, illetve országosan is. Közülük kiemelkedett Horváth (Erdőző) István (1920-1980) paraszt-politikus.[101] „Ismereteim szerint az 1947. évi országgyűlési választásokon induló Nemzeti Parasztpárt Sopron megyei listájának második helyén szerepelt, és mandátumot is szerzett. … A választások előtt eljött a faluba, és az érdeklődőknek tartott egy választási beszédet. Felvázolta a magyar falu jövőjét, melynek »fundamentuma« az volt, hogy a föld tulajdonjoga a parasztságot illeti meg. Mivel magam is hallgattam ezt a beszédet, utolsó gondolatát jól megjegyeztem: »A mi pártunk nem nagy párt. Most győzelemre nem számíthatunk, de a jövő mindenképpen a miénk lesz, mert a nemzet eltartója a földet művelő magyar parasztság most is, és a jövőben még inkább az lesz.« Ezekben az években több párt is mozgósított a választásokra, remélve, hogy gyarapíthatják szavazataik számát. Közöttük volt olyan program is, ami figyelmet érdemelt, de olyan is, amelyik nem vonzotta a falun élőket."[102]

Pityermajorból Varjú Ákos (1916-1983) – az öt testvérből a legfiatalabb Varjú-fiú – szintén a Nemzeti Parasztpárt színeiben tagja volt az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek (1944-45), majd 1948-53-ig pártja delegáltjaként az országgyűlésnek. Már korábban voltak szimpatizánsai a baloldali gondolkodásnak a faluban. Ekkorra többen dolgoztak a vasúton, a postán, illetve páran ipari üzemekben, ahol megismerkedtek a munkásság

100 Cseh Jánosné: Civilek a II. világháborúban. – Npp - Csapod újság 2015. évi 1. szám.

101 1940-től a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatója, Bolyai-, majd Györffy-kollégista. 1945 elején a politikai rendőrségen dolgozott. 1945 tavaszától a Nemzeti Parasztpárt tagja, 1946- ig Sopron megyei titkára. 1945-ben a kapuvári járásban földosztó kormánybiztos. 1946-ban a pártközpont közigazgatási osztályának munkatársa, s a Dózsa György Népi kollégium szervezője és igazgatója. 1947-53-ban országgyűlési képviselő. 1948-50-ben az Országos Sport Hivatal osztályvezetője. 1950. jan. – aug.-ban a Honvédelmi Minisztériumban százados. 1951-ben az Élelmiszeripari Minisztérium titkárságát vezette. 1951-53-ban begyűjtési miniszteri meghatalmazott Fejér megyében. 1957-58-ban a Hazafias Népfront Országos Központjának politikai munkatársa. 1958-tól 1977- es nyugdíjazásáig a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ) vezető beosztású dolgozója. Magyar életrajzi lexikon (arcanum.hu).

102 Horváth János: Emberek és politika (korrajz). Npp - Csapod újság 2008. évi 1. szám.

körében befolyással bíró szakszervezetekkel és pártokkal, az ő tanításaikkal. A marxista társadalomfelfogás egyes tételeiben választ és megoldási elképzelést kaptak feszítő gondjaikra. A kizsákmányolást lehetővé teszi, ha a termelési eszközök és a föld magántulajdonban vannak. A szociáldemokraták (és még más pártok is) a tulajdonosok (tőkések) kontrolljával, a munka eredményeként képződő értéktöbblet egyre növekvő részének a munkavállalóknak történő átengedésének követelésével kívánták és kívánják mérsékelni a kizsákmányolást. A kommunisták a magántulajdon eltörlésével látták és látják lehetségesnek annak megszüntetését. 1943-44-ben a kommunista párt Békepárt néven illegalitásban működött. Sejtések voltak arról, hogy létezik olyan személy a faluban, akinek van kapcsolata a párthoz.

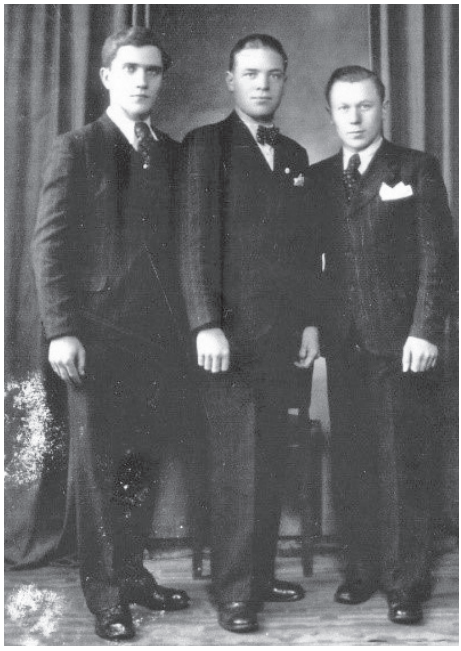

Balról: Nagy András (Gazsi), Horváth István (Erdőző), Kovács Kálmán (Ocsa)

Az immár legális kommunista párt csapodi titkára 1945-ben Orbán Antal egyetemista volt. *(RF)*[103] Őt Kovács József (Guri) követte 1949-ig, 1950-ben tanácselnök lett. Természetesen voltak hívei a faluban a szociáldemokratáknak és a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártnak (FKgP) is, amely 1945-ben a szavazatok 57,03%-ának megszerzésével megnyerte a választásokat. A Szociáldemokrata Párt (SZDP) 17,41%-ot, a Magyar Kommunista Párt (MKP) – melynek vezetői győzelemre számítottak, és nagy csalódásként élték meg az eredményt – 16,96%-ot, a Nemzeti Parasztpárt (NPP) 6,87%-ot, a Polgári Demokrata Párt (PDP) 1,62%-ot szerzett. A Kisgazdapárt fölényes győzelme ellenére a szovjetek (mint akik irányították a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, melynek feladata a fegyverszünet betartásának és a kormány működésének ellenőrzése volt) kikényszerítették, hogy koalíciós kormány alakuljon. Elérték, hogy a miniszteri tárcákat ne a választási eredmények arányában osszák szét, továbbá, hogy a kommunista párt kapja a belügyi tárcát, valamint továbbra is ők rendelkezzenek a fegyveres rendfenntartó testületek fölött.

Az ezt követő két évben a kommunista párt mindent megtett főleg a Kisgazdapárt megosztása, meggyengítése, részenként a megsemmisítése érdekében. Kommunista nyomásra módosították a választójogi törvényt, melynek következtében a háború előtti jobboldali szervezetekre, továbbá az 1946-ban létrehozott Magyar Szabadság Pártra – melynek komoly esélye volt az 1947-es választás megnyerésére, sőt az abszolút többség megszerzésére – nem lehetett szavazni. A Rajk László vezette belügyminisztéri-

103 Regős Frigyes kéziratában később azt írja, hogy az egyetemet nem végezte el, átment a katonasághoz, magas rangot kapott. Horváth János (1933-) egykor csapodi, ma győri lakos szerint Orbán Antal nem volt egyetemista, magasabb iskolai végzettséget gyorsított formában szerzett, katonatisztként szolgált.

um mintegy félmillió szavazót kihagyott a választói névjegyzékből (az összes választó mintegy 10%-át), azokat, akik általuk reakciósnak lettek minősítve. Mindehhez jött még, hogy az ún. kék cédulákkal a lakóhelytől távol is lehetett szavazni. Vonattal, teherautókkal utazva sok kommunista több helyen is szavazott. A kutatók 60-120 ezerre becsülik a kommunista pártra így leadott szavazatok számát. Az MKP összesen 1,113 millió szavazatot kapott, ami 22,25%-nak felelt meg, megnyerve ezzel a választást. A Demokrata Néppárt (DNP) 16,5%-ot, az FKgP 15,34%-ot, az SZDP 14,86%-ot, a Magyar Függetlenségi Párt (MFP) 13,43%-ot, az NPP 8,28%-ot, a Független Magyar Demokrata Párt (FNDP) 5,25%-ot szerzett. Koalíciós kormány jött létre az MKP, az FKgP, az SZDP és az NPP részvételével. A Barankovics István vezette DNP hiába kapta a második legtöbb szavazatot, 60 mandátumával csak a 4. legnagyobb frakciót hozhatta létre, mert a választási rendszer a négypárti kormánykoalíciót részesítette előnyben. (A DNP jelentős bázisát a kisgazdapártból, annak balra tolódása miatt kiábrándult réteg adta.) A választást követően az MFP kétségbe vonta annak érvényességét, és új választás kiírását követelte. Az MKP viszont őket vádolta csalással. Végül megsemmisítették az MFP szavazatait és mandátumait, ami jelentősen megváltoztatta a parlamenti erőviszonyokat.

Az 1949-ben sorra kerülő választásokig sikerült az összes pártot felszalámizni, az SZDP-t némi erőszakkal 1948-ban beolvasztották az MKP-be, ezzel létrejött a Magyar Dolgozók Pártja. A koalíciós pártokat (FKgP, NPP) bekényszerítették az MDP által uralt Magyar Függetlenségi Népfrontba. A választáson már csak e front területi listáira lehetett szavazni, ikszelni csak az egyet nem értőknek kellett. Formális egyeztetések még voltak, de gyakorlatilag az MDP akarata érvényesült, hogy kik kerülnek a listára, mely 95,6%-ot kapott. A 402 képviselőből 285 MDP-s, 117 más pártból (főleg az FKgP-ből és az NPP-ből) jutott a parlamentbe. Az MDP – működésüket ugyan nem tiltotta be – rövidesen elsorvasztotta a még működő Népfronton kívüli és belüli pártokat.

1953-ban, majd ezt követően évtizedekig már csak (kommunista) párttagok és pártonkívüliek szerepeltek a listán. A történéseket és a változásokat a csapodi emberek egy kis része eszmei, politikai hovatartozásának függvényében támogatta, elfogadta, (esetenként fanyalogva) tudomásul vette vagy ellenezte. Az ellenzés aztán az idő múlásával, a hatalomtól kapott, látott, hallott leckék hatására csak szűk körben kimondottá, vagy csak a gondolatokban létezővé-lappangóvá vált. A változások, az életszínvonal javulása, az élni kell parancsa kiben-kiben megszülte a kompromisszumot. Az emberek nagy része korábbi történelmi tapasztalatait az alávetettségről, a kiszolgáltatottságról és az ahhoz társuló alkalmazkodó magatartásról – mely felmenői révén is ott munkált zsigereiben – adaptálta az új körülmények közé, melyek azért mégiscsak több esélyt, lehetőséget kínáltak, mint a megelőző korok. És sokan voltak – képzettek és kevésbé iskolázottak egyaránt – akiket csak a saját és családjuk élete érdekelt, lenyeltek mindent, csak őket hagyják békén, vagy nem ismerték fel a politikának a – nem a nép érdekeit szolgáló – pusztán a hatalom megszerzését és megtartását célzó törekvéseit.

1950. január 1-jétől átalakult az ország közigazgatási rendszere. Az addigi 25 helyett 19 megyét hoztak létre. A helyi tanácsok felállításáról az 1950. évi I. törvény rendelkezett. Az év elején megalakult tanácsok tagjai kinevezéssel kerültek hivatalukba, majd 1950. október 22-én megtartották az első tanácsválasztást, mely kötött listás választás volt, azaz a listát csak egészében lehetett támogatni vagy elutasítani. 1954-ben

aztán áttértek az egyéni választókerületi rendszerre. A helyi tanácsnak 28, a végrehajtó bizottságnak 7 tagja volt. A tanács élén az elnök állt, két tanácsülés között a végrehajtó bizottság (VB) gyakorolta a tanács (irányító, ellenőrző) jogait. A VB-k kettős alárendeltségben álltak, saját tanácsuk és a felettes VB is ellenőrizte őket. Emellett a kommunista párt (MDP, majd 1956-tól MSZMP) helyi szervezete is figyelt munkájukra. A tanácsok feladatai között első helyen állt az államhatalmi tevékenység (az 1950-es években pl. a begyűjtés szervezése), autonómiára csak a népgazdasági terv és az állami költségvetés keretein belül volt lehetőség. Később az önállóság kerete, lehetősége szélesedett. Csapod első tanácselnöke Kovács József (Guri) volt, aki korábban cipészként kereste kenyerét, őt Csóka Antal (Cucor) követte, aki előzőleg pályamunkás volt, 1965-ben tanácsakadémiát végzett.[104]

1956-ban a budapesti és az országban másutt történt események hírére Csapodon is megmozdultak az emberek, felvonulás is volt a faluban. Tettlegességre, bosszúállásra azonban nem került sor sem a forradalmi napokban, sem utána. „Kovács József (Guri) tanácselnök … emberi nagyságáról tett tanúságot akkor, amikor az eseményekről úgy nyilatkozott a »bűnösöket« keresőknek, hogy Csapodon nem történt semmi említésre méltó. Megvédte ezzel a meghurcolástól azokat, akik pedig ellenfeleiként szerepet vállaltak azokban a napokban."[105]

Szigethy Attila és Kovács Piroska

A faluban is hatása lehetett a kapuvári Szigethy Attila János (1912-1957) halálának, aki 1937-ben feleségül vette a csapodi Kovács Antónia Piroskát (1912-1977), az uradalmi erdész, Kovács Antal (1885-1951?) lányát. Szigethy a Nemzeti Parasztpártba lépett be 1945-ben. Volt a párt kapuvári majd Sopron megyei titkára, 1948-ban beválasztották a párt országos vezetőségébe. 1947-ben, 1949-ben, majd 1953-ban is országgyűlési képviselői mandátumot szerzett. Mindvégig parasztpárti képviselőnek vallotta magát. 1950-54-ig a Győr-Sopron megyei tanács elnökhelyetteseként dolgozott, majd több hónapig állásnélküli volt, aztán kinevezték a Kistölgyfai Állami Gazdaság igazgatójának.

Szigethy Attila mint ízig-vérig becsületes, jóindulatú ember mindenkin segített, akin csak lehetett, függetlenül annak származásától, vallásától, politikai meggyőződésétől. Előfordult, hogy fogadónapján mintegy százötvenen jelentek meg panaszaikkal.

---

104 A tanácsakadémia egy vagy kétéves oktatás keretében biztosította a káderek utánképzését. Ennek során politikai és szakmai – ezen belül gazdasági – ismereteket sajátíthattak el a hallgatók. A Tanácsakadémián elsajátított ismereteket az egyetemek (pl. a jogászképzésben) elfogadták a jogi egyetem első évének elvégzésével egyenértékűnek. (hu.wikipedia.org)

105 Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Varga Ferenc. Npp - Csapod újság 2010. évi 2. szám.

Őt akkor is Attilának, sokan Attila bácsinak szólították, amikor az ötvenes években az elvtárs megszólítás szinte kizárólagos volt. 1956. október 25-én Budapestre utazva – szándéka szerint rövid időre – megállt Győrben, de győri barátai és nem utolsó sorban a tömeg maradásra késztették. Az emberek között gyorsan elterjedt, hogy ő Győrben van, sokan hallani akarták, megéljenezték ahol megjelent és felszólalt. Így tehát maradt, a spontán népakarat őt állította a szándékaitól sokszor eltérő fordulatokat vevő események élére. Október 26-án részt vett a Győri Ideiglenes Nemzeti Tanács (NT) megalakításában. Minden bizonnyal higgadtsága, bölcsessége, jó tárgyalókészsége miatt is őt választották elnöknek. Október 30-án Győrben alakult meg a Dunántúli Nemzeti Tanács, melynek elnöke szintén ő lett. Később ezt úgy értékelték, hogy ellenkormányt alakítottak, ami nem felelt meg a valóságnak, sőt Szigethy minden ilyen szándék ellen következetesen fellépett. A forradalom bukása, a szovjet csapatok bevonulása után pár napig Győrben, aztán Ikrényben rejtőzött, majd hazament Kapuvárra. Egyes források szerint a szovjet állambiztonsági szolgálat (KGB) emberei őrizetbe vették, de pár nap múlva elengedték. Kádárék szerették volna megnyerni őt, ezért 1956 november végén valószínűleg földművelésügyi miniszterséget ajánlottak fel neki, de ezt ő – csakúgy mint a korábban kormányösszekötői munkára szóló felkérést – elutasította. 1957. februárban egy országos népfront-delegáció tagjaként Bulgáriában járt, március elején részt vett a megyei képviselőcsoport, április elején a Megyei Tanács (ünnepi) ülésén. Május 3-án a munkahelyén letartóztatták. Május 9-én az országgyűlés több képviselőtársával együtt megfosztotta mandátumától (jogilag „lemondottnak" nyilvánították). Május 17-én a cellájában öngyilkosságot kísérelt meg (szemüvege lencséjével próbálta felvágni az ereit). A győri Honvédkórházba került, ahol leugrott az udvarra. Összetörte magát, de ezt még túlélte. Az előző két sikertelen öngyilkossági kísérlete után – karhatalmistáktól körülvéve – 1957. augusztus 12-én kiveti magát (Vagy kilökik? Vagy engedik kiugrani?) a kórház második emeleti folyosójának ablakából, és azonnal szörnyethal. Negyvenöt éves volt. Van, aki úgy értékeli, öngyilkosságával azt akarta megelőzni, hogy vallatása során bárkire is terhelő vallomást tegyen. Van, aki úgy véli, hogy végső üzenete a hatalomnak, utolsó méltóságos gesztusa csak az öngyilkosság lehetett. Holttestét a család nem kapta meg, a sopronkőhidai börtön rabtemetőjében hantolták el. Szigethy Attila földi maradványait a rendszerváltás után exhumálták, majd 1991. március 24-én temették el Kapuváron a város által adományozott díszsírhelyen.

Szigethy Attiláné sírja a csapodi temetőben

Felesége ezt már nem élte meg. Egy váratlan rosszullétet követően kórházba került, ahol pár nap múlva, 1977. július 23-án, életének 65. évében elhunyt. Halálának oka szívizomrepedés volt. Korábban már többször kifejezett végakaratának megfelelően temették el Csapodon ugyanabba a sírba, ahol édesanyja is nyugszik. „Ha 1957-ben és azt követően foglalkoztatta is a csapodiakat a Szigethy család tragédiája, én soha nem hallottam erről senkit beszélni sem a rendszerváltozás előtt, sem utána."[106]

22. Magángazdálkodás

Az országos történésekhez hasonlóan Csapodon is szétosztották az Esterházy földeket, az erdőket államosították. 1.100 katasztrális holdat 308 földigénylő között osztottak fel.[107] Átlagosan tehát 3,6 holdat kapott egy-egy igénylő. [A plébánia tulajdonában 64 katasztrális hold és 817 négyszögöl földterület, kántori föld 4 katasztrális hold és 321 négyszögöl volt. „Ezek lettek 1951-ben az államnak kényszer-felajánlva." *(RF)*]

A katonák, hadifoglyok lassan hazajutottak, a földeken megindult a munka. A korábban önállóan nem gazdálkodó cselédek, zsellérek számos nehézséggel küzdöttek, aztán a tapasztalatok megszerzésével egyre inkább képessé váltak az önálló gazdálkodásra. A tehetősebb gazdák állatokat vásároltak, újra marhákkal teltek meg az istállók, malacokkal, hízókkal az ólak. Az emberek bizakodással tekintettek a jövőbe. Mindebben szerepe volt annak a reálpolitikának, amit főleg a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt képviselt. E pártok fejezték ki leginkább a csapodi emberek többségének vágyait, világlátását.

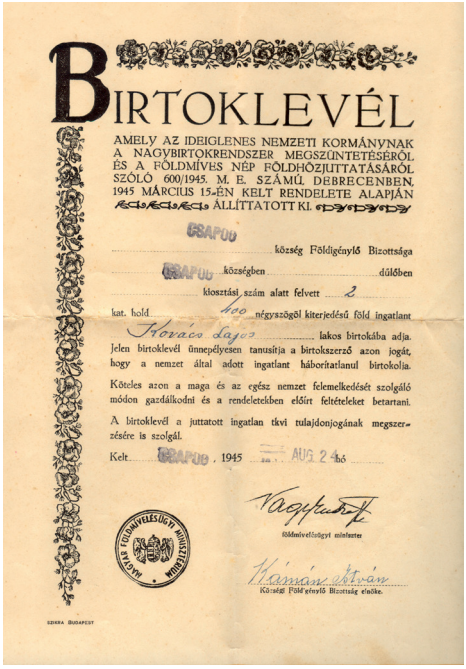
BIRTOKLEVÉL

AMELY AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYNAK A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHÖZJUTTATÁSÁRÓL SZÓLÓ 600/1945. M. E. SZÁMÚ DEBRECENBEN 1945 MÁRCIUS 15-ÉN KELT RENDELETE ALAPJÁN ÁLLÍTTATOTT KI.

CSAPOD

..... község Földigénylő Bizottsága

CSAPOD községben ..... dűlőben

kiosztási szám alatt felvett 2

kat. hold 400 négyszögöl kiterjedésű föld ingatlant

Kovács Lajos ..... lakos birtokába adja.

Jelen birtoklevél ünnepélyesen tanusítja a birtokszerző azon jogát, hogy a nemzet által adott ingatlant háboritatlanul birtokolja.

Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló módon gazdálkodni és a rendeletekben előírt feltételeket betartani.

A birtoklevél a juttatott ingatlan tkvi tulajdonjogának megszerzésére is szolgál.

Kelt CSAPOD, 1945 AUG 24-én

Nagy Imre
földmivelésügyi miniszter

Kámán István
Községi Földigénylő Bizottság elnöke.

MAGYAR FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISZTÉRIUM

EZIKRA BUDAPEST

Birtoklevél (1945.08.24.)

Már a 19. század elején jellemző volt, hogy a csapodiak csak a földből megélni nem tudtak, sok volt a faluból kijáró munkás, számuk a 20. században tovább növekedett. Gyakori volt, hogy a férj munkavállalóként dolgozott (sokan a vasúton, a postán), a feleség pedig művelte a birtokukban lévő földet. Munkából megjőve aztán csatlakozott a férj is, hogy látástól vakulásig dolgozva jussanak valamire. Ha kellett, férje mellett vagy nélkül a csapodi asszony trágyát hordott, szántott, vetett, és ha sok volt a munka, még a kaszát is megfogta.

Ezt a – minden nehézségeivel együtt is – gazdasági szabadságot az első pár évet követően felváltotta a kötelező beszolgáltatás rendszere és a tervgazdálkodás, ami előírta, hogy miből mennyit kell termelni. A tervek nem mindig vették figyelembe, hogy adott

106 Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.

107 Szülőföldünk, a Kisalföld 45. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága

falu földje alkalmas-e az előírtak megtermelésére. Az előírt mennyiséget minden gazdálkodónak teljesíteni kellett, szigorúan büntették, aki ennek nem tett eleget. Volt, amikor kevesebb termett, mint amennyit be kellett szolgáltatni. Az esetleg elrejtett, vagy az állatok etetésére tartalékolt terményt (nem egyszer feljelentések alapján) helyszíni ellenőrzésekkel kutatták fel, és vették el. Vételár fejében a szabadpiaci ár 30-40%-át kapták a gazdák.

Magángazdálkodás

A csapodi V. Imre – aki politikailag nem volt megbízható, mert hangoztatta, „hogy ez a rendszer nem sokáig lesz, úgyis jönnek majd az amerikaiak" – egy alkalommal nem tett eleget beszolgáltatási kötelezettségének. A karhatalom kiszállt, a gabonát elvitték, őt a rendőr meg akarta bilincselni, de elmarkolta kezéből a bilincset és eldobta. Hatóság elleni erőszak vétségéért nyolc hónapot kapott, amit le is ült, majd két évig rendőri felügyelet alatt állt, naponta kellett jelentkeznie. 1994. november 11-én az újságíró kérdésére, hogy milyen volt a Rákosi-féle rendszer, így válaszolt: „Hát én nem voltam vele megelégedve, de bele kellett nyugodnyi, mert akkor az volt, bele kellett nyugodnyi."[108] A beadási kötelezettség mellett még adózni is kellett (terményben és pénzben), a kuláknak minősítetteket az átlagosnál magasabb adó terhelte.

108 Borenich Péter: Az átvilágító átvilágítása. www.borenichpeter.hu

Horváth Kálmán, Fő utca 50. szám alatti lakos, 8,5 holdas gazda éves beadási kötelezettsége az alábbi volt:

Kenyérgabona:	1.064 búzakilogramm	Marhahús:	62 kg
Takarmánygabona:	559 búzakilogramm	Tojás:	22 kg
Napraforgó:	112 búzakilogramm	Soványbaromfi:	13 kg
Burgonya:	131 búzakilogramm	Kövérbaromfi:	9 kg
Sertéshús:	45 kg	Tej:	680 l

A fentieken kívül pénzben 1.500 Ft adót, továbbá földadót is teljesíteni kellett gabonában.

A 23 holdas Nagy István beszolgáltatási kötelezettsége és adója az alábbi volt:

Búza:	2.070 búzakilogramm	Lóhere:	600 búzakilogramm
Rozs:	1.516 búzakilogramm	Burgonya:	3.200 búzakilogramm
Árpa:	1.520 búzakilogramm	Disznóhús:	319 kg
Zab:	200 búzakilogramm	Marhahús:	288 kg
Kukorica (morzsolt):	544 búzakilogramm	Soványbaromfi:	34 kg
Napraforgó:	800 búzakilogramm	Kövérbaromfi:	23 kg

Pénzadója 8.000 Ft, búzaföldadója 916 kg volt, búzával teljesítendő.

A búzakilogramm fogalma:
búza=1kg, rozs, árpa, kukorica=1,3 kg,
burgonya= 3 kg. *(RF)*

A falut sújtó politika – más körülmények mellett, mint amilyen pl. az erőltetett iparosítás volt – erősen hozzájárult ahhoz, hogy ezekben az években kezdődött meg a fiatalok menekülése a falvakból. Az elvándorláshoz „kedvező" körülmény volt az is, hogy 1946-47-ben Sopronból és környékéről kitelepítették a németeket (Sopronból 6.500 főt). Az üresen maradt házakban, lakásokban volt lehetősége lakhatáshoz jutni az elvándorló csapodiaknak is (Sopron mellett többen költöztek pl. Fertőbozra). A kitelepítések előzménye, hogy a szövetséges nagyhatalmak 1945. július 17. és augusztus 2. között tartott potsdami konferenciáján az USA, Anglia és a Szovjetunió hozzájárultak ahhoz a csehszlovák és lengyel kívánsághoz, hogy a németek kerüljenek kitelepítésre, mert „jelenlétük állandó veszélyeztetést jelent" az államokra nézve. A döntés vonatkozott a magyarországi németek kitelepítésére is. Lengyelországból 3,5 millió, Csehszlovákiából 2,9 millió németet menesztettek. Magyarországról 1946. januártól decemberig 135.655 főt telepítettek ki az USA által megszállt németországi területre, 1947 tavaszától pedig a szovjetek által

Balról: Bella (Finánc) József, ?, Nagy (Dizsi) Kálmán az ÁFÉSZ-vendéglő udvarán

megszállt németországi övezetbe 50 ezer főt. Főleg a lengyeleknél, a csehszlovákoknál sok német nemzetiségű nem várta meg a kitelepítést, hanem elmenekült. Voltak, akiket internáltak, kényszermunkára vittek a kollektív bűnösség jegyében. Mindent egybevetve mintegy 10 millió német nemzetiségűt érintett a döntés. A német statisztikák egyébként 200 ezerre teszik a Magyarországról kitelepített németek számát.

A beszolgáltatási kötelezettség 1956 után megszűnt. Fellélegzett a csapodi parasztság is. Szépen jövedelmezett az állattartás, jutott pénz öltözködésre, építkezésre, rádióra, motorkerékpárra. Ugyanakkor a földművelés igás állatokkal (ló, ökör, tehén), kézi erővel történt, gépesítésre nem tellett az egyéni gazdáknak.

23. Közös gazdálkodás

23.1. Nehéz indulás

Az országban már az 1940-es évek végén megkezdődött a tsz-ek szervezése. Csapodon erre 1959-ben látták elérkezettnek az időt. (Előtte 1957-ben hat, más forrás szerint négy család 11 taggal már létrehozott Béke néven egy termelőszövetkezeti csoportot.) Nagy lett a riadalom 1959. február 17-én „… Szentségimádás napján, amikor délután elterjedt a hír, hogy megérkezett Csapodra a szervezőbizottság, és annak elnöke az a Róka elvtárs, a soproni Sotex igazgatója, akinek a »kemény híre« a megérkezését megelőzte már. Súgott, búgott az egész falu, sok asztalon érintetlenül maradt az étel. Az emberek néhány napig erősködtek, hogy »nem, nem«, de mikor látták, hogy most nem »tessék-lássék« agitátorokkal van dolguk és nincs kiút, akkor sorban aláírták a nyilatkozatot.” *(RF)*

A termelőszövetkezet ugyancsak Béke néven alakult meg, irodáját a volt intézőlakban, a „kastélyban” rendezték be. Takarítóként, kézbesítőként itt dolgozott Horváth (Vagyi) Sándorné (Mári néni). Az irodát 1970 körül a Rákóczi utcában megvásárolt házba (egykor Horváth Ferenc tanító és családja tulajdona) költöztették. Itt Kovács Istvánné (Márkus Ilus) volt a takarító. A tsz első elnöke Kovács József (Guri) lett, aki előtte tanácselnökként működött. (Később Agyagosszergénybe költözött családjával együtt, ott volt tanácselnök talán egészen nyugdíjazásáig.) Nehezen indult a közös munka, ráfizetéses volt a termelés, melynek a talajadottságok mellett más okai is voltak. Ilyen ok volt a rossz vezetés, de gondot jelentett a tagság nem megfelelő munkafegyelme is, „… sok esetben a közömbösség is gátolta a munkát. A 310 tagból csak 196 vett részt rendszeresen a közös munkában, s ez kihatással volt az eredményességre is. Ennek következménye lett, hogy

az egy tagra jutó részesedés 1959-ben 6.850 Ft volt."[109] Egy-két évente váltották egymást az elnökök, születtek hibás döntések is, mint pl. a marhaállomány leépítésére – kívülről kapott ajánlásra – született elhatározás, amit aztán szerencsére még időben megváltoztattak. 1959-től 67-ig négy elnöke volt a tsz-nek, sőt pár hónapig a kapuvári Németh István is besegített a vezetésbe. Kovács József (1959-61), Sófalvi Imre (1961-62), az ácsi Kotrics Lajos (1962-63), Hadarics Imre (1963-68) voltak az elnökök.

23.2. A vezetői válság vége

1968-ban a helyi Nagy Józsefet (1921-1997) választották meg elnöknek, aki tagként maga is a tsz-ben dolgozott (volt gyalogmunkás, dolgozott az állattenyésztésben), és ezzel megoldódott az alakulás óta jellemző vezetői válság. Nagy József józan paraszti ésszel, közvetlen, néha kissé érdes hanggal vezette nyugdíjba vonulásáig (1981) a kö-

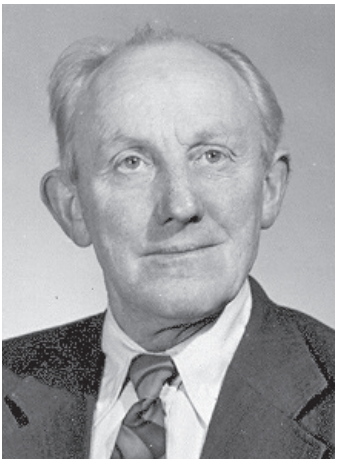

Nagy József

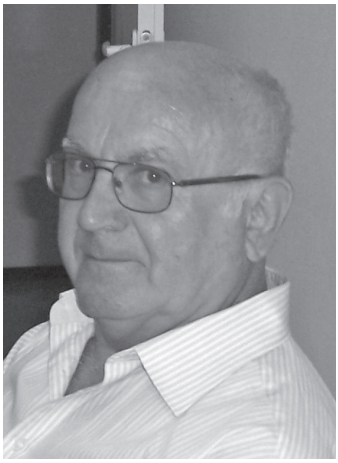

Márk Kálmán

zösséget, melyből választott tisztsége folytán ugyan kiemelkedett, de ügyelt arra, hogy egy maradjon a tagok közül, akinek a vezetés a feladata. (Korábban a „mellékneve" Vörös Király volt. A csapodiak humorérzékét tanúsítja, hogy hosszú szolgálatára és Ronald Reagan, az Amerikai Egyesült Államok 40. elnöke nevére asszociálva a „Régen elnök" melléknevet ragasztották rá.) Az idősebbek mellett – ahogy lehetett – több fiatal, képzett vezetőtárssal vette körül magát, önállóságot, kezdeményezéseket várt el tőlük. A Nagy Józsefet az elnöki székben váltó Márk Kálmán (1946-2014) már agrármérnöki végzettséggel bírt (1981-1992 között volt elnök). A vezetőtársakkal, a tagsággal együtt képesek voltak az elért eredmények megőrzésére, sőt továbbfejlesztésére. Az 1970-es évek végére, a 80-as évek elejére eredményes gazdálkodás, alapvetően rend, jó szellemiségű stabil vezetés jellemezte a csapodi tsz-t. Mindez szerepet játszott abban, hogy 1982-ben, amikor feloszlott az iváni tsz, az addig odatartozó Pusztacsalád Csapodhoz csatlakozott. Természetesen azért sok vita előzte meg a döntést, a puszta-

109 Szülőföldünk, a Kisalföld 46. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

családi tagság egy része szívesebben csatlakozott volna máshová („nem a kódis csapodiakhoz"), de végül létrejött a frigy, mely egészen jó házasságnak bizonyult.

Visszatérve a kezdeti évekhez, szerencsére 1961. júniusában Mosonmagyaróvárról Vincze János került a faluba agronómusnak (mellette dolgozott a fia, Vincze László is), aki gyorsan felismerte, hogy a boldogulás alapja a szarvasmarhatenyésztés lehet. Munkafegyelmet követelt, szorgalmazta a gabonatermelés csökkentését, a takarmánytermelés növelését. A határt lovas hintóval járta, a bakon Markó Imre bácsi ült, akit később Bella (Csősz) Sándor váltott. Csapod átka (még és már akkor is) az aszály volt, tavasszal azonban mindig esett annyi, ami június közepéig, szerencsés esetben végéig biztosította a takarmánynövények fejlődését. „A gazdálkodás profiljának változtatásával növelték a takarmánynövény termesztését, a rét-és legelőterületet. 1959-ben 342 hold rét és legelő volt, 1962-ben 492, 1965-ben 585 katasztrális hold. … Az útkeresés után megalapozott profilú gazdaság lett a csapodi, és ez meglátszik a szövetkezeti gazdák munkakedvén, jövedelmén. 1959-ben egy munkaegység értéke 15,44 forint volt, két év múlva 17,00 1963-ban 18,70, 1965-ben 22,50, 1966-ban 23,40 Ft. Gyarapodott az egy tagra jutó részesedés is. 1959-ben ez az összeg 6.850 forint, 1961-ben 6.204, 1963-ban 7.266, 1965-ben 9.879, 1966-ban 13.555 forint. Ezért nem csoda, hogy megindult a fiatalok visszaáramlása a termelőszövetkezetbe. Az utóbbi évben *(1967 - a szerk.)* több fiatal kérte felvételét, mivel biztos megélhetést találnak."[110]

Az irodisták egy csoportja (1983)

Az agronómusoknak később is fontos szerepe volt a stratégia alakításában és megvalósításában. Az alcsútdobozi Marton Zoltán, a kapuvári Olaszi Gyula, a Szombathelyről ide kerülő Béri Ernő, korai halálukig a pusztacsaládi Majnovics Lajos és a kapuvári Cserpes István, elnökké választásuk előtt Márk Kálmán és Kocsis Gábor (Csics) dolgoztak a beosztásban. Az 1960-as években agronómuslakást épített a tsz, majd később is szolgálati lakás építésével, vásárlásával segítették, hogy alkalmas szakemberek

110 Ugyanott 46. o.

vállaljanak munkát a gazdaságban. (Ezeket később értékesítették.) A személyi mellett a tárgyi feltételek is javultak. Az állati, és több területen az emberi erőt gépek váltották fel. Állami támogatással traktorok, gépek kerültek a gazdaságba, 1967-ben a patak mentén a cukorrépát már öntözéssel termelték. Mindez növelte az emberek bizalmát a közös gazdálkodás iránt.

Az állattenyésztési ágazatot az első években a soproni Tóth László vezette. A főkönyvelő 1968-ig Horváth András (Kokas), utána Bella Józsefné (Nagygyuri) Jolán volt, aki 1961-től helyettesként dolgozott.[111] Ő 1995-ben családi okból megszüntette munkaviszonyát. Feladatát Németh Pálné (Pipás) Marika, az addigi helyettes vette át. Az ő sajnálatos betegsége, majd korai halála után 1996-tól napi négy órában újra Bella Józsefné lett a főkönyvelő, 2009-től a tsz felszámolásáig pedig egy kapuvári könyvelőiroda végezte a könyvelési feladatokat. Főkönyvelő helyettesként dolgozott még Horváth (Farkas) Ernő 1968-tól kb. két évig. A könyvelésben, illetve egyéb irodai teendők végzésében kezdetben Horváth (Bábi) András, Bella (Babics) Jenő, Horváth Gézáné („Kismargit"), később Kocsis Miklósné (Magtáros Zsuzsa), Nagy (Kinizsi) Piroska, Olaszi Gyuláné Lujzi, Titkovics Piroska (csáfordjánosfai), Horváth Kálmánné (Varga Teréz), Polgár Lajosné (kónyi), az őt váltó Horváth Józsefné Terike, Keszei Gyöngyi és lánya Diána (csáfordjánosfaiak), Kocsis Lajosné Marika, Varga Ferencné (Bíró Irénke), Kovács Gézáné és Horváth Mária (pusztacsaládiak), Hatos Kálmánné Terike (iváni), Tüske Lászlóné Julika, Márk Kálmánné Ibolya vettek részt.

23.3. Marhatartás, csirkék a padláson

Az állattartás először a göbösmajori egykori uradalmi istállókban történt, ahol szarvasmarhákat, juhokat és előnevelt csirkéket tartottak. Itt pár évig sertenyésztés is volt (pl. 1963-ban 402 db a KSH jelentése szerint, melyből 3 db az anyakoca). „1959-ben az egy tehénre jutó tejhozam 596 liter, 1963-ban 2.168 liter, 1966-ban 2.500 liter volt. Ugyancsak jó elhatározásnak bizonyult a szarvasmarha-hizlalás, 1959-ben nem volt hízómarhájuk, 1961-ben 71, 1966-ban 186 db-ot értékesítettek."[112] Az állatokhoz Csapodról jártak ki naponta kétszer a dolgozók a juhász kivételével, aki Göbösön lakott. Közlekedési eszközük a „bicikli" volt, később lovas szekéren szállították ki őket. Pár évvel az alakulás után a régi temető utáni részen, a Vitnyédre vezető út mellett javító-, szerelőműhely épült, lekötött tartási rendszerű szarvasmarhatelep létesült, mely 1976-ra teljesedett ki. Megépült a telepen egy 167 és egy 124 férőhelyes tehénistálló, egy 98 férőhelyes hízómarha-istálló, egy 15 férőhelyes elletőistálló, egy 60 férőhelyes istálló a szárazonállás[113] időszakában lévő tehenek elhelyezésére. Göbösmajorban megszűnt a szarvasmarha- és a baromfitartás, csak a juhászat maradt. A szarvasmarha-állomány nagy része kettős hasznosítású – tej-és hústermelésre egyaránt alkalmas – magyartarka volt. A tejet Csermajorba szállították feldolgozásra. Orbánné Lőrincz Erzsébet ja-

111 Ekkor végzett Sopronban a Közgazdasági Technikum kereskedelmi tagozatán. A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút Soproni Igazgatóságán vállalhatott volna munkát. A tsz-ek fennmaradása politikai érdek volt, ezért csak akkor vehették volna fel, ha igazolást visz, hogy a csapodi tsz-nél nincs rá szükség. Itt viszont Sófalvi Imre elnök közölte vele, hogy őt várják, szükség van rá. Szülei örömére és akkor az ő bánatára így lett a tsz alkalmazottja.

112 Szülőföldünk, a Kisalföld 46. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

113 A várható ellés előtt 60 nappal végzett elapasztástól az ellésig tartó időszak.

vaslatára az állományt törzstenyészet címre jelölték, aminek eredményeként megnőtt a kereslet a növendékek iránt, és magasabb áron lehetett eladni azokat. Az állomány küllemre megfelelt a törzstenyészet kritériumának, a Németh István állattenyésztési felügyelő által végzett teljesítményvizsgálatok (szaporulati mutatók, napi súlygyarapodás stb.) alapján azonban végül nem sikerült elnyerni a törzstenyészet címet.

Kötött és kötetlen rendszerű marhatartás

Később kötetlen rendszerű[114] húsmarhatartással is foglalkoztak, hogy kihasználják a gazdaság legelőterületeit. A kötetlen tartási rendszerben egy dolgozó 50-60 állatot tudott gondozni, felügyelni. Így próbálták ellensúlyozni a munkaerőhiányt, mert a nyugdíjba vonulók pótlására nem volt munkaerő. A húsmarhatartást alapvetően a legelőre alapozták. Legeltetésre a telephez közeli Gálic-erdő alján levő 40 hektáros tábla lett kijelölve, karámmal bekerítve. A tehén- és üszőállományt fél éven át a legelőn tartották, ezáltal csökkentve az éves takarmányköltséget. A szarvasmarhák száma fokozatosan növekedett részben a saját állomány szaporulatából, részben növendék állatok vásárlásából (a kemenesmagasi, a szergényi és a nyőgéri tsz-től).

114 Kötetlen tartásnál az állatok zárt vagy félig nyitott, esetleg teljesen nyitott istállóban szabadon mozoghatnak.

A szarvasmarhák számának alakulása:[115]

	1975	1980	1985	1990	1995
Tehén (db):	124	200	182	164	46
Előhasi üsző (db):	45	9	70	18	0
Hízómarha (db):	52	69	192	187	64
Növendékmarha (db):	115	102	32	50	0
Borjú (db):	100	151	81	123	19
Összes szarvasmarha (db):	**436**	**531**	**557**	**542**	**129**
Hízómarha értékesítés db/tonna	**288/152**	**193/96**	**307/146**	**122/59**	**26/9**

A szarvasmarhák száma 1980-ra meghaladta az 500 db-ot, amit több mint 10 éven keresztül szinten tudtak tartani. Évente 2-300 db hízómarhát értékesítettek, jelentős részét török, olasz exportra, kisebb részét hazai feldolgozásra. 1992-től az exportra értékesítés lehetőségei beszűkültek, csökkent a kereslet a hízómarha iránt, megfelelő létszámú és képzettségű munkaerő sem állt rendelkezésre (többen nyugdíjba mentek a magángazdaságban is állattartással foglalkozó tsz-tagok közül). A rendszerváltozást követően napirendre került a szövetkezetek átalakítása is. Mindezek következtében fokozatosan leépítették a szarvasmarha-állományt, 1995 év végén már csak 129 db volt a gazdaságban tartott állatok száma.

A szarvasmarha-tenyésztésben Áldozó János, Horváth (Erdőző) Lajos, Bella (Csősz) Kálmán, Orbán (Ferenc) István, Horváth Ferencné (Makrai Irén), Bella (Márkus) Sándor, Csiszár Géza, Nagy (Dizsi) Sándor és felesége Vilma néni, Jagadics József, Katona István, Katona Jenő, Kocsis Máté, Kovács (Suszter) István, Kovács Ernőné (Hadarics Ágnes), Kovács Ferenc, Csiszár (Didi) Ernő, Kövecses György, továbbá Kovács Kálmán, Kránitz József, Sarang Lajos, Horváth Lajos, Lőkös János (pusztacsaládiak), a takarmánykeverőben Göbösmajorban Burján József, a csapodi telepen Bella (Bisti) Jenő, Pusztacsaládon Kozák Ferenc, Bérces István és Kránitz József dolgoztak. Fejők voltak: Tarr Antalné Kovács Paula, Tarr Rozália, Nagy (Dizsi) Károly, Kovács (Nagygyuri) Józsefné Ibolya, Balogh János. A bikákat Tar Antal, Horváth Lajos, Németh László, Tóth József, Felföldi István, Alföldi János gondozták. A kötetlen tartású marháknál Nagy Géza, Katona Kálmán, Kovacsics Imre, Nagy Mihály dolgoztak. A tsz-telepen portásként Baranyai Jánosné, Bella Ignác, Nagy Sándor, Katona Kálmánné, Csiszár Sándorné, őrökként Vadas Géza, Vadas Lajos, Gecsei László, Szántó Béláné Márti ügyeltek.

Rövid megbeszélés (Nagy József, Orbánné Lőrincz Erzsébet, Horváth László)

115 Bella Józsefné csapodi lakos által megőrzött adatok.

23.4. Angóratenyésztés

A csapodi szarvasmarha telepen 2 db tehénistálló padlástere úgy lett kialakítva, hogy alkalmas legyen kisállatok tartására. A padlásokon kezdetben előnevelt csirkéket tartottak, melyeket kedvező áron tojástermelésre értékesítettek. (1967-ben 1.500,[116] 1969-ben 3.000 db baromfija volt a gazdaságnak.[117]) A tyúkokat, csibéket Bella Jánosné (Csekkes Mariska), Markó Istvánné (Kovacsics Margit), Nagy Jánosné (Mariska), Németh Jánosné (Maradi Bözsi), Pető Gyuláné (Pető Teri), Kovács Lajosné (Kormi Panni), Nagy Jenőné (Pipás Bözsi), Horváth Lajosné (Pizse Ilus), Bella Ferencné (Heló Margit), Horváth Józsefné (Pető Ilonka), Bella Ernőné (Edőző Matil), Tóth Istvánné (Kera Ilus), Kámán Andrásné (Pizse Margit), Horváth Istvánné (Pizse Irén), Nagy Gyuláné (Tani Annus), Nagy Gézáné (Tani Rozáli), Nagy Béláné (Tani Mári) gondozták. Néhány év után erősen csökkent a kereslet az előnevelt jércék iránt, ezért más kisállat tartását kezdték fontolgatni. Híradásokból értesültek arról, hogy mennyire keresett itthon és külföldön az angóragyapjú. Némi töprengés után a tsz vezetősége elhatározta, hogy belefog az angóranyúl tartásába.

Ez akkor merész döntés volt, mivel senkinek nem volt ebben tapasztalata. A kockázatvállalás mértékét mutatja az is, hogy az országban „Elsőnek a Csapodi Béke tsz vásárolt 1974-ben jelentősebb állományt a nyugatnémet Ceres cégtől."[118] Az ágazat első vezetője Schmider János volt, aki Fertőszentmiklósról járt ide dolgozni. A sikeres rajt után az állományt fokozatosan fejlesztették. 1980-ban 772 db, 1985-ben 6.651 db, 1987-ben pedig már 8.143 db volt az angóranyulak száma.

Az állományt a csapodi két istálló padlásterén, valamint az iváni tsz felszámolása után 1982-ben Csapodhoz átkerült pusztacsaládi szarvasmarhatelep két istállójának padlásán helyezték el. Az angóranyulak gondozásához, a gyapjú lenyírásához sok munkáskézre volt szükség. Egy felnőtt állatot évente négy alkalommal kellett nyírni. A csapodi és pusztacsaládi asszonyok szorgos, lelkiismeretes munkával végezték a rendkívül érzékeny állatok etetését, tisztán tartását és sérülésmentes nyírását. Akik itt dolgoztak: Horváth Andrásné, Nagy Béláné (Cselák Mári), Horváth Istvánné (Porhanyó Angéla),

Merész, de jó döntés volt belefogni az angóratenyésztésbe

116 *Szülőföldünk, a Kisalföld 46. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.*

117 *Néhai Katona Imre feljegyzése.*

118 *Aranygyapjú. Magyar Ifjúság, 1985.08.23.*

Tóth Józsefné (Porhanyó Bözsike), Németh Pálné (Bíder Mari), Kámán Sándorné (Guszti Mari), Kocsis (Csörnyi) Klára, Horváth Józsefné (Pető Ilonka), Horváth Jánosné Edit, Markó Istvánné (Kovacsics Margit), Orbán Józsefné Piroska, Kámán Sándorné (Vadas Bözsi), Takács Imréné, Csiszár Sándorné, Németh Antalné, Kocsis Ernőné, Horváth Gyuláné, Bella Sándorné, Kámán Józsefné, Katona Ferencné, Kozák Istvánné, Majnovits Józsefné, Holper Jánosné, Bálint Sándorné, Csóka Jenőné, Dobos Ferencné, Szász Jánosné, ifj. Kozák Istvánné, Bella Jánosné (Barabás Mari), Gecsei Lászlóné.

A szövetkezet több megyére kiterjedően kistermelőkkel angóranyúl tartására és a gyapjú felvásárlására kötött szerződést (több mint 200 kistermelővel álltak kapcsolatban). Az ötlet abból fakadt, hogy több asszony volt Csapodon, akik a gyermeknevelés, háztartásvezetés mellett nem tudták vállalni, hogy a faluból eljárjanak dolgozni. Felajánlották nekik, hogy „háztájiban" végezzék a nyulak tartását, gondozását. A ketrecet, a takarmányt a tsz adta, a munkát kellett vállalni hozzá. A kb. 2 m széles, 1,5 m magas, 50 cm mélységű ketrecből a többség 4 darabot vállalt. Egy ketrecben 24 férőhely volt, mindegyik ráccsal elválasztva a másiktól. Így a 4 db ketrecben összesen 96 állat fért el. Gondozásuk, nyírásuk négyórás munkaviszonyt jelentett. Többen éltek a lehetőséggel, ami tisztes jövedelmet nyújtott. Ez mintegy 6-7 évig működött, ami munkaviszonyban 3-4 évet jelentett. Többeknek jól jöttek ezek az évek a nyugdíjjogosultsághoz. A helyben bevált gyakorlat ösztönözte a vezetést arra, hogy más településeken is ajánlja a bedolgozás lehetőségét. A felvásárolt és a saját termelésű gyapjút jó áron exportra értékesítették. „1981-ben 60 nyugatnémet márkát fizettek az első osztályú gyapjú kilójáért, 1985-ben már több, mint 200 márkát is hajlandók megadni érte."[119] A gyapjúátvételt Baranyai Jánosné, Németh Jánosné (Markó Margit) intézték. Később aztán mérséklődtek a felvásárlási árak, de 1988-ban az angóranyúl tenyésztése még ennek ellenére sem bizonyult rossz üzletnek. 1985-ben 3 tonna, 1990-ben 2 tonna gyapjút értékesítettek. Ekkor már túlkínálat jelentkezett, az árak drasztikusan visszaestek, és

119 Ugyanott.

értékesítési gondok mutatkoztak. Jóformán megszűnt a kereslet az angóragyapjú iránt. Az állományt ezért fokozatosan leépítették.

23.5. Juhtenyésztés

A gyenge minőségű termőtalaj miatt a rét- és legelőterület nagyobb volt, mint a szántóterület. Ezért a szarvasmarha-állomány mellett a juhászat fejlesztését is célul tűzték. Az adott viszonyok között ez is jó döntésnek bizonyult. A ciráki út mentén a keleti oldalon lévő régi, korszerűtlen, nádfedésű hodályok helyett a nyugati oldalon, a faluhoz közelebb új juhászati telep épült. Az építkezés 1979-ben kezdődött és 1980-ban fejeződött be. Megépült 3 db, egyenként 640 férőhelyes anyajuh hodály, 2 db 320-320 férőhelyes elletőistálló, 1 db 900 férőhelyes hizlalóistálló, továbbá abraktakarmány-tároló, hullakamra, valamint az ún. szociális épület (öltöző). A telep juhállományának ivóvíz ellátására a vízhálózatot is ki kellett építeni, melyhez egy 30 m3-es hidroglóbuszra lett volna szükség. Ehelyett egy 100 m^3-es tározó épült a vízhozamot biztosító mélyfúrású kúttal, hogy a tsz segítse az egész falu vezetékes vízhálózatának megvalósítását. A falu a mai napig innen kapja a jó minőségű vizet.

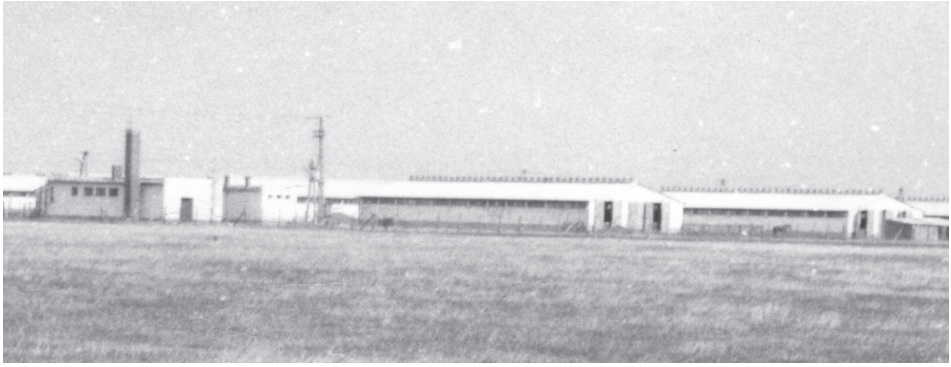

Az új telep

Az új telep feltöltése a saját juhállomány szaporulatával és növendék juhok vásárlásával valósult meg. Az állomány gyorsan növekedett. Míg 1975-ben 1.269 db juhot tartottak, számuk 1980-ban elérte a 3.238 db-ot. A következő években tovább nőtt a juhok száma, 1985-ben meghaladta a 4.000 db-ot.

Adatok a juhállományról:[120]

	1975	**1980**	**1985**	**1990**	**1995**
Anyajuh (db):	716	2.410	2.646	2.538	1.072
Jerke (db):	154	306	886	583	0
Hízójuh (db):	0	302	0	0	0
Szopósbárány: (db):	384	178	536	325	450
Tenyészkos (db):	15	42	52	93	30
Összes juh (db):	**1.269**	**3.238**	**4.120**	**3.539**	**1.552**
Hízójuh értékesítés db/tonna	**405/8**	**1774/37**	**1839/51**	**1998/39**	**620/10**

120 Bella Józsefné csapodi lakos által megőrzött adatok.

A juhászat jövedelmezőségét meghatározta a bárányszaporulat. Akkor volt nyereséges az ágazat, ha éves szinten egy anyától átlagban legalább 1,2 db bárány született. A juhokat nem fejték, a tenyésztés a vágójuh, különösen a pecsenyebárány előállítására irányult. Ezekben az években jó ára volt a hízóbáránynak, amit főleg exportra szállítottak. A legnagyobb felvevő az arab piac volt, magyar vágóhídra jórészt csak a selejt állomány került. 1980 és 1990 között évente 1.800-2.000 db bárányt értékesítettek, ami komoly jövedelmet hozott a gazdaságnak.

Az anyajuhokat évente nyírni kellett. Ezt a tavaszi hónapokban a március-május közötti időszakban végezték, hogy a megnyírt juhok könnyebben viseljék a nyári meleget, és a hideg idő beálltáig újabb, védelmet nyújtó bundát növeszthessenek. Kezdetben csapodi asszonyok kézi juhnyíró ollóval nyírták az állatokat. Ez nehéz fizikai munka volt, mivel az állatot a nyíráshoz le kellett fogni, és szorosan tartani, hogy ne mozogjon. Csapodon juhnyírók voltak többek között Csóka Antalné (Szivar Anni), Nagy Lajosné (Szöcsi Aranka), Peszlen Gyuláné (Dezső Mariska), Horváth Ferencné (Makrai Irén), akik eljártak nyírni más falvakba is szövetkezetekhez, magángazdákhoz. Később az Alföldről érkezett nyíróbrigádok végezték ezt a munkát. Kezdetben ők is kézi ollóval, később elektromos géppel. A lenyírt gyapjút a csapodi dolgozók osztályozták, csomagolták, zsákokba rakták, és így szállították el a felvásárló helyre. 1991-ben a gyapjú termelői ára az előző évinek a felére zuhant, majd még mélyebbre. A vágójuh értékesítési ára is jelentősen visszaesett, és csökkent iránta a kereslet is. E kedvezőtlen piaci viszonyok befolyásolták a juhlétszám csökkenését.

A juhtartás, a juhok gondozása, ápolása nagy szakértelmet igényelt. A szövetkezetben mindig voltak erre megfelelő szakemberek. Ezért persze tenni is kellett. Bevált gyakorlat volt, hogy az álláshirdetésre jelentkezők közül Kovács (Nagygyuri) József főállattenyésztő telefonbeszélgetés alapján kiválasztotta azokat, akikkel úgy érezte, érdemes tárgyalni. Ezután kocsiba ült, elment hozzájuk, és a személyes találkozások után döntött arról, kit vesznek fel. Göbösmajorban idős és ifjú Kaszás István, Felföldi István, Kaszás Béla dolgoztak. A régi hodályoknál az Alföldről érkezett Bringye Gyuri bácsi és Róza néni, valamint Nagy Mihály és felesége, Jutka néni. Az új telepen a Cirák községből átjáró Horváth László és fia Zoltán, akiket a Csapodra költöző testvérpár, Jákli Ferenc és Attila követett. Itt dolgozott még ifj. Nagy József (Jocó), Kocsis Jenőné (Csiszár Ágnes), Keserű János.

Az 1970-es, 80-as években már az állattenyésztést irányító vezetők mindegyike egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezett. A főállattenyésztő 1986-ig Orbánné Lőrincz Erzsébet majd 1986-91-ig Kovács (Nagygyuri) József volt. Ágazatvezetők voltak: Orbánné Lőrincz Erzsébet (szarvasmarha-tenyésztés), Kovács (Nagygyuri) József, majd Kovács (Nagygyuri) Józsefné Ibolya (angóranyúl-tenyésztés), ifj. Zambó Imre (juhtenyésztés).

23.6. Gyümölcstermesztés

A termelőszövetkezet gyümölcstermesztéssel is foglalkozott. Jó befektetésnek bizonyult a Pityermajori almás bővítése. 1967-ben mintegy 11 hektáron telepítettek piros almából jonatán és starking fajtákat. Az almafák jól fejlődtek a pityeri talajon, ezért 1969-től 1980-ig további 60 hektár telepítésére került sor. A telepített fajták körét bő-

vítették, a piros almák mellé sárgás húsú édes golden, és a késői érésű zöldessárga húsvéti rozmaring fajtákat telepítették. „A gyümölcsösöket körülkerítették és gondoskodtak arról is, legyen elég szakember. A tsz-tagok közül többen szakmunkásbizonyítványt szereztek."[121] Az első években kerékpárral jártak Pityerbe, később lovak húzta „gumirádlival". 1981-ben a tsz vásárolt egy 20 fős kisbuszt, amivel kényelmesen utazhattak a dolgozók. A busz vezetői Horváth (Kormi) Viktor, Németh (Lecska) Antal és Nagy Imre (James) voltak.

Fel kellett készülni a megnövelt területű almáskert termésének betakarítására, osztályozására, értékesítésére, ezért 1981-ben 2 db 30 vagonos almatárolót, valamint válogató fészert építettek. Itt készítették elő, osztályozták, csomagolták az almát, aminek nagy részét szovjet exportra vitték, ahol főleg a sárga Golden alma volt keresett. Az almás telepítésében, a gyümölcs betakarításában a csapodi és pusztacsaládi dolgozók mellett ott voltak ún. gyakorlaton a fertődi kertészeti szakközépiskola diákjai. Amikor az utolsó telepítésű alma is termőre fordult, már nem volt elegendő munkaerő a leszedéséhez. Ekkor indították be a Szedd magad! mozgalmat, ami nagy sikerrel működött, mivel a pityeri talajon kiváló zamatú, ízletes alma termett. A vásárlói kör Soprontól Győrig terjedt.

Az almatermesztés csapodi sikerét jelzi, hogy 1979-ben „… a termés 86,4%-át tudták jó jövedelemmel első osztályú exportként értékesíteni."[122] 1988-ban „A kertészeti ágazatot súlyos fagykár érte, de még így is 40 vagon almát értékesítettek a »Szedd magad!« akció keretében. Ezenkívül még 31 vagon léalmát szállítottak a feldolgozóiparnak."[123] A Szedd magad! akció mindaddig működött, amíg a gyümölcsöst gondozták, és megfelelő minőségű almát termeltek. A munkaerőhiány, másrészt a szerencsétlen kimenetelű privatizáció következtében megszűnt az almatermesztés, napjainkban annak lehetünk tanúi, hogy az erdő visszafoglalja a területet.

Jelentősen bővült a pityeri almáskert

Az egykor virágzó gyümölcstermesztésnek az évek során több irányítója, vezetője volt. Zámbó Dezső Fertőendrédről, Nagy László Sopronból, Németh László Fertődről, Homlok Tibor Dénesfáról járt ide dolgozni, Tóth János (nem tudjuk, hova valósi volt), Kosztolánczi Katalin Zala megyéből érkezett. Majd következtek a csapodi születésűek: Nagy Ferenc, Kocsis Jánosné (Makrai Irénke), Varga Ferencné (Kocsis Irén), Bella

121 Szülőföldünk, a Kisalföld 46. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

122 Petőfi Népe, 1980. szeptember 30. A nagydíj története.

123 Az aszálykárok nyomában. Győr-Sopron Megyei Szövetkezeti Élet 1988. október.

Csaba. Az almásban dolgoztak: Németh (Tani) József, Baranyai Imre, Orbán (Miklós) Lajos, Kámán Géza, Bella Ferenc (Béca), Csiszár Géza, Csóka Gyula, Horváth (Vagyi) Ferenc, Horváth (Vagyi) István, Horváth (Erdőző) Kálmán, Nagy (Szöcsi) Lajos, Nagy (Dizsi) Kálmán, Orbán Pál, Kovács (Lukszi) Ferenc, Horváth (Gyura) István, Horváth (Kántor) József, Czákler Géza. A fametszésben, almaszedésben vettek részt: Bella Jánosné (Csekkes Mariska), Bella Ferencné, Bella Gyuláné, Kámán Béláné, Csiszár Jenőné (Fejes Nanica), Markó Istvánné (Kovacsics Margit), Nagy Gézáné (Tani Rozáli), Nagy Gyuláné, Varga Ferencné (Tamás Gizi), Bella Ernőné (Andor Magdus), Horváth Lajosné, Nagy Sándorné (Dizsi Vilma), Bella Ernőné (Erdőző Matild), Horváth Istvánné (Pizse Irén), Balogh Sándorné (Pityeri Mari), Kámán Andrásné (Pizse Margit), Tóth Istvánné, Nagy Jánosné, Horváth Zoltánné (Bábi Teri), Takács Imréné (Kocsis Mariska), Németh Jánosné (Turi Erzsi), Horváth Ernőné (Cseszkó Angéla), Bella Sándorné (Márkus Rozáli), Németh Jánosné (Maradi Bözsi), Kámán Józsefné (Csingi Emike), Horváth Andrásné (Magtáros Gizus), Kovacsics Imréné (Rezes Annus), Kocsis Sándorné (Zsédeny Gizi), Nagy Kálmánné (Ilus), Csiszár Lajosné (Lizi Annus), Gecsei Erzsébet, Nagy Lajosné (Szöcsi Aranka), Polgár Imréné, Kámán Györgyné (Pönci), Burján Józsefné (Marcin Rozáli), Horváth Andrásné (Kűmés Gizi), id. Kovács Lajosné (Kormi Panni), Bella Sándorné (Zsédeny Eni), Baranyai Imréné Irén, Kámán Sándorné (Vadas Bözsi), Gyürü Jenőné Ilonka, Orbán Jenőné (Laji Mári), Vécs Józsefné Annus, Horváth Jenőné (Farkas Rozáli), Csiszár Istvánné Mári, id. Bella Józsefné (Finánc Rozáli), Csiszár Ernőné (Mandi), Németh Jánosné (Markó Margit), Kozák Antalné, Jónás Józsefné, Gazdag Istvánné, Németh Istvánné, Kovács (Kuplung) Kálmán, Kovács (Kuplung) János, Gazdag Károlyné, Kozák Józsefné, Kovács Istvánné, Csapó Istvánné. A permetező traktorosok ifj. Burján József, Németh (Zsuzsa) Pál, Tószegi Zsolt (nemeskéri) és a pusztacsaládi Jónás József voltak.

1964-65-ben a ciráki út mentén az egyik legrosszabb minőségű kavicsos, agyagos talajon 5 hektár őszibarackot telepítettek. A telepítés kezdeményezője és szakmai irányítója a falu szülöttje Horváth Pál, a fertődi kertészeti szakközépiskola igazgatója volt, aki rajongásig szerette Csapodot, az itt élő embereket. Nem ismert megvalósíthatatlant a falu vonatkozásában. A gyümölcsfákat a szakközépiskola diákjai ültették el igazgatójuk irányításával. Egyik alkalommal szemerkélő esőben ültették a fákat, amikor Hadarics Imre akkori tsz-elnök kereste az igazgató urat. Az egyik tanulót megkérdezte, hol találja? A diák a Berek-patak irányába mutatva így válaszolt: „Ott lenn, ott zubog benne a csapodi vér." A barackos, ami különben szemre tetszetős, igen jóízű, zamatos gyümölcsöt adott, nem lett hosszú életű, nem bírta a kavicsos, agyagos talajt.

23.7. Szántóföldi növénytermesztés, erdőgazdálkodás

A termelőszövetkezet gazdálkodását, termelési szerkezetét meghatározta, hogy rendkívül gyenge minőségű, alacsony aranykorona értékű kavicsos, agyagos termőterülete volt, amely sem a szárazságot, sem a sok esőt nem bírja. Az állam azokat a szövetkezeteket, ahol a szántóterület értéke hektáronként nem érte el a 12 aranykoronát, „kedvezőtlen termőhelyi adottságú" kategóriába sorolta. Idetartozott a csapodi szövetkezet is, ami alapján a rendszerváltásig, 1989-90-ig kiegészítő állami támogatást kapott. Emellett a pártállam a közös gazdaság fenntartása, fejlesztése érdekében támogatta a

mezőgazdasági gépek beszerzését, fedezte az állattenyésztési telepek (központi szarvasmarhatelep, új hodályok) beruházási költségét. A támogatások megszerzésében a csapodiak mindig számíthattak a faluból származó Kovács Kálmán (Ocsa) segítségére, aki a mezőgazdasági minisztériumban dolgozott.

A termelőszövetkezet területe 3.070 ha volt a pusztacsaládival együtt. Az összterületből 1985-ben 1.042 ha volt a szántóterület, 1.394 ha a rét- legelő, 69 ha gyümölcsös, 414 ha erdő, és 148 ha ún. „kivett", nem művelt terület. Ezek az arányok voltak jellemzők más években is a művelési ágak összetételére. Láthatjuk, hogy a gyepterület nagysága meghaladta a szántóterületét. Ugyanakkor a szántóföldi növénytermesztés is az állattenyésztésnek volt alárendelve, az állatok téli takarmányozásához alakították ki a vetésszerkezetet. Takarmánygabonát és lédús takarmányokat (silókukorica, tavaszi bükköny) termeltek nagyobb területen. (Pl. 1985-ben 247 ha a takarmánygabona, 100 ha silókukorica, 85 ha tavaszi bükköny, 24 ha őszi takarmánykeverék a vetésterület.)

Kezdetben sok munkáskézre volt szükség

Árunövényként búzát, napraforgót, repcét és 1975-ig cukorrépát termeltek. Magtárvezetők id. Zambó Imre, Horváth Jenő, Németh Géza, Tóth József, Baranyai László voltak, magtári dolgozóként Kámán Györgyné, Jagadics Mihályné, Horváth Jenőné,

Nagy Gyuláné, Kovács Rozália, Bella Ernőné, Orbán Lajosné, Kovacsics Imréné működtek közre. Ezek az asszonyok, amikor a gyümölcsösben nem volt munka, akkor végezték az idénymunkákat (kapálás, szénagyűjtés, magtári munka stb.). Ugyanígy vettek részt a különböző munkákban Kovács (Szájkli) András, Kovács (Nagygyuri András), Nagy (Rozs) Lajos és felesége Mariska néni, Kovács (Tükhel) János, Kovács

Aztán megjelentek a gépek

(Tükhel) József, id. Horváth (Erdőző) Antal, id. Katona Ferenc, Katona Ferncné (Kocsis Rozáli), stb. A terméshozamok minden évben a megyei átlag alatt maradtak, akkor is, ha az időjárás kegyes volt a csapodiakhoz – nem volt aszály és a talaj elmunkálásához is megfelelő géppark állt rendelkezésre. A vadkár is nehezítette a mezőgazdasági termelést. Csapod erdővel körülvett település, ahol jó és tiszta a levegő, madárcsicsergés hallatszik az erdőből, őzek, szarvasok legelésznek a mezőkön. Ez a szép oldala. Ezek az állatok azonban élelem után kutatva megkeresték a mezőgazdasági területeket, azokat vetéstől betakarításig túrták, taposták, legelték. A legnagyobb a vaddisznók kártétele volt, mivel rovarok után kutatva feltúrták a vetéseket, a réteket, a legelőket. A vadásztársaságok a kár értékének csak egy kis részét voltak hajlandók megtéríteni.

A közös gazdasághoz 414 ha erdő tartozott, melynek területe nagyobbrészt a csapodi és pusztacsaládi Haraszt erdő, kisebb része Pityermajor területén volt. Az erdő vegyes faállományú, nagy része akác, cser és tölgy, kisebb része fenyő. Az erdőhasználatot, erdőgazdálkodást az Állami Erdőfelügyelőség által készített tervek szerint folytatták. Egy-egy erdőrészre vonatkozóan előírták, hogy milyen munkákat kell elvégezni (pl. tarvágás, gyérítés, tisztítás stb.). Az erdőgazdálkodást szakképzett erdészek irányították: a soproni Vései Károly, majd a fertőszentmiklósi Ábrahám Gábor. Erdei munkásként Szántó Bélát tartja számon az emlékezet, aki fűrészesként dolgozott, valamint Katona Jánost. Az 1990-es években ezek az erdők is magánkézbe kerültek.

Nagy Imre (James), az ifjú kombájnos (1977)

Kezdetben az alacsony gépesítettség miatt sok munkáskézre volt szükség. Ezért a növénytermesztésben az agronómus irányításával három brigádvezető dolgozott: Horváth (Farkas) Jenő, Horváth (Picin) András, Horváth (Kormi) Antal. Lovas szekérrel, gumirádlival végezték a különböző szállítási feladatokat Kozák István, id. Márk Kálmán, Kovács (Nagygyuri) Ernő, Tarr Antal, Varga Pál, Nagy Béla (Cselák), Csiszár József (Muccer), Horváth (Porhanyó) Antal, Nagy (Szöcsi) Lajos, Horváth (Erdőző) Antal, Horváth (Hadarics) Jenő, Horváth (Hadarics) János, Bella (Csirke) Sándor, Orbán Pál, Horváth (Picin) Jenő. Aztán megjelentek a traktorok, kombájnok, tehergépkocsik. Traktorosként dolgoztak: Kocsis (Bíró) Sándor, Bella (Andor) Ernő, Nagy (Hejcse)

Ernő, Kámán (Csingi) József, Nagy (Cseszkó) Géza, Horváth (Hegyes) Ernő, Horváth (Porhanyó) József, Bella Ignác (Náci), Bella (Hetykó) György és a fia László, Németh (Bíder) László, Varga (Csuti) Miklós, Kovacsics Imre és a fia László, Vécs István, Vécs János, Peszlen Tibor, Csiszár (Muccer) Imre, Potor László, Katona Ferenc, Horváth (Kormi) Viktor, Németh (Lecska Antal), Horváth (Vagyi) István, Varga Ervin, Kocsis Tibor, a pusztacsaládiak közül Kozák (Cseh) József, Döbrősi István, Kozák (Vadász) József, Kovács Béla, Gazdag Károly, Kovács Ferenc, Holpár András, Barna János. A traktorosok brigádvezetője az első néhány évben Vécs Sándor, majd Kovács András, Nagy (Dizsi) Károly volt. A tehergépkocsikat Kocsis Ernő (Márkus Öcsi), Bella Sándor Sasa (ő később anyagbeszerző lett) és a pusztacsaládi Kovács Géza vezették. Gépkocsirakodók voltak: Kámán Lajos (Berci), Tóth (Czákler) József, Király József, Döme József, Burján Lajos.

Nyáron az általános iskola felső tagozatába járók is munkát vállalhattak a tsz-ben. „Pallér felügyelete mellett kapáltunk kukoricát, lányok, fiúk vegyesen, kb. 10-15-en. A fiúk igyekeztek mielőbb a sor végére érni, hogy szemből beálljanak a lányok sorába, akik szívesen vették a besegítést, jutalompuszival honorálva azt. A tsz-től kapott fizetésen túl buszos jutalomkiránduláson is részt vehettünk. Horváth (Gyura) István barátommal együtt az egyik nyáron cukorrépát öntöztünk Horváth István (Szrittya) felügyelete mellett, de dolgoztunk a göbösmajori magtárban is, ahol Csiszár János (Mizsgó) volt az irányítónk."[124]

23.8. Nyereséges gazdálkodás

A szövetkezet jövedelmét jórészt az állattenyésztési ágazatok termelték ki, különösen az angóranyúl ágazat 1980-1990 között. Ezekben az években az egykor mérleghiányos, szanálással fenyegetett közösség vezetése nyereségről számolhatott be a zárszámadó közgyűléseken, melyeket – mivel a faluban az egykori kultúrház amortizálódása után nem volt erre alkalmas hely – 1982-től a pityermajori almatárolóban tartottak. Pél-

124 Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.

dául: 1980-ban 2 millió 200 ezer Ft, 1984-ben 12 millió 973 ezer forint, 1985-ben 14 millió 215 ezer Ft volt a nyereség.[125]

Az évek múlásával, a gépesítettség növekedésével egyre nagyobb szerepe lett a gazdaság életében a megfelelő műszaki, technikai háttérnek. A javítások, karbantartások elvégzését, az erő-és munkagépek javításához az anyagok beszerzését megfelelő vezetői személyzet és munkatársaik garantálták. Műszaki vezetőként Horváth József majd Nagy Imre (James) járultak hozzá a jó működéshez. A traktorokat, tehergépkocsikat Nagy István (Nagyjános), Varga (Tamás) Ferenc, Vécs Sándor, Nagy (Tóth) János, id. Bella János, ifj. Bella János, id. Baranyai János, ifj. Horváth (Vagyi) Ferenc, Katona (Suhanc) Kálmán, Nagy Imre (James) és a pusztacsaládiak közül Németh István, Kovács István (Piku), Horváth (Zsiga) Ferenc javították. Villanyszerelőként Csiszár (Tóth) Sándor, Horváth (Ádám) Gyula, az asztalos-bognár műhelyben id. Bella (Finánc) József, Bella (Bognár) Kálmán, id. Németh (Savanyó) József, Bella (Maradi) József, ifj. Horváth (Erdőző) Lajos, Horváth József, esztergályosként Németh Pál (később személygépkocsi-vezető lett) keresték kenyerüket, a kovácsmunkát Kámán János, Csiszár Kálmán, id. és ifj. Kovács (Kutics) Lajos, a műhelyeknél az adminisztrációt Horváth Gyuláné (Bábi Éva) végezte. Az alkatrészraktárt Kocsis (Pityele) Kálmán, Baranyai László, Tóth (Pék) József tartották rendben.

Néhány adat a csapodi Béke tsz termelési mutatóiról az 1980-as évekből:[126]

	1982.	**1983.**	**1987.**
Összes közös terület (hektár):	3.024	3.045	3.056
Tagok száma (fő):	395	377	360
Tagok közül nyugdíjas és járadékos (fő):	221	218	219
Összes szarvasmarha (db)	**655**	**593**	**500**
Ebből tehén (db):	187	220	202
Éves borjúszaporulat (db):	174	200	211
Borjúelhullás (%):	12,0	8,0	28,4
Összes juh (db)	**5.186**	**5.823**	**4.847**
Ebből anya (db):	3.816	4.050	3.295
Éves bárányszaporulat:	4.666	4.100	3.220
Bárányelhullás (%):	9,0	9,8	11,0
Gyapjútermelés (tonna):	13,2	18,3	16,6
Angóranyúl (db):	**2.970**	**3.775**	**8.143**

Sokáig foglalkoztatta a tsz vezetőségét, hogy megoldást kellene találni a termelőszövetkezet közgyűléseinek és a falu rendezvényeinek megtartására. Ekkor merült fel a faluház megépítésének gondolata. A termelőszövetkezet vezetése kezdeményezte a Fertőszentmiklósi Nagyközségi Közös Tanács elnökénél (Csapodon csak kirendeltség volt), hogy a tervezett beruházás költségeit viseljék közösen. Hosszas egyeztetés után (Horváth János Csapod szülöttje segítségével) elérték, hogy a Tanács vállalta a közös teherviselést. A ház tervét a tsz készíttette el (tervezője Sánta Lajos, a Fertődi Építőipari Szövetkezet elnöke volt), és bonyolította a beruházást. Az építkezés 1990-ben feje-

125 Soha rosszabb esztendőt! Kisalföld napilap 1986.03.15.

126 Horváth Lajos csapodi lakos által megőrzött zárszámadási dokumentumokból.

ződött be. A beruházás költségének 50%-át a Nagyközségi Közös Tanács viselte, így a faluház tulajdonjoga is fele-fele arányban lett bejegyezve a termelőszövetkezet és a Tanács javára. A faluház alsó szintjén irodákat alakítottak ki, a tetőtér pedig a rendezvények megtartására szolgál. A tsz vezetése és az adminisztratív munkaerő átköltözött a faluházba. A takarítást itt Kocsis Ernőné (Csősz Margit) végezte. A tsz-iroda korábbi épületét a Rákóczi utcában értékesítették, az eladásából befolyt összeg csökkentette a faluház megépítésére fordított kiadást.

Tsz-kirándulások

A munka mellett közösségi összejövetelek, kirándulások is színesítették a közösség életét, melyeken ki-ki igénye, egyéb feladatai, a családi események függvényében vett részt.

23.9. A háztáji gazdálkodás

A magyar politika sikerhúzása volt a háztáji gazdaságok támogatása, a parasztemberek szorgalmában rejlő lehetőségek felismerése. Az 1950-es években még korlátokat szabtak, később azonban ezek megszűntek. (1953-ban az állattartás mértékét így szabályozták: „egy tehén, egy-két növendékmarha, egy-két anyakoca a malacaival, három-négy hízósertés, öt juh vagy kecske, korlátlan számú baromfi, házinyúl vagy méhcsalád tartozhatott egy háztáji gazdasághoz.”[127]) A háztájinak kezdetben az önellátásban volt fontos szerepe, később azonban már a piacra termelésben, a közellátásban is. 1975-ben a mezőgazdasági termelésből a háztáji gazdaságok részesedése az országban a következő volt: kukorica: 66,3%, burgonya: 54,3%, zöldségfélék: 50,8%,

127 Internet, digitális tankönyvtár.

gyümölcsök: 49,8%, bor: 43,2%, sertés (élő testtömeg): 62,6%, tehéntej: 72,7%, tyúktojás: 52,6%.[128]

A tsz és a háztáji Csapodon is szimbiózisban működött. A tsz-től a munkaegység fejében kapott és a vásárolható takarmánygabona és táp jelentős részben fedezte a háztájiban az állattartás takarmányszükségletét. Szerencsés volt a részesművelés gyakorlata is (pl. a kukorica termésének 1/3-át kapta a gazda cserében a kapálásért, szedésért). Az 1960-as, 70-es években sok növendék hízott bikát vásároltak fel a faluban, olasz exportra ment jó részük. Néhai Regős Frigyes plébános szerint akadt olyan élelmes csapodi, akinek majdnem annyi marhája volt, mint egyéni gazda korában. Jelentős volt a háztájiban a sertéstenyésztés, a saját szükségleten túl ebből is voltak eladások, kinél több, kinél kevesebb, valamint a tejtermelés is. Mindez komoly bevételhez juttatta a háztartásokat, aminek eredményeként új házak épültek, hűtővel, tv-vel szerelték fel a háztartásokat.

A gyarapodás hozadékaként már az 1960-as évek végén „… a legtöbb tsz-tag bevallja, hogy soha ilyen jól nem ment a dolga, mint most, pedig azelőtt többet dolgozott. Hogy miért átkozzák mégis a tsz-t? Egyrészt azért, mert az embernek minél jobban megy a dolga, annál elégedetlenebb, másrészt meg azért, mert a munka parancsra megy. Éreznie kell, hogy ő csak munkás, nem a saját gazdája." *(RF)* Bizonyára ennek az érzésnek is szerepe volt abban, hogy amikor a rendszerváltozáskor megteremtődtek a politikai, jogi feltételek – egyesek azonnal, mások később – hátat fordítottak a közösnek.

Konyhakert (nálunk úgy mondták, kiskert) nélkül Csapodon porta nem létezett. Napjainkra ez is megváltozott, a kiskertek jó része parlagon van, inkább megvásárolják a boltban a zöldségféléket. Okai persze összetettek (időhiány, a növényvédelem egyre nagyobb gondot jelent, stb.). Talán jó lenne a saját termelés kultúráját újraéleszteni. Ezt akár a Magyar Falu Program is támogathatná…

23.10. A közös gazdálkodás vége

Az 1989-90-es rendszerváltás a tsz-ek életében is döntő változásokat eredményezett. Megváltozott az agrárpolitika. Törvény írta elő, hogy a szövetkezetek 1991. évi mérleg szerinti vagyonát fel kell osztani, és ennek alapján üzletrészeket kell megállapítani. Ez a művelet volt a *vagyonnevesítés,* melynek során mind a tagok, mind a kívülállók (vagyis a volt tsz-tagok, illetve örököseik) számára meg kellett állapítani az üzletrészt. Az üzletrész mértékét a tagsági viszony időtartama, a szövetkezetben végzett munka, valamint a szövetkezet megalakulásakor bevitt vagyoni hozzájárulás alapján kellett kiszámítani. Ennek eredményeként az 1991. évi vagyon üzletrészek formájában felosztásra került.

Ugyancsak törvény, az ún. *„átmeneti törvény"* szabályozta, hogy aki megszünteti tagságát, kilép a szövetkezetből, annak az üzletrészét ki kell adni vagyontárgy vagy készpénz formájában. Így kaptak meg istállót, traktorokat a kilépő tagok, és pénzben is történt kifizetés. 1992. december 31-éig dönteni kellett a szövetkezeteknek arról is, hogy átalakulnak-e gazdasági társulássá (pl. Korlátolt Felelősségű Társaság, Rész-

128 Internet, digitális tankönyvtár.

vénytársaság), vagy szövetkezetként működnek tovább. Csapodon továbbra is szövetkezet maradt.

Következett a *földek felosztása.* Földalapot kellett képezni: a korábban földtulajdonnal rendelkezők földalapját, a tagok és alkalmazottak földalapját, állami földalapot és kárpótlási földalapot. A korábban földtulajdonnal rendelkezők esetében megállapításra került a bevitt föld aranykorona értéke. A tsz-ben dolgozó, de földtulajdonnal nem rendelkező tagok földjárandósága 30 aranykorona értékben, az alkalmazottaké 20 aranykorona értékben lett meghatározva. Az aranykoronában kifejezett földtulajdon kiadására földkiadó bizottságot kellett választani, amely aztán a hozzá benyújtott kérelmek alapján – egyezségeket javasolva a részarány-tulajdonosoknak – intézte a földek kijelölését, kiadását. Mivel a határidő már letelt, Csapodra a Mezőgazdasági Hivatal ügyintézőt is kirendelt, hogy megtörténjenek a kiadások. Voltak, akik koruk, tájékozatlanságuk miatt nem adtak be kérelmet, így az ő tulajdonukat a maradék földeken jelölték ki. A Földhivatal a döntések alapján a tulajdoni lapokon bejegyezte a tulajdonokat. Sor került az állam által korábban az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk miatti részleges kárpótlásra. Ennek eszköze a kárpótlási jegy volt. Ezt egyebek között földvásárlásra fordíthatták, árveréseken lehetett licitálni a kárpótlásra kijelölt földterületekre.

KÁRPÓTLÁSI JEGY

Sorozat: P

Sorszám: 0691022

1000

AZAZ

EZER FORINTRÓL

Kibocsátva az 1991. évi XXV. törvény alapján.

A kárpótlási jegy bemutatóra szóló, átruházható, a kárpótlás összegének megfelelő, az állammal szemben fennálló követelést névértékében megtestesítő értékpapír. A kárpótlási jegy a kibocsátása naptári negyedévének első napjától számított 3 évig kamatozik. A kamat mértéke a jegybanki alapkamat 75%-a. A kamat számításának kezdő időpontja – a kibocsátás időpontjától függetlenül – 1991. augusztus 10-e.

A kárpótlási jegy névértéke az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal által havonta közzétett és a közzétételt követő naptári hónap első napjától jóváírható kamattal növekszik. [1991. évi XXV. sz. tv. 5. § (2)–(5) bekezdés.]

Budapest, 1991. augusztus 10.

Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal elnöke

EZER FORINT

1000

Mindezek, továbbá a piaci pozíciók előbbiekben már jelzett romlása a csapodi tsz-t elindította a szakadék felé. Az agónia azért még jó ideig tartott. Elnökök voltak: Kocsis Gábor 1992-2007-ig, Varga Ferenc 2007-től a felszámolásig. 1992. decemberben a taglétszám 266 fő, melyből 64 volt az aktív dolgozók száma, a tehénállomány 150 db, a juhállomány 2.000 db körül, a húsnyulak száma 650 db, a tsz összvagyona 130 millió Ft volt. 1998-ban az aktív taglétszám már csak 17 fő, a juhok száma 250 db, a marha-és nyúltenyésztés megszűnt. Ekkor még mintegy 300 hektár földet műveltek (a tagok földjéből). 2009-ben a tagok száma 9 fő, aktív dolgozó már nincsen.[129] A következő évek során aztán megtörtént a még meglévő vagyon (magtár, istállók, hodályok,

129 Horváth Lajos (1950-) csapodi lakos feljegyzése.

műhelyek) értékesítése és a bevétel felélése, 2009-től termelőtevékenység már nem folyt. A tsz végelszámolása 2013.05.26-án indult és 2014.05.25-én fejeződött be. Ezzel véglegesen megszűnt a csapodi Béke Mezőgazdasági Szövetkezet.

24. Fejlődés ellentmondásokkal

1945-től 1990-ig, ezen az időszakon belül különösen 1960-65 után sokat változott az emberek életminősége Csapodon is. 1945-ben hat elemi helyett nyolcosztályos általános iskola lett, az ingyenes oktatással megnyílt a lehetőség arra, hogy a szegény emberek, a munkások, parasztok gyermekei is nagy számban magasabb iskolai végzettséget szerezzenek. Az 1960-as évek elején esti tagozaton több felnőtt végezte el az általános iskola 7. és 8. osztályát falunkban, hogy aztán szakmát tanuljon a jobb boldogulás érdekében.

Nem lebecsülhető eredmények születtek a sokszínű közművelődési tevékenység hatására, mely az emberek általános műveltségének növekedésében, életmódjuk igényesebbé válásában volt lemérhető (pl. mozi, rádió, televízió, olvasás, helyben szervezett önképző foglakozások, ismeretterjesztő előadások különböző témákban, amatőr színjátszás, ami a fiatalok és az idősek között egyaránt talált híveket). „1945 előtt mindössze 1 telepes rádió üzemelt a faluban, 1966 végén 232 rádió-előfizetőt tartottak nyilván. A felszabadulás előtt 4-5 napilap, folyóirat járt a községbe, 1967-ben 345 előfizető volt a napilapokra, folyóiratokra, a tv-előfizetők száma 46. … Csapodon az első filmvetítés a saját moziban 1957 őszén volt, ekkor kapták az aggregátort. Kezdetben mindig telt ház előtt folyt a filmvetítés. A villany bevezetése után is magas volt a látogatók száma, de a tv-készülékek gyarapodásával csökkent az érdeklődés."[130] „Körzeti mozi volt, és nemcsak Csapodon, de Pusztacsaládon, Himodon, Hövejen, sőt még Erdőlakon is működött. … Eleinte egylovas fogat szállította a vetítőgépet és az áramfejlesztőt mindenhová. (Bella János Finánc Jancsi volt a fogatos.) Az üzemvezető és gépkezelő Kámán János, a pénztáros pedig e sorok írója *(Varga Ferenc tanár - a szerk.).* Csapodon heti két előadás volt, az előbb említett községekben pedig egy-egy. Nagy volt az érdeklődés az akkor vetített filmek iránt. Mindig telt ház volt. 2,50 Ft volt egy belépőjegy. Csak néhány, ma már régi jó filmnek számító címet említek: Bakaruhában, Ház a sziklák alatt, A tizedes meg a többiek, Gerolsteini kaland, Kétszer kettő néha öt. A filmek előtt pedig híradó. Később korszerűsödött a szállítás: oldalkocsis motorral vittük a szerelést. Közben bevezették a villanyt, megjelent falun is a televízió, de azért a mozi tovább működött még elég hosszú ideig."[131] Varga Ferenc tanár úr után talán egészen a mozivetítés megszűnéséig Pubi (valamilyen Lajos) volt a mozis. Vasárnap délután voltak a filmvetítések. A könyvtár állománya 1945-ben az iskolában elégett. „Az ötvenes évek elején a község 300 könyvet kapott letétbe … 1961 végén 451 kötet volt, a beiratkozott olvasók száma 200. 1962-ben a Kulturális Kapcsolatok Intézetétől 900 kötet könyvet kapott a község … 1963 jelentős dátum a könyvtár fejlődésében, november 8-án Csapod olvasó község lett. … jutalmul 8.000 Ft értékű könyvet kaptak.

---

130 Szülőföldünk, a Kisalföld 47. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

131 Varga Ferenc: Csapod község kulturális élete az 1960-as években. Npp - Csapod újság 2012/1. szám.

… 1964-ben 1.988 kötet volt a könyvtárban, és abban az évben átköltözött *(az iskolából – a szerk.)* a kultúrotthonba. 1965-ben 2.102 kötet volt, az olvasók száma 414."[132]

1982-től Magyarországon bevezetésre került az ötnapos munkahét, több lett az emberek szabadideje, amit pihenésre, művelődésre, sportolásra fordíthattak. Ennek lehetőségét csorbította, hogy az alacsony jövedelmek miatt sokan vállaltak másodállást, fusizást, mert növekvő igényeikhez fedezetet próbáltak teremteni.

Nagyon sok új ingatlan épült, az utolsó zsuppfedeles házat – (Pedena) Nagy Sándorét – 1964-ben bontották le a Fő utca közepén az északi oldalon. Más kérdés, hogy sokáig nehéz volt a megfelelő építőanyagot megvásárolni az építkezésekhez – „szocialista összeköttetés" kellett ahhoz, hogy cementet, máskor meszet, stb. kapjon az építkező. Majd az új ház, az új szoba berendezése okozott hasonló gondot. A fejlődés keserédes következménye, hogy majdnem teljesen eltűntek a faluból a zömében a 20. század elején épült kedves, nem hivalkodó, szemet gyönyörködtető tömésházak, melyek fehérre meszelve barátságosan ragyogtak és hívogattak. Pedig az ilyen házakat is lehet belül korszerűsíteni, felszerelni a mai kor követelményeinek megfelelően.

Megszűnt a korábban igen gyakori csecsemőhalálozás. Csapodon 1870-ben 36 újszülöttből meghalt 9 (25%), 1890-ben 60-ból 18 (30%), 1910-ben 62-ből 14 (22,6%). *(RF)* Sajnos a születések száma viszont a 2. világháború után erősen visszaesett. A legutóbbi időszakban évente 5-8 gyermek született a faluban. (A lakosság, a születések, a házasságkötések, a halálozások számáról, egyéb adatokról, információkról *lásd az 1. számú mellékletet!)*

Korábban nem volt egészségügyi ellátás a faluban. Orvoshoz Fertőszentmiklósra, Kapuvárra kellett menni. 1966. decemberére orvosi lakás és rendelő épült 450 ezer Ft-os költséggel, melynek fedezetét saját erőből teremtette elő a falu, családonként évente 150 Ft községfejlesztési adót fizetve. A megye 30.000 Ft-tal támogatta az építést. Az „… épületben 50 ezer forintot meghaladó társadalmi munka testesül meg."[133]

Figyelemre méltó, hogy Csapodon sokan élnek meg magas, 80 sőt 90 év feletti életkort. Ebben – az életkörülmények, az egészségügyi ellátás javulása mellett – szerepe lehet az öröklődő géneknek is. Már a korábbi krónikás felfigyelt arra, hogy „… a halottak anyakönyvének régebbi évfolyamai is sok magas kort megért emberről tanúskodnak, továbbá, hogy jelenleg is *(1966-ban - a szerk.)* élnek még többen, akik közel állnak már a 90. évhez. A munka és az egyszerű életmód (nem ismerték a túltáplálkozást, a dúskálódó jólétet) tette őket hosszú életűvé." *(RF)*

Villanyt a megye és az ország falvai között az utolsók között kapott Csapod. A mai Magyarország területén elsőként Mátészalkán lett villanyvilágítás 1888-ban. Csapodon erre még 72 évig kellett várni, 1960. augusztus 20-án, más forrás szerint szeptember 24-én gyulladt ki a villany. (Vannak, akik határozottan állítják, hogy nem 1960-ban, csak 1961-ben lett villany a faluban.) „1.770.000 Ft-ba került, amiből 1.500.000 Ft-ot az állam biztosított, 270.000 Ft-ot a község adott hozzá az erre beszedett községfejlesztési adóból." *(RF)* A takarékos csapodiak között voltak olyanok, akik 15 W-os izzót csavartak a lámpákba – persze ez is több fényt adott, mint korábban a petróleumlámpa. Vezetékes vizet 1983-ban, vezetékes gázt 1995-ben kapott a falu.

---

132 Szülőföldünk, a Kisalföld 47. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

133 Szülőföldünk, a Kisalföld 46. o. Kiadó: A Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

Az 1960-as évek elején jelent meg a televízió a faluban. A tanácsházán a vasárnapi reggeli mise után dugig megtelt a tanácsterem gyerekekkel, hogy megnézzék a Tenkes kapitányát (1964), Foxi Maxi, Maci Laci és Kandúr Bandi kalandjait. A GYSEV jóvoltából még egy helyen, a vasútállomás és a pályamesteri lakás közötti építményben (talán őrházban) volt lehetőség vasárnap délután tv-n focimeccset nézni. Itt kezdetben hétközben is lehetett tévézni személyenként 2 Ft ellenében, amit Peszlen Gyula bácsi, mint helyi váltókezelő gyűjtött be. Pár év múlva aztán már a háztartások többségében ott volt a készülék.

Mindenki által elérhető, európai színvonalú vezetékes távbeszélő szolgáltatás 1989. december 21. óta létezik a faluban. Előtte szinte lehetetlen volt a faluban telefonhoz jutni (városon sem volt könnyű). Ezt követően viszont aki kért, gyorsan kapott vonalat és készüléket. Az akkor kiépített hálózat vezetékes internetszolgáltatásra ma is alkalmas. Az 1990-es évektől terjedt hazánkban is a mobil távközlés, ami aztán a 2000-es években általánossá vált Csapodon is.

Idővel megjelent a szervetlen anyagú hulladék a faluban. Az 1960-as évek elején a háztartásokban jobbára még csak szerves hulladék képződött, ami lebomlott a trágyadombon, elégett a tűzhelyben. Az üvegpalackokat visszavitték a boltba, hogy megkapják érte az „üvegbetétet", a dunsztos, kompótos üvegeket nagy becsben tartották, az edényeket foltozták (többször is), hogy minél tovább használhassák. A gyerekek, alkalmi vándorok időnként összegyűjtötték a „rosszvasat", az újságpapírt, megszabadítva a portákat, a falut azoktól. Egy-egy nejlonzacskó ugyan már felbukkant, de azt sokáig használták. Aztán elöntötték Csapodot is a műanyag palackok, a fém italos dobozok, melyek mára az egész bolygót, annak élővilágát fenyegetik. Az emberi felelőtlenség bizonyítékaként nálunk is lépten-nyomon megtalálhatjuk ezek eldobott darabjait az erdőkben, réteken, mezőkön.

Ahogy a fentiekből is kitűnik, a fejlődés nem volt töretlen, egyenes vonalú és ellentmondásoktól mentes. A falunak kívülről nyújtott támogatások vagy azok szándéka mellett az anyagiak hiánya, „magasabb szempontok", stb. akadályozták a csapodi érdekek érvényesülését. A Megyei Tanácsnál lehetőséget láttak abban, hogy a fertőszentmiklósi út mellett 1970-71-ben 4.101,5 m mélységig hatoló kutatófúrás során lelt meleg vízre alapozva üvegházi kertészet létesüljön.[134] (A kutat akkor betondugókkal lezárták.) Sajnos nem sikerült előteremteni – a Budapesten fontos tisztségekben lévő egykori csapodiak bicskája is beletört – azt a másfél millió Ft-ot, ami a kút megnyitásához kellett volna akkor. Amikor fénykorát élte a tsz, annak vezetése újra foglalkozott az üggyel. Az ő ötletük – saját erőből és külső támogatással – termálfürdő nyitása volt. Lehetőségének megvizsgálására 1984-ben megbízást adtak a Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat Termálkútfúró Vállalati Gazdasági Munkaközösségnek. Ők szakvéleményben rögzítették, hogy a kút feltárása, a dugók kirobbantása stb. mintegy 13-14 millió Ft-ba kerülne, és várhatóan rendkívül magas lenne a termálvíz kinyerésének költsége. Ezért aztán a téma (egyelőre) lekerült a napirendről.

1970-ben az önálló tanács megszűnése, a fertőszentmiklósi közös tanácshoz tartozás is csökkentette a falu esélyét arra, hogy rendkívül mostoha adottságai ellensúlyo-

134 A szénhidrogén utáni kutató fúrás során 1.200-1.570 m mélységben tapasztaltak 45-55 °C-os melegvíz beáramlást. (Forrás: az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt vezérigazgatójának jelentése a nehézipari miniszternek 1973.09.27)

zására egyedi utat járjon és ahhoz támogatást nyerjen. Sőt, arra is volt példa, hogy erőteljesen fel kellett lépni a falura nézve káros tervekkel szemben (szeméttelep létesítése a fertőszentmiklósi út mellett a Nyúlkertnél).

Az egykori Hangya-bolt, majd vendéglő igényes vendéglátóhellyé alakítása sem ment könnyen. Nehéz volt meggyőzni a sopronhorpácsi ÁFÉSZ vezetését arról, hogy felújítás helyett új beruházásként épüljön fel a vendéglő. A cél elérésében jelentős szerepet vállalt Kocsis Lajos az ÁFÉSZ kereskedelmi vezetője és Bella Józsefné (Jolán), mint az ÁFÉSZ felügyelőbizottságának tagja. Az érvek végül győztek, megépült a vendéglő, melyet Birkacsárdának neveztek el. A csárda 1987-es megnyitását követően igazolódott a terv életképessége. A tsz-től folyamatosan érkezett a kiváló birkahús. A helyiekből álló konyhaszemélyzet – Kocsis (Csics) Tiborral az élen – értette a dolgát. A jó ételeknek hamar híre ment, sokan vették igénybe helyből a konyhai szolgáltatást, és egyre nőtt a betérő idegenek száma. A sláger a birkapörkölt volt, de a gombaételek és más finomságok is vonzották a vendégeket az egész környékről. A fénykornak aztán a kedvezőtlen piaci és társadalmi változások és más okok vetettek véget.

25. A politikai és társadalmi rendszer változása

A Rákosi Mátyás (1892-1971) majd Kádár János (1912-1989) nevével jelzett proletárdiktatúra, államszocialista rendszer az 1980-as évek közepére, második felére válságba jutott, lehetőségei és tartalékai kimerültek. Heves viták folytak az állampárton belül és a rendszert ellenzők által gerjesztve, szervezve a társadalmi, a politikai élet sok területén arról, hogy milyen úton kell továbbmennie az országnak. A tömegek akaratára, nyomására is – fenyegetésektől, szóbeli agressziótól nem mentesen, de – békésen került sor a társadalmi rendszer megváltoztatására. Ennek lényeges állomásai voltak a régi (1985-ben megválasztott) országgyűlés által elfogadott ún. sarkalatos (pl. az alkotmány módosításáról, a pártok működéséről és gazdálkodásáról, az országgyűlési képviselők választásáról szóló) törvények után az 1990.évi országgyűlési, majd önkormányzati választások.

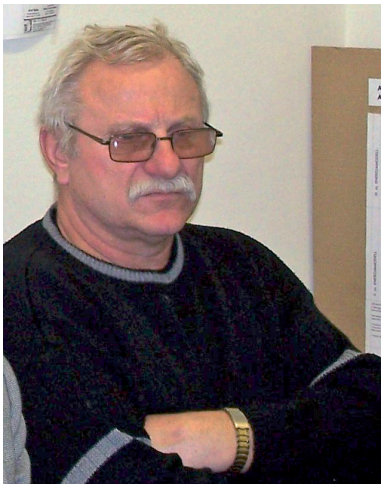

Bella János

Kocsis László

A rendszer változtatásához kapcsolódóan újra megélénkült Csapodon is a politikai élet, a véleménynyilvánítás. Tapasztalható volt, hogy az emberek egy része megint nyíltan felvállalta a családjukat évtizedekkel korábban jellemző ideológiai, politikai értékeket, mások az előző évek, évtizedek tapasztalatai alapján új álláspontra jutottak. A lelkesült időszak elmúltával aztán elcsendesült a (párt) politizálás, az emberek és az önkormányzat saját maguk és a falu gondjaira koncentrálnak. 1990-ben, 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben Bella Jánost választották polgármesternek. Az azóta tartott választásokon (2006, 2010, 2014, 2019) Kocsis László nyerte el a szavazók bizalmából a polgármesteri tisztséget. A közösség szolgálatára önkormányzati képviselőnek a következő jelölteket választották meg:

1990	**1994**	**1998**
Bella Ernőné	Bella Ernő	Bella Ernő
Csóka József	Horváth Attila	Horváth Attila
Horváth Imre	Horváth Gyula	Kámán József
Major Róbert	Horváth Imre	Kovács József *
Németh Ferenc	Major Róbert	Kocsis László
Kocsis István	Németh Ferenc	Markó István
dr. Tordai György	dr. Tordai György	

2002	**2006**	**2010**
Bella Ernő	Bella János	Bella János
Horváth Attila	Horváth Attila	Horváth Angéla
Kámán József	Kámán József	Markó István
Kocsis László	Markó István	Szántó Zsolt
Markó István	Szántó Zsolt	
Németh Ferenc		
dr. Tarbay Gábor		

2014	**2019**
Horváth Angéla	Horváth Angéla
Horváth Krisztina	Horváth Krisztina
Kocsis Klára	Belláné Kocsis Klára
Szántó Zsolt	Szántó Zsolt

(lemondott mandátumáról jogszabályi összeférhetetlenség miatt)*

Az országgyűlési képviselők választásakor a pártokra és jelöltjeikre leadott szavazatok azt tükrözik, hogy a csapodiak többsége a jobbközép és a keresztény értékeket valló pártokkal szimpatizál. (A FIDESZ-KDNP listájára adta 2010-ben szavazatát a szavazásban résztvevők 68%-a, 2014-ben 63%-a, 2018-ban 73%-a, a FIDESZ-KDNP jelöltjére 2010-ben 69%-a, 2014-ben 60%-a, 2018-ban 71%-a.[135])

A rendszerváltozás jót és rosszat egyaránt hozott a falunak és az itt élő embereknek. Részletekbe nem bocsátkozva annyit állapítunk meg, hogy az új körülményekhez képesek voltak igazodni, megtalálták boldogulásuk új útjait az emberek és a faluközösség egyaránt. Ahogy korábban, úgy napjainkban is „rendszerfüggetlen", ideológiáktól

135 www.valasztas.hu

és pártpolitikáktól mentes a csapodiak cselekvő összefogása, ha egymásért és falujukért kell tenni.

A történetírás feladata, hogy a rendszerváltozást megelőző évtizedeket, az 1945-1990 közötti időszakot országosan és helyben is objektív mércével értékelje, mert része hazánk történelmének. Része sikereivel, kudarcaival, igazságaival, hazugságaival, bűneivel, erkölcsi, eszmei értékeivel, értéktelenségeivel együtt, melyeket emberek gondolatai szültek, emberek vittek véghez, éltek meg, helyeseltek vagy elleneztek, melyekből van, amire építkezni kell, és van, amit el kell vetni, túl kell haladni.

A vallás és a népszokások

A csapodi emberek nagy többsége vallásos. Mindig voltak és vannak – főleg a férfiak között – akik alig-alig látogatják az Isten házát, de lelkük mélyén ők is hívő emberek, erkölcsi értékrendjüket, magatartásukat, viszonyukat embertársaikhoz és a világhoz Jézus Krisztus egyházának tanításai határozzák meg. Természetes hát, hogy Csapodon a nép szokásait áthatják az egyházi ünnepek, mondhatjuk, hogy egyik gyökerük az egyházból, a vallásból ered. A bibliai tanítások, a vallási rítusok a templomon kívül is hatottak, néha komoly, máskor humoros világi, esetleg babonás elemekkel kiegészülve folytatódtak, gazdagodtak, teljesedtek ki az emberek mindennapi életében, a munkában, a hétköznapokban és az ünnepeken, a családokban, a faluközösség életében.

1. Advent, karácsony

Advent a karácsony (december 25.) előtti negyedik – más megfogalmazásban a Szent András apostol napjához (november 30.) legközelebb eső – vasárnappal veszi kezdetét és karácsonyig tart. Advent első vasárnapjával kezdődik az egyházi év. Az advent szó jelentése „eljövetel". A latin „adventus Domini" kifejezésből származik, ami annyit tesz: „az Úr eljövetele". A karácsonyt megelőző várakozás az eljövetelben nyeri el jutalmát. Csapodon úgy mondják, hogy a „kis Jézus" születésének várása ez az időszak, amit „kisböjtnek" is neveztek – Csapodon régen szigorú böjtöt tartottak ilyenkor, csak az éjféli mise után ettek húst. Vannak, akik ezt még ma is tartják. Az asszonyok ruhaviseletükkel is kifejezték az ünnep hangulatát. Sötétebb ruhákban jártak, fejkendőjük színe sötétkék, lila, barnás, a nagyon öregeké fekete volt. A férfiak (legények) ilyenkor nem mulatoztak hangosan, csendesek voltak az esték.

A nép nagyon kedvelte a ***rorate*** vagy ***hajnali miséket***. Az adventi időszakban minden nap hajnalban – Csapodon hat órakor – tartott szentmise Szűz Mária tiszteletét és a Jézus eljövetele iránti vágyat fejezte ki. (Rorátának a mise bevezető szavai után nevezték: Rorate coeli de super … - harmatozzatok egek onnan felülről…) Ilyenkor szinte még éjszakai a sötétség. Mindenki úgy igyekezett és tette a dolgát, hogy el tudjon menni a misére. Az asszonyok és a férfiak korán felkeltek, hogy ellássák az állatokat. Mise előtt jó sok szénát tettek a teheneknek a „sráglába" (a jászol fölé, a falra szerelt rácsos szénatartó), hogy az állatok ezzel foglakozzanak, míg a gazda és a háznép a templomban van. Tele volt a templom, még a gyerekek is ott voltak. Már a mise kezdete előtt imádkozás és éneklés volt, melyet az előimádkozó asszony vezetett. A szentmise nagy áhítatban folyt, a hívek együtt énekelték a szebbnél-szebb adventi- és Mária énekeket. A mise végén elimádkozták az Úrangyalát, majd kimenőre az „Ó fényességes, szép hajnalt" énekelték.

Az 1980-as évekre változott az advent hangulata Csapodon is. Más lett, kisebb létszámú lett a falu, sokan jártak a városokba, nagyobb településekre munkába, iskolába. Emiatt is a miséket este tartották, hogy többen részt tudjanak azokon venni. Ekkor is zengett az ének, és a padok megteltek a hívekkel. A mise végén a „csángó Úrangyalát" énekelték. Horváth Lajos kántor megtanította a gyerekeknek a szálláskereső éneket, amit a fiúk (Józsefként) és a lányok (Máriaként) felváltva énekeltek, amire a hívek feleltek:

Mária: Ó, te József, mit gondoltál, hogy istállót választottál
ilyen kemény időben, Jézus születésére.
Felelet: Szállj be, József Máriával, születendő Jézuskával,
szálljatok be szívünkbe, szálljatok be szívünkbe!
József: Megszállták már a házakat és a vendégfogadókat,
nincsen helye Jézusnak, nincsen helye Jézusnak.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
Mária: Legyen, József, amint adja, legyen az Úr akaratja,
csendesen elnyugodjunk, barmok között itt nyugszunk.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
József: Ökör, szamár, kis bárányka egy kis helyet szoríthatna.
Megférünk mi itt szépen, boldog Isten nevében.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
Mária: Közeleg a boldog óra, József, ne térj nyugovóra.
Kicsi Jézus kopogtat, megszületik maholnap.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
József: Én bezárom az ajtókat, hideg széltől tán meg is fagy.
Jöjj el, édes Jézuska, jöjj el, édes Jézuska.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
Mária: Én magzatom, napom fénye, világra jött édességem,
én keblemhez szorítlak, én szívembe bezárlak.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.
József: Jöjjetek hát ti is, népek, imádni e fényességet,
ki minékünk támadott, szíveinkben kér lakot.
Felelet: Szállj be, József Máriával, stb.

Az 1990-es évektől újra hajnalban vannak a misék. Vitnyédről jár át a plébános Csapodra – egyik héten ott, másik héten Csapodon van reggel hatkor a mise. Az ülőhelyek most is megtelnek, jönnek a gyerekek, még a kicsi óvodások is. A bensőséges advent utolsó napján, december 24-én van az év legszebb estéje, amit felnőtt és gyerek egyaránt nagyon vár. Csapodon szentestére minden házba meghozza a kis Jézus a karácsonyfát és alája az ajándékokat.

A szenteste velejárója volt Csapodon a ***„kis Jézus köszöntése"***. A gyerekek, fiatalok „bandába", kisebb csoportokba szerveződtek. A fiúk és a lányok külön mentek, esetleg testvérek vegyesen is. Sorra vették a rokonokat, de más házakhoz is elmentek. Az udvaron megálltak a konyhaajtó előtt, vagy bekopogtak a kisablakon és beszóltak: szabad-e kis Jézust köszönteni? „Szabad, szabad!" – volt a válasz, mire a köszöntők elénekeltek két-három karácsonyi éneket, majd köszöntőt mondtak: „Adja Isten, szent

karácsony éccakát még sokszor is megérhessük, békével, jó egészséggel eltölthessük! Adjon Isten bort, búzát, békességet, ha meghalunk, lelkünknek örök üdvösséget! Dicsértessék a Jézus Krisztus!" Ekkorra odabent a háziak már elkészítették a köszöntők-

Betlehemezés, kis Jézus köszöntés (1980-as évek)

nek járó jutalmat. Régen diót, almát, cukrot, az 1960-as években pénzt nyomtak a gyerekek markába. E köszöntési szokás igen elterjedt volt Csapodon, hangos volt a falu a karácsonyi énekektől. Sajnos e szokás is megkopott később. Ennek okai összetettek. Nagy szerepe volt az uralomra törő materialista világnézetnek. Voltak, akik szégyelltek menni, mert kéregetésnek vélték, amire ők nincsenek rászorulva. Sokan nem látták ennek igazi értékét, stb. 1984-től a falu lelkes kántora, Horváth Lajos szervezett a kis-

Betlehemezés, kis Jézus köszöntés (2014)

iskolás gyerekekből 8-10 fős csoportot. Kis, templomszerű betlehemet készített nekik, amit a nyakukba akasztottak. Csengőhanggal mentek be főleg az öregekhez, betegekhez, hogy megvigyék a hírt: „Megszületett a kis Jézus, örvendjünk!" Elénekelték a szálláskereső éneket, majd karácsonyi énekeket. Bizony, sok helyen könnyesek voltak a szemek… A gyerekek megkapták ajándékukat, a pénzt a kijelölt perselyes gyűjtötte, amit aztán egyházi gyermekotthonok javára ajánlottak fel. A gyerekek megkedvelték a

megújított népszokást olyannyira, hogy 3-4 csoport is járta a falut, hogy minden házhoz eljussanak. Ez még az 1990-es, 2000-es években és napjainkban is él.

A kis Jézus köszöntésének szokását régen nem csak a gyerekek ápolták. Egy-egy „banda" legény is összeállt, hogy a késő esti órákban sorra járják a lányos házakat. A házba ők sem mentek be, hanem az ajtó előtt vagy az ablak alatt énekelték a szép karácsonyi énekeket. Az ének befejeztével aztán a legtöbb helyen behívták őket egy pohár borra. Házról-házra járva a legények némelyike egyre hangosabb lett, hiszen a pohár borok megtették hatásukat…

A régi időkben a szenteste közösségi ünnep is volt. Egész este zengett a falu az énektől. Kezdték a gyerekek, majd folytatták a legények. Olyan is volt, hogy legények és leányok összekarolva mentek végig a falu főutcáján, és karácsonyi énekeket énekeltek mindaddig, amíg nem indultak az éjféli misére.

A szenteste csúcspontja az ***éjféli szentmise***. Ma is megtelik a templom, de főleg régen volt úgy, hogy aki csak mozogni tudott, elment az éjféli misére. A templom ilyenkor csodálatos díszben pompázik, sok a virág, kis és nagy karácsonyfák díszekkel, füzérekkel. Hagyomány Csapodon, hogy a templomban betlehemet készítenek, ahová elviszik a kis pici gyerekeket is, hogy lássák hol született a kis Jézus. Szenteste már az éjféli misére hívó első harangszóra megindul a nép, a második harangszóra megtelik a templom. Az előimádkozó vezeti az imát és az éneket – egy miatyánk, egy ének – egészen a harmadik harangszóig, beharangozásig. Aztán megszólal az orgona, és a hívek együtt éneklik:

Fel nagy örömre! ma született,
Aki után a föld epedett.
Mária karján égi a lény,
Isteni Kisded Szűznek ölén.
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd csak örömmel Istenedet.

Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
Bársonyos ágya nincs neki itt.
Csak ez a szalma, koldusi hely,
Rá meleget a marha lehel.
Egyszerű pásztor, térdeden állj!
Mert ez az égi s földi király.

Glória zeng Betlehem mezején,
Éjet elűzi mennyei fény;
Angyali rendek hirdetik őt,
Az egyedül szent Üdvözítőt.
Egyszerű pásztor, arcra borulj,
Lélekben éledj és megújulj![1]

---

1 *A dal szövegét és zenéjét a sokoldalú Gárdonyi Géza (1863-1922) írta 19 éves korában Devecserben, ahol segédtanítóként dolgozott. Gárdonyi édesapja játszott hangszereken: hegedült, cimbalmozott és gitározott. Gárdonyi is tanult zenét, szívesen is zenélt, játszott hegedűn, cimbalmon, pianínón és orgonálni is tudott. Bár nem lépett fel nyilvánosan soha, aki hallotta, kiválónak tartotta hegedűjátékát. (www.talita.hu)*

Ekkor énekelték a Csendes éjt is. A mise végén befejező énekként „kimenőre" az ősrégi karácsonyi éneket zengik, már úgy, hogy szinte túléneklik az orgonát:

Pásztorok, álmotok légyen elég, íme, ma született Jézus, a Messiás!
Betlehemen kívül egy kicsi jászol az ő helye, mint ír az Ézsaiás.
Menjetek el szaporán, titeket fogad édesanyátok a Szűz Mária.
Szeplőtelen kebelén tifelétek epekedve tekint pici drága fia.

Nosza tehát seregek, álmokat és gondokat félre tegyünk!
Mennyei angyalok szent szavait szíveinkbe vevén oda elsiessünk.
Mária édesanyánk zokog és fia fázik a durva, kemény hidegen,
S ott körülötte szerényen imádja a pásztorkirály, s vele száz idegen.

Az éjféli miséről hazamenet szoktak a legények durrogtatni a régi időkben karikás ostorral, az 1950-es, 60-as években lyukas kulcsba tömött gyufafejet robbantottak. (Egy madzag egyik végére a kulcsot, másik végére a kulcslyukba illeszkedő szöget kötötték. A kulcslyukat kb. feléig tömték a lekapart gyufafejjel, beillesztették a szöget a lyukba, majd a madzagot fogva a szög fejét kellő erővel egy függőleges kemény felülethez ütötték, amitől bekövetkezett a robbanás-durranás.) Az 1980-as években már a kereskedelemben beszerezhető petárdákat durrogtattak. Nagyon régen még tüzeket is raktak – pásztortüzeket, hogy kifejezzék a Megváltó születése fölött érzett örömüket.

A régi öregek az éjféli miséről hazamenve az istállóban még a marhákat is felkeltették és szénát dobtak nekik, hogy egyenek és ők is örüljenek a kis Jézus születésének. Maguk – a böjt véget értével – ilyenkor ettek először húsételt, általában „kövesztett" (főtt füstölt) kolbászt.

2. Mikulásjárás

December 6-a Miklós napja. Már a középkorban gyermekünnepnek számított. Szent Miklós a gyerekek, az ifjúság, a vándorló diákság patrónusa. Ez a nap azonban ősi gonoszjáró nap is volt. „Csapodon még az 1960-as évek elején jól tetten érhető volt a gyerekek ajándékozási ünnepének és egyben a gonoszűzésnek a keveredése, a kettő ötvöződése. Szokás volt, hogy a család egy felnőtt tagja (pl. nagybácsi, nagynéni) beöltözött félelmetes Mikulásnak. Különleges (szőrével kifordított) bundát öltött, általában kartonpapírból készített, kifestett álarcot tett, az álarcon szarvak voltak, kenderkócból bajuszt, szakállt ragasztottak rá. A kezében nagy bottal, lánccal, a hátán zsákkal (nem puttonnyal!) jelent meg, mi gyerekek reszketve-félve, meg az ajándékot is remélve vártuk érkezését. Mikor nagy ajtóveréssel, csörgéssel-zörgéssel (ami eredendően az ősi időkben a gonoszűzést szolgálta) betoppant, rendszerint megkérdezte, jó gyerekek voltatok-e, szófogadók voltatok-e, tudtok-e imádkozni? Válaszolni és az utóbbit bizonyítani is kellett, elmondva a miatyánkot. Ha valaki rossz gyerek hírében állt, annak fejére olvasta a »bűneit« és meg kellett ígérnie, hogy jövőre jól viselkedik. Aztán kaptunk egy kevés ajándékot: almát, diót, később már cukrot, csokoládét is, amire akkor nagyon vágytunk, mert bizony igen ritkán volt részünk benne."[2]

Szokás volt Csapodon, hogy december 5-én a nagyobb gyerekek, legénykék is beöltöztek Mikulásnak, illetve a Mikulás mellé krampusznak, és járták az utcákat, a há-

2 *Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.*

zakat, ijesztgetni, ajándékozni a gyerekeket. Volt, ahol a háziak adták kezükbe (titokban) az átadandó ajándékot, volt, ahol maguk dugtak egy-egy karamellát, diót, almát a gyerek kezébe. Cserébe a gyerekek szüleitől pénzt kaptak, hogy „tudjon a Mikulás ajándékot venni jövőre is a gyerekeknek". Egyik-másik Mikulás, illetve krampusz nagyon félelmetes volt, főleg a lányoknak nem volt tanácsos ilyenkor a lánccsörgéstől, hujjogatástól hangos utcán járni.

A régi gyökerek tanúsítására érdemes ideidézni a viszonylag közeli Csepreg 1785-ben fogalmazott statútumát (szabályzatát): „Mindekutána ősi időktől fogva tapasztaltatott, hogy némely lakosok közül Szent Miklós püspök napja előtt való estvéli vagy éjszakai időben különbféle öltözetekben és álarcokban járnak házról-házra, s a gyenge gyermekeket … csúfos figurákkal rettegtetik, keményen meghagyatik, hogy senki [ezentúl ilyesmire] meg ne bátorodjék."[3] Talán e rendeletnek a hatására is mára a Mikulások megszelídültek, télapósodtak, jóságossá váltak, esetenként még feltűnik mellettük a krampusz, és a csomagokban ott láthatjuk a gonoszűző virgácsot.

3. Lucázás

Az igazi gonoszjáró nap azonban december 13-án, Luca napján volt. Az 1582. évi naptárreform előtt ugyanis ekkor volt a legrövidebb a nappal és leghosszabb az éjszaka. Márpedig köztudomású, hogy a gonosznak a sötétség a legkedvezőbb a ténykedéséhez. Az ősgonosz Európa egyes népeinél később női alakot öltött és boszorkányként végezte a rontást. Ennek megelőzésére, elhárítására és a bőség érdekében sokféle varázslást végeztek. Ennek legelterjedtebb, még azért ma is élő formája a lucázás. Sötétedés körül Csapodon is elindultak a gyerekek kisebb csoportokban egy-egy öl szalmával a hónuk alatt, és járták a házakat. Illedelmesen köszöntek, „Dicsértessék a Jézus Krisztus", majd megkérdezték, „Szabad-e lucázni?" Az igenlő válasz után következett a mondóka:

Luca, Luca kitty-kotty, üllön meg tiktyok, ludgyok.
Ha nem adnak szalonnát, levágom a gerendát.
Annyi tojássok legyen, mint égen a csillag.
Annyi zsirgyuk legyen, mint a kútban a víz.
Ollan hosszú kóbászuk legyen, mint a falu hossza.
Ollan vastag szalonnájuk legyen, mint a mestergerenda.
Luca, Luca kitty-kotyy, üllön meg a tiktyok, ludgyok.
Ha nem adnak szalonnát, levágom a gerendát.

A szöveg mondása közben a „szómát" (szalmát) széthintették, szétszórták a szobában és a végén „ráhömbölödtek". A házak lakói ezt a szokást nagy örömmel fogadták, és el is várták, mert úgy tartották, hogy az szerencsét hoz nekik. A gyerekek összeszedték a szalmát, de egy kicsit azért a szobában hagytak, és az udvaron, az utcán is elszórtak egy keveset, amit a háziak összesöpörtek, hogy az állatok alá szórják az istállóban és az ólakban, hogy azok sok tejet adjanak, sok tojást tojjanak, egészségesek legyenek. A gyerekek a lucázásért ajándékot kaptak, az 1960-as években általában már kis pénzt, amit az általuk választott kasszás gyűjtött be, majd a végén osztoztak a „kereseten". A

3 *Bogdán István: Régi magyar mulatságok 44. o. Magvető Könyvkiadó · Budapest, 1978.*

lucázás szokása egy időben abbamaradt, de aztán lelkes pedagógusok újratanították, így az 1990-es évek óta megint járják a kisebb gyerekek a házakat.

Az 1970-es években a fertőszentmiklósi iskola versenyt hirdetett a tagiskolák között, mely a népszokások felelevenítését célozta. A csapodi fiúk a lucázást mutatták be, mellyel az első helyezést szerezték meg. „A lucázás így zajlott: a fiúk a hónuk alatt a szalmával megjelentek a »gazdasszony« előtt.

- Jó estét kívánunk! Szabad-e lucázni?
- Gyertek beljebb!

A fiúk beálltak, kezdték a szalmát lóbálva hinteni, közben mondták a mondókát (Eredeti szöveg!):

Luca, Luca kitty-kotty
Tojjanak a tiktyok, luggyok
Ha nem kapunk szalonnát
Lerúgjuk a gerendát!

A leszórt szalmán bukfencet vetettek. Szalonnát is kaptak. Majd így köszöntek el:

Kívánunk jó éjszakát,
Minden napra száz tojást!

A másik csoport verse így hangzott:

Luca, Luca kitty-kotty
Üllön meg a tiktyok, luggyok
Elszórjuk a szalmát
Köszönjük a kolbászt!

Volt egy harmadik változat is:

- Jó estét kívánunk! Szabad-e lucázni?
- Nem! Ide ne szemeteljetek!
- Egy tiktyok legyen, az is vak legyen! – Ezzel elmentek."[4]

Csapodon nem csak a gyerekek jártak lucázni, hanem a fiatalabb legények is. Ők késő este, amikor a falu jobbára már aludt, kezdték sajátos „lucázásukat", általában a lányos házaknál csináltak furfangos dolgokat. Nem mentek be a házba, hanem csendben, titokban kívül dolgoztak. Az ablakokat, ajtókat megrakták szalmával, kukoricaszárral. Az utcakaput elvitték pár házzal odébb, vagy a másik utcába. A régi időkben olyan is megtörtént, hogy a szekeret szétszedték, majd a (zsuppal fedett) háztetőn rakták össze, vagy megrakták „ganajjal" (trágyával) és kitolták az utcára, netán az árokba. Sok mindent elkövettek, olykor talán baj is volt belőle… Ez a tréfálkozás mára már idejét múlta – megszűnt. Néhány példa:

„A »Marcin« Pista bácsiról azt mesélték, hogy vót neki ollan alacsonyabb kazalla. Hát a legények széllelszedték a szekerít, fölvitték a kazal tetejire, osztá ott rakták összi. (»Gyura« Horváth Istvánné)"[5]

4 *Cseh Jánosné: Decemberi jeles napok. Npp - Csapod újság 2013. évi 2. szám.*

5 *Horváth Krisztina: Csapodi hagyományok – Szakdolgozat 1987.*

„Máskor meg egy sajtárt tettek tele a legények vízzel, s a befelé nyíló ajtónak támasztották, s bekiabáltak a gazdának: »Jóska bácsi! A lázi kútnál gyűlés van.« Ugye bolondnak tették… Nyitotta ki az ajtót, s az essajtár (egy sajtár) víz mind beborút a konyhába neki. (özv. »Erdőző« Horváth Antalné)”[6]

„Mosolyogva mesélték a faluban azt az esetet, ami »Mecciéknél« történt már jó néhány évvel ezelőtt. A gazdának két lova és két tehene volt. A legények a lovakat és a teheneket kivezették az istállóból, két-három legény fogta őket, a többi meg hordta be a szalmát az istállóba. Mikor telihordták szalmával, akkor elengedték a lovakat meg a »marhákat«, s mivel szegények nem tudtak bemenni a helyükre, futkároztak kint az udvaron. A háziak nem tudták mire vélni a dolgot. »- Mi történt? Kigyüttek az állatok!« Kimentek hát minden (*mindannyian - a szerk.*), hogy behajtják őket. Annyira hajtották! Elfutottak az állatok az istálló ajtóig, de be meg nem mentek. Hát nem tudtak, mert teli vót szómával! Valamelyikük végül mégiscsak észrevette a turpisságot. »- Hát, idesapám, ide osztá bemennyi nem tudnak, mer teli van az istálló szómával.« Szegények, reggelig hordták ki a szalmát, hogy be tudják az állatokat kötni. (»Szöcsi« Nagy Lajos)”[7]

Csapodon Luca napján az asszonyok és lányok nem mehettek más házhoz (kölcsön) kérni, sem pletykálni, mert azt tartották, hogy elviszik a szerencsét otthonról. Aki mégis elment, az pórul járt, mert a kemence szájához „dörgűték” a fenekét.

Falunkban nem volt szokás, de máshol ezen a napon kezdték készíteni a Luca székét. Ebben vasszög nem lehetett, kilenc vagy tizenhárom féle fából faragták. Minden nap kellett valamit végezni rajta, hogy éppen karácsonyra elkészüljön. Az éjféli misén aztán a székre felállva megláthatták a falu boszorkányait, akik különféle – egyébként láthatatlan – szarvakat, tollakat viseltek a fejükön. Hogy Csapodon volt-e boszorkány, arra álljon itt az alábbi idézet:

„Hát azt beszítík, az öreg Himodi Nani néni, az boszorkány vót. Különben Himodról együtt ám ide férjhez. Nem csapodi születésű vót. Ugye ráfogták, mer rettentő csúnya viszonyban vót az urával, osztán fölpakút mindent – e (egy) szürke lovuk vót – a szekérre; egy gyeplőszárral elment haza Himodra. Ugye lovat egy gyeplőszárral nem lehet elvezetni, annak kettő köll. Elment a vén Himodi Nani, a vén boszorkány, egy gyeplőszárral elvezette a lovat. Veszedelmes egy asszony vót. Azt mondták, hogy megrontja a teheneket: nem adnak tejet. Osztá úgy csinátak, hogy a söprüt föl köll fordítanyi, a nyelit köll alul, a söprüt köll föllül tennyi, ezt belül köll tennyi az ajtóba, akkor nem tud begyünnyi a boszorkány. (özv. »Erdőző« Horváth Antalné)”[8]

4. István-köszöntés

Karácsony másnapja Szent István első vértanú ünnepe, melyet a falusi hívő nép ugyanúgy ünnepelt, mint a karácsonyt. Már karácsony első napjának estéjén köszöntötték az Istvánokat. Egykor nagyon gyakori név volt, szinte minden családban előfordult. (Napjainkban már ritkább, most a különleges nevek divatját éljük.) Köszönteni nem

6 *Ugyanott.*

7 *Ugyanott.*

8 *Ugyanott.*

csak a család, a közeli rokonok, de a barátok is összejöttek. A házba érve már énekelték is az István-köszöntőt:

Adja Isten, több Szent István neve napját megérhessük,
békével, jó egészséggel eltölthessük.
Leveles az ág az erdőben,
szerelmes az István a sötétben.

Egy másik ének:

Rendszerint örülnek, szentek vigadoznak,
Az ő ünnepüket nagy örömmel várják.
Mert a keresztények mindnyájan kiáltják,
Szenteket tisztelni és felmagasztalni.
Virágozzál István, virágos kiskertben,
Éltessen az Isten friss jó egészségben.

A fenti ének egyszerűsített változata lehet az alábbinak, mellyel régen a falut járva köszöntötték Csapodon a legények-leányok az Istvánokat és Jánosokat:[9]

„Rince, rince rünek,
Szentek vigadoznak
Az ő ünnepüket
nagy örömmel várják,
hogy a keresztények
mindnyájan kiáltsák
Virágozzál István,
virágos kis kertben
Éltessen az Isten,
friss jó egészségben.
Ezen örvendetes estét
Isten engedte élni,
fölvirrasztván holnapra is
jó egészségben élni.
Hogy Szent István patrónusa
kinek nevét viseli
megmentvén sok sérelmektől
károktól, csak tiszteljük.
Csak tiszteljük,
el ne késsük
mint asszonyunk későre
Készen áll már a mennyország
A csillagos fényesség."

5. Korbácsolás

A szokást – mely az aprószentek, a Heródes által meggyilkoltatott betlehemi kisdedek emlékünnepéhez (december 28.) kapcsolódott – az ország egész területén ismerték és gyakorolták, a XV-XVI. században az egyházi szentelmények közé tartozott. A szokás az ókorig nyúlik vissza, azon az ősi hiten alapult, hogy a rügyező vesszővel való ütögetés, veregetés termékenységet, egészséget hoz. A keresztényesített magyarázat szerint a korbácsolást annak emlékezetére végzik, hogy gyermekek szenvedtek Krisztusért, s ezért az élőknek is szenvedniük kell a világi életükben.

Csapodon aprószentek előtti este mentek a fiúgyerekek – csoportosan vagy egyedül – korbácsolni. A korbácsot három vesszőből fonták. A gyerekek házról-házra jártak (a rokonságnál feltétlenül), beköszöntek, „Dicsértessék a Jézus Krisztus!", és kérdezték, „Szabad-e korbácsolni?" Miután választ kaptak, hogy igen, a ház népét, főleg a lányo-

9 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 375. o. Bíró family 2003.*

kat és az asszonyokat megkorbácsolták: a fenekükre ütöttek egy kicsit a korbáccsal és közben mondták, „Keléses ne legyen az új esztendőben!" A korbácsolásért, jókívánságért kaptak egy kis pénzt, és mentek tovább egy házzal. Sajnos ez a kedves szokás Csapodon az 1980-as években megszűnt. Jó lenne újraéleszteni…

Tárnokrétin is szünetelt a szokás, de aztán újrakezdték. Itt az alábbi ősi verset mondják el a legények a lányok, asszonyok megvesszőzése előtt:

„Engedje az Isten, hogy többször is megérhessék
aprószentek napját, erőben, egészségben el is tölthessék.
Adjon Isten bort, búzát, borocot,
Tarkafarú malacot.
Szekerünkbe kereket,
csutoránkba feneket, hadd ihassunk eleget.
Segélljék a szegény aprószentes járókat egy
ropogós száz forinttal, vagy egy szál kolbásszal."[10]

6. Szilveszter, újév

Szilveszter este hálaadó szentmisére gyűlnek össze az emberek a templomban. Aki csak tud, elmegy erre. Ekkor szokás énekelni a Tedeumot, a hálaadó éneket, mellyel megköszönik Istennek az egész évi jókat:

Téged, Isten dicsérünk, téged Úrnak ismérünk.
Téged, örök Atyaisten mind egész föld áld és tisztel.
Téged minden szép angyalok Kerubok és Szeráfkarok.
Egek és minden hatalmak szüntelenül magasztalnak.
Szent vagy, szent vagy, erősséges szent Isten vagy!
Nagyságoddal telve ég, föld, dicsőséged mindent betölt.
Téged dicsér, egek Ura apostolok boldog kara.
Dicséretes nagy próféták súlyos ajka hirdet és áld.
Jeles mártírseregek magasztalnak tégedet.
Vall tégedet világszerte szent Egyházad ezerszerte.
Ó Atyánk, téged s mérhetetlen nagy Fölséged.
S azt, ki hozzánk tőled jött le Atya igaz Egyszülöttje.
És áldjuk veled Vigasztaló Szentlelkedet.
Krisztus, Isten Egyszülöttje Király vagy te mindörökre.
Mentésünkre közénk szálltál szűzi méhet nem utáltál.
Halál mérgét megtiportad mennyországot megnyitottad.
Isten jobbján ülsz most széket: Atyádéval egy fölséged.
Onnan leszel eljövendő: mindeneket ítélendő.
Téged azért, Uram, kérünk, mi megváltónk, maradj vélünk!
Szentjeidhez végy fel égbe, az örökös dicsőségbe!
Szabadítsd meg, Uram, néped, áldd meg a te örökséged!
Te kormányozd, te vigasztald, mindörökké felmagasztald!
Mindennap dicsérünk téged, szent nevedet áldja néped.

10 *Kisalföld napilap, 2018.12.29.*

Bűntől e nap őrizz minket és bocsásd meg vétkeinket!
Irgalmazz, Uram, irgalmazz; híveidhez légy irgalmas!
Kegyes szemed legyen rajtunk tebenned van bizodalmunk.
Te vagy Uram, én reményem, ne hagyj soha szégyent érnem![11]

A plébános a szószékről felolvassa, hogy az évben hány temetés, keresztelő és esketés volt, valamint azt, hogy pénzügyileg hogyan áll a templom és az egyházközség. A templomból hazamenet és egész éjszaka a legények „robbogatni" szoktak, az utóbbi évtizedekben petárdákat durrantanak. A szilveszterezés, mulatozás nagyon divatba jött. Ilyenkor szoktak bált rendezni, de a házaknál is sok helyen mulatoznak. Sokan a televízió előtt ülnek egész este és éjjel, nézik a kabarékat és az egyéb vidám műsorokat. Éjfélkor megszólalnak a harangok, búszúztatják az óévet és köszöntik az újat.

Újév napján az emberek templomba menet, illetve, ha bárhol találkoznak, boldog újévet kívánnak, így köszönnek egymásnak.

7. Vízkereszt

Január 6-a a vízkereszt és a háromkirályok (Gáspár, Menyhért, Boldizsár) napja. Az egyház ezen a napon emlékezik meg Jézusnak vízben történt megkeresztelésről és a három király Jézus-imádásáról. A vízkeresztkor megszentelt vizet háromkirályok vizének nevezték. A szenteltvizet a bölcsőtől a koporsóig használták, használják. Meghintették vele a ház bejáratát, hogy a gonosz elkerülje azt, gyógyító erőt tulajdonítottak neki, a kútba is öntöttek belőle, hogy bő legyen a vízhozama.

Régen Csapodon is ezen a napon jöttek a „háromkirályok". Hosszú bunda volt rajtuk, a fejükön pedig színes papírkorona. A házbeliek dióval, étellel ajándékozták meg őket.

Csapodon a karácsonyfát is ezen a napon szokás leszedni. Különösen a korábbi évtizedekben várták nagyon a gyerekek ezt a napot, hogy a családban elosszák közöttük a fáról leszedett szaloncukrot.

8. Farsang

A farsangi időszak vízkereszttől húshagyókeddig (Csapodon úgy mondják, „husajókeddig") tart. A hamvazószerdát megelőző nap, húshagyókedd német neve Fastnacht (böjtelőéj), mely szó bajor-osztrák szájon Vaschanc, amiből nálunk fassang, majd farsang lett, és ez lett a neve az egész időszaknak. A farsang hossza – jó egy hónapnyi eltéréssel – változó, mert hamvazószerda a húsvétot megelőző negyvennapos böjt kezdő napja. A húsvét pedig a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtöltétől függ (az azt követő vasárnap).

A farsangot Európa-szerte ünnepelték. Főleg Itáliában látványos felvonulásokat tartottak. Ezeket a hajót ábrázoló díszkocsiról (carrus navalis) karneválnak nevezték el. Hazánkban maskarás játékokról, táncokról, vidám-veszekedős színjátékokról, komédiákról, mulatozásokról, bálokról szólnak a források. Az egész farsangi időszakot persze nem szokták végigmulatni, legtöbb helyen a „farsang farkára", a farsangvasárnaptól húshagyókeddig tartó három napra időzítették a mulatságokat, vendégjárásokat, vendéglátásokat. Ezek az asszonyok számára dologtiltó napok voltak, nem számít-

11 *www.regikatolikus.hu*

va persze a sütés-főzést. Csapodon ezért „Husajókedden nem szabad varrnyi, mer a tikok fenekit bevarrgyák, osztá nem tojnak. (»Gyura« Horváth Istvánné)[12]" Az egyház az adventi időszakban és a nagyböjtben tiltotta a házasodást. Ezért is a farsang lett a lakodalmak egyik kedvelt időszaka.

A régi időkben a farsang Csapodon is sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, mint napjainkban. Ekkor nagy mulatozások voltak, sok bált rendeztek a kocsmákban. Egy-egy bált azért napjainkban is tartanak a fiatalok, általában szombati napot választva. A bálok nagy jelentőséggel bírtak a párválasztásban, alkalmat kínáltak arra, hogy gyengéd szálak szövődjenek, udvarlások kezdődjenek. A lányok egy helyen álltak, innét vitték táncba őket a legények. A lakodalmak nagy részét nálunk is ebben az időszakban tartották. „Husajókedden" mindig szoktak bált tartani, de csak éjfélig. Ezen a napon fánkot sütöttek és sütnek az asszonyok. Csapodon egykor így vettek búcsút a farsangtól: „Elmúlott a rövid farsang, de mink azt nem bánjuk, sirassák a lányok otthon maradássok, kiknek a míreg miatt ráncos a pofájok. (özv. »Erdőző« Horváth Antalné)"[13]

9. Gyertyaszentelő boldogasszony napja

Február 2-án Csapodon is ilyenkor szokás a templomban a gyertyaszentelés. Valaha nem volt olyan ház a faluban, ahol ne lett volna fellelhető a szentelt gyertya, amit meggyújtottak gyermekáldáskor, de ez égett az otthon felravatalozott elhunyt mellett is. A szentelt gyertya megvédte a házat a természeti csapásoktól is.

A naphoz időjárásjósló hiedelmek is kapcsolódnak országszerte. Csapodon is úgy tartják, ha ezen a napon a medve meglátja az árnyékát, akkor visszabújik a barlangjába és még negyven napig hideg lesz, vagyis, ha jó idő van, akkor későn fog tavaszodni.

10. Balázs napja

Február 3-án van Balázs napja, Szent Balázs püspök és vértanú ünnepe. A legenda szerint a püspök egy özvegyasszony fiát, akinek a torkában megakadt a halszálka, imájával mentette meg a fulladástól. Az asszony étellel és gyertyával fejezte ki háláját a püspöknek. A VI. században a püspök nevét már a torokfájás gyógyítójaként emlegették. A püspök emlékére alakult ki az a népszokás, hogy az emberek az áldozatra szánt gyertyákat a torkuk elé tartották, közben pedig az egészségükért imádkoztak. Később ez a szokás egyházi szertartássá vált. Balázs napján Csapodon a templomi ünnepen a pap két görbe gyertyát tart a hívek torkához, megáldja őket és imádkozik, hogy ne legyen torokfájásuk. Ezt balázsolásnak vagy Balázs-áldásnak nevezik.

Régen szokás volt a Balázs-járás is. Ekkor adományokat gyűjtöttek a tanító számára. Kezdetben a tanító tanítványaival együtt járta a falut, később már csak a gyerekek jártak házról házra, énekeltek, amiért ajándékot, pénzt kaptak, amit aztán átadtak tanítójuknak.

---

12 Horváth Krisztina: Csapodi hagyományok – Szakdolgozat 1987.

13 Ugyanott.

Horváth Győző farádi néprajzkutató két nótát, mondókát is feljegyzett, amiket Balázsjáráskor mondtak. A szilsárkányi Pajor Vendeltől hallotta a következő éneket:

„Emlékezzünk Szent Balázsra, hogy ma vagyon naptya,
Többször is, hogy megírhessük, a Jóisten adja.
Kérjük ajándékát, nyújtsa szent áldását,
Távoztassa mindnyájunknak torkunknak fájását”![14]

Rábatamásiban Raffai Ferenctől az alábbit jegyezte fel:

„A Szent Balázs püspökünknek napját így ünnepeljük,
Mint a régi szokás szerint házanként énekeljük,
Ha engedelmet adnak, elmondjuk a nótánkat,
Ím, ám, ím, hív tanuló pajtások.”[15]

11. Nagyböjt

Húshagyó kedd éjfélkor véget ér a farsang, abbahagyják a mulatozást. Innen indul a húsvéti előkészület ideje, az ún. nagyböjt vagy 40 napos böjt. Első napja ***hamvazószerda***, a katolikus egyházban ma is szigorú böjti nap. A hamvazás egyházi és népi szokás. Az előző évi virágvasárnapon szentelt barkát elégetik, hamuját a pap megszenteli, azzal keresztet rajzol a hívek homlokára, utalva arra, hogy „Ember, emlékezz, porból lettél és porrá leszel.” Másnap, ***zabálócsütörtökön*** – újabban torkos csütörtökön – még el lehet fogyasztani a farsangi ételek maradékát.

Régen Csapodon is nagyon szigorúan megtartották a nagyböjtöt, húst egyáltalán nem ettek ebben az időszakban. Vajat, sajtot, tejfölt, tésztákat stb. fogyasztottak. Volt ház, ahol még a zsírt is mellőzték, helyette vajjal főztek. Nagyböjt alatt a kocsmákban nem volt ének, mulatozás vagy zene, csendesek voltak az utcák is. Nem volt bál és lakodalom sem. Sokat imádkoztak, többet törődtek a lelkiekkel. A böjti litániákon, keresztúti ájtatosságokon, amit mindig pénteken tartottak és tartanak, tele volt a templom. Pénteken délután három órakor mindig szól a harang Jézus szenvedésének és halálának tiszteletére. Volt olyan ház, ahol ilyenkor térden állva, a templom felé fordulva imádkoztak. Nagyböjt idején szokás, hogy vendégpap jön, ő tarja a szentbeszédet. Ilyenkor tele a templom, sokan jönnek gyónni, áldozni.

Nagyböjtben a viselet is más. Az asszonyok hamvazószerdán, a keresztúti ájtatosságokon, feketevasárnap és nagypénteken még ma is feketébe öltöznek, az idősebbek ilyen kendőt is kötnek. Más vasárnapokon és a köznapi misékre is szolidan öltöznek, barna-sötétkék, feketés kendőt kötnek. A hetek megnevezései: guzsalyhét (ludat ezen a héten nem jó ültetni) feketehét, virághét (fájdalmas péntek), nagyhét.

A húsvét előtti vasárnap neve ***virágvasárnap***, e nappal kezdődik a ***nagyhét***. Ez a nap Jézus Jeruzsálembe történt bevonulásának emlékünnepe. Ekkor a szent városba bevonuló Jézus elé pálmaágakat szórtak az őt ünneplők. Erre emlékezve honosodott meg nálunk is a barkaszentelés. Sokan visznek magukkal a misére Csapodon is barkaágat, amit a pap megszentel. E barkaágakkal körmenetet tartanak, régen az egész templomot megkerülték kívülről. A szentelt barkaágat aztán hazaviszik, elhelyezik a

14 Kisalföld napilap, 2019.02.02.

15 Ugyanott.

házban, vagy a padlásra a tetőléc alá tűzik, hogy a villám bele ne vágjon a házba. A szentelt barka a hiedelmek szerint jó rontás ellen és gyógyításra is. Csapodon a virágvasárnapi szentmisén a férfi dalárda énekli több szólamban a passiót, Jézus szenvedéstörténetét. Más és más szereplő alakítja Jézus, Pilátus, Júdás és az evangélista szerepét. A virágvasárnapi passiót Szent Máté evangélista írása szerint, a nagypéntekit pedig Szent János evangélista írása szerint éneklik.

Nagycsütörtökön Jézusnak az Olajfák-hegyén történt elfogására emlékezünk. Csapodon ilyenkor az emlékmise elején elnémul az orgona, és nem szólnak a harangok sem („Rómába mennek") egészen a feltámadásig. A templomban a csengőket fa kereplő helyettesíti. A régi időkben a nagypénteki és a nagyszombati déli harangszót kereplők helyettesítették. Ilyenkor gyerekek járták a falut, az utcákat, házakat és hajtották a kereplőt. „Az 1960-as években apám a bátyámnak és nekem is készített kereplőt. Ezek sajnos már nincsenek meg. Akkor mesélte, hogy az ő gyerekkorában szekérre helyezhető nagy kereplővel mentek a faluban, hogy a harangszót pótolják. Így jelezték a delet, az estét, és hívták a híveket misére."[16]

Kereplők napjainkból

Nagypéntek Jézus Krisztus – a római helytartó, Pilátus általi – halálra ítélésének, kínzásának, ostorozásának és kereszthalálának napja. Szigorú böjti nap, tartózkodni kell a húsevéstől, és csak háromszor lehet étkezni, jóllakni nem. Csapodon délután három órakor szokták tartani a csonkamisét. A szertartás a passió éneklésével kezdődik, majd keresztcsókolás, szentáldozás és a szentsír megnyitása követi. Ekkor énekli a dalárda Jeremiás siralmait is. Ez hat énekből áll, mindegyiket másik énekes énekli. A nép a passiót és ezt is mindig nagy buzgósággal hallgatja. A szentsír a templom hátuljában egy mellékoltáron van feldíszítve. A hívők – magukkal hozván a kisgyerekeket is – buzgón látogatják egészen a feltámadásig, nagyszombat estig.

Nagyszombaton este a keresztény világban körmenetekkel emlékeznek meg arról, hogy Jézus – ahogy azt előre megmondta – harmadnapon, vagyis húsvétvasárnap hajnalán feltámadott halottaiból. Estefelé Csapodon is megkezdődnek a szertartások. Először a templomkertben *tűzszentelést*, majd *vízszentelést* és húsvéti *gyertyaszentelést* tartanak. Utána a *feltámadási körmenetre* kerül sor, melyet nagy ünnepélyességgel tartanak meg napjainkban is. Az eseményt várja a falu apraja, nagyja. Nagy a „készkelődés", főleg abban az útszakaszban, ahol a körmenet elhalad a falu közepén lévő nagykeresztig, majd vissza. A házakat kimeszelik, felsöprik az utcát, pucolják az ablakokat, felrakják a szép függönyöket. Az ablakokban gyertyákat gyújtanak, napjainkban több helyen már „villanygyertyák" égnek. A körmenet rendje: elől viszi a keresztet az egyházelnök, mellette két lány a matyózászlókkal. Utánuk a fiú- és leánygyerekek vonulnak sorban, majd az alleluja szobor, melyet egy testületi tag visz, mellette ketten a kis búcsúzászlókkal. Ezután a legények és férfiak következnek, utánuk az oltáregyleti

16 *Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.*

zászló, melyet három legény visz. Őket az iparosok és a dalárda zászlóját vivők követik, majd a ministránsok és az ombellát alatt az oltáriszentséggel a plébános vonul. Az ombellátot négy testületi tag viszi, mellettük négy lámpást szintén a testületi tagok visznek. Ezután következnek a nagylányok, a fiatal és idősebb asszonyok. A körmeneten hangzik az ének, zúgnak a harangok, a ministránsok felváltva csöngetnek. A körmenet után a nép bevonul áldásra a templomba. A szertartás végén felhangzik az ének: Örülj örvendetes Szent Szűz, alleluja – ami már hangosan, teljes erőből zeng.

12. Húsvét

Húsvét napján ünnepli a kereszténység Jézus Krisztus feltámadását; a legrégibb keresztény ünnep. Naptárbéli időpontja változó, a 325. évi niceai zsinat határozata alapján a tavaszi napéjegyenlőség utáni holdtöltét követő vasárnap, így március 22-e és április 25-e között van. Csapodon ***húsvétvasárnap*** korán reggel volt a hús- és ételszentelés. (Napjainkban a feltámadási ünnepet követően történik a szentelés, mert a plébános nem helyben, hanem Vitnyéden lakik, onnét látja el még Pusztacsaládon is a papi szolgálatot.) A házaktól a gyerekek vitték nagy örömmel a szentelni valót: főtt füstölt lapockát, az erre az alkalomra sütött kalácsot és piros tojást. Ebből reggelizett aztán együtt az egész család, különleges gonddal. Ezeket az ételeket nagyon meg kellett becsülni, egy morzsának sem volt szabad a földre hullania. A lapockacsontot tűzben elégették, de volt olyan ház, ahol a padlásra, a gerendák alá dugták, hogy a villám ne vágjon a házba. „Apám úgy mesélte, »régen a szomogy alá dugták, hogy a villám bele ne vággyon a házba.« A szomogy szó jelentését sokáig sehol nem találtam meg. Nemrég olvashattam Timár Lajos Kenyeretlen Vitnyéd című, 1993-ban kiadott könyvét, amiből megtudtam, hogy a szomogy alja a padlásnak a tornác (gádor) fölötti részét jelenti.”[17] Másutt általában sonkát fogyasztanak húsvétkor, és sok helyen ismeretlen a kalács hússal fogyasztása is. Márpedig a kissé édes kalács a megfőzött füstölt lapockával, tojással, tormával különleges gasztronómiai élményt jelent.

A húsvéti lapocka kaláccsal a legjobb

A húsvéti ünnepeken zeng az ének, az alleluja a templomban. Húsvétvasárnap délután a litánián vesperást (vecsernye vagy vacsora előtti ima) is énekel az énekkar. A litánia után egy kis koccintásra, borozásra kerül sor a plébánián az énekesek, „dalárdatagok” részvételével (1980-as, 90-es évek).

Egy időben, az 1980-as évek végéig szokás volt Csapodon is a Krisztuskeresés. Húsvétvasárnap reggel pár asszony összejött a templomkertben lévő nagykeresztnél, majd bevonultak a templomba és ott énekeltek, imádkoztak.

17 *Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.*

A húsvéti ajándékozás régi keletű. Ajándékozták egymást a rokonok (Krisztus jelképeként pirostojással), a szülők, nagyszülők, keresztszülők a gyerekeket. Az ajándékot hozó húsvéti nyúl hiedelme és hagyománya azonban – német hatásra – csak a XIX. században terjedt el hazánkban.

Csapodon a gyerekek szokásos játéka volt húsvétkor a „tojásvágás". Az 1950-es, 60-as években ez úgy zajlott, hogy a gyerekek egyike letett egy tojást a földre, a vágásra vállalkozó dobásonként 10 fillérért megkísérelhette, hogy öt lábfej távolságról egy fémpénzt belevágjon a tojásba. A pénznek bele kellett állnia és bent kellett maradnia a tojásban, ha csak „megsebezte", az nem számított találatnak, de a sebzés ellenében újra dobhatott, amiért nem kellett fizetni. Ha a pénz benne maradt, akkor „elvágta" a tojást, amit annak eredeti tulajdonosa megkísérelhetett – természetesen dobásonként 10 fillérért – „visszavágni", utána újabb revans már nem volt szokás. A győztes, ha még ehető volt az esetleg már többször sebzett, elvágott és visszavágott tojás, elfogyasztotta azt. Hol egyiknek, hol másiknak persze néha keserű volt a szája íze, attól függően, hogy nyert vagy veszítetett, kevés pénzért vagy aránytalanul sokért sikerült el- illetve visszavágni a pirostojást. Vágópénzként akkor legtöbbször 2 Ft-ost használtak, de voltak speciális megoldások is. Ilyen volt a réz 20 filléres – amiből csak kevés volt forgalomban, és fizetőeszközként már nem volt használható – élesre reszelve, köszörülve, hogy könnyen hatoljon a tojásba.

Korábban nem a gyermekek, hanem a lányok és a legények játéka volt Csapodon a tojásvágás. ***Húsvéthétfőn*** délután összegyűltek, a lányok vitték a korábban már megfestett pirostojásokat. Ezeket lerakták a földre, a legények pedig próbáltak a tojások közepébe pénzt belevágni. Ha sikerült, akkor a legény megkapta a leánytól a tojást. A játék alkalmat kínált arra, hogy jelzéseket adjanak egymásnak lányok és legények, hogy a legények bizonyítsák ügyességüket, életrevalóságukat, hogy barátságok, szerelmek szövődjenek.

Húsvéthétfőnek hajdan más volt a neve. Vízbevető, vízbehányó hétfőnek nevezték, ami arra utal, hogy valaha nem locsolták, hanem megfürösztötték, „szó szerint vízbe hányták"[18] a lányokat. A szokás aztán fokozatosan szelídült öntözéssé (vödörrel, szódásüveggel), majd szagos vízzel, kölnivel locsolássá, ami előtt illik már locsolóverset is mondani. A lányok szívesen fogadták, tűrték az öntözést, mert azt tartották, hogy akit nem öntöznek meg, az pártában marad. A locsolás jutalma az étellel, itallal kínálás mellett a piros- és a hímes tojás. „A hím szó díszt, díszítő mintát jelentett"[19], mely díszek gyökere azokban az ősi varázsjelekben keresendő, melyeket valaha a varázslók írtak. „A tojás ősi termékenységszimbólum, a keresztény egyházi szimbolikában a feltámadás jelképe"[20], már a XII. században szentelték húsvétkor. „A leggyakrabban használt szín a piros"[21], melynek védőerőt tulajdonítottak. Egyes feltevések szerint Krisztus vérét jelképezi. A húsvéti tojások festésére természetes anyagokat használtak. Leggyakrabban a hagymahéj levét, sárga színt a vadalmafa héjából, zöldet a bürökből, kéket a lencse levéből nyerhettek. A húsvéti tojást többféleképpen díszítették. Leggya-

---

18 Bogdán István: Régi magyar mulatságok 70. o. Magvető Könyvkiadó · Budapest, 1978.

19 Ugyanott 70. o.

20 Jeles napok, népszokások – Naptár 2016. Rosalianeum Kft., Sopron.

21 Ugyanott.

koribb volt, hogy viasszal felvitték rá a mintát. Amikor a viasz megkötött, megfestették a tojást, majd a viaszt letörölték róla. A viasz által fedett helyeken a tojás fehér, másutt színes (piros) lett. Egyszerűbb díszítési mód, amikor a tojásra levelet tapasztanak, úgy festik meg, és a levél erezete adja a mintát. (Újabban nejlonharisnyába teszik a tojást, rajta a levéllel, ami így nem tud elmozdulni, és úgy festik meg.)

Érdekes, hogy Csapodon – legalábbis a mi ismereteink és eleink emlékezete szerint – nem volt szokás a locsolkodás, az csak az utóbbi évtizedekben terjedt el. Korán reggel mennek a fiúgyermekek a lányos házakhoz. Kölnit visznek magukkal, majd versmondás után a lányok, asszonyok fejére öntenek egy keveset. A legismertebb gyermek locsolóvers:

Zöld erdőben jártam, kék ibolyát láttam.
El akart hervadni, szabad-e locsolni?

A locsolásért cserébe tojást, pénzt kapnak, majd mennek a következő házhoz. A gyerekek általában két-háromfős csoportokban járnak. Nemcsak a gyerekek locsolnak azonban, hanem a legények is, de ők nem csak kölnivel, hanem inkább vízzel, szódavizes üveggel öntözik meg a lányokat, asszonyokat. Divatos már az is, hogy a szomszéd falvakból is átjönnek autókkal a legények, és locsolják a lányokat, persze elég pityókás hangulatban. Ilyenkor aztán van nagy sikongatás a lányos házaknál. Számtalan vers születik és van forgandóban ilyenkor. Húsvétvasárnaptól már ismét szabad táncolni, mulatozni, bálokat rendezni, lakodalmakat tartani. A húsvéti bált, locsolóbált Csapodon is megrendezték és megrendezik.

A húsvét utáni első vasárnap az úgynevezett ***fehérvasárnap***. Neve onnan ered, hogy az őskeresztény ség idején a húsvétkor megkereszteltek ezen a napon fehér ruhába öltöztek, a keresztszülők pedig megvendégelték őket. Ekkor volt szokás a komálás, mátkálás, komatál-küldés. Másnap, hétfőn fejeződött be a húsvétolás. Ez a „tojások összeütésének napja”[22] volt. A legények páronként ütötték össze a húsvétkor kapott tojásokat. Akié épen maradt, az hosszú, sikeres életet remélhetett. Nem tudunk arról, hogy Csapodon ennek lett volna hagyománya.

13. Szent Márk napja

Április 25-e Szent Márk evangélista ünnepe és a búzaszentelés napja. Ahogy másutt, úgy Csapodon is ezen a napon körmenetben vonult ki a falu népe a pap vezetésével, zászlóval és kereszttel, a Mindenszentek litániát énekelve, imádkozva a jó termésért, az első búzatábláig. Itt a pap megáldotta és megszentelte a vetéseket, a szenteltvízzel hintett a négy égtáj felé is. Ezután énekszóval, tedeummal vonultak vissza a templomba. Ezt a szokást a hatalom az 1950-es években tiltotta, így csak a templomokban tartották meg – jelképesen egy marék búzát szentelt meg a plébános. A rendszerváltozás (1989-90) után a hagyomány újraéledt, az 1990-es években újra szokásba jött.

14.Keresztjáró napok

Az áldozócsütörtököt megelőző három napon egy-egy út menti kereszthez, Mária szoborhoz ment körmenet; a résztvevők imádkoztak, énekeltek, könyörögtek valamilyen

22 *Bogdán István: Régi magyar mulatságok 74. o. Magvető Könyvkiadó · Budapest, 1978.*

nemes célok, szándékok Isten általi támogatásáért. Ahogy a búzaszentelő körmenet, úgy ez is megszűnt hatalmi, politikai nyomásra, csak a rendszerváltozás (1989-90) után éledt újra. Csapodon az első nap a Ciráki utcában lévő Szentháromság szoborhoz, második napon a Fájdalmas Mária szobrához a falu vége felé, harmadik napon a falu közepén lévő kereszthez megy a körmenet. A környéken lakók is ezekre a helyekre „összemennek", szépen kidíszítik, virágozzák a szobrokat, szinte oltárszerűen.

15. Áldozócsütörtök

Ez a nap Jézus mennybemenetelének ünnepe, a húsvét utáni negyvenedik nap, a Megváltó e földön töltött életének zárónapja. (Az írás mondja, hogy Jézus vasárnap támadt fel halottaiból, és feltámadása után negyven napig társalkodott még tanítványaival. A negyvenedik nap pedig, melyen – a Jeruzsálem közelébe eső Betánia mellett, tanítványai szeme láttára – testével és lelkével a mennyekbe ment, csütörtökre esik.) Áldozócsütörtöknek valószínűleg azért hívják, mert a katolikus hívek – a megelőző három keresztjáró napon a mennybemenetel méltó megünneplésére felkészülve – ezen az ünnepen nagyobb számban járulnak az Úr asztalához. E mellett a húsvéti gyónást és áldozást e napon teljesíthetik azok, akik annak bármely oknál fogva addig nem tettek eleget.

16. Pünkösd

A pünkösd a húsvétot követő 50. napon, másként mondva a húsvét utáni hetedik vasárnapon és hétfőn tartott ünnep, melyen a kereszténység a szentlélek kiáradását ünnepli. A karácsony és a húsvét után a legnagyobb ünnep. Időpontja a húsvét függvényében május 10-e és június 13-a között lehet. A pünkösdi szokásokban számos ősrégi szokás és hiedelem őrződött meg, kapott új jelentést. A régi görög, latin, illetve germán, szláv tavaszünnep és a nyárkezdő júniusi ünnepek tagolódtak be a pünkösdi népi ünneplésbe.

Pünkösdi királyné járás (1952)

Csapodon a régi időkben az öltözködéssel, a ruha színével is kifejezték az ünneplést. Ilyenkor a lányok, menyecskék, fiatalasszonyok piros ruhában, kendőben vagy kötényben mentek a templomba. Az 1950-es évek végéig szokás volt a pünkösdi királyné járás (királyné-hordozás), úgy mondták: „pünközsdi királnézés". Pünkösdvasárnap délután jártak házról-házra az iskolás leánykák. Hatan szokták járni, ruhájuk különböző színű (piros, rózsaszín) volt, a királynén viszont – akinek szépnek és komolynak kellett lennie – fehér ruha, a fején koszorú, imára kulcsolt kezében rózsafüzér volt. Négyen a feje fölött, többnyire kasmírból készült, nagy piros kendőt (csobakot) tartottak baldachin módjára. Egy kislány

– a kasszás – karján pedig kosár volt, ebbe gyűjtötték a tojást, pénzt. Így vonultak az utcán is. A ház udvarára lépve köszöntek, dicsértessék a Jézus Krisztus, és rákezdtek az énekükre, mondókájukra:

Elhozta az Isten piros pünkösd napját,
mi is meghordozzuk királynénk asszonyát.
A mi királynénkat nem is anya szülte,
hanem a hóharmat rózsából nemzette.

Ezután kezüket csípőre téve apró lépésekkel körbetáncoltak és ezt énekelték:

Gilice, szívem, gilice,
ülj föl az ágyam szélére
fehér galamb képébe.

A háziak ilyenkor felhajtották a kendőt és azt mondták: hú, milyen szép királynétok van! Aztán még sok mindent mondtak, kérdeztek, néha még bele is csíptek, hogy megnevettessék a királynét. Neki azonban komolynak kellett maradnia, nem volt szabad nevetnie, amiben ősi avatási próbát sejthetünk. Amelyik nem nevette el magát, azt igazi királynénak mondták, majd a kosárba tették adományukat, a kislányok pedig elköszöntek és mentek egy házzal odébb. Sajnos ez a szép szokás már megszűnt, bárcsak újraéledne…

Katona Imre két másik, hosszabb változatot közöl a királyné-hordozásra. Az egyik:[23]

Elhozta az Isten
piros pünkösd napját,
mi is meghordozzuk
királnénk asszonyát.

A mi királnénkat
nem is anya szülte,
hanem a hóharmat
rózsával nemzették.

Öreg embereknek
csutora borocska,
öreg asszonyoknak
porhanyó pogácsa.

A szép legényeknek
két szál rozmaringjok,
a szép leányoknak
gyöngyös koszorujok.

A szép menyecskéknek
utcán az ülése,
kis gyermekeknek
porban heverések.

Gilice, szívem gilice,
ülj föl az ágyom szélire,
fehér galamb képibe,
dongós darázs fészkibe.

A másik változat a 3-5. versszakban tér el:[24]

Öreg asszonyoknak
porhanyó pogácsát,
öreg embereknek
csutora borocskát

A szép legényeknek
két szál rozmaringot,
a szép leányoknak
gyöngyös koszorujok

A szép menyecskéknek
az utcán ülését,
a kis gyermekeknek
porban heverészést.

Valószínű, hogy valaha választották (a lányok maguk közül kiválasztották) a pünkösdi királynét. A királyné-hordozásban az ősi, mágikus szokásokon túl már a keresztény szellemiség, a Szentlélek eljövetelének misztériuma jutott kifejezésre.

23 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában, 367. o. Bíró family 2003.*

24 *Ugyanott, 367. o.*

17. Úrnapja

Úrnapi sátor

Hazánkban pünkösdvasárnap után két héttel tartják, az egyik katolikus főünnep, teljes nevén az Úr Testének és Vérének Ünnepe. Ezen a napon úrnapi sátrakat állítanak Csapodon is a település négy pontján, amelyekhez a szentmise után körmenet indul (az úttesten) ugyanúgy, mint feltámadáskor. A különbség annyi, hogy az ombellát előtt fehér ruhába öltözött kislányok vonulnak, akik kosárkáikból virágszirmot hintenek az útra. A pap a sátraknál felmutatja az oltáriszentséget, mely előtt a hívek énekelnek és imádkoznak.

Az úrnapi körmenetre körültekintően kell felkészülni. A gyerekek virágszirmokat gyűjtenek a mezőről és a kertekből. A felnőttek rendbe rakják a ház környékét; utcát és udvart söpörnek, házat meszelnek, kaput festenek, kaszálják, kapálják, gyomtalanítják a körmenettel érintett útszakaszon a házak előtti területet, az árkokat. A sátor igen alapos, körültekintő munkával készül, besegít abba a rokonság is. A férfiak dolga a sátorfák készítése, a sátor vázának összeállítása, majd befonása zöld ágakkal. Az ágakat szombaton, a nap során mind a négy sátorhoz az egyházközségi képviselők vágják az erdőn, és gondos-

Úrnapi körmenet (2016)

kodnak a hazaszállításról is, az érintett házak hídjára rakják le. Az asszonyok előkészítik az oltárhoz szükséges kellékeket: lemossák az oltárdeszkákat, vasalják az oltárterítőket, törölgetik a vázákat, elővesszik a gyertyákat, villanygyertyákat. Van, amikor a

férfiak már szombaton délután, este megfonják a sátrat. Vasárnap kora reggel aztán nagy a nyüzsgés, a sürgés-forgás, fonják és díszítik a sátrakat. Nagyon gondosan, ízlésesen csinálják, szinte versenyeznek egymással. Az asszonyok dolga a sátrak virággal díszítése és az oltárkészítés. A sok virággal, amit összehordtak tűzdelik, díszítik a sátrak oldalát, tetejét kívül, belül. Elkészítik az oltárt, felrakják rá a terítőket, vázákat, gyertyatartókat. Régebben szokás volt, hogy az úttest mindkét szélére virágcsíkokat raktak. Mostanság azonban a nagy autóforgalom miatt ezt elhagyják, csak a hídtól a sátorig vezető út két szélét díszítik így. Az ablakokat is feldíszíti mindenki virággal és gyertyákkal. Hagyományosan a Fő utca déli oldalán Horváth Lajosék és Adorján Gyuláék (Tarr család), az északi oldalon a Bella család (Jolánék) és a plébániahivatal előtt épülnek meg a sátrak az érintett családok önzetlen vállalásával.

Úrnapi körmenet (2016)

Katona Imre így írja le a sátorkészítést: „A sátrak ugyanúgy készültek, mint régen a falu gerendavázas, sövényfonású házai. A sátor keretét karvastagságú, vagy még ennél is vastagabb gerendákból alakították ki. A négy sarkot egy-egy Y végű vastagabb gerenda alkotta, amelyeket 50-70 cm mélyen leástak úgy, hogy az Y-os rész maradt felül. Ezeken csak valamivel vékonyabb rudakat vetettek át. Ezzel a sátor váza elkészültnek volt tekinthető. A tetőrészen, hogy kisebb gallyakat is felhasználhassanak, mintegy negyven-ötven centiméteres közönként vastagabb gerendákat vetettek át. Az oldalrészek is ezzel a megoldással készültek. A boronához hasonlóan, különböző magasságokba karvastagságú rudakat helyeztek, hogy ezek közé a hosszabb és rövidebb gallyakat befűzhessék. E rudakat a befűzött gallyakkal fogatták le, amivel elérték, hogy a sátor összeállításánál nem kell szöget vagy drótot, de még madzagot sem használniuk."[25]

Regős Frigyes plébános idején volt úgy, hogy úrnapi körmenetkor az utca egyik felén mentek a férfiak, a másik felén a nők, középen az úttesten vonultak a kereszttel, a zászlókkal az egyházközségi képviselők és az ombellát alatt az oltáriszentséggel a pap. A második úrnapi sátor után aztán csere volt, egyik oldalról átmentek a másikra, és úgy folytatódott a körmenet vissza a templomig.

25 *Ugyanott, 368. o.*

Régen szokás volt, hogy a templomból hazafelé menve a hívek kiszedték a sátrakból a virágokat, törtek a gallyakból és hazavitték azokat, mert azt tartották, hogy a szent virágok és gallyak megvédik a bajtól, veszélytől a családot, a házat, a jószágokat.

Az úrnapi körmenetet napjainkban is nagy buzgósággal szervezi az egyházközség. Az emberek ragaszkodnak hozzá, a falu hagyományai közé tartozik, hogy azon sokan vesznek részt hitük és együvé tartozásuk kifejezéseként.

18. Búcsú

A csapodi templom védőszentje Antióchiai Szent Margit (275?-304) szűz és vértanú. Tiszteletéről és a templom meglétéről már 1359-ből írás tanúskodik. A szent tiszteletét azonban jóval előbb a szentföldről hozták magukkal a keresztes vitézek. Őseink Csapodon a templomot az ő tiszteletére építették. Ünnepnapja július 13-án van. Templomunkban nagy az ő tisztelete, sok ének, ima, külön rózsafüzér hangzik el az ünnepén. A búcsú mindig több napos, hiszen 13-án, a napján és vasárnap, valamint búcsúmásnap is ünnepelnek a templomban. Ilyenkor gyakran hívnak vendégpapot is, aki a prédikációt tartja. Az ünnep liturgikus színe a piros, mivel vértanú a templom védőszentje.

Antióchiai Szent Margit, eredeti nevén Marina, legendája szerint július 13-án halt mártírhalált. Mindössze tizenöt éves volt ekkor. Egy tekintélyes pogány pap leánya volt. Apja nagyon szerette. Anyja korán meghalt, s így Margit vidékre került egy dajkához, aki keresztény volt. Amikor a felcseperedett Margit hazakerült, apja mindent elkövetett, hogy a keresztény hittől eltérítse. Ezt nem sikerült elérnie, ezért elűzte házától. Margit vidéken a többi lánnyal együtt a bárányokat őrizte, amikor meglátta őt Olibrius prefektus, a keresztények üldözője. Megtetszett neki a leány, parancsot adott szolgáinak, tudják meg ki ő, ha szabad, feleségül veszi, ha rabszolga, megadja az árát és ágyasává teszi. A szolgák Margitot a prefektus elé vitték, de ő visszautasította a férfi közeledését. A sértett férfi erre bíróság elé hurcoltatta, mert kereszténynek vallotta magát. A lányt hite miatt megkínozták, tömlöcbe zárták. Az ördög sárkány képét öltve jelent meg előtte, és lenyelte, de Margit a vadállat gyomrában is magasra emelte a feszületet, mire a sárkány gyomra megrepedt, ő pedig kiszabadult. Akkor Margit üstökön ragadta és térdre kényszerítette a sárkányt, aki a pogányság és minden bűn, baj szimbóluma volt. E tette miatt a moldvai csángók a jégverés ellen Margitot hívják segítségül, hiszen az a sárkány műve. Ezért ábrázolják úgy, hogy a sárkányt tapossa. Margit a börtönben győzedelmeskedett a sárkányalakban megjelenő kísértő felett, de hóhéraival szemben védtelen volt. Fáklyákkal égették a testét (ezt ábrázolja a csapodi oltárkép), aztán vizes hordóba vetették, végül lefejezték. Szenvedései láttán pogányok ezrei tértek keresztény hitre. Miután a bakó fejét vette, maga is holtan terült el a mártírnő lábánál. Antióchiai Szent Margit az Ár-

Antióchiai Szent Margit

pád-kor kivételesen tisztelt szentje, aki a „Királyság Patrónája” címet viselte. Kultusza akkor lendült fel igazán, amikor II. András – más változatban Endre – (1176?-1235) szentföldi keresztes hadjáratáról (1217-1218) hazahozta koponyaereklyéjét, ami a szepesi prépostsági templomba (ma Szlovákia) került. Hazai kultuszának része lehetett abban, hogy IV. Béla (1206-1270) Margitnak nevezte el leányát, akit a tatárjárás borzalmaitól való szabadulásáért cserébe Istennek ajánlott. Az Árpád-házi királyleány domonkos apáca, majd maga is az egyház szentje lett.[26]

Csapodon a templomi búcsúhoz szervesen kapcsolódik a világi búcsú. Ilyenkor megújul a falu, takarítanak, sütnek, főznek, készülnek a vendégek fogadására. Valaha a sok hazalátogató révén a lélekszám legalább duplájára, vagy még nagyobbra nőtt. Búcsúkor forogtak a ringlispik, szóltak a sípok, kürtök, a sátrakban hangosan kínálták portékájukat a cukorkások, mézeskalácsosok, játékárusok. Lehetett venni kakasnyalókát, krumplicukrot, bocskorszíjat, vízi pisztolyt, játék pisztolyt (némelyik papírcsíkra ragasztott foszforpontokra csapódó „ütőszegével” még durranni is tudott), babákat és még ki tudja mi mindent. A sátrak között nézelődött és vásárolt az emberáradat. A fiatalok által különösen látogatottak voltak a mézeskalács-árusok, hogy a legények – érzelmeiktől fűtve és pénztárcájuktól függve – kisebb-nagyobb mézeskalácsszívet ajándékozzanak választottjuknak.

A világi búcsú sátrai (2010)

Korábban (1950-es, 60-as, 70-es évek) az volt a jellemző, hogy a céllövöldések, körhintások már négy-öt nappal előbb megérkeztek a településre, búcsú napjának hajnalán, reggelén pedig igen szép számban megjöttek a kirakodó sátrasok, vásárosok is. A búcsú színhelye a Fertőszentmiklósi út és a Fő utca sarkán valaha állt nagykocsma (Ignác kocsma) környékén (dombalja, templom, iskola) volt. Akkortájt három kocsma volt a faluban és azok környékén is voltak céllövöldék, sátrak. Így jobban megoszlott a tömeg a helyszínek között. Egyébként is egy-egy kocsmának megvolt a törzsközönsége. A faluvégi Bella kocsmában a faluvégi legények és az ott lakók szórakoztak. A falu középrészén a Hangya kocsma üzemelt, ide az ott lakók, vagyis a „bevalósi” legények mentek. Az Ignác féle nagykocsmába pedig a másik faluvég és a „Kis” utcai legények jártak. Volt is olykor aztán veszekedés, bonyodalom, mert nem igen tűrték meg az

26 *www.katolikus.hu*

„idegent", a nem odavalót a másik kocsmában. Bizony előfordultak verekedések, alkalmanként még késelések is, főleg búcsúk alkalmából. Erről is híres-hírhedt volt a csapodi búcsú. Ez időben csak vasárnap volt bál, a zenét cigányzenekar szolgáltatta. Az asztaloknál is a cigányok húzták. Sok cigányzenész egyedül, esetleg másod- harmadmagával járta a falut déltájban is, hogy nótát húzzon a háziaknak, amiért cserébe ételt, italt, pénzt reméltek, és általában kaptak is. A mulatozás búcsúmásnap is folytatódott a kocsmákban, egy-egy asztaltársaságban zengtek a magyar nóták, a cigányok pedig csak úgy húzták…

Az 1970-es években a búcsú színhelye a volt Hangya-kocsma, majd az annak helyén épült Birkacsárda és környéke lett, a bálokat is itt tartották. Az 1990-es években aztán a faluház és környéke, valamint a faluház mögött felállított rendezvénysátor (sörsátor) – amiben több százan elférnek – lett a búcsú központja. Ekkor még a templomtól a Birkacsárdáig álltak az árusok sátrai. Az egész falu megtelt ilyenkor autókkal, sok fiatal jött a környék falvaiból is, szinte alig lehetett közlekedni. Ésszerű megfontolásból (költségkímélés) a búcsú előtti napon, szombaton az önkormányzat szervezésében falunapot szoktak tartani, melynek egyik fő színhelye szintén a rendezvénysátor. A különböző amatőr és profi együttesek, színészek, zenészek, énekesek fellépése után bállal zárult a falunap. Másnap aztán a búcsú és a búcsúi bál következett. Az utóbbi években megszűnt a búcsú egykor mindenkit hazahúzó varázsa, és a falunapok is veszítettek vonzerejükből. Kevesebben jönnek haza, akik hazatérnek, azok is inkább családi körben beszélgetnek, esetleg pár percre körülnéznek a búcsúban, vásárolnak valamit a gyerekeknek az árusoknál.

A búcsú azért is emlékezetes nap volt, mert régen ekkor „keresztelték" a fiatal suhancokat legényekké. A „keresztelés" a kocsmában történt. A fiatal „keresztapát" választott a falu „öreg" legényei közül. Az első legénykeresztelő verset mondott, majd ittak a legénysereg egészségére, természetesen a kereszteltek kontójára. A választott „keresztapát" a legény keresztapjának szólította, ugyanúgy, mint a tényleges keresztapját, vagy a bérma-keresztapját, a „keresztapa" pedig keresztfiának őt, és igyekezett segítségére lenni. A legénnyé kereszteléssel „felnőtté" váltat ugyanolyan jogok illették, mint azokat, akik őt legénnyé „keresztelték". „Választójoga" lett és választhatóvá vált a legényseregben, ha erre rátermettségével is rászolgált. Ettől kezdve már a lányokhoz is elmehetett. Aki még nem volt legénnyé „keresztelve", az nem tartózkodhatott az esti harangszó után az utcán, a legények hazaküldték „imádkozni".

19. Kisbúcsú

Ez a nagybúcsút követő vasárnapon volt. Ilyenkor is voltak sátrak, körhinták, céllövöldék, persze kevesebb, mint az előző héten, és este bál a kocsmában. Ekkor is cigányzene volt. Többen úgy tartották, hogy a kisbúcsúk jobbak voltak, mint a nagybúcsúk, mert ilyenkor nem voltak vendégek és idegenek (vagy csak kevesen), tehát a kisbúcsú inkább a falu lakóinak mulatsága volt.

A búcsúi, kisbúcsúi bált mindig a legények szervezték és rendezték meg. Zöld ágakból font nagy sátrat építettek. Ehhez az erdőn vágták a lábakat, az áthidalókat, az oldalfalhoz valókat, így a zöldágakat is, amiből nagyon sok kellett. Mindez nagy munka volt, a búcsú előtti héten minden este a kocsmaudvaron dolgoztak. A fejlődés jele volt,

amikor a sátor tetejére már ponyvát húztak, így a (Pisis) Margitkor bizony néha előforduló eső sem veszélyeztette a bál megtartását. A bált szervező legények fogadtak zenészeket, az ellátásukról is ők gondoskodtak. Ők szedték a belépőt is, ami személyenként általában egy liter bor ára szokott lenni. Ebből fizették a zenészeket. Az ő dolguk volt ügyelni a rendre, többek között arra, hogy ne legyen veszekedés, verekedés…

Említést érdemel a nagyon régi búcsúk idejéből (1920-as, 30-as évek), hogy az első tánc a plébános előtt a plébánia udvarán volt. A délutáni litánia után idementek a lányok és a legények a cigányokkal együtt. Itt perdültek először táncra, nyitották meg a búcsút, majd a kocsmákban folytatták.

20. Szentségimádás (szentségnap)

A falu egyik jelentős ünnepe. Az 1970-es évekig évente két alkalommal, február 17-én és október 19-én tartották, majd az őszit elhagyták. Az 1990-es évek óta a február 17-éhez legközelebb eső vasárnapon ünneplik. Szentmise után a pap elvégzi a „szentségkitételt". A férfiak imaóráját a legényeké, leányoké követi, majd a „Rózsafüzér társulat" tagjai, aztán az asszonyok, majd a gyerekek imádkoznak. Ezt a közös imaóra követi. Utána történik a „szentségeltétel", ami már az esti órába nyúlik. Az ünnepet Csapodon nagy buzgalommal tartják meg a hívők, megtelik a templom, legtöbbször vendégpap is prédikál a misén vagy az imaórán.

21. Elsőáldozás

Az első áldozás egy életre szóló lelki élmény és emlék, az első találkozás a szent ostyában az Úr Jézussal. A gyerekek, a szülők, a rokonság már előre nagyon számítanak és készülnek erre az ünnepi eseményre. Szép, új ruhát vesznek az elsőáldozónak – a kislá-

Elsőáldozók (1956)

nyoknak fehér ruhát, fátyolt, koszorút, a fiúknak sötét öltönyt, bokrétát. A szülők, keresztszülők, nagyszülők ajándékokkal kedveskednek az elsőáldozónak. A templomban is nagy a készülődés, előző napon a szülők takarítanak és feldíszítik az oltárokat. Ezen

a napon délután vagy este történik meg az első gyónás is, ilyenkor a közeli rokonságba tartozók is gyónnak.
Amikor végre elérkezik a várva várt reggel, az elsőáldozót a szülők, a testvérek, a rokonok kísérik a plébánia elé. Innen indulnak harangszóra, kezükben gyertyával, rózsafüzérrel a templomba a pap vezetésével, ministránsokkal, akik a keresztet is viszik. Az oltár előtt sorakoznak fel, hogy aztán a mise keretében magukhoz vegyék az Úr Jézus testét.

Az elsőáldozás nemcsak családi ünnep, hanem az egész egyházközség ünnepe is. Az áldozás után fényképezés történik a templomban. Ilyenkor fénykép készül külön az elsőáldozóról, aztán együtt a családtagokkal, esetleg a plébánossal is. Régebben ezt követően közös reggeli (kakaó, kalács) volt az elsőáldozóknak a plébánián. Manapság otthon családi körben reggeliznek és ünnepelnek tovább. Délután a litániára ismét visszajönnek a gyerekek és szüleik is.

22. Bérmálkozás

A falu igen szép és felemelő ünnepsége, talán még látványosabb, a megszokottnál is gondosabban szervezett, hiszen a püspök vagy annak helyettese jön bérmálni a fiatalokat. Korábban már tízéves kortól, aztán a tizennégy évesek, megyénkben – Veres András megyés püspök döntése alapján – 2020-tól a tizenöt évesek bérmálkozhatnak.

A bérmáló püspök atya fogadtatására nagy a készülődés a templomban és a plébánián. Díszkaput készítenek a testületi tagok és az asszonyok a templomkapuhoz és a plébánia kapujához. Régebben a falu végére is fontak, sőt az utcát is kivirágozták, amerre a püspök elhaladt. Díszítenek a pápai és a nemzeti zászlókkal, ezeket a templomtoronyra is kiteszik.

Egyházközségi tagok az 1956. évi bérmálkozáskor Papp Kálmán püspökkel

Megszervezik a püspök fogadását. A legények a falun kívülre eléje mennek autókkal, korábban motorkerékpárral, kerékpárral, és pár szóval köszöntik. A járműveket persze virággal, színes szalagokkal díszítik. A régi időkben (kb. 1960-ig) még lóháton mentek a püspök elé, úgy fogadták. A lovasok feldíszítették magukat és lovaikat szalagokkal. A lovasok fején „ásztrigán sipka vót árvalányhajjal, fehér bí gatyába és fehér ingbe, fekete lájbiba őtöztek."

A toronyból figyelték, mikor ér a faluba a püspök kíséretével együtt. Megszólaltak a harangok, a „népek" már a templom körül álltak. A püspök a templomhoz érve áldást osztott, amit a hívek letérdelve fogadtak. A templom ilyenkor tömve volt, mert nemcsak a csapodiak, hanem a pusztacsaládiak is itt bérmálkoztak. A háború előtti években pedig sorba ment, egyik éven Röjtökön, a másikon Fertőszentmiklóson, aztán Csapodon volt a bérmálás. Pl. 1922. szeptember 5-én Csapodon volt a bérmálás. Ezen a csapodiak mellett a fertőszentmiklósiak vettek részt. A megyéspüspök „fárasztó őszi bérmakörútján" Csapodon a megbérmáltak száma 654 fő, a győri egyházmegyében összesen 6.800 fő volt.[27]

A templomban is köszöntik a püspököt, a dalárda az „Ecce sacerdos magnus" püspökfogadó éneket énekli. A bérmálkozó lányok rózsaszínű vagy kék ruhába öltöznek, a fejükön koszorú vagy rózsa, a fiúk sötét öltönyt hordanak bokrétával. Napjainkban divatos, hogy a bérmaszülő hasonló ruhát vesz fel, mint a bérmálkozó. Szokás, hogy a bérma-keresztszülő ajándékot vesz a bérmálkozónak. (Az 1950-es, 60-as években a legtöbben karórát kaptak, napjainkban divatos a mobiltelefon, okostelefon.)

Püspökfogadásra készülő csapodi fiatalok

A régi időkben bérmálkozáskor megjelentek a kirakódó vásárosok sátraikkal, még körhinták („ringispik") is voltak, szinte búcsúi hangulat volt. Így természetes volt az is, hogy a bérma-keresztapa a mise után elvitte a keresztfiát a kocsmába egy italra (málnára). Szokás, hogy ilyenkor a bérmagyerek ebédre hivatalos a bérmaszülőhöz.

Bérmálás után a plébánián fogadást rendeznek a püspök tiszteletére, amire az asszonyok sütnek, főznek. Ezen a pap mellett részt vesznek az egyházközségi képviselők, általában a szomszéd falvak papjai és a kerületi esperes. Amikor vége a fogadásnak, az ünnepnek, búcsúzik és távozik a püspök. Autóját eddigre virágokkal feldíszítik az asszonyok, megszólalnak a harangok, így búcsúzik a falu a püspöktől a következő bérmálásig.

27 *Dunántúli Hírlap 1922.09.26.*

23. Búcsújárások, zarándoklatok

„Szent István királyunk óta Szűz Máriának, a magyarok nagyasszonyának pártfogása alatt él nemzetünk. Történelmünk számtalan szép jelét hordozza az ő tiszteletének. Mária tiszteletére szentelték a legtöbb katolikus templomunkat is. Ezek között vannak megkülönböztetett templomok, melyek kegyhelyek, búcsújáróhelyek. Őseink évszázadok óta gyakran mentek ilyen helyekre zarándokolni, búcsút járni, kérni a Szűzanya segítségét bajaikra, gondjaikra, és köszönteni, áldani őt.

A csapodi buzgó nép leggyakoribb és legszebb búcsújáró helyei Máriacell, illetve a kis magyar Máriacell: Celldömölk. Mivel Máriacell Ausztriában van, és eléggé messze, ide ritkábban mentek, de Celldömölkre (Kiscellbe) Mária neve napja körül a nagybúcsúra minden évben és nagyon sokan.

Az Ausztriában, Stájer országban található, immár világhírű máriacelli kegyhely félig magyar. Ismeretes, hogy Nagy Lajos királyunk 1369-ben a török hadak feletti győzelméért és hálából a Celli Szűzanya segítségéért építtette a templomot a középső toronnyal. A templomot később az osztrákok bővítették, de belső berendezésének is több magyar vonatkozása van. Évszázadokon át a magyarok ide is zarándokoltak. Csapodról is mentek a régi öregjeink. Dédnagyanyám is sokat mesélt arról, hogy ő is járt ott. Majd két hét alatt fordultak meg gyalogosan. Kitaposott utakon mentek, át erdőn, mezőn. Szállásuk istállókban, pajtákban volt. Nagy lelki élményt jelentett számukra a zarándoklat. A régi öregek mondása volt: addig meg ne haljatok, amíg Öreg Máriacellbe el nem juttok. Sajnos nem mindig lehetett oda csak úgy elmenni. A világháborúk, Trianon, 1945 után a két világrendszer szembenállása akadályozó tényezők voltak. Az 1980-as évek elején aztán enyhülés kezdődött, ha fedőnéven is, de megindult a zarándoklat a Celli Szűzanyához."[28] A fedőnév a kirándulás volt. Ekkor még a vámosok erélyesen figyelmeztették a kirándulókat, hogy Máriacellből semmilyen tiltott dolgot (pl. Mindszenti hercegprímásról kép, könyv) ne merészeljenek hozni.

A rendszerváltás után aztán már szabadon, mindenféle tiltás nélkül utazhattak a zarándokok. Erről szólnak az alábbi sorok: „Négy busszal mentünk, Vitnyéd, Csapod, Pusztacsalád hívei, összesen 180 fő, Csapodról 75 fő. A zarándoklatot az akkori plébánosunk, Lázár Dezső esperes atya szervezte és vezette. Vagy tíz ministráns fiú is jött velünk, akiket piros-fehér-zöld ruhákba öltöztettünk. A keresztet és a két búcsús zászlót is Csapodról a mi lányaink vitték. Odaérkezve buszunk a város szélén állt meg, majd felsorakoztunk hosszú sorokban. Menetünk a városka utcáján, az út közepén haladt, szinte leállt a forgalom. Hangos magyar énekkel telt meg a város, az emberek integettek. A bazilika elé érve fogadásunkra megkondultak a harangok. Zúgott a kegytemplom hat harangja, közülük a legnagyobbnak a súlya 57 mázsa. Csodálatos érzés volt. Így vonultunk az oltár elé, a tündöklő ruhában lévő Celli Szűzanya elé, és köszöntöttük. Majd esperes atyánk szentmisét mondott nekünk, mely a szentbeszéddel együtt nagyon szép és megható volt. Ekkor Sopronból is voltak ott zarándokok, szintén négy busszal. Szinte magyarokkal volt tele a bazilika. Ők is csatlakoztak a szentmiséhez. Csak úgy zengett az ének! Fájó volt azután a búcsúzkodás e szent helytől és a

28 *Horváth Lajos: Zarándoklatok, búcsújárások elődeink nyomán. Npp - Csapod újság 2013. évi 2. szám.*

Szűzanyától. Este sötétedéskor értünk haza. A buszokról leszállva bementünk a templomunkba hálát adni e csodálatos napért, a felejthetetlen zarándoklatért."[29]

1995. augusztus 30-án két busszal 90 fő indult Vitnyédről, Csapodról, Pusztacsaládról Máriacellbe az akkori plébános, Varga György atya vezetésével. Útközben megálltak a Mariasutson lévő szép kegyhelyen, ahol litániát tartott nekik a plébánosuk, vizet merítettek az oltár mögötti forrásból. Máriacellben szép számú magyar zarándokhoz csatlakoztak. Csornáról például három busszal érkeztek. A közös misét hat magyar pap celebrálta. 2002. október 12-én egy busszal mentek a három faluból Böcskei Győző atya szervezésében. A hideg, esős, majd havazásba forduló idő ellenére maradandó élményben volt részük a zarándokoknak.

Nemzeti színbe öltözött ministránsok

„Az utóbbi években egyre többen mennek gyalogos zarándokutakra. Az országban sok zarándokutat jelöltek ki … Ilyen a Csíksomlyótól Máriacellig tartó Mária út. Ezt választják a leggyakrabban. Községünk határában két zarándokút keresztezi egymást. Az egyik a Szent Márton út: Szombathelytől Pozsonyig. A másik a Gyöngyök útja, melynek útvonala: Mátraverebély-Budapest-Celldömölk-Máriacell. Minden év augusztusában jön egy csoport gyalogos zarándok, akiket a határban és a templomban is fogadunk nagy szeretettel plébánosunk és polgármesterünk vezetésével. Csapodi szalag is kerül a zászlójukra. Az éjszakát a Csalogány táborban töltik, ahol meg is vendégelik őket. Másnap reggel indulnak aztán tovább gyalogosan Hegykő, a Fertővidék irányába, aztán újabb pihenők után Máriacellbe. Mindig jó velük egy kicsit együtt lenni. Elmondják, hogy milyen jó egy időre kikapcsolódni a mai kegyetlen, rohanó, lelketlen világunkból. A zarándokutak főleg mezei, erdei utakon lettek kijelölve, távol a forgalmas, zajos közutaktól, így lehet élvezni az Isten teremtette természetet is."[30]

A kiscelli kegytemplom léte a dömölki bencés apátság történetével függ össze, melynek alapítása 1133-ra tehető. Az apátság kegyszobrával együtt már a törökdúlás, a mohácsi vész előtt is búcsújáróhely volt. Aztán a templom rommá vált, nyomai még ma is láthatók. A szerzetesek a kegyszobrot a Csallóközbe menekítették. Az évszázados megszentelt hely a XVIII. század első felében újra életre kelt Koptik Odó elhatáro-

29 *Ugyanott.*

30 *Ugyanott.*

zásának köszönhetően, aki az apátság élére kerülve idehozatta a Máriacelli Szűzanya mását, melynek kis kápolnát építtetett. Hamarosan több csoda történt itt. 1745-ben egyházi engedéllyel oltárra emelték a szobrot, 1746-48 között felépült a tágas kegytemplom, mely a máriacelli templom mása. Koptik Odó a pápától teljes búcsút eszközölt ki a kiscelli zarándokok számára.

„A mi vidékünkön legáltalánosabb a celldömölki-kiscelli búcsújárás. Ez a szeptember 8. vagy 12. körüli vasárnapon szokott lenni. A régi időkben, 1948-ig, a csapodi buzgó nép mindig gyalogosan ment, de ettől fogva tiltva lett az akkori hatalom által. Szombaton már nagyon korán indultak, főleg a fiatalabbak: lányok és legények is. Vitték a keresztet, a zászlókat. Közelítve dűlőutakon mentek, tudták az utat, falvakba nem is igen tértek be. Azért pihenőket is tartottak, na és útközben énekeltek, imádkoztak. Estefelé értek Kiscellbe a kegytemplomhoz, ahova szünet nélkül jöttek mindenfelől a búcsúsok, az úgynevezett „keresztalják", akiket harangszóval fogadtak. Mindig énekelve vonultak a templomba, bent a kegykápolnát megkerülték (régen térden állva) és elfoglalták helyüket. Ülőhely nem igen volt, hisz tele volt ilyenkorra már a kiscelli Szűzanya temploma. A mellékoltároknál, a lépcsőknél a földre ülhettek csak le, vagy fönn a nagy kóruson, ha akadt valami hely. Csapodról is mintegy százan szoktak menni. Aztán egész este és éjjel misék, imaórák voltak, majd gyertyás körmenet, éjszakai virrasztás. Vasárnap a nagymise volt a csúcspontja a búcsúnak, melyet a szombathelyi püspök mondott mindig, és utána tartotta a körmenetet a városban. Dél körül a sok nép letelepedett a templom körüli parkban, és megette a kis maradék ennivalóját. Közben vásároltak a sátraknál kegyszert, búcsúfiát az otthoniaknak. Fájó szívvel búcsúztak a kiscelli Szűzanyától, majd indult a csapat hazafelé úgy irányítva, hogy sötétedésre érjenek haza, mert a falu végén már várták őket a plébánossal együtt, és körmenetben indultak, mentek be a templomba litániára.

Mikor a gyalogos zarándoklás megszűnt, akkor vonattal ment a buzgó nép. A vonattal aztán már vitték a nagyobb gyermekeket is. Szombaton a kétórai vonattal („sinyautóval"), vagy az ötóraival mentek éjjelre. Nappalra pedig a reggeli ötórai motorvonattal indultak. Meg kell jegyeznem, hogy az utazás sem volt valami kényelmes, hisz Soprontól szinte minden állomáson szálltak fel búcsúsok. Mire Csapodra ért a vonat, ülőhely már nem igen volt, állni kellett Cellig.

Szokás volt választani celli keresztanyát-apát. Inkább a fiataloknak választottak. A keresztelés a kegykápolna háta mögött, a falban lévő nagy szenteltvíztartónál történt. A keresztszülő ezt mondta: »Elfogadlak keresztlányomnak (fiamnak) a kiscelli Szűzanya előtt az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.« És vízzel keresztet vetett (locsolt) a fiatalra, megcsókolták egymást, és kezet fogtak. Ettől kezdve úgy mondták: celli keresztlányom, celli keresztapám… Majd kinn a búcsús sátraknál kis ajándékot is vettek a celli keresztgyereknek: imakönyvet vagy rózsafüzért. A fiúknak idevaló bokrétát, a lányoknak pedig koszorút vettek, amit nagy tisztelettel kitűztek, fejükre tettek a körmenetre és hazafelé jövetre is.

A csapodi búcsúsok közösen mindig vettek egy szép koszorút az itthoni keresztre. A vonatról leszállva mindjárt rá is helyezték. A plébános és az itthoni hívek kimentek az állomásra várni, fogadni a kiscelli búcsúsokat. Sorban álltak, és kereszt-zászlókkal gyertyáikat meggyújtva indultak énekelve a falun végig. Útközben a faluvégi Fájdalmas Mária szobornál és a faluközépen lévő keresztnél megálltak egy rövid imára, a zászló-

kat meghajtották, s indultak a templomba már harangszó mellett megtartani a litániát-hálaadást a búcsújárásért. Persze a szobrot és a keresztet a környéken lakók erre az alkalomra csodásan feldíszítették.

Sajnos 1979-ben megszüntették a vasutat, megszűnt a vonatközlekedés, így a búcsújárás is ebben a formában."[31] A vonat helyett buszközlekedést vezettek be, ami sem menetrendjével, sem szállítási kapacitásával nem felelt meg a zarándokoknak. Páran azért így is eljutottak, voltak, akik autóval mentek. A rendszerváltás után fogadott buszokkal utaztak plébánosaik vezetésével Vitnyéd, Csapod és Pusztacsalád búcsújárói. Napjainkban az önkormányzat falubuszával mennek a csapodiak köszönteni a kiscelli Szűzanyát.

A régi öregek elzarándokoltak még az ausztriai Boldogasszonyba, a ferences templomba, Osliba, ahová szekéren szoktak menni. Jártak még búcsúra Csatkára, Sümegre, Fertőszentmiklósra a Szeredi kápolnához a Fájdalmas Máriához, Röjtökmuzsajra a röjtöki Szűzanyát köszönteni, Kapuvárra a ferences búcsúra. Páran a mai időkben is elutaznak Győrbe a vérrel könnyező Szűzanya kegyképéhez, Sopronba a domonkos templomi búcsúra. A három falu zarándoknépe az elmúlt években – külön buszokkal – járt Márianosztrán, Makkosmárián, Andocson, Csatkán, Sümegen, Máriaremetén, Máriagyüdön, sőt külföldön is (Boldogasszony-Rolettó, Lourd, Róma, Czestochowa).

24. A keresztelő

Az újszülött érkezése nagy öröm a családban. Az 1950-es évek végéig az anyák otthon szültek. A szülést a bábaasszony vezette le. Megszületése másnapján – a bábaasszony és a keresztanya – már vitték is a gyermeket a templomba, hogy a pap megkeresztelje. A régi időkben a keresztelés fejében a papnak egy kenyeret illett ajándékozni. Az 1970-es évektől a keresztelőt már vasárnap tartják, hiszen a család, a rokonság ekkor jobban össze tud jönni. A szertartásra általában a litánia után kerül sor. Erre a szűkebb rokonság is elkíséri a keresztelendőt. Régebben addig ki sem vitték a gyereket az utcára, amíg meg nem keresztelték. Manapság pár hét, hónap is eltelik a keresztelésig. A keresztelés után nagy eszem-iszomot tartottak és tartanak, melyre általában a plébánost is meghívják.

Szép, ma is élő szokás Csapodon a ***„paszita"***. A közeli rokonok, testvérek, keresztszülők, barátnők a szülés utáni napokban (mikor már megjöttek a kórházból) finomságokkal kedveskednek a kismamának és családjának. Régebben tyúkot, csirkét pucoltan, tortát, kétféle süteményt és egy üveg bort vittek. Napjainkban a paszitában helyet kapnak már mindenféle finomságok, nyalánkságok is (gyümölcs, kávé, konyak, csokoládé, desszertek stb.).

A régebbi időkben divatos volt a keresztelőruha-leterítő a pólya helyett. Ez a ruha a fiúknál kék volt, fehér csipkével vagy kivarrással szegélyezve, a lányoknál pedig rózsaszínű. Ugyancsak régen szokás volt, hogy a szülés és a keresztelő után pár héttel az édesanya az újszülöttel elment a templomba (erre általában a vasárnapi litánia utáni időpontban került sor), hogy hálát adjon Istennek a születésért. Ilyenkor a pap is fo-

---

31 Horváth Lajos: Zarándoklatok, búcsújárások elődeink nyomán. Npp - Csapod újság 2014. évi 1. szám.

gadta őket, és imádkozott a gyermek fölött a nagyoltár előtt. Ez a szokás abból következett, hogy Jézust is 40 nap után bemutatták a templomban.

25. Ismerkedés, eljegyzés

„Régen a falubeli fiatalok az iskolai és templomi együttléten, ismeretségen túl elsősorban csak a búcsúban és a bálokban »jöttek össze«. A … bálokon a lányok és a fiúk külön helyen álltak (a lányokkal rendszerint a »leskelődő« anyukák is kísérők voltak). A legények innen kérték fel őket táncra. A mulatság után hazakísérték a fiúk a lányokat, a kapuban rendszerint még jó ideig beszélgettek (de a szülők itt is figyelték őket!). A házba bemenni csak akkor szabadott, amikor az udvarlás komollyá vált. A fiatalok vasárnap délután a litánia után csoportosan sétálgattak, szórakoztak. A komoly udvarlót először szombaton és vasárnap, később más napokon is beengedték a lányos házba. Péntek kivétel volt, ugyanis a falusi szólás szerint »megkoszosul, aki pénteken jár a lányos házba«."[32]

Szokás volt Csapodon a szerenád. Páran a legények közül késő este összeálltak és elmentek a szívüknek kedves lányok sötét ablaka alá szép nótákat énekelni, azokkal üzenni, reményüket kifejezni, hogy bimbózó érzelmeik viszonzásra találnak. Ilyenkor a szerenád címzettjének illett gyertyát gyújtani, ezzel jelezni, hogy az érzelmes dalokat szívesen, vagy legalábbis udvariasan fogadta. Ha a kapcsolat mélyült, a szerenádok egyre gyakrabban ismétlődtek. Sajnos a mai legények nem gyakorolják e kedves szokást.

„A házasságkötést előkészítő események közül a leánykérés volt az első komoly alkalom. Érdekes, hogy ez a régi időkben nem volt igazán ünnepélyes, inkább megegyezésnek lehetne nevezni. A két család felnőtt tagjai – elsősorban a szülők – megállapodtak az anyagi kérdésekről: ki mit juttat a fiatal párnak, mit adnak a házasságba. Rendszerint földátadásról, állatok juttatásáról, szálláshelyről és egyéb anyagi dolgokról szólt a megállapodás. Régen nem is eljegyzésnek, hanem »összeszerzés«-nek nevezték ezt Csapodon. Ennek keretében – a föld és a vagyon megőrzése érdekében – még rokonokat, sőt az unokatestvéreket is összeszerezték egymással.

A leánykérés alkalmával a fiút a kereszt- és bérmaszülei kísérték el a lányos házhoz. Ők kérték meg ünnepélyesen a leány kezét a szülőktől. Ez az esemény az idők folyamán (kb. a múlt század közepéig) egyre ünnepélyesebbé vált. A régi szokás szerint a lány egy cifra-rojtos kendőt ajándékozott a vőlegénynek, amelyet ő az ünnepeken köteles volt nyilvánosan viselni. A kendő egyik sarka a nadrág zsebébe volt tűzve, a többi része lefelé lógott a csapodi csizmanadrágos vőlegényen. A leánykérés alkalmával a két család és a részvevők rendszerint megállapodtak az esküvő és a lakodalom időpontjáról, kiosztották az előkészítés feladatait. Az esküvőt azután bejelentették a falu plébánosának, aki három vasárnapon a nagymisén kihirdette egybekelésüket. A régi időkben az esküvő hétköznap (kedden, szerdán) szokott lenni. A 20. század közepétől lett a szokásos időpontja a vasárnap vagy a szombat délután."[33]

---

32 *(Erdőző) Horváth Antal: Csapod népszokásai – Ismerkedés, eljegyzés. Npp - Csapod újság 2009. évi 1. szám*

33 *Ugyanott.*

26. Az esküvő és a lakodalom

A 19. század végén, a 20. század elején – a régi öregek elmondása alapján – az esküvő és lakodalom napján a vőlegény két férfi (a násznagyok), a kísérő asszonyok és egy vőfély (érdekesség, hogy Csapodon vőfénynek ejtették) társaságában elindult a menyasszony házába, hogy kikérjék a menyasszonyt. A kikérés után indult a menet a templomba. Esküvő után a vőlegény a maga rokonságával, vendégeivel a maga házába ment, a menyasszony pedig az övéivel a szülői házba. Estig külön tartották a mulatozást mindegyik helyen. Ezt úgy is mondták, hogy az ifjú embernél mulattak, az ifjú asszonynál búsultak. Közben a férfiak „haza is léptek" megetetni az állatokat.

Este az ifjúember két tanúja elment az ifjúasszony házába, hogy valami jelet hozzanak („rongyért mentek"). Megérkezve így köszöntöttek be: *Társuraim! Emlékeznek-e arra, hogy a mi vőlegényünk eljegyezte magának e házban nevelkedett lányt ....., aki a mai napon elfogadta, hogy hitvese lesz a mi vőlegényünknek. Társuraim! Emlékeznek-e arra, hogy Noé apánk a bárkából kibocsátott egy galambot, hogy vigye meg a víz apadásáról a jelentést, de az vissza nem tért. Harmadnapra kibocsátotta a másikat, az megvitte a jelentést. Azért tehát mi is meg szeretnénk vinni a mi vőlegényünknek a mi menyasszonyunktól.* A mondóka után átadták a „rongyot" egy nádszálra kötve. Ekkor a követek visszatértek a vőlegény házába. Az emberek az utcán lesték őket, és mondták egymásnak, „Viszik a rongyot!"

Lakodalmas menet (1960-as évek)

Miután a jelet átvette a vőlegény, elindult a menet a menyasszonyért, akinek a háznépe az ajtóban várta őket. A vőlegény keresztapja így szólt: *Először követek vagyunk az Atyaistentől, másodszor a Fiúistentől, harmadszor a Szentlélekistentől, negyedszer ..... vőlegénytől, aki a mai napon a szent oltárnál elfogadta, hogy hitvese lesz a menyasszony. Azért kérem a tisztelt násznagyurakat, hogy az eljegyzett menyasszony adassék kezére, mert oly nagy erőhatalommal jöttünk, hogy ellenkező esetben nagy hatalmunk által is kezére fogjuk keríteni.* A fenyegetésre a kiadók így válaszoltak: *A mi hatalmunk nagyobb, mert mink állunk belül. A mi hatalmunk nagyobb, mert mink többen vagyunk.* Ez után sok mindent kérdeztek a kikérőktől. *Mi a házszámuk? Van-e rózsafüzérjük? Kit keresnek? Honnan jöttek?* Erre azt mondták, hogy Bácskából, és három nap „gyüttek". Arra, hogy mit keresnek, azt felelték, a menyasszonyt. A kiadók

erre azt mondták, itt nincsen. Erre a keresők ráfelelték, hogy *„Hászen itt kaptunk jelenséget! Majd megkeressük. Van nekünk olyan madarunk, aki azt megtalálja."* A vőfélyt szólították: Vőfély, keresd meg a menyasszonyt! A vőfély erre bement, kipöndörített 5-6 leányt és sorban kérdezte: ez az? A tagadó válaszra a nyoszolyót vagy egy asszonyt pöndörített ki. Ez a menyasszony? A vőlegény emberei azt mondták, ez már formázza. Végre a vőfély kihozta az ifjúasszonyt, háromszor megpöndörítette, és megkérdezte: *Vőlegény uram! Ez az igazi menyasszony először jegyesül, másodszor gyűrűsül, harmadszor hitvesül? Ez az, válaszolta az ifjúember, és belekarolt."* (*RF*) Következett aztán a menyasszony búcsúja, az átvonulás a vőlegény házához. Ez és a lakodalom további része az 1980-as évek végéig a kialakult hagyományok szerint zajlott. A következőkben e részleteket mutatjuk be.

„Miután kitűzték a fiatalok egybekelésének időpontját, mindjárt megkezdődött a tervezés, szervezés. Fontos volt például, hogy mekkora a rokonság, őket meg kellett hívni az esküvőre, lakodalomba, bár, ha nagyon sokan voltak, azt is el kellett dönteni, hogy meddig terjedjen a meghívottak köre. A rokonokon kívül a barátok, barátnők is fontos meghívottak voltak. A fő szerepeket (tanúk, vőfélyek, koszorúslányok, sütőasszonyok, szervezők) időben kiosztották, majd a két család külön-külön elintézte a lakodalmi meghívásokat.

A lakodalom előtti héten egyik este a barátaival a vőlegény legénybúcsút tartott valamelyik kocsmában. Ezen nagy ivászat és vidám dalolás kíséretében a férjjelölt jelképesen elbúcsúzott a legényélettől.

A lakodalomban az ételeknek, a süteményeknek rendkívül gazdag választékúaknak kellett lenniük. Ezért az egyik első feladat volt az esküvő hetében a sütés-főzés megszervezése. Az érintett családok kiválasztották a főszakácsnőt (az erre alkalmas asszonyok közismertek voltak a faluban), aki maga mellé vette a sütőasszonyokat, és valamennyien előkészítették és összehordták a szükséges edényeket, eszközöket. A »nyersanyag« jó része a rokonságtól kapott ajándék volt, sőt a meg sem hívott szomszédok, ismerősök is vittek a lakodalmas házhoz efféle ajándékokat. A lakodalmas héten tehát a 10-15 asszony a sütés-főzéshez fogott vidám hangulatban.

Persze a férfiaknak is volt dolguk az előkészületekben. Ők gondoskodtak az italok összegyűjtéséről (ennek zöme bor volt), a vendégek elhelyezéséről, a tánchely kijelöléséről. Ha sok vendég volt, mindkét családnál sátrakat építettek. Korábban ezt zöld ágakból, csalitból fonták össze, később ponyvát használtak a vasvázas sátrak befedésére. A férfiak dolga volt a hús beszerzése, az állatok levágása is.

A régebbi időkben a felkért vőfélyek gondoskodtak a zenészekről: ők kérték fel a népi zenét játszó együtteseket a szereplésre, és ők is fizették ki őket. (Ivánban voltak jeles cigányzenekarok.) Ugyancsak ők szerezték be a koszorúslányok díszes csokrát. A koszorúslányok viszont a vőfélyek bokrétáját és díszzsebkendőjét vásárolták meg.

A sütőasszonyok tehát egy héttel az esküvő-lakodalom előtt szorgalmasan dolgoztak. Először a szárazabb, tovább elálló süteményeket készítették el, később a krémmel töltötteket, majd a tortákat. A tészták közül csapodi specialitás a kalinkó (fonott száraz kalács). Ennek a sütéséhez külön asszonyi tudomány kellett: különleges lisztből készített, finom, ízletes tésztájú kalács ez, amelynek a megfonását is csak kevés asszony tudta jól elvégezni. A megsütött kalinkóból küldtek előre kóstolót az eskető papnak és kántornak – egyéb süteményekkel együtt. Szokás volt az is, hogy a főszakácsnő a kö-

tényéből kis kalinkódarabokat szórt a kíváncsiskodó gyerekeknek, illetve az esküvőre menet a leskelődőknek is dobáltak kalinkódarabokat.

A lakodalom napján az ebéden – az esküvő és a lakodalom délután szokott lenni – már a szűkebb rokonság is ott volt mindkét lakodalmas háznál. A vőlegényes házból az oda meghívottak a szertartás előtt egy órával indultak el ünnepi sorokban a menyasszonyi házhoz."[34] Indulás előtt az elsővőfély elmondta az ideillő verset: *Ma hajnalban alig virradt a reggel, összegyülekeztünk e vendégsereggel. Hosszú az én utam, amelyen indulok, azért jó Istenem tehozzád fordulok. Hisz most válik életem boldogságra, jóra, vagy pedig örökös bánatra, búra. Vőlegény urunknak tehát keressük meg párját, élete virágszálát, kedves menyasszonyát! Induljunk el hát a szentháromság nevében! Ez utunkon vezéreljen bennünket az Isten!*

A menyasszony házához érve először zárt kapukat találnak. Humoros kérdésekre kell felelniük, míg végre megmondhatják, hogy a menyasszonyért jöttek. Akkor eléjük pördítenek egy-két lányt vagy asszonyt, öreget és fiatalt, mire ők tiltakoznak: ez sem az, az sem az. Végre aztán a valódi menyasszony kerül elébük, akit nagy örömmel ismernek fel: ő az, ő az! Következik a vőfély verse: *Vőlegény urunknak az a kívánsága, hogy kedves menyasszonyát kérjem ki számára. Mivel akadályok itt tán nincsenek, szíves kérésemnek tehát engedjenek. Én reménylem és hiszem, vőlegényünkből hű és gondos férj leszen. Szorgalom, jószándék megvan nála, szeretet és jóság útján jára. Bízzátok hát gondjára e virágszálat, akit szeret, kire mindig vágyott! Dicsértessék a Jézus Krisztus!*

Lakodalmas menet (1986)

„Majd azután mindenkit szeretettel fogadnak, és minden jóval kínálnak. Ezalatt készülődik a menyasszony és a vőlegény. A vőfélyek és a koszorúslányok is egymás mellé állnak. Rendeződik az ünnepi esküvői menet, hogy azután elinduljanak a templomba (illetve előbb a községházára a polgári esküvőre)."[35] Indulás előtt a vőfély elmondja az ideillő verset: *Nagy örömmel virradt ránk e reggel, összegyülekeztünk szép számos sereggel. Aztán jöttünk tisztes hajlékukhoz végre, kedves menyasszonyunk tiszteletére. Dicsőség a magasságban Istennek, ki lakik fénylő boldogságban, ki rendelt nekem egy igazi társat, kinek parancsai szerint járjak. Hosszú az én utam, amelyen most indulok, azért jó Istenem, tehozzád fordulok. Lelkem reszket a félelemtől, de még jobban szívem*

34 *(Erdőző) Horváth Antal: Csapod népszokásai – Az esküvő és a lakodalom. Npp - Csapod újság 2009. évi 2. szám.*

35 *Ugyanott.*

a szeretettől. Kedves szülők, testvérek és rokonok kísérjetek az Isten házába, az Úrnak szent templomába. Kérjétek ott az egek urát, értünk imádkozva, adja bő áldását e szent házasságra. Induljunk tehát a szentháromság nevében, e nehéz utunkban vezéreljen bennünket az Isten. Dícsértessék a Jézus Krisztus!"

„A menet felállásában is megvolt a kötelező rend. Elöl mentek a tanúk, a bérma-és keresztapák mindkét részről, majd a menyasszony karolja az első vőfélyt, a vőlegény pedig utánuk megy az első koszorúslányba karolva. Őket a vőfélyek és a koszorúslányok, majd az örömszülők követik. Utánuk a rokonság, illetve a meghívott vendégek sora következik. Az ünnepi menet a kocsiút közepén halad (a „közlekedést" erre az időre leállították), a házakból pedig kitódultak a kíváncsiskodók. A községházánál és a templomnál is sokan várják az ünnepi menetet. – Amikor a templomkertbe érnek, megszólalnak a harangok, benn szól a hangos, ünnepélyes orgonaszó. A bejárattól a plébános vezeti a párt az oltár elé."[36]

„Miután a pap összeeskette a fiatalokat a templomban (ez egykor misével volt egybekötve), a szertartás végén szokás volt az »oltárkerülő«: ekkor a jelenlévők pénzt dobtak a perselybe. A templomból kiérve a gratulálók hosszú sora állt az ifjú pár elé, majd elindult a menet hazafelé. Útközben gyakran virágszirmokat szórtak az új pár fejére. A menethez rendszerint csatlakoztak a zenészek is, így a sok bámuló néző előtt zeneszóra énekkel, vidáman vonultak a menyasszonyi házhoz. (Később divat lett az úton petárdákat durrogtatni.) Hazaérkezvén a vőfélyek és a szakácsnők által elmondott versek után kezdődött az uzsonna, majd ezután a lakodalmi mulatozás és tánc, amely késő estig, a »háromkérés«-ig tartott.

A háromkérés nagyon régi és jellegzetes szokás volt Csapodon. Kifejezte a falu összetartozását, lakóinak osztozását egymás örömében, az ünnepnek nemcsak családi, hanem közös voltát. E szokás szerint a fiatal (még nem katonaviselt) legények estefelé összegyűltek a falu valamelyik kocsmájában, hogy megszervezzék a lakodalmas háromkérést. Ennek két kiválasztott legény volt a főszereplője: a kérő és kísérője. Ők már korábban egyeztették a ceremónia menetét az érintettekkel. A lakodalom estéjén a többi legénnyel együtt énekelve, vidáman vonultak a lakodalmas házhoz. A ház körül összegyűlve már a falu kíváncsiskodói is várták őket. Elöl ment a háromkérő legény, akinek a kezében nemzetiszínű szalaggal átkötött fokos volt; őt követte a kísérő, majd utánuk sorban a legények. Természetesen harsány énekkel, és ezek a dalok a faluban közismertek voltak."[37] Az énekek, amiket énekelni szoktak:

A csapodi réztoronyban kilencet ütött az óra.
Nem ütött az nékem jóra, áll a babám lakodalma.
Én is arra jöttem-mentem el, árva szívem szomorodott el.
Áll a babám liki-lakodalma, de én nem mehetek oda.

Irzik-porzik a csapodi utca,
mikor végig megyek rajta.
Nyílik-nyílik a babám ablaka,
mikor betekintek rajta.

36 *Ugyanott.*

37 *(Erdőző) Horváth Antal: Csapod népszokásai – A lakodalom. Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.*

Nyisd ki babám ablakaidat,
hallgasd meg a panaszaimat,
mert egy gavallérnak sok is a panasza,
nincsen aki meghallgassa.

Réten, réten, sej a csapodi réten,
elvesztettem a zsebbe való késem.
Késem után a páros karikagyűrűmet,
azt sajnálom nem a régi szeretőmet.

Vadkörtefa fehéret virágzik,
az én babám lakodalmast játszik.
Én is ott leszek a lagzijába,
rá se nézek a menyasszony korára.

Utca, utca, hosszi utca a csapodi utca,
utoljára megyek végig rajta.
Utoljára megállok egy háznál,
az én kedves kisangyalom rácsos kapujánál.

„A házhoz érve a kapun énekszóval bevonulnak az udvar közepére (vagy az ünnepi sátorhoz), ott kört alakítva hangoskodnak, hogy elnyomják a lakodalmi zajokat, és magukra irányítsák a figyelmet. Közéjük áll a kijövő első vőfély, és egy ideig együtt énekelnek, utána ő kíséri be a háromkérőket a vendégek közé."[38] Az ajtón belépve a háromkérők vezetője köszön: *Adjon Isten jó estét! Majd az ajtófélfát jó erősen többször megüti a fokossal és mondja: Hadd lészen csendesség. Először is nem más, mint dicsértessék a Jézus Krisztus! Erre felelnek: mindörökké ámen, majd folytatja. Van-e e háznak ura? Urának násznagya? Násznagyának vőlegénye? Vőlegénynek menyasszonya? És az én szavaimnak meghallgatója?* (A résztvevők válaszolnak: „Igen!" A háromkérőt azonban

Bella (Bognár) Kálmán és Kocsis Vilma esküvője (1937)

38 *Ugyanott.*

sokszor zavarják hurrogással, pisszegéssel, kiabálással.) *Uram, uram, násznagy uram, mélyen tisztelt házigazda! A kintlévő legénysereg általam kéreti, mivel ez nálunk ősi szokás, a vőlegény tartozik, s nem más! Mégpedig: három kemence kaláccsal, egy jól kihízott túzokkal (a régidőkben mondták), három (pint) liter borral, és háromszáz forinttal (ha vidéki a vőlegény), és a menyasszonnyal három pár tánccal. Ami minket illet, megkívánjuk, e házban sem kicsit sem nagyot nem bántunk. Áldassék a menyasszony magzattal, dicsérje az Istent érte áldozattal. Mikor a menyasszonyon az első áldás lészen, a vőlegény kocsit vagy bölcsőt tartson készen! Mivel a menyasszonyt holtig eljegyezte, tőle minden búját-baját el is vette. De hagyott is aggságot a legényseregre, a vőlegénynek pedig ne legyen gondja erre. E szólás-mondásom lett volna kegyelmetekhez. Dicsérem az urakat és násznagyokat, te meg vőfély hol vagy? Szólj a hangásznak, hadd táncoljon, aki csak lábon állhat. Dicsértessék a Jézus Krisztus!*

„A mondókák és jókívánságok után a háromkérők megvendégelése következik: ellátják őket étellel, itallal. A főszakács elkéri a fokost a kérőtől; három kalinkót (nagy, kerek, fonott lakodalmas kalács) húz annak a nyelére, és kiviszi az udvarra a fiataloknak és a bámészkodó falubelieknek. Természetesen a bor és a tánc sem marad el; ilyenkor mindenki táncolhat, mulathat. A háromkérőnek az ifjú asszonnyal is táncolnia kell. A kért három táncból természetesen sokkal több lesz. Egy idő után a násznagy leinti a zenészeket; a háromkérők és a kíváncsiskodók hazamennek. A lakodalom folytatódik tovább."[39]

A háromkéréssel kapcsolatban figyelemre méltó egy másik leírás is az 1960-as évek közepéről: „Ami a három a táncot illeti, arról a szokásról van szó, hogy mielőtt a menyasszonyi házból elmennének a vőlegény házába, megjelennek a legények képviselői (manapság eléggé siheder kis legénykék), és engedelmet kérnek arra, hogy – bár nem vendégek – néhányat táncolhassanak. Ilyenkor borral kínálják meg őket, és a zsebeiket teletömik a nyoszolyók süteménnyel. Amennyiben a vőlegény idegen faluból jött, ilyenkor kell neki váltságpénzt fizetnie (manapság néhány száz Ft). Régente ilyenkor bizony sokszor nagy verekedések is támadtak, s a bővérű parasztlegények – különösen, ha valamelyik szerette volna a menyasszonyt magának megszerezni – ugyancsak megkéselték egymást. Még az utolsó években is fordult elő ilyen eset." (*RF*)

A háromkérés után, ha helyiek kelnek egybe, úgy a vendégsereg átvonul a vőlegény házához. Az átvonulás előtt a menyasszony nevében az elsővőfély búcsúzik. A menyasszony azzal ölelkezik, akitől a vőfély búcsúztatja. Az érzelmes szöveg egy változata:

Vajda hegedűnek most némuljon zengése, és a sarkantyúknak is szűnjön a csengése. Mert a búcsúzásnak most lészen kezdése, legyünk csendességben míg lészen végzése. ***Kedves Édesapám!*** *Először is tehozzád szólok, búcsúzó beszédem zokogva indítom. Hálásan köszönöm atyai jóságod, nevelésem körül minden gondosságot. Hányszor hullott értem arcod verejtéke? Nincs ennek száma, nincs annak mértéke. Áldjon meg az Isten mindezekért téged, a földön adjon békét, a mennyben örök üdvösséget.*

Lelkem édesanyám*, aki szültél engem, búcsúszavam tehozzád is zengjen. Ki mindig virrasztottál álmaim felett, ki gondomat viselted, a jó Isten áldjon meg. Hadd hullassam könnyeim ápoló kezedre, hadd boruljak forrón anyai kebledre. Fáradságod meghá-*

39 *Ugyanott.*

lálni én mindig törekszem, érted imádkozva ébredek és fekszem. Habár tetőled másfelé haladok, de mindenkor a te lányod maradok. Kedves Édesanyám, Isten veled!

Áldjon meg az Isten titeket is ***Kedves testvéreim****, kikkel együtt teltek el vidám gyermekéveim. Kikkel megosztottam minden bút s örömöt, jóindulatotokat imával köszönöm. Elmegyek e háztól, ahol együtt éltünk, hol boldogságban volt együtt sok részünk. Kedves szüleinket nagyon szeressétek, gondjaikat mindig enyhítsétek!*

Hajadon pajtások*, szűzvirág leányok, búcsúzásom közben hozzátok is szólok. Nem lesz már köztetek többé maradásom, mert férjem oldalán lesz az én lakásom. Amint ő fújja, úgy lesz a járásom, jaj, de hamar elmúlt az én leányságom. Mihamarabb találjátok meg ti is a társatok, kivel együtt járjátok utaitokat, a boldogság mezején szedvén virágokat. Hogy ez megtörténjen, én is esedezem, szerető leánytársak Isten veletek.*

Kedves ***rokonok, barátok és szomszédok****, búcsúzom tőletek is, a mindenhatónak áldása kísérje életetek. Induljunk tehát békességgel a jó Isten nevében! Dicsértessék a Jézus Krisztus!*

Sok tekintetben rokon a fentivel az alábbi szöveg, mely feltételezhetően az idők folyamán a sok-sok másolás következtében romlott, helyenként érthetősége is csorbult:

„Uram, uram, násznagyuram, egy-két szavam volna kegyelmetekhez, ha meghallgatnák. Először is semmi más, mint dicsértessék a Jézus Krisztus, adjon Isten jó estét! Vajda hegedűnek álljon meg zengése, sarkantyúnak szűnjön meg pengése, mert búcsúzásomnak most lészen kezdése. Legyünk csendességben, míg lészen végzése! Dicsőség Istennek a nagy magasságban, aki lakik az igaz fénylő boldogságban, aki nekem rendelt egy igazi társat, kivel megnyerhetem mennyei országát. Reszketnek ajkaim belső félelemtől, de még jobban reszket szívem sérelmétől. Engedd meg ***jó anyám****, ha megbántottalak és én téged sokszor szomorítottalak. Az Istenre kérlek, bocsásd meg vétkemet, hogy el ne veszítsem szegény lelkemet. Majd kiesik nyelvem megbágyadt helyéről, könnyeim mint patak, úgy folynak szememből, midőn hozzád nyújtom ezen búcsúzásom, kedves édesanyám tőled elválásom. Ó, szerelmes anyám, látom miként indulsz ájulásnak, talán többé meg sem vidulsz, ismerem a te anyai szívedet, ismerem a te asszonyi erőtlenségedet, azt fogod sajnálni, engem mint neveltél, a széltől őriztél. Ó, édes jó anyám, ne epeszd magadat, bocsáss el engem, kedves leányodat. Ha megbántottalak, Krisztus sebeire kérlek, bocsáss meg az ő szent vérére. Isten fizesse meg sok fáradságodat és énmellettem való sok dajkálódásodat. Áldjon meg az Isten ezekért tégedet, és szent országába vigye fel lelkedet!*

Kedves ***leánytársak****, hozzátok fordulok, ha reátok nézek, szinte megújulok, de seregetektől más útra indulok, éppen azért egy kissé búsulok. Nem lesz már veletek többé maradásom, mert férjem házánál lesz az én lakásom. Amint férjem fújja, úgy leszen járásom, jaj de hamar elmúlt az én leányságom. Adjon az Isten nektek is szeretett szívből szeretett hitvestársat, és társaitoktól soha el ne hagyjon.*

Kedves ***testvéreim*** *tőletek búcsúzom, nektek is szívemből ezeket kívánom: az Úr áldása maradjon rajtatok és soha el ne hagyjon, végre az égbe magához fogadjon.*

Kedves alsó, felső ***jószomszédom, rokonaim, barátaim és jóakaróim****, áldjon meg az Isten, szívemből kívánom.*

Vége beszédemnek, immár indulunk, köszönjük a velünk közlött jó akaratjukat és a hozzánk való szívességüket. A mi Istenünktől megmutatott menyasszonyunknak és sere-

günknek szállásadását igen szépen köszönjük. Az itt maradottaknak pedig jó mulatást kívánok." (RF)

A sok sírás-rívással, vigasztalással kísért búcsúztató után az udvaron felsorakoznak a násznagyok, a koszorúslányok a vőfélyekkel, és a többi vendég, köztük a menyasszony vendégei is, aztán elindul a menet a vőlegény házához. A menyasszony és a vőlegény legutoljára indulnak. Útközben énekelnek a vonulók, a menetben cigányok is muzsikálnak. A menyecskék, koszorúslányok hujjogatnak, sikongatnak, mondókákat (köztük vaskosabbakat is) kiabálnak. Ezek közül néhány:

Aki miránk bámészkodik, miközibénk kívánkozik!
Erre, erre, erre be, erre kanyarodjunk be!
Aki kiáll az utcára, nyomórúd a valogába!
Álljanak meg itt a hídon, hadd pisáljon a menyasszony!
Fehér galamb száll a házra, új menyecske jön a házba!

Amerre elvonul a menet a faluban, sokan nézik őket az utcán, pedig már késő este van. Régebben szokás volt, hogy kalinkóval „dobálták meg" a nézelődőket, így ajándékozva meg azokat egy kis lakodalmi kóstolóval. Ha vidékre vitték a menyasszonyt, úgy régebben szekereken ment a lakodalmi menet, elől hintóban az ifjú pár. A hintót és a szekereket, a lovakat szépen kidíszítették virágokkal, szalagokkal. A lovas szekerek vágtatva és énekszóval vonultak a falun végig, a nézelődőknek dobálták a kalinkót nagy hujjogatás közben.

Bella Józsefné (jobbról a 3.) vezényletével elkészültek a lakodalmi torták

A vőlegény házához érve a bejutás nem volt egyszerű. A kapukat ilyenkor bezárták, úgy tűnt mintha nem akarnák beengedni a népeket, nagy huzavona, viccelődés volt soron. A kapun belülről kérdeztek ezt-azt: honnan jöttek, mit keresnek, van-e olvasójuk (rózsafüzérük) stb., míg végül aztán bemehettek. A ház ajtajában (a konyhaajtóban) a vőlegény szülei álltak. Amikor hozzájuk ért az ifjú pár, a vőfély rövid verset mondott: *A mi fáradozásunk nem esett hiába, mert egy drága kincset hoztunk e hajlékba. Fogadják szeretettel, mint kedves gyermeküket! Dicsértessék a Jézus Krisztus!*

Ekkor a fiatalok megcsókolták a vőlegény szüleit. Közben valaki egy söprűt dobott a menyasszony lába elé. Neki ezt fel kellett venni, egy kicsit söpörni vele. Erre többen mondták: No, házias lesz az új asszony. A menyasszony aztán félretette a söprűt, és azt mondta: Most a mulatásnak van ideje, mindenki érezze jól magát! Lassan helyet foglaltak a vendégek a belső szobában, konyhában. Megemlítendő, hogy ha a vőlegény és a menyasszony is csapodi, akkor a menyasszony vendégei elkísérték ugyan őt a vőlegény házáig, de oda be nem mentek, hanem vacsorára visszamentek a menyasszonyi házhoz. A menyasszonytáncra aztán megint eljöttek, de akkor már bementek a házba a mulatozásra.

Következett a vacsora, amit a főszakácsnő (vagy az étekfelhordók valamelyikének) mondókája vezetett be: *„Dicsérettel legyen tele ez a hajlék, legyünk csendességben, hogy beszédem halljék. Férfiak, asszonyok, az asztal meg van terítve, tányér, kanál, kés, villa el vagyon készítve. Jönnek is az étkek mindjárt sorjába', hogy a tisztelt vendégsereg ne várjon hiába. Ha a szakácsné nem hallja, meg is mondom, hogy mi lesz a vacsora. Első tál étel: mogyorós cserjés, második tál étel: gyenge borjúbőgés, harmadik tál étel: vénasszony-nyöszörgés, utoljára pedig üres kocsizörgés. Jó étvágyat kívánok mindenkinek." (RF)*

Vagy egy másik: *Kedves vendégeink, szomorú hír van, a szakácsnővel történt egy nagy baj. Egy kancsó bor akadt a markába, abból nagyot húzott, és most kinn nyög a konyhába'. Ha kérdezzük tőle, hogy mi a baja, csak azt jajgatja, bába, bába. Pedig el kell hívni, ha kívánja, mert különben nem lesz vacsora máma. De mi hasznunk lesz, ha meggyógyul, a kárt már megcsinálta, mert a sodrófát úgy a fazék oldalához vágta, hogy akkora lyuk lett rajta, mint a kályha szája. Én gyorsan odaugrottam és mosogatórongygyal bedugtam. De ez még mind semmi. Képzeljék el, a tepsiben a sült malac életre kelt, az ajtó nyitva volt, azon meg útra kelt. A mákos kalácsot megette a patkány, amit meg nem evett, elvitte a farkán. Így tisztelt vendégek, hasztalan is várnak, jobb lesz, ha hazamennek. Minden jót kívánok!" (RF)*

És íme a harmadik: *„Tisztelt vendégsereg! Nem üresen jöttem, étellel terhelt mind a két kezem. De mielőtt a vacsorához fognak, buzgó imát mondjunk az Úrnak! Hogy én itt sokat ne papoljak, a forró táltól sebet ne kapjak, vegyék el tőlem e forró tálat, mely tovább egy percig sem állhat. Hátam mögött sok asszony vagyon, nekik is süti a tál a kezüket nagyon. Nosza muzsikások, hadd szóljon a viktus, dicsértessék a Jézus Krisztus!" (RF)*

Érkezett aztán a leves, amihez az alábbi mondóka dukált: *„Íme a szakácsnő nem fáradt hiába, mert jóféle leves került a tálba. Ezt a levest pedig úgy hívják, hogy csiga, ilyet nem főznek ám minden lagziba. Nincs ebben kacsa, sem pediglen liba, akinek nem tetszik, szépen elmegy haza. De mielőtt vacsorához fognak, buzgó imát mondjunk az Úrnak!" (RF)* Ekkor mindenki felállt az asztaltól, és elkezdték az étkezés előtti imát. Hogyha ott volt a plébános – akit illett meghívni a vacsorára –, akkor ő kezdte el az imát, illetve áldást adott az ételekre, majd a szakácsnő jó étvágyat kívánt.

Az újabb fogásokat újabb versek vezették be: *„Kedves vendégeink! Itt van a jó mártás, úgy egyenek ebből, hogy bizony mondom, nincs más. Benne van a kakas piros tarajával, hogy a szomszéd ne dobálja többet zsíros kalapjával.*

Itt a finom hús és pecsenye, uborkasaláta is van mellette. Van benne, mely kodácsolt, olyan is mely röfögött, olyan is mely szekér után göcögött. De ne gondolják, hogy nyeríteni is szokott – azt nem –, de tegnap még igát húzott.

Gyönge borjúhús ez, mit hozok tormásan, csak harminc tavasszal járt ki az anyjával. Ezért a tormáért én sokat fáradtam, Magyarország nagy részét bejártam. Ezt a keveset is Maros-tőben ástam, szerencsémnek tartom, hogy reá találtam.

Magyar ember a paprikást is szereti, kivált, hogyha jó sok hússal van teli. A paprikásnak nincsen párja, reá vizet inni minálunk nem járja. Igyanak hát uraim bort is szépen, hisz nagyapáink is ettől lettek vének. Jó étvágyat, egészségükre!

A sütemények, torták előtt: *„Itt a finom, lisztből készült sütemény és torta, nincs ebben sem ánizs, sem kömény, de aki ebből sokat eszik, összehúzza a köszvény. Egyenek uraim, hogy ne vesszen kárba, ne hagyjanak kérem semmit a tálba'! Jó étvágyat!" (RF)*

Régebben szokás volt, hogy a szakácsnőnek pénzt gyűjtöttek. Az adakozásra is mondóka hívott fel: *„Halljunk szót uraim, szegény szakácsnőnk ügyében én instálok (kérek). Bezzeg násznagyurak, most szomorú hír vagyon, a szakácsnő asszony keze sebes, igen nagyon. Szegény a konyhában a kását keverte, jobb kezét a tűz igen megégette. Azért jó uraim, most bugyellárist (pénztárcát) nyissanak, kis bankót, nagy bankót a tányérra rakjanak. Orvosságra neki pénzt adjanak, hogy mérges sebei neki hamar begyógyuljanak." (RF)*

„A vacsora befejezése után jöhet az igazi mulatozás, a dínomdánom, a táncolás, és ez egészen éjfélig tart. Éjfél előtt a menyasszony átöltözik, menyecskeruhát vesz magára (piros ruha, fehér kötény, kendő, kontyba font haj)." (*RF*) Mikor megjelenik a násznép előtt, a lányok rikogatni szokták: *Felkötik a kontyot, alája a gondot!* Közben a koszorúslányok is átöltöznek. A koszorújukat, illetve a rózsájukat a vőfélyüknek adják, van, aki ezt a hajába tűzi. Éjfélkor a menyasszonytánc következik. Az elsővőfély – keze ügyében egy nagy melencével, edénnyel és főzőkanállal – maga mellé kéri az ifjú párt, de legalábbis az új menyecskét, és kezdi a mondókáját: *Szerencsés jó reggelt adjon a szent Isten! Idehallgassanak, mélyen tisztelt vendégsereg! Nagy újság van köztünk, mit közhírré adok. Az éjjel a lányok serege eggyel megapadott, az asszonyoké pedig szaporodott. Még az este látták hajadon lányfővel, most pedig itt áll asszonyos konttyal, főkötővel. Az ifjú asszonyt először én táncoltatom, hogy a lába nem sánta, ezzel megmutatom. Mindenki táncolhat vele egy kurtát, de vigyázzon, le ne tiporja a cipője sarkát! Gondoljunk arra is, hogy drágáért varrták, rakjuk tele pénzzel a menyasszony tányérját! Húzd rá cigány az új párért!* Nagy hujjogatás és taps közepette megkezdődik a menyasszonytánc, amit az elsővőfély kezd a menyecskével, majd sorban jöhet a násznép. Az elsővőfély közben a főzőkanállal veri az edény oldalát és hangosan kiabálja: eladó a menyasszony! Egy-egy vendéggel csak rövid a tánc, hiszen, ha sokan vannak, bizony hosszúra nyúlik a menyasszonytánc, ami próbára teszi az új menyecskét. A cigányok folyamatosan húzzák a csárdásokat. Mennyi pénzt illik dobni az edénybe? Az 1950-es, 60-as években 10-20 Ft-ot, a közeli hozzátartozók 100 Ft-ot adtak. Később 500 -1.000 - 5.000 Ft-ot, a 2000-es években már 2-5-10-20 ezer Ft az illendő a rokonsági foktól is függően. Szokás volt megpróbálkozni a menyasszony ellopásával, szöktetésével is. Ezt persze a vőlegény a barátaival, a közvetlen családtagokkal együtt – élő kordont alkotva – igyekezett megakadályozni. Ennek ellenére, vagy az éberség hiánya miatt néha előfordult, hogy az utcáig, netán a kertig szaladt az új asszonnyal a tolvaj. Ilyenkor az ifjú férjnek

pénzzel vagy itallal kellett kiváltania a feleségét. Miután több ilyen kísérletet sikerül megakadályozni, a menyecskét sem szedték szét, és elfogynak a táncoltatók, utolsónak a vőlegény táncol. Illő dolog, hogy ő a pénztárcáját dobja az edénybe. Az elsővőfély persze ellenőrzi, hogy nem üres-e a tárca. Az új pár egy kicsit hosszabban táncol mint a többiek, majd megcsókolják egymást. A vőlegény az ölébe kapja az új asszonyt a pénzes edénnyel együtt, és elszalad, elvonul vele, miközben a násznép tapsol és kiabál, éljen az új pár! Ők ekkor kettesben „megolvassák" (megszámolják) az összegyűlt pénzt, ami régen az ifjú pár életében a kezdő tőkét jelentette.

Várjuk a násznépet (Göbösmajor, 2019)

A menyasszonytánc után kis pihenő következik, többek között a zenészeknek is, majd a szakácsnők, tálaló asszonyok, no és pár férfi is, akik fehér kötényben pincérkednek, megrakják az asztalokat hússal, kolbásszal, egyéb élelemmel és italokkal. A vendégek eszegetnek, iszogatnak, és folytatódik a tánc, a mulatozás is. Jellemzően vannak olyan szokások is – akár még a menyasszonytánc előtt –, hogy ellopják a menyasszony cipőjét, s a vőlegényre – mivel nem vigyázott a párjára eléggé – büntetéseket szabnak ki. Például a söprűvel kell táncolnia, a menyasszony cipőjéből kell pezsgőt innia stb. Éjfél után az új asszonnyal is szokás tréfát űzni. Ilyen például, hogy egy nyers tyúktojást kell az ifjú férj nadrágjának egyik szárából a másikba átcsúsztatni, átvezetni sok pikáns beszólás közepette. Szokás volt az is, hogy a menyasszonytánc végén nagy tömeg aprópénzt (annak idején 10-20 filléresek tömegét) szórták az ifjú pár lábai elé, amit nekik össze kellett szedegetniük. Szoktak „érkezni" aztán ajándékcsomagok, levelek is muris, kétértelmű dolgokkal. (Pl. egy éjjeli edényt többszörösen egyre nagyobb dobozokba csomagoltak. Az új pár bontogatta, bontogatta azt, majd a végén előkerült a bili, benne hurka formájú barna csokikrémmel.) Az utóbbi időkben jellemző a vonatostánc (Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára…) és a sodrófatánc is (a combok közé szorított sodrófát át kell dugni a partner combjai közé, úgy, hogy az le ne essen). Ezekben a játékokban természetesen részt vesznek a vendégseregből is a vállalkozó kedvűek.

A mulatozás reggelig, világosig tartott. Hajnalban, öt óra körül az utcára is kimentek táncolni, míg a házaknál volt a lakodalom. Igaz, ekkorra már fogyott a násznép, de a kitartóbbak, a mulatósabbak még bírták. Kivonultak az utcára a cigányok is. Következett a vánkostánc az utca kellős közepén. Egymás kezét fogva nagy kört alkottak,

így táncoltak az ehhez illő muzsikára. Egyvalaki a kör közepén járta, kisvánkossal a tarkóján, majd a kiválasztott elé dobta a párnát, amire rátérdeltek és megcsókolták (puszi jobbról, balról) egymást. Akkor a kiválasztott ment a kör közepére, s folytatódott sokáig a játék. Ha valaki többször is kiválasztódott, lehetősége volt arra, hogy akár többször is ugyanannak a lánynak, fiúnak dobja a párnát… A csókolózásokat persze nagy taps és sikoltozás kísérte, szinte felverték a fél falut. Később aztán bent az udvaron folytatódott a mulatozás, a buzgóbbak akár délig is elmulatoztak.

Lassan aztán csak-csak vége lett a lakodalomnak. Az asszonyok takarítottak, újra berendezték a szobákat, a férfiak szétszedték a zöld gallyakból font levélsátrat, viszszavitték a kölcsönkért asztalokat, edényeket. Az asszonyok elrendezték a maradékot, csomagokat készítettek abból és vitték a kóstolót a szomszédoknak, barátoknak, rokonoknak, a férfiak pedig az italokat mentették meg. Az 1990-es évekre ez a házi lakodalom már teljesen megszűnt. A lagzikat a nagyobb éttermekben tartják, általában valamelyik jelentősebb településen a környéken (újabban Göbösmajorban az Ökoturisztikai Központban). Lassan cigányzenészeket sem lehet találni, ma már a dobos, gitáros zene a divat. Koszorúslányok, vőfélyek sincsenek mindig, a verseket sem viszik tovább. Más lett a lakodalmi előkészület is. Sok helyen már inkább megvásárolják a süteményt, kalinkót nem sütnek. Az esküvőt általában szombaton tartják, majd utána a vacsorát (lakodalmat). Az utazás busszal és személygépkocsikkal történik. Ezeket (mint hajdanában a lovaskocsikat) szépen feldíszítik, amerre mennek szólnak a dudák, és dobálják a petárdákat.

27. Halotti szokások, temetés, gyász

Szomorú és fájó megválni a szeretett családtagtól, rokontól, baráttól, szomszédtól, a község bármely lakójától. Ha valaki a családban „halálos beteg", vagy igen öreg, arra azt mondták: „Hát már odaért…". Nagy gondosan felkészítették az utolsó útra. A legfontosabb volt, hogy papot hívjanak hozzá, aki nagy szeretettel meggyóntatta, megáldoztatta, ha még tudott nyelni, és hozzáadta a betegek szentségét, az utolsó kenetet. Ha már haldokolt, akkor összejött a szűk család, halkan beszélgettek vele, ha lehetett, és imádkoztak hangosan. Amikor eljött az ideje, meggyújtották a szentelt gyertyát, az agonizáló kezébe adták, vele együtt fogták, és fennhangon imádkoztak. Erre külön imák voltak, vannak: fájdalmas olvasó, Krisztus sebei olvasó, és Szent Józsefhez is imádkoztak érte. Ha hosszú volt a haldoklás, akkor a rokonságban egy buzgó asszony is imádkozott régi imakönyvekből. Amikor meghalt, az égő szentelt gyertyával keresztet rajzoltak rá, és három kört is leírtak a gyertyával a feje körül, hogy a gonosz lelkeket távol tartsák tőle. Közösen imádkoztak érette, majd előszedték a ruháit és elkezdték öltöztetni. Lehetőleg a legszebbik ruháját adták rá, lábbelit pedig az évszaknak megfelelően, télen pl. csizmát húztak rá. Az állát fehér kendővel szokták felkötni, a kezét imára téve rózsafüzérrel kötötték át. Régebben az öregeket mindig feketébe öltöztették. A férfiak esetében mondás is járta: *„Amellik ruhába' megesküdött vőlegín korába', abba' is temették el."*

A felöltöztetett halottat az első (a szép) szobában ravatalozták fel az ágyon, fehér lepedővel leterítették, az asztalra keresztet tettek, gyertyákat gyújtottak. A házban lévő tükröket fekete ruhával letakarták. Egyvalaki elment a plébánosnak bejelenteni és a

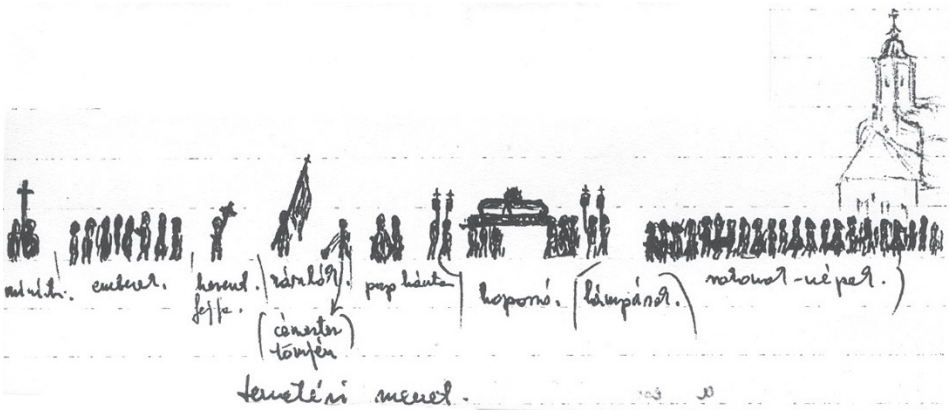

Temetési menet (Horváth Lajos rajza)

harangozónak is szólni, hogy harangozza ki a megholtat. (Az újabb időkben az orvost is ki kellett hívni.) A harangozó a legkisebb harangot húzta meg. Ha férfi a halott, akkor három, ha nő, akkor kettő, ha gyermek, akkor egy versszak szólt. A gyászoló családtagok feketébe öltöztek. A plébánossal megbeszélték a temetés időpontját. Összeült a közeli rokonság és megtervezték, kiket kérnek fel a rokonok, szomszédok köréből halottvivőnek, lámpás-, zászló- és keresztvivőknek, a sír megásóinak és a hantolást elvégzőknek. Ezeket egy közeli rokon, egy fiatalabb asszony értesítette, kérte fel. Ő szólt még a kántornak, az előimádkozónak, megbeszélve a virrasztást is. Közben jöttek a faluból a rokonok, szomszédok, jó barátok a halottas házhoz, beszentelték a halottat, imádkoztak felette, és részvétet nyilvánítottak. Szinte mindig volt valaki, aki a halottért imádkozott.

A temetés előtti este történt az úgynevezett virrasztás. A halottas háznál összejött a rokonság, a szomszédok, a barátok, a jó ismerősök. Erre a háznál előre felkészültek, hisz olykor igen sokan voltak, az egész ház megtelt, sok ülőhelyet kellett készíteni (padokat, székeket a kultúrházból, a templomból is vittek). A virrasztást az előimádkozó vezette. A családtagok a ravatal körül ültek, őket vették körül a többiek. A férfiak a konyhán tartózkodtak, imádkoztak ők is, vagy halkan beszélgettek. A virrasztók általában két rózsafüzért szoktak imádkozni, az előimádkozó még a virrasztókönyvből is énekelt, imádkozott az elhunytért. Az énekeket Illyés István szenttamási plébános Zsoltárok és halottas énekek című könyvéből vették. A virrasztás végeztével megszentelték a halottat. Szentelő eszközként három búzaszálat használtak, amit cérnával kötöttek össze. Ezt a résztvevők egyenként belemártották a szenteltvizes edénybe és a kereszt jelét hintették a halottra, olykor háromszor is.

A temetés általában délután volt. Reggel a templomban temetési szentmisére került sor (újabban közvetlenül a temetés előtt). A temetésre érkezők a halottas ház udvarán gyülekeztek. A közvetlen rokonság bent tartózkodott a házban, a nyitott koporsóba helyezett halott mellett imádkoztak. A halottvivők megérkeztek a „Szent Mihály lovával", amit az első udvar közepén helyeztek el. Aztán a koporsóban kihozták a halottat és ráhelyezték, a koporsóra felrakták a szemfedelet. Megszólalt a lélekharang, a templomból elindult a pap, a kántor, a ministránsok, a kereszt-, a zászló-és lámpásvi-

vők. Amikor megérkeztek a halottas házhoz, az asztalos rászögezte a szemfedelet a koporsóra. A család, a rokonság közvetlenül a koporsó körül, a többi népek az egész udvaron helyezkedtek el. Aztán megkezdődött a pap és a kántor közreműködésével a búcsúztató, ami korábban szinte teljesen latin nyelven történt. Az utolsó, a búcsúztató énekkel a kántor – magyarul énekelve – elbúcsúztatta az elhunytat a családtól, szeretteitől. Az ének után indult a temetési menet. Elől két ministráns fiú vitte a halálkeresztet (1832-ben készült), utánuk a férfiak mentek, akik nem tartoztak a rokonsághoz. Ezután a fejfát (keresztet) egy férfi vitte, a szokás szerint ő az elhunyt keresztfia volt. Ezt a temetési fekete rózsafüzérzászló követte, amit szintén férfi vitt (régen szinte mindenki tagja volt a rózsafüzér társulatnak). Ha az elhunyt iparos volt, úgy vitték az iparoszászlót, ha dalárdatag volt, akkor a dalárdazászlót is. A zászlókat mindig egyesületi tag vitte. Őket a céhmester követte a füstölővel, majd a pap és a kántor egymás mellett. Utánuk következtek a halottvivők a Szent Mihály lován lévő koporsóval. Négyen vitték vállon, másik kettő-négy férfi pedig a váltásra készen ment mellettük. A váltásra szükség is volt, különösen, ha messze volt a halottas ház a temetőtől. A koporsó mellett négy lámpát is vittek, minden sarkán egyet-egyet. A koporsót a családtagok, a rokonok, barátok és a többi résztvevő követte sorokba rendeződve. A menet végén vitték a koszorúkat. Útközben a hívek hangosan imádkoztak, közben a kántor is énekelt. A

Németh Lajosné Liszka néni temetése (1966)

templomhoz közeledve megszólaltak a harangok, amelyek mindaddig szóltak, míg a menet a temetőig nem ért (a templomtoronyból figyelték, mikor érkezik, hol tart a temetési menet).

A temetőben a sírnál folytatódott a szertartás, majd a sírba emelés és az elhantolás. A sírba emelést (leeresztést) és az elhantolást a halottvivők végezték nagy gondossággal. A rossz, kavicsos föld került alulra, a fekete föld pedig a sír tetejére. Kapával, lapáttal szép sírhantot formáltak, majd a fejfát (keresztet) is leszúrták. Utána rárakták a koszorúkat, csokrokat, virágokat a sírra. Közben végig imádkoztak, énekeltek. A szertartás véget értével a pap, a kántor, a ministránsok, a zászló- és lámpásvivők, a Szent Mihály lovát vivők indultak vissza a templomba. Szokás volt, hogy a papnak, a kántornak és a

sekrestyésnek gyertyát adományoztak, a ministránsok pénzt kaptak. A résztvevők is csendben, vagy halkan beszélgetve „elszéledtek". A család, a közeli rokonok még kicsit maradtak, közösen imádkoztak, búcsúztak az elhunyttól és a sírtól. Aztán hazaindultak. Otthon szerény halotti tort tartottak, melyen a család, a legközelebbi rokonok, főleg a vidékről jöttek vettek részt, illetve őket hívták meg. A halottvivők, sírások a temetés után áldomásban részesültek.

Márk Kálmán temetése (2014)

A fentiekben leírt hagyományos temetés 1965-től megváltozott. A községi tanács ravatalozót épített a temetőben. Az elhunytat ide vitték ki lovak húzta halottas kocsival. A halottvirrasztás is megszűnt a háznál, egy időben a ravatalozóban tartották, majd a templomban a temetés előtti estén. Az 1980-as évektől a kapuvári temetkezési vállalat, a rendszerváltozástól erre alakult vállalkozás(ok) intéz(nek) – ha szükséges, mindent – a temetéssel kapcsolatban. Ők hozzák a kiválasztott koporsót, gépjárművel kiviszik az elhunytat a ravatalozóba, gondoskodnak a test hűtéséről, sírt ásnak, a szertartáson hangosítanak, elvégzik az elhantolást, a koszorúk sírra helyezését. A ravatalozó virággal, gyertyával díszítését legtöbbször a rokonság végzi, a temetés után a takarítást is. De arra is van példa, hogy megkérnek egy asszonyt erre. 2006-tól az esti virrasztás is megszűnt, a temetés napján az azt megelőző szentmise előtt mondják el a virrasztásimát. Az utóbbi években falun, így Csapodon is előfordul, hogy – az elhunyt akaratának megfelelően vagy családi döntés alapján – hamvasztás történik. A hamvakat általában a (családi) sírba helyezik el, de 2014-ben urnafalat létesített az önkormányzat, így az is rendelkezésre áll.

A gyásznak is voltak (vannak) Csapodon íratlan szabályai. Legfőbb kifejezője a fekete ruha hordása volt főleg az asszonyok, nők esetében, de a férfiaknak is illett sötétebb ruhát hordani. Az elhunyt férjet egy-két évig, a szülőt egy évig, a testvért fél évig, a gyermeket egy-két évig, az apóst, anyóst három hónapig, a nagyszülőt egy hónapig - hat hétig, a keresztszülőt egy hónapig, a közeli rokont egy-két hétig, a szomszédot, távolabbi rokont a temetéséig „illett" gyászolni. A megholtért az első évfordulós misét a temetése napján, rá egy évre mondatják, majd évente, de szokás az is, hogy a névnapján vagy születésnapján van mise érte. Ilyenkor a család, a rokonság feketébe öltözik. Újabban a templomban a szélfogói keresztnél mécsest is gyújtanak a hozzátartozók elhunyt szeretteik emlékére.

28. Imaórák, imádkozási szokások

A régebbi időkben szokás volt havonta imaórát, közös imádkozást tartani a házaknál, különösen a téli estéken. Egy-egy kisebb környék lakói, buzgó hívei – a megbeszélt rend szerint – összegyűltek egy-egy háznál, ahol aztán közösen imádkoztak, énekeltek. Az 1980-as évek elejéről származik a Lurdi Szűzanya köszöntésének a szokása, az úgynevezett lurdi kilenced tartása. Kilenc este mindig más háznál jöttek össze imádkozni február 3-a és 11-e között. Ismeretes, hogy a franciaországi Lurd városában 1858. február 11-én először jelent meg Mária egy Bernadett nevű lánykának egy barlangban, majd ezt követően még tizenhétszer. Csapodon mindig nagy tisztelet övezte a Szűzanyát. A templomban a ma álló kisoltár is az ő tiszteletére épült. Mária szobra itt is „kőbarlangból" néz ránk. Sok éve már a plébánián jönnek össze imádkozni esténként a teljes rózsafüzért, és éneklik a sok szép Mária éneket. A kilencedik napon – február 11-én – a templomban tartják az imaórát, amit gyertyás körmenet követ, majd körbeállják a kisoltárt és megköszönik, hogy együtt imádkozhattak. A résztvevők száma 30-40 fő körül szokott lenni.

A régi időkre visszanyúló, ma is élő hagyomány a faluvégi Fájdalmas Mária szobornál Mária napkor (szeptember 8.) Mária köszöntőt tartani. Akik nem tudtak elmenni a kiscelli búcsúra, azok szoktak itt este összejönni és imádkozni. A környéken lakók ilyenkor szépen kidíszítik a szobrot, padokat, székeket hoznak, melyeken helyet foglalva körülülik a szobrot és imádkozással, szép Máriaénekekkel köszöntik a Fájdalmas Szűzanyát. Mintegy harmincan szoktak részt venni.

29. Templomba járás, miselátogatás

Az 1930-as években a falu lélekszáma meghaladta az 1.500 főt. A második világháború után a lakosság száma az elköltözések miatt csökkenni kezdett, ami az 1960-as években még jobban felerősödött. Sokan a megélhetés, a munkalehetőség miatt Sopronba és a közeli nagyobb településekre költöztek. Az 1970-es években már csak 800 fő körüli volt a lakosságszám. 1978-ban felszedték a Celldömölk – Fertőszentmiklós vasútvonalat, amely Csapodon is áthaladt. Aztán megszüntették a község önállóságát, Fertőszentmiklóshoz csatolták. Megszűnt az iskola felső tagozata, 2008-ban – a kis gyermekszám miatt – az alsó tagozat is. Mindezek közrejátszottak abban, hogy a lakosság száma 600 fő alá csökkent. Többen költöztek ugyan a faluba az elmúlt mintegy 20-30 évben, de ez csak részben mérsékelte a kedvezőtlen folyamatot.

Mindez meglátszik az Isten házában összegyűlők számán is. A valaha zsúfolásig megtelt templomban, ahol sokaknak csak állóhely jutott, napjainkban többször üres padok is vannak. Sok munkát a ház körül szombat-vasárnap végeznek, a vallásos embereknél is többször a sokadik helyre kerül (szorul) a miselátogatás. A jeles ünnepeken és a civil szervezetek által szervezett, szentmisével is egybekötött rendezvényeken azért szép számmal vesznek részt, ilyenkor többen hazajönnek az elköltözöttek és leszármazottaik közül is, hogy együtt ünnepeljenek a szülőföld mai lakóival. Hagyománynak tekinthető, hogy az általános iskolai osztálytalálkozók résztvevői is hálaadó szentmisén vesznek részt, vagy legalább emlékezni, hálát adni, rövid imát mondani betérnek a szép csapodi templomba.

30. Útszéli keresztek, „képesfák”

„Az 1832-es Canonica Visitatio hat felújított keresztet említ az anyaegyház területén, közülük csak egy állt a filiában, Pusztacsaládon. … Az 1832-ben emelt keresztek közül 1912-ben három még mindig állt. Elsőként a Kapuvár-vitnyédi útról Göbösre vezető allén álló feszület érdemel említést. Alapítója egy itteni juhász, bizonyos Farkas Antal volt. A hagyomány szerint a juhász annak hálájául emeltette a feszületet, hogy egyszer hazamentében csodával határos módon menekült meg egy arra vetődő, életére törő farkastól. Egy fára mászva imádkozott, hogy a csellengő farkas mielőbb elmenjen a fa alól. A következő szobor a szentmiklósi úton állt még néhány évtizeddel ezelőtt. A vizitáció szerint a szobrot Kovács József állíttatta 1828-ban. A falu másik szerén álló

Képesfa a höveji út mentén

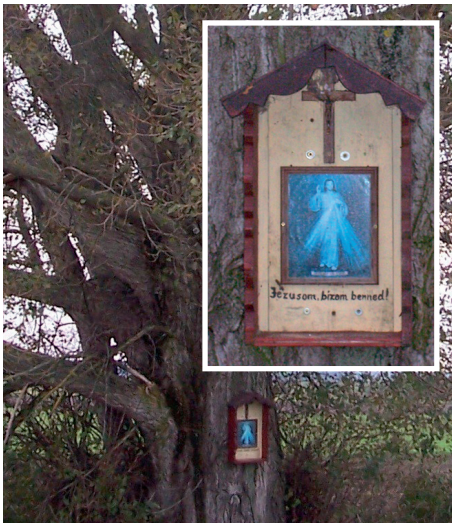

Képesfa a pataknál

kőkeresztet Kocsis György alapította a XIX. század közepén. A kiscelli (celldömölki) búcsúról hazajövő csapodiak itt mondtak hálaadó imát, amiért a búcsúból szerencsésen hazaérkeztek. Ugyancsak e kereszt volt a végcélja a nagypénteken a harangozás helyett kereplő iskolás gyermekeknek is. A következő szobor, melyet a höveji út mellett említ az 1832. évi vizitáció, ma már pontosan nem tudjuk, hol állt, de talán nem tévedünk, ha azzal a képesfával azonosítjuk, mely a Berek-majori bejáró végében állt, melyről azt tartja a hagyomány, hogy nem a csapodiak, hanem a himodi »tikászok« állították hálából azért a jó üzletért, melyhez őket Isten a mai napon hozzájuttatta. Míg a XIX. században emelt keresztek kőépítmények voltak, a XIX. század végén és a XX. században emelt keresztek faalkotmányok, ún. pléhkrisztusok voltak minden különösebb díszítés nélkül, a kereszt tövében fazsámollyal és fakerítéssel körülvéve.”[40] Ilyen pléhkrisztus áll a Csapodról Röjtökmuzsajra vezető út jobb oldalán a falu szélétől mintegy 200 méterre.

40 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 327. o. Bíró family 2003.*

„A »képesfák« ugyanúgy a hitélet megnyilvánulásai, mint az út menti keresztek, szobrok. A régi időkben is voltak ilyenek a csapodi Nagyerdőben. E helyeken valami szokatlan történt, a betyárvilágban akár gyilkosság is, vagy más szerencsétlenség. Ezek a fák nincsenek az egyház által felszentelve, de az embereket megállásra, tiszteletadásra, imádságra szólítják fel és figyelmeztetik. A »képesfa« az erdő, a környék kiválasztott fája, mindig valamely út mentén helyezkedik el. … A nagy csapodi határban ma is vannak »képesfák«. Egy régebbi a höveji út mentén, a Berek-majorhoz közel, az erdőszélen az út (allé) elején. Az utat »képesfai allének« is hívják. Itt egy nagy tölgyfára volt feltéve egy Mária-kép. A régi öregek elmondása szerint két höveji embert itt ütött agyon a villám. Aztán a háborús időkben a fa kidőlt, megszűnt az emlékhely. 2000-től azonban újra él itt egy »képesfa«. Az erdészet kérésére készítettem a képet, amit Kovacsics Imre barátommal helyeztünk el, és vele is gondozzuk a többi »képesfával« együtt.

A Rókafa egykor és ma (a lódarazsak már kikezdték)

Mária-kép dicsérlek!

Szép árnyas erdőben, tölgyfának oldalán
Helyeztem el képedet, édes jó Szűzanyám.
Köszöntsön az erdő, hajnal hasadása,
Madarak éneke, vadgalamb búgása.

Köszöntsön az ember, aki búsan járva,
Erre mendegél napi munkájára.
Köszöntsön az asszony, ki szíve bánatát
Szeretve és bízva, Teneked adja át.

Köszöntsön az ifjú, aki erre megy el,
Vígan fütyörészve, nótázó jókedvvel.
Köszöntsön a leány, dicsérvén Teneked,
Daloljon itt mindig Mária-éneket.

És ha kisgyermekek előtted eljárnak,
Hozzák csokrait a mezei virágnak.
Díszítsék fel képed kicsi kezeikkel,
Rebegjenek imát ártatlan szívükkel.

Boruljon fölibéd erdeink hűs árnya,
Legyen körülötted szeretetünk lángja.
S ha égi viharban letörne az erdő,
S elpusztulna minden, ami csak veszendő,

Te akkor is állj itt Szűz Mária képe,
Légy hányatott lelkünk biztos menedéke.
Mosolygásod bennünk örömet fakasszon,
Örökkön örökké, Édes Boldogasszony. Amen.

(A Máriás „képesfákra" kihelyezett ima Csapod határában.)

»Képesfa« lett Pityerben a matuzsálemből, az úgynevezett Rókafából is. Ez a röjtöki út lesvári emelkedésénél egy kis bekötőút közepén található. 1994-ben helyeztünk el egy Mária-képet - kápolnácskát hálából. Sajnos a lódarazsak nagyon kikezdték már.

A Csapodról Cirákra vezető közutat keresztezi a Kardos-patak. A híd mellett van egy hatalmas nyárfa. 1945-ben a visszavonuló németek felrobbantották a hidat. A nyárfa tövében temettek el egy katonát egy időre, majd később elvitték innen a holttestét. Erre a fára az »Isteni Irgalmasság« képét helyeztük el hálából. A Haraszt erdő alatt a pataknál id. Csiszár Imre (elhunyt 2018-ban - *a szerk.*) készített egy szép pihenőparkot, kis hétvégi házzal. Övé a terület, gondozza az általa készített Mária kápolnácskát hálából."[41]

31. Fontos események, jeles napok

31.1. Regrutaság, bevonulás

A régi időkben egy évben általában egyszer volt bevonulás sorkatonai szolgálatra. Előtte az úgynevezett sorozásra került sor a járási székhelyen (ez sokáig Kapuvár volt). A sorozáson – melyről írásos értesítést kaptak az érintettek – kötelező volt a részvétel. Az eseményre lovas szekerekkel szoktak menni, volt úgy, hogy 10-20 fő utazott több szekéren. A sorozáson katonának alkalmasnak minősítettet regrutának (Csapodon regutának) hívták. A sorozás után már Kapuváron, aztán útközben Vitnyéden betértek a kocsmába, úgyhogy mire Csapodra értek már tetőfokára hágott a hangulat. A szekereken összekapaszkodva álltak, kalapjukon a rokonságtól, a lányoktól kapott színes szalagokkal (volt, akinek nagyon sok volt) nagy énekszóval végighajtottak a falun, majd a nagykocsmában folytatták a mulatást. Aki egészségi okból nem vált be, annak bizony nem volt jókedve. A szalagokkal díszített kalapot ünnepnapokon a katonasághoz történő bevonulásig viselték, a vasárnapi misére is így mentek. A templomban a legények a karban a könyöklőre helyezték a kalapokat, melyekről lelógatták a szalagokat. Amikor a lányok beléptek az oldalajtón és meghintették magukat szenteltvízzel, felkacsintottak és azt mondták: *„Atyának, adj férjnek, ifjúnak, ne vénnek, Szentléleknek, szép legénynek, adj Uram a csapodi karból. Ámen." (RF)*

Talán nem volt pusztán egyedi eset, amiről 1902-ben a Dunántúli Hírlapban megjelent sorok tudósítottak: „**Az igazi regruták.** Levelezőnk írja: Csapod község kiválik a kapuvári járás községei közül, mert igazán szép és dicséretes dolog történt legényei

41 *Horváth Lajos: „Képesfák" Csapodon régen és napjainkban. Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.*

között. Ugyanis, október elérkeztével, mikor be kell vonulnia a regrutáknak, a csapodiak e hó 4-én szépen meggyóntak és megáldoztak s utána elbúcsúztak plébánosuktól és tanítóiktól."[42]

Szokás volt regrutabált vagy bevonulási bált is tartani. A szervezést maguk a katonajelöltek intézték. A bevonulás előtt búcsúestet is szoktak tartani a kocsmában, amelyen a bevonuló a barátaival és az édesapjával mulatott. Ilyenkor énekelték a közismert, néha átköltött regruta- és katonadalokat. Ízelítő ezekből:

A csornai koronára süt a nap,
Megjöttek a vizitáló nagyurak.
Sorozzák a legényeket sorjába,
Sok kislánynak lesz regruta barátja.
Vizitálnak engemet, beírják a nevemet,
Beírják a nevemet a nagykönyvbe
Rába vize se mossa ki belőle.

A csornai bíró háza de magas,
Körös-körül kilenc zsalugáteres.
Tizediken maga néz ki a bíró,
Na legények megjött már a behívó.
Engem babám ne sirass, értem könnyet ne hullass!
Beírták a nevemet a nagykönyvbe,
Három évig ki se húznak belőle.

Mikor én a kufferomat pakoltam,
Először is jó anyámhoz fordultam.
Édesanyám, köszönöm a nevelést,
Lehajolok, megcsókolom a kezét.

A regrutasághoz kapcsolódó szokások az 1960-as években már nem éltek. Csökkent a legények száma, a sorozások, bevonulások is több időpontban történtek, míg aztán 2004-ben megszűnt hazánkban a sorkatonaság.

31.2. Szüret

Aki ma jár a csapodi határban, biztosan nem gondol arra, hogy valaha bizony sok családnak volt itt kisebb-nagyobb darab szőlője. Ezek az „Alsómezőn", a „Falókutak", a „Rácmegyék" és a „Rétek föle" részeken voltak. A termesztett szőlőfajták – valószínűleg a filoxératetű 19. század végi támadása következtében – a betegségekkel szemben jól ellenálló noha, delavári, otelló, izabella voltak. Ezek a szőlők a tsz megalakulása után, az 1960-as évek elején viszonylag gyorsan megszűntek. Az 1980-as években a ciráki út mellett, a patak fölött (a Lázi kútnál) az erre alakult szakcsoport telepített nemes (főleg kékfrankos) szőlőt. Az összehangolt, tervszerű művelés eredményeként jó minőségű borok készültek az itt termett szőlőből. A többség – eszközök, szakértelem híján is – a szőlő eladására törekedett. Értékesítési gondok, a kézi erőt igénylő munkák megszervezésének nehézségei miatt a termelési kedv egyre inkább csökkent, többen

42 *Dunántúli Hírlap 1902. október 7.*

felhagytak a műveléssel, kivágták a saját részüket. Napjainkra újra jelentéktelen méretűre zsugorodott a szőlőtermelés Csapodon.

A szüret valaha a nagy események közé számított nálunk is. Ilyenkor összefogott a család, a rokonság, a szomszédok, a barátok, részt vettek benne a felnőttek és a gyerekek egyaránt. Előző nap előkészítették a hordókat, a különböző edényeket, vödröket, na és az élelmet is. Mindezt reggel tehenes vagy lovas szekérrel szállították ki a szőlőbe. A termést vödrökbe szedték és a szekéren lévő nagyobb edényekbe (teknők, kádak) borították. Munka közben nagy volt a vidámság, a nevetés. Sok történetet meséltek, ugratták egymást, a férfiak közben iszogattak is, hogy jobban menjen a munka. A szebb fürtöket a sorok között szőlőlevélből készült „ágyra" kis kupacokba rakták. Ebből a szőlőből, a „szípibül" vittek aztán haza kóstolót a szüretelők, ebből küldtek a rokonságba az öregeknek, gyerekeknek, és ebből raktak el télire a padlásra felpakolva mindaddig, amíg be nem jött az erős fagy. A szedés befejeztével megkínálták a szüretelőket étellel, itallal.

A szőlőt hazaszállították és berakták a „komorába". Présház, pince nem volt Csapodon. Következett a darálás, majd a préselés. Nem volt minden háznál sem daráló sem prés. Többen közösen vették meg ezeket, és közösen is használták, beosztva, hogy kinél mikor legyen a szüret. A préselést este, éjjel végezték, ez a férfiak dolga volt. Mindig nagy gondossággal tették, és a hordók kezelését, a forrás irányítását, a bor gondozását illetően is rendelkeztek az alapvető ismeretekkel. Szokás volt mustot is küldeni kóstolóba a rokonságnak, a szomszédoknak. Valaha szüreti bált is tartottak.

31.3. Káposztaeltevés

40-50 éve még elmaradhatatlan feladat volt a háztartásokban. A téli vitaminszükségletet főleg a hordós káposzta és az abból készült ételek fogyasztásával biztosították. Késő ősszel, novemberben volt az ideje. A nagyobb családoknál egy hordó el is fogyott tavaszig, de az is jellemző volt, hogy 2-3 család együtt készített egy hordóra valót. A káposzta megtermett a csapodi határban is, főleg a patak mentén a „kenderföldeken", de a szőlőkben a sorok közé és a házaknál a veteményeskertbe is ültették.

A munkára az esti órákban került sor. A közelebbi rokonság segített ebben is. Előtte beszerezték a hozzávalókat (sót, borsot, babérlevelet, birsalmát, tormát), összehordták a káposztát. Az asszonyok a kötényük fölé magasabbra még fehér konyharuhát vagy abroszt kötöttek, és nagy késekkel aprították (vágták, szeletelték) a káposztát. Az asztalt körbeállták, a felszeletelt káposztát nagy szitákba, melencékbe rakták, utána a hordóba öntötték, számolva közben, hogy minden egyes réteg ugyanannyi káposztát és egyéb ízesítő adalékanyagot tartalmazzon. A férfiak dolga a hordó tömése volt. Ehhez tömőfát használtak, hogy jó alaposan összetömörüljön a káposzta. Olyan is volt, hogy a nagyobb fiúgyerek (vagy valamelyik felnőtt) mezítláb állt bele a hordóba, és így taposta, tömörítette a káposztát. Ilyenkor előtte természetesen igen alapos lábmosáson esett át az e feladatot végző. Munka közben sokat meséltek, viccelődtek, nevettek. A gyerekeknek ínyenc csemegét jelentett a káposzta torzsája, amit nagy élvezettel fogyasztottak. A felnőttek figyelmeztették is őket, ne egyetek sokat, mert az éjszaka bepisiltek! Mire megtelt a hordó, elfogyott a káposzta, késő este lett. A káposzta tetejére egymáshoz és a hordó alakjához pontosan illeszkedő vastag nyomófákat raktak,

azokra pedig egy nagy terméskövet, hogy nyomja az egészet. A munka befejeztével egy kis evés, ivás következett, hogy jó legyen a káposzta.

A hordóban megindult, majd lezajlott a tejsavas erjedés, csodálatos ízű savanyú káposzta keletkezett. A hordót hűvös helyre állították, ha szükséges volt, pl. disznóölések alkalmából, vettek ki belőle. Ilyenkor mindig megmosták a hordófákat, a követ, vigyáztak rá, hogy meg ne romoljon a finom hordós káposzta. Napjainkban már nem nagyon szokás az otthoni eltevés, hiszen a kereskedelemben egész éven át vásárolható többféle változatban, ízesítésben.

31.4. Kukoricafosztás

Állattartás nélkül valaha elképzelhetetlen volt a falusi élet, hiszen az élelmiszer nagy részét a családnak magának kellett előállítania. A takarmányozásban a kukorica igen fontos szerepet töltött be. Betakarítása szintén összefogást igényelt a rokonok, barátok, szomszédok részéről. Ideje októberben, a termés beérésekor volt. A kukorica száráról letörték a fejet fosztásával (héjával) együtt, majd kosárba helyezték. A megtelt kosarakból kupacokba öntötték vagy mindjárt a szekérre borították a termést. A szekérlőcsök mellé még magasító oldaldeszkákat is szoktak tenni, hogy minél több fölférjen. A leszedett kukoricát hazaszállították és berakták a hátulsó kamrába vagy a pajtába.

Mikor az egészet hazahordták, esténként megkezdődött a kukoricafosztás. Megbeszélték, beosztották, kinél mikor, hány este végzik el a munkát. Ilyenkor összejött a rokonság, a szomszédság. Körbeülték a kupacot, a gyerekek a kukoricahegy tetejére is felültek. Jártak a kezek, fürgén, ügyesen lehántva a héjat a kukoricáról. Munka közben ment a beszélgetés, előjöttek a régi történetek, viccek, mesék, sokat nevettek, néha énekeltek is. A kukoricafosztásnak is megvolt a maga ésszerű menete. Külön helyre dobták a hibás és az egészséges fejeket, a lehántott fosztást. A legszebb fejeken hagytak rajta héjat, ezekből a fiatal férfiak koszorút fontak. Egy-egy koszorú két-három méter hosszú is volt. Ezeket aztán felvitték a padlásra és ott felakasztották a gerendákra, hogy jól kiszáradjon.

Kukoricafosztáskor a gyerekek is mindig ott voltak. Tátott szájjal hallgatták a tündérekről, lidércekről, patás lábú ördögökről, szemmel verésről és annak szenes vízzel gyógyításáról szóló, és az egyéb misztikus, máskor teljesen valóságos történeteket. Közben maguk is dolgoztak, ügyesedtek, a kisebbek gyűjtötték a kukoricahajat, játszottak. Egy-egy háznál akár több este is fosztottak, olykor későig, akár tíz óráig is.

Az egyéni gazdálkodás megszűnésével jobbára megszűnt a kukoricafosztás is. A közösben már a mezőn szárán fosztották meg. Később már a kukoricakombájnok teljesen kiszorították a kézi munkát.

31.5. Disznóölés

„Szorgalma ellenére nem volt gazdag község Csapod az ismert kedvezőtlen talajadottságai miatt. Az itt élő emberek nem voltak szegények, de gazdag embernek mondott is ritkán akadt, vagy talán nem is volt. Betevő falat egész évben volt a családoknál, hiszen aprójószág, zöldség, gyümölcs minden portán akadt, de tehenet és sertést is tartott a falu lakóinak nagy része. Tavasztól késő őszig a földeken dolgoztak, de szinte mindenhol volt otthon egy idősebb szülő, nagyszülő, aki a ház körüli teendőket ellátta.

Megetette az állatokat, gondozta a kiskertet. Ha nem volt ilyen, akkor a mezőre indulás előtt, illetve onnan este hazaérve kellett ezeket elvégezni. Nem volt egyszerű az élet. A mezei munkák egy idő után aztán elfogytak. A családok készülődtek a télre, ami egy nyugalmasabb időszak volt, hiszen ekkor kötötték a kosarakat, a vékát, a zsomport, vagy éppen kijártak a Harasztra tuskót szedni felesben, vagy a Petőházi Cukorgyárba jártak idénymunkára. Természetesen akadt idő, sőt gondos előkészület a disznóölésre, hiszen ez a – főleg a gyerekek által – nagyon várt esemény általában a karácsony előtti időszakban történt szinte az egész faluban. Minden hajnalban disznóvisításra ébredtünk, és vártuk, hogy ez végre nálunk is megtörténjen. Az előkészületek is nagyon fontosak voltak a disznóölésre. A jó minőségű szalma előkészítése a pörzsöléshez, a megfelelő hosszúságú piszkafák az égő szalma egyengetéséhez, a vonyogó – ez a szalmának a kazalból történő kihúzogatásra szolgáló eszköz volt –, amivel a disznó lábait kellett megfelelő irányba fordítani, hogy a hajlatokhoz is hozzáférjen a perzselő az erre a célra előkészített hosszú szárú rozsszalma csutakokkal.

A disznóölés reggelén természetesen korábban kelt a család, hiszen feladat volt az állatok ellátása, a katlan beállítása vízforraláshoz, vérfogó edény előkészítése, kötelek a disznó megfogásához – mindennek kéznél kellett lenni. A bölléri teendőket a faluban általában néhány ügyes parasztember, vagy sok esetben a házigazda maga végezte. Általában még sötétben megjöttek a disznófogók, akik a szomszédok és a rokonok voltak legtöbbször. Amikor minden és mindenki rendelkezésre állt, a disznóólhoz mentek, ahol a kiszemelt állat már a korlátba ki volt zárva. Természetesen előző nap már nem kapott enni, hogy a gyomra és a belei kiürüljenek. A fogóemberek tudták, hogy ki fogja az első, a hátsó lábakat, a farkát és a kötelet. Majd kihúzták a disznóól elé a tisztára sepert területre, és ott a lábait kirántva elfektették az állatot, aztán az ölő jó esetben egy késszúrással elnémította. Az asszonyok közül a legbátrabb fogta fel a vért, állandó kevergetéssel és só hozzáadásával megakadályozta, hogy megalvadjon, hiszen a véres hurka legfontosabb része ez lesz. Általában nagy disznókat hizlaltak a családok, hiszen a legtöbb helyen csak egy állatot öltek le, s ezt kellett beosztani egész évre.

Mikor meggyőződtek róla, hogy az állat már nem él, hátára fordították, és megkezdődött a pörzsölés. Beterítették szalmával, és több helyen azt meggyújtották. Itt már csak a böllér, a házigazda és valamelyik közeli rokon vett részt, a segítők pedig néhány pohár bor koccintása után eltávoztak. Nagyon oda kellett figyelni ennél a műveletnél, hiszen arra kellett törekedni, hogy a disznó sehol ne maradjon szőrös, de mindenhol egyenletesen szép rozsdabarnára piruljon a bőre, és sehol ne égjen el. Külön oda kellett figyelni arra, hogy a körmöket egy erre kialakított külön rozsszalma csutakkal sütögesse valaki, hogy azokat időben le lehessen csavarni, és utána már együtt pirultak a disznó többi részével. Amikor megfelelőnek ítélték az eredményt, még el kellett fordítani a disznót,

Pörzsölés

hogy a hátát is megfelelőre készítsék el. Pörzsölés közben természetesen iszogatás és anekdoták mesélése történt. A pörzsölés végeztével következett a mosás. Előtte a disznót úgynevezett trákra fordították rá. Ez egy rácsos, négyfogantyús szállító szerkezet volt, ahol forró vízzel leöntötték, majd kicsit várakoztak, hogy a bőr dagadjon, megpuhuljon, és csak azután kezdték el a kaparást, tisztítást különféle hosszúságú, de életlen késekkel, gyökérkefével. Ez elég fárasztó munka volt, hiszen addig nem történt meg a jóváhagyása, míg valaki is sötétebb foltot fedezett fel az állaton. Úgy mondták, s ez így is volt, hogy olyan tisztának kell lennie, mint a gyolcs.

Ezalatt az asszonyok a konyhában az előkészületeket végezték az ebédfőzéshez, és összeszedtek, elmostak minden szerszámot: darálót, kolbásztöltőt stb., amire a későbbiekben szükség lesz, valamint feltálalták a reggelit, hiszen ebéd még soká lesz. Ez rövid idő alatt megtörtént, hiszen a munka java még hátra volt. Következett a trákon lévő disznó felhasítása, a belső szervek – a gyomor, a bél, a tüdő, a szív, a vesék – eltávolítása, majd ezeket megfelelő edényekben külön-külön tárolták. A gyomrot és a belet a kis fateknőbe rakták, amit a háziasszony segítői megtisztítottak. A módját nem részletezem. Olyan minőségűre, hogy abba préshurkát, véres kolbászt és húsos kolbászt lehetett tölteni.

A disznót ezután a már említett szerkezeten a ház erre alkalmas helyiségébe beállított bontószékre vitték, és a hátára fordítva arra felhelyezték. A bontószéken történt az állat szétszedése. Először a négy sonkát kanyarította ki a böllér, aztán leválasztotta a fejet, leszedte a szalonnának valót, az oldalasokat, a karajt; a végén csak a zsírszalonna maradt az asztalon. Közben a katlanban forrt a víz, amibe a kövesztení való részek kerültek, amik majd a préshurka, véres hurka alapanyagai lesznek. A katlannak mindig volt egy felelőse, hiszen oda kellett figyelni, hogy semmi túl ne főjön, de nyers se maradjon. A bontószéken eldarabolt részek a nagy fateknőbe kerültek, hogy amikor a asztalról minden elfogyott, egyenként visszakerüljenek a böllér keze alá, aki ezután végezte a sonkák, a szalonna, az oldalas megfelelő formájúra történő kialakítását. Akkoriban a sonkákban bent maradt a csont, az oldalast sem darabolták el, így kerültek fel a füstre. A formálás, darabolás során természetesen a húsos részeket külön eldarabolva a kolbász alapanyagaként félreraktuk, ezt majd meg kell darálni. Legvégül maradt az asztalon a zsírszalonna. Erre már nagyon kíváncsi volt a ház népe, hiszen minél vastagabb volt – és ennek örültek –, annál több zsírt tudtak abból kisütni, hiszen ennek az elkövetkezendő disznóvágásig ki kellett tartania.

Kovács István (1929-), mint böllér

Miközben a bontószéken formálódtak a fateknőből kiszedett részek, elkezdték a húsos kolbász alapanyagának darálását, illetve ha volt megfelelő segítség, a zsírszalonna aprítását. Közben a katlanban főtt a sok finomság, a konyhában pedig készült az ebéd.

Munka közben természetes volt a borozgatás a tavalyról erre az alkalomra félretett saját borból, vagy már az új termésből, ha későn, karácsony előtt volt a disznóölés. A teknőbe visszakerültek a füstölésre szánt húsok, a kolbásznak való meg volt darálva, az asszonyok megtisztították a gyomrot és a belet, a kövesztés még folyt. Időközben elkészült az ebéd, mindenki helyet foglalt a terített asztalnál, és elfogyasztottuk az év legfinomabb, legízletesebb ebédjét. (Ritkábban nem bontószéken, hanem rendfán végezte a böllér az állat felnyitását, kettéhasítását.)

A nagy fateknőbe szépen sorba rakott húsokat egyenként be kellett sózni, majd a zsírszalonnáról lefejtett bőrrel – ami szintén sózva lett – betakarni. Közben a kövesztőben a húsok is elkészültek, a bontószékre kiszedve, szétválogatva kerültek külön edénybe, a megfelelő töltelékáru elkészítéséhez. Legnagyobb odafigyelést a disznósajt fűszerezése igényelte, hiszen ez mindenki kedvence volt. Családonként eltérő ízesítésűre, az igényeknek megfelelően készítették azt el, de a böllérek legtöbbjének is volt kialakult, ízlés szerinti receptje. A fűszerezés után alapos keverés következett. Ez az anyag már így is annyira finom volt, hogy jártában-keltében mindenki csipegetett belőle. A kóstolgatás után, ha mindenkinek ízlett, az előkészített disznógyomorba beletöltötték a fűszeres lével együtt, majd kihegyezett fapálcikával a nyílását többször átszúrva, madzaggal szorosan bekötözve került a katlanba, ahol kb. két óra alatt főzték ki. A katlanból kivéve lapjára fektették, rá egy deszkát helyeztek, amelyet megfelelő súllyal nyomattak másnap reggelig. Ez alatt kihűlt és szép ovális alakú lett a disznósajt. Ezután - ízlés szerint - több helyen rövid időre a füstre is feltették.

Közben hozzáértők már a húsos kolbász előkészítésén dolgoztak. Erre az időre a húst megdarálták, s következett annak fűszerezése. Abban az időben nem mérték a fűszereket (most már igen), hanem folyamatos kóstolgatás mellett alakították ki a végleges ízesítést, ami szintén a család ízlésének megfelelő volt. Következett a kolbász töltése, ami annak idején eléggé kezdetleges kézi kolbásztöltővel történt. Ez úgy működött, hogy a lemezből készült hengert megtöltötték kolbászhússal. A henger csőszerű végére a belet felhúzták, és egy erre a célra kialakított fahengerrel, melynek legömbölyített végét a mellkashoz szorították, a tölteléket a bélbe sajtolták. Nem volt könnyű munka, ha sok volt a kolbász, a nyomó emberek váltották egymást, mert másnap így is voltak mellkasi fájdalmak. A kolbászszálakat kb. egy méteres darabokra vágták, felénél összehajtva farúdra akasztották. Pár napig száradtak, majd a füstölőbe kerültek.

A fateknőben besózott húst pár hétig ott tartották, közben forgatták, a páclevével locsolták, és csak ezután kerültek a füstre. Addigra már a kolbászokat megfüstölték, és ezeknek a helyére került fel a fateknő tartalma. Hátramaradt még a véres hurka töltésének előkészítése. Mindig ez maradt a végére, hiszen a sok véres holmi elmosogatása ekkor már szükségessé vált. A fűszerezésnél a böllér itt is mindenféle egyéni ízlésnek teret engedett, de az nagyon fontos szempont volt, hogy megfelelő mennyiségű vér kerüljön az alapanyagra, mert ez a jó véres hurka legfontosabb alkotórésze. Ezért, ha a vért felfogó asszony ügyetlen volt, és a disznó elrúgta kezéből a vérfogó edényt, a véres hurka készítése akár el is maradt. A folyamatos töltés közben már a katlanba kerültek a vastagbélbe töltött hurkák, és állandó felügyelet mellett – ez mindig nagyon felelősségteljes feladat volt – kifőzésre kerültek, majd a kis fateknőbe rakva, ruhával leterítve másnap reggelig kihűltek, és az első adag a tepsiben megsütésre került. Ez alatt – ha volt rá személy – a zsírszalonna aprítása történt, de ha nem volt, akkor az esti vacsora

után a férfitársaság ezt elvégezte. A zsír kisütése legtöbbször másnap történt, s ez már a ház asszonyának dolga volt. Jó érzés volt dicsekedni a szomszédoknak, hogy hány zsírosbödön telt meg a finom zsírral."[43]

31.6. Májusfa-állítás

„A májusfa a természet újjászületésének jelképe, az ifjúság tavaszi szokásainak Európa-szerte ismert szimbolikus kelléke. Ez a szokás a falvakban még napjainkban is él. A hajadon lányok kapuját bekötözték (ne tudjon megszökni), és a kerítés elé díszes, általában krepp szalagokkal díszített fát állítottak, amire kisebb-nagyobb ajándékokat, lufikat kötöztek az udvarlók. Egy kerítés előtt egy fának szokás állnia, de sok helyen versengésbe megy a dolog, így nem ritkán látni, hogy több fa is díszeleg egy ház előtt. A májusfát csoportba szerveződve állították a legények a lányoknak – május 1-re virradóra –, akiknek ez nagy megtiszteltetés volt. Legtöbbször az udvarló legény vezetésével indult az akció, de egyes területeken a legények a rokonlányoknak is állítottak. Régen az italboltok elé is állítottak fát, aminek a kidöntését ünnepély és táncmulatság kísérte. A májusfa ledöntésének szertartásos mozzanata volt a fa körültáncolása, a májusfára mászás, amire május 31-én került sor. Azé lett a tetejére erősített ital, akinek sikerült felmászni érte. A fa kiszedésekor a lányok itallal kínálták a legényeket. Tavaly (*2015-ben - a szerk.*) falunkban is megrendezésre került egy össznépi májusfa-állítás, mellyel egyben hagyományt is szeretnénk teremteni. A csapodi férfiak és legények nem kis erőfeszítések árán a faluház elé állították fel a szépen, szalagokkal díszített fát. Miután a fa a helyére került, egy vidám sütögetés vette kezdetét, melyen a jelenlévők a saját maguk által otthon előkészített és „batyuba" tett finomságokat tűzték nyársra. A jó hangulathoz az önkormányzat is hozzájárult, biztosította a frissítő italokat a résztvevők számára."[44] A kezdeményezés folytatásra talált.

32. Babonák, hiedelmek

Nagy viharok, égdörgés, villámlás idején a régi öregek keresztet vetettek a levegőbe és így imádkoztak: *Távoztasson téged az Atya, távoztasson téged a Fiú, távoztasson téged a Szentlélek. Szüntessen meg téged az Atya, szüntessen meg téged a Fiú, Szüntessen meg téged a Szentlélek. Környékezzen meg téged az Atya, környékezzen meg téged a Fiú, környékezzen meg téged a Szentlélek.*

Amikor igen csúnyán dörgött és megeredt az eső, a sütőlapátot kitették az udvar közepére lefektetve, hogy ne legyen jégeső. Ilyenkor nem raktak tüzet, ha égett a tűzhelyben akkor eloltották, nehogy a füst behozza a villámokat. Régen harangoztak is a nagyharanggal, hogy törje meg a vihar erejét.

A kisgyereket idegen helyre nem vitték, nem engedték, nehogy rontás kerüljön rájuk. Ha mégis elvitték, miután hazaértek szenes (Csapodon úgy mondták szenyes) vízzel megmosdatták a rontás ellen. E célt szolgálta az is, hogy három irányba köptek (Csapodon úgy mondták pöktek).

Nem szerették, ha idegenek (nagyon) megnézték az állataikat, mert attól féltek, hogy megrontják, szemmel verik őket. Ha tehenet vagy lovat vettek, a gazdasszony

43 Márk Kálmán: Régi disznóölések Csapodon. Npp - Csapod újság 2013. évi 2. szám.

44 Márk Orsolya: Májusfa-állítás Csapodon. Npp - Csapod újság 2016. évi 1. szám.

leoldotta a kékfestő kötényét, leterítette az istállóajtó elé a „söprésre", és azon vezették át őket. Ha disznót, malacot vettek, azokat mindig farral tették be az ólba (a hidasba), hogy szerencséjük legyen azokhoz. E célból a kiscsibéket meg szokták füstölni.

Ha vásárra vitték a tehenet, a hátát csutakkal háromszor megtörölték, majd a csutakot átdobták a hasa alatt, hogy szerencsés legyen az eladás.

Vetés előtt kereszteket vetettek a földre, és kereszt alakban szórták a búzát, a magokat a földre.

33. Időjárásjóslás

Eső várható, ha:

- udvara van este a holdnak.
- a bakonyi alsó hegyek igen feljöttek, meglátni őket, és a pozsonyi hegyeket is.
- messzire hallatszik a harangszó (meghallani a himodit).
- az eszterházi, a lövői állomásról idehallatszik a vonat füttye.
- a hangyák igen feljönnek, a vakondok is sokat túrnak.
- a verebek, a tyúkok (tikok) a porban fürödnek.
- a füst igen leszáll.
- az állatok (birka, tehén) este sokáig legelnek.
- a kakasok sokat kukorékolnak.
- a békák a fán brekegnek.
- ószél fúj sokat.
- nagy felhő jön a „kataszögletből".

Erős szél lesz, ha:

- napnyugtakor vörös az égalja.
- sűrűn, élesen (erősen) látni a csillagokat, a hold is vörösben látszik.

Száraz, meleg idő lesz, ha:

- napkeltekor tiszta az ég.
- a tücsök éjjel sokat ciripel.
- a fecske, pacsirta igen magasan száll.
- bőséges a harmat.

Változik az idő, ha:

- a kakas éjjel is kukorékol.

Hideg lesz, ha:

- a nap sugarai már napfelkelte előtt látszanak.
- a csillagok igen fénylenek.
- a kányák felülnek a magas fák tetejére, sokat kárognak.
- a vadludak dél felé szállnak.

Hosszú lesz az ősz, ha:

- a gyümölcsfák (akác, gesztenye, ibolya) másodszor is virágoznak.
- Szent Mihálykor még fecskét látni.

Korán jön a tél, ha:

- a vadludak szeptemberben dél felé húznak.
- a falevelek korán lehullanak.

Hosszú, kemény tél lesz, ha:

- a vakondok ősszel igen magasra túrnak.
- a hangyák ősszel igen magas hangyabolyt építenek.
- a tehenek (állatok) szőre igen megvastagodik.

Január 22. Vince napja: Ha csordul a Vince, tele lesz a pince.

Január 25. Szent Pál napja: Pálforduló, fele kenyér, fele tél (ha eddig nem volt hideg a tél, majd ezután az lesz)

Február 2. Gyertyaszentelő: Ha süt a nap az nem jó, mert ilyenkor a medve kijön a barlangjából és meglátja az árnyékát. Attól megijed, visszafekszik, ami azt jelenti, hogy még hosszú lesz a tél.

Február 6. Dorottya napja: Ha Dorottya szorítja, Julianna (február 16.) tágítja.

Húshagyó kedden: Ha süt a nap, jó árpatermés lesz. Ha délelőtt, akkor őszi, ha délután akkor tavaszi árpa lesz sok.

Február 24. Mátyás napja: Ha van jég, akkor elolvasztja, ha nincs, akkor csinál, még negyvenszer fagyhat.

Március 12. Gergely napja: Megrázza még szakállát Gergely! (Lehet még hó.)

Március 18-21. Sándor, József, Benedek zsákban hoznak meleget.

Április 24. Szent György napja: Hozza a jó időt. Kihajtják az állatokat.

Április 25. Szent Márk napja: Búzaszentelés (a régi időkben körmenet a mezőre).

Május 12-14. Pongrác, Szervác, Bonifác a fagyosszentek.

Június 8. Medárd napja: Ha Medárdkor esik, negyven napig esik.

Július 13. Szent Margit napja: Antióchiai szűz és vértanú, templomunk és községünk védőszentje. Ha nagy a szárazság: Margit meghozza az esőt. Ha esett: Margit öszszepisálta magát.

Augusztus 15-20. Nagyasszony és Szent István király ünnepe. Bíztak abban, hogy Nagyasszony vagy István király majd meghozza az esőt.

Szeptember 29. Szent Mihály napja: Szent Mihály öltöztet.

Október 20. Szent Vendel napja: Az állatok védőszentje, nagyon tisztelték, a csapodi templomban régebben oltára is volt.

November 11. Szent Márton napja: Ha a lúd jégen áll, karácsonykor sárban jár.

November 19. Szent Erzsébet napja: Erzsébet megrázza a pendelyét (havazik):

November 25. Katalin napja: Ha Katalin locsog, akkor karácsony kopog, ha Katalin kopog, karácsony locsog.

December 13. Luca napja: Lucától karácsonyig 12 nap van. Minden napra jut egy hónap az évből. Amilyen idő van az adott napon, olyan lesz az időjárás abban a hónapban (Luca naptár).

34. Szólások, mondások

- Aki sír-rí, attól el kell venni, aki dicsekszik, annak adni kell.
- Amilyen az adjon Isten, olyan a fogadj Isten.

- Se kölke, se verebe (aki egyedül él).
- Kiöltözött mint szaros Pista Jézus neve napján.
- Higgyél a magad szemének, mint az öreg „Polec” tehene. (Tavasz felé már kiürült a pajta, a tehene bőgött az éhségtől. Az öreg kivezette a tehenét a pajtába, és mondta neki: nincs széna, higgyél a magad szeminek!)
- Olyan magasak, beköpnek a kéményen. (A legenda szerint Kónyban mondták a csapodi legényekre, mikor megjelentek az onnan nősülő „Nömös” Feri lakodalmán.)
- Tipródik, mint „Rozsék” patkánya.
- Meredek, mint az öreg „Világos” Jancsi lajtorjája. (Új létrát csináltatott. Első alkalommal igen meredeken támasztották az asztaghoz. Mikor ment fel rajta, morgolódott, hogy milyen meredekre csinálta a bognár a létrát. Valaki odalépett, kijjebb húzta az alját, így már kényelmesen lehetett közlekedni rajta. Erre az öreg így szólt: látod gyerek, neked mennyi eszed van!)
- Örök, mint a „Tamás” Feri fazeka. (Vállalta a lyukas edények foltozását. A megjavított edényért általában a gyereket küldték. Az öreg így szokta átadni: nesze gyerek, ez örök!)
- A „Keléc” bírósága – terólad nem volt szó. (A háború után őt választották meg községi bírónak. Hazamenve mondja a feleségének: anyjuk, bíró lettem. A felesége rámondta: akkor én meg bíróné. Mire az öreg így felelt: terólad nem volt szó.)
- Az annak a gondja, mint az öreg „Jeric” méhéjének. (Amerikás visszatértként mesélte, hogy ott akkorák voltak a méhek, mint nálunk az ökrök. Kérdezték tőle: és mekkorák voltak a kaptárok? Mint nálunk – felelte. Hát akkor hogyan tudtak azokba bemenni? Az már annak a gondja volt – válaszolta.)
- Ha valamin csodálkoztak, valamit furcsállottak:
    - Mákos uccsa.
    - Szent uccsa.
    - Szentem uccsa.
    - Jézus uccsa.
    - Isten uccsa.
    - Istók uccsa.
    - Krisztus uccsa.
    - Már uccsa.
    - Boldog uccsa.
- Ha bosszúsak lettek:
    - A fenye egye meg!
    - A fenye rággya meg!
    - Fíkom adta.
    - Az instromentumát.
    - A mennydörgős tüzes menkű agyon nem vágta!
    - A menkű vágja meg (vágja agyon)!
    - A rozsda egye meg!
    - A rospic egye meg!

35. Tájszólás

Mára a csapodiak beszéde sok tekintetben igazodott az irodalmi nyelvhasználathoz, de azért még sok minden megőrződött a régi kiejtésből. Érdekes megfigyelni, hogy a már több évtizede városon élő csapodi, amint hazaér szülőfalujába, újra a gyerekkorában tanult módon, vagy legalábbis ahhoz hasonlóan kezdi kiejteni a szavakat. A csapodi ember kevesebb artikulációval, egyszerűbb, takarékosabb szájmozgással beszél. Az é helyett í-t ejtenek, az i-t ű-vel, az ó-t ú-val, vagy u-val helyettesítik, az n-t és az ny-t összecserélik, egyes mássalhangzókat elnyelnek. Néhány példa arra, hogy egyes szavakat hogyan mondtak, mondanak falunkban:

abbul (abból), ádigál (álldogál), ányi (állni), akadál (akadály), akármellik (akármelyik), ámos (álmos), átollába (általában), alugyál (aludjál), aszonta (azt mondta), asztó (asztal), asztófia (asztalfia, fiókja), asztán (azután), azér (azért), azér mer (azért, mert)

bágyog (bádog), bajsza (bajusza), buburka (uborka), bárán (bárány), besőrísz (belsőrész), bármellen (bármilyen), böcsület (becsület), beszíget (beszélget)

ciment (cement), csót (csalt), csurig (tele), csönd, csönget, csípül (csépel), csinyál (csinál), csókul (csókol), csuful (csúfol)

danuszúgat (dalolgat, dúdolgat), dehonnem (dehogynem), díbe (délben), dijj (díj), dicsíretes (dicséretes), divó (dió), dobul (dobol), dohán (dohány), derík (derék), dúgoznyi (dolgozni), dúgos (dolgos, szorgalmas), dologtívő nap (dologtevő nap, hétköznap), dunyha (dunna), dómán (kabát)

ebbe (ebben), ebucsuzik (elbúcsúzik), edín (edény), emegy (elmegy), elgyütt (eljött), eskünnek (esküsznek), egyé (egyél), ehheti (egy heti), ekkutya (egykutya), eppár (egypár), errészes (egyrészes), érce (jérce)

fazík (fazék), fécipő (félcipő), fédeci (féldeci), féhód (félhold), fík (fék), finkíp (fénykép), fíl (fél), fírfigyerek (férfigyermek), fítti (félti), firisz (fürész), fogol (fogoly), foló (folyó), föcske (fecske), fekvís (fekvés), föcskendő (fecskendő), főd (föld), fokhajma (fokhagyma), fölhő (felhő), förönnyi (fürödni), föstík (festék), fujt (fojt), füzet (fizet), fűsü (fésű),

gíp (gép), góla (gólya), goló (golyó), gombul (gombol), gombolít (gombolyít), gondúkodik (gondolkodik), gömbölű (gömbölyű), grábla (gereblye), gulás (gulyás), gyüjjön (jöjjön)

hajma (hagyma), hajnóba (hajnalba), hátúsó (hátulsó), hel (hely), hód (hold), há mísz (hová mész), hun van (hol van), hátam (háltam),

ibola (ibolya), íletibe (életében), ides (édes), idesszájú (édesszájú), idestestvír (édestestvér), ídeskeves (édeskevés), íg (ég), ígetett mísz (égetett mész), igyá (igyál), íhes (éhes), ijjére (éjjelre), ílet (élet), íles (éles), ílink (élénk), illesztő (élesztő), ínekűnyi (énekelni), ípítt (épít),

jászu (jászol), jábo (hiába), jóvan (jól van)

kábútt (kábult), kalán (kanál), kálha (kályha), kík (kék), kíp (kép), kíve (kéve), kokas (kakas), kánna (kanna), kálho (kályha), kaszányi (kaszálni), kemen (kémény), keves (kevés), kípesin (lassan), királ (király), kódis (koldus), kódúnyi (koldulni), komora (kamra), korcsola (korcsolya), krumpi (krumpli, burgonya), kukrica (kukorica), kujcs (kulcs), keszkenyő (fejkendő), köll, kő (kell)

lábos (lábas), lángyerek (leánygyermek), legétetnyi (legeltetni), lölköm (lelkem), lajtergya (létra), lik (lyuk), likas (lyukas), lájbi (mellény), lesődik (leselkedik, illetve inkább nézelődik) lú (ló)
maj ha fagy (majd ha fagy), méll (mély), mellik (melyik), miháncs (mihelyt), míreg (méreg), míz (méz), mesztélláb (mezítláb), mesztelen (meztelen), mosolog (mosolyog), millen, mellen (milyen), mútesztendő (múlt esztendő), mezző (mező)
napam (anyósom), ipam (apósom), nemellik (némelyik),
óma (alma), ószél (déli szél), ókula (szemüveg), ódóköz (oldalköz), ollan (olyan), óvasó (olvasó), ótott (oltott), osztán, osztánék (azután), öregül (öregszik), őtözködik (öltözködik),
pallás, hí (padlás), póla (pólya), póc (polc), pócik (alacsony ülőhely), pöcsét (pecsét), pelva (pelyva), pörkűtt (pörkölt),
ráspú (ráspoly, reszelő), rószeg (részeg), rész (rész) mér rész? (miért sírsz?), rít (rét), reggé (reggel)
sehun (sehol), sehunnaj (sehonnan), sekíl (sekély), selem (selyem), sublat (sublót, alacsony fiókos szekrény), sul (súly, sulok (súlyok), sűdő (süldő), szíp (szép), szóma (szalma),
szegin (szegény), szíső (szélső), szíllel (széllel), szillel (széjjel), sziva (szilva), szekrin (szekrény), szómakazó (szalmakazal), szoplat (szoptat), szótam (szóltam)
tanúnyi (tanulni), taval (tavaly), tennyi (tenni), tik (tyúk), téj (tej), tiker (tükör)
utóllán (utoljára), úha (csodálkozó mondja), űnyi (ülni), üng (ing)
valahun (valahol), vasónyi (vasalni), vörsöny (verseny), velágos (világos), vót (volt), vella (villa), vonyogó (a szénát, szalmát húzták ki vele a kazalból),
ződ (zöld), zőccsíg (zöldség),

A fentiekből sok minden fellelhető a Felsődunántúli Hétfő című hetilap 1944. október 9-ei számában megjelent Ammondó vagyok című írásban. (*Lásd a 9. számú mellékletet!*)

36. Melléknevek (ragadványnevek)

„Családja révén, illetve a keresztségben, világra jövetelét követően, mindenki nevet kap, ami egész életén át elkíséri. Joga az embernek, hogy nagykorúságát követően nevet változtasson, de többségünk megtartja a keresztségben kapott nevét. Csakhogy Csapodon ez nem egészen így van, hiszen majdnem mindenkinek van ragadványneve, ahogy azt idehaza mondják »mellékneve«. Más településeken és közösségekben is előfordul, hogy különböző okból másik nevet kapnak egyesek, de tapasztalatom szerint ez sehol sem annyira általános, mint Csapodon. Minden bizonnyal visszavezethető ez arra, hogy a lakók azonosítása komoly gondot okozott az anyakönyvet vezető plébánosnak egy olyan zárt faluban, mint amilyen Csapod is volt, ahol az egész falut mindössze néhány család alkotta. Hogy az azonos nevű családok között kiigazodhasson, előbb a házszámok feltüntetését vezette be, majd – miután ez sem bizonyult elegendőnek – 1790 márciusától a mellék- vagy ragadványnevek feltüntetéséhez folyamodott. A »melléknevek« a mai napig élnek Csapodon, a legkönnyebben így azonosítják az

embereket, helybélieket és elszármazottakat egyaránt. Nyugodtan tekinthetjük hát ezt a csapodi hagyományok részének, amit ápolni, őrizni kell."[45]

E nevek sokféleképpen ragadhattak egy-egy személyre és családjára. Szerepet játszottak a ritka keresztnevek. Például Nagy Mátyás fia így lett „Matyi" Gyuri (1877-1946). Előfordult, hogy az anyai családnév tapadt rá a leszármazottakra: „Nagy Jánosnak és Mátyás Annának 1750. február 13-án született Ádám nevű fiacskája. A Vargák és a Mátyások találkozásából lett a Mátyás melléknév."[46] Erre olyankor is volt esély, amikor adott családfőnek fiú gyermeke nem született, lánya viszont igen. Eredhetett a melléknév a foglalkozásból, vagy kedvtelésből űzött foglalatosságból. A Kovácsok egyik ágából így lettek „Kűmések" (kőművesek), a Katona család egy részéből „Dorombosok" (a doromb őseink által Ázsiából hozott, pengetéssel és fúvással megszólaltatott egyszerű hangszer), a Horváthok egyik nemzetségéből „Erdőzők" (feltehetően az erdőőrző szóból). Mindezeken túl még számos más körülmény, helyzet is vezethetett ragadványnévhez. Ilyen nevek napjainkban is keletkeznek. A melléknevet a többség elfogadta, nem szégyellte, voltak és vannak, akik nem szeretik, de kénytelen-kelletlen eltűrik. E nevek egy-egy család esetében változhatnak, idővel eltűnhetnek. Érdemes hát a feledéstől megmenteni azokat az utókor számára. (*Lásd a 10. sz. mellékletet!*)

37. Falucsúfolók

Szokás volt régen, de napjainkban is, hogy megtréfálják, ugratják egymást a szomszédos falvak lakói. Ezek az ugratások a termőhelyi adottságokból, máskor egy-egy félreért szituációból, megesett vagy csak kitalált történetből erednek. Lássunk néhány példát!

- Réti, Kapi, Cakóháza – belefér egy tarisznyába.
- Vica, Beled, Vadosfa – ott vannak egy kupacba.
- Cirák, Gyóró, Dénesfa, Vica, Beled, Vadosfa, Csánig, Szopor, Szerdahel, ez a kilenc kurva hel!
- Gyere velem Gyóróba, kecske rúgjon ódóba!
- Gyere gyerek Beledbe – disznószar a zsebedbe!
- Hövejen, Himodon terem a sok óma, Agyagosszergényben megennék, ha vóna.
- „Széles" Szergény, zsuppos Agyagos, sárba süppedt Endréd.
- Lehúzzák a napot a himodiak. (Esteledik.)
- Kisfaludon olyan sár van, hogy sütőlapáton tolják ki a kutyát ugatni.
- Nincs helye, mint Osliban a Jézusnak.
- Nekidőlnek mint páliak a ködnek. (Állítólag(!) ki akarták tolni a határba…)
- Vitnyéden körülásták a templomot, nehogy kimenjen a harangszó.
- Csapodon kalapáccsal szedik a krumplit. (Köves a határ, ezért rá kell koppintani, hogy kiderüljön: krumpli vagy kő?)
- Csapodon harangoztak a „tikász szekérnek". (Azt hitték, azon jön a püspök.)
- Pusztacsaládon tűzoltófecskendővel verették a Napot.
- Család, Iván, Szemere – belefér egy cekkerbe!
- A csornaiak megnyújtották a malac nyakát, hogy fölérje a vályút.

---

45 *Nagy Imre: Rendhagyó melléknevek Csapodon. Npp - Csapod újság 2007. évi 1. szám.*

46 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 381. o. Bíró family 2003.*

Az iskola

1. Mozaikok a magyar neveléstörténetből

1.1. Táltosok, kolostorok, papok

A természeti népekhez hasonlóan a magyarok első oktatói a sámánok, magyar néven a táltosok voltak. Ők végezték a gyógyítást, a jóslást, ott voltak a születésnél, a felnőtté avatásnál, a házasságkötésnél, a temetésnél, és végezték ezen események kapcsán a „lelki gondozást". A család mellett közreműködtek a felnőtté avatás előtt az életre való felkészítésben, oktatták a fegyverkészítés- és használat technikáit, más fontos ismerteket, és valószínűleg a rovásírást. A honfoglalás, az államalapítás előtt hazánkban a gyerekek intézményes nevelésben nem részesültek, a családban, illetve a közösségben sajátították el a szükséges ismereteket.

Az állam-és egyházszervezés magával hozta az iskolai hálózat kiépítését is. István több kolostort alapított bencés szerzeteseknek, melyekben oktatást is folytattak. Az első ilyen iskola Szent Márton hegyén (Pannonhalmán) működött. Utána létesültek kolostori iskolák Zalaváron, Pécsváradon, Bakonybélen, Zoboron. A táltosok minden bizonnyal – nem hivatalosan – még évszázadokig tevékenykedtek. Ezt bizonyítja a rovásírás fennmaradása is főleg Erdély hegyes vidékein. A középkorban a bencések mellett a domonkos rendi szerzetesek tanították a nemesek gyermekeit, az egyes érsekségek, püspökségek területén létesült plébániai iskolákban pedig a papok a tehetségesebb falusi fiúkat. Az első egyetemet Pécsen Nagy Lajos király (1326-1382) hozta létre 1367-ben. (Az egyetem pár évtizeden át működött orvosi és jogi fakultással. Valószínű, hogy a nyugati egyetemek vonzása, a szűkös anyagiak, a tudós tanárok hiánya miatt szűnt meg.)

A legalávetettebb helyzetben lévő jobbágyok gyermekeinek tanításáról Európában a 18. századig általában nem gondoskodtak, főként a családban végzett tanításuk-nevelésük arra irányult, hogy képesek legyenek ellátni az életükben fontos mezőgazdasági és háztartási munkákat. Így volt ez Magyarországon is.

Az egyszerű nép gyermekeit a pap tanította bizonyos ismeretekre. A szertartásoknál segítőkre (ministerekre, énekvezetőkre) volt szüksége. Ezért az ügyesebb fiúkat az olvasás és betűvetés mesterségére tanította. Az „oktatást" igényelte az is, hogy – a bibliai tárgyú festményeken túl – a templomok előcsarnokában (cinteremben) istenes tárgyú misztériumok (színdarabok) bemutatásával közvetítették a híveknek a hit igazságait, a biblia tanításait. Ezek is szükségessé tették a vállalkozó kedvűek oktatását, a szerepek betanítását. Egy idő után a papot segítő kántor feladata lett a gyermekek oktatása.

1.2. Reneszánsz kor, reformáció, ellenreformáció

Reneszánsz kornak az 1300-as évektől 1600-ig tartó időszakot nevezik az európai történelemben. Az újjászületés, megújulás korszakának is mondják, amikor felújítva átvették a görög kultúra értékeit, középpontba helyezték az embert és annak megismerési vágyát. A korszakban az iskolák célja a sokoldalúan képzett harmonikus ember nevelése volt. Ez hazánkban Zsigmond (1368-1437) és Mátyás (1443-1490) uralkodása idején bontakozott ki az akkor működő iskolákban. E korhoz kapcsolódik a könyvnyomtatás európai feltalálása is (Johannes Gutenberg). Az első magyarországi nyomda Mátyás uralkodása alatt létesült Budán Hess András vezetésével (1473). Itt iskolai könyveket is nyomtattak.

A középkor vége felé számos mozgalom bontakozott ki, melyek az egyházi hatalmat, benne a pápa, a főpapok hatalmát akarták korlátozni. Az egyházon belül is voltak, akik – látva a pápai udvar fényűzését, egyes papok, szerzetesek méltatlan életét, az egyházi kizsákmányolás fokozódását – sürgették a reformokat. A bírálók egyik emblematikussá emelkedő alakja Luther Márton volt, aki az általa megfogalmazott 95 tézisben foglalta össze a hibákat. Követeléseit és tanításait a hagyomány szerint 1517. október 31-én szegezte ki a wittenbergi vártemplom kapujára. A hitújítás eszméje Magyarországot is elérte. Először a német városi polgárság, egyes földbirtokosok között, 1526 után pedig szélesebb körben is terjedt. Egyik bázisa volt 1537-ben létesített nyomdájával a sárvári vár, ahol Nádasdy Tamás meghívására Sylvester János, a latin, a görög és a héber nyelvet jól ismerő tudós bibliafordító 1534-től 1541-ig dolgozott. A protestantizmussal szimpatizáló Nádasdy udvarában rajta kívül megfordultak még a kor híres orvosai, prédikátorai közül Szegedi Kőrös Gáspár, Tinódi Sebestyén, Dévai Bíró Mátyás, ifj. Melius Péter. Jeles református (Sárospatak, Enyed, Kolozsvár, Debrecen, Pápa, Nagybánya) és evangélikus (Sopron, Győr, Pozsony, Körmöcbánya, Besztercebánya, Késmárk, Lőcse, Bártfa, Eperjes) iskolák jöttek létre.

A reformációra válaszként – egyre fokozódó állami támogatással – megindult az ellenreformáció, melynek első alakja Oláh Miklós (1493-1568)[1] esztergomi érsek volt, aki nagy jelentőséget tulajdonított a népoktatásnak. Ő telepítette le a jezsuitákat is, akiknek több középiskolája létesült Magyarországon. Az ellenreformáció legjelentősebb alakjaként Pázmány Péter (1570-1637) esztergomi érseket tartja számon a történetírás, aki a megváltozott történelmi körülmények között jelentős eredményeket ért el. Pázmány jövedelmeinek jelentős részét fordította a katolikus iskolaszervezet korszerűsítésére, falusi iskolák alapítására és működtetésére. Prédikációiban is gyakran foglalkozott a nevelés kérdéseivel. Hangsúlyozta a szülői példa fontosságát, továbbá, hogy az anyatejjel „együtt kell az isteni félelmet és a bűnök gyűlölségét csepegtetni a gyermek szívébe … minden gonosz társaságtól és feslett erkölcsű tanítótól el kell vonni … félelemben kell tartani, és meg kell vesszőzni bennük a gonoszságot…”[2] A 17. század közepén fontos fejlemény volt a (korábban Rómában alapított) piarista rend megtelepedése hazánkban, mely legfőbb feladatának a szegény gyermekekkel törődést tekintette. A magyar neveléstörténet kiemelkedő alakja volt az erdélyi származású kál-

---

1 *Hunyadi János leánytestvérének, Hunyadi Máriának és Oláh Istvánnak a fia volt.*

2 *Dr. Kéri Katalin: Neveléstörténeti vázlatok 15. o. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar, Országos Rendőrfőkapitányság Oktatási és Kiképző Központ 1996.*

vinista Apáczai Csere János (1625-1659), aki egyéb érdemei mellett a szélesebb néprétegek oktatásának szószólója volt.

A vallásos szellemű nevelés mellett a 17. század második felétől egyre fontosabbá vált a mezőgazdasági, a kereskedelmi és egyéb, a napi életben fontos ismeretek oktatása. Ez összefüggött a mezőgazdasági árutermelés szélesedésével, a változó életkörülményekkel és igényekkel. A 18. század közepétől kiemelkedett egy olyan középnemesi réteg, mely fontosnak tekintette a magyar nyelv és irodalom ügyét (Bessenyei György, Barcsai Ábrahám, Orczy Lőrinc, Ráday Gedeon, Ányos Pál, stb.).

1.3. Ratio Educationis

A 18. század második felében Mária Terézia (1717-1780) felvilágosult abszolutista politikájával a birodalom egységesítése érdekében az oktatásügy átformálásához is hozzáfogott. Úgy vélte, hogy az oktatás javításával a társadalmi bajok is orvosolhatók, továbbá, hogy a hasznosság (utilitarizmus) elve alapján az iskolákban – a klasszikus latinos műveltség mellett – a mindennapi élet és a munka során alkalmazható ismereteket kell oktatni. Az iskolaügy ettől kezdve nálunk is állami üggyé vált, ugyanúgy, mint egész Európában. Ezzel megszűnt az a korábbi gyakorlat, hogy szinte kizárólag az egyházak és a földesurak alapítottak és működtettek iskolát. 1773-ban pápai döntés alapján feloszlatták a jezsuita rendet, vagyona pénzügyi háttérként szolgált Mária Terézia oktatási reformjához. (A jezsuita rendet 1814-ben VII. Piusz visszaállította. Magyarországon azonban csak azzal a feltétellel indulhattak újra, hogy semmit nem követelnek a feloszlatáskor elvett javaikból.) Mária Terézia Ratio Educationis rendelete (Magyarország és a társországok átfogó nevelési-oktatási rendszeréről) 1777-ben jelent meg. 1806-ban I. Ferenc (1768-1835) Ratio Educationis rendelete sok tekintetben eltért az elsőtől, figyelembe vette a negyedszázados szünet után összehívott 1790-91. évi országgyűlés által kiküldött bizottság javaslatait. Tankerületek jöttek létre, alapvető iskolatípusok lettek meghatározva (alapfokon falusi, mezővárosi és városi anyanyelvű iskolák, középszinten kis-és nagygimnáziumi osztályok, felsőfokon akadémiák és egyetem). Meghatározta az oktatási tartalmat, az ismereteket kötelező, ajánlott és választható tantárgyakra osztotta. Foglalkozott az iskolán kívüli szabadidős tevékenységi formákkal, rendelkezett a tanítóképzésről is. A két Ratio Educationis „csak" rendelet volt, nem törvény. A protestánsok e rendeleteket saját iskoláikra nézve nem fogadták el, amikor a kormány azok végrehajtását sürgette, mindig erélyesen tiltakoztak. A katolikus iskolák azonban egészen 1848-ig e rendelet(ek) szellemében szerveződtek és működtek.

A felvilágosodás pedagógiai eszméinek meghonosításában fontos szerepe volt Tessedik Sámuel (1742-1820) evangélikus lelkésznek. Szarvason az evangélikus iskolában is tanított (sőt ő lett a Békés megyei evangélikus iskolák felügyelője). Az iskolába a telekkel, földbirtokkal bíró parasztemberek gyermekei járhattak. Értelmi-erkölcsi nevelésüket különböző munkákkal kapcsolta össze. Az írás, olvasás, számolás, hittan mellett a faültetés-és ápolás, az állattenyésztés, a szőlészet, a kertgazdaság, selyemhernyótenyésztés mind elméletben, mind gyakorlatban helyet kapott a tananyagban. Tanultak elemi egészségtant is, de a kereskedelmi számtan, a földmérés, az elemi épí-

tészet, a mértani rajz, a meteorológia és a közgazdasági alapismeretek oktatása sem maradt el. Tessedik az iskoláskor előtti nevelésnek döntő jelentőséget tulajdonított.

1.4. A népoktatási törvényig

A 19. század első fele virágzó időszaka volt az oktatásügynek. Az első óvodát a Habsburg Monarchiában Brunszvik Teréz grófnő (1775-1861) nyitotta meg Angyalkert néven édesanyja budai házában 1828-ban. A cselédlányok oktatására cselédiskolát hozott létre. 1836-ban egyesületet alapított az óvodák terjesztésére, haláláig nyolcvanra nőtt a számuk. (Eleinte főként férfi pedagógusok voltak az óvodákban is.) 1837-ben létrejött gróf Festetics Leó alapításával Tolnán az első magyar óvóképző. Fontos lépések történtek a nőnevelés intézményrendszerének kiépítésére.[3] Ebben kiemelkedtek Karacs Teréz, Brunszvik Teréz, Takács Éva, Fáy András, Lővey Klára, Teleki Blanka, Zirzen Janka, a politikusok közül Kossuth Lajos.

A reformkori országgyűléseken (1825-1848) több alkalommal foglalkoztak az alapfokú iskolákkal és a szakképzéssel. Korszerűsítették és kiterjesztették a tanítóképzést, Egerben 1828-ban létrejött az első magyar nyelvű többévfolyamos képző. A Helytartótanács 1845-ben az elemi tanodák szabályairól szóló rendeletében öt osztályos anyanyelvű alapképzést határozott meg, melyből két osztály elvégzése volt kötelező. Az 1848. márciusi forradalmi események megteremtették a polgári átalakulás feltételeit. Az oktatásügy átalakítása az első teendők közé tartozott. Az Eötvös József kultuszminiszter által előterjesztett törvényjavaslathoz 140 képviselő szólt hozzá. Főként az iskolák felekezeti jellegének ügye váltott ki heves vitákat. A javaslatot a felsőház 1848 nyarán azzal vette le a napirendről, hogy nem időszerű. Így annak jelentős része csak húsz év múlva, a kiegyezés után valósulhatott meg.

A szabadságharc bukása után az iskolaügy állami felügyelet alá került. Az iskolák száma növekedett, de a korabeli adatok szerint a gyerekek több mint fele nem járt iskolába, magas volt az analfabéták száma. A középiskolákat osztrák minta alapján szervezték át, létrejött a nyolcosztályos, érettségivel záruló gimnázium. (Ezt csak fiúk látogathatták.) A hatosztályos reáliskola a gyakorlati pályákra készítette fel a tanulókat. A pesti egyetemet szintén az osztrák minta alapján alakították át.

Az 1867-es kiegyezéssel jó feltételek teremtődtek a társadalmi, gazdasági fejlődéshez, és sor kerülhetett a közoktatás korszerűsítésére is. 1868-ban született meg – Eötvös József újabb kultuszminisztersége idején – a népoktatási törvény (1868. évi XXXVIII. törvénycikk).

Az 1.§ rögzítette, hogy „Minden szülő vagy gyám, ide értve azokat is, kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejök 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig."

---

3 *A fiúktól elkülönített iskolai leánynevelés igénye először az 1790-91. évi országgyűlésen vetődött fel. Itt döntöttek arról is, hogy „mivel az állam jóléte főképp az ifjúság nevelésétől függ" Művelődési Bizottságot alakítanak, melynek feladata a nemzeti nevelés elveinek és rendszerének kidolgozása lesz. A bizottság 1791-93 között működött. Az akkori gondolatok, tervek a korabeli politikai és gazdasági viszonyok miatt nem valósultak meg.*

A 4.§ szankciókat is megfogalmazott. „Ha a szülő (gyám vagy gazda) a tankötelezett növendéket az iskolától visszatartja: ebbeli kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetendő. És ha az e czélra szolgálható erkölcsi eszközök felhasználása sikertelennek bizonyulna be, s a tankötelezett növendék az iskolától továbbra is visszatartatnék: a kötelességét ekként teljesítni nem akaró szülő (gyám vagy gazda) első izben 50 krra, második izben 1 forintra, harmadik izben 2 frtra, negyedik izben 4 frtra büntettessék, az iskolai pénztár javára. Sőt ha még ezen négyszeri büntetés sem térítené a szülőt (gazdát vagy gyámot) kötelességének teljesítésére: akkor az illető iskolai szék erről a felsőbb iskolai hatóságnál jelentést tesz, mely aztán az iskolától visszatartott tanköteles gyermek számára a községi hatóságnál külön gyám rendelését is szorgalmazhatja."

Ugyanakkor lehetővé tette a gyermekek háznál tanítását, vagy bármely más vallású magán és nyilvános intézetbe, továbbá más helységben működő tanintézetbe járatni. Ezt azonban a helyi iskolaszéknél bizonyítani kellett. Népoktatási tanintézetekként az elemi és felsőbb népiskolákat, a polgári iskolákat és a „tanítóképezdéket" nevezte meg a törvény. Valamennyi vallási felekezetnek, magánszemélynek és társulatnak joga lett arra, hogy bármilyen népoktatási tanintézetet működtessen. Rögzítette a törvény, hogy ezek az állam felügyelete alatt állnak, a kormánynak joga és feladata azokat ellenőriztetni.

Rendelkezett arról is, hogy azokban a községekben, melyekben hitfelekezet nem tart fenn népiskolát, a község köteles azt felállítani. Meghatározták a tantárgyakat is. A községi elemi népiskolában a kötelező tantárgyak a következők voltak: hit- és erkölcstan; írás és olvasás; fejbeli és jegyekkel számolás, a hazai mértékek és pénznemek ismerete; nyelvtan; beszéd- és értelem-gyakorlatok; hazai földleírás és történet; némi általános földleírás és történet; természettan; természetrajz elemei (különös tekintettel az életmódra és vidékre, melyhez a gyermekek nagyobb részének szülői tartoznak); gyakorlati útmutatások a mezei gazdaság és kertészet köréből; a polgári főbb jogok és kötelességek; ének; testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

A törvény lehetővé tette mindenki számára, hogy a népoktatási intézményekben anyanyelvén nyerjen oktatást. Persze nem volt képes megoldani egycsapásra, hogy a gyakorlatban is minden annak betűje szerint történjen. A tanítók és az iskolaszék sokszor kényszerűségből elnézték, hogy a gyerekek egy része nem, vagy csak hellyel-közzel tett eleget iskolalátogatási kötelezettségének. Nagy úr volt a kényszer, bizony többször előfordult, hogy a földön végzendő munkákhoz szükség volt a gyermekekre is. Mégis elmondható, hogy látványos változás történt. Az 1. világháborút megelőző években már a tankötelesek 93%-a járt iskolába, jelentősen csökkent az analfabéták száma (1869-ben a hat éven felüliek 36%-a, 1910-ben 68,7%-a tudott írni-olvasni.[4])

A törvény rendelkezéseinek végrehajtására a magyar katolikus püspöki kar 1877-ben elrendelte a katolikus népiskolák iskolaszékeinek megszervezését. Az iskolaszék elnöke a plébános volt, mellé világi elnököt is választottak. Az iskolaszék feladata volt a tanítók megválasztása, a helybeli iskolák rendszeres látogatása, a tandíjak megállapítása. Rendelkezett az iskolaépület javíttatásáról, a taneszközök beszerzéséről, képviselői

4 *Dr. Kéri Katalin: Neveléstörténeti vázlatok 18. o. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar, Országos Rendőrfőkapitányság Oktatási és Kiképző Központ 1996.*

jelen voltak a vizsgákon, döntöttek a tanítók és a szülők közötti vitás kérdésekben. Az iskolaszék tagjait három évre választották, lehetőség volt arra, hogy újraválasszák őket.

1.5. Néhány mérföldkő 1948-ig

A dualizmus idején az oktatásügyről több törvény, rendelet született. Trefort Ágoston (1817-1888) minisztersége alatt 1833-ban pl. a középiskola-típusokról és a tanári képesítés feltételeiről hoztak törvényt. 1891-ben a kisdedóvásról. Wlassics Gyula (1852-1937) miniszter 1895-ben rendelkezett arról, hogy az érettségizett lányok egyetemen (orvosi, gyógyszerészeti, bölcsészeti karokon) továbbtanulhatnak.

Nagy László (1857-1931) pedagógus, pszichológus a gyermektanulmányozás vezéregyénisége volt. Elsősorban a gyermeki érdeklődés szakaszait vizsgálta. Vallotta, hogy a nevelés végső célját a társadalom határozza meg. Haláláig ügyvezető elnöke az 1906-ban alakult Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak, melynek pár év múlva már több ezer tagja volt. Lapjuk, a Gyermek 1907-ben jelent meg. A változó szemlélet tükröződött az 1905-ben megjelent tantervben: „Nem szókkal kell megtömni a gyermek elméjét, hanem szemléletekkel, tapasztalatokkal és ezek okos feldolgozásával. A gondolkodás egészséges szokásait kell meggyökereztetni a gyermek lelkében."[5]

Fináczy Ernő (1860-1935) kiváló neveléstörténész volt. Fontos szerepet tulajdonított a világnézet és a nevelés kapcsolatának. Keresztényként az idealista világnézetet tartotta igazán értékesnek.

Weszely Ödön (1867-1935) Nagy László után újjászervezte a gyermektanulmányi mozgalmat. A nevelést a kultúra átszármaztatásaként értelmezte. Említendő még Prohászka Lajos (1897-1963), Schneller István (1847-1939), Imre Sándor (1877-1945), Mitrovics Gyula (1871-1965) és Karácsony Sándor (1891-1952) pedagógiája.

Az 1920-ban elfogadott numerus clausus törvény célja volt, hogy a legnagyobb presztízsű (orvosi, jogi, műegyetemi, közgazdasági, tudományegyetemi) karokon a zsidó hallgatók 30% feletti arányát leszorítsák a számarányuknak megfelelőre, hogy kiszűrjék az egyetemekről az 1918-19-es forradalmakban szerepet vállalókat, továbbá, hogy segítsék a keresztény középosztály tagjait. Antiszemita éle miatt a törvényt 1928-ban módosították.

Klebelsberg Kuno (1875-1932) kultuszminisztersége alatt (1922-31) nagyarányú népművelési program bontakozott ki. A népszövetségi kölcsönök egy részét 1926-32 között népiskolák építésére fordították (47,5 millió aranypengőt, ami az ország éves költségvetésének majdnem a fele volt). Felépült 595 tanyasi iskola és tanítói lakás (téglából, cseréptetővel, padlózva). 1929-ben épült fel Csapodon is a 4. tanterem. Klebelsberg álláspontja az volt, hogy „… először műveltté kell tenni a széles néprétegeket, és azután kell őket hatalomhoz (pl. választójog) juttatni."[6]

A miniszteri tisztségben Klebelsberget rövidesen követő történész Hóman Bálint (1885-1951) két szakaszban (1932-38, majd 1939-42) volt tárcavezető. Célja a nemzeti egység, a nemzeti erők fokozása és koncentrációja volt. A nemzetté nevelés szinte még a vallásos nevelésnél is nagyobb fontossággal bírt. Fontosnak tartotta a szegény, de tehetséges gyermekek felkarolását. Ezt szolgálta a Horthy Miklós ösztöndíj, mely

5 *Ugyanott 19. o.*

6 *Ugyanott 20. o.*

évente ezer nehéz sorsú középiskolás és egyetemista tanulásához nyújtott támogatást. Hóman támogatta a Bolyai és a Győrffy kollégium megalakulását, melyek tandíjmentességet nyújtottak szegény parasztfiataloknak.[7] 1940-ben törvény született a nyolcosztályos népiskoláról, de ez a háború miatt nem valósult meg. 1945-ben viszont ez szolgált alapul a nyolcosztályos általános iskolához.

A háború után a politikusok többsége egyetértett a polgári demokratikus jogállam kialakításával, ahol érvényesülhet a világnézeti sokszínűség. Fontos szerep jut az egyházaknak, de tág teret kapnak az egyéb felfogások, a materialista világnézet is. Egyetértettek abban is, hogy a széles tömegeknek lehetővé kell tenni az iskolai oktatásban a részvételt az általános iskolától az egyetemig. Az általános iskola azonos műveltségi tananyag közvetítését tűzte ki célul a 6-14 éves gyermekek számára. Ez nem ment zökkenők nélkül. A tanév kezdete előtt két héttel kibocsátott rendelet váratlanul érte az iskolafenntartókat, az egyházakat. A legtöbb helyen nem voltak meg sem a személyi, sem a tárgyi feltételek. (Csapodon pl. leégett az iskola három tanterme, a bennük lévő oktatási anyagokkal, szemléltető eszközökkel együtt, csak a különálló tanterem maradt épségben.)

Korábban különböző koncepciók alakultak ki. A Kisgazdapárt iskolareform tervének készítője Ortutay Gyula (1910-1978) néprajzkutató (1947-50 között vallás-és közoktatási miniszter) volt. Társadalmi osztálytól független, egységes, ingyenes iskoláztatást képzeltek el 8-tól 18 éves korig 4+4+4 éves rendszerben. Az óvodát 4-6 éves kor után az elemi (6-10 éves korig), az általános közép (10-14 éves korig), a szellemi, ipari vagy mezőgazdasági szakosodás (14-18 éves korig) követte volna. A Nemzeti Parasztpárt felkérésére Németh László (1901-1975) író, orvos és pedagógus készített tervezetet. Hatosztályos elemi és hatosztályos középiskolát javasolt, amit fejlődés-lélektani érvekkel indokolt. Tantárgyak helyett komplex ismeretköröket alakított ki.

1.6. Fejezetek 1948 után

Az iskolarendszerre vonatkozó fenti elképzelések nem valósulhattak meg. A hatalmat megszerző kommunista párt szovjet minta alapján a nyolcosztályos általános iskola és az arra épülő négyévfolyamos középiskola mellett döntött. 1946-47-ben még sokszínű volt az iskolarendszer. Az 1.241 óvoda, 7.000 elemi iskola, 364 polgári iskola, 173 gimnázium és 129 szakképző iskola több mintegy 60%-a a felekezetek irányítása alatt állt. A baloldali erők már 1946-ban támadásokat intéztek az egyházi iskolák ellen. A „fordulat évében" aztán azok államosításáról döntöttek, melyet a parlament az 1948. évi XXXII. törvénnyel rendelt el. Államosították az egyházak földjeit, ingatlanait is.

1949-ben feloszlatták a népi kollégiumokat, hogy megelőzzék a spontán szerveződéseket. Ezek az alsóbb néprétegekből származó gyerekek tanulását támogatták.

7 *Hóman a két világháború közötti időszak legvitatottabb személyisége. Kétségbe vonhatatlan érdemei mellett politikusként a németbarát orientációt képviselte, részt vett a zsidótörvények előkészítésében és megszavazásában, megszavazta a Szovjetunió elleni hadba lépést. A törvényhozás munkájában a német megszállás és a nyilas hatalomátvétel után is részt vett. 1944 végén Szálasiékkal együtt visszavonult a Dunántúlra, később német területre menekült. Amerikai fogságba került, ahonnan a magyar hatóságok 1945-ben hozták haza. 1946-ban a Népbíróság, mint háborús bűnöst életfogytig tartó börtönre ítélte. Büntetését a váci fegyházban töltötte, a megpróbáltatásokat, a börtönt szervezete nehezen viselte, rövid idő alatt 60 kg-ra fogyott, majd elhunyt. 2015. március 6-án a Fővárosi Törvényszék bűncselekmény hiányában posztumusz felmentette a háborús bűntett vádja alól. (www.wikipedia.hu)*

(1947-ben a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége már 160 kollégiumot fogott össze.) Sokak szerint a népi kollégiumi mozgalom egyike volt a 20. század legsikeresebb pedagógiai kísérleteinek. A katolikus egyház ellenállását Mindszenty József bíboros koncepciós pere és elítélése sem törte meg. Válaszul 1950 júliusától háromezer szerzetest és szerzetesnővért internáltak. Szeptember 7-én törvényerejű rendelettel – négy kivételével – megvonták a szerzetesrendek működési engedélyét. Több mint tízezer szerzetest tiltottak el. A bencések, a piaristák, a ferencesek és az iskolanővérek működhettek tovább 40-40 fővel.

Az 1950-es évek elején az oktatásügyet, a pedagógiai kutatásokat, a nevelés-oktatás céljait és tartalmát a marxizmus-leninizmus eszmerendszere, leginkább annak dogmatizált, leegyszerűsített, elferdített változata határozta meg. (Az óvoda feladata a gyerekek szocialista szellemű nevelése. Az általános iskolákban a közvetítendő ideológia a marxizmus-leninizmus. Az orosz nyelv oktatását kötelezővé tették. Az egyetemi képzésben bevezették a különböző mutató- és tervszámokat, hogy növekedjen a munkás, paraszt származásúak aránya.)

1953-55 között (miniszterelnök Nagy Imre) történtek változások az oktatáspolitikában is. Az általános iskolákra irányult a fő figyelem, csökkentették az egyetemi keretszámokat, mindenütt az oktatás színvonalának emelésére törekedtek. Az 1956-os tüntetések hatására tervbe vették az iskolarendszer felülvizsgálatát, a kötelező orosz nyelvoktatás eltörlését, a szabad vallásgyakorlás engedélyezését. Ezek egyes részletei 1957 után megvalósultak.

1961-ben oktatási reformra került sor. A tankötelezettséget 16 éves korig kiterjesztették. Az oktatási törvény előírta, hogy minden iskolatípusban elő kell készíteni a tanulókat a termelőmunkában való részvételre.

Az 1972-os oktatáspolitikai párthatározat megpróbált összhangot teremteni a pedagógiai szakmai szempontok és a párt céljai között. Csökkentették és észszerűsítették a tananyagot, azt jobban a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazították. Részben korszerűsítették a tankönyveket, rugalmas kerettanterv kidolgozását irányozták elő, bővítendő ezzel a pedagógusok mozgásterét.

A pártállam utolsó oktatási törvénye 1985-ben született. Ez nagyobb önállóságot adott az iskoláknak és a tanároknak, alternatív pedagógiai programok indítását engedélyezte. 1989-ben megfogalmazták az iskolaalapítás állami monopóliuma megszüntetésének tervét, eltörölték a kötelező orosz nyelvoktatást. 1990-től lehetővé vált a hat- és nyolcosztályos gimnáziumok létrehozása.

2. Az iskola Csapodon

2.1. Az iskolaház, az első ismert iskolamester

Csapodnak a reformációig nem volt saját papja, a szomszéd falvak plébánosa látta el a teendőket. Ezért talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy az oktatás csak esetleges lehetett. A reformáció aztán meghozta a változást, igaz, csak évtizedekkel később ahhoz képest, hogy az 1580-as évek közepén evangélikussá lett a falu. Payr Sándor A dunántúli evangélikus egyházkerület története című, 1924-ben megjelent művében Csapodról egyebek között ezt írja: „Az adólajstrom szerint már 1595. evang. lelkésze (concionator) volt. 1600 körül Kőszegi Lőrinc volt a lelkésze, aki 1628. Fara-

don szolgált. ***Tanítója jelen volt az 1628. évi csepregi zsinaton.*** 1603. Klaszekovics és Tétényi esperesek tartottak itt is egyházlátogatást. Az 1631. évi egyházlátogatáskor Nárdai Miklós volt a lelkésze, nemes Szalay János mint patrónus említtetik, a falu bírája pedig Kálmán Tamás. ***Iskolát csak mostanában építettek a paplak, templom és temető mellé.***"

1628-ban tehát már volt tanító a faluban, de nevét nem ismerjük. Ekkor valamilyen színvonalú oktatást kaptak, kaphattak a gyerekek, vagy azok egy része. ***1631-ben pedig már állt az iskola is***, mégpedig a mai plébánia mellett. „Az 1628 táján épült iskolaház nem, vagy csak alig változott a XVIII. század végéig. Kétszobás maradt, ahol az egyik szoba tanterem gyanánt szolgált, a másik pedig az iskolamester lakásául. … Hogy az idők során hányszor pusztult el, hányszor épült újjá, nem tudjuk. Már a reformációt átélt iskolát »romosnak« mondja az 1697. évi Canonica Visitatio. A XIX. század során az iskola kétszer is leégett: 1807-ben és 1868-ban. Az 1807. évi tűzről a feljegyzés azt írja, hogy a papnak és a kántornak mindene leégett. Az 1868.évi tűz még ennél is pusztítóbb volt: az iskolát alapjaiban kellett újjáépíteni."[8] Az 1873. évről szóló jelentés szerint a csapodi r.k. iskola 1853-ban épült, 1 tanterme van, állapota jó.[9]

Az iskola „Fenntartását abból a jövedelemből kellett biztosítani, amely az iskolamesterhez különböző formában befolyt. Hogy ez mennyire szegényes volt, azt az 1631. évi püspöklátogatási jegyzőkönyv bizonyítja. Háromféle módon fizettek az iskolamesternek: gabonával (étellel), pénzzel és állattal. Az állattal fizetés juhban történt, ez azonban Madarász Miklós tiszttartósságával megszűnt. Maradt a kétféle fizetési mód, gabonával és pénzzel. A gabonával fizetők tartoznak egy fertály gabonával és nyolc dénárral. Aki gabonát nem adhat, és házas ember, tíz dénárral tartozik, avagy egynapi munkával, özvegyasszony négy dénárt ad, temetés processzióval tizenkét, a harangozás pedig négy dénár. A gyermek tanításából minden idevalósi egy kántára (negyedévenként) huszonöt dénárt fizet, a vidékiek pedig alku szerint. … Az iskolának a Nádasdyak mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak, ezért katolizálásuk után sem feledkeztek meg támogatásáról. Belátták, hogy az iskolamesternek juttatott szerény ellátásból az iskola egyszerűen fenntarthatatlan, ezért egy jobbágyteleknyit kapcsoltak hozzá, minden jobbágyi szolgáltatás alól mentesítve. Ezt Nádasdy Ferenc kivégzése után, az 1672-ben felvett urbáriumban olvashatjuk."[10]

Az evangélikus időszak 1660-ig tartott, de utána még évtizedek teltek el, mire a lakosság visszatért a katolikus egyházba. Lelkipásztort is csak 1681-ben kapott a falu, ő Zuppanics György volt. Arról, hogy kik tanítottak 1628-tól Csapodon 69 éven át, nincs ismeretünk. A tanító személyéről „Az első írásbeli adat, amely az ellenreformáció korából fennmaradt, az ***1697.*** évi kánoni látogatás jegyzőkönyve, melyet Guraby Mátyás locsmándi főöspörös vett fel. Ebben szerepel ez a néhány sor: ***iskolamester Horvát János***, 25 éves, horvát nemzetiségű, katolikus." *(RF)*

---

8 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában, 348. o. Bíró family 2003.*

9 *Évi jelentés a sopronmegyei iskolatanács 1873-ik évi működéséről s a tankerületbeli népoktatásügy állapotáról. Sopron, Nyomatott Reichard Adolfnál 1874.*

10 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 347-348. o. Bíró family 2003.*

2.2. Az iskolamester javadalmazása

„A kántorizáló mestert … a község a maga anyagi tehetsége szerint díjazta. Leginkább terményekkel, de valamelyes pénzzel is. Azonkívül gondoskodott a lakásáról. … A fizetség … szegényes volt. (***1733-ban*** a csapodi kántor pénzbeli fizetése 14 Ft volt.)" *(RF)*

„Az ***1779/80 évi*** püspöklátogatási jegyzőkönyv ugyan megemlékezik az iskolamesterről, lakásáról és az iskoláról, de csak tőmondatokban, a lényegre összpontosítva. »Az iskolamester Könyvesy Zsigmond, akinek van két szobája, melyből az egyik iskolául szolgál, konyhája, kamrája, istállója is van, de ugyanúgy zsuppal fedett, mint a mellette álló plébánia. Viszont a plébániával szemben, amely már döngölt agyagfalú, az iskola fala közönséges feketeföld.« Miután a feketeföld jó vízáteresztő, a jegyzőkönyv akarva-akaratlanul azt sugallja, hogy az iskola fala vizenyős, korszerűtlen."[11]

Az ***1829. évi canonica visitatio*** a csapodi kántori járandóságot így írja le: „1. Egyik éven kap a Kecskekút dűlő tagútja mellett őszi vetésre 2 hold, 4 mérős földet. 2. A másik éven a Sági-tónál ugyanannyit. (Ugarolás miatt cserélték a földet.) 3. Tavaszi vetésre nincs földje. Az elmunkálást, aratást, behordást a hívők végezték. Ők adták a vetőmagot is. 4. Egyik rétje a Töltés mellett van. Ez jövedelmez 1-2 szekér szénát. Az 1. kaszálást, behordást a község végzi. A 2. kaszálás, stb. a kántor gondja. 5. Másik rétje a Birkaréten van. Ezt a szombati litániákért kapja. Ezt csak kaszálta a község, de be nem hordta. 6. A háznál van egy kis kertje, a házon kívül pedig káposztás kertje. Pénzbeli jövedelme: Minden gazdától kap 6 krajcárt, zsellértől, iparostól 9 krajcárt, özvegyektől 7 krajcárt, esketés után 7 krajcárt, temetés után 7 krajcárt, énekes mise után 7 krajcárt, minden iskolás gyermek után negyedenként egy kenyér és 17 krajcár. Természetbeni jövedelme: 48 gazda van, ezektől kap gazdánként ½ mérő[12] rozsot, minden gazdától egy kenyeret, a pol. községtől 8 szekér tűzifát. A lakása: 1 szoba, 1 konyha, kamra, azonkívül van egy istállója. Mivel egyben a község jegyzője is volt, ezért kapott esztendőnként 30 Ft-ot." *(RF)*

1846. augusztus 24-én a „Tekintetes Nemes Sopron Megyében kebelezett Csapodi helységnek Köfsége, s Agh György elemi Oskola Tanító részerül" szerződés[13] köttetik. Ebben leszögezik, hogy a már 19 éve itt tanító Agh Györgyöt „elég alkalmasnak esmérjük", ezért őt kinevezik, megfogadják az 1846/47. tanévre. Járandóságait az alábbiak szerint határozták meg:

a.) Készpénzben a tanításért kap a község pénztárából 120 Ft-ot. Az örök nyugalom helyére kísérésért 7 kr, a lélekharang húzásáért 3 kr, egyházkelés alkalmával *(a gyermekágyból felépült anyának és gyermekének első látogatása és megáldása a templomban – a szerk.)* 6 kr, nagymise alatti éneklésért 15 kr, minden „telykes" jobbágy fizet 6 kr, minden 18. napos „zsöllér" fizet 9 kr, minden egyes „lyakó" 8 kr, az özvegyek pedig 7 kr.

b.) Járandósága gabonában: minden gazdától vagy „telyket bíró jobbágytul" 2/4 pozsonyi mérő (pm) rozs és a harangozásért 1/8 pm rozs. Ostyasütésért az egyház gabonájából 2 pm rozs.

c.) „Nyolcz" szekér jó tűzifa.

---

11 Ugyanott 348. o.

12 1 bécsi mérő=61,487 l, 1 pesti mérő= 93,7 l, 1 pozsonyi mérő= 62,53 l.

13 Egyházmegyei levéltár.

d.) Földek: vagyon 4 hold föld, amit a község háromszor megszánt, a magot a tanító köteles a vetés alkalmából „beleadni", a község elboronálja, learatja és hazahordja a gabonát. Továbbá „Egy hold szántó föld vagyon, minden munkája a tanítóé."

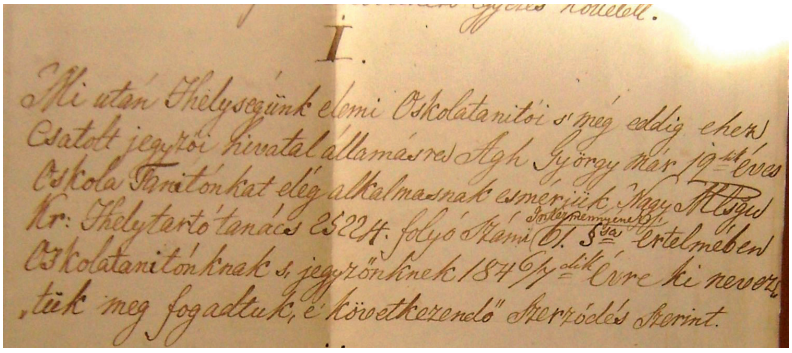

Ágh György szerződésének I. pontja

e.) Rétek: „Vagyon egy darab rét, a szénát a köfség le kaszálja, de a sarjut tanító kaszáltatja s gyüjteti szénával együtt. Ismét vagyon egy kis darab rét, mellynek minden munkáját a tanító tartozik el látni, egyedül a köfség haza hordatja mind a két helyrül, mind a szénát és a sarjut."

f.) Legeltetés: Szabad legeltetési joga van a csapodi határban addig is, míg a legeltetési illetménye ki nem adatik.

Aláírások a szerződésen

1904. december 30-án az iskolaszék ülésén a csapodi kántortanító díjlevelében[14] járandóságait így határozták meg:

„1. Természetbeni szabadlakás: 2 szoba, konyha, kamara, istálló. faszin, pajta és sertésól belsőséggel.

2. 1/4 hold házikert és 65 négyszögöl káposztáskert, melyeket a kántortanító maga művel.

3. 5,319 hold szántóföld 1.200 négyszögölével, melyeket a község munkál és pedig évenkint 3-szor megszántja, a tanító magjával beveti, beboronálja, learatja és az általa kijelölt helyre behordja, összerakja, a trágyakihordás azonban a tanítót illeti.

4. 8 hold 1.200 négyszögeles szántóföldde alakított legelő, melyet a tanító maga munkál. Ebből kisajátított rész árának (140 K) kamatja.

5. 2,737 hold rét 1.200 négyszögölével, melyből amit szántóföldnek használ, maga műveli, ami pedig kaszáló, annak minden munkáját a község végzi saját községi rétjének betakarítása alkalmával és pedig mind aggjára mind sarjura a rétet lekaszálja, a lekaszált füvet megforgatja, összegyűjti, boglyába rakja, hazahordja és a tanító által kijelölt helyre rakja.

14 *Egyházmegyei levéltár.*

6. Kap a községben minden pártól 9 liter tiszta rozsot, az özvegyek ennek felét fizetik, de ha teljesen munkaképtelenek, nem fizetnek (a párok összege jelenben körülbelül 230).
7. Ama befolyó gabonaösszegből 366 liter rozsot a harangozásért, illetve harangoztatásért kapja a kántortanító.
8. Minden gabonafizető pár 20 fillért, az özvegyek 10 fillért fizetnek, úgy a gabonát mind a pénzt a községi elöljáróság szedi be s adja át a tanítónak évenkint meghatározott időben.
9. A mindennapi és ismétlőiskolai tanításért kap a kántortanító 160 koronát.
10. Tüzelőfa fejében saját használatára 80 koronát kap évenkint a község pénztárából.
11. Tandíj fejében az urasági és egyéb cselédektől minden iskolaköteles gyermekök után évenkint 2-2 koronát, kivétetnek azonban ezen fizetés alól azon cselédek, akiknek gazdaitelek részök van, mivel ezek mind a gabonafizetésben, mind azon közmunkákban, melyekkel a község a tanítónak tartozik, részt venni kötelesek. A vasuti alkalmazottak iskolaköteles gyermekeik után fizetnek, ha vasúti elöljáró tiszt, egy gyermek után 4 koronát, ha alantas közeg, akkor 3 koronát.
12. Stólailleték fejében jár a kántortanítónak énekes misétől 20 fillér, liberás misétől *(gyászmise - a szerk.)* 60 fillér, házasság hirdető megírásáért 20 fillér, esküvőtől 40 fillér, egyházkelés után 20 fillér, temetésért 30 fillér. Alapítványi misék után körülbelül 4 korona a templom pénztárából.
13. Ostyasütésért 16 korona a templom pénztárából.
14. A tanító őrleni valóját a község évenkint kétszer a malomba elvitetni és hazaszállítani, valamint a tanító által házi szükségre vett tüzifát, ha az a községtől 2 óránál távolabb nem esik, méterbe vágni és hazahordani köteles."

1942. december 31-én a csapodi római katolikus népiskola kántortanítójának, Horváth Antalnak javadalmait a következő járandóságok alkották: Kántorként kapott 4 hold 763 négyszögöl, tanítóként 4 hold 762 négyszögöl földet. Kántorként 58,48 pengő, tanítóként 217,60 pengő fizetést, mely 1943. január 1-jétől 276,08 pengőre változott.[15]

2.3. Az iskolaház bővítései, új iskolaterem, új iskola

Csapod lélekszáma (ugyanígy a környező községeké) a 19. század végére erősen megnövekedett, mely növekedés aztán tovább folytatódott az 1930-as évekig. (A lakosságszám pl. 1870-ben 976, 1880-ban 1.136, 1890-ben 1.163, 1900-ban 1.248, 1910-ben 1.364, 1920-ban 1.442, 1930-ban 1.529 fő.[16]) Természetes, hogy megnőtt az iskolás gyermekek száma is. Az 1848. július 25-én kitöltött – Nagy Mihály bíró, Tar István öreg esküdt, Varga János gondnok és Horváth István esküdt által hitelesített – kérdőív szerint a község által épített iskola rossz és szűk, a téli hónapokban 52 „fi" és 51 leány, a nyári hónapokban 10 „fi" és 6 leány járt az iskolába. A jelentésből megtudjuk azt is, hogy a kántortanító Ágh György, aki 41 éves, magyar és „nimet" nyelvet beszél, képzdében nem tanult. Továbbá, hogy a lakosok száma 865, ebből 852 katolikus, 13 izrae-

15 *Levél Sopron Vármegye Közigazgatási Bizottságának elnökétől. Egyházmegyei levéltár.*

16 *www.nepesseg.com*

lita.[17] 1875-ben pedig 119 volt a mindennapi iskolások száma. Az addigi egy tanterem helyett legalább kettőre lett szükség. Valószínűleg 1878-ban építették meg a második tantermet a meglévő mellé, a kántortanító támogatására pedig egy segédtanítót alkalmaztak. Az oktatás délelőtt és délután történt.

1899. szeptember 3-án Peszlen Károly plébános az iskolaszék ülésén elmondja, hogy a tanulók létszáma kétszázon felül lesz, ezért a két tanterem nem elegendő, a törvény szabta követelményeknek nem felel meg, indokolt, hogy „… harmadik tanterem állíttassék és harmadik tanítói állomás szerveztessék." A harmadik tanterem kialakítására oly módon került sor, hogy az épületben lévő kántortanítói lakást tanteremmé alakították. 1900-ban létrehozták a III., majd 1923-ban a IV. számú tanítói állást.

A régi iskola (leégett 1945-ben)

Meg kellett oldani a kántortanító és az osztálytanítók lakhatását. Ehhez megvásárolták és átalakították a hercegségtől a plébániával szemben lévő régi jágerházat, amely ekkor már nem ezt a funkciót töltötte be, Deutsh Henrik és felesége bérelték. Az ügy sokáig elhúzódott, csak 1900. augusztus 29-én írták alá az adásvételi szerződést.

Az iskolaszék 1911. június 11-ei ülésén Peszlen Károly plébános arról tájékoztatja a testületet, hogy „… a miniszter úr … rendeletével kifogásolja a csapodi iskola túlzsúfoltságát, és emiatt a tantermek kellő megnagyobbítását teszi feladatunkká." Az iskolaszék úgy látja, hogy az 1901. évi bővítéssel „Igaz, hogy azóta az iskolás gyermekek száma 10-20-szal növekedett, mégis a gyermekek annyira kényelmesen elhelyezhetők voltak, hogy mindegyik gyermek ülvén akadály nélkül írhatott is a padjában. S ez az állapot a jövő tanévben kedvezőbbre fordul. Ennek dacára az iskolaszék a bővítésbe belemenne, de az épület helyzete nem engedi ezt. Ugyanis az első (I.) sz. tantermet lehetne ugyan hosszabbítani, de szélesíteni nem. A harmadik (III.) sz. tantermet azonban sehogy sem. Tekintettel tehát arra, hogy a gyermekek a tantermekben (I. III.) mind helyet találtak, a jövő tanévben pedig még több helyük lesz (mivel az I. osztályba csak 24 gyermek lesz fölveendő, az idén volt 32), tekintettel továbbá arra, hogy az egyik (III.) tanterem átalakítása lehetetlen, a másik (I.) tanterem átalakítása pedig célszerűtlen lenne, azért – nehogy esetleg háromszor kelljen költekeznünk – arra kéri a csapodi iskolaszék … a miniszter urat, méltóztassék várakozással lenni, mivel ha növekedni fog

17 *Egyházmegyei levéltár.*

a gyermekek száma, úgyis el van tökélve a község arra, hogy a negyedik tantermet is fölállítsa."

Ezt követően többször foglalkozott az iskolaszék a témával. 1924. augusztus 20-án Keszler Antal plébános elnöklése mellett a testület arra a következtetésre jut, hogy a község „… a negyedik tantermet a maga erejéből felépíteni nem tudja, elhatározza, hogy átír az iskolafenntartóhoz, amelyben kéri, hogy a felépítés céljára eszközöljön ki államsegélyt."

Az egykori jágerházból tanítói lak lett (helyén ma a faluház áll)

1927. december 30-ai ülésén „Az iskolaszék mély hálával köszöni meg a kultuszminiszter úr Őnagyméltóságának a kegyesen megígért jóakaratú támogatást. Behatóan tárgyalás alá veszi az iskolafejlesztés ügyét. Az iskolaszék tagjai kivétel nélkül elismerik az iskola fejlesztésének, legalábbis egy tanterem felépítésének elodázhatatlan szükségességét. … Van az iskolával, illetve a templommal szemben a földbirtokreform kapcsán új iskola építésére kisajátított 565 négyszögöles terület[18], melyet a közeljövőben előreláthatólag szükséges iskolatermek és tanítólakások céljára szereztünk meg. A most jövő évjáratok ugyanis nagyon népesek, és így előreláthatólag az ötödik tanteremre is rövid idő alatt szükség lesz, mert a nép egészséges, szapora, egyáltalán nem egykés. Nincs elég és megfelelő tanítólakásunk. A községben erre a célra lakást bérelni egyáltalán nem lehet. Egy tanítónknak az iskolafenntartó község a tanácsterem egy részének elrekesztésével adott szükséglakást. Elmondott szempontokból lenne szükséges, hogy az új iskolatelken ***két tanteremből*** és legalább két tanítólakásból álló új épületet emeljünk. Ennek megépítésére az iskolafenntartó község szegénysége miatt a maga erejéből teljesen képtelen. Az iskolaszék tehát a legnagyobb alázatossággal könyörögve kéri a nagyméltóságú vallás-és közoktatásügyi miniszter urat, hogy az egy tanterem és mellékhelyiségeinek felépítéséhez nagylelkűen megígért segítséget ezen mértékben, ezen szándékolt nagyobb építéshez is, megadni méltóztassék."

1929. június 16-án az iskolaszék ülésén Keszler Antal „Elnök bemutatja az építendő új iskolaterem tervrajzát, amit az államépítészeti hivatal készített. A terv igen szép, és úgy kerül kivitelre, hogy egy tanterem és tanítói lakás bármikor hozzáépíthető legyen."

18 1 négyszögöl= 3,6 m2

Az iskolaszék sajnálattal vette tudomásul, hogy csak egy tanterem épül. 1929. augusztus 4-én Keszler Antal arról tájékoztat, hogy megkötötték a szerződéseket a legolcsóbb ajánlatot adókkal, így pl. a kőművesmunkákat Kiss István babóti, az ács-, asztalosmunkákat, tetőfedést, üvegesmunkákat, kerítésépítést Schwarz Sándor lövői lakos fogja végezni. „A szerződés egyik pontja szerint az épületnek folyó év október 30-ára készen kell állnia." A minisztérium 6 ezer pengő állami támogatást és 2 ezer pengő kölcsönt nyújtott a községnek az építéshez. És láss csodát, 1929. november 10-én Keszler előadja, hogy „… az új iskola elkészült. Felolvassa az egyes tételeket, melyeknek fedezéséről még gondoskodni kell. Ezek között van a meglévő léckerítésen kívül a teleknek vasbetonnal való bekerítése is. Ezt tartósság szempontjából célszerűbbnek tartja, mint a deszka, vagy léckerítést."[19]

Az 1929-ben épült iskolaterem ma óvoda (korszerűsítve 2019-20-ban)

Az új iskolateremre nagy szükség volt, hiszen az 1933. évről készült jelentés[20] szerint a csapodi iskolába mindennapi oktatásra 136 fiú és 132 leány, továbbképzőbe 55 fiú és 51 leány járt. Horváth Antal kántortanító oktatta az V-VI. osztályt és a továbbképző iskola fiú osztályait, ügyvezető elnöke a Hangya Szövetkezetnek, énekkarvezető, és részt vesz az iskolán kívüli népművelésben. Horváth Ferenc tanító a III-IV. osztályt és a továbbképző iskola fiú osztályait tanította, ő a Levente főoktató, részt vesz az iskolán kívüli népművelésben. Hertl Béla tanító a II. osztályt és a továbbképző iskola leány osztályait tanította, részt vesz az iskolán kívüli népművelésben. Horváth Ferencné szül. Domnanics Erzsébet tanítónő az I. osztályt és a továbbképző iskola leány osztályait tanította.

1945. március 30-án a háromtantermes iskola a tűz martalékává vált, „a harcokban leégett", ahogy az 1947. szeptember 22-én kelt Kimutatás a dologi segélyre szoruló csapodi rk. népiskoláról című dokumentumban[21] fogalmaztak Takács Rezső körjegyző és Erőss István iskolaszéki elnök, igazgató. A leégett helyett az új háromtantermes iskolát a Fő utca és a Ciráki utca sarkán építette fel az egyházközség a falu lakóinak segítségével (addig a gyerekek a kastélyba és a kultúrházba jártak iskolába). Az új iskola három

19 *A 2.3. fejezetben az iskolaszék üléseiről az idézetek forrása: Egyházmegyei levéltár.*

20 *Egyházmegyei levéltár.*

21 *Egyházmegyei levéltár.*

tanteremmel 1948-ban készült el, a tantermek mérete 9x6 méter. „Mire elkészült, államosították." *(RF)* Államosították a tanítói lakot is.

2.4. Amiről az iskolaszéki jegyzőkönyvek tudósítanak (1892-1930)

Az iskola eredményeiről, gondjairól az 1868. évi népoktatási törvény nyomán létrejövő csapodi ***iskolaszék üléseiről felvett jegyzőkönyvekből*** is kirajzolódik néhány fontos részlet. E könyv írásakor az 1892-től 1930-ig készült jegyzőkönyvek tanulmányozására nyílt lehetőségünk az egyházmegyei levéltár jóvoltából. (Az 1930-1948 között készült jegyzőkönyvek nem kerültek a levéltárba, hollétükről nincs tudomásunk.) A kézzel írt dokumentumok olvasása nem mindig járt teljes sikerrel, de azért néhány megállapítást megkockáztatunk, illetve pár – főleg mai szemmel annak tekinthető – érdekességet ideidézünk.

2.4.1. A pályázókról

Sokszor kellett döntenie az iskolaszéknek arról, hogy kit válasszanak kántortanítónak, még inkább segédtanítónak a pályázók közül. Elég nagy volt a „fluktuáció". Pl. 1896-ban – mivel váratlanul megüresedett a segédtanítói állás – Csapod szülöttét, az elemi iskolát végzett Horváth Károlyt bízza meg Peszlen Károly plébános az első osztály tanításával és felügyeletével. Ezt az iskolaszék november 15-ei ülésén „helyeslőleg magáévá tette." Többen csak egy-két évet szolgáltak Csapodon, hogy aztán máshol próbáljanak szerencsét, és talán nagyobb (anyagi) megbecsülést találni. E megállapításra többen is rácáfolnak: Ágh György 1829-től 1881-ig, 52 éven át, Horváth Antal (az „Öreg Mester") 1918-tól 1951-ig, 33 éven át szolgálta kántortanítóként Csapodot. Horváth Ferenc pályakezdőként 1925-ben került Csapodra. Ő 1958-ig, 33 évig, felesége Domnanics Erzsébet 1929-től 1967-ig, 38 évig tanította a csapodiakat, köztük egykori tanítványaik gyermekeit is.

A meghirdetett tanítói, segédtanítói állásokra általában nem pályáztak sokan. Nem így volt ez 1908-ban, amikor öten jelentkeztek az üresedésben lévő osztálytanítói állásra. Az iskolaszék ülésén Peszlen Károly iskolaszéki „… elnök kimondja, hogy Szilágyi Arthurnak és Fejes Györgynek van a legjobb bizonyítványa. Egyébként kijelenti, hogy a választásra semminemű befolyást gyakorolni nem kíván, tehát válasszanak szabadon." Az iskolaszék egyhangú szavazással Fejes Györgyöt választotta. 1912-ben két tanítói állásra huszonnégyen jelentkeztek. Az iskolaszék elsőnek a csapodi Tarr Istvánt, másodikként a kapuvári Faragó Sándort választotta meg tanítónak. Mindkettő jó választásnak bizonyult.

1923. május 16-án a Tarr István tanító Veszkénybe távozása miatt megürült tanítói állás betöltése volt napirenden. Keszler Antal plébános, iskolaszéki elnök előadja, hogy „A pályázatra csak egy adta be kérvényét: Lakos Géza marcaltői helyettes tanító. Szomorú jelenségnek tartja ezt, aminek oka abban keresendő, hogy a tanító meg nem becsülése és a szerény javadalmazás miatt az ifjúság idegenkedik a tanítói pályától." Az iskolaszék Lakos Gézát az I. számú tanítói állásra megválasztotta, aki aztán 1925. október 15-éig volt Csapodon, innét Nagykátára ment tanítani. „Az eltávozott tanító 2 és 1/2 évi működése alatt úgy példás viseletével, mint a tanításban az egyházi és világi elöljárói által elismert jeles eredményével kiérdemelte az egész község háláját."

2.4.2. Az iskolaszék tagjairól és a szülőkről

Az iskolaszék tagjainak feladata volt a tanítási órák látogatása is. Ezt azonban a jegyzőkönyvek tanúsága szerint nem nagyon teljesítették. Erre lehet következtetni abból, hogy az iskolaszéki elnökök ezt rendszeresen kérik, mint erősítendő gyakorlatot. Erre utal az is, hogy 1921. május 22-én az iskolaszék ülésén az elnök elmondja, a kerületi tanfelügyelő úr „… figyelmezteti az iskolaszéket, hogy az iskolát látogassák, mert az esperes úr a naplók átvizsgálásakor semmi nyomát nem látta ennek." Feltűnő, hogy egyetlen jegyzőkönyvben sincs feljegyzés arról, mit tapasztaltak az iskolaszéki tagok látogatásaik során.

Az iskolaszék tagjait három évre választották. Elnöke hivatalból a plébános volt, tagja volt a kántortanító, aki egyben az iskolaszék jegyzője is volt, továbbá hét tag (valamint póttagok), akiket választottak. A választásokról felvett jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy a csapodiak nem nagyon éltek választási jogukkal. Pl. 1916. november 5-én jelen vannak az iskolaszék tagjai „és még többen", mint választók, akik nyilvánosan kívánnak szavazni, 1923. március 25-én 26-an, 1926. április 25-én 10-en, 1929. március 24-én 12-en vettek részt az iskolaszék újjáalakítására hivatott szavazáson.

Gyermekeik vizsgája sem nagyon érdekelte Csapodon a szülőket, legalábbis 1924. június 15-én Keszler Antal plébános így beszél: „Sajnos, hogy még az iskolaszék sem jelenik meg sohasem teljes számmal a vizsgákon, a szülők pedig egyáltalán nem érdeklődnek, mint más községekben, gyermekeik előmenetele felől. A jelenlevők a sürgős mezei munkát hozzák fel mentségül." Tanulságos viszont, hogy 1921. május 22-én az iskolaszék ülésén Kovács Sándor – szemben az esperes úr véleményével, amit Keszler iskolaszéki elnök ismertetett – azt mondja, „… az V. VI. osztály semmivel nem volt hátrább a vizsgán, mint a III. IV., sőt mintha egyes tárgyakban – pl. számtanban – kiválóbb lett volna az V. VI. Elnök erre vonatkozólag megjegyzi, hogy a fent elmondottak az esperes úr észrevételei, melyeket nekünk nincs jogunkban felülbírálni."

2.4.3. Az eredményekről és az anyagiakról

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint az iskola jó eredményeket ért el. A már említett 1924. június 15-ei ülésen az elnök elmondja, hogy az e napon „… tartott IV. V. és II. osztályok vizsgája eredményével az esperes úr igen meg volt elégedve, és reméli, hogy a többi osztályok is hasonló eredményt fognak felmutatni." 1924. augusztus 31-én Keszler előadja, hogy a június 16-án tartott I. III. osztályok vizsgája „… eredményében ha nem is ütötte meg egészen a felsőbb osztályok mértékét, azért kielégítő volt, úgyhogy az esperes úr iskolánkat a kerületben a harmadik helyre tette. Reméljük, hogy jövőre az első helyre kerülünk."

Az iskola egyházi volt, de a működés költségeit az adókat beszedő községnek kellett biztosítania. Ha nehézségeik voltak – márpedig Csapodnak voltak, mint azt már az előbbiekben is láthattuk – támogatásért a vallás-és közoktatásügyi miniszterhez fordulhattak. 1907. szeptember 1-jén Molnár Géza kántortanító fizetéséről tárgyalt az iskolaszék, mivel a tanítók fizetését a miniszter az addigi 800 korona helyett 1.000 koronában állapította meg, továbbá öt év szolgálat után az addigi 100 korona helyett

200 korona korpótlékot írt elő. „Az iskolaszék egyhangúlag kimondja, hogy a község erre nem képes, tehát kéressék államsegély, hogy a minimum meglegyen."

Az iskola működését az uradalom támogatta. 1927. július 24-én az iskolaszék ülésén annak elnöke ismertette azt a püspöki rendeletet, mely költségvetés készítését rendelte el. Elmondta, hogy a kiadásokat vagy továbbra is a község közvetlenül fizeti, vagy az iskolaszék a községtől átvett pénzből. Ugyanekkor felolvassa „… a hercegi jószágigazgatóság kérelmét, amely az új »Rendszabályokra« való hivatkozással kéri az iskolaszékbe a hercegi uradalom képviseletében Draskovits Imre ellenőr úr kineveztetését. Elnök felolvassa az idevágó szakaszt, mely szerint a plébános felterjesztésére kinevezhető az iskolaszékbe az a magán vagy jogi személy, aki az iskola kiadásaihoz jelentékenyen hozzájárul. Márpedig nálunk mintegy 50%-kal járul hozzá az uradalom a költségekhez, tehát a kérés jogos. Az iskolaszék tudomásul veszi." Ugyanekkor került az iskolaszékbe kinevezésre a községi jegyző, Harmath Nándor is. Mindketten október 9-én vettek részt először ilyen minőségben az iskolaszék munkájában.

Ugyanezen az ülésen tárgyalták még „… a községi bíró azon kérelmét, hogy a bikák részére vett zabot az iskola padlásán elhelyezhessék, mivel más alkalmas hely nincs erre a célra. Az iskolaszék egyhangúlag beleegyezik azzal a kikötéssel, hogy az elszállítás mindenkor a tanítási időn túl történjék."

1927. szeptember 8-án egyebek közt azzal foglalkozik az iskolaszék, hogy az új tantervhez megjelentek az új tankönyvek is. „Mivel ezek beszerzése lakosságunk szegénysége miatt sok nehézségbe ütközik, módját kell ejteni, hogy beszerzésüket megkönnyítsük. Több hozzászólás után úgy határoz a gyűlés, hogy felír a Szent István Társulathoz, és a szokásos 20% engedményen kívül fizetési halasztást és néhány ingyen könyvet kér a legszegényebb tanulók részére. Elnök kifejezi azon reményét, hogy a Társulat kérésünket teljesíteni fogja."

2.4.4. A női tanerőről

1925. szeptember 5-én az iskolaszék ülésén Szabó József helyére kellett új tanítót választani. Ő 1923-tól tanított Csapodon, felsőbb tanulmányai megkezdése miatt mondott le állásáról. Tíz férfi és négy nő pályázott. Főtisztelendő Keszler Antal elnök „… kifejti azon nézetét, miszerint iskolánknak mennyire előnyére válnék egy női tanerő alkalmazása. A nő természeténél fogva leereszkedőbb, anyásabb, így az I. II. osztály vezetését, ha nem is tanítási, de nevelési szempontból eredményesebben tudná ellátni, mint egy férfi tanító. A tantervben előírt kézimunka tanítását – minek hiányát a tanfelügyelő úr iskolánknál már ismételten szóvá tette – csak nőtanító tudná foganatosítani. Nem is szólva azon jótékony hatásáról, melyet egy finom női lélek a felnőttebb lányokra gyakorolna, még az az előnye is volna, hogy a templom rendben tartásánál, feldíszítésénél a nagyobb leánygyermekeknek útmutatással szolgálna. Mindezen nyomós okoknál fogva javasolja, hogy az állásra nőt válasszunk."

Kovács Sándor gondnok ellenezte a javaslatot, mert szerinte a közelmúltban ide osztott állami tanerő, egy hölgy „nem is azt tanította, ami elő volt írva, és csak a gyermekek terhére volt." A plébános a volt tanítónő védelmére kel, „… csodálkozását fejezi ki az ily nyilatkozat fölött, mert tudvalévő, hogy … ittlétekor az esperes úr legteljesebb elismerését érdemelte ki munkája után." Ezt követően a „… többi iskolaszéki tagok is – Horváth Antal kántortanító kivételével – állást foglalnak a nőtanító megválasz-

tása ellen. Elnök sajnálattal veszi tudomásul a határozatot, és minden hátrányt vagy következményt, ami ebből esetleg származik, az iskolaszékre hárít." Ezen előzmények után Horváth Ferencet választották meg a IV. számú tanítói állásra, aki aztán haláláig, 1958-ig tanított Csapodon.

A III. számú tanítói állást betöltő Falk János 1930. január 13-án bekövetkezett halála miatt meg kellett hirdetni az állást. Február 15-ei ülésén „Az iskolaszék – bár a férfi tanító választása mellett foglal állást – úgy határoz, hogy a hirdetésben csak tanítói állást említ, kitéve azt is, hogy vasút és posta helyben. Így könnyebben akad férfi jelentkező. Csak férfi hiányában választ nőtanítót." A döntést március 16-án hozták meg. Az állásra – Harmath Nándor jegyző javaslatára név szerinti szavazással – egyhangúlag Domnanics Erzsébetet választották meg, aki előző év október 1-jétől helyettesként tanított Csapodon. Mint ismert, ő 1967-ig, nyugdíjasként is itt tanított.

2.4.5. A sok hiányzásról

Voltak olyan tanulók, akik nem feleltek meg a vizsgakövetelményeknek. 1924. június 15-én Keszler így beszélt az iskolaszék ülésén: „Szomorú dolog, hogy akadnak szülők, akik hanyagságból, nemtörődömségből könnyen veszik gyermekeik iskoláztatását. Így azután megtörténhetik, hogy iskolánknak két II. osztályos tanulója: JM és VE, akik pedig 12. életévüket már betöltötték, a II. osztályban előírt ismereteket a sok mulasztás miatt nem sajátították el. Azért indítványozza, mondja ki az iskolaszék, hogy a nevezett tanulókra nézve a kötelező oktatást az 1921. évi XXX. t.c. 2.§-a alapján egy évvel meghosszabbítja. Az iskolaszék, a tanító-testület véleményének meghallgatása után, mérlegelve a körülményeket, és látva azt, hogy a nevezett tanulók elmaradása tisztán a szülők hanyagságának következménye, továbbá – mivel községünkben hat analfabéta van, akik mind szüleik hanyagságának köszönhetik tudatlanságukat, és így nem akarja azok számát növelni – egyhangúlag elhatározza, hogy JM és VE II. o. tanulók kötelező oktatását egy évvel meghosszabbítja és a határozatról a vármegye kir. tanfelügyelőjét értesíti, aki ebben az ügyben véglegesen dönt."

A sok hiányzás máskor is téma volt. 1906. szeptember 23-án „… az iskolaszék elhatározza, hogy ezután minden igazolatlan fél napért 1 korona büntetéspénz fizetendő, s ezt behajtani az elöljáróságnak fontos kötelessége legyen." 1921. május 22-én az iskolaszék elnöke előadja, hogy az év végi vizsgákon „… az esperes úr az eredményekkel meg volt elégedve, különösen a III. IV. osztállyal, ahol még kézimunkát is tanultak a gyermekek. Az V. VI. osztályban … mutatkozó hiány annak tudható be, hogy ott a sok anyag elvégzésére igen rövid idő állott rendelkezésre. Novemberben kezdődhetett csak meg itt a tanítás és április 26-án már be kellett fejezni úgy, hogy az ismétlésekre már nem tellett idő. Különösen szembetűnő a sok mulasztás, amire a kerületi tanfelügyelő úr … felhívta az iskolaszék figyelmét és kérte, hassanak oda minden erkölcsi erejükkel, hogy a jövőben ez minél kevesebb legyen, mert a(z) … 1-2 koronás büntetések nem alkalmasak az iskolába-járás szorgalmazására."

Pedig szerethették a gyerekek az iskolát. Mi másról árulkodnának Peszlen Károly főtisztelendő úrnak az iskolaszék 1905. szeptember 3-ai ülésén elhangzó mondatai: „Mivel pedig a gyermekek úgy reggel, valamint délután 1 órával is előbb megjelennek az iskolaépületben, minekelőtt a tanítás kezdetét venné, ezért felkéri a tanító urakat, hogy a nagy zaj és a rendetlenkedés elkerülése végett tiltsák meg a gyermekeknek a ko-

rán való jövést, s legföljebb 1/4 órával előbb jelenjenek meg az iskolaépületben." 1919. november 2-án Nagy István, az iskolaszék tagja „… indítványozza, hogy a gyermekek a tanítás megkezdése előtt 1/4 órával jelenjenek csak meg az iskolában, hogy a tanulók ide-oda futkosása ezáltal megakadályozható legyen, és így a tantermek tisztasága jobban biztosíttassék. A gyűlés helyeslőleg hozzájárul ez indítványhoz."

2.4.6. A rugalmasságról

Azért a rugalmasság is megjelent az iskolaszék döntéseiben. 1906. szeptember 23-án pl. Peszlen Károly „… elnök azt ajánlja, hogy a torna a tanrendből legyen törölve s helyette más tárgy legyen felvéve." Talán úgy gondolta, mozognak eleget a csapodi parasztgyerekek a mezőgazdasági munkák végzésekor.

1908. október 4-én „minthogy a szülők közül többen ama kéréssel jöttek a tanító urakhoz, hogy gyermekeiket néhány napra engedjék ki mezei munkákban való segítés végett az iskolából, az iskolaszék 1 heti szünetet engedélyez …"

1919. október 17-én az iskolaszék „… az állásáról 3 napi tanítás után egészségi okokból lemondott Stakovics Antal tanító helyébe helyettes tanerő…" választását tűzi napirendjére. A testület „… úgy határozott, hogy az állásra Bejczy Jolán okleveles tanítónőt, tényőfalui lakost hívja meg, aki állását azonnal tartozik elfoglalni. Ha esetleg ő is visszariadna 100 egynéhány gyermek tanításától, azon esetre megbízza a gyűlés az elnököt, hogy a pályázók közül elsősorban Vörner(?) Irén okleveles tanítónőt Győrújfaluról, másodsorban Szabó Irén okleveles tanítónőt Sopronból hívja meg helyettes tanítónak Csapodra." A november 2-ai ülés jegyzőkönyvéből arról értesülhetünk, hogy Bejczy Jolán működését megkezdte.

Csapodi diákok (1923-24)

1920. november 7-én Keszler Antal elnök előadja, „… hogy HK nála panaszt tett, mert szerinte Tarr István tanító fiát igazságtalanul buktatta el. Megvan ugyan győződve, hogy nevezett tanító legjobb lelkiismerete szerint járt el, mégis, hogy az ilyen dolgoknak egyszer s mindenkorra elejét vegyük, indítványozza, hogy a gyermeknek engedjük a pótvizsgát, ámbár az elemi iskola ilyet nem ismer, ahol az iskolaszék elnöke, mint igazgató, a világi elnök és a kántortanító jelenlétében a szülő meggyőződhetik gyer-

meke tudásáról. Az iskolaszék az indítványt elfogadja." Sajnos arról nincs ismeretünk, hogyan végződött a pótvizsga.

1927. március 30-án „Mivel a feléledő mezei munkáknál a nagyobb gyermekekre fokozottabb mértékben szükség van, elhatározza az iskolaszék, hogy a továbbképző iskolások oktatását – a felsőbb hatóság esetleges más intézkedésének fenntartásával – március végével beszünteti. A vasár- és ünnepnapi templomba járás kötelezettsége azonban június végéig megmarad."

Csapodi diákok (kb. 1927)

1927. június 29-én az iskolakötelezettség meghosszabbítását tárgyalják több tanulónál. NL IV. osztályos tanuló esetében „… az iskolaszék csak november 1-től március végéig javasolja, mert tekintettel van egyrészt családi körülményeire, ahol még az ő kereseményeit sem nélkülözhetik, másrészről pedig anya hiányában szüksége van az iskolai nevelésre. … BJ, BM, CSG, KF, ZSJ, TA V. osztályos tanulók tankötelezettségét nem kívánja meghosszabbíttatni az iskolaszék, mivel az ismeretek megszerzésénél a legtöbb tárgynál együtt haladtak a VI. osztállyal és szorgalmuk folytán – ha nem is teljes mértékben – elsajátították a szükséges ismereteket."[22]

2.4.7. A madarak és fák napjáról

Az iskolaszék 1907. április 3-ai ülésének jegyzőkönyvében találhatjuk a következő mondatot: „A fák és madarak napját, kirándulással egybekötve május 1-re tűzték ki." Előzményként jó tudni, hogy a hasznos madarak védelme érdekében 1902-ben kötötték a párizsi egyezményt. Chernel István (1865-1922) ornitológus Kőszegen még abban az évben amerikai mintára megszervezte az első madarak és fák napját. Apponyi Albert (1846-1933) vallás- és közoktatásügyi miniszter 1906-ban adott ki rendeletet, mely szerint az elemi népiskolákban „természetvédő és erkölcsnemesítő szellemben" minden év májusában vagy júniusában méltatni kell a Madarak és Fák Napját. Az 1. világháború után az ünnep veszített jelentőségéből, de Klebelsberg Kunó 1931-ben – az Apponyi iránti tisztelettől is vezérelve – a szokás felújítását rendelte el. Rendeletében

22 *A 2.4. fejezetben lévő összes idézet forrása: Egyházmegyei levéltár.*

így fogalmazott: „újból teljes érvényt igyekszem szerezni annak a fennkölt szellemből fakadó rendelkezésének, mellyel a magyar erdők, mezők dalos madarainak és a fáknak megvédelmezését kívánta elérni akkor, amikor a fogékony gyermeklelket a madarak és fák szeretete felé igyekezett gyöngéden hajlítani". A miniszter rendeletében visszajelzést is előírt annak ellenőrzésére, hogy az iskolákban megtartották-e a napot, milyen eredménnyel, ültetnek-e fákat, az iskolák rendelkezésére áll-e minden szükséges segítség, illetve konkrétan Herman Ottó *Madarak hasznáról és káráról* című munkája a birtokukban van-e. Csapodon az iskola tanítói könyvtárának címjegyzéke című dokumentum[23] szerint a könyv rendelkezésre állt.

A csapodi iskola 1907-ben híven követte a rendelkezést. Utána viszont írásos nyomot nem találtunk a nap megszervezéséről. A második világháború alatt, majd 1948 után országosan is kisebb jelentőséggel bírt ez a nap, valószínűleg amerikai eredete és a Horthy-rendszerben történt újjáéledése miatt. Ki nem veszett azonban. Csapodon az 1960-as évek elején is – nem nevezve madarak és fák napjának, de minden bizonnyal a szokás gyökerei alapján – a tanév vége felé az iskola egy napra kivonult az erdőbe, ahol akadályverseny, számháború volt, majd kisebb csoportokban együtt főztek a gyerekek tanítóikkal. Verseny tárgyát képezte az is, melyik csapat tudta a legjobb paprikás krumplit, pörköltet, gulyást készíteni. Aztán ezek megszűntek, helyette(?) osztálykirándulásokra vitték a gyerekeket (pl, Fertőd, Petőházi Cukorgyár, Budapest, Balaton stb.).

2.4.8. Az 1. világháborúról

A háborúról, azzal összefüggésben csak kevés információt találunk a jegyzőkönyvekben. Szó van arról, hogy Tarr István és Faragó Sándor önkéntesként bevonulnak, ezért helyettesítésükre tanítókat kell választani. Faragó Sándor helyettesítésére 1914. augusztus 15-én Kovács Saroltát, Tarr István helyére szeptember 27-én Bányai István negyedéves tanítójelöltet választották meg.

Ovárdics Antal kántortanító ekkor már szintén katonai szolgálatát teljesíti (1914 augusztusában vonult be). 1915. augusztus 20-án az iskolaszék ülésének jegyzőkönyvében az szerepel, hogy ő Miskolcon 1915. január 20-án elhalt. Helyébe Árpás Ignáczot (lakik Győr, V. k. Damjanich u. 14.) választották meg. Ovárdics haláláról a Vasárnapi Újság 1915. január 31-ei számából tudhatunk meg valamivel többet. Az újság azt közli, hogy hősi halált halt Ovárdics Antal csapodi kántortanító, ki a Kárpátokban több csatát végigküzdött, az ott szerzett betegségében Miskolcon hunyt el. A Dunántúli Hírlap 1915. január 26-ai számában azt írták, hogy „… a harctéren meghűlt, és a miskolczi kórházba szállították, hol elhunyt." 1917. augusztus 17-én az iskolaszék ülésén nincsenek jelen Nagy Sándor és Csiszár Kálmán, akik időközben katonai szolgálatra vonultak be.

Tarr István öt évi szolgálat után tért haza, az iskolaszék 1919. január 5-ei ülésén részt vett. Itt tiltakozott a falu bírójának, Kovács Györgynek az iskolai ügyekbe beavatkozása ellen. A bíró kifogásolta, hogy miért nem kezdi már meg a tanítást, jóllehet, hogy ő a neki járó „… egy hónap szabadság letelte előtt a kartársak iránti szeretetből és kíméletből munkáját már jóval a szabadság lejárta előtt megkezdette. Tiltakozik kar-

23 *Egyházmegyei levéltár.*

társa, Faragó Sándor nevében is, aki valahol messze Oroszországban rabságban sínylődik, és akinek apjához Kovács György mégis elment azzal a felszólítással, ha a fia meg nem kezdi a tanítást, mást választat helyébe." Az iskolaszék elítélte a „forró" eljárást.

Az 1921. május 22-ei iskolaszéki ülésen jelenti be főtisztelendő Keszler Antal elnök, hogy Faragó Sándor megérkezett hosszú rabság után Oroszországból, és szeptember 1-jén megkezdi működését.

2.5. Az államosítás előtt (1930-1948)

Csak kevés dokumentum, visszaemlékezés birtokában van lehetőségünk írni ezekről az évekről. A templom és a plébánia közötti törzsiskola. „… első termébe jártak a ha-

Csapodi diákok (1935)

todikosok, akiket rendre a kántor tanított. A terem olajos padlós és stukatúros volt. Berendezését egy hengeres nagy vaskályha, asztal, számológép, egy szekrény, tábla és padok alkották. A padokban lyukak voltak a tintásüvegeknek. A füzetek, a kréta és a tintásüvegek a szekrénybe voltak bezárva. A világítást petróleumlámpával oldották meg. Az alsó üvegablakok fehérre voltak festve, hogy ne lehessen rajtuk ki-belátni. A falakon képek, kereszt, címer és térképek, melyeket Kogutovicz Manó készített. A főfalon a »Józan« és a »Részeges« Pista képe volt megörökítve, különböző életkorban. Még egy orrszarvú (rinocérosz) kép is volt … A legtöbb gyerek az iskola elvégzése után ott maradt a faluban, de páran tanoncok lettek. Középiskolába egészen kis számban kerültek, főleg fiúk. Ők voltak a példaképeink, és tudtunk iskolai előmenetelükről. Bámultuk sapkáikat, jelvényeiket."[24]

24 *Horváth Géza: Gyermekkori emlékek Csapodról. Npp - Csapod újság 2009. évi 1. szám*

Az 1927. december 5-én felvett leltár[25] alapján a fenti leírást – mely érvényes a másik két tanteremre is – még pontosítani tudjuk, illetve kiegészíteni. Az ***I. és II. osztály tantermében*** volt 1 db számológép, 16 db iskolapad, 35 db szemléltető kép a beszéd és ért. gyakorlatokhoz, 20 db bibliai szemléltető kép (régi), 7 olvasótábla kartonra húzva, 6 db olvasótábla betűvetéshez, 1 db 1 l-es űrmérték, 1 db 1dl-es űrmérték. A ***III-IV. osztály tantermében*** 1 db A lenyűgözött Hungária c. kép, keretbe foglalva, 8 db szemléltető kép a természetrajzhoz, 5 db szemléltető kép a beszéd és ért. gyakorlatokhoz, 1 db szemléltető kép a földrajzhoz, 1 db Sopron vármegye térképe, 1 db Magyarország politikai térképe, 1 db Magyarország hegy-és vízrajzi térképe, 17 db iskolapad, 1 db köpőcsésze, 1 db méterrúd. Az ***V-VI. osztály tantermében*** 1 db Hymnus tábla, 1 db órarend üveg nélkül, 9 db iskolapad, 1 db köpőcsésze, 1 db üveglopó, 1 db üvegszivattyú (törött), 1 db csigaállvány 1 csigával, 1 db elektroszkóp, 2 db üvegbúra, 1 db közlekedőedény üvegből, 2 db lombik, 1 db iránytű, 1 db üvegrúd, 1 db ebonitrúd, 1 db hajszálcsövességet szemléltető eszköz, 1 db körző fából, 1 db mágnespatkó, 1 db hangvilla, 9 db mértani test (kicsi), 1 db dm^3 fából (pléhdobozban), 1 db olajégő üvegből, 1 db porceláncsésze keveréshez, 1 db kézifújtató, 2 db szemléltető kép a növénytanhoz, 1 doboz ásványgyűjtemény, 1 db Magyarország politikai térképe, 1db Európa politikai térképe, 1 db Európa politikai térképe a háború után, 1 db a Föld térképe, 1 db Magyarország ezeréves sorsa c. térkép, 1 db földgömb (repedt), 13 db szemléltető kép a történelemhez, 5 db szemléltető kép a természetrajzhoz, 10 db szemléltető kép a természettanhoz, 2 db ehető és mérges gombákat szemléltető kép, 1 db az emberfajokat szemléltető kép, 1 db Óvakodjunk a szeszes italoktól c. kép, 22 db bibliai szemléltető kép (fugal-féle), 1 db harmónium. A ***folyosón*** 21 db szemléltető kép a természetrajzhoz, 10 db szemléltető kép a beszéd és ért. gyakorlatokhoz, 12 db szemléltető kép a műtrágyák hatásáról, 4 db lábtörlő vasrács, 2 db köpőcsésze, 1 db állvány a vízvedernek, 1 db horganyzott vízveder, 3 db zománcozott pohár.

Megállapíthatjuk, hogy a kor viszonyai között nem volt különösen felszerelt az iskola, de a legfontosabb eszközökkel és egy szerény könyvállománnyal rendelkezett. Egy dátum nélküli, Oross Jenő plébánossága alatt (1938-1944) az iskola ifjúsági könyvtárának állományáról készült lista 130 könyvet sorol fel, a tanítói könyvtár állománya pedig 197 db volt.[26]

A Trianon okozta fájdalom, az igazságtalanság megszüntetésébe vetett hit áthatotta az iskola életét is. „Az iskolában szeretni való szomszédos országokról nem nagyon hallottunk. Trianonról, drótostótról, bocskoros románról, Bácskát elrabló szerbekről annál inkább. Minden nap úgy köszöntünk el az iskolától, hogy: »Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában: Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen!« A falu lakói között a gazdagabbak inkább angolbarátok voltak, sokakat viszont Hitler vakított el."[27]

A 2. világháború az iskolát sokáig nem érintette. A visszaemlékezők jó szívvel nyilatkoztak egykori iskolájukról, olyanról, mint ahol valami maradandót kaptak. Úgy vélték, kiváló pedagógusok tanították a gyerekeket, akik közül kiemelkedett a Mester,

---

25 Egyházmegyei levéltár.

26 Egyházmegyei levéltár.

27 Horváth Géza: Gyermekkori emlékek Csapodról. Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám

Horváth Antal, de többen szóltak elismerően Horváth Ferencről és feleségéről Bözsi néniről és Horváth Violáról (Horváth Antal lányáról), aki színdarabokat is betanított a gyerekeknek.

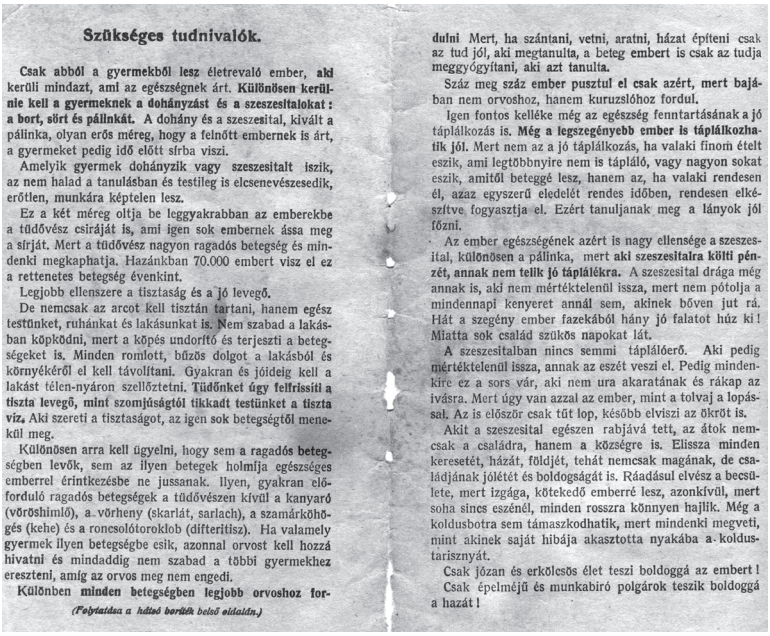

Szükséges tudnivalók.

Csak abból a gyermekből lesz életrevaló ember, **aki** kerüli mindazt, ami az egészségnek árt. **Különösen kerülnie kell a gyermeknek a dohányzást és a szeszesitalokat: a bort, sört és pálinkát.** A dohány és a szeszesital, kivált a pálinka, olyan erős méreg, hogy a felnőtt embernek is árt, a gyermeket pedig idő előtt sírba viszi.

Amelyik gyermek dohányzik vagy szeszesitalt iszik, az nem halad a tanulásban és testileg is elcsenevészesedik, erőtlen, munkára képtelen lesz.

Ez a két méreg oltja be leggyakrabban az emberekbe a tüdővész csiráját is, ami igen sok embernek ássa meg a sírját. Mert a tüdővész nagyon ragadós betegség és mindenki megkaphatja. Hazánkban 70.000 embert visz el ez a rettenetes betegség évenkint.

Legjobb ellenszere a tisztaság és a jó levegő.

De nemcsak az arcot kell tisztán tartani, hanem egész testünket, ruhánkat és lakásunkat is. Nem szabad a lakásban köpködni, mert a köpés undorító és terjeszti a betegségeket is. Minden romlott, bűzös dolgot a lakásból és környékéről el kell távolítani. Gyakran és jóideig kell a lakást télen-nyáron szellőztetni. **Tüdőnket úgy felfrissíti a tiszta levegő, mint szomjúságtól tikkadt testünket a tiszta víz.** Aki szereti a tisztaságot, az igen sok betegségtől menekül meg.

Különösen arra kell ügyelni, hogy sem a ragadós betegségben levők, sem az ilyen betegek holmija egészséges emberrel érintkezésbe ne jussanak. Ilyen, gyakran előforduló ragadós betegségek a tüdővészen kívül a kanyaró (vöröshimlő), a vörheny (skarlát, sarlach), a szamárköhögés (kehe) és a roncsolótoroklob (difteritisz). Ha valamely gyermek ilyen betegségbe esik, azonnal orvost kell hozzá hivatni és mindaddig nem szabad a többi gyermekhez ereszteni, amíg az orvos meg nem engedi.

Különben **minden betegségben legjobb orvoshoz fordulni** Mert, ha szántani, vetni, aratni, házat építeni csak az tud jól, aki megtanulta, a beteg embert is csak az tudja meggyógyítani, aki azt tanulta.

Száz meg **száz ember pusztul el csak azért, mert bajában** nem orvoshoz, hanem kuruzslóhoz fordul.

Igen fontos kelléke még az egészség fenntartásának a jó táplálkozás is. **Még a legszegényebb ember is táplálkozhatik jól.** Mert nem az a jó táplálkozás, ha valaki finom ételt eszik, ami legtöbbnyire nem is tápláló, vagy nagyon sokat eszik, amitől beteggé lesz, hanem az, ha valaki rendesen él, azaz egyszerű eledelét rendes időben, rendesen elkészítve fogyasztja el. Ezért tanuljanak meg a lányok jól főzni.

Az ember egészségének azért is nagy ellensége a szeszesital, **különösen a pálinka,** mert **aki szeszesitalra költi pénzét, annak nem telik jó táplálékra.** A szeszesital drága még annak is, aki nem mértéktelenül issza, mert nem pótolja a mindennapi kenyeret annál sem, akinek bőven jut rá. Hát a szegény ember fazekából hány jó falatot húz ki! Miatta sok család szűkös napokat lát.

A szeszesitalban nincs semmi táplálóerő. Aki pedig mértéktelenül issza, annak az eszét veszi el. Pedig mindenkire ez a sors vár, aki nem ura akaratának és rákap az ivásra. Mert úgy van azzal az ember, mint a tolvaj a lopással. Az is először csak tűt lop, később elviszi az ökröt is.

Akit a szeszesital egészen rabjává tett, az átok nemcsak a családra, hanem a községre is. Elissza minden keresetét, házát, földjét, tehát nemcsak magának, de családjának jólétét és boldogságát is. Ráadásul elvész a becsülete, mert izgága, kötekedő emberré lesz, azonkívül, mert soha sincs eszénél, minden rosszra könnyen hajlik. Még a koldusbotra sem támaszkodhatik, mert mindenki megveti, mint akinek saját hibája akasztotta nyakába a koldustarisznyát.

Csak józan és erkölcsös élet teszi boldoggá az embert!

Csak épelméjű és munkabíró polgárok teszik boldoggá a hazát!

(Folytatása a hátsó borítók belső oldalán.)

Egészségügyi tanácsok az elemi iskolásoknak

A harcokban elpusztult az iskola, de Horváth Antal kántortanító álláspontja az volt, „tanítani muszáj". Neki a falu sokat köszönhet a háború utáni oktatás megindításáért is. „A község vezetőinek nagy gondot jelentett a hogyan tovább. Iskoláskorú gyerek szép számmal akadt, azonban csak az egy tantermes iskola (a mai óvoda) volt működőképes. Rendelkezésre állt még a falusi viszonylatban elfogadható, jó állapotban lévő kultúrház nagyterme (most a Birkacsárda konyhája), amit azonnal igénybe lehetett venni. Fenyőgerendákból fűrészelt, keskeny padok és lócák készültek, amit az 5. és 6. osztályosok vehettek igénybe. Az épen maradt iskolában a kisebbek tanultak váltott műszakban délelőtt és délután. A mostoha körülmények ellenére, tanítóinknak köszönhetően, tankönyvek nélkül is sikeresen befejeztük a tanévet minden évfolyamon. A régi iskola leégésekor megsemmisültek az ott tárolt használt tankönyvek, szemléltető eszközök … Odalett a falu könyvtára is, amely szintén az iskolában működött, ahonnan főleg magyar írók, költők műveit kölcsönözhettük. Ez különösen fájó volt, hiszen a falu lakóinak művelődés iránti érdeklődése mindig is erős volt. … De térjünk vissza az oktatásra! A falu vezetői úgy döntöttek, hogy a kultúrház igénybevétele nem megoldás, többre van szükség. Sürgette a rendezést az a kormányzati döntés, később törvény, amely szerint az oktatás színvonalának emelése érdekében a korábbi elemi iskolai rendszer helyébe be kellett vezetni a 8 osztályos általános iskolát. Így került sor a kastély termeinek igénybevételére. Az oktatás jelentős része ebben az épületben folyt egészen az új iskola felépüléséig. Amikor az oktatás a kastélyban elkezdődött,

egyetlen világtérkép állt rendelkezésre, az is igen elhasznált állapotban volt. Környezetünket és a falusi életet jól ismertük. Általában egy pedagógus tartott minden órát, valamennyi tantárgyat ő tanított. Egy kivétel azért volt: Horváth Pál (a »Mester Pali«), aki édesapja jóváhagyásával az állattartásról tartott előadásokat, melyeket különösen élveztünk közvetlen viselkedése és a köztünk lévő csekély korkülönbség miatt – jó előadó volt és jól értette a falusi gyerekek nyelvét. Fontos volt, amit tanított, hiszen szinte minden portán tartottak néhány sertést, szarvasmarhát és aprójószágot. Ami a tanulók viselkedését illeti, nem történtek nagyobb fegyelmezetlenségek, megértettük a mostoha körülmények üzenetét. Amit lehetett, megjegyeztünk az órákon, hiszen tankönyv hiányában az otthoni tanulást mellőztük. 1946 őszén jelent meg az első új tankönyv, amely minden tantárgyat tartalmazott rövidítve. Tavasszal és főleg júniusban megszaporodtak a hiányzások, mert sokan ilyenkor már a földeken dolgoztak, vagy az állatokat őrizték. Az igazán szorgalmas gyerekek mégis megállták a helyüket, sokan végeztek közülük később egyetemen, főiskolán. Végül aztán a falu lakosai igen komoly munkával, igazi összefogással, szó szerint a saját kezükkel építették fel az új iskolát. Legyünk hálásak érte, hiszen az iskola sok nemzedéknek nyújtott „második" otthont!"[28]

2.6. Az államosítás után az iskola megszűnéséig

Az államosítás után Csapodon minden pedagógus állásában maradt. ***Horváth Antal*** kántortanító az iskola igazgatója lett, sőt még kántorkodott is, erről aztán a „demokrácia nyomására" 1950-ben leköszönt. (A kántori teendőket utána Horváth József látta

Az ülő sorban balról a 3. Horváth Ferenc

el. Ő tagja volt a dalárdának, elvégezte Sopronban a kántorképzőt. Hirtelen halála után 1977-től Horváth Lajos végzi ezt a munkát, ő szintén elvégezte a kántorképzőt.) Horváth Antal 1951-ben bekövetkezett váratlan halála után ***Horváth Ferenc***[29] vette át az intézmény igazgatását.

28 *Horváth János: Tanítani muszáj. Npp - Csapod újság 2008. évi 2. szám*

29 *Horváth Ferenc veszkényi származású volt. 1925-től tanított Csapodon, 1945 előtt ő volt a Levente-főoktató. Nagy méhész volt. (RF)*

Az államosítást követő évekről álljon itt néhai Regős Frigyes plébános értékelése: „Az egyház a hercegprímás vezetésével (Mindszenty) éles ellenállást fejtett ki, de mivel a tanítóság, kevés kivételtől eltekintve, hamar átállt (félt, hogy elveszíti az állását), és a nép sem állt ki határozottan az egyház mellett, a küzdelem hamarosan irreálissá vált; be kellett szüntetni. Szakmai téren az államosítás feltétlenül előnyös volt. Világnézeti nevelési téren azonban sajnálatos visszaesés állt be. Azzal, hogy az egyház elveszítette az iskola felett az ellenőrzés jogát, és a tanítók teljesen az ateista állam felügyelete és befolyása alá kerültek, a gyermekek idealista, vallásos nevelése kérdésessé vált. A szocialista iskola célja egy materialista gondolkodású ifjúság kialakítása. Ebben a célkitűzésében szigorú tervszerűséggel járt és jár el. Először csak a kereszteket távolította el azon a címen, hogy annak jelenléte sérti a nem vallásos ifjúság önérzetét. A hitoktatáshoz azonban akkor még nem nyúlt hozzá, mert a szülők kedélye még erős forrongásban volt. Amint azonban látta, hogy a szülők lassan kezdenek belenyugodni a változhatatlanba, és a mindennapi gondok elterelik a figyelmüket az iskolától, megtették a második lépést, amelyre minden gondolkodó hívő előre számított: a hitoktatás visszaszorítása az iskolában. Hogy ez a lépés is megokolt legyen a nagy nyilvánosság előtt, a legkülönbözőbb vádakkal illettek minket, mintha veszélyeztetnénk az oktatás eredményességét és a demokratikus szabadságjogokat, és igyekeztek megdolgozni a szülőket, hogy foglaljanak ellenünk állást. (A megdolgozásban az állásvesztéssel való fenyegetés megygyőző argumentum volt.) A hangulatkeltést hamarosan követte a tett. Mivel önként nem vették ki elegen a gyermekeiket a hitoktatásból, megjelent a rendelet, mely szerint csak azok az iskolás gyermekek részesülhetnek hitoktatásban, akiknek a szülei ezt a beíratás előtt egy kitűzött napon (egy délután és egy rákövetkező délelőtt) az iskola igazgatóságától kérik. Elvileg nem lehetne ellene kifogásunk, ha ez a rendelkezés nem adna megint alkalmat a legkülönbözőbb visszaélésekre. A rendelkezés eredménye csakhamar megmutatkozott. A nagyobb városokban, de meg a nagyobb alföldi falvakban, ahol a pártnak nagyobb súlya van, mint mifelénk, a hitoktatás gyakorlatilag hamarosan megszűnt. Itt a nyugati végeken, s nálunk Csapodon is még nem ilyen rossz a helyzet, de évről-évre súlyosbodik. Az alsó tagozatba járók beiratkozása ellen még nem állít az iskola akadályt, de a felső tagozatosokat fokról fokra visszatartja a beiratkozástól. Először csak a nyolcadikasokat, aztán most már … lefelé. Fő argumentum: aki beiratkozik, nem lesz továbbtanulásra (középiskola) javasolva. A nyolcadikasok beiratkozása hittanra az utóbbi években a következőképpen alakult: 1961/62. tanév: 22-ből 2, 1962/63. tanév: 18-ból 6, 1963/64. tanév: 19-ből 6, 1964/65. tanév: 21-ből 2, 1965/66. tanév: 15-ből 0, a hetedik osztályból 14-ból 11. Elkezdődött a VII. osztály lemorzsolása. Hogy ezért a sajnálatos eredményért nemcsak az iskola, de a szülők is elmarasztalhatók, az nem kétséges. A tanulási eredmények átlag jók. Sokan mennek középiskolá-

Balról: Takács Teréz, Horváth Ferencné, Jámbor Klára, Bella Hedvig, Puha Irén

ba. Több szakkör működik. Sokszor túlzottan is lefoglalják a gyermekek délutánját. Az ifjúság többségét az Úttörő ifjúsági szervezet öleli fel. Az Úttörő előkészítő a KISZ-re (Kommunista Ifjúsági Szövetség)."

Horváth Ferenc szintén hirtelen halála (1958.08.16.) után a nagycenki születésű ***Szabó József (Csermák),*** majd – egy tanév után, az ő Hövejre távozásakor – 1959-ben az akkor már jó ideje Csapodon tanító ***Puha Irén***[30] lett az iskola igazgatója. Munkatársai szerint jó érzékkel, határozottan vezette az intézményt, ugyanakkor a kollégákkal is jó kapcsolatokat ápolt. Tanítványai úgy emlékeznek rá, mint aki nagyon szigorú és következetes pedagógus volt, nagy hangsúlyt fordított a számonkérésre, a jó tanulóknak plusz feladatokat adott. 1964-ben létrehozták a Csapod-Pusztacsalád körzetesített iskolát. Pusztacsaládról a felsősök Csapodra jártak iskolabusszal, az alsósok továbbra is helyben tanultak. A körzetesített iskola igazgatójának a pusztacsaládi iskola igazgatóját, ***Molnár Bélát***[31] nevezték ki.

Molnár Béla

Az oktatás 1948 után is – folytatva a korábbi gyakorlatot – két-két osztály (1-3, 2-4, 5-6, 7-8) összevonásával folyt délelőtt és délután. Amíg az egyik osztálynak „hangos órája" volt, a másiknak „csendes", vagyis önállóan oldották meg a kapott feladatokat. 1964-től a felső tagozat már nem összevontan tanult. „Csapodon nagyszerű volt a tantestület, sokszor voltak együtt iskolán kívül is névnapok, baráti összejövetelek keretében. A tanítás után szakköröket tartottak, korrepetálást nyújtottak az arra szorulóknak, nyáron táborozni vitték a gyerekeket a Bakonyba, a Balatonra. Színdarabokat tanítottak be a tanulóknak."[32] A Balatonnál önálló csapodi táborozást szerveztek. „Kölcsönkért katonai sátrakban laktak. A sok fürdés, napozás, gondtalan időtöltés mellett a gyerekek aktív közreműködését igénylő sport és kulturális programokat szerveztek. Különleges élményt jelentettek az esti tábortüzek versmondással, viccmeséléssel, rögtönzött jelene-

30 Puha Irén 1921-ben született. Apja, Puha Lajos Kisbéren volt főjegyző. A tanítóképzőt Győrben végezte, majd Erdélyben tanított. Onnan menekülve Feketeerdőre, utána 1950-ben Csapodra került. Az 1960-as években Pécsen tanárként diplomázott.1973 után Fertőszentmiklóson tanított nyugdíjazásáig. 1991-ben halt meg, Csapodon nyugszik közös sírban az édesanyjával.

31 Molnár Béla 1926-ban született Szárföldön. A család Győrbe költözött. Itt szerzett kántortanítói oklevelet 1945-ben. Pusztacsaládon lett pályázat útján kántortanító, az iskola államosítása után igazgató. Tanári diplomát matematika-fizika szakon levelező tagozaton szerzett Budapesten. A körzetesített iskolát kiválóan igazgatta, igényes tartalmas munkát követelt. A csapodi iskola jó eredményeket mutatott fel. Az iskolakörzetek újabb átrendezését 1973-ban munkája sárba tiprásának tekintette. Csapodot ekkor Fertőszentmiklóshoz, Pusztacsaládot Ivánhoz kapcsolták. Megpályázta a vitnyédi iskola megüresedett igazgatói állását, amit elnyert. Innen vonult nyugdíjba 1986-ban. Tagja volt a megyei Pedagógiai Intézet által alapított Hogyan? című módszertani szakfolyóiratnak. Ebben több írása jelent meg (pl. Az év végi összefoglalások fizikából, Az én húsz évem). 1990-ben hunyt el, a Győr- szigeti temetőben alussza örök álmát.

32 Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Varga Ottóné Bella Hedvig. Npp - Csapod újság 2015. évi 2. szám.

tekkel fűszerezve. Kovács Józsefné Tüzes Bözsi néni, a szülői munkaközösség tagja volt a főszakács. Munkáját mi sem dicsérte jobban, mint az, hogy pl. Bella Ferenc (Heló) négy kilogrammot hízott a táborozás alatt. Csapodon az iskola valóban második ott-

Táborozó csapodi gyerekek a Balatonnál

hona volt a diákoknak és nevelőiknek egyaránt …"[33] A gyerekek nagy örömmel mentek vissza az „… ebéd és az otthoni tanulás után az iskolába a különböző eseményekre. Lehet, hogy délelőtt nem mindenki és nem mindig szerette az iskolát, de délután örömét lelhette benne bárki. A csapodi tantestület tagjait nem érdekelte, hogy vége a tanításnak; lelkesen, ellenszolgáltatás (túlóradíj) nélkül tették a dolgukat hivatástudatból és azért az élményért, az elégedettség érzéséért, amit a gyerekek sikereit látva, szellemi, lelki, testi fejlődésüket tapasztalva megélhettek."[34] A sportkört ***Orbán Béla***[35] vezette. Ő honosította meg azokban az években a kézilabdát Csapodon. Hatalmas rangadókat vívtak a szomszéd falvak iskoláinak csapataival. Ilyenkor az egész diákság ott tombolt, szurkolt az iskola udvarán. Az 1960-as évek elején a téli délutánokon diavetítést tartott az iskolában. Nagy élmény volt ez akkor a kisiskolásoknak, a tanterem mindig zsúfolásig megtelt. Szervezte az iskolai takarékbélyeggyűjtést. Ő volt az úttörőcsapat vezetője. Formálisan szinte mindenki kisdobos és úttörő volt, ünnepségeken felkötötték a kék és a piros nyakkendőt. Az egyes iskolai szakkörök, programok során azonban nem tudták a gyerekek (a pedagógusok sem tulajdonítottak annak jelentőséget), mikor is vesznek részt úttörő-rendezvényen. Hogy egy-egy őrs élete

Orbán Béla

33 *Ugyanott.*

34 *Ugyanott.*

35 *Orbán Béla 1929-ben született Csapodon. A tanítóképzőt Sopronban végezte, testnevelés-biológia szakos tanári diplomát Budapesten szerzett. Tanított Nagybajcson, Rábapatonán, Pusztacsaládon, Csapodon, majd újra Rábapatonán. Onnan vonult nyugdíjba. 2004-ben hunyt el. Feleségével együtt a győri Szentlélek templom altemplomában nyugszik. Igazi közösségi ember volt, sokat tett azért, hogy különböző tevékenységi keretek között adjon élményt a gyerekeknek.*

milyen volt, az a benne tömörülőkön, az ő önszerveződésükön múlt. Nagy Imre vezetésével pl. a 7 fős Mókus őrs (1964-68 között) önálló közösségi életet élt. Segítették egymást a tanulásban, volt nótafa, mókamester, egészségőr, történetmondó, tanulmányi felelős, működött a riadólánc, még őrsi búvóhelyet is építettek a Szérűskertben. Az őrs tagjai voltak: Bella Árpád†, Katona Imre, Kovács József, Nagy Imre, Nagy József†, Nagy Lajos†, Zambó Imre.

„Nem véletlen, hogy a továbbtanuló csapodiak nagy többsége képes volt eredményét a legerősebb középiskolákban is megtartani. A csapodi iskolában rend honolt, tartalmas munka folyt, sok új ismeretet kaptunk, logikus gondolkodásra tanítottak. Győrben a Tanítóképző Főiskolán az egyik vizsgám alkalmából egyfajta kérdezz-felelek alakult ki a vizsgáztató tanár és köztem. Rég túl voltunk már az általam húzott tétel határain, amikor megkérdezte, hol jártam iskolába. Válaszom után felderült, és mint akinek sikerült egy rejtvényt megfejteni, így reagált: »Én jártam Csapodon szakfelügyelőként, az kiváló iskola volt; magánál nagyon jók az alapok, és logikusan gondolkodik.«"[36]

A már említetteken túl az 1950-es években Bella Istvánné, a „Kistanító néni", lánya Bella Hedvig, Ruisz Endre, Helyes Klára, a pinnyei származású Varga Ferenc, a pusztacsaládi Riba Ilona és Helyes Anna, Király Ferenc és felesége oktatták hosszabb-rövidebb ideig a csapodi gyerekeket.

A kajárpéci Jámbor Klára (férjezett nevén később Egyed Lászlóné), a fertőszentmiklósi Takács Teréz (férjezett nevén később Rozsonits Gézáné) 1960-62 között tanítottak Csapodon. Részt vállaltak a falu közösségi életében. Kézimunka szakkört vezettek, szerepeltek a Varga Ferenc által rendezett színdarabokban. „1960 szeptemberében én, mint kis elsős, huszonnyolcad magammal egy egész életre szóló óriási ajándékot kaptam azzal, hogy az akkor tizennyolc éves ***Jámbor Klára*** lett a tanítóm. Az iskola addig ismeretlen közegét, szabályait, a fegyelmezett órai munkát ő ismertette meg velünk, ezekhez ő szoktatott hozzá bennünket. Mindezt olyan bájjal, kedvességgel tette, hogy örömmel viseltük el az írás, olvasás tanulásának nehézségeit, és fogadtuk el az új, addigi »szabad« életünktől idegen szabályokat, az iskolai rendet."[37] „Másodikban a vele együtt Csapodra érkező, szintén pályakezdő ***Takács Teréz*** vett át bennünket, hogy az első osztályban lerakott alapokon tovább építse tudásunkat, neveljen bennünket a szépre és a jóra, nyesegetve rólunk közben a vadhajtásokat, melyek tudatlanságunkban gyökereztek. Szerencsénk volt vele, hiszen rá is igaz volt, hogy szerette a gyerekeket, nyitott volt gondjaink iránt."[38] Harmadikban ***Horváth Ferencné*** Bözsi néni – aki már szüleinknek is tanítója volt – pallérozott bennünket óriási szakértelemmel. „1964 szeptemberében az általános iskola negyedik osztályába lépve – az addig tanultak megerősítése és az újabb ismeretek megszerzése mellett – megkezdtük a búcsút az alsó tagozattól és a felkészülést a felső tagozatra. Kiváló segítséget kaptunk ehhez ***Bella Hedvig*** személyében. Kilenc év gyakorlattal a háta mögött már kellő pedagógiai tapasztalattal igen ügyesen valósította meg, hogy az alsósoknál még indokolt fokozott

36 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Molnár Béla (1926-1990). Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.*

37 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Egyed Lászlóné Jámbor Klára. Npp - Csapod újság 2014. évi 1. szám.*

38 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Rozsonits Gézáné Takács Teréz. Npp - Csapod újság 2015. évi 1. szám.*

odafigyelés mellett a felsőben már elvárt és a gyermekek fejlődéséből is következő nagyobb önállóságra késztessen, szoktasson bennünket. A munkában nem ismert tréfát. Tekintélyt parancsolón foglalkozott velünk a tanítási órákon, és ugyanakkor kedves, közvetlen jó barát volt a tanítás-tanulást követően. Ő volt a könyvtáros is a faluban, ahová sokan jártak a gyerekek és a felnőttek közül egyaránt. … A baráti hangvételnek igen jó színhelye volt a könyvtár, ahol ő nem mulasztotta el megkérdezni, hogyan tetszett az olvasott könyv… Ismerve bennünket és az olvasási élményekről árulkodó válaszainkat, ajánlott új és új olvasnivalót, amivel segítette, hogy nyitottá váljunk a világra, szerezzünk újabb ismereteket és erősödjünk lélekben is a regényhősök példáin."[39]

Varga Ferenc 2008-ban

Felső tagozaton Molnár Béla, Orbán Béla, Varga Ferenc, Puha Irén, Füzi Józsefné Csóka Gizella, Csóka Józsefné Helyes Anna neveltek, tanítottak bennünket. ***Molnár Béla*** kiváló igazgató volt. „Szemüvege – mely mögött jóságos, meleg szemek rejtőztek – különös szigort kölcsönzött arcának. Kemény, szigorú ember is volt, ami a munkát illette. Varga Ferenc egykori tanárunktól tudom, hogy az iskola pedagógusaitól is igényes, tartalmas munkát követelt. Ebben ő maga rendkívüli példamutatással járt elöl – kiváló órákat tartott. Mint vezető látogatta a tanórákat, elemezte a felmérők tapasztalatait, figyelembe vette a szakfelügyelői látogatások megállapításait, a tanulók képességeit, és mindezek alapján tapintatosan, de egyértelműen fogalmazta meg, hogyan látja egy-egy kolléga munkáját, min kell változtatnia az eredményesebb tanítás-tanulás és nevelés érdekében. Reális értékelést követelt."[40]

Füzi Józsefné

Orbán Béla osztályfőnökünket a szeretet, a tinédzserekre jellemző szemtelenkedő tisztelet jeleként egymás között „Öreg"-ként emlegettük. 1968-ban, amikor befejeztük az általános iskolát 39 éves volt… Nagyon jó pedagógus volt. „A biológia órákra mindig felkészülten érkezett, érthetően, logikusan magyarázott, szemléltetett, hogy minél eredményesebben adja át a tudást nekünk. … testnevelőnek is kiváló volt. Az ügyes, a jó testi-fizikai adottságú gyerekek mellett türelemmel, a pozitívumokra támaszkodva, biztatva, segítve, önbi-

39 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Varga Ottóné Bella Hedvig Npp - Csapod újság 2015. évi 2. szám.*

40 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Molnár Béla (1926-1990). Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.*

zalmat erősítve foglalkozott az ügyetlenebbekkel is."[41] A pinnyei származású ***Varga Ferenc*** orosz nyelvet és magyar irodalmat tanított. Az orosz nyelvet nagyon szerette, lelkesen és eredményesen tanította. „A magyar irodalom rejtelmeibe ő vezetett be bennünket. Én neki köszönhetem, hogy megszerettem az irodalmat, a fogalmazást; hogy egy írásműnek legyen eleje (bevezetés), közepe (tárgyalás) és vége (befejezés), a különböző nyelvi eszközök tudatos alkalmazását (jelzők, hasonlatok, leírás, jellemzés stb.) tőle tanultam. A műelemzést úgy megtanította, hogy később már nem sok újat tudtak mondani nekem a magyartanáraim. … A lényeg az volt, hogy felszabadítóan hatottak rám a tanácsai, a módszerei. Nem (csak) azt várta el, hogy egy műről elmondjuk, amit ő tanított, amit a tankönyvben olvastunk, hanem arra biztatott, értelmezzük oly módon is, hogy nekünk mond-e, üzen-e valamit külön is az alkotás. Arany Jánosról tanítva felkeltette bennem a vágyat, hogy nekem is gazdag legyen a szókincsem, hogy én is sokszínűen, sok kifejezést használva adjam elő szóban és írásban a mondanivalómat."[42] ***Puha Irén*** éneket, földrajzot, nyelvtant tanított. Sokat mesélt nekünk az Erdélyben töltött évekről, a csodálatos erdélyi tájakról, tőle hallottunk először a Gyilkos-tóról. Névnapján mellőzte a tanítást, ilyenkor is Erdélyről, illetve mozifilmekről hallottunk tőle.

Ballagás Csapodon (1972)

A pusztacsaládi ***Füzi Józsefné*** Csóka Gizella „kémiát tanított, nem is akárhogyan. Órái érdekesek voltak, logikus magyarázatokkal, sokszor kísérletek bemutatásával segítette az atomok titkainak megértését, az anyagi világ megismerését. Későbbi tanulmányaim során sokszor áldottam őt, hogy olyan jó alapokat adott nekünk, amelyekkel élni, illetve amelyekre építkezni tudtam. Nemcsak jól oktatott, de jó nevelőnk volt ő is, méltó tagja a csapodi iskola tantestületének. A feleltetések, számonkérések során szigorú volt, de emberséges. Kész volt a közösségnek, de szükség szerint egyénileg is segíteni bárkinek, ha azt tapasztalta, hogy valaminek a megértése, megértetése nem sikerült megfelelően. Jól emlékszem, mindig csinosan öltözve, ápolt hajjal, elegáns frizurával jött az iskolába, ezzel is példát mutatva, mintát adva nekünk, és nem utolsó sorban az

41 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Orbán Béla (1929-2004). Npp - Csapod újság 2009. évi 1. szám.*

42 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Varga Ferenc. Npp - Csapod újság 2010. évi 2. szám.*

egyre csinosodó lányoknak."[43] A szintén pusztacsaládi ***Csóka Józsefné*** Helyes Anna fizikát, nyelvtant tanított. Kedves, segítő, a tanulót középpontba helyező pedagógus volt, olyan, akinek az óráira szívesen mentek be a gyerekek.

Az 1973-as esztendő az iskolaösszevonások éve volt országszerte. Sajnos a csapodi iskola is erre a sorsra jutott, a fertőszentmiklósi iskolához csatolták. Az alsó tagozat maradhatott Csapodon, de a felsősöknek Fertőszentmiklósra kellet volna járniuk. A

Bella Hedvig és Cseh Jánosné tanítványaikkal

csapodi szülők azonban – mert jónak tartották iskolájukat – tiltakozásba kezdtek, újsághoz, rádióhoz fordultak panaszukkal. Részeredményt sikerült elérni: még egy évig a felső tagozat is Csapodon járhatott iskolába, bár az intézmény akkor már nem önállóan, hanem tagiskolaként működött Molnár Béla vezetésével. A pusztacsaládi tanulókat már 1973-ban Ivánba vitték. Csapodon ekkor a felsősök is összevontan tanultak (az 5-6. és a 7-8. együtt). Mivel négy tanterem állt rendelkezésre, az alsósok is délelőtt járhattak iskolába, nem délután, mint addig.

Farsang az iskolában (1973)

43 *Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Füzi Józsefné Csóka Gizella. Npp - Csapod újság 2014. évi 2. szám.*

Az 1974-75-ös tanévet már csak az alsó tagozat kezdte a faluban. Bella Hedvig iskolavezető és Cseh Jánosné oktatták a gyerekeket, az 1-3. és a 2-4. osztály járt együtt, ahogy erre már korábban volt gyakorlat. „A valaha nagy létszámú, 150-200 tanulót számoló, mindig zsongó-bongó iskola csendesebbé vált, kisebb nyüzsgés jellemezte, mint korábban, de az osztályokban a csapodi tantestületi hagyományoknak megfelelő tartalmas, igényes munka folyt."[44] A tanítás-tanulás mellett műsort adtak a falu rendezvényein, volt irodalmi szakkör, sportkör, kisdobos foglakozás. Jó kapcsolat volt az óvodával, ami 1975-től működött. 1975-ben a kultúrotthonban tartott anyák napja fergetegesre sikeredett. Bella Hedvig férjhez ment, Fertőszentmiklósra költözött, a csapodi tagiskolát az 1975-76-os tanévtől Füzi Józsefné vezette 1989-es nyugdíjba vonulásáig. Ekkor Cseh Jánosné vette át a vezetést, munkatársa Horváth Mária lett, mint kezdő és nagyon lelkes tanító.

Tanévnyitó (kb. 1991)

1990-ben az önkormányzat – élve a rendszerváltozás utáni lehetőséggel – az alsó tagozatot saját hatáskörbe vonta, így megszűnt a tagiskolai állapot. Az önkormányzat a szakmai kérdésekbe nem szólt bele, ugyanakkor a fenntartás feladatait, költségeit viselte. Új padokat vásároltak, bevezették a gázfűtést, tetőt javítottak, lebontották a régi betonkerítést, helyette tetszetősebb épült, a kötelező óraszám felett azonban egyéb kiadást nem engedélyeztek. Így megszűntek a szakkörök, korrepetálások. Amikor Horváth Mária szülési szabadságra ment, Kovács (Nagygyuri) Józsefné lépett a helyére, aki mérnöktanárként vette át az iskolavezetést Cseh Jánosné 1996-ban történt nyugdíjba vonulásakor. Munkatársa a csapodi Bella (Bognár) Andrea lett (most az óvoda vezetője). Együtt dolgozott aztán Horváth Máriával, majd amikor ő újra szült, Fábián Éva és Pete Ferencné voltak tanítótársai.

Mint láttuk már korábban is, aztán 1990-től még inkább „A község két tanítójának feladata lett a falu ünnepeinek megszervezése, a hagyományok ápolása, a közösség-nevelés, önképzőkörök, kirándulások szervezése, a könyvtár működtetése. A rendszer-

44 Nagy Imre: Pedagógusok Csapodon – Varga Ottóné Bella Hedvig. Npp Csapod újság 2015. évi 2. szám.

változás után … elkezdődött az oktatásban egy folyamatos újítási hullám. Megszületett a NAT I. (Nemzeti Alaptanterv), a NAT II., helyi tantervek, s különböző oktatási módszerek. … Egyre több adminisztrációs teher hárult a pedagógusokra. Megjelent a minőségbiztosítás, a kompetenciamérés, miközben a tananyag növekedett, a hozzá kapcsolt tanóra száma pedig csökkent. Jelenleg *(2007-ben – a szerk.)* sincs egységes oktatási elv, és nincs szinkronban az oktatáspolitika a valósággal. Most újraéljük a hetvenes évek iskola-összevonásának politikáját, az iskolák bezárását, és megindult ismét a falvak elsorvasztása. Reményeink szerint a csapodi iskola még a következő tanévet megéri, de utána mi lesz a sorsa, ma még nem lehet tudni. Pedig iskolánk minden időben nemcsak az oktatás, a nevelés, de a kulturális élet fellegvára is volt."[45]

2007 szeptemberétől az alsósok is a fertőszentmiklósi iskolába járnak. Az utolsó tanévben már csak kilenc tanuló volt a négy osztályban, ezért az alsó tagozatot is meg kellett szüntetni a törvény előírásának megfelelően. Az önkormányzat azonban lehetővé tette, hogy délutánonként Csapodon családi napközi működjön, amit Kovács Józsefné vezetett. Munkatársai Bella Edina és Horváth Mária, majd Horváth Ibolya voltak. A 20 fő körüli gyermeklétszámú napközibe nyáron is járhattak a tanulók, kirándulásokat, táborozásokat szerveztek, fejlesztő foglalkozásokat tartottak nekik. A friss diplomás Horváth Ibolya különösen lelkén viselte a népi játékok és énekek megszerettetését. A létszám csökkenése miatt 2012 szeptemberétől Kovács Józsefné egyedül vitte tovább – nem lankadó lelkesedéssel – a napközit egészen 2013. decemberi nyugdíjba vonulásáig. Akkor a napközi is megszűnt.

2.7. Tisztelet az utókortól

Az évszázadok során az iskola, így a csapodi iskola is mind meghatározóbbá vált a gyermekek tanításában, nevelésében. Egyre több ismeretet adott, melyet a jobbágy majd a parasztgyermekek felnőve alkalmazni tudtak a földművelés, a gazdálkodás során. Megtanított írni, olvasni, számolni, fontos ismerteket adott a világról, a földrészekről, a szomszéd országokról. A vallásos nevelés keretében a mindennapi életben, az emberi kapcsolatokban is fontos erkölcsi értékeket ismertetetett meg, tanított, nevelt azok megtartására. Fontos tudást, útmutatást adott az embereknek életvitelükhöz is: megismerhették a legalapvetőbb szellemi, kulturális értékeket, elsajátíthatták a betegségekkel, azok megelőzésével kapcsolatos, az emberi egészség megőrzéséhez szükséges ismereteket. A nagy többséget a hagyományok és a lehetőségek is röghöz kötötték, sokáig csak fehér hollónak számított egy-egy falusi gyermek továbbtanulása, kitörése a jobbágy, majd paraszt sorsból.

Büszkék lehetünk arra, hogy Csapod több papot és szerzetest adott a római katolikus egyháznak. ***Nagy Ferenc*** (1748-1804) Vas megyében Ölbőn és Vámoscsaládon káplánkodott, majd Felsőszilvágyon volt plébános, ott is halt meg. *(RF)* ***Ágh Lajos Norbert*** (1861-1937 után) a Csapodon kántortanító Ágh György fia, 1885-től premontrei szerzetes volt Csornán. 1890-ben szentelték pappá, 1894-ig a rend szombathelyi és keszthelyi főgimnáziumában tanított. Ezután kilépett a rendből, majd a szentesi főgimnázium tanára lett. 1897-ben doktorált a budapesti tudományegyete-

45 *Kovács Józsefné (Bai Ibolyka): A csapodi általános iskola történetének rövid áttekintése. Kiadó: Tarr István Közösségfejlesztő és Faluépítő Egyesület 2007.*

men. 1899-ben áthelyezték a szentgotthárdi állami főgimnáziumba, majd 1900-ban a soproni állami főgimnáziumba. 1926-ban vonult nyugdíjba, továbbra is Sopronban élt. Verseket, elbeszéléseket, értekezéseket, monográfiát írt.[46]

A Nagyjános családból ***Nagy József*** (1891-1963), szerzetesi nevén ***Ernő***, ferences barát volt, teológiát Pozsonyban végzett. Első szentmiséjét 1915. június 27-én tartotta Csapodon.[47] Utolsó állomáshelye Sümeg volt, a szerzet feloszlatása után kántorkodott, Budapesten halt meg. *(RF)*

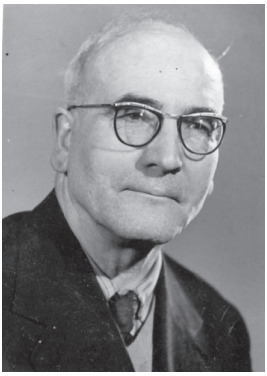

P. Nagy Sándor Arisztid

Az ő öccse volt ***Nagy Sándor*** (1899-1968), szerzetesi nevén ***Arisztid***. A középiskolát Szakolcán, Malackán és Szombathelyen, a teológiát Veszprémben és Budapesten végezte. 1915-ben lépett a ferences rendbe, 1923-ban Csapodon szentelték pappá. 1932-ben földrajz-természetrajz szakon diplomát szerzett Budapesten. 1928-ban Esztergomban az induló ferences kollégium (internátus) első vezetője, a gimnázium tanára, 1933-tól 40-ig annak rektora. 1940-43-ban Olaszországban volt tanulmányúton és egyházdiplomáciai szolgálatban, utána 1948-ig újra Esztergomban tanított. Az iskolák államosítása után a Somogy megyei Andocson házfőnök, majd 1950-től ismét Esztergomban igazgató. (Újraindítja a gimnáziumot.) 1959-es nyugdíjazása után a szentendrei ferences gimnáziumban tanított, majd Budapesten a belvárosi ferences templom lelkipásztora volt. Utolsó napjait Esztergomban élte, itt temették el a ferences templom kriptájába. Tiszteletére az esztergomi gimnáziumban emléktáblát állítottak.[48]

Lőrincz Ferenc Tápon elsőáldozáskor

46 *Keszthelyi életrajzi lexikon*

47 *Dunántúli Hírlap 1915. július 2.*

48 *www.lexikon.katolikus.hu és dr. Nagy Sándor László Alkotó csapodiak című, megjelenés előtt álló írása.*

Kovács Elemér (szül. 1905) Fehértón volt plébános, aztán Sopronban a kuruc-dombi lekészségen teljesített szolgálatot. Az 1960-as években vendégpapként évente egy-két alkalommal misézett Csapodon. ***Lőrincz Ferenc*** (1916-1987) papi tanulmányait a győri szemináriumban folytatta. Pappá Csapodon szentelték 1940. június 23-án. Utána segédlelkész Tápon (1940-41), Szőnyben (1941-42), Szőgyén (1942-43), Kapuváron (1947-50), tábori lelkész 1942-47 között. Lelkész Pásztoriban (1950-61), 1961-ben került újra Tápra, ahol haláláig volt igen népszerű plébános.[49] ***Horváth Antal*** (szül. 1919) premontrei szerzetes. A rend feloszlatása után Keszthelyen volt kántor.

A nemzet napszámosai között is találunk csapodiakat. ***Tarr István*** (szül. 1891) a tanítóképzőt Győrben végezte. 1912-1923 között Csapodon tanított. Közben az első világháború alatt katonai szolgálatot teljesített, és tiszti rangot nyert. 1922-ben a „Győregyházmegyei kath. tanítók közgyűlése" a központi bizottság tagjává választotta.[50] Csapodról Veszkénybe ment kántortanítónak, ahol később az iskola igazgatója volt, 1963-ban ment nyugdíjba. *(RF)* ***Horváth Antal*** (1893-1951), az Öreg Mester próféta lett a saját hazájában. Középiskoláit és a tanítóképzőt Győrben végezte, 1911-től Ivánban tanított. 1914-1917-ig a 76. gyalogezredben teljesített katonai szolgálatot. 1918-tól haláláig, 32 évig nagy tekintélyű kántortanítóként majd igazgatóként oktatta-nevelte a csapodiak nemzedékeit. A későbbi generáció tagjai között említhetjük gyermekeit: ***Horváth Violát*** (szül. 1922), Csapodon majd Ivánban tanított, ***Horváth Pált*** (1923-2011), aki a Fertődi Szakközépiskola igazgatója volt, Csapod díszpolgára, ***Horváth Angélát*** (szül. 1926), ő Ivánban tanított.

Horváth Pál

Más területeken is számos sikeres csapodit tarthatunk számon. ***Varga András*** (szül. 1916) domonkosrendi kispap volt, de aztán jogász lett, Sárváron dolgozott, majd Szombathelyen volt városi jogtanácsos. ***Németh Károly*** (szül. 1916) kiváló olajmérnök volt, egy ideig Kínában is dolgozott, mint kutatómérnök. ***Nagy András*** (szül. 1919) Ludovika Akadémiát, ***Horváth Béla*** (szül. 1921) szintén Ludovika Akadémiát végzett.

A 2. világháborút követő években sokan tanultak tovább azok közül, akik elemi iskolai végzettséget még 1945-ben vagy az előtt szereztek Csapodon. A lehetőségek változása utat nyitott a csapodi szorgalom, a csapodi tehetségek előtt. ***Csóka Sándor*** (szül. 1921) agrártudományi egyetemet, ***Csóka Rozália*** (szül. 1922) orvostudományi egyetemet végzett. ***Kovács Kálmán Ocsa*** (1921-1994) agrármérnök lett, a Földművelésügyi (Mezőgazdasági) Mi-

Kovács Kálmán (Ocsa)

49 *Nagy Imre: Neves emberek a faluból – Lőrincz Ferenc 1916-1987. Npp - Csapod újság 2009. évi 2. szám.*

50 *Dunántúli Hírlap 1922. szeptember 30.*

nisztériumban dolgozott miniszteri főtanácsosként, sokat segített szülőfalujának. ***Kocsis Imre*** (***Zsidó)*** (1922-1992) szintén agrármérnöki diplomát szerzett, a Földművelésügyi (Mezőgazdasági) Minisztériumban dolgozott, az állami gazdaságokat és a halászati szövetkezeteket felügyelte.

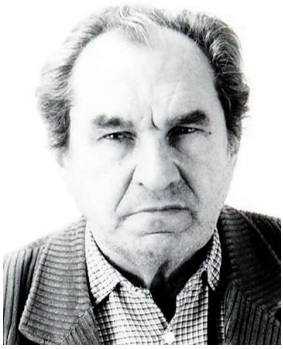
Dr. Katona Imre

Dr. Katona Imre (1927-2005) régész, művészettörténész, az ELTE és az Iparművészeti Egyetem címzetes egyetemi tanára, 1955-től a Népművelési Minisztériumban a Győr-Sopron megyei múzeumok szakreferense volt, majd a Művészettörténeti Dokumentációs Központ élén állt, 1962-ig a Művelődési Minisztériumban majd az Iparművészeti Múzeumban dolgozott 1993-ig. ***Lőrincz Gyula*** (szül. 1926) Harkovban mezőgazdasági egyetemet végzett, ***Csóka Gyula*** (szül. 1926) vegyészmérnök lett, ***Orbán Géza*** (szül. 1929) a fertőszentmiklósi általános iskola igazgatója volt. ***Horváth Géza*** (1931-2017) földrajz-történelem szakos tanár volt, Győrben a szigeti általános iskolában nevelte-tanította a gyerekeket nagy szeretettel, törődéssel.

Külön bekezdést érdemel a postán és a vasúton – szorgalmuk, kiváló munkájuk alapján – fontos beosztást betöltők említése. A Soproni Postaigazgatóságon ***Nagy (Mercsák) Béla*** hálózatépítési üzemvezető, ***Németh (Szentséges) József*** (1927-1989) postaforgalmi osztályvezető, majd az 1. sz. postahivatal vezetője, ***Németh (Szabó) Kálmán*** a beruházási osztály vezetője, ***Varga (Toldi) Sándor*** (szül. 1928) a személyzeti osztály vezetője volt. Ők egymással is kiváló kapcsolatban voltak, munkájukkal, összetartásukkal nagyban hozzájárultak Csapod hírnevének öregbítéséhez. A következő generációból ***Csiszár (Dohányos) Jenő*** (1948-) a Területi Tervező Iroda vezetőjeként, ***Németh Ernő*** (1948-) – a már említett Németh József fia – üzemviteli igazgatóhelyettesként, ***Bella (Csirke) Annuska*** (1948-) számviteli előadóként tették le névjegyüket a postások nagy családjának asztalára. ***Nagy (Tolaj) András*** (1948-) szintén a postán kezdett, majd a Győri Tervező Vállalat Soproni Irodájában dolgozott tervezőként, később osztályvezetőként. 1991-től saját céget működtet, a Soproni Tervező Kft-t, melyben ő a vezető tervező. Számos soproni beruházás kötődik a nevéhez. E jeles épületek gépészeti tervezésében végzett magas színvonalú szakmai tevékenysége elismeréseként a megyei jogú város közgyűlése 2004-ben Wälder József-díjjal tüntette ki. A GYSEV Igazgatóságán ***dr. Horváth István*** (1925-1989) a jogi osztályt, ***Horváth (Pilinga) László*** (1940-) a munkaügyi osztályt vezette, ***Nagy (Vendel) Antal*** (1939-2001) kereskedelmi főnök volt.

Horváth Géza

A soproni gyárakban is sok csapodi tűnt ki átlagon felüli munkabírásával, szakértelmével, határozott, de emberséges vezetői magatartásával. Egy-két példa: ***Horváth Péter*** a Pamutipari Vállalatnál volt munkaügyi osztályvezető, ***Simon János*** (1936-) és ***Kozma András*** (szül. 1945) a Soproni Vasöntödében, ***Kovács (Nömös) Antal*** (1937-2012) a soproni FORFÁ-ban dolgozott művezetőként. ***Horváth Ernő*** (1952-) az AFIT

gazdasági igazgatója, majd a Semperit igazgatója volt, ***Horváth Kálmán*** (1948-) a Sörgyár műszaki osztályát vezette.[51]

Még hosszan sorolhatnánk a neveket, akik iskolákban, hivatalokban, a különböző intézményekben végeztek lelkiismeretes munkát, töltöttek be első számú és más fontos vezetői beosztást. Sajnos, vagy inkább szerencsére lehetetlen vállalkozás mindenkit számba venni. 1945 után a gyermekek nagy többsége tanult tovább, szakmát, érettségit, többen főiskolai, egyetemi végzettséget szereztek. 2007-ben, a falu első írásos említésének 750. évfordulójára a Tarr István Egyesület összeírta a Csapodról induló diplomásokat. A névsor valószínűleg nem teljes, de így is mintegy 90 név szerepel abban.

Simon János

Kovács (Nömös) Antal

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a csapodi iskola minden nehézség, anyagi gond ellenére betöltötte társadalmi szerepét. Már a feudalizmusban, majd 1848 után, aztán a második világháború befejeződésével a megváltozott lehetőségek közepette bebizonyosodott, hogy olyan szilárd alapokat nyújtott mind az ismeretek, mind az erkölcsi értékek területén, melyekre nagy biztonsággal lehetett építkezni. Ennek volt eredménye, hogy ez a falu a létszámához képest nagy számban adott szakembereket, értelmiségieket az országnak. Ez minősíti igazán az iskolát fenntartó község, az egyház, az iskolaszék és nem utolsósorban a kántortanítók, tanítók, tanárok, igazgatók munkáját. Tisztelet nekik az utókor nevében! *(A csapodi tanítók listáját lásd a 11. számú mellékletben!)*

51 *Néhai Regős Frigyes kézirata és a Npp - Csapod újságban megjelent írások, egyéb adatközlések nyomán.*

A Csapod környéki erdők

1. Geológiai és domborzati viszonyok

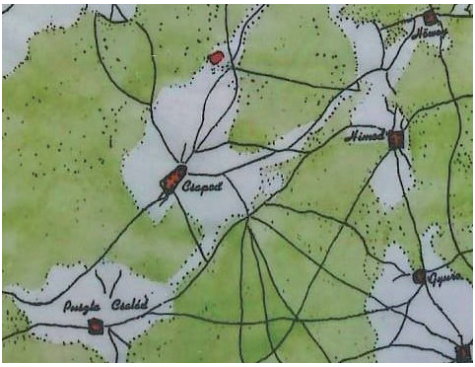

A Nagyerdő az 1784-es katonai felvételen.

Bevezetőben fontos a geológiai és domborzati viszonyok – nem a teljességre törekvő – bemutatása. Jellemző az Ősrába levantei kori kavicstakarója, amelybe a pleisztocénban homokos löszborítás került. Ennek a vastagsága változó, néhol csak 20-40 cm. Helyenként előbukkan a pleisztocén folyóvízi kavics, ritkán homok, agyag, illetve holocén hordalék. A terület jellemzően sík és enyhén hullámos. Tengerszint feletti magassága 170 m körül van. Az erdőgazdasági táj klímája a kontinentális kisalföldi táj klímájához hasonló. A csapadék mennyisége jelentősen csökkenni látszik az utóbbi években, évtizedekben, ezt jelzik a száraz, aszályos nyarak. A csapadék eloszlása nem kielégítő, sem térben, sem időben.

Az átlagos évi csapadék:	670 mm
Tenyészidőszak alatti csapadék:	420 mm
A hőmérséklet évi átlaga:	9,8 °C
A hőmérséklet átlaga tenyészidőszakban:	16,1 °C
A hőmérséklet téli átlaga:	3,3 °C
Az évi napsütéses órák száma:	1.850 óra
A napsütéses órák száma tenyészidőszakban:	1.350 óra
A borult napok száma évente:	130 nap
A derült napok száma évente:	60 nap
A ködös napok száma évente:	35 nap

A terület hidrológiai jellemzője, hogy többletvízhatástól független, de jelentős a változó vízhatású termőhelyek aránya. Állandó vízfolyás, illetve állóvíz nincsen. A történelem folyamán az állatok itatását az erdőkben és a mezőkön ásott kutakból oldották meg. Ahol az esővízből kisebb dagonyák, tavak alakultak ki, ott ez azért történhetett, mert valamiféle talajhiba található, amely nem engedi sem le, sem fel a vizet. Ezt a talajhibát glejnek nevezik. Jobb helyeken esetleg kialakulhattak pszeudoglejes barna erdőtalajok is, sekély termőréteggel. A környék a magyar flóratartomány (Pannonicum)

alföldi flóravidékének (Eupannonicum) kisalföldi flórájába tartozik (Arrabonicum). A tájra jellemző a cseres-tölgyesek nagymérvű előfordulása.
Még jóval a Hanság lecsapolása előtt, az 1700-1800-as években e területek mély fekvésű helyeknek számítottak, a tavaszi hóolvadások, nagy esőzések idején megmocsarasodtak, helyenként kisebb tavak is kialakulhattak. Ilyenek lehettek a Göbösmajor melletti ún. Kettős-tó, vagy a Lesvár környéki Kis- és Nagy cser erdőkben lévő két hosszúkás tó.

A 2. katonai felmérés jelölőköve a Gálicon

2. A vadállomány és vadászata

A környék vadállományára jellemző, hogy az „öt nagy”-ból négy megtalálható a területen. A szarvasállomány jó-közepes, a dámállomány közepes. Az őz, létszámát tekintve nem elhanyagolható, de minősége – elsősorban a környezeti adottságok miatt – legfeljebb közepesre értékelhető. A vaddisznó nem volt itt mindig állandó faj. Egyes vélemények szerint a II. világháború után szaporodott el a környéken.

Az erdők tulajdonlása változott a történelem viharaiban. Nádasdy III. Ferenc (1625-1671) fej-és jószágvesztése, majd a birtok a kincstár általi kezelése után 1681-ben az Esterházyakra szállt. A környék erdeit hadászatilag is fontosnak tartották, ezért a katonai felmérések (1784, 1845) e részekre is kiterjedtek. A 2. katonai felméréskor bizonyos pontokon jelölő köveket is elhelyeztek. Ilyen kő a Gálicon ma is fellelhető.

A csapodi erdők kiváló vadőreinek egy csoportja (1900-as évek eleje)

A süttöri uradalom apróvad lőjegyzéke

	1926			1927			1928			1929	
	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán
Csapodi cser	47	17	1	49	74	3	61	26	8	52	33
Bregenzi gyep	270		3	293			301	20	24	279	
Fszt.miklósi erdő	12	35	4				63	ö3	12	40	53
Endrédi erdő	33	63			21			10		221	257
Endréd-Gálicz	46	27		190	170	3	122	314	9	102	60
Cseri legelő				102	41		123	28		252	40
Vitnyédi cser	113	17		38	11			8		69	9
Szobavölgy	66	72	1	46	104	2	105	115	11	249	77
Berek-major		37	1	29	66	164	175	1	184	47	
Schweitzertilos	65	160		67	401	10	103	592	9	173	1059
Lés	172	513		147	977		102	393	10	108	741
Csapodi mező	244		100	232	12	61	178		296	20	
Endrédi mező	208		260	131	8	229	199	39	45	256	3
Töllösi mező				60		278	59	8	218	145	
Vitnyédi mező	295	23	171	38	9	112	146	81	347	293	105
Höveji mező	65		67	108		310	89	4	414	142	2
Széplaki felsőmező	160	62	159	373	5	314	385	4	456	326	13
Széplaki alsómező	189	125	20	145	296	61	105	79	181	159	7
Fszt.miklósi mező	214		243	298		543	283	3	136	426	12
Süttöri mező	412	15	611	51	10	31	16	53	1008	734	58
Agyagosi mező	95			34	2	95	110	80	166	184	6
Vitnyéd-Rábarét				196	1		306		18	187	1
Sarródi mező	291		102	352	8	145	386	33	253	311	
Nyárasi mező	174	1	28	128		26			10	172	
Mexikói mező							120			170	
Tőzeggyári mező	265		7							493	
Cseri erdők összesen	587	268	10	747	487	172	950	615	248	1311	529
Schweitzertilos + Lés összesen	237	673		214	1378	10	205	985	19	281	1800

	1926			1927			1928			1929	
	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán	fogoly	nyúl	fácán
Erdők melletti mezők összesen	812	23	598	569	29	990	671	132	1320	856	110
Felső mezők összesen	1800	203	1170	1577	322	1215	1711	252	2228	3162	97
Mindösszesen	**3436**	**1167**	**1778**	**3107**	**2216**	**2387**	**3537**	**1984**	**3815**	**5610**	**2536**

Trianon előtt Magyarország óriási erdőkkel rendelkezett, ezért fából túlkínálat volt. Az úgynevezett küszöb alatti termőhelyen lévő erdőket ipari fa kitermelésére nem nagyon használták. (Kivéve a vasúti talpfát, amihez a Győr-Sopron-Ebenfurti vasút építéséhez is termeltek ki környékünkön fát.) Leginkább vadászott az akkori főúri osztály ezekben az erdőkben. Olvashatunk korabeli leírásokban arról, hogy már a Kanizsai és a Nádasdy családoknak is voltak vadaskertjei, de hogy merre lehettek azok, csak találgathatjuk. Talán a Nagyerdőn, méghozzá Lesvár környékén is lehetett egy ilyen. A Nagyerdőben akkoriban intenzív makkoltatás és legeltetés folyt, de a „faizás" is jelentős volt. Mindez annyira zavarhatta a nagyvad életét, hogy eredményes nagyvad vadászatokról nem szólnak visszaemlékezések. Ebben az időben még a természet ősi szabályozórendszere működött. Egy 1584-ben kelt írás szerint Göbösmajorban főleg állattenyésztéssel foglalkoztak. Éjjel a konyhák előtt és az erdőben lévő karámok sarkainál őrtüzek égtek azért, hogy a ***farkasokat*** távol tartsák. A pásztorok a tűzön kívül még baltával és erős, szögörves kutyákkal védekeztek ellenük. Inkább csak az elkóborolt marhák és a vadállomány egy része esett áldozatul a farkasoknak. A Nádasdyak idején a Hanság még annyira vízjárta terület volt, hogy ott legfeljebb csak vízimadarakra lehetett vadászni, és inkább a halászok érdekterületét képezte.

A bregenzi lóversenypálya dísztribünje a hercegi tisztikarral és vendégeikkel

Az Esterházyak a táj történelmébe lépve a Rábán inneni részt zálogba adták a Széchenyieknek majd a máriazelli bencéseknek, és csak 1719-ben váltották azt vissza. Az egymást követő hercegek folytatták az elődök fényűző vadászatait. Ennek központja az Esterházy József (1688-1721) által 1720-ban épített (vadász) kastély lett, amit aztán Esterházy (Fényes) Miklós (1714-1790) ideje alatt, 1762-1766 között teljesen átformál-

tak, kibővítettek, illetve főúri pompájú kastéllyá építették át valószínűleg Hefele Menyhért (1716-1794) és Jacoby Miklós (1733-1784) tervei alapján. (Hangsúlyozni kell, hogy a kastély létrejötte Esterházy Miklóshoz fűződik, a versaillesi minta alapján valószínűleg a saját elképzeléseit akarta megvalósítani, ezért jó gyakorlati felkészültségű mestereket foglalkoztatott, akik aztán szakmai tudásukat hozzáadva realizálták az ő elgondolásait.) Eszterházáról alig egyórányi kocsikázás után érhették el a vadászatok hagyományos színhelyét, a Csapodi Nagyerdőt, amelynek északi határa akkor közelebb volt a kastélyhoz. A II. József alatt készített első katonai térképen (1784) jól kivehető, hogy az összefüggő erdő Fertőszentmiklósig terjedt, és akkor még egy tömb volt a Röjtöki Nagyerdővel.

Hercegi vadászat terítéke az eszterházi kastély déli bejáratánál 1904-ben (A képen balról: ismeretlen, hg. Esterházy Miklósné, szül. Cziráky Margit grófnő, Esterházy Béla, Csekonics Margit, Cziráky József, hg. Esterházy Miklós, Cziráky Béla, Csekonics Sándor, Esterházy Móricz)

A Fertőszentmiklós határában lévő Bregenzi gyep az Esterházyak ideje alatt területével a csapodi intézőséghez tartozott. A Bregenzi gyep nyugati szegélyén a Széchenyi birtokkal volt határos, ahol az ősi település, Lesvár feküdt. A Kanizsai, Nádasdy családok idején is fontos szerepet töltött be, mint a terepalakulaton álló katonai őrállás. Esterházy (Fényes) Miklós kastélyt (Monbijou = Ékszerem), mellé vadászházat, vendégfogadót építtetett itt. A kastély körüli tölgyerdőben vadaskert létesült, melyben sok szarvast tenyésztettek. A Monbijou a vadászatok alkalmával a herceg és kísérete szálláshelyéül szolgált, nagy mulatságok színhelye is volt, Fényes Miklós halála után pár évvel azonban kiürítették, majd az enyészeté lett, illetve lebontásra került.

A Bregenzi gyepen, Lesvár (Monbijou) szomszédságában rendezték az Esterházyak a lóversenyeket. Az utakat Eszterházától indulva az erdőkön keresztül nyílegyenesen építették ki. Ezek közül az egyik út a Lesvár felé vezető volt, amely a 600 kat. hold nagyságú Bregenzi gyephez vitt. Ezt a területet az első katonai térkép még erdőként, a második már gyepként ábrázolta. Közben kiirtották az erdőt, de mezőgazdasági művelésbe vétele nem volt sikeres, mivel silány termőképességűnek bizonyult. Az asztal simaságú kavicsos területet eleinte legeltették, majd csikónevelésre, később lóversenyek rendezésére használták. Ez volt az uradalom első lóversenypályája dísztribünnel, karámokkal, korlátokkal. Előkelő versenyeket tartottak itt. Bregenzen ***apróvad*** hajtásokat is rendeztek. A Kis- és Nagy cser erdőket átfogva egy fél napos hajtás után 350-400 db apróvad (fogoly,

nyúl, fácán) feküdt a terítéken. Az 1800-as években a Bregenzi gyepen és környékén még jelentős létszámú ***túzokállomány*** volt. Bubb Gyula csapodi tiszttartó kéziratai alapján tudjuk, hogy 1900 körül Esterházy IV. Miklós (1869-1920) és kísérete tartott lóhátas hajtást túzokra. A lassan felszálló madarakból a lesben álló puskások 4-5 db-ot lőttek le.

A süttöri birodalmat az Esterházyaktól 1861-től 1892-ig a Solymossyak, utána 1901-ig Feszty Adolf bérelte. Ebben az időszakban feltehetően nem folyt szakszerű erdő-és vadgazdálkodás. 1901-től a hercegség saját kézbe vette a területen a gazdálkodást. Az ezt követő harmonikus évek a vadbőség növekedését hozták.

Ezekben az években terjedtek el a csapodi cseri erdőkben a ***szalonkahajtások*** is. Sok megfigyelés igazolja, hogy főleg a csapadékos években költött is területünkön a szalonka. Az itteni teríték több mint felét hajtásban lőtték. Volt úgy, hogy egy délutáni hajtáson 32 db-ot lőttek, és volt olyan vadász, aki még ezután esti lesvadászatra felállva 16 db-ot lőtt. Az 1900-as évek elején kezdett az ***üregi nyúl*** elterjedni, mely csúcspontját az 1930-as években érte el. Előfordult, hogy egy vadász egy napon 65 db-ot is elejtett. Az éves teríték akár az 1.000 db-ot is elérte. A nyúl vadászatához görényt és menyétet is használtak. A számokat csak az egyéni vadásznaplók alapján tudjuk, mert hivatalosan nem lettek számba véve. A vadőrök, erdőőrök előszeretettel lőtték ízletes húsáért. A csapodi erdőkön túl is elterjedt, Vitnyéd, Hövej térségében is jelen volt. Az állomány az 1940-es években teljesen kipusztult, melynek oka a szifilisz volt.

vadászok		Balsay László erdőgondnok	Borheck Andor tiszttartó
vadászat időtartama		1929-1944	1928-1944
cseri erdőkben	nyúl	2.045	876
	fácán	759	329
	fogoly	330	5
	róka	7	2
cseri erdők melletti mezőkön	nyúl	1.503	250
	fácán	189	41
	fogoly	1.519	33
	róka	1	
lési és schweitzertilosi erdőn, valamint a környezö mezőkön	nyúl	475	161
	fácán	608	155
	fogoly	4	2
	róka		
süttöri-sarródi-agyagosi-tőzeggyári mezőkön	nyúl	2.930	669
	fácán	218	14
	fogoly	1.211	41
	róka	6	

A süttöri uradalom apróvad lőjegyzéke

A környék erdeiben a 19-20. század fordulóján a ***szarvasállomány*** nem volt jelentős, mivel ebben az időben szabadon lőhették a mező-és erdőgazdálkodók. A hercegség nem törődött ezzel, mivel az uradalom más területein jobb állományok voltak. Ezért még a kisebb beosztású uradalmi alkalmazottaknak is prédája lehetett a szarvas, kivéve a valamire való bikákat. Arra a kérdésre, hogy milyenek lehettek az agancsok, a Bubb Gyula csapodi tiszttartó által vezetett statisztika ad némi támpontot. E szerint az általa lőtt 63 bika közül 16-os 1db, 14-es 1 db, 12-es 12 db, 10-es 8 db, 8-as 18 db, 6-os 3 db, nyársas 4 db, csapos 16 db volt. A statisztikából az is kiderül, hogy válogatás nélkül (ami jött) lőtték a vadat.

Említést érdemel még az ***őz***, mely az 1900-as években telepedett meg a környék erdeiben. A Bregenzi gyepen nem egyszer 400 db-os teríték volt. Ezekben az erdőkben az 1800-as évek második, az 1900-as évek első felében vaddisznó még nem élt. Valamikor az 1920-as években Bubb Gyula a csapodi cseren látott egyet, de mire a hintóján fegyvert fogott, a disznó eltűnt. Ebben az időben a Bakonyban a pestis rendszeresen elpusztította, vagy legalábbis megtizedelte a vaddisznókat, ami elterjedésüket is korlátozta.

A ***dámszarvasról*** annyit, hogy a szomszéd Széchenyi-birtokon próbálták tenyészteni, de nem sikerült. Nem tudni honnét, de néha fel-feltűnt a csapodi erdőkben, így kerülhetett terítékre egy bika 1940-ben.

A vadállomány terjedésével kialakult egy újfajta bűnelkövetés, a ***vadorzás***. Különösen a csapodiak és a himodiak jeleskedtek ebben, de szinte minden faluban akadtak követőik. Az orvvadászat legfőbb kiváltó oka a szegénység volt, ami a két háború között különösen sújtotta a mostoha talajon gazdálkodó falvak lakosságát. Egyesek elvetemültsége megkeserítette az erdészek életét. Időnként kisebb összecsapások is történtek. Illegális fegyver volt elég, mivel a háború zűrzavarából sok fegyver maradt és került magánkézbe, még fegyverárverések is voltak, de készültek fegyverek a falusi műhelyekben is. A fegyvereket általában az erdőben rejtették el, például az odvas fákban. Volt egy eset, amikor az erdész hóban követte a rapsicot, aki egy kunyhóba menekült. A vadorzó közvetlen közelről, az ablakból lőtte le a fiatal erdészt, akinek a feje a felismerhetetlenségig összeroncsolódott. A gyilkos otthagyta áldozatát, aztán mintha mi sem történt volna, beállt a misére menők közé. A kapuvári rendőrség sokáig nyomozott az ügyben, végül a hóban talált nyomok, a cipészek kihallgatása alapján elfogta a gyilkost, előkerültek a trágyadombból az oda elásott cipők is. Az özvegy és az árván maradt gyerekek továbbra is megkapták az erdész fizetését az uradalomtól egészen 1944-ig. Volt olyan eset is, amikor egy vadorzót lőttek meg az erdészek. A sebesült és jajgató emberhez senki nem mert odamenni. Egy fácánetető alá vonszolta be magát, ahol másnap találtak rá a rokonai. Kórházba vitték és felépült. Kirívó eset volt az is, amiről a Dunántúli Hírlap tudósított 1942. június 27-én: „A csapodi erdőben még a múlt évben Kovács II. János Máté vadászbérlőre a meglepett vadorzók nemcsak rálőttek, hanem kézigránátot is dobtak. Szerencse, emberéletben nem esett kár. Bár a vádlottak tagadnak, kettőt közülük: KJ-t és KA-t átkísérték a győri törvényszékre." Rendszerint minden erdész, vadőr ismerte a vadorzókat, de rajtakapni nagyon nehéz volt őket. Valószínűsíthető, hogy valamilyen hallgatólagos megegyezés is létrejött közöttük a nyugalom érdekében.

3. Erdőgazdálkodás

Az erdők nyiladékrendszerének kialakítását még a Nádasdyak kezdték el. Az 1784-ben készített első katonai térképen már látható az Eszterháza és Pomogy közötti ingoványon áthaladó rőzse-földtöltéses út. A Csapodi és Röjtöki Nagyerdő határa akkoriban még Szentmiklósig terjedt, amit a közben lévő falvak, majorok szigetekként szakítottak meg. E szigeteket gyalogösvények és szekérutak kötötték össze. A Göbösről és Csapodról Lesvár (Monbijou) felé irányuló utak annak központi szerepére utalnak. Ekkor Göbös még népes település volt. Az akkori leírás szerint Röjtöktől észak felé haladva az erdő Csapodig leginkább tölgyesekből állt.

Az 1845-ös második katonai térképen látható, hogy a Nagyerdőn végzett irtások alkalmával a Bregenz környéki erdőt is levágták. Ekkor már a Csapodi Nagyerdő is elkülönült a Röjtöki Nagyerdőtől. A Csapodi Nagyerdő az alábbi tömbökre tagolódott:

- Nagy Cser
- Kis Cser
- Töllös
- Endrédi Csalit
- Öreg Cser (Vitnyédi Cser)
- Szobavölgy (Daraberdő)
- Lász Erdő
- Haraszt Erdő

A fafajok megoszlása 1821-ben a következő volt: kocsányos tölgy 37%, cser 55%, akác 1%, erdeifenyő 6%, egyéb fafajok (szil, molyhostölgy) 1%. „… 1890-ben a terület 98%-án már csertölgy állott. Ez igen érthető. Az amúgy is sovány talajon mértéktelen legeltetés folyt évszázadokon keresztül, majd az állandó sarjaztatás is kimerítette a talajt. A tölgy már magától újra megtelepedni nem tudott. A talaj visszafejlődésének szomorú korszaka kezdődött el a tölgy kiirtásával. A fafajmegoszlás 1955-ben: cser 78%, akác 17%, erdeifenyő 3%, tölgy 2%. Íme, ahol valamikor híres tölgyerdő állott, ma a tölgy csak 2%-ban van jelen!”[1]

Katona István vadőr lőtt fácánokkal, 1920

1879-ben megszületett az első modern erdőtörvény. Ebben már előírták az üzemtervezést. Megszüntették a legeltetést az erdőben, ekkor kerültek a köztudatba a tilos elnevezések (Újtilos, Schweitzer tilos stb.). A sarjaztatott erdő vágáskorát megemelték 40-ről 80-100 évre. Nagy lendülettel indult be a korábban levágott és magára hagyott területek beültetése makkal és csemetével. A talajelőkészítést kézzel végezték: tányéroztak, sarlóztak, később német nyelvterületről behozták a Göhler-ollókat (ágvágó). Ekkor próbáltak először ültetni feketefenyőt (Pinus nigra) és erdeifenyőt (Pinus sylvestris), ugyanis ezek a fajok bírják a szárazabb éghajlatot is (ún. pionírfajok). Ezt már az 1901-1910-es üzemterv előírta.

1 *Dr. Csöre Pál: Adatok a magyarországi erdők XI-XV. századbeli történetéhez. Az Erdő 1963.12. (98. évf.) 4. füzet.*

Ültettek pl. a Vonalútra, az Ádámkútra és a bregenzi déli sávba. E telepítésekből nagyon gyatra erdők lettek, ezért 1930-ban már mással próbálkoztak. Az idők során az erdők képe szép lassan megváltozott. A fenyők kikoptak, helyettük főleg csert telepítettek. A fenyveseket támadta a fenyőilonca nevű károsító. Ez a fenyő csúcshajtását rágja, aminek következtében torzul a fa, ún. postakürt formát vesz fel. Ezért aztán minőségi ipari alapanyagnak nem volt felhasználható. Az 1930-as években a legeltetési és makkoltatási időkből még sok, mintegy 1 m átmérőjű tölgyfa volt a Cseren és a Szobavölgyben is. Trianon előtt a tölgynek, mint ipari fának nem volt értéke, alig előzte meg a tűzifa árát. Utána azonban felértékelődött. A nagy gazdasági világválság (1929-1933) következtében óriási volt a szegénység, nagy volt a nyomorúság. A napszám is alacsony volt, 80-100 fillér egy napra, amiért 4 kg kenyeret lehetett venni. 120 nap kellett egy kerékpárhoz, 16 nap egy gumicsizmához. Ebben az időben – más híján – megnövekedett az erdőn dolgozók száma (egy pengőt kaptak egy napra, amiből fél mázsa krumplit lehetett venni.) Akkora volt a szegénység, hogy családok még a kézi deszkafűrészelést is vállalták. A családfő beállt egy mély gödörbe, a felesége és a gyerekei pedig a gödör szélén húzták a harangfűrészt. Ezzel napi 1,5-2 pengőt kerestek fejenként. Az uradalomnak ez költséges volt, de olcsóbb, mint gatterba vinni.

Elejtett dámbika a bregenzi ültetésben (Szabó Vilmos az Endrédújmajori Erdőgondnokág parádés kocsisa 1940)

Bubb Gyula az Endréd-Gáliczon (1902)

Bubb Gyula a csapodi uradalmi majorban (1912)

Az 1930-as években a Bregenzi gyep a csapodi intézőséghez tartozott, amit a környező gyepekhez hasonlóan (1918-ig) legelőként hasznosítottak. Kora tavasszal a téli csapadéktól és tavaszi esőzésektől, valamint az ekkor még magas talajvíztől a rétek kizöldültek, de május végétől szeptemberig a szárazság miatt már nem nagyon lehe-

tett rajtuk legeltetni. A Bregenzi gyepet is ezért használták lovak jártatására és csikónevelőnek. Valamikor ezen a gyepen volt a monarchia egyik legjobb lovaskiképzője. Hátrány volt, hogy az év jelentős részében máshonnan kellett a lovak takarmányát beszerezni. 1914-től 1920-ig a gyep mintegy 170 hektárját Bubb Gyula, a csapodi intézőség vezetője akác dugvánnyal ültette be, a fák eredése kiváló lett.

A csermajori gyep beültetéséről az 1910-es üzemterv intézkedett. 1930-ig – 5 éves szakaszokra bontva az időszakot – 237 hektárt fásítottak. E telepítésekre az uradalom pénzbeli támogatást is kapott. Nagyobb a csermajori, kisebb a szobavölgyi területrész volt. A herceg úgy döntött, hogy e nagy erdősítési feladatok ellátására alakuljon meg az Endrédújmajori Erdőgondnokság. Az első erdőgondnok Balsay László lett, aki 1932-től az ottani tiszttartó épületben lakott. 1929-től 200 hektár volt az erdősítési terv. 400 ezer db erdeifenyő csemetét hozattak a zánkai csemetekertből. Azóta még egyszer volt egy nagyobb fenyő erdősítési program az 1970-es évek elején. Azt mondták akkoriban: az akác az gyomfa, azt irtani kell, helyére az erdeifenyő kerül, amit 20-30 év után kivágunk, ledarálunk aprítéknak, aztán újraültetjük. Később megszűnt az Endrédújmajori Gondnokság és Kapuvárra került a központ. Azóta többször változott a szervezet és annak neve, jelenleg Kisalföldi Erdőgazdaság Zárt Körűen Működő Részvénytársaság néven működik.

4. Az erdő növényei

A Csapod környéki erdőkben általában a szárazabb klímát és a rosszabb síkvidéki talajokat tűrő fafajok találhatók meg. Legnagyobb területen a csertölgy (Quercus cerris) fordul elő, néhol a kocsányos tölggyel (Quercus robur) vegyesen. Kisebb számban van jelen az utóbb említett tölgy, amellyel valamivel mélyebb, üdébb barna erdőtalajokon egyedüli fafajként is találkozhatunk. Gazdasági értéke jóval magasabb, mint a cserfáé. Nagyobb területeken található akác (Robinia pseudoacacia). Főleg elegyetlen akácosok vannak, de több helyen előfordul az erdeifenyővel (Pinus sylvestris) vegyesen. Az 1970-es években próbálták az erdeifenyőt fő fafajként, elegyetlenül ültetni.

Előfordul még a kislevelű hárs (Tilia cordata), a gyertyán (Carpinus betulus), a nyír (Betula pendula), árokpartokon az éger (Alnus glutinosa). A kisebb méretűek és általában a második koronaszintben élő fafajok közül a mezei juhar (Acer campestre) és a hegyi juhar (Acer pseudoplatanus), valamint több más juhar, szil, amelyeknek minimális a gazdasági értéke. Ettől függetlenül egyetlen fafajt sem lehet alulértékelni, mivel a természetben mindegyiknek megvan a maga helye és szerepe.

Nem szabad megfeledkeznünk az erdei gyümölcsökről sem, melyek az erdő állatvilágának nélkülözhetetlen táplálékforrásai. A legnagyobb számban előforduló vadgyümölcs a vadkörte (Pyrus pyraster) vagy más néven vackor, amely a legtöbb vadtakarmányt adja. A vadalma (Malus sylvestris) sokkal kisebb mértékben van jelen. A vadkörtét és a vadalmát inkább a nagyvad fogyasztja. A madárcseresznye (Prunus vagy Cerasus avium) a madarak tápláléka. Kis tételt képvisel területünkön a barkócaberkenye (Sorbus torminalis). Más fává növő vadgyümölcs nem nagyon fordul elő, csak amelyeket a gazdálkodó leleményessége vitt be az erdőbe (sajmeggy, zselnicemeggy, vadgesztenye, ritkán a dió).

4.1. Erdei fáink és főbb sajátosságaik

4.1.1. Csertölgy (Quercus cerris)

Környékünk rossz talajait (melyek cseri és réti talajok) talán a legjobban bírja. A makkról kikelt egyedek az első tíz évben alig nőnek. A vágáserettséget 80-100 év körül érik el. Addig sok időjárási viszontagsággal kell megküzdeniük. Tőlünk északabbra már nem nagyon fordul elő. Nem bírja a mínusz 15-20 °C körüli hideget. Sejtjeiben télen is nagy a víztartalom, ami a nagy hidegben megfagy, és kialakul a fában egy hosszanti repedés (fagyléc), a sejtekből barna színű csersavas folyadék szivárog ki a fagy elmúltával. A fagylécet a fa próbálja benőni, de a gomba tavasszal gyorsabban bejut és megkezdi „áldásos" tevékenységét. Kialakul egy ún. csillagos álgeszt. Az ilyen fa ettől kezdve csak tűzifának használható. Régen, mivel olcsóbb volt mint a tölgyfa, használták koporsó alapanyagának is, feltéve, ha nem volt álgesztes. Persze a föld alatt közel sem bírta olyan sokáig, mint a tölgy. Fűtőértéke környékünkön a legmagasabb. Mindent összevetve mind ökológiai, mind ökonómiai értéke ezen a termőhelyen az egyik legkiemelkedőbb. A makktermésről nem is beszélve, melyet minden második évben bőven ad. Jelentős kártevője a gyapjaspille (Lymantria dispar).

4.1.2. Kocsányos tölgy (Quercus robur)

Inkább a síkvidékek tölgyfája. Szintén nagyon lassan növő fafaj, 100-120 év nálunk a vágásfordulója. Kezdetben nem akar eltávolodni a földtől. Az első tíz év nála is az erőgyűjtésről, a föld alatti részek kifejlődéséről szól. Ez a fafaj már bírja a hideget, fagyra kevésbé, vagy nem érzékeny. Ipari fának igen kedvelt szép, kemény és tartós fája miatt. Korábban hajóépítésnél, napjainkban mint bútorfa használatos. A mi vidékünkön 25 m magas is lehet, de a mélyebb, jobb talajokon, ártereken nem ritka a 45 m magas fa sem, de csak zárt állományokban. Szabad állásban hatalmas, széles kúp alakú koronát nevel. Elsősorban ipari fának használják, de tűzifának is jó, fűtőértéke a cserfáétól azonban elmarad. Van egy új, behurcolt kártevője, ami a jövőben jelenthet nagy gondot, a tölgy csipkéspoloska (Corythucha arcuata).

4.1.3. Akác (Robinia pseudoacacia)

1710-ben került be Magyarországra. Nagy szerepe volt később az alföldi fásításokban, a futóhomok megkötésében. Szereti a szellős homoktalajokat. Viszonylag gyorsan nő,

ezért nagyon kedvelt az új erdőt telepítők körében. Sokoldalúan hasznosítható a fája. Eléri a 25 m magasságot is. A szép, szálra egyenesen növő egyedeit árbócakácnak hívják. Fája tartós, az időjárásnak sokáig ellenáll, főleg a Csapod környéki rossz talajokon nőtt sűrű szövetű egyedei. A fáján kívül óriási jelentőségű a virága a méhészeteknek. Május derekától virágzik. Megfelelő, napsütéses időjárás esetén a méhek nagy mennyiségű és kiváló minőségű világhírű mézet gyűjthetnek. A fának komoly károsítója nincs, esetleg az akáclevél-hólyagosmoly (Parectopa robiniella) és az akáclevél-sátorosmoly (Macrosaccus robiniella, korábban Phyllonorycter robiniella), melyek a levélben élősködnek. Ezek az 1990-es évek végén jelentek meg hazánkban. Kártételük eddig nem volt jelentős, de megfigyelésük folyamatos. Az akác Európában Magyarországon fordul elő a legnagyobb számban. A tarra vágott erdőt könnyű felújítani, mivel nagyon jól sarjadzik. Viszont arra oda kell figyelni, hogy a tuskósarjakat leverjük, csak a gyökérsarjakat hagyjuk meg még akkor is, ha azok sokkal kisebbek. A tuskósarjakat a szél könnyen lefordíthatja a tuskóról, nem beszélve a tuskóból kapott bekorhadásról. Tűzifának nagyon jó, de más célokra is sokrétűen hasznosítható. Érdekesség, hogy a mi akácunk nem igazi akác, tudományos nevében is – „pseudo" acacia – benne van, hogy „olyan, mint az akác". A mi akácunknak tüskéje van, ami bőrképlet. Az afrikai akácok az igazi akácok, azoknak töviseik vannak, melyek módosult növényi hajtások, és a növényevő állatok ellen nyújtanak védelmet.

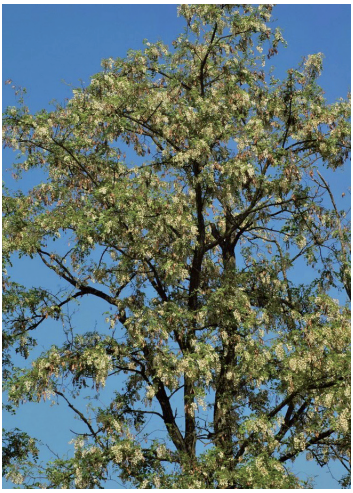

4.2. Cserjék erdeinkben, azok főbb sajátosságai

4.2.1. Egybibés galagonya (Crataegus monogyna)

Egyik legnagyobbra növő cserjénk, akár a 10 métert is eléri. Tövisei 1-2 cm hosszúak. Virágai ernyős fürtök, illatuk kellemetlen. Termése piros vagy liláspiros. Fája nagyon kemény, tömör, jó a fűtőértéke, szárazon – mint a gáz – kékes lánggal ég. Virágából szívgyógyszer készül, egymagvú terméséből likőr, lekvár készíthető, melyek az egészségre jótékony hatásúak.

4.2.2. Vadrózsa (Rosa canina)

Gyepűrózsának, csitke-, vagy csipkebokornak is hívják. Tavasszal szép és illatos fehéres rózsaszín virágaival hívja fel magára a figyelmet. Ősszel a termése messziről látható, ha a fagy megcsípi, fogyasztható, C vitaminban nagyon gazdag. Készítenek belőle lekvárt és bort is.

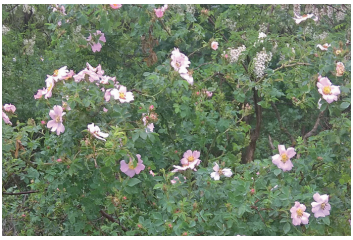

4.2.3. Húsos som (Cornus mas)

Nyolc méter magas fácskává is megnő. Márciusban kipattanó sárga virágai a csupasz ágakon a tavaszt hirdetik, már messziről jól láthatók. Termései élénkpiros, néha sötétbíbor színűek, mintegy 1,5 cm nagyságúak, hosszúkás szilvára emlékeztetnek. Magas a vastartalma, régen a szülőanyáknak ajánlották az orvosok. Lekvár és szörp is készíthető belőle. Szárazságban korán lehullik. Mészkedvelő, ezért jelenléte jelzi is az ilyen talajt. Régen szerszámnyél készült belőle.

4.2.4. Veresgyűrű som (Cornus sanguinea)

Négy méter magasra is megnövő bokor. Ahol jól érzi magát és elszaporodik, ott kefesűrű állományt képez. Virága fehér, ernyős bog, termései feketék, kesernyés ízűek, nem fogyaszthatók. Régen pirosas vagy zöld hajtásait seprűnek használták.

4.2.5. Kökény (Prunus spinosa)

Szinte mindenütt jól érzi magát, áthatolhatatlan, néha 4 méter magasra is megnövő sűrű bokor. Fehér virágai kora tavasszal nyílnak a még csupasz bokrokon. A régiek szokták mondani, ha a kökény virágzik, mindig rossz idő van, és ez igaz is. Alig várjuk, hogy elvirágozzon.

4.2.6. Közönséges fagyal (Ligustrum vulgare)

Három méter fölé nem nagyon nő, szára pattanva könnyen törik. Levelei keresztben átellenesek, gyakran egész télen át a bokron maradnak. Fehér, émelyítően édes illatú virágai tömött bugában nyílnak, a méhek kedvelik. Termése 6-7 mm átmérőjű fekete színű bogyó. Télen a madarak kedvelt elesége.

4.2.7. Hamvas szeder (Rubus caesius)

Szárai a földön elterülve több méter hosszan is elnyúlnak. Tüskés szára alatt a vaddisznó szeret telelni, mivel sokszor a havat is felfogja, és alatta száraz marad a talaj. Levelei télen is zöldek, a szarvasnak ilyenkor jó takarmány. Termése elhanyagolható, szinte csak a madarak fogyasztják. Szabad állásban bőven terem. Szereti az erdei fenyvesek alatti elsavanyodott talajt.

4.2.8. Kinincs, vagy gyalogakác (Amorpha fruticosa)

Hívják ámorfának is, legfeljebb 3 méter magas bokor. Észak-Amerikából került Európába, gyorsan elterjedt, szinte kiirthatatlan. Pillangós virága lila színű, közvetlenül az akác után nyílik. Bódító illata és sok nektárja van, ezért a méhek nagyon kedvelik. Méze az ámorakác méz. Nagy az illóolaj tartalma.

4.2.9. Ami még megtalálható

Megtalálható erdeinkben még a ***kányabangita***, mely a labdarózsa vadon élő változata. A bengefélékhez tartozó ***varjútövis*** hajtásvégein szúrós tövis található. (A bengefélék családjába több mint 500 faj tartozik.) Általában fekete húsos gömb a termése, a madarak fogyasztják. A ***kutyabenge*** talán a nálunk növő fajok legkisebbike. A héja nagy csersav tartalommal bír, régen bőrcserzésre használták. Termése bogyó, ami általában piros majd sötétpiros, barna színű. Említést érdemel még a ***fekete bodza***, melynek fehér virágzata ernyős, a gyógyászatban használt, készíthető belőle szörp is. Bogyós termését az élelmiszeriparban színezőként használják.

4.3. Lágyszárúak erdeinkben, azok főbb sajátosságai

A sok lágyszárú növény közül – a teljesség igénye nélkül – csak párat ismertetünk röviden, melyek a leglátványosabbak, a legérdekesebbek.

4.3.1. Siska nádtippan (Calamagrostis epigeios)

Évelő, nádszerű növény, 1,5 m magasra is megnő. Kúszó tarackja teljesen feléli a talajban lévő tápanyagot, sőt sok helyen mintha a talaj is eltűnne. Tarackjai a föld alól tavasszal, óriási energiával tolják fel a nádszerű szárakat, melyek végén nő a toklászos termés. Nagy ellensége az erdőfelújításoknak, mivel feléli és kiszárítja a talajt, más vegetációt nem tűr meg maga körül.

4.3.2. Magas aranyvessző (Solidago gigantea)

Hívják jágerkendernek is, 1-1,5 m magasra nő. Apró sárga virágai a bugás fürtvirágzatok egyik oldalán sűrűn nyílnak, és így nagy sárga együttest alkotnak. Virágát gyűjtik a virágzás kezdetén és utána is, mivel tovább nő és újra virágzik. Gyógynövény. Alkalmas reuma, gyulladás, vesehomok kezelésére. Virága nagyon jó mézelő. A méhészek a méhek betelelésére használják. Elhagyott, illetve nedves árokpartok növénye, ahol tömeges az előfordulása.

4.3.3. Szöszös ökörfarkkóró (Verbascum phlomoides)

Ahol megtelepszik, ott nagy számban fordul elő, de elhagyott legelőkön, magányosan útszélen is megtalálható. Feltűnő, égbenyúló ökörfarkszerű formájáról kapta a nevét. Virága gyógyászati célra hasznosítható. Vizelethajtó, izzasztó, összehúzó hatású, alkalmas hörghurut, aranyér, hasmenés kezelésére. Kumarin tartalma magas, ettől illatos. Magjai mérgezők. Tannin tartalma miatt rákos betegek ne alkalmazzák!

4.3.4. Terjőke kígyószisz (Echium vulgare)

Szinte mindenütt előfordul, maximum 80 cm magasra nő. Kicsi, kék aszimmetrikus virágai a szárán hengerszerűen ülnek. Leveleit sűrű szőrzet fedi. Útszélen, kavicsgödrökben, parlagokon, legelőkön fordul elő. Októberig virágzik. Gyógynövény. Teája hasmenésre, bélhurut kezelésére alkalmas.

4.3.5. Fekete nadálytő (Symphytum officinale)

Népies neve forrasztófű, mivel sebek, zúzódások, csonttörések kezelésére alkalmas. Magassága 50 cm körüli. Nedves réteken, gödrökben, tavak mentén van az élőhelye. Virágzata bogernyős, bíbor vagy rózsaszín. Egész nyáron nyílik. Gyökerét és levelét szedjük. Ülőfürdőként, borogatásként jótékony hatású. Az eltört csontok forradását segíti. Csak orvos javallatára használjuk, mert káros is lehet. Levét, főzetét meginni tilos, a gyomorból felszívódva májmérgezést okoz, mely végzetes lehet.

4.3.6. Erdei pajzsika (Dryopteris filix-mas)

Népiesen gilisztafű. A harasztok törzsébe tartozik. Róla nevezték el a Haraszt erdőt is. Levelei szépen íveltek, szeldeltek, díszítésre alkalmasak. Az állatgyógyászatban bélféregűzőként használják. Kifejletten 1 m magas is lehet, kertben is megnő. Levelei télen fokozatosan elszáradnak. Az árnyékos helyet kedveli. Védett évelő növény.

4.3.7. Kétlevelű csillagvirág (Scilla bifolia)

Erdeinkben tudomásunk szerint csak egy helyen van, Göbösmajor környékén. Az üdébb erdő alatt szeret. Hagymás növény. A komor koratavaszi tájat felüdíti szép, de szerény kék virága. Szinte észrevehetetlen az avarban a 10-15 cm-es magasságával. Ettől függetlenül a korai megjelenése nagyon értékessé teszi. Elnevezése onnan ered, hogy két szíjszerű levele szinte körülöleli a kis virág szárát. Termeszthető is félárnyékos helyen, de élőhelyéről tilos hazavinni. Hasonlókat, kis szerencsével, a kertészetekben is vásárolhatunk a sziklakertünkbe. Kártevője – talán korai megjelenése miatt – nincs. Március végén, áprilisban a levelei kezdenek leszáradni, és májusban már el is tűnik a szemünk elől.

4.3.8. Ki ne maradjanak!

A csapodiak szívének is oly kedves hóvirág, ibolya, gyöngyvirág, kis harangvirág nem maradhat ki a felsorolásból. Ezeket előszeretettel szedték valaha az erdőkben. A hóvirág ma már védett, nem szabad szedni, de a többiben is inkább csak gyönyörködjünk erdei sétáink, kirándulásaink során!

4.4. Gombák az erdeinkben

A csapodi rendkívül gazdag gombaflórából szintén csak párat, a legjellemzőbbeket és a legérdekesebbeket ismertetjük röviden.

4.4.1. Ízletes vargánya (Boletus edulis)

Ebben a térségben a legismertebb gombának is mondhatjuk. Hívják még úrigombának is (németül Herrenpilz). A legtermetesebb tinórunk. Erdélyben hiriba a neve. Jó idő esetén május végén már megjelenik, és október végéig szedhető. Általában tölgyerdőkben, de szelídgesztenyésben is megtalálható. Nálunk talán nem, de ipari környezetben mérgező is lehet, mert nehézfémek akkumulálódnak a gombatestben (Csernobil). Mérgező a hozzá hasonló farkastinóru, mely nyomásra zöldül, kékül. Másik mérgező tinóru a sátántinóru, melynek spóratartója és tönkje is piros.

4.4.2. Nagy őzlábgomba (Macrolepiota procera)

Feltűnő megjelenésű, ehető, ízletes, galléros gomba. Kalapját fogyasztjuk, mert a szára rostos, de nyersen elrágható. Kellemes dió illatú és ízű, édeskés. Gallér-

ja a száron elcsúsztatható, a galócáké nem. Összetéveszteni nehéz. Mérgező rokona a vörhenyes őzlábgomba, de az nagyon kicsi. Hasonlít a piruló őzlábhoz is, mely ehető. Ez nyomásra, törésre pirul, valamivel kisebb, mint a nagy őzlábgomba, kalapjának a teteje barnás, pikkelyes.

4.4.3. Csupros tuskógomba (Armillaria tabescens)

A népi neve törzsökgomba. A frissen levágott fák tuskóját bontja el, ott szedhetjük. Őszi gomba, de hosszabb főzést csak a gyűrűs tuskógomba igényel. Ne tévesszük össze a sárga kénvirággombával, mert az nagyon veszélyes! Csak a fiatal gombákat fogyasztjuk, mert az idősek gyomorpanaszokat okozhatnak. Elkészítés előtt célszerű leforrázni.

4.4.4. Erdei csiperke (Agaricus silvaticus)

A sok csiperkefaj között az erdei csiperke kalapja sötétbarna is lehet, de mint minden gombánál, a termőhelytől nagymértékben függ a színe. Júliustól októberig terem szinte mindenhol, lomb- és fenyőerdőkben is. Egyaránt szereti a meszes és savanyú talajt is. Az öreg gombát ne szedjük le, mert sötét lemezei megfeketítik az ételt! A csiperkék közül mérgező lehet az, amelynek erős karbolszaga van, vagy nyomásra, vágásra citromsárga lesz (karbolszagú csiperke).

4.4.5. Lila pereszke (Lepista nuda)

Ehető gomba, az őszi piacokon sokszor előfordul. Nyersen mérgező lehet. Egy idős gombaszedő találóan mondta, hogy a lóbelűeknek nem árt meg nyersen. Előfőzni kell, mert erős karbamidos szaga van főzéskor. A vizet leöntjük róla, és új vízben főzzük tovább. Másik faja a lilatönkű pereszke (Lepista personata) szintén ehető.

4.4.6. Gyilkos galóca (Amanita phalloides)

Halálosan mérgező lehet. Sok ember halt meg ettől a gombától, már az ókorban Claudius császártól kezdve. Hatóanyaga az amanitin nevű anyag. Sajnos mire kiderül, hogy ilyen gombát evett a gyűjtő, életét legtöbbször már nem lehet megmenteni. A májat és a vesét olyan mértékben károsítja, hogy csak a szervátültetés segíthetne. Ez kb. 24 óra, ennyi idő alatt teljesen felszívódik a szervezetben. Ellenszere nincs.

Rajta kívül még nagyon sok galócafajta van, ami mérgező. Egy kivétel van, a ***császárgalóca,*** vagy ***tojásgomba*** (Amanita caesarea). Ez a gomba védett, ezért nem gyűjthető. Az ókori rómaiaknak kedvence volt. A ***párducgalóca*** (Amanita pantherina) mérge hallucinogén anyagot tartalmaz. Aki ilyet fogyaszt, azt gondolja például, hogy tud repülni. Okozhat őrjöngést is. A beteg mérgezése többnyire egy alvás után elmúlik, de halálos is lehet a bevitt mennyiségtől függően.

4.4.7. Még három érdekesség

Találhatunk a csapodi erdőkben ***májgombát*** is (Fistulina hepatica) a fák törzsén (csertölgy). A friss, véres májra hasonlít, vízbe téve az mintha véressé válna, megsütve ehető. A ***rizike*** (Lactarius deliciosus) is ehető gomba. Erdeifenyvesben található. Nyomásra, törésre vörös tejnedvet enged, ami később megzöldül. Finom savanyúság készíthető belőle. Húsa az ecetben is ropogós marad. A ***késői laska*** (Plerotus ostreatus) szintén ehető, finom gomba. Az elszáradt és beteg fák elbontásából él.

5. A csapodi erdők faunája

A csapodi erdők állatközösségét gazdagnak mondhatjuk annak ellenére, hogy termőhelyi adottságai nem a legjobbak. Az emlősök, a madarak, a hüllők, rovarok és gerinctelenek fajai is rendkívül sokszínűek. A teljességre most sem törekedve, inkább az érdekességeket előtérbe helyezve próbáljuk e gazdag faunát bemutatni, kezdve az emlősökkel. Az afrikai „big five"-hoz hasonlóan Magyarországnak is megvan az öt nagyja. Ebből az öt nagyból négy nálunk is megtalálható: a szarvas, a dám, az őz, a disznó. A muflon hiányzik, mivel az inkább a hegyeket kedveli.

5.1. A négy nagy

5.1.1. Gímszarvas (Cervus elaphus)

Erdeink legnagyobb csülkös vadja, ezért őt illeti az első hely. Az összefüggő erdőségek lakója. Ahol kevesebb az erdő, ott „váltóvadnak" hívják, mivel egyik helyről a másikra megy, átvált. Létezik a keleti nagyobb testű és nyugati kisebb testű fajta. Nálunk a keleti terjedt el, ez az ősjellegű szarvas nálunk. Egy időben ez a fajta majdnem teljesen kipusztult a Kárpát-medencéből. 1850 körül már csak két helyen élt, ott is csak kis számban, a Keleti-Kárpátok ősrengetegeiben és Szlavónia mocsárerdeiben. Áldozatkész nagybirtokosaink (pl. Forgách gróf Ghymesen, Coburg herceg Gömörben, Almássy gróf Békésben, Károlyi gróf Abaújban stb.) kezdték visszatelepíteni. A világháború is besegített a keleti fajta újbóli elterjedésébe. A front elől menekülve jöttek Bukovinából, Máramarosból, Ungból, Bergből. Az ősállomány fokozatosan terjedt el újra, de az ősi jelleg inkább Somogyban és Zalában a legjellemzőbb.

A nőneműt ünőnek, az idősebbeket tehénnek, a hímneműt bikának hívjuk. A nőnemű 2-3 éves korban ivarérett, a hím 4-5 évesen. A párzást, ami szeptemberben van,

bőgésnek nevezzük, mivel a bika ilyenkor hallatja a hangját, bőg. Előtte az erdő sűrűjében szinte eltűnve táplálkozik, felkészül a bőgésre. Ekkor elérheti a 180-200 kg-os zsigerelt súlyt is. Ezt hívjuk döhérségi időszaknak, döhér bikának. A tehéncsapattal (10-15 tehénnel) bíró bika a csapatbika. Körülötte ólálkodnak és várnak a lehetőségre a mellékbikák vagy keresőbikák. Ebben a hónapban a bika nem eszik semmit, csak iszik. A hónap végére elvesztheti súlyának 20-30 %-át. Ekkor a lesoványodott állatot „lebőgött" bikának hívják. A bőgés végén ezek a bikák ismét eltűnnek és újra elkezdenek táplálkozni, felkészülni a kemény télre.

A tehén, mely vemhesült, szintén készül a télre, a megtermékenyített petesejt belül elkezd fejlődni. Körülbelül nyolc hónap után (májusban), mintegy tíz perc vajúdás után születik meg a borjú, és pár perc után már a saját lábán megy az anyjával. A bikaborjú a hímnemű, az üszőborjú a nőnemű.

A bika másodlagos nemi jelleggel bír, ez az agancs, mely csontból képződő fejdísze az állatnak. Már az első éven a bikaborjú fején két kis kúpot láthatunk. Ez egy csontkinövés a bőr alatt, ebből fog majd kinőni az agancs. Az első agancsot második évében rakja fel, ekkor „másodfűnek" hívják a bikát. Környékünkön kb. 13 év alatt éri el a legjobb agancsot a bika. Közben azonban minden évben a tavaszi hónapokban (március, április, május) elveszíti az előző évit. Előbb az idősek, aztán a fiatalok. Utána kb. 120 nap alatt „rakja fel" az előzőnél általában nagyobb agancsot, melyet 30 nap alatt letisztít. Azért kell letisztítania, mert amíg nő, addig él, és nagyon érzékeny, erekkel teli bőr fedi. Ez a bőr egy idő után elhal és nagyon kezd viszketni. Ilyenkor üti-veri agancsával a bika a fákat, és ezzel sok kárt okoz erdeinkben. Szeptemberre újra kész a fejdísz és a fegyver, és kezdődik, folytatódik az élet körforgása. Vadászatilag nagy értéke van a bikának. Vannak olyan trófeák, amelyek nemzeti kincsnek számítanak. Környékünkön 10-12 kg-os trófeájú bikák is előfordulnak. A gímszarvas az erdők királya!

5.1.2. Dámvad (Dama dama)

A dámvad nem tartozik az ős állatvilágunkhoz. A múlt századokban telepítették be. Környékünkön már szinte mindenhol előfordul, „szétfröccsent". Először csak a Haraszton voltak. Nincs jelen akkora számban, mint a gímszarvas, de szépen terjed. Ivaruk alapján a dámnál is ugyanazok az elnevezések, mint a gímnél. Testméretei azonban sokkal kisebbek. Színük nagyon széles skálán mozog, lehet szürke, majdnem fekete, és lehet majdnem hófehér is. Mozgása más, mint a gímé, négy lábbal ugrik egyszerre, ha megriad, és elfut. Itt is van másodlagos nemi jelleg, de agancsukat lapátnak hívjuk, utalva ezzel a formájára. A bika előbb csapos, majd már idősebb korban kanalas, később pedig lapátos.

A párzás októberben történik. A bikának közel sincs olyan szép bőgő hangja, mint a gímbikának. Érdekes gurgulázó, horkoló, reszelős a hangja, de ennek is megvan a varázsa. A párzási időszakot barcogásnak hívjuk. A bika ún. barcogó teknőben várja

a teheneit, és nem lót-fut utánuk, mint a gímbika. A tehén vemhét hét hónapig viseli, május-júniusban ellik. Nem ritka az ikerellés.

A dámbika 90-100 kg-os súlyt ér el, a tehén 40-50 kg-ot. Nagyon éber állat, nehéz puskavégre kapni. Kisebb-nagyobb csapatokban vonul. A mezőgazdaságban, az ültetvényekben tehet nagy kárt, néha két hátsó lábára állva rágja le a rügyes lombot, mint a kecske.

Mivel párszáz éve már itt van hazánkban, tekinthetjük őshonosnak. Több fajtája él, élt Ázsiában, Észak-Afrikában, a Földközi-tenger szigetein (pl. Korzika). Sok helyen kipusztult. Örüljünk, hogy környékünkön is találkozhatunk vele, hiszen színesíti faunánkat.

5.1.3. Őz (Capreolus capreolus)

A legkisebb csülkösvadunk, a harmadik az öt nagyból. Az őz olyan gyenge életű kis állat, hogy serétlövéssel is el lehetne ejteni, de ez nem „vadászias", hiszen minden olyan vad, mely csülkön vonul, golyólövést érdemel – mondta egy híres vadász a régmúltban. A mai korban pedig már a törvény is így rendelkezik.

Élettere nagyon változatos. Mezőkön, mezőgazdasági területeken, ligetes vagy erdős helyeken egyaránt megél. Ellentétben más csülkös nagyvadakkal az őz nem dagonyázik, de friss és tiszta vízre okvetlenül szüksége van. Nagyon pákosztos állat: szereti a virágot, a falombot, a rügyeket, az erdei gyümölcsöket. Sokszor gyümölccsel oltja a szomját. A területéhez ragaszkodik, azt ritkán hagyja el, ezért száraz időben ivóvízről a vadgazda gondoskodik, ha nincs a közelben természetes vízlelő hely (patak, tó, stb.). Nagyon szereti a lucernát, a baltacimot, de a friss harmatos füvet is. Évente kétszer változtatja a kültakaróját. Ősszel felveszi a téli „ruháját", amelyen a víz sem hatol át annyira vastag, a színe szürke. Nyáron pedig rőt színű, vékonyka a „zekéje".

A párzási időszak előtt a hím (bak), kijelöli a területét, 50x50 cm-es foltokat kapar a talajra. Így jelzi a többi baknak, hogy oda tilos a belépés. Ha akarva-akaratlanul mégis betéved egy másik bak, akkor megkezdődik a hajsza, míg messzire el nem tudja kergetni. A párzási időszak július végére, augusztus elejére esik (üzekedés). Ebben az időszakban találhatunk a réteken 4-5 m átmérőjű kitaposott köröket. Ezeket hívjuk boszorkánygyűrűnek. A bak a sutát körbe-körbe kergeti, közben kitapossák a kört. Ilyen helyen biztosan van üzekedő suta és bak is.

A suta hosszú ideig vemhes. A tízhónapos vemhesség alatt az első négy hónapban a megtermékenyített petesejt nem fejlődik. Ezt petenyugalmi időszaknak (diapausa) nevezzük. A vehem fejlődése kb. csak januártól indul be, és június elején születnek a kisgidák. Legtöbbször ikerellés van. Az őzgidát ilyenkor fenyegeti a legtöbb veszély. A suta elfekteti és eltávolodik tőle. Kóbor kutyák, rókák, sakálok prédájává válik sok gida. Egyetlen esélye a rejtőszíne (mimikri). Ekkor kaszálják a réteket, sajnos sok gida válik a gépek áldozatává is.

Több betegség is fenyegeti. Ahol birka is legel, ott májmétely, vagy a tüdőszőrféreg fordulhat elő körükben. A legnagyobb veszélyt talán a torokbögöly jelenti, melytől gyakran el is pusztul az állat. Sokszor hallhatunk köhögő őzet. Neki a torka biztosan tele van a bögöly lárváival, melyek nagyon megkínozzák, lesoványíthatják az állatot. A kiköhögött lárvák a földben bebábozódnak, majd jövőre kiröpülnek a bábokból kifejlődött imágók, és folytatódik a körforgás. Az őz egy kecses, szerethető kis állat, sokak kedvenc Bambija. Vigyázzunk rá!

5.1.4. Vaddisznó (Sus scrofa)

A vaddisznó a házisertés rokona, vele könnyen kereszteződik is. Ezeket babos disznóknak nevezik, mert fehér-fekete foltosak. Az 1980-as években Göbösmajorban is lehetett látni ilyen kereszteződött disznókat. Itt a koca kijárt az erdőre, és összejött a vadkannal.

A vaddisznó éjjeli állat. Nappal az ún. vacokban tölti az idejét, éjjel indul el táplálkozni, és pirkadatkor már vissza is vált a sűrűbe. Kétszer vedlik. Télen vastag, erős sörte borítja, mely meleget ad neki. Ezt a szőrtakarót a kocák még nyáron is hordják. Ez azért van mert minden energiáját a tejtermelésre fordítja, hogy a malacait szoptatni tudja. A kanok, a süldők nyáron szürkék és vékony a szőrtakarójuk. A vadkan agyarát (szemfogát), ami egyben a trófeája is, élete során folyamatosan növeli és feni, élezi. Ez a fegyvere is, akár ember ellen is halálos lehet (Zrínyi), mivel borotvaéles. A koca szemfoga jóval kisebb, maximum kb. 5-6 cm, a kané 20 cm fölé is mehet. Négy van neki, az alsó fogsorból kinövő a hosszabb, a felsőből kiálló a rövidebb, amit koptatónak hívnak, mert ezzel feni az alsót.

Párzása október-novemberre esik, ami éjjel, óriási zajjal, visítozással jár. Ilyenkor a kan szájában nagy mennyiségű habos nyál képződik, amit nappal megtalálhatunk a nyiladékokban, a kerítések tövében. A párzás, amit búgásnak hívunk, egy hónapig is elhúzódhat. A koca 16-18 hétig vemhes (3 hónap, 3 hét, 3 nap - mondják tréfásan). Malacait egy előre elkészített, apróra összerágott füvekből (jágerkender, siskanád) álló fészekbe elli, mely gyakran 2 m átmérőjű és 1 m magas petrence. Ebből nem csak egyet készít, mert ha az szüléskor nagyon benedvesedik, akkor malacait átviszi egy másikba. Malacai szépen cseperednek, 10-14 napig a vacokban vannak, a koca csak rövid időre hagyja el őket. Gyorsan táplálkozik, és már fut is vissza hozzájuk. Később már magával viszi a malacokat. Leggyakrabban február-márciusban ellik. Előfordul, hogy magas hóban kell vezesse a kicsiket, ilyenkor azok felnedvesednek, felfáznak, és elpusztulhatnak. A disznó nagyon szapora állat, a januárban - februárban született malacok nem ritkán már decemberben vemhesülnek. A jó koca 8-10, a süldőkoca 2-4 malacot ellik.

Mindenevő. Mindent megeszik, amit meg tud rágni, és mindent megemészt, amit megevett, legyen az gyökér, giliszta, béka, gomba, csiga, makk, de a dögöt sem veti meg. Határozottan káros volta miatt is dúvadnak minősítették, ezért minden időben lőhető, de jóérzésű vadász nem lő vemhes vagy szoptatós, malacait vezető kocát. Ez a vadászetika íratlan szabálya. Vadászata éjjel lesről, és hajtásban történhet. Nagyon

szép, férfias vadászata a friss hóban nyomának követésével történik, ami nem veszélytelen.

Télre vastag zsírréteget építenek be a bőr alá, amely melegíti őket, és télen ezt a réteget fel is éli a szervezetük. Kisebb-nagyobb csoportokba (kondába) verődve járják az erdőt, mert így nagyobb biztonságot remélnek. Főleg a malacaikat vezető kocák teszik ezt. Három-négy koca 15-20 malaccal, egy „óvodát" alkotva járja az erdőt-mezőt. Alapjában nem kóborló állat, csak élelem után néz. Ha sűrű erdő, víz (dagonya), takarmány rendelkezésére áll, nem kóborol el.

Betegségei közül kiemelhető a már hazánkban is megjelent ***ASP (afrikai sertéspestis)*** és a brucellózis. Az ASP-t cseppfertőzéssel, a beteg állattal való érintkezéssel kaphatja el az egészséges egyed. A betegséget vírus okozza, gyógyítani nem tudjuk, csak az állomány teljes kiirtásával és a tetemek megsemmisítésével (elégetésével) védekezhetünk ellene. A beteg állatok kivétel nélkül elpusztulnak. A mai tudásunk szerint emberre veszélytelen. 2007 elején jelent meg Grúziában, 2014-ben már Litvániában és Lengyelországban volt. 2019-ben már Magyarországon is találtak a vírustól fertőzött, elhullott vaddisznókat. Az embernek óriási a felelőssége, mivel legtöbbször ő maga terjeszti el (vendégmunkások, kamionok) a fertőző vírust húskészítményekkel keletről nyugatra. Idő kérdése, és sajnos a mi erdeinkben is megjelenik… A vírus a nyers, a kész és a félkész termékekben több hétig életképes, fagyasztott húsokban évekig fertőzőképes. Savas és lúgos közegben is fertőz. A ***brucellózis*** (Brucella suis, B. abortus, B. melitensis) betegséget baktérium okozza. Elsősorban nyulakon fordul elő, de a disznó is elkaphatja, és emberre is veszélyes. A petefészek kipirul, duzzanatok és tályogok keletkeznek. A májban, tüdőben, vesében elsajtosodott gócok láthatók. Kanoknál heregyulladás lép fel. A vaddisznónál is jelentősége van, elvetéléssel jár. Bejelentési kötelezettség alá eső betegség.

5.2. Egyéb szőrmés gerincesek

5.2.1. Róka (Vulpes vulpes)

A meséből (Vuk) sokan tartják okos, aranyos, bohókás ravaszdinak, aki túljár a simabőrű eszén. Ennél egy kicsit azért árnyaltabb a kép. Egy öreg erdész mondása szerint az erdő két leghasznosabb állata a róka és a szajkó. Miért? A róka nem rágja le a fiatal csemetét, a szajkó pedig erdőt ültet. Télre makkot gyűjt magának, amit a földbe rejt el. Sokszor elfelejti, hogy hova dugta, és tavasszal kikel a kis tölgycsemete. Az állításnak van igazságtartalma, de a kép összetettebb. Nézzük reálisan! A róka mindenhol ott van. Erdőben, mezőben, faluban, városban, fácántelepeken, szárnyastelepek (tyúkólak) közelében.

Kezdjük az elején! Január-februárban párzik (koslat). Ekkor nagy vinnyogással járja éjjel a határt, hogy párt keressen magának. Körülbelül, mint a kutya 52-53 napig vemhes. Általában a földbe ásott lyukba (kotorék) szüli kölykeit (4-8 db). Eleinte vakok, fekete, szürke szőr borítja őket. Két-három hét után már akkora az étvágyuk, hogy az anyaállat ilyenkor nagy károkat okoz, mert szünet nélkül el kell látnia élelemmel

a kölyköket. Minden nap 1-2 süldőnyúl, fészkéről lekapott fácán, fogolymama válik áldozattá. Ilyenkor láthatunk a kotorék bejáratánál friss fácán- és fogolylábakat, fejet, tollat. Szeptemberre a kölykök anyányi méretűek is lehetnek. Ilyenkor már nagy kárt nem tud okozni, nincs kisnyúl, kotló fácán, fogoly. Ettől fogva a szanitéc szerepét tölti be az elhullott állatok eltakarításával, sőt még azzal is hasznot hajt, hogy a mezőn összeszedi a pockokat. A szájába vesz 4-5 pockot, és viszi a csemegét a kölyköknek.

Betegsége a veszettség és a rüh. A veszettséget már jól tudjuk kezelni, gyógyítani, de ha „mosolygós", habzó szájú szelíd rókát látunk, ne közelítsünk hozzá! A rüh a kotorékban tartózkodó róka bundájában szaporodik el, és bőrig lerágja a szőrt, még a hám felső rétegét is. Nem szép látvány tél végén egy kopasz, szőr nélküli róka.

Vadászni egész éven át lehet rá. A kotorékból kutyával kiűzve, nyúlsírást utánzó síppal, egércincogással csalogatva vadásszák.

5.2.2. Borz (Meles meles)

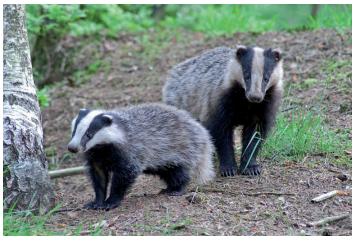

Zömök, disznószerűen kövér, rövidlábú, csíkos bundájú menyétféle. Szőrzete durva, hosszú, régen ecsetkészítésre használták. Éjjeli állat, nagy zörejjel közlekedik, sokszor pedig mint a szellem. Lábnyoma a medvéére hasonlít, csak jóval kisebb.

Nyáron, július-augusztusban párzik, hét hónapig vemhes, február-márciusban ellik 3-5 kölyköt. Tápláléka szinte kizárólag növényi, de kisnyúl, madárfióka, tojás is van az étlapján. Szereti az almát, a körtét, a somot, a szedret, a kukoricát, a makkot. Télre úgy meghízik, hogy hasával húzza a földet. Erre van egy kis történet. Valaki látott két borzot. A nőstény hanyatt feküdt, a hasán 3 cső kukorica volt, a hím pedig húzta, mint a szánkót, ezért lett a hátán a fehér csík. Persze ez csak mese. A vadállományban nem sok kárt tesz, de a mezőgazdaságban annál inkább.

5.2.3. Nyuszt (Martes martes)

A nagy erdők lakója. Élénk, a fákon mesterien ugráló, kecses állat. Majdnem mindig odvas fákban lakik. Szereti a gyümölcsöket, de kirabolja a fán a madárfészkeket, a tojás is csemegéje. Ha az erdőn a macskáéra hasonlító ürüléket, benne gyümölcsmagot látunk, bizonyára tőle származik.

Általában júliusban párzik és 9 hónap vemhesség után ellik 2-4 kölyköt. Ha nem talál odút, akkor elhagyott fakupacokban hozza világra utódait. Kisebb testű rokona a nyest, mely a baromfiudvarból lopogat. A nyuszt a „fanyest", mert az erdőben él, a nyest pedig a „kőnyest", mert a házak padlásán tanyázik. Németből vettük át ezeket az elnevezéseket (baummarder, steinmarder). Leonardo da Vinci Hölgy hermelinnel című híres festményén egy nyest látható, tehát összetévesztette a hermelint a nyesttel.

5.2.4. Görény (Mustela putorius)

A görényre sok időt nem kell pazarolni. Nem sok van belőle, de ami van, arról mást nem mondhatunk, csak azt, hogy káros. Kárt okoz mindenkinek. Kárt, kárt, kárt. Vérengző. Nem annyit öl, amennyire szüksége van. A természet bonyolult rendszerében, ahol mindennek megvan a maga helye és szerepe, bizonyára az ő léte sem felesleges. Márciusban párzik, és már májusban 4-6 kölyköt vet. Egyik fajtája a vadászgörény, patkányirtásra használják.

5.2.5. Mezei nyúl (Lepus europaeus)

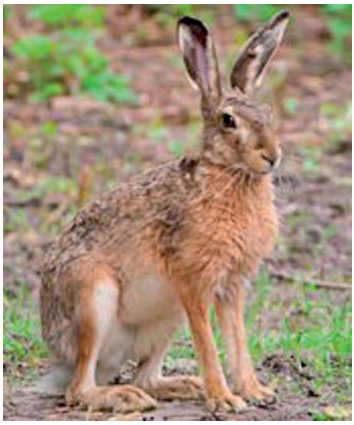

Általában mezőn él, de a kisebb erdőkben is szívesen tartózkodik, ahonnan kijár táplálkozni a mezőgazdasági földekre. Nagyon szapora állat, de nagyon sok az ellensége is. Párzása a bakzás. Egész télen párzik, ha jó idő van. 35 napig vemhes, 3-4 hétig szoptatja a nyúlfiakat. A márciusban lefialt nyúl júniusban és augusztusban újra fialhat. Az első alomból származók szeptemberben már maguk is fialhatnak. A magatehetetlen meztelen nyúlfiaknak sok az ellensége. Közéjük sorolhatjuk a szürkevarjút, a gólyát, az ölyvet, a szarkát, a macskát és még sok kártevőt. Nem szereti a nagy szárazságot, de a sok esőt sem. Ilyenkor magas a halandóság. Betegségei közül kiemelhetjük a tularémiát (nyúlpestis).

Rokona a csapodi határból már kipusztult üregi nyúl, vagy kinigli (a német kaninchen szóból). Homokos talajon, üregekben lakott, az 1960-as években még volt belőle. A vérbaj (szifilisz) teljesen kiirtotta, pedig egyetlen anyanyúl hétszer is fiadzott egy évben. Vadászata vadászmenyéttel vagy vadászhéjával történt. A vadászmenyétet beengedték az üregbe, és kihajtotta onnan a nyulat, de csak szájkosárral lehetett beengedni, mert különben lent jóllakott, elaludt és nem jött ki. Ilyenkor egy napig is várni kellett rá, mert csak akkor jött ki, amikor megéhezett.

5.3. Madarak

Mint már írtuk, környékünk faunája gazdag (ugyanúgy, ahogy növényvilágunk is), ezen belül a madarak is nagy számban képviseltetik magukat. Ízelítőt adunk a nagyobb testűektől haladva a kisebb, de attól még nem jelentéktelenebb fajok felé. A legnagyobb termetű, mely említést érdemel, az a ***rétisas*** (Haliaeetus albicilla). Nem lakik nálunk, de erdeinkben többször portyázik. A faj érdekessége, hogy a 2-3 fiókából az erősebb néha megöli a gyengébbet (káinizmus). Fehérfarkúnak is hívják.

5.3.1. Egerészölyv (Buteo buteo)

Ragadozó madaraink közül a legyakoribb nappali madarunk. Színe a világostól a sötétbarnáig terjed. Erdőben lakik, de vadászni a sík mezők fölé repül, ahol kiválaszt egy fát, karót, kerítésoszlopot, és arra letelepszik. E helyekről figyeli és választja ki áldozatát. Föléje repül és – mint a vércse is teszi – egyhelyben „szitál", majd rárepül és éles karmaival megragadja. Fészkét magas fákra rakja, melyet éveken át megtart és javítgat. Egészséges vadban nem képes kárt okozni, mert nagyon lomha a repülése. Egyedül a nyúlfiakra jelent veszélyt, amíg azok kicsik. Télen-nyáron itt él, csak nagyon kemény télen vonul délebbre. Zsákmányai főleg a rágcsálók és a gyíkok. Társa a ***gatyás ölyv*** (Buteo lagopus) csak télen van nálunk, de kerüli a nagy erdőségeket. Inkább a mezőt szereti, és mint az egerészölyv ülőfát keres magának (pl. kútgém), ahonnan kifigyeli zsákmányát. Nevét a lábán (csüdön) lévő, azt takaró, sűrű, lelógó tollakról kapta.

5.3.2. Barna rétihéja (Circus aeruginosus)

Ölyvnagyságú, de kecsesebb. A földtől csak pár méterre repül imbolyogva, és hirtelen lecsapva kapja el a kisemlősöket, hüllőket. Környékünkön ritkán fészkel. Szereti a nádas, sásos helyeket, ahol a fészkét a földön ezekből építi fel. Nálunk inkább vadászik. Az énekesmadarak fészkét feldúlja, a tojásokat kiissza. Szárnyát néhány csapás után V alakban tartja, így siklik. A hím feje teteje világossárga. A tojó sötétbarna, feje és torka világos. Téli vendégünk a ***hamvas rétihéja*** (Circus pygargus), mely méreteiben hasonló. A hím hamvasszürke, a tojó barnafoltos.

5.3.3. Héja (Accipiter gentilis)

Nagy termetű ragadozó, de ő is kecses, mellén haránt sávok láthatók (karvalycsíkos). A csőre töve és a szeme is sárga. Mesterien nyilallva kanyarog a bokrok között. Villámgyorsan csap le áldozatára. Néha még a bokrok alatt futva is üldözi áldozatát. Összetéveszthető a karvallyal, de a héja jóval nagyobb. A nappali ragadozók közül említést érdemel még a vörösvércse, mely magas fákon fészkel, kevés van belőle. Ritkán, de előfordul még térségünkben a

vándorsólyom, kabasólyom, kerecsensólyom is. Inkább átvonulók. Óriási sebességgel csapnak le áldozatukra (kb. 300 km/ó). Mint a legtöbb ragadozó, a hátát kezdi ki a zsákmányának, már a levegőben kibontja a tüdejét, ezáltal az megfullad.

Éjjeli ragadozómadaraink közül bővebben a két legelterjedtebbel foglalkozunk, az erdei fülesbagollyal és a kuvikkal.

5.3.4. Erdei fülesbagoly (Asio otus)

Nevét a feje tetején lévő két megnyúlt tollpamacsról kapta, melyek úgy néznek ki, mintha a fülei lennének. Főleg fenyvesekben költ, éjjeli állat, nagyon jól lát a sötétben. Nappal általában a fákon pihen, időnként azért látható ilyenkor is, amikor kiül napozni az ágak végére. A kismadarakat is elkapja (veréb, sármány, zöldike, pinty, pacsirta, fecske), de fogolycsibe, fácáncsibe is lehet a tápláléka. A baglyok a megemészthetetlen állati maradványokat egy golyó formájában kiöklendezik (köpet). Ennek az elemzésekor kiderül, hogy mit is evett az előző időszakban. Találhatunk a köpetben rovarkitint, csontokat, szőrt. Kotlása az első tojás lerakásától kezdődik, így a kisbaglyok is folyamatosan kelnek ki. 4-6 tojást rak, néha 8-at. Főleg elhagyott madárfészkekben vagy mókus fészkében költ.

5.3.5. Kuvik (Athene noctua)

Kistermetű bagoly. Főleg emberi települések környékén él. Mint a többi bagoly, éjjeli ragadozó, de nappal is látható. Kifejezetten bohókás állat, pedig a népies neve halálmadár vagy halálbagoly. Veszély esetén fejével biccentve reagál. Régen, amikor még nem volt közvilágítás, a lakott területeken teljes sötétség volt, lámpa csak ott égett, ahol beteg vagy halott volt a házban. A beteget ápolták, a halottat pedig siratták a siratóasszonyok. A házból kiszűrődő fényre odagyűltek az éjszakai rovarok, melyeket a kuvik elkapkodott és közben éles kuvikoló hangot hallatott. Ebből levonták a következtetést, hogy ahol a hangját hallatja, ott meghalt vagy meg fog halni valaki. Ezért nevezték el halálmadárnak. Európában szinte mindenütt előfordul, ahol mediterrán vagy kontinentális a klíma. Nálunk is rendszeresen költ, és télen is itt van.

5.3.6. Fácán ((Phasianus colchicus)

Talán a legismertebb madarunk, vadászható fajta. Számos alfaja létezik (pl. mongol, örvös, arany, gyémánt). Környékünkön is elterjedt. Májusban párzik (dürgés). Ilyen-

kor a hím (kakas) nagyon szép tollruhát visel, ezzel is felhívja magára a tojó figyelmét. Néha erős szárnycsapkodással és kakatolással jelzi hollétét. A kakasok közt viadalra is sor kerülhet. A tojó szerényebb, szürkés vagy világosbarna színű. A kakasnak a farktollai hosszabbak, mint a tyúké. Este, amikor felül az alvófára (felgallyaz), nagy kakatolással teszi. Hasonlóképpen, ha reggel leszáll onnan. Sok ellensége van. A levegőből a héja, a karvaly, a földön a róka, a sakál, stb. Fészke földbe kapart kis mélyedés. A 8-15 db tojás 22-27 nap alatt kel ki.

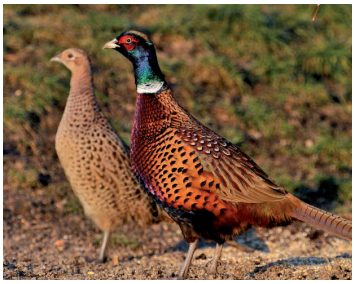

5.3.7. Fogoly (Perdix perdix)

A fácánnál kisebb, a mellén lévő patkó alakú sötét foltról reptében is felismerhető madarunk. Az utóbbi időben nagyon megfogyatkozott a száma. Hasonló a fészke, mint a fácáné. A fészekalj 8-10 tojásból áll, de nem ritka az ennél több tojás sem, melyek 23-25 nap alatt kelnek ki. A csibék kikelés után szinte azonnal elhagyják a fészket. A fogoly fő eledele a gazmagok, de csiga, rovarok, giliszta is színesíti az étlapját.

5.3.8. Fürj (Coturnix coturnix)

A fácánfélék közül legkisebb vonuló madarunk. A száraz sík- és dombvidék mezőgazdasági területeit kedveli. Valószínű, hogy a kakast szinte már mindenki hallotta, de nem tudta, hogy tőle származik a hang: pitypalatty, pitypalatty, szól a hím (kakas). Öreg vadászok szerint akkor jó a fürjkakas és akkor ő a domináns, ha 6-7-szer mondja ezt a szólamot egymás után. Étrendje, mint a fogolyé. Nálunk általában kétszer költ, 18-20 nap alatt kelnek ki a kisfürjek (8-16 db), és három hét múlva már repülnek.

Énekesmadaraink nagyon sokfélék. Vannak nagyobbak, kisebbek, egy-és többszínűek.

5.3.9. Holló (Corvus corax)

Az énekesmadaraink közül talán a legnagyobb. Környékünkön kb. 20 éve jelent meg, és nagy számban el is szaporodott. Nagyon okos, tanulékony állat. Rendkívül éber. Párzáskor a levegőben művészi repülős trükköket mutat be. A földön méltóságteljes a járása. Már februárban építi a fészkét, és márciusban teljes a fészekalj. Négy-hat tojását csak a tojó költi, közben a hím eteti. 20-21 nap a költési idő. A pár

sok évig együtt van, ha az egyik elpusztul, csak akkor választ magának párt a másik. Dögevő. Régen csak hegyvidéken élt. Mátyás király címerállata volt. Fiatal korában könnyen idomítható.

5.3.10. Vetési varjú (Corvus frugilegus)

Síkvidéken, parkokban fészkel, de onnan messzire elrepül élelemért. Néha nagy telepekben látjuk költeni. A fészket főleg a tojó építi, gallyakat hord egybe és belül finomabb ágakkal, fűvel béleli ki. Március-április hónapban 3-5 tojást rak, és 16-18 nap alatt költi ki. Csak a tojó kotlik. Tápláléka változatos. Gyakran látjuk az ekét húzó traktor után, a szántásból cserebogár pajort, gilisztát, rovarokat, pockot szed ki. Éves átlagban 60% állati, 40% növényi eredetű a tápláléka. Fiókáit kizárólag rovarokkal eteti. Kárt tehet a fácán, a fogoly és a fürj fészekaljakban, valamint a gyümölcsösökben is.

5.3.11. Dolmányos varjú vagy szürke varjú (Corvus cornix)

Igazi kártevő. Kirabolja a fészkeket, elfogyasztja a tojásokat, a fiókákat, megeszi a nyúlfiakat. Mondják, hogy nagyon szadista, mert előbb kiveri a kisnyúl szemeit, hogy ne tudjon elmenekülni, aztán áll neki elfogyasztani. Dúvad, mindig lőhető. Erdőszéleken fészkel, nagyon-nagyon óvatos. Viszonylag nagy, laza fészkében 4-6 tojás lapul. A tojó 17-20 napig kotlik, közben a hím táplálja.

5.3.12. Szarka (Pica pica)

Ritkás erdőkben, fasorokban fészkel. Fészkét kívül durva faágak alkotják, belül sárral tapasztja és puha anyaggal (pl. szőrrel) béleli. Fészkének két bejárata is lehet. Általában, mint a farkasok, csapatban (2-3) vadászik, nagyon szervezetten. Fészekrabló, kismadarak tojásait, fiókákat eszik, de nem veti meg a baromficsibéket sem. Mindenevőként fogyasztja a különböző magokat, bogyókat, pockokat, dögöket is. Előszeretettel visz és épít be fényes, csillogó tárgyakat a fészkébe (aranygyűrű?).

5.3.13. Szajkó (Garrulus glandarius)

Hívják mátyásmadárnak is. Rendszerint a nagy fák törzsének közelében építi a kicsi fészkét, melyet gyökérkékkel, fűszálakkal bélel. Az 5-6 tojáson 16-17 napig ül mindkét szülő. Nagyon okos állat. Állítólag beszélni is megtanítható. Utánzókészsége kitűnő, pl. a kocsikerék nyikorgása is megy neki. Tápláléka főleg a makk és rovarok. Német

neve (Eichelhäher) is ezt takarja (Eichel=makk). Ősszel összegyűjti a makkot, amit télire elraktároz. Dugdossa odvakba, villás törzsek közé, a földbe is. Néha azonban elfelejti, vagy télen a sok hó akadályozza, hogy előszedje a makkot. Amit a földben felejt, az jó esetben tavasszal kis fává cseperedik. Ezért mondhatjuk, hogy erdőt ültet. Három-négy makkot is visz a csőrében, melyekből a hangos kiáltozása közben néha elveszít egyet-egyet. Ezek némelyikéből szintén fa lesz. Éber madár, riasztó hangjára az erdő minden vadja felfigyel.

5.3.14. Fehér gólya (Ciconia ciconia)

Csak azért kell megemlíteni, mert a magyar ember madara. Sok vers és zenemű fűződik a gólyához. Mivel mindig emberközelben van, ott él, fészkel, és szinte minden faluban költ legalább egy pár, nagyon az emberek szívéhez nőtt. Költöző madár. 2019-ben Csapodra már március 12-én megérkezett. Általában augusztus 20-án el is mennek. Szokták mondani, hogy az a gólya, amelyik még utána is itt van, az beteg. Általában a tocsogós helyeket szereti, ott szerzi a táplálékát. Megeszi a siklót, a békát, a gyíkot, az egeret, de néha a kisnyulat is elkapja. Fészkét kéményre, toronyra, villanyoszlopra rakja. Talán a legtöbb fészek Bodrogkeresztúr főutcáján van, minden második-harmadik villanyoszlopon.

Számuk az utóbbi években megfogyatkozott. Ennek oka, hogy a vizes élőhelyek fogynak, valamint Afrikában fokozott a vadászata. Másik faja, amiből még kevesebb van, az a ***fekete gólya*** (Ciconia nigra). Magányos madár, fészkelőhelye fákon az erdőkben, az embertől távol van.

5.3.15. Szalonka (Scolopax rusticola)

Az erdők királynője, ha már a gímszarvas a királya. Nagyon szép vonuló madarunk. Kétszer vonul át erdeink felett, először márciusban, majd októberben. Mindig éjjel vonul és nem nagy magasságban. Repülése sokszor, mint a szellem, máskor viszont hangos korrogással jelzi jöttét. Megdobogtatja a vadászok szívét ez a kis madár. Néha, mint a bagoly imbolyogva, máskor sebesen repül, mint a sólyom. Nálunk ritkán költ, de egy alkalommal Göbösmajorban is megtalálták a fészkét. A tojás lerakása után a hím elhagyja a tojót, nem vesz részt a fiókák költésében, nevelésében. A két-három fiókát a tojó néha elszállítja oda, ahol jobbak az életfeltételek. Megfigyelték, hogy lábával

fogva, farkával pedig támasztva viszi a fiókákat. Egyébként a fiókák kelés után azonnal elhagyják a fészküket. Van egy kis szalonkavers, melyet a nagyböjt vasárnapjaihoz igazítunk, és a szalonkavárásról szól. Ezek a vasárnapok változhatnak, hiszen a húsvét időpontja március 22. és április 25. közé esik. Íme a vadászkörökben nagyon népszerű versike magyarul és németül is, mivel a német vadászkultúrából vettük át:

Reminiscere – keresni gyere,	Reminiscere, putz die Gewehre;
Oculi – itt vannak ni,	Oculi, da kommen sie;
Laetare – sok szalonka jár-e,	Laetare, das ist das Wahre;
Judicakor – rosszul jár,	Judica, sie sind noch da,
Palmarumkor – nincs vásár (virágvasárnap),	Palmarum, trallarum,
Quasimodo vasárnapján -	Quasimodogeniti -
szalonka ül a tojásán!	Halt Jäger halt, jetzt brüten sie!

(A sorok elején a nagyböjti vasárnapok neve latinul.)

5.3.16. Búbos banka (Upupa epops)

Vonuló madár. A telet Arábiában, Indiában tölti. Az egyik legkésőbb visszatérő madarunk. Májusban rakja le a tojásait, fészket nem épít, elhagyott téglaépületekben, kőfalakban, padlászugokban költ. Göbösmajorban van egy pár, amelyik rendszeresen visszatér és költ is. A 6-8 tojásból 18 nap után kelnek ki a fiókák. Ilyenkor nagyon sok gilisztát, csigát hord össze nekik. Hívják büdös bankának is, mivel ebben az időben a fészke rendkívül bűzös az állati eredetű táplálék maradékától és az ürüléktől. Egyébként egy nagyon szép madarunk, mint a neve is jelzi, fején egy mozgatható tollsáv van, ami búbra emlékeztet.

5.3.17. Füsti fecske (Hirundo rustica)

A két elterjedtebb fecskénk közül a díszesebb. Farka villás, fején piros-barnás folt van. Csésze formájú fészkét sárgolyókból építi istállókba, fészerekbe, elhagyott épületekbe. Belül kibéleli, 5 tojását 14-15 napig üli. Júliusban másodszor is költhet. Nagyon hasznos, sok rovart összeszed. Sajnos a telelő vidékei felé haladtában Észak-Afrikában sportot űznek a vadászatából, még kifeszített hálókkal is fogják. Ezért és más okok miatt is (klímaváltozás) számuk nagyon megfogyatkozott. Védjük fészküket!

5.3.18. Molnár fecske (Delichon urbicum)

Ugyanolyan hasznos, mint a füsti fecske, kicsit szerényebb külsővel. Farka inkább csak V alakú és nem villás. Oldallyukkal ellátott félgömb alakú fészkét ereszek alá rakja, anyaga mint a füsti fecskéé. Júli-

usban másodszor is költ. Nagyon hasznos, védjük a fészkét! Még akkor is védjük, ha ürülékével kis bosszúságot okoz. Nézzük el neki, hisz a magunkénak tartjuk, sokezer km megtétele után tér mindig haza.

5.3.19. Házi veréb (Passer domesticus)

A veréb is madár! Még akkor is, ha sokan a nemszeretem madarak közé sorolják, mert szemtelen, mint a piaci légy, és mindenütt ott van. Csapatokba verődve lepnek el minden olyan helyet, ahol táplálékot remélnek. Fő eledele a lisztes tartalmú magvak. A rozst nem, de a többi gabonafélét nagyon kedveli. A gabonakalászból már tejes érésben kiszedi a szemeket. Rovarokat is fogyaszt: legyek, lepkék, sáskák, levéltetvek a kedvencei. Mivel mindenhol ott van, sajnos a járványok terjesztésében nagy a szerepe. A sertéstelepek, baromfiólak környékéről a lábára ragadt trágyával viszi tovább a fertőzést. Volt időszak, amikor Kínában Mao Ce-tung utasítására – mivel egy veréb évente akár több kg gabonát is elfogyaszthat – minden eszközzel irtották a szerencsétlen madarakat. Nem vették figyelembe, hogy kártétele mellett rengeteg rovart is elfogyaszt. Pusztításukra az egyik leghatékonyabb eszköz az volt, hogy dobokat, fémedényeket püfölve nem engedték leszállni a madarakat, azok végkimerülésben lehullottak. A nagyjából két évig tartó hadjáratban feltehetően százmilliós nagyságrendű volt az elpusztult madarak száma. A következő évben aztán sáskák, kabócák és más rovarok hatalmas tömege pusztított a földeken, sokszorosát okozva a kárnak, mint amit a verebek számlájára írtak. Sok helyen a termés 50-60%-át tették tönkre a különböző kártevők.

5.3.20. Ökörszem (Troglodytes troglodytes)

Említsük még meg ezt a kedves pici állatot. Ott van a sövényekben, csak nem nagyon veszünk tudomást róla. A tüzesfejű és a sárgafejű királyka után ő a legkisebb madarunk. A királykák csak átvonulók, egyik télen van itt, a másik nyáron. Az ökörszem szinte észrevehetetlen, a sövényekben, bokrokban ugrándozva repdes. Hívják tüskebújkálónak is. A német nagyon szép nevet adott neki: Zaunkönig (kerítéskirály). Bábokat, petéket, kisebb rovarokat szedeget. Hasznos kis madarunk. Fészkét bokrok, fák gyökereihez rakja. Nem vonuló, inkább kóborló. Télen növényi eredetű táplálékot is fogyaszt.

A teljesség igénye nélkül soroltuk fel ezeket a madarakat. Ezeken kívül még nagyon sok érdekes és hasznos madár él környékünkön, de ezek leírására egy egész könyv sem lenne elég.

5.4. Hüllők (Reptilia)

A nálunk előfordulókról írunk néhány – reméljük, érdekes – mondatot. Ezek a vízisikló, a kuszma és a gyík. Mindegyik védett. A világon megközelítőleg 7.900 fajuk él.

5.4.1. Vízisikló (Natrix natrix)

Általában vizes helyek közelében él. Arról ismerhető fel, hogy pofája mindkét oldalán félhold alakú sárga folt van. Egy-másfél méter hosszúra is megnő, a nőstények a hosszabbak. A hímeknél a folt színe élénkebb. Szárazon és vízen egyaránt ügyesen közlekedik. Áldozatait hirtelen támadja meg és elevenen fogyasztja el (apró halak, ebihalak, békák). Mérge nincsen. Ha megriad, rémisztő lehet, mert kobraállást is felvehet, és így sziszeg. Végső esetben holtnak tetteti magát: hanyatt fekszik tátott szájjal, nyelvét kilógatja. Ősszel száraz, meleg helyet keres, ahol télire meghúzza magát, és csak márciusban jön elő. A júliusban lerakott, a végüknél füzérré összeragadó 20-30 tojásából októberben kelnek ki a 10 cm-es kis siklók. Tojásait rothadó növényi kupacokba, komposzthalmokba rakja. Ellensége bőven akad. Halak, békák, gázlómadarak és a sün is elfogyasztja.

5.4.2. Lábatlan gyík/kuszma (Anguis fragilis)

Több nevet kapott ez a gyík, hívják törékenynek is. A házak környezetéhez jól alkalmazkodik. Befészkeli magát a vízóra aknába, ahol meztelencsigákat eszik, de kedveli az egyéb nedves, párás üregeket is. Barna színű, farka vége tompa. Általában 40 cm körüli a kifejlett példány. Nyelvét öltögetve a szája nyitva van, míg a kígyóké csukott. Októberben beássa magát a talajba, majd áprilisban jön elő, és ilyenkor párzik. A tojások az anyaállat testében fejlődnek ki, ezért álelevenszülő. Elélhet fogságban akár 30 évig is. Természetes ellensége a sün és a ragadozó madarak (pl. ölyv).

5.4.3. Fürge gyík (Lacerta agilis)

Erdeinkben a naposabb meleg helyeket kedveli, de előfordul házak udvarán, sziklakertekben is. Közepes méretű gyíkunk, 20-25 cm. A hímek oldala fűzöld, a nőstényeké világosbarna. Nászidőben a hímek hátán zöld vonal látható. Októbertől márciusig telel. Tápláléka pókok, lepkék, legyek. Veszélyben a farkukat ledobják, ami újra kinő. A nőstény földbe, kövek alá ássa el 10-12 db tojását. Augusztusban kelnek, azonnal önállók. Ellensége a sün, a rézsikló és a macska.

5.5. Kétéltűek

Szárazföldi állatok, de életük a vízhez kötött. Tüdővel és bőrükön át lélegeznek. Petével szaporodnak, egyedfejlődésükhöz vízre van szükségük.

5.5.1. Kecskebéka (Rana esculenta)

Alapszíne zöld, sötét foltokkal, erős hátsó ugrólábakkal. Ragadozó, rovarokat fogyaszt. A sűrű növényekkel benőtt vizet szereti (tavak, patakok). Szája sarkában ún. hanghólyag van, mellyel képezi a messze hallható hangját. Erős lábaival méteres ugrásra is képes. Áprilisban rakja le petéit. A hínár és sűrű vízi növényzet közötti kocsonyás zsinórokra fűzött petéi elárulják jelenlétét. Októberben vermeli magát az iszapba. Ízletes combjáért tenyésztik is.

5.5.2. Barna varangy (Bufo bufo)

Szinte mindenhol előfordul, erdőben, kertben, pincében, árkokban. Barna színű, olajzöld szemölcsökkel tele, melyek mérgező váladékot termelnek. Ezzel riasztja el ellenségeit. Lábával és 10 cm-re is megnövő nyelvével kapja el áldozatát. Veszély esetén testét felfújja, négy lábán mereven himbálózva próbálja elrettenteni ellenségeit. Párzása áprilisban van. Nagyon sok petét rak (kb. 10.000), de nagy a halandósága, így csak pár darab fejlődik békává. Októbertől márciusig telel. Érdekessége, hogy 40 évig is elélhet. Hasonló a zöld varangy is, de kisebb számú, és nagy a változatosság a fajon belül. Szeret a büdös növények között lenni (pl. zsálya, bürök). Gyakran előfordul falusi udvarokban is, a hideget jobban bírja, mint barna társa.

5.5.3. Zöld levelibéka (Hyla arborea)

Kecses, hosszúlábú béka, lábain tapadókorongokkal, amiket a fák levelein való mozgásához használ. Erdők, parkok, kertek lakója. Különleges hangja éjszaka messze hallik. Mikor megszólalt, a régiek azt mondták, kéri az esőt – és legtöbbször kapta is. Ha számára érdekes hangot hall (pl. emberi kacagás), válaszol rá. Fűzöld színe elrejti a lombok között. A legszebb hazai békafaj. Párzása szinte tavasztól őszig tart. A hímek hangja vonzza a nőstényeket a vizes helyekhez. Sekély vízbe rakják a petéiket, majd ott is hagyják azokat. A peték a víz alá süllyednek. Az apró utódok 3 hónap után hagyják el a vizet. Kövek alatt, lyukakban, repedésekben telel.

5.5.4. Erdei béka (Rana dalmatina)

A legnagyobbat, akár másfél-két métert ugró békánk. Hegyes orrú, normál barna színű, de márciusi párzásakor színét megváltoztatja. Erdei tócsákba, kisebb vizes foltokba rakja petéit. Táplálékát, ami rovar és meztelencsiga lehet, az avarban keresi. Márciusban a vadászó ember sokszor összetéveszti hangját a korrogó hangot adó szalonkáéval, mely napnyugtakor „húz" (vonul), amikor a béka is leginkább hallatja a hangját. Októbertől márciusig telel.

5.6. Rovarok (Insecta)

Az állatvilág egyik legnépesebb osztálya, milliónál is több faj tartozik ide. Jellemző rájuk a három pár ízelt láb és a három fő részből álló test (fej, tor, potroh). A fejen vannak a rágó, az érzékelő szerveik, a különböző féle szemek (összetett szem), a csápok. A tor három szelvényből áll, mindegyiken egy-egy pár ízelt lábbal, és általában két pár szárny. A potrohban vannak a légcsövek(tracheák), az emésztőrendszer, nemi szervek.

Minden bogár rovar, de nem minden rovar bogár. Ez igaz is, mivel bogaraknak a rovarok azon részét nevezzük, melyeknek kemény kitinpáncéljuk van (pl. krumplibogár, cserebogár, szarvasbogár stb.). A rovarok ún. teljes átalakulással szaporodnak, ahol a sorrend: pete, lárva, báb, kifejlett rovar (imágó). A szitakötő is rovar, de kivételesen nem teljes átalakulással, hanem átváltozással fejlődik. Kimarad a bábállapot, mivel víz alatt fejlődik ki az imágó. A tiszavirág is így fejlődik ki. Vannak rovarok, például a sáskák, szöcskék, tücskök, melyek kifejléssel szaporodnak.

5.6.1. Nagy szarvasbogár (Lucanus cervus)

Rajzáskor környékünkön is látható repülés közben. Európa legtermetesebb bogara. Nevét a megnagyobbodott rágószervéről kapta, mely csak a hímeknél nő nagyra. Tölgyeseinkben él. Az ivari kétalakúság rá is jellemző. A hím jóval nagyobb párjánál, és a szarva is nagyobbra nő. Párzása júniusra-júliusra tehető. Ilyenkor este repül a hím, keresi a nőstényt. Ha több hímbogár találkozik, annak harc a vége a nőstényért. A nőstény a petéket korhadó fatörzsbe rakja, ahol kikelnek a lárvák és rendkívül hosszú tenyész ciklusban (5 év) fejlődve válnak kifejlett bogárrá. A lárvák óriásira nőnek, elérhetik a 10 cm-es nagyságot is. A harcban életét vesztett kifejlett hím tetemével találkozhatunk az erdőben tölgyfák alatt, vagy bárhol az erdőn, mivel augusztusban mindenképpen elpusztul. Erre az időre a nőstény már lerakja petéit, és a körforgás folytatódik. Repülése érdekes, mert nem a megszokott vízszintes testtartással repül, mint a többi rovar. A test aránytalansága miatt (szarvak, potroh mérete) függőlegesen van a test a levegőben. Azzal is védjük, ha az erdőben hagyjuk a kidőlt beteg tölgyfákat (5 év!).

5.6.2. Májusi cserebogár (Melolontha melolontha)

Cserebogár, sárga cserebogár! – mondja a költő, de nem az. A sárga cserebogár az a júniusi cserebogár, amely csak feleakkora, mint a májusi. Talán a legismertebb. 3-4 évenként fejlődik ki teljes átalakulással, és ekkor tömegesen rajzik. Az erőteljes zümmögéssel zajló párzáskor a megtermékenyített nőstény 2-3-szor rak le csomókban petét a növényzet alá a talajba. A peték a nedves talaj hatására megduzzadnak, majd 30-50 nap múlva ki is kelnek. Az első vedlés a nyár végén történik (többször is vedlik), majd lemegy a talajba. A lárva a földben vízszintesen és függőlegesen is sokat mozog. A második év végén már 1 m mélyen is lehet. Ekkor káros nagyon. Eleinte humuszevő, majd a fák gyökereit rágja. A harmadik év nyarán bebábozódik kb. 30 cm mélyen, áttelel és a következő év májusában ismét kezdődik a rajzás. A vad, de némely háziállat is szereti a kifejlett bogarat.

5.6.3. Búcsújáró lepke (Thaumetopoea processionea)

A lepke megjelenésében jelentéktelen, de a lárvája annál jelentősebb. A fák kérgére kb. 1 m magasan augusztusban lerakott peték ott telelnek. Egy csomóban 150-200 pete van, melyek aztán tavasszal kikelnek és a hernyók elindulnak. Egymás farába kapaszkodva, mint egy búcsús csoport vándorolnak fel este a tölgy lombkoronájába, ahol reggelig esznek, majd hajnalban visszavonulnak az általuk egyre nagyobbra szőtt fészekbe. Itt nappal biztonságban vannak. A fészekben vedlenek is. Érdekes látvány, ahogy vonulnak fel, úgy néznek ki, mint egy kóckötél. A lomb rágásával nagy kárt okoznak. Legalább ennyire nagy bajt jelent a mérges szőre is. A fészkük, ahol nappal tartózkodnak, évekig a fán marad, és még a fáskamrába jutva is fertőz. Szőre a hátán foltokban ül, a szőrszálak könnyen kihullanak, majd a szél tovaviszi azokat. A szőrök befúródnak a bőrbe, ahol gyulladást, fájdalmas hólyagocskákat és nem szűnő viszketést okoznak. Az erdőn a szőrt belélegezve, a hernyót vagy fészkét, a fát érintve (akár a fáskamrában is) fertőződhetünk. A fán lévő fészekben az évek során felhalmozódó hernyóing is komoly veszélyt jelent. Tartózkodjunk tőle!

6. Epilógus

Összefoglalóan környezetünk élővilágáról megállapíthatjuk, hogy óriási fajtagazdagság jellemzi annak ellenére, hogy a termőhelyi adottságok és az időjárás sem a legjobb. A zömében cseri, néha réti, még ritkábban barna erdőtalajon létező növény-és állatvilág nem a legkiválóbb.

Ettől függetlenül nagyon sokszínű és mindig élményt jelent a természetbe látogató embernek, hiszen (Platón után szabadon) elmondhatjuk, hogy nem léphetünk kétszer ugyanabba az erdőbe, mert minden nap, a nap minden órájában mást mutat. Másképp játszanak a fények, az árnyékok a különböző időpontokban. Egy holdvilágos éjszaka is varázslatos lehet, amikor az ember saját árnyékát is láthatja. Misztikusak a hajnali ködök, gyönyörű a téli havas táj. Éjszaka a fények és árnyak játéka minden percben mást és mást mutat. Ha nyitott szemmel járunk a természetben sok élményben lehet részünk.

A csapodiak életében az erdő napjainkban is fontos szerepet játszik. Többen járnak májustól október végéig vargányát, ősszel őzlábgombát szedni. Vannak, akik februártól agancs gyűjtés céljából járják az erdőt, ami tilos tevékenységnek számít, jogosulatlan vadászatnak minősül, 100 ezertől 5 millió Ft-ig terjedő bírsággal sújtható. Az agancsok a vadásztársaság tulajdonát képezik. Azok tanulmányozása fontos, az állomány létszámára, korára, kondíciójára tudnak megállapításokat tenni.

Az erdő egy nyitott könyv, csak tudni kell olvasni benne. Őrizzük, vigyázzuk, amennyire tőlünk telik! Gyermekeinket is egész kis koruktól neveljük a természet szeretetére, megóvására, és ebben mutassunk is példát, hiszen tőlük kaptuk kölcsönbe.

Épített értékek

Csapod sok szép épített értékkel büszkélkedhet. Sokan talán nincsenek ennek tudatában. Előfordul, hogy az évtizedek nyomai, az avulás előtörő jelei mellett, mögött nem vesszük észre az eredeti formák szépségét, az egyediséget, ami pedig ott van egy-egy, a megelőző korok embere alkotta részletben és az egészben. Van mire büszkének lenni, van mit megőrizni, van mit továbbvinni, átmenteni az új építések során is.

1. Lakóházak

Falunk a Kisalföld peremén fekszik, házai sem különböznek a tájegység házaitól. A lakóházak építéséhez még a 20. század elején is legtermészetesebb anyagként a földet vízzel keverve, az agyagot, a kavicsot, a vesszőt, a gallyat és a nádat, a szalmát (főleg rozsszalmát), a tetőszerkezethez a fát használták. A nád a Fertő tó melletti községekből került a faluba. Az agyag használata a falak felhúzásához minőségi fejlődést jelentett. „Az 1779-80. évi püspöklátogatási jegyzőkönyv azt írja, hogy az iskolamester háza földből (»ex terra«) épült, de a plébánia falait már agyagból (»ex luto«) emelték."[1]

Régi lakóházak

A tető fedésére főleg rozsszalmát (zsuppot) használtak, a tűzfal (oromzat) deszkából készült. Ma már ilyen nem lelhető fel a községben. A lakóházak általában három vagy négy helyiségből álltak. Az utcafrontra merőleges első szobát a konyha, majd a kamra, a négy helyiségesnél az első szobát a konyha, azt a másik szoba, majd a kamra követte. Az utcafronton általában egy kisméretű négyzetes ablak volt. A hátsó szoba és a kamra funkciója többször keveredett. Miközben ott laktak, tároltak benne hombárban lisztet, kisebb mennyiségben gabonát, babot, egyéb terményeket is. Az istálló a kamra után

1 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 6. o. Bíró family 2003.*

következett. Több helyen a pajtát is a házhoz építették, az istálló után. Később a nagyobb méretű pajtákat általában már nem a ház vonalában, hanem a telek tengelyére merőlegesen állították fel. Ezek egyben a gazdasági udvart is lezárták.

Kereszttház

A gazdagabbak az ilyen soros tagozódású házaikat kereszttházzá alakították át oly módon, hogy az első szoba mellé még egy, esetleg két szobát építettek (néha verandával). Esetenként a család kettéválása miatt került sor az átalakításra. Ilyen L alakú ház több is található a településen. A régi lakóházak közül viszonylag kevés maradt meg. Főleg az 1960-as, 70-es években sokat lebontottak azok közül, helyettük téglából építettek új házakat – többnyire az akkori típustervek szerint ún. sátortetős házak épültek.

Egy a szép új lakóházak közül

Az utóbbi évtizedekben több szép, egyedi tervezésű családi ház épült a faluban. Ma már településképi arculati kézikönyv is segíti, hogy egyedi tervezésű házaival összességében mégis harmóniát sugározzon a község. Jó lenne, ha a mostani, majd a későbbi tulajdonosok féltő szeretettel óvnák meg azokat a még meglévő régi házakat, amelyek a múlt századok üzenetét hordozzák.

2. Templom

A falu római katolikus templomáról 1359-ből van az első írásos emlék. Ezen a helyen azonban nagy bizonyossággal már a 12. század elején állt templom. Régészek szerint

a szentély mögötti rész a régi templom maradványa lehet. A templom körül – ahogy ez az Árpád korra jellemző – temető volt, ami Mária Terézia (1717-1780) 1775-ben hozott rendelete nyomán szűnt meg. (Az 1960-as években a templom mögött az északi oldalon a bokrok között többször találtunk felszínre került emberi csontokat.[2])

A reformáció Csapodon – követve a Nádasdyakat – 1570-80 között terjedt el, jelenlétét 1584-ben tanúsítja először írásos bizonyíték. A reformáció hozadékaként önálló parókia létesült a faluban. Ezzel élénkült a templomi élet. Korábban „a szomszéd falvak plébánosa látta el bizonyos, előre meghatározott ünnep- vagy hétköznapokon az istentiszteleti teendőket Csapodon."[3] Az evangélikus időszak 1660-ig tartott, ekkor űzték el – az iratok tanúsága szerint „nagy kegyetlenséggel" – Balika Benedek lelkészt és családját a faluból, és kezdődött meg a katolikus restauráció. A „… lelkész felesége

A kép a templomról 1945 előtt készült (látszik rajta az iskola)

négynapos gyermekével gyermekágyban volt, ám ettől függetlenül kiűzték a prédikátort családjával együtt, aminek következtében a gyermek meghalt."[4] Egy másik leírás szerint „Kegyetlen dolog volt az is, amit Csapodon elkövettek. Itt ismét Tomsics György kapuvári számtartót találjuk, aki az evang. lelkészt bútorostul kihordatta, a falu bíráját pedig megkötözve Kapuvárra vitette, ahol Gyöngyösi László várnagy vérig botoztatta, rajta ugrált, sőt fejszével is verte. Ugyanekkor a lelkész neje, mint négynapos betegágyas kénytelen volt szekérre ülve kibujdosni, gyermeke az úton meg is halt."[5] Másutt is történtek erőszakos fellépések, hogy hagyják el a protestáns és vegyék fel a katolikus vallást. E cselekmények mögött a földesúri akarat munkált.

Nádasdy III. Ferenc (1625-1671) már 1643-ban áttért a katolikus hitre. Birtokain ezt követően gyorsan megtörtént a reformáció intézményeinek felszámolása, elsőként a

2 *Nagy Imre (1954-) egykor csapodi, ma győri lakos közlése.*

3 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 311. o. Bíró family 2003.*

4 *Szabó Előd: Katolikus restauráció a bécsi békétől a gyászévtizedig a Dunántúli és a Felső-Dunamelléki református egyházkerületek területén 54. o. Doktori értekezés 2010. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi kar.*

5 *Payr Sándor: A vadosfai artikuláris egyházközség a Rábaközben 13-14. o. Budapest, Hornyanszky Viktor cs. és kir. udv. Könyvnyomdája 1910.*

templomok visszavétele. Csapodnak azonban már a 16. század végén nem a Nádasdyak voltak a többségi birtokosai, hanem a nemesek, így a templom kegyura sem Nádasdy Ferenc, hanem a középbirtokos Szalay János volt. Ez a körülmény, és az, hogy nem volt egyetlen katolikus sem a faluban, arra késztette a templomok hova kerülését eldöntő vegyes bizottságot 1646-ban, hogy a templomot az evangélikusok kezén hagyta. A protestáns években – feltehetően a templom hajójának szentély felőli része alatt – kripta működött. Erről az 1631. évi püspöklátogatási jegyzőkönyv tudósít. A kripta jelentős bevételi forrása volt a templomnak, az ide temetettek után két forintot tartoztak fizetni a hozzátartozók. Feltehetően a falu tehetős családjai temetkeztek ide. A kriptáról sem az evangélikus élet előtti, sem az utáni időszakból dokumentum nincsen.

Nádasdy III. Ferenc országbírót a Wesselényi-összeesküvésben való részvételéért a bécsi kormány 1671-ben (több vélekedés szerint) törvényellenesen kivégeztette, birtokait elkobozta. Csapod új birtokosa a Kincstár lett, amely főleg a birtok üzemeltetéséről igyekezett gondoskodni, a templommal alig törődött. A kincstári kezelést követően az Esterházyak kapták meg az egykori Nádasdy birtokot, benne Csapodot. Az új birtokot ők elzálogosították, Csapod 1680-ban egy rövid időre a Széchenyiekhez került. A falu 1681-ben kapott katolikus lelkészt Zuppanics György személyében. Mindezek közrejátszottak abban, hogy Balika Benedek evangélikus lelkész menesztése (1660) után még mintegy húsz-harminc esztendő telt el a csapodi katolikus egyház újjászervezéséig. 1697-ből vizitáció, 1699-ből egy vizitáció vázlat tudósít arról, hogy az anyaegyházat a régi példa alapján szervezték újjá: Pusztacsaládot, Himodot és Hövejt Csapodhoz kapcsolták. 1697-ben Csapodon a katolikusok száma 157, a protestánsoké 73 volt.[6] A lakosság teljes visszatérése azonban sokáig elhúzódott. 1724-ben pl. Csapodon tizenegyen tértek vissza a katolikus egyházba. Még lassabban ment a filiákban (a plébániához kapcsolt helyeken) a visszatérítés, emiatt is a himodiak csak 1765-ben váltak önállóvá és szakadtak el a csapodi anyaegyháztól, Hövej ekkor Himod filiája lett.

A reformáció, majd az egyfajta gazdátlanság után a templom javításra szorult, illetve csak bizonyos átalakításokkal vált használhatóvá a katolikusok számára. Ez 1756-ig megtörtént a locsmándi esperesi kerület – ahová Csapod is tartozott – irata szerint. Feltehetően eddigre megszüntették a kriptát, befalazták a templom északi falán lévő két ablakot, csak a délre néző két ablak maradt meg. Az 1770-es években egy nagyobb szabású helyreállítás történt, „körülbelül a lesvári kastély átépítésével egyidőben, feltehetően nem függetlenül attól."[7] (1770-ben az ablakok, 1773-ban a toronylábak és az orgona javítása.) A templom festése valószínűleg 1780-81-ben kezdődött és 1785-ben fejeződhetett be. Az akkori templom már szűk lehetett, nem felelt meg a megnövekedett számú hívő lakosság szükségleteinek.

Az Esterházyak támogatásával került sor a templom bővítésére és újjáépítésére. A munkálatokat azokkal a kő- és fafaragókkal, festőkkel végeztették, akik a fertődi és a kismartoni kastélyaik építésén is dolgoztak azokban az időkben. A bővítés-újjáépítés 1794-re fejeződött be, ekkor alakult ki a templom mai, későbarokk formája, a déli oldalon három ablakkal. A templom fedése valószínűleg ekkor is fazsindellyel történt. Az 1832. évi vizitáció ugyanis a tető javításáról tesz említést, és nem valószínű, hogy

6 *Vanyó Aladár Tihamér o.s.b.: A katholikus restauráció Nyugatmagyarországon 103. o. 1928, Pannonhalma.*

7 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 313. o. Bíró family 2003.*

ha cseréptető lett volna, azt már ennyi idő elteltével javítani kellett volna. „1849-50-ben nagyobb javítás lehetett a templomon, mivel asztalos-, lakatos-, üveges munkáért 36 Ft van bejegyezve a pénztárnaplóba…" *(RF)*

A sekrestyét 1966-ban szélesítették

A lebetonozott toronysisak az öregek elmondása alapján Pongrátz Vendel alatt készült, aki 1856-1884 között volt plébános Csapodon. 1868-ban tűzvész pusztított a faluban, melyben a templom és a plébánia is kárt szenvedett. Erre abból következtethetünk, hogy „A templompénztár kiadás rovatában ilyen tételek szerepelnek: ácsnak 177 Ft, kirchschlagi fakereskedőnek 200 Ft, tégla és cserépért 79 Ft 20 Kr, kőművesnek 14 Ft 70 Kr, cserepezőnek 8 Ft… A felsorolásban feltűnő, hogy magas a faszámla és az ács munkadíja. Tehát a tetőkben kellett jelentős károknak keletkezni. Azonkívül szerepel a cserép ára és a cserepes díja. Ez arra utal, hogy valamelyik épület cserepes volt. De melyik? Az 1860. évi leltár a plébániát cserepesnek, a templomot fazsindelyesnek mondja." *(RF)* 1873-ban, az akkori vizitáció szerint már a templom is cserepes lehetett. 1937-ben a templom főbejárata elé egy kápolnaszerű szélfogót építettek délre néző bejárattal, hogy védjék a kelet-nyugati fekvésű templom nyugatra nyíló főbejáratát. A szélfogó építésének időpontjáról más feltételezésekkel is találkozhatunk. Az 1937-es időpontot erősíti meg a Sopron megyei Hitelszövetkezetnek 1939-ben a kormány számára készített leírása, melyben a fertőszentmiklósi és a csapodi földbérlő csoportokat példaként említi, ismerteti ezek munkáját, eddigi eredményeit. Többek között ezt írják: „Nem hallgathatjuk el, hogy a csapodiak hitelszövetkezete éveken át gyűjtött apró tőkéből 2.400 pengőért hídmérleget állított a községnek ajándékként, majd négyszáz pengőn felüli összeget áldozott temploma céljaira. Ez utóbbit az ún. »szélfogó« építésére fordították."[8]

A 2. világháborúban a szovjet csapatok bevonulásakor a templomot is több belövés érte a torony és a tetőrészeken. 1945. március 29-én (nagycsütörtökön) a Cirák, Gyóró felől érkező szovjet csapatok „Az erdőből kiérve rutinból, mint vélhető tüzérségi megfigyelőt, célba vették a templomtornyot, és tüzeltek. A két lövedék egyike a toronyablak alatt csapódott a falnak, a másik a toronyhoz közel eső ablak fölé. Az eresz alatt

8 *Ugyanott 270. o.*

átütötte a falat, majd felrobbant a padlástérben. Ekkor beszakadt a karzat fölötti boltív, mintegy 50-szer 50 cm-es lyukat hagyva maga után. A tetőzet egy része szétrobbant, és tűz ütött ki. Ennek nyomai máig láthatók a toronysisak gerendázatán. Ha a lövedék

Freskók a templomban

a templomablakon át a belső térben robban fel, sokkal nagyobb kárt okoz. A helyreállítást Kovács Sándor („Kűmés Sanyi") végezte el. A régi toronyablakok valószínűleg a háború utáni felújításkor kerültek a helyükre. Hajópadlót alakított át készítője, ami így

Freskók a templomban

a zsaludeszkaként szolgált, az íves tokon látszott a hozzáértés."[9] Egy másik forrás szerint „…a legsürgősebb és legszükségesebb javításokat elvégezte Horváth Sándor vitnyédi cserepes. 735 kg búzát kért, mivel az infláció idejében pénzért nem dolgoztak." *(RF)*

9 *Horváth József: Mozaikok a templom történetéből. Npp - Csapod újság 2018. évi 2. szám.*

Később az alaposabb javítást „… már a forintos világban végeztette el az egyházközség. A munkát Kiss István kapuvári kőművesmester végezte 7.880 Ft-ért. A pénzt részben a hívők adták össze, részben az amerikai testvérek. Steve Bella (Scharples) 202,5 dollárt, Louis Nagy („Gyurka") South Band-i lakos pedig 210 dollárt gyűjtött és utalt át." *(RF)*

1956-ban ismét javíttatták a tetőt, közvetlenül utána a templom belső falait festették. A munkát Sterbencz Károly (1901-1993) soproni festőművész végezte testvérével, a szobafestő Ferenccel együtt. „21.500 Ft-ot kértek. A festőmunkát megelőző és az azt kísérő egyéb munkák és kiadások azonban tetemesen megemelték ezt az összeget. Végeredményben 32.462 Ft-ba került. Gyűjtésből fedeztük. Az állványozást Németh József és fia, helybeli ácsok végezték nagy szakértelemmel és lelkesedéssel." *(RF)* Számítottak arra, hogy a falu villamosítása néhány éven belül megtörténik, ezért a szerelési munkákat még a festés előtt, 1955-ben elvégeztették. „A kónyi Böröczki cég végezte, nem éppen dicséretes lelkiismeretességgel. A munka 8.500 Ft-ba került. Később a villanyóra külön 896 Ft.… A hívők bemondása szerint az 1956. évi festést megelőzőleg kb. 1922-ben volt a templom utoljára festve. Úgy tudják, hogy a Heckenast cég festette." *(RF)*

Tatarozás 2002-ben

A háborút követő években a templom külső falait – pl. a bérmálásokra készülve – többször meszelték a hívő asszonyok. 1966-ban körben ereszcsatornát kapott a templom, hogy ne folyjék az amúgy is nedves falak tövébe az esővíz és a hólé. „A munkát Payer Ferenc kapuvári bádogosmester végezte el 8.390 Ft-ért. Az Egyházmegye 3.000 Ft segéllyel járult hozzá." *(RF)* 1967-ben a tetőn igazi generáljavítást végeztettek. „A tető teljes egészében át lett fedve, az északi oldal smirelve és néhány korhadt gerenda kicserélve. A munkát Bokori Gyula cserepesmester (Fertőszentmiklós) végezte 7.600 Ft-ért. Az összeget gyűjtésből fedeztük." *(RF)*

1966-ban – a liturgikus reform miatt – szükségessé vált a templom szentélyének átrendezése. A szentély 1,6 méterrel kisebb lett, a régi korhadt tölgylépcső helyett új készült, a szentélyt fekete-fehér mozaiklapokkal, a kívül eső részt a régi palalapokkal egybevágó színű lapokkal burkolták.

1970-ben Regős Frigyes plébános szervezésében nagyszabású külső felújítás történt, körbeállványozták és javították, lefestették a falakat és a tornyot is. Ősszel Kacziba József győri megyés püspök szentelte fel. 1956-ot követően 1972 tavaszán vált újra esedékessé a templom belső festése. A munkálatokat egy zalaegerszegi templomfestő brigád végezte igen nagy hozzáértéssel. A freskókat Czanik Ferenc festőművész javította, konzerválta. A két hónapos munkák alatt a szentmisék a faluház nagytermében

voltak megtartva. A festést Varga György plébánosunk végeztette. Erre a célra is a hívek nagylelkűen adakoztak, 800.000 Ft-ba kerültek az anyagok-munkálatok.

1974-ben a templom külső falait újra festetni kellett. Ezt Árnics László plébános intézte. Egyben a plébániát is tatarozták, az ott már nem használt épületrészeket lebontották. Az 1980-as évekre a tetőszerkezet teljes cseréje vált indokolttá, a gerendák elkorhadtak. 1985-86-ban gyűjtést hirdettek a hívek körében. Az akkori plébános, Kóbor Lajos szervezte a munkálatokat. Faanyagot Zala megyéből hozattak, az ácsmunkákat Halásziból érkezett mesterek végezték, segéderőként a falu lakói működtek közre. 1987 őszére elkészült az új tetőszerkezet, fedésére azonban a régi cserepeket rakták vissza. A hívek adományaiból jutott még pénz a külső vakolásra, festésre is, amit Rácz István sopronkövesdi kőművesmester brigádja végzett 1988-ban. A régi vakolatot főleg fiatalok verték le önkéntes munkával. 1988 karácsonyára elkészült a templom új világítása is, valamint a padokba elektromos fűtőtesteket épített be Szabó Sándor pécsi mester és brigádja. 1991-ben Varga János kapuvári mester hangosítást szerelt a templomba.

Lecserélve a régi, kopott cserép (2010)

2002 őszén külső tatarozás, festés történt, mely 5 millió Ft-ba került (1 millió Ft-ot a győri püspökség adott). A festést Németh László csapodi születési pusztacsaládi festő és brigádja végezték. 2003-ban szép új bejárati ajtó és ablak készült (a „szélfogóra"), valamint új ablakok a sekrestyére, kovácsoltvas kapu és díszburkolatú járda. A kaput Iváncsics Árpád petőházi mester készítette. (A díszburkolat 500 ezer Ft-ba került.) Az asztalos munkákat nagy igényességgel Horváth József csapodi asztalos végezte. Az ismét megújult templomot a májusi bérmáláson áldotta meg dr. Pápai Lajos megyés püspök.

2005-ben – 200 ezer Ft-ból – szép új kövezetet kapott a templombelső. 2010 tavaszán a régi, kopott cserép cseréjére került sor. A munkát Tóth Géza vitnyédi vállalkozó és emberei végezték 4,6 millió Ft-ért. A község önkormányzata 1 millió Ft-tal, a Rózsafüzér társulat szintén 1 millió Ft-tal, a Csapod-barátok Egyesülete 100 ezer Ft-tal támogatta a megvalósítást, a többit a hívek adománya fedezte. A munkálatokat Lőrincz Béla plébános intézte.

A ***sekrestye*** – csakúgy, mint a templom – csehboltozattal fedett. (Ezt főleg a barokk építészetben kedvelték. A mennyezet a gömbfelület egy darabja, melyet a függőleges

falak és a félgömb találkozásánál a sarokpontokon kell alátámasztani.) Feltehetően az átépített templommal egyidős. A 19. századbeli berendezését, mivel részben már korhadt is volt, 1954-ben és 1967-ben korszerűsítették és újrafestették, mert új bútorzatra nem volt elég fedezet. Teljes cseréjére 2005-ben került sor 200 ezer Ft-ért. A munkát Horváth József helyi asztalos végezte. 1966-ban – a szentély átrendezésével együtt – 1,6 méterrel megszélesítették a sekrestyét. A bútorokat az új részbe helyezték át, így a régi rész felszabadult, amit „ha a szükség úgy hozza" hitoktatásra terveztek használni. Ezért „kályhásították" is. „A sekrestyebővítés, új tető stb. 14.500 Ft-ot emésztett fel." *(RF)*

A gyönyörű templombelső

A templom ***harangjáról*** az 1697. évi vizitációban található először írásos említés. Ekkor már a toronyban foglalt helyet. Később egy második is mellé került, és valószínűleg a templom 1794. évi átépítése, bővítése után lett egy harmadik harang. Az előbbiekre utal, hogy 1797-ben a pénztárnaplóban ez a bejegyzés áll: „A hasadt kisebbik harangot általadtam az öntésre. A méltóságos Uraságtól a harang öntésre vettem 47 Ft." *(RF)* 1841. szeptember 14-én Sztankovits János (1781-1848) győri püspök egy 240 fontos (kb. 120 kg-os) harangot szentelt fel Csapodon Szent Márton tiszteletére. Az 1860. évi leltárban a széplaki esperes 5 és 2,5, valamint 1 mázsásoknak becsülte a harangokat. 1915. szeptember 9-én Peszlen Károly plébános a jelentésében 82 kg-os, 165 kg-os és 278 kg-os harangokról írt. Néhai Regős Frigyes plébános kézirata szerint 1919-ben elrepedt a 82 kg-os lélekharang, amelynek a felirata ez volt: Jezus Nazarenus Rex Judeorum. Goss mich Johann Georg Fochel Anno 1806 in Oedenburg. (Megjegyzés: A Magyar Katolikus Lexikon szerint Oedenburgban, vagyis Sopronban Köchel Johann Georg ténykedett harangöntőként 1772 és 1808 között. Lehetséges, hogy névelírás történt Regős Frigyes részéről.) A repedt harangot „… Seltenhoffer Frigyes öntötte újjá 78 kg súlyban 1.669 koronáért. Az összegből lement a régi harang ércsúlyának értéke. Felirata: Szt. József könyörögj érettünk. 1919. március 22-én helyezték el a torony-

ban Karácsonyi Sándor adminisztrátorsága alatt." *(RF)* Még ma is ez a harang szolgál Csapodon lélekharangként. Az első világháborúban elvitték a két nagyobb harangot. Ezeket 1925-ben pótolta a község. A nagyharangon ez a felirat olvasható: A világháborúba elvitt harang helyett a csapodi hívek áldozatkészségéből szól imára hívó szava. Öntötte Seltenhoffer Frigyes 1925. A másik oldalán: Új lelket önts belém. Felette egy Szentlélek embléma. 1944-ben hadi célra elvitték a – jegyzőkönyv szerinti – 174 kg-os, középső harangot. Ennek pótlására csak 1994-ben, a templom 200 éves jubileumán került sor. A 170 kg-os harangot Szűz Mária tiszteletére 1994. július 10-én szentelte fel dr. Pápai Lajos megyés püspök. A harangot Őrbottyánban Gombos Lajos műhelyében öntötték. Az új harangot szeptember 18-án ünnepélyesen felhúzták a toronyba. Mivel a harangállvány már igen rossz állapotban volt, így újat készített a harangöntő mester és brigádja. A másik két harang is új koronát és szívet kapott. Székesfehérvári mesterek hamarosan „villamosították" a harangozást. Az új harang 310 ezer Ft-ba, az új állvány, a szerelés és a villamosítás 280 ezer Ft-ba került. 150 ezer Ft az oltárkerülő pénzből lett fedezve, a többit a hívek adták össze. Még ebben az évben új villámhárítót is kellett csináltatni, aminek a költsége 160 ezer Ft volt.

A templom ***orgonájáról*** az Egyház Könyvében (pénztárnaplóban) 1763-ban szerepel először a következő bejegyzés: „Vöttünk egy orgonát, teszem az ára 98 Ft." *(RF)* Néhai Regős Frigyes plébános feltételezése szerint ez valószínűleg csak egy kisebb orgona volt, talán húzós, esetleg kéz alatt vették. Az 1829. évi vizitáció új orgonáról tudósít. A régi tehát mintegy hatvan év után végleg elnémult. A második orgona valószínű tovább bírta, mert 1914-ig nincs különösebb feljegyzés róla. Ekkor Angster József pécsi gyára készített pneumatikus (légnyomásos) rendszerű orgonát 4.274 koronáért. A márciusban felállított orgonához az „…asztalosmunkát Lőrincz Gyula helybeli mester végezte 58 koronáért. A kőművesmunka 15 koronába, a szerelők 77 koronába, a vasúti fuvar pedig 134 koronába került. Összesen 4.558 korona. … A költséget gyűjtésből fedezték. Az Amerikában élő csapodiak 87 dollárral járultak hozzá. Az újdonsült menyasszony fátylát hamarosan elragadta a háború szele, azaz a homlokzat-sípokat elrekvirálták." *(RF)*

Az orgona

A sípokat 1925 körül pótolták. 1951-ben Kemenesi Rezső orgonaépítő mester (Szombathely) javította 6.750 Ft-ért, „1959-ben Győri József (Budapest) a Rieger orgonagyár egykori művezetője javította, 5.700 Ft-ot kért. Gyűjtésből fedeztük. Az orgona nem lett tökéletes. Győri szerint ennek oka az, hogy a szúrágta szélládában a levegő ide-oda szökik. 1966-ban, mivel a fújtató felmondta a szolgálatot, kénytelenek voltunk az orgonát újrageneráloztatni. Újrendszerű villanyfújtatót is szereltettünk bele. A

munkát Ádám József (Szombathely) végezte. Az összköltség 19.500 Ft-ot tett ki. Gyűjtésből fedeztük." *(RF)* A már nagyon elöregedett, rossz állapotú orgonát 1999-ben építették át 2,6 millió Ft-ért, amelyből a község önkormányzata 1,6 millió Ft-ot vállalt magára, a többit a hívek adománya fedezte. A régi orgonából csak a szekrény és a homlokzati sípok maradtak meg hat sípsorral, új fújtatómotor és új játszóasztal lett beépítve a szekrénybe. A múltat ilyeténképpen őrző új orgonát 1999. november 7-én szentelte fel dr. Pápai Lajos győri megyés püspök. A beavatást Back Tamás beledi plébános végezte el nagy zenei élményt nyújtva a ceremónia résztvevőinek.

A szarkofágszerű ***főoltár*** fából készült, aranyozott díszítéssel. (A szarkofág görög eredetű szó. Egy mészkőfajtát neveztek így, melyben a holtak teteme gyorsan elporladt. Az idők során jelentése kőkoporsóra módosult.) A tabernákulum (az oltári szentség őrzésére szolgáló szekrényke) ajtaján aranyozott feszület és Mária Magdolna szép domborműve látható. A tabernákulum timpanonját (az ajtó feletti háromszög alakú díszítést) két oszlop tartja. Fenn gömbszelet kiképzésű, belőle két karszerű gyertyatartó áll ki. A háttérben az Isten Bárányа. Az oltáron jobbról és balról egy-egy fából faragott, színezett imádkozó angyal, a három-három aranyozott fa gyertyatartó klasszicista remek. (A klasszicizmus az ókori görög és római kultúrát, művészetet felelevenítő, arra példaként tekintő, a 18. században Európában elterjedt stílus az építészetben, szobrászatban.) Az oltár javításáról csak az utóbbi évtizedekből rendelkezünk adattal. 1948-ban a szombathelyi Heckenast cég renoválta és aranyozta 4.944 Ft-ért. „Ebből a templompénztár 2.990 Ft-ot viselt, a többit pedig a hívők adománya pótolta." *(RF)* Varga György plébános megrendelésére 1996-ban a Margit-napi búcsúra aranyozták újra a szószékkel és a kisoltárral együtt. Az összköltség 480 ezer Ft volt. A szószék aranyoztatását Orbán István és Nagy Gizella csináltatták ajándékként. Ekkor – ugyancsak ők – a 2. világháború alatt leszakadt helyére új ***csillárt*** is készíttettek. A főoltár középső részét 2007-ben Böcskei Győző plébános aranyoztatta újra saját költségén.

A főoltár

1978 decemberében ***szembemiséző oltárral*** gazdagodott templom, melyet dr. Pataki Kornél győri megyés püspök szentelt fel. Az oltárt fertőendrédi asztalosmester, Rafi bácsi készítette. A misézés azóta innét történik, a pap az oltár mögött, szemben a hívekkel állva celebrál.

Az 1794-es átépítéskor-bővítéskor a szószékkel szemben egy második oltár, ***„kisoltár"*** is létesült. Az 1860. évi leltár szerint a kisoltáron a Szent Család és a Szűzanya képe található. „Az 1873. évi vizitáció már Szent Anna és Szent Vendel képét említi. Úgy látszik, Pongrácz Vendel plébános *(1856-1884 között plébános Csapodon – a szerk.)* átalakíttatta az oltárt. Jelenleg a lourdesi jelenés grottája *(a szó jelentése: bar-*

lang – a szerk.) képezi a kisoltár felzetét, alatta pedig a tabernákulum. Hogy mikor készült a grotta, arra vonatkozólag nincs pontos adatunk. A mindentudó Fodróczy Lajosné Kovács Amália, szentmiklósi lakos, községünk szülötte (itt csak Metszi Amálinak hívják) azt állítja, hogy özv. Horváth Istvánné, sz. Nemes Bariska állíttatta. »A pénztárnaplóban 1905-ben van egy jelentős összeg bejegyezve: Homorai Béla szobrásznak 456 K.« Semmi egyéb. Talán erről van szó…" *(RF)* Ugyanakkor Katona Imre ezt írja: „A templom e mellékoltáráról a ... Canonica Visitacioban azt olvashatjuk, hogy 1892-ben emelte Peszlen Károly plébános a régi Szent Vendel és Szent Anna oltár helyére."[10] 1948 őszén a kisoltárt is renoválta a Heckenast cég, „s ugyanakkor a kisoltárra egy tabernákulumot is szerelt." *(RF)*

A „kisoltár"

A ***szószék*** a csapodi templom legnagyobb értéke, műemlék. Copf stílusú. (Ez a stílus főleg Közép-Európában a 18. század utolsó évtizedeiben volt jellemző. Fenségest és komolyságot képviselt a rokokóval szemben, amire a túldíszítettség volt a jellemző. A barokk stílus késői ága, mintegy átmenet a barokk és a klasszicizmus között.) Katona Imre szerint 1791-ben készült. Mellvértjén a prédikáló, a hegyi beszédet tartó Jézus domborműve látható, a szószék feletti hangvetőn pedig Mózes színezett szobra a két kőtáblával kapott helyet. Adat arról van, hogy 1948-ban (a kisoltárral együtt), majd 1996-ban renoválták, aranyozták újra. A szószékre a sekrestyéből vezet lépcső.

A kőből faragott ***keresztelőkút*** nyolcszögletű kő oszlopocskán áll. A medence fából készült tetősüvegén Keresztelő Szent János szobra látható. 1791-ben vették. Ezt tanúsítja, hogy a pénztárnaplóba ez lett bejegyezve: „Az margarétai kőfaragó mesternek adtam három ajtóragasztóért és a Keresztelő Kútért 26 Ft." *(RF)* (Regős Frigyes plébános kéziratában megjegyzi: „Kissé kevesellem az összeget…") Katona Imre szerint nem lehetetlen, hogy a szószéket és a keresztelőkutat is ugyanaz a mester készítette, úgy látta, hogy a „… hólyagokkal díszített kávájú keresztelőkút számos vonatkozásban rokon a szószékkel, bár annál lényegesen gyengébb kvalitású."[11]

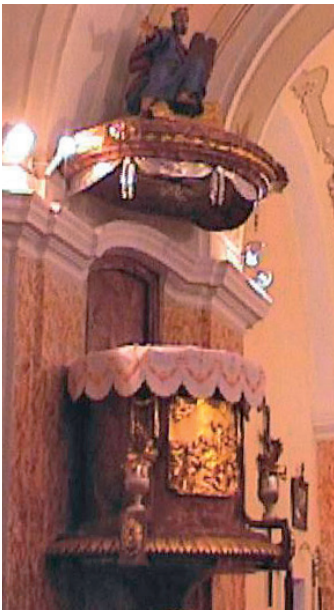
A szószék

10 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 317. o. Bíró family 2003.*

11 *Ugyanott 315. o.*

Az ***oltárkép*** Szent Margit vértanú megkínzását és megdicsőülését ábrázolja. Regős Frigyes szerint Basilius Grundmann (1726-1798) műve, aki 1762-től 1784-ig az Esterházy hercegi családot szolgálta udvari festőként. Katona Imre könyvében ezt kétségbe vonta. Megemlítette Storno Ferenc (1821-1907), a kiváló soproni művész véleményét is, aki az osztrák Franz Anton Maulbertschnek (1724-1796) tulajdonította az alkotást. (Storno 1904-ben restaurálta az oltárképet, a munkadíjat, 200 koronát a hercegi uradalom fizette.) Katona szerint a kép Grundmann műveinél magasabb színvonalú, de Maulbertschét nem éri el. Álláspontja szerint a kép kerete klasszicista stílusú, ami a 18. század végére volt jellemző, a kép ábrázolásmódja és stílusa azonban tiszta barokk, tehát évtizedekkel korábbi. Úgy vélte, a kép a korabeli osztrák festők egyikének munkája lehet, és a burgenlandi Szentmargita templomából – ami szintén az Esterházy birtokon volt – kerülhetett Csapodra. A titokra aztán 1990-ben derült fény. A képet ekkor Závori Zoltánné (a templomba színes üvegablakokat készítő művész felesége) restaurálta. Tisztításához kenyérbelet használt. A kenyérbéllel radírozás eredményeként a kép bal alsó részén, a földön heverő pallos alatt előtűnt a felirat, miszerint a képet Dorfmeister István (1729-1797) festette Bécsben 1796-ban. Kérdőjelek azonban még mindig lehetnek. Dorfmeister ugyanis 1761-ben Magyarországra települt, 1762-től Sopronban lakott, az egész Dunántúlon alkotott. Halála előtt egy évvel miért alkotta volna a képet Bécsben? Felmerülhet, hogy esetleg fia, ifj. Dorfmeister István (1770-1807) az alkotó, aki apja segédjeként dolgozott, majd annak halála után átvette a családi műhelyt, és kisebb falusi templomokat díszített fali- és oltárképeivel. Ifj. Dorfmeister azonban már Sopronban született, ott is halt meg. Miért lenne a kép születésének helye Bécs?

A keresztelőkút

Szűz Mária szobra a kiszélesedő templomhajó északi oldalának mintegy a közepén, egy fali talapzaton áll. A feltehetően 18. századi szobor fából készült, aranyozott, a kismartoni templomban lévő – 1625-26-ban, más forrás szerint 1660-ban készült – szobor másolata. A csapodiak Anya Máriának hívják. Mária fején barokk korona jelzi, hogy ő a világ királynője, jobb kezében jogar, bal kezében a szintén koronás Jézuska. A Madonna szobor mellett jobbról és balról – kezükben gyertyatartóval – két kis barokk puttó áll. Eredetileg a szobor a kisoltáron állhatott. Regős Frigyes feljegyzése és Csatkai Endre (1896-1970) művészettörténész írása szerint valamikor öltöztették a szobrot. Erre utalnak a

Szűz Mária szobra

régi pénztárnaplóban szereplő tételek is: „… palást és szoknyának való matéria, hajporzó.” 1769-ben, „A Mária képe parókájáért adtam a parókásnak 3 Ft.” 1776-ban. Regős megjegyzi, hogy a szobor értéke állítólag többmillió Ft. Megújítására a főoltárral együtt 1948-ban került sor.

Nepomuki Szent János

Pio atya

Szent Antal

A déli oldalon, a főoltártól jobbra lévő pillér mellett, a falból kiálló konzolon áll ***Nepomuki Szent János színezett kőszobra***, a késői barokk emléke. Vele szemben az északi oldalon a 2002-ben szentté avatott ***Pio atya*** (eredeti nevén Francesco Forgione, élt 1887-1968) színes kerámiaszobra látható. A hajó hátsó, bal szektorában ***Szent Antal és Szent Vendel fából faragott szobra*** található.

Rózsafüzér királynője

Szent Vendel

Jézus Szíve szobor

Regős Frigyes úgy vélte, hogy a Szent Antal szobor régi keletű lehet. A két szobor közrefogja a ***Rózsafüzér királynője képét***, amit egy kis szentképről 1954-ben „… festtette a rózsafüzér egylet 500 Ft-ért egy soproni festővel. A templomban található többi szobor kevésbé értékes terracotta *(kiégetett agyag – a szerk.)*. A ***Jézus Szíve szobor*** a kisoltár melletti falpilléren áll. Mint mondják, Kovács Sándor („Metszi") állíttatta. A ***Szent József szobra*** Horváth Kálmán („Erdőző") ajándéka, a hajó első ablaka alatt.

Szent József

Szent Imre

Szent Teréz

Szent Imre szobrocskája az oldalbejárat mellett. Ezt Nagy Miklósné, sz. Ragács Ágnes ajándékozta az első világháborúban elveszett fia emlékére. A szószék mellett lévő kis ***Szent Teréz szobrot*** Horváth Lajos és felesége (Pizse Ilus) ajándékozta 1952-ben. A jelenlegi ***keresztúti képeket*** (Fugel-féle) Tarr István gazda vette 1930-ban 535 pengőért. Hátul a huzatfogóban van még két kép: egy romlásnak indult ***Szent Anna kép***, elhalt Csiszár Kálmán ajándéka, és ***Szent Rita képe***. Ezt Bella Marika (Finánc) festtette 1956-ban érettségije emlékére Sterbencz Károllyal. Rámástól 700 Ft-jába került."[12] *(RF)*

A keresztúti képeket 2002-ben Ivánkovics Szabolcs höveji festőművész restaurálta. A 14 kép megújításának költségét egy-egy család vállalta magára. Említésre méltó még a temetéskor használt régi, egyszerű, kopott ***előviteli kereszt***, mely a sekrestye falán lóg (napjainkban a temetőben, a ravatalozóban – *a szerk.*), és évszámként 1832 áll rajta. „Régiségszámba megy még a használaton kívüli cin lavabó *(kézmosó – a szerk.)*

---

12 *Első havi fizetését áldozta akkor a képre. Mivel édesapja iparos ember volt, ő „egyéb", vagyis nem munkás-, paraszt származásúnak számított, ami az 50-es években nem volt jó ajánlólevél. Az e kategóriába soroltak egyetemre, főiskolára a legritkábban nyertek felvételt (ebben a cipőben járt leendő férje, Kovács Antal is), de a soproni kereskedelmi iskolából is sokan kiestek közülük. Kollégistaként rendszeresen járt misére Sopronban a kétágú (Domonkos) templomba, hogy erőt merítsen a nehéz helytálláshoz. Mindenképpen meg akart felelni a követelményeknek, hogy ne okozzon csalódást szüleinek, akik a kollégium és a tanulás költségeit viselték, ami nem volt kis teher. A templomban volt egy kép Szent Ritáról, hozzá is szokott fohászkodni. Megfogadta, ha sikerül elvégezni az iskolát, a csapodi templomnak ajándékoz egy Szent Rita képet. Fogadalmát hitében megerősödve jó szívvel teljesítette. Az ajándékozásról egyedül Regős Frigyes plébános tudott, aki a titkot kéziratára bízta.*

falra szerelve." *(RF) (E kézmosó hollétéről 2018-ban nem rendelkezünk információval - a szerk.)*

A szentsírt – elmondás szerint – régen a szentélyben szokták felállítani. „1912-ben aztán Lőrincz Gyula helybeli asztalosmesterrel csináltattak egy ***szentsír oltárt***, amely 1966-ig a kar alatti bal oldali mélyedésben nyert elhelyezést. A szentély átrendezése alkalmából a gyóntatószéket tettük a helyébe, a szentsír oltárt pedig bedolgoztattuk a kisoltárba, amelynek alsó építménye már úgyis korhadásnak indult." *(RF)* Egy újabb átrendezéskor a kar alatti bal oldali mélyedésbe Horváth Lajos kántor (tanult szakmája szerint asztalos) készített egy új szentsírt.

A gyóntatószék

Regős Frigyes Csapodra helyezése (1953) után az általa készített rajz alapján csináltatott ***gyóntatószéket*** Polgár Imre csapodi asztalosmesterrel 4.300 Ft-ért, mert csak egy egyszerű gyóntatórács volt az oltár mögött. A gyóntatószék kezdetben a szentélyben állt, majd annak 1966-ban történt átrendezésekor a szentsír helyére került. Jelenleg a szélfogóban van elhelyezve.

A templom új ***padjai*** 2015-ben, advent első vasárnapjára kerültek a helyükre több mint 3 millió Ft-ért. A vörösfenyőből készült gyönyörű padok Horváth József helyi asztalosmester munkáját dicsérik. A korábbi padokat Oross Jenő plébánossága (1938-1944) alatt készítették Kovács Antal és Polgár Imre asztalosok. „A munkadíj kb. 600 pengő volt anyagon kívül. A kar alatti egyszerű, támla nélküli padok az 1960-as években készültek részletekben." *(RF)* A támla nélküli padok átkerültek a plébániára, helyettük napjainkban székek állnak a hívek rendelkezésére. 2015-ben az új padokba visszaszerelték a fűtőtesteket, ezzel együtt felújították a templom világítását is (energiatakarékos égőket alkalmaztak). A munkát 500 ezer Ft körüli összegért Pete Ferenc pusztacsaládi villanyszerelő mester és alkalmazottai végezték.

Az új padok

A templom a rendszerváltozás után 1990-ben három ***színes üvegablakkal*** gazdagodott 300 ezer Ft-ért. Az üvegablakokon Márton Áron (1896-1980) erdélyi püspök, Apor Vilmos (1892-1945) boldoggá avatott vértanú, győri püspök, Mindszenty József (1892-1975) esztergomi hercegprímás portréja látható. Az ablakokat Závori Zoltán (1906-2000) pápai születésű szilsárkányi festőművész és Mohai Attila budapesti üvegművész készítették. Az Apor Vilmost ábrázoló ablakot dr. Szabadi György és Major Róbert családja csináltatták. Az ablakokat 2014-ben kellett felújítani. A munkát Balogh Eszter soproni restaurátor végezte 2,5 millió Ft-ért.

A színes üvegablakok

Az eddigiekből is kitűnik, hogy a csapodi hívek szívükön viselték és viselik templomuk sorsát. Említést érdemel még, hogy több kisebb-nagyobb adománnyal gazdagodott a templom, illetve elhasználódott eszközök (pl. miseruhák, ministránsruhák, oltárterítők, hangfalak, zászlók, ombellát) újultak meg, pótlódtak a hívek jóvoltából. A teljesség igénye nélkül néhány név a legszorgosabb önzetlen adományozók, munkálkodók közül: Bella Józsefné („Finánc"), Horváth Antalné, Kámán Andrásné, Baranyai Imréné, Baranyai Jánosné, Horváth Lajosné, Kámán Józsefné, Kocsis Ernőné, Kiss Lajosné, Kocsis Lászlóné, Kovács József szabómester. 2000-ben pl. özv. Varga Ferencné adományozott szép új örökmécsest a templomnak.

3. Plébánia

A lelkész nevét nem, de házát az 1584. évi összeírásban említik először. Ez a falu déli oldalán, a mai faluház helyén volt. Az 1631. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a plébánia már a jelenlegi helyén állt, méretéről, milyenségéről azonban nem tudósított a dokumentum. Néhai Katona Imre kutatásai szerint az átköltözés az északi oldalra valamikor 1608-1628 között mehetett végbe. 1697-ben romházként tudósít az épületről a jegyzőkönyv. Az 1714. évi vizitáció egy szót sem szól az épületről. Az 1733. évi azt írja, hogy „… a plébánia épülete össze akar dőlni, csupán egy szobája használható, a szalmatető rossz, beázik, és a fagerendás mennyezet leszakadással fenyeget."[13]

13 *Ugyanott 319. o.*

Az újjáépítés kapcsán viszály alakult ki Csapod és Pusztacsalád között. A filiák közül Himod ímmel-ámmal ígérte, hogy vállalja a munkák negyedét, Hövej elzárkózott, és Pusztacsalád sem akart hozzájárulni. A csapodiak még a győri püspökhöz is folyamodtak alázatos levélben segítségért. Végül csak 1775-ben egyezett meg a két község (Himod és Hövej ekkor már elszakadtak), mely szerint Csapod kétharmad, Pusztacsalád egyharmad részben teljesít minden munkát. Az 1779-80-as püspöklátogatási jegyzőkönyv az újjáépítés megtörténtéről számol be. Az új épület már nem fekete földből, hanem agyagosból épült, de zsuppal fedték, mint a régit. Két szobája, konyhája, kamrája, kocsiszíne és pajtája volt. Feltehetően ez az épület alkotja a mai plébániaház alapjait.

Az 1807. május 16-ai „… óriási tűzvész a plebániát is elhamvasztotta, azaz a szalmatetőt és az összes faalkatrészeket megemésztette, csak a falak maradtak meg. Németh Pál plébános és Császár Pál kántor Aschinger Mátyásnénál, egy svájci sajtmester özvegyénél találtak menedéket. A pénztárnapló tanúsága szerint 1837-ben a plebániaház szalmával újra befödetett.” *(RF)* 1868-ban feltehetően megint tűzvész áldozata lett a plébánia, „… mert a pénztárkönyvben sok kiadás szerepel anyagokra, mesteremberekre 600 Ft értékben, »az elégett épületek felépítésére.« Tetőcserép is szerepel, de nem jelentős összeg.” *(RF)*

A plébánia és kapuja

Néhai Regős Frigyes plébános úgy vélte, hogy a mai plébánia 1866 körül épülhetett át (fel) a mai formájában, a háztetőt pedig 1878-ban kapta. Ő tudósít a következőkről is: Peszlen Károly (1891-1914 között plébános Csapodon – *a szerk.*) csináltatta a mélyvizű jó kutat 1894-ben 75 Ft-os költséggel. Oross Jenő (1938-1944 között plébános Csapodon – *a szerk.*) a dolgozószobájába modern kandallót állíttatott a hercegséggel. Erőss István (1944-1953 között plébános Csapodon – *a szerk.*) a hodályszerű nagy konyhából elvétetett egy részt, és abból előcsarnokszerű folyosót csináltatott. Regős plébános úr 1957-ben építtette a betonkerítést a plébánia elé, 1963-ban 5.890 Ft-ért az utca felőli részen hornyolt cserepet kapott az épület, ugyanekkor a dolgozószoba padlóját hajópadlóra cserélték, 1965-ben a kútba szivattyút szereltettek, majd tégláinak omlása miatt betonkarikákkal béleltették, a konyhából a kemencét – mint feleslegeset – elbonttatták. Az ő idejében kaptak dupla ajtót a folyosó, a konyha és a három szoba.

„Az udvarra egy nagyon szép és különleges kovácsoltvas kapun lehet belépni. Ilyen gondosan kidolgozott kaput környékünkön csak nagyon ritkán lehet látni.”[14] Az épület egy része otthont ad egy igen értékes helytörténeti gyűjteménynek, mely „… jelenleg nyilvánosan nem látogatható, alkalmanként kell időpontot egyeztetni a megtekintésére, mégis büszkék lehetünk rá, mert az a tájházak országos listájában is szerepel. A gyűjtemény így is nagyon értékesnek mondható. Ugyan az országos listában tájházként szerepel, valójában inkább helytörténeti gyűjteménynek (lokálpatrióta túlzással

A nagy és a kiskapu kovácsoltvas dísze

akár falumúzeumnak) nevezhető.”[15] A gyűjteményben „… megtalálhatók a falu lakói által az elmúlt évszázadban használt berendezési tárgyak, közülük több tetszetős állapotban, eszmeileg nagy értéket képviselnek. Megtalálható itt Katona Imre Csapod – Falu a történelem sodrában című könyve, a Csapod-barátok Egyesülete és a Tarr István Egyesület által kiadott újságok minden száma. Különleges értéknek tartom a ma is működőképes cserépkályhát. A folyosón látható az a térkép, melyen a falut körbeölelő erdők neveit ismerhetjük meg. E nevek a messzi múltban gyökereznek, a névadásban minden bizonnyal a falu egykori lakóinak is szerepe volt (pl. Rókalik, Gálic, Daraberdő). Különlegesnek mondható a kő-és ásványgyűjtemény, mely helyi felajánlásként került ide. A ház egyik helyiségében látható a miseruha-gyűjtemény, melyhez hasonlót egyetlen tájházban sem láttam. Egészen biztosan eszmeileg nagyon értékes. Ugyancsak nagyon különleges az 1950-es, 60-as években még használt egykori gyóntatórács. Mindezek fontos relikviái a katolikus vallásnak, egyben utalnak a csapodiak közismert vallásosságára.”[16] A tárgyak összegyűjtésében, a tájház berendezésében a falu kántorának, Horváth Lajosnak volt és van igen fontos szerepe.

A több mint kétszáz éves múltat maga mögött tudó ingatlan megmentése erkölcsi kötelessége a falunak, az egyházközségnek. Remélhetőleg összefogással, pályázaton nyert támogatással sikerül az épületet felújítani, megmenteni az utókornak. Az önkormányzat a Magyar Falu Program keretében tervezi pályázat benyújtását az ingatlan korszerűsítésére.

---

14 Csiszár Jenő: A csapodi helytörténeti gyűjteményről. Npp - Csapod újság 2019. évi 2. szám.

15 Ugyanott.

16 Ugyanott.

4. Iskolák

A kötelező népoktatásról hazánkban az 1868. évi 38. törvénycikk rendelkezett. Előtte kizárólag az egyházak foglalkoztak oktatással. Az 1628-as csepregi zsinaton már részt vett a csapodi iskola rektora is, de hogy ő ki volt és hol oktatott arról nincsen információ. Az 1631. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben olvasható, hogy a templom melletti szabad kis földterületen „iskola házat" kezdtek építeni. Ez egy kétszobás épület lehetett, az egyik szoba tanteremként, a másik az iskolamester lakásaként szolgált. Az 1697. évi vizitáció romosnak mondja az iskolát. Hogy hányszor pusztult el és épült újjá az évszázadok során, nem tudjuk. Azt igen, hogy 1807-ben és 1868-ban az iskola is leégett, 1868 után alapjaiban kellett újjáépíteni. 1878-ban – a gyereklétszám növekedése miatt – az utcafronton egy tanteremmel bővült az iskola, majd a kántori lakást is tanteremmé alakították. Ezt úgy tudták megoldani, hogy a plébániával szembeni hercegi házat megvásárolták, és odaköltöztették a kántortanítót. Ez a három tantermes iskola 1945-ig létezett, akkor leégett a háborús események következtében.

Az új iskola 1948-ban készült el

1923-ban már a negyedik tanítói állást is megszervezték. Pénz hiányában azonban a negyedik tantermet csak 1929 novemberére tudták felépíteni az akkori községháza melletti telken (a régi hercegi birkásház helyén), a templom keleti végével szemben. (Ez ma óvodaként működik.)

A leégett helyett az új három tantermes iskolát a Fő utca és a Ciráki utca sarkán építette fel az egyházközség a falu lakóinak segítségével (addig a gyerekek a kastélyba és a kultúrházba jártak iskolába). Az új iskola 1948-ban készült el. „Mire elkészült, államosították." *(RF)* Ma az épület civil szervezetek rendezvényeinek ad helyet, továbbá edzőterem létesült benne.

5. Kastély és a major

A község egyik impozáns épülete – a csapodiak által kastélynak nevezett ingatlan a Doboczki nevű uradalmi intéző alatt – intézőlaknak épült 1902-ben. 1945-48 között az épületben folyt az elemi majd az általános iskolai oktatás.

A „kastély" egykor és ma

A termelőszövetkezet megalakulását követően itt működött annak irodája, majd szolgálati lakásokat alakítottak ki benne, amelyeket később (az 1980-as évek közepén) megvásárolhattak azok lakói. Jelenleg három család birtokolja az épületet. Az elmúlt több mint 100 év alatt kisebb átalakítások történtek rajta, melyek nem mindegyike vált az építmény előnyére. Az intézőlak környékén lévő egykori majorsági épületek (cselédlakások, istállók, kovács- és bognárműhely, stb.) többségét az évtizedek során lebontották, ma is áll még a magtár, mely szintén magántulajdonba került.

6. Vasútállomás

„A Celldömölk – Fertőszentmiklós vasútvonalat a GySEV 1897-ben építette. A létesítés akkor Kapuváron és a Rábaköz falvaiban nagy közigazgatási és politikai viharokat kavart. A vihar alapvető oka az volt, hogy a tervezett vasútvonal hol csatlakozzon a már meglévő Sopron-Győr vonalhoz. A csatlakozás végül Fertőszentmiklósnál (akkor Eszterháza) történt. Ezzel a Himod környéki falvak kimaradtak a vasútfejlesztésből. *A megépült nyomvonal a következő volt: Celldömölk (akkor Kis-Cell) – Vönöck – Kenyeri*

A vasútállomás egykor és ma

– Nick – Répcelak – Répceszemere – Iván – Pusztacsalád – Csapod - Fertőszentmiklós (akkor Eszterháza).”[17]

Ekkor épült a vasútállomás épülete is, egy HÉV *(Helyi Érdekű Vasút - a szerk.)* III. osztályú (emeletes) épület, alul váróteremmel, szolgálati helyiséggel, az emeleten szolgálati lakással. A nyugati oldalon, ahol egykor a sínek futottak, a szokásos típustervtől eltérően találjuk a forgalmi iroda kiugró helyiségét, ugyanúgy, ahogy az egykori vonal többi állomásán is. Valaha ez volt a falu egyetlen emeletes épülete. A vasútvonal 1979-ben megszűnt. Az állomásépület magántulajdonba került. A ma is tetszetős épület fontos érték, megőrzése az egész falu közösségének érdeke.

7. Felvigyázóház

A Pusztacsaládra vezető út és az egykori vasútállomásra bevezető út sarkán épült fel már a vasút megépítése után az 1900-as évek elején a ma is impozáns klinkertéglás épület, melyben a vasúti tisztviselő és családja nyert elhelyezést. A vasút megszűnése

A felvigyázóház

után a GySEV eladta az épületet, az magántulajdonba került. (Kár, hogy tuják takarják az utcafronton. Az utóbbi egy-két évtizedben terjedt el Csapodon is a tuják telepítése, melyek ma már olyan méretűek, hogy inkább rontják, mint javítják a településképet. Talán legjobb lenne kivágni azokat.)

8. Faluház

A faluház a plébániával szemben az egykori tanítói lak helyén áll. „A faluház nem túl régi épület, 1987 és 1990 között épült fel a Fertőszentmiklósi Nagyközségi Közös Tanács Végrehajtó Bizottsága, a csapodi Béke MTSZ és a Győr-Sopron Megyei Beruházási Vállalat közreműködésével. Kivitelező a Hild József Építőipari Gazdasági Munkaközösség, melynek vezetője Kalmár Miklós volt.

Az átadás 1990. november 27-én történt. Az épületet az önkormányzat és a Béke MTSZ közösen használta és tulajdonolta. Sok egyeztetés után 2013-ban a falu önkor-

17 *Csiszár Jenő: A Celldömölk - (Csapod) - Fertőszentmiklós vasútvonalról. Npp - Csapod újság 2009. évi 2. szám.*

A faluház

mányzatának tulajdonába került az egész ingatlan, cserében a tsz kétmillió Ft-ot és a régi tanácsházat kapta."[18]

9. Birkacsárda

A Hangya Szövetkezet Csapodon 1907-ben alakult meg. Ezt követően építették a Fő utca és a Röjtöki út sarkán azt az objektumot, ami kezdetben boltként és vendéglőként, később, kb. 1965-ig csak boltként, aztán csak vendéglőként működött. A vendéglőt az 1960-as, 70-es években Horváth (Király) József és felesége Ilus néni működtették. Hétfőn szünnap volt. Búcsúk, egyéb bálok alkalmából a családtagok is besegítettek a kiszolgálásba.

Az egykori Hangya-bolt (Horváth Lajos festménye)

Mögötte épült 1938-ban 11 ezer pengőből a kultúrház. 1987-ben felújították, átépítették a vendéglőt, akkor kapta a Birkacsárda nevet. Hozzákapcsolták az egykori kultúrházat is, a helyet konyhává, raktárokká alakították át.

18 *Cseh Jánosné: Csapod fejlődik. Npp - Csapod újság 2018. évi 2. szám.*

Az átépítés utáni fénykort követően a csárda napjainkban csendesen működik, átlagos forgalmat bonyolít. Alapjai, falainak egy része mintegy száz év fontos történéseinek, főleg a férfiközösség társadalmi-politikai megnyilatkozásainak, nagy beszélgetéseknek tanúi. Az épület óvása, megőrzése ezért is fontos érdek Csapodon.

Birkacsárda

10. Temetők

Mint már említettük Mária Terézia rendelete (1775) folytán mindenütt megszűnt a templom melletti temetkezés. „Ez idő tájt telepítették ki a csapodiak is a temetőt mintegy fél kilométernyire, a kapuvári út bal oldalára. Ez a temető nem lehetett valami nagy, mert a csapodiak többször instanciáztak *(kérvényeztek – a szerk.)* temetőnagyobbítás ügyében. Végre 1912-ben Peszlen plebános kérésére az uradalom 200 négyszögöllel *(kb. 720 m² – a szerk.)* megnagyobbította. A község azonban ezekben az időkben volt a legnagyobb fejlődésben, s mivel a halottak száma mindig arányban van a népesedéssel, azért a kicsike temető nem sokáig tudta befogadni a halottakat. 1923-ban a Ciráki út bal oldalán adott az uradalom 1 holdnyi (kb. 5.755 m²) telket, és megnyílt az új temető." (RF) A régi temető sokáig elhanyagolt állapotban volt, csak néhány sírt gondoztak benne. Valamikor egy kis kápolna is volt itt, ami a 20. század „… elején már roskatag volt. A front után valaki elhordta az anyagát építkezésre". (RF) A régi temetőnek Horváth Lajos kántor viseli gondját 1978 óta. Az addigra fákkal, bokrokkal benőtt terület rendbetételében Kovacsics Imre és Horváth Imre (Porhanyó) voltak a segítői. 1996-ban Horváth Lajos oszlopokon álló, 15 stációs keresztutat létesített benne, ahol nagypénteken 20-25 hívő szokott együtt imádkozni az ott nyugvók lelki üdvéért.

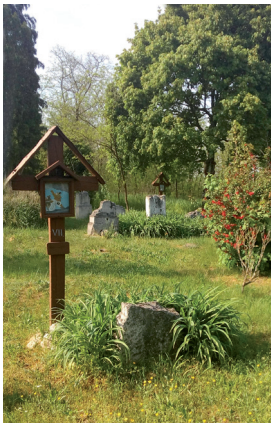

Képek a régi temetőről

1965-ben az egyháztól a községi tanács vette át az új temető

kezelését, ravatalozót építtetett 55.600 Ft-ért. 1966-ban a tsz jóvoltából újabb 2 holddal növekedett az új temető területe, a tanács pedig a bekerítéséről gondoskodott 42.000 Ft-ért. A lapos tetejű ravatalozó később a környezetbe jobban illő tetőt és fedett előteret kapott. Az előtér 2010-ben járólappal lett burkolva, melyet a Csapod-barátok Egyesülete vásárolt 91 ezer Ft-ért. A ravatalozóra új, szép ajtót 2011-ben szintén az egyesület készíttetett Horváth József helyi asztalossal 300 ezer Ft-ért, valamint a temetőre kaput vásárolt 120 ezer Ft-ért. A Tarr István Egyesület 2016-ban haranglábat állíttatott a temetőbe, mely azóta utolsó útján kíséri „szavával" az elhunytakat. 2013-ban térkővel burkoltatta az önkormányzat a közlekedő utakat és a ravatalozó előtti területet.

Képek az új temetőről

A családok is szívükön viselik a temető sorsát, elhunyt szeretteik emlékét – sok szép síremlék található a csapodi temetőben. Itt nyugszik az 1951-ben elhunyt Horváth Antal („Mester"), a falu nagy tiszteletnek örvendő kántortanítója, Regős Frigyes egykori plébános (meghalt 1987-ben), akinek síremléke 2016-ban újult meg a falubeliek és az elszármazottak pénzadományaiból, Lőrincz Ferenc, a falu szülötte, aki halála (1987) előtt 26 évig Tápon volt népszerű és szeretett plébános, a mártírhalált halt Szigethy Attila (a Dunántúli Nemzeti Tanács elnöke 1956-ban) felesége, a csapodi születésű Kovács Antónia Piroska, Horváth Pál, a falu díszpolgára, a Fertődi Szakközépiskola egykori igazgatója és felesége, valamint Puha Irén (kisbéri származású) és Varga Ferenc (pinnyei származású) pedagógusok, akik egykor a helyi általános iskolában tanítottak.

11. Keresztek, szobrok, emléktáblák, emlékművek

A faluban ma látható keresztek, szobrok a 19. század második felében, a 20. század első éveiben kerültek felállításra. Korábban az ilyen alkotásoknak az egyházi jogszokások szerint alapítványa volt. „A szobor és kereszt alapítványokat azonban csakúgy, mint a misealapítványokat elvitte az első világháborút követő pénzdevalváció". *(RF)* Az 1919-ben készült alapítványi számadás négy keresztről és szoborról emlékezett meg. Ez alapján legkorábban, 1829-ben a Fertőszentmiklósra vezető út mentén állítottak emléket Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának. Állítója Kovács József volt. Valószínűleg ez egy fa oszlopon álló kép lehetett. A ma ott lévő kőszobor (a kőalapzaton lévő felirat szerint) 1905-ben került oda, Nagy Gergely és felesége Csiszár Rozália emeltette. „Mint mondják, 1945-ben Mária fejét a harcok alatt lelőtték. Id. Orbán Kálmán csináltatta meg." *(RF)*

A templomkertben álló kőkeresztet a megfeszített Krisztussal, talapzatán Szűz Máriával „Csiszár János állíttatta 1862-ben. A vaskorlátot 1878-ban.” *(RF)* Van olyan vélemény, hogy a keresztet (hiszen korábban a templom köré temetkeztek) az itt nyugvók lelki üdvére emelhették. A véleményt erősíti, hogy mind a régi, mind az új temetőben központi helyen hasonló szobor áll.

A Szűz Mária szobor felirata

A Fő utca és a Röjtökmuzsajra vezető út találkozásánál „álló keresztet özv. Horváth Istvánné állíttatta 1915-ben.” *(RF)* A kereszten a megfeszített Krisztus, lábánál kétoldalt jobbról Szent Vendel, balról Szent Antal szobra áll. (Szent Antal szobrát az 1990-es évek elején ellopták, ezért pótolva lett.) A szobor talapzatán az imádkozó Szűz Mária kapott helyet.

Szűz Mária szobra a fertőszentmiklósi út mellett

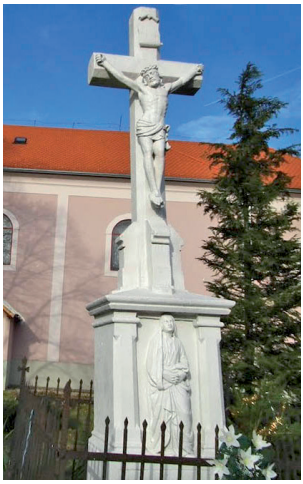
Kőkereszt a templomkertben

Kereszt Szent Vendellel, Szent Antallal, Szűz Máriával

A Ciráki utca elején, a keleti oldalon álló szobrot felirata szerint a Szentháromság tiszteletére állíttatta Kovács Lőrinc és neje Horváth Anna 1913-ban. „Úgy mondják, hogy Kovács Elemér pap öregszülei (nagyszülei - *a szerk*).” *(RF)*

A Fő utcán az északi oldalon, a Vásártér utcával szemben (a Csiszár ház előtt) áll a Fájdalmas Szűzanya szobra (Pieta), Mária ölében a halott Krisztussal. Ezt az 1919. évi alapítványi leírás nem említi, tehát feltehetően utána állították. A felirat szerint Kocsis György emeltette.

Az új temetőben lévő nagykereszt a megfeszített Krisztussal, talapzatán Szűz Máriával eredetileg a határban, a Cirákra vezető út mellett állt. 1898-ban „Isten dicsőségére és Szűz Mária tiszteletére emeltette” Nagy Sándor (Nagyjános) és felesége Varga Mária. 1923-ban, amikor megnyílt az új temető, akkor helyezték át oda. A keresztet – a mellette álló, az elhunyt csapodi plébánosoknak állított emlékművel együtt – a közelmúltban felújíttatta a Tarr István Egyesület, a környezetet térkővel burkoltatták. A plé-

Szentháromság szobor Ciráki utcában

A csapodi Pieta

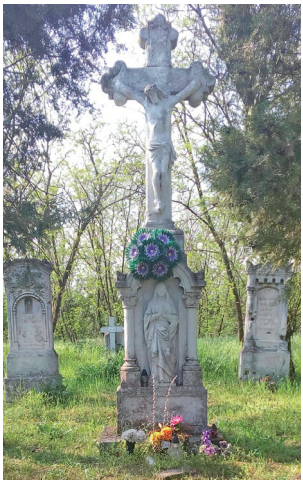

Nagykereszt a régi temetőben

bánosok emlékműve eredetileg az 1918-ban elhunyt, a régi temetőben nyugvó Peszlen Károly sírköve volt. Ezt vitette át 1962-ben az új temetőbe Regős Frigyes plébános, és vésette rá a szöveget: „Az összes elhunyt csapodi plébánosok emlékére. Testvérek, imádkozzatok érettünk!" A kőkereszt és a plébánosok emlékműve között áll a „Csapodon és idegenben eltemetett katonák, a hősi halottak emlékére" állított fakereszt.

A régi temetőben lévő nagykeresztet az egyházközség állította „1843-ban Polgár Ferenc plébánossága alatt." (RF) A kereszten a megfeszített Krisztus, talapzatán Szűz Mária (ugyanúgy, mint a templomkertben és az új temetőben lévő kereszten.)

„Van még egy régi fakereszt a röjtöki úton, közel a vasúti átjáróhoz. Nagyon régi lehet." *(RF)* E régi kereszt helyett Csiszár Imre megrendelésére – övé lett a földterület

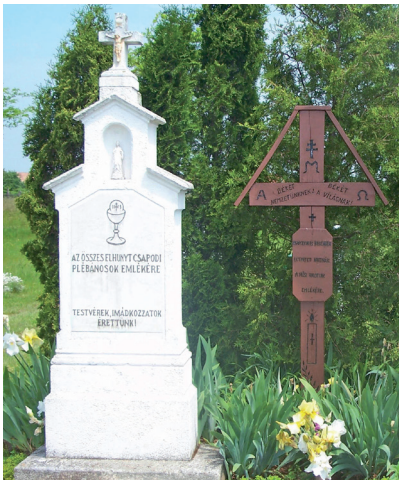

Nagykereszt, plébánosok emlékműve, hősi halottak emlékkeresztje az új temetőben

a rendszerváltozás után, melyen a kereszt állt – Horváth Lajos (Kántor) 2000-ben készített újat. A rajta lévő, acéllemezből készült Krisztust átfestette, a Mária helyett újat készített, mert annak lemeze már annyira elrozsdásodott, hogy felújítani nem lehetett. Ízléses kerítés is akkor készült a kereszt köré. A régi (erősen korhadt) keresztet a plébánia udvarán őrzik.

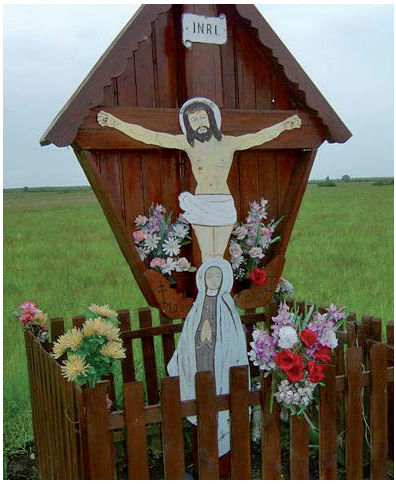

Fakereszt a röjtöki úton

A kettős kereszt

A ménfőcsanaki Medgyasszay László országgyűlési képviselő kezdeményezte, hogy a megye települései állítsanak kettős keresztet a honfoglalás ezeregyzázadik évfordulója, illetve a magyar államiság ezer éve és Krisztus születésének kétezredik évfordulója tiszteletére. A felhíváshoz Csapod is csatlakozott, és Múltunk a reményünk, Krisztus a jövőnk felírással 2000-ben felállításra került a kereszt, melynek fáját az erdészet ajándékozta.

Az első és a második világháborúban elesett csapodiak emlékét őrzik a templom falán elhelyezett emléktáblák. Az 1917. évi VIII. törvénycikk írta elő, hogy minden település anyagi erejétől függően állítson emlékművet, emléktáblát az elesett hős kato-

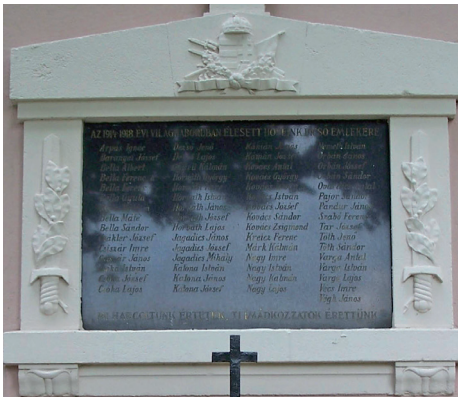

Az 1. és a 2. világháború hőseinek emléktáblái a templom falába illesztve

Az emlékkő

Trianon emlékmű

náknak, az 1924. évi 14. törvénycikk pedig arról rendelkezett, hogy május utolsó vasárnapja legyen a Hősök Emlékünnepe. 1945 után az ünneplések sok helyen elmaradtak, de Csapodon mindig megemlékeztek. Így van ez napjainkban is. Az első világháború hőseinek emléktábláját valamikor az 1930-as években állíthatták, a második világháború hőseinek emléktábláját 1980-ban illesztették a templom falába.

A templomkertben emlékkő került felállításra a település első írásás említésének 750. évfordulója tiszteletére 2007-ben. A kövön elhelyezett márványtáblán a szöveg: Csapod 1257-2007. A település 750. évfordulójára állíttatták a község polgárai.

A Csapod Ultras csoport kezdeményezte a Trianon emlékmű felállítását 2013-ban, mely aztán 2014. decemberében valósult meg. A pénzt a község önkormányzata, a Csapod-barátok Egyesülete és a Tarr István Egyesület adta össze. A csoport tagjai társadalmi munkával építették meg az alapzatot, rendezték a környezetet. Az emlékmű a Fő utca és a Fertőszentmiklósi utca találkozásánál áll.

1945. március 28-án a plébánia melletti Orbán ház udvarában álló pajta bombatalálat következtében kigyulladt. A pajtában három magyar katona (őket akkor a kert végében temették el) és Orbán Lajos bíró bennégett. 2015-ben magánszemélyek – Kovács (Nagygyuri) József és felesége, Ibolya – gyűjtést szerveztek Regős Frigyes plébános temetői síremlékének felújítására. A helyiek és az elszármazottak – mintegy kilencvenen – annyi pénzt ajánlottak fel, hogy annak egy része megmaradt. Ebből állítottak emlékoszlopot – felirata szerint csapodi polgárok – a három katonának, név szerint P. Horváth József tizedesnek, Dévald Ferenc őrvezetőnek és Gulyás Antal honvédnek. Hamvaikat, és a temetőben

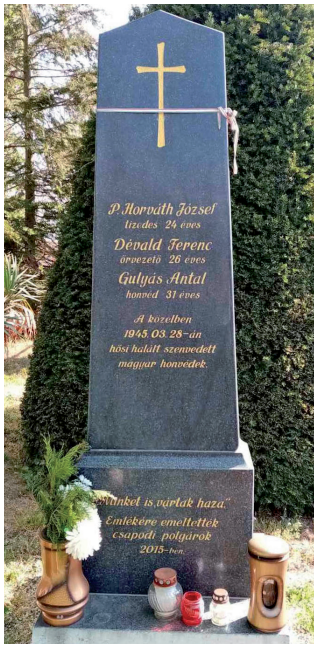

A három magyar katona emlékoszlopa

lévő két másik katonáét 2017-ben szedték fel a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Katonai Emlékezet és Hadisírgondozó Igazgatóság Belföldi Hadisírgondozó Osztály munkatársai, hogy tudomásunk szerint közös sírba helyezzék azokat más hasonló sorsú katonák hamvaival együtt.

12. Göbösmajori régi és új építmények

Az egykori uradalmi majorság 250 évesnek becsült bolthajtásos ***istállója*** régi korok hangulatát idézi. A rendszerváltozást követően 1999-ben a Kisalföldi Erdőgazdaság

Az istálló

Zártkörűen Működő Részvénytársaság (KAEG Zrt.) megvette Göbösmajort az akkorra már jócskán lepusztult épületekkel együtt, hogy koncepciójuk alapján itt ökoturisztikai központot alakítsanak ki. Sok munkával és jelentős költségekkel megmentették a pusztulástól az istállót, Bugacról idetelepítették a nóniusz állomány egy részét.

Magtárból panzió

A volt ***magtárból*** 2011-ben panziót alakítottak ki: nyolc darab kétágyas szobával az emeleten, a földszinten pedig konyhával és étteremmel.

Az erdei iskola

Ezt 2019-ben lebontották, helyette új, korszerű kétszárnyas kétszintes ingatlan épült 2020-ra. Az egyik szárnyban 12 szoba, a másikban 120 fős konferenciaterem, konyha található. 1.800 m^2-es fedett ***lovardát*** építettek, melyben még fogatversenyeket is lehet rendezni. Új ***vadászházak*** épültek a régiek helyett. Felújították a régi erdészházat, ma abban is vendégek szállhatnak meg. ***Erdei iskolát*** működtetnek, mely 2016-ban modern, új épületet kapott. [Egy ötlet a Csapod-barátok Egyesületétől: E hasznos és látványos beruházások sorát jó lenne bővíteni egy kilátó (esetleg a fák koronaszintje fölötti „ösvény") építésével, ami tovább növelné Göbösmajor vonzerejét.]

Az új, kétszárnyas épület

2015-ben ***vadászkápolna*** épült, melyet a győri Széchenyi István Egyetem építészoktatói és-hallgatói közösségének tagjai, név szerint Köninger Szilárd, Stein Júlia és Tátrai Ádám terveztek. A kápolna alapját egy egyenlő szárú háromszög adja ugyanúgy, mint a Szentháromság szobrokét. A hátrafelé csúcsosodó, fából készült építmény rej-

A kápolna

tett tornyában egy harang is helyet kapott, mely Gombos Miklós hatrangöntő mester őrbottyáni műhelyében készült. Tekintettel voltak arra a népi hiedelemre is, hogy ha egy épület tengelyébe sarok kerül, akkor ott feljön az ördög. Ezért a kápolna végét levágták, nyitva hagyták, és ezen a levágáson keresztül az épület mögötti természeti táj is látható. A kápolnával a tervezők díjat nyertek a Magyar Építőművészek Szövetsége Fiatalok Feketén Fehéren pályázatán 2017-ben.[19]

...és harangja

19 *Kisalföld K2 Győr és térsége hetilapja 2018. március 10.*

Csapod napjainkban

Az eltelt évszázadok, a történelem viharai vagy éppen békés időszakai során sokat változott a település. Az itt élő emberek képesek voltak mindenkor alkalmazkodni és maguk is formálni a változásokat. Talán e keservesen szép történelmi örökségnek köszönhető, hogy csapodinak lenni egy életérzés. Sokan vannak, akiket az élet elszólított innen, de a csapodiságot magukkal vitték, megtartották és annak szellemében élik az életüket. Szintén sokan vannak, akik ideköltöztek, és addigi beállítódásukat megváltoztatta, felülírta, jótékonyan kiegészítette ez az életérzés. A csapodi zsigereiben hordja a történelmi tapasztalatot: keményen, kitartóan küzdeni, dolgozni kell azért, hogy az ember vigye valamire az életben. Tudják magukról, hogy legalább ugyanannyit érnek, mint mások, sőt talán egy kicsivel többet, éppen elszántságuk, kitartásuk, a célok elérésébe vetett makacs hitük miatt. A csapodi nem akarja embertársát eltaposni, az összefogás kényszerét és lehetőségét képes felismerni, ezt az összefogást megteremteni és jó érzéssel, szeretettel megélni. Sok szép példája van ennek napjainkban is, miközben persze bőven vannak, akik visszasírják a „régi szép időket", amikor még szerintük nagyobb volt az egymás iránti figyelem, a közösségi élet értékeinek tisztelete és becsülete. Mindig minden változik, egyedül a változás állandó. E változások közepette is hisszük, tapasztaljuk, hogy a csapodiak örökségük lényegét őrzik, tisztelik és élik.

Gondolhatja az olvasó, hogy elfogult, aki az előbbi mondatokat írta. Ez így lehet, de hogy van igazságtartalmuk arra álljon itt 1940-ből egy kívülállótól, dr. Soproni Elek m. kir. gazdasági felügyelőtől, Sopronvármegye szociális tanácsadója könyvéből Csapodról a következő idézet: „Gyenge talaja a legbelterjesebb művelés mellett sem biztosítja a lakosság kenyerét. A legmódosabb gazda közepes termés esetén télutón, rossz termés esetén már karácsonykor kénytelen pénzért kenyeret vásárolni. Mégis bámulatos a nép ragaszkodása a röghöz, a silány minőségű földhöz. A mostoha körülmények szoktatták rá a különben igen szorgalmas, átlagon felüli munkabírású és rendkívül egészséges népet, hogy marhakereskedéssel is foglalkozzék. … A községi jegyző azt mondja, előfordult, hogy »amit nappal learattak reggelre felszántották«. … Semmiféle szegényügyi intézmény nincsen a faluban, de az emberek kölcsönösen, házról-házra járva élelmezik, ruházzák és segélyezik egymást. … Átlagon felüli intelligenciájukra vall, hogy nyomorúságuk mellett sem ülnek fel szélsőséges politikai áramlatoknak."[1]

1. A számok tükrében

A lakosságszám 550 fő körül alakult az utóbbi években. 1930-ban 1.545-en lakták a falut. Többen – főleg az 1950-es, 60-as, 70-es években – munkavállalási okból, a városi

1 *Dr. Soproni Elek: A kultursarok gondjai. 238, 239. o. Budapest 1940, a Magyar Társaság kiadása.*

élet vonzása miatt elköltöztek, az utóbbi 20 évben mintegy 150-en ideköltöztek a megye, az ország különböző részeiből. A falu teljes területe 2.919 hektár, 493 hektárral, 14,4%-kal kevesebb, mint 1937-ben. A munkavállalási korba tartozók aránya 55%, a nyugdíjasok 30%-ot, a kiskorúak, fiatalkorúak 15%-ot képviselnek.

A munkavállalók többsége ingázni kényszerül. Úticéljuk Sopron, Fertőszentmiklós, Fertőd, Sopronkövesd, Lövő és Ausztria különböző üzemei, az ottani szolgáltatások ágazatai. Helyben mintegy 30-35 fő talál munkát, vállalkozási lehetőséget magának. 15-20 fő dolgozik Sopronkövesden a biztonsági öveket gyártó Autoliv Kft-nél, 3-5 fő a lövői, zárakat készítő Roto Elzett Vasalatgyártó és Kereskedelmi Kft-nél. Mindkét munkáltatónál három műszakban dolgoznak, a cégek szállítják a dolgozókat munkára és haza. Sopronba tömegközlekedéssel (autóbusszal), Fertődre, Fertőszentmiklósra saját járművel utaznak. Néhányan munkanélküliek, illetve alkalmi munkákból teremtik elő a megélhetéshez szükséges anyagiakat. A lakóépületek száma 265, ebből 2010 óta hat épült.

A község önkormányzata évente 50-60 millió Ft-ból gazdálkodik. A helyi adóbevétel ennek mintegy 10%-át teszi ki. Az óvoda működtetése évi 16 millió Ft-ba, a 2-3 fő közmunkás foglalkoztatása 2-2,5 millió Ft-ba kerül. A kiskorúak támogatására évente 5-600 ezer Ft-ot, az idősek segítésére 300 ezer Ft-ot, segélyekre (temetési, szülési) 200 ezer Ft-ot fordítanak.

2. Az önkormányzat és intézményei

A rendszerváltozás részeként Csapodon is önkormányzatot választottak 1990-ben. Ezzel önállóságát is visszaszerezte a falu, mely a Fertőszentmiklósi Közös Tanács központilag elrendelt, 1970-ben történt megalakulásával szűnt meg, vagy legalábbis erősen korlátozódott. A képviselőtestület rendeleteket alkot, melyekkel gondoskodik az egyes jogszabályok helyi érvényesítéséről, illetve a falu életének szabályozásáról. 1995-ben kiépült a vezetékes gázhálózat, a házak nagy többsége csatlakozott arra. Magyarország 2004. május 1-jétől lett az Európai Unió tagja. Ezután lehetőség nyílt uniós forrásokra pályázni. Az önkormányzat igyekezett és igyekszik kihasználni a pályázati lehetőségeket, melynek eredményeként számos cél megvalósult. Többször pályázott az önkormányzat a csatornahálózat létrehozására is, eddig azonban ezt nem sikerült megvalósítani.

Az 1973-as körzetesítéssel – a központ Fertőszentmiklós lett – 1974-ben megszűnt a falu általános iskolájában a felső tagozat. Az alsósok (1-4. osztályosok) 2007 szeptemberétől járnak a fertőszentmiklósi iskolába. Az utolsó tanévben már csak kilenc tanuló volt a négy osztályban, ezért az alsó tagozatot is meg kellett szüntetni a törvény előírásának megfelelően. Ez sajnálatos volt, de a gyerekek Fertőszentmiklóson egy jól felszerelt, a mai kor követelményeinek megfelelő iskolában tanulhatnak. A közlekedési vállalat közvetlen buszjáratával tíz perc utazással jutnak el a csapodi gyerekek Fertőszentmiklósra és haza.

Az **óvoda** – Fertőszentmiklós tagóvodájaként – 1975 márciusában kezdte meg működését az 1929-ben tanteremnek épült és használt épületben. Ma Csapodi Kerekerdő Óvoda néven önálló intézményként működik 30 fő körüli gyermeklétszámmal. Pusztacsaládról és Ivánból is járnak ide gyerekek, őket a falugondnoki busz szállítja az óvo-

dába és haza. Az óvodások szereplései színessé, hangulatossá teszik a falu ünnepélyeit. Az óvónők és az óvodai szülői munkaközösség vásárokat, bálokat, egyéb rendezvényeket szerveznek, melyek bevételéből fejlesztő eszközöket vásárolnak a gyermekek számára. Az óvodában logopédiai fejlesztés, német nyelvoktatás, néptáncoktatás is történik. Az óvoda épületét 2019-ben közel 29 millió Ft-os kormányzati támogatásból újították fel és korszerűsítették. Kicserélték a tetőszerkezetet, szigetelték az épületet, modernizálták a fűtésrendszert, a vizesblokkot, az öltözőt, a konyhát, a csoportszobát. Az energiaszükségletet napelemek szolgáltatják. Most az óvoda udvarának korszerűsítésére készülnek pályázatot benyújtani.

Óvodások műsora a falukarácsony ünnepségen (2006)

Az évek során óvónőként dolgoztak Csapodon: Horváth Ildikó, Patonai Mária, Sebestyén Mária (férjezett nevén Kocsisné Sebestyén Mária), Nagy Anna (férjezett nevén Bella Ernőné), Bors Mária, Kiss Tóth Etelka, Rozsonits Erika, Szentgróti Józsefné, Kecskés Andrea, Ábrahám Zsuzsanna, Horváth Rita, Nagy Tiborné (Kati), Horváthné Cinder Nóra, Vargáné Bakó Bernadett, Majorné Németh Piroska, Horváth Mária, Szalainé Bella Andrea, Botka Ágnes, Szabó Gabriella. Dajkaként Németh Józsefné, Kocsis

Nyári óvoda (1956)

Ernőné, Nagy Tiborné (Mária) gondozták a kicsiket. Vezetők voltak: Horváth Ildikó (1975-1977), Kocsisné Sebestyén Mária (1977-2000, 2004-2015), Bella Ernőné (2000-2004). Jelenleg Szalainé Bella Andrea vezetésével Kápolnási Ernőné óvónő és Nagy Tiborné (Mária) dajka nevelik a jövő iskolásait.

A visszaemlékezések szerint az 1950-es években működött ún. nyári óvoda a faluban, ami a közösségi nevelést szolgálta és a szülőket segítette teendőik ellátásában (mezőgazdasági munkák, háztartás vezetése). Sőt, 1915-ben is volt óvoda Csapodon. Ez is nyári óvoda volt, ahogyan az a Dunántúli Hírlap 1915. augusztus 24-ei számában Jótékonycélú gyermekünnepély címmel megjelent tudósításból kiderül. *(Lásd a 13. számú mellékletet!)*

A közeljövőben minibölcsőde építését tervezi az önkormányzat, melyre 65 millió Ft-ot fordíthatnak a Magyar Falu Program keretében. Az elképzelés szerint az épület közvetlenül az óvodához kapcsolódik majd.

Az önkormányzati hivatalnak is otthont nyújtó **faluház** nagytermében zajlanak a nagyobb létszámú gyűlések és az ünnepségek (idősek napja, falukarácsony, bálok stb.). A faluház 1987 és 1990 között épült fel a Fertőszentmiklósi Nagyközségi Közös Tanács Végrehajtó Bizottsága, a csapodi Béke MTSZ és a Győr-Sopron Megyei Beruházási Vállalat közreműködésével. Az épületet az önkormányzat és a Béke MTSZ közösen használta és tulajdonolta. Sok egyeztetés, majd tulajdonmegváltás után 2013-ban a falu önkormányzatának tulajdonába került az egész ingatlan. 2014-ben pályázaton nyert pénzből jelentős átalakítások történtek (helyiségek kialakítása postahivatal, gyógyszertár, védőnői szolgálat céljaira, e részekhez új bejárat és lépcső, a mozgáskorlátozottaknak akadálymentesítő rámpa építése), sor került a nyílászárók cseréjére. 2018-ban a Terület és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) keretében magyar állami és európai uniós forrásból energetikai korszerűsítésre 24.074.000 forintot kapott a település. Ez a pénz lehetővé tette a faluház teljes energetikai korszerűsítését. Megvalósult a tetőtér szigetelése, a tetősíkba épített ablakok cseréje, a fűtés korszerűsítése új, modern kazánnal, napelemekkel az áramellátás. Mozgáskorlátozottak részére a főbejárathoz is rámpa készült korláttal, a rámpa fölé előtető épült. A vízhálózat és a mosdók felújítása saját erőből történt. A faluházban működik a könyvtár jelentős mennyiségű könyvvel, lehetőség nyílik itt internetezésre is. 2020-ban felújították. Rendszeresek a különböző témaköröket feldolgozó – az olvasók javaslatait figyelembe vevő – foglalkozások, kulturális műsorok, irodalmi témájú rendezvények. Itt működik a postahivatal és a fiókgyógyszertár is, mely heti háromszor tart nyitva. Itt van a védőnői szolgálat, mely tanácsadással, különböző vizsgálatokkal, családlátogatásokkal segíti a kismamákat és a kicsik egészséges fejlődését.

A volt iskolában is zajlik az élet. Az edzőteremnek kialakított terembe fiatalok járnak rendszeresen. A szomszédos klubhelyiségben – melyet a Csapod-barátok Egyesülete rendezett be 2015-ben pályázaton nyert pénzből új asztalokkal, székekkel – a nyugdíjasok, az egyesület elnöksége, a rendezvények szervezői gyűléseznek, és más alkalmi összejövetelekre is lehetőséget nyújt. A harmadik terem a véradók számára nyílik meg alkalmanként, tervezi az önkormányzat, hogy ifjúsági klubot alakít ki abban. 2018-ban saját erőből megkezdődött a volt iskola épületének állagmegóvása – a lábazat cseréje megtörtént. A teljes felújításra pályázatot kíván beadni az önkormány-

zat. Folyamatban van az „iskolaudvaron” egy tárolóépület és egy garázs építése is. Az alapokat 2018-ban lerakták.

Működik a faluban **háziorvosi szolgálat**, heti három rendelési napon áll a lakosság rendelkezésére. Az 1966-ban épült rendelő megújítására 2011-ben európai uniós támogatásból 10 millió Ft-ot fordított az önkormányzat. Nemcsak az épület újult meg, modern eszközök beszerzése is történt, amelyekkel még eredményesebbé vált a diagnosztizálás és a gyógyítás. 2020-ban – szintén a Magyar Falu Programnak köszönhetően – több mint 2 millió Ft-ot fordíthatnak orvosieszköz-beszerzésre, ami tovább javítja az egészségügyi ellátás színvonalát a faluban.

A felújított orvosi rendelő (2011)

A rendszerváltozás után Bella János polgármester és Varga Ferenc jegyző szorgalmazására és az önkormányzat támogatásával fiókgyógyszertár nyílt a faluban, amely dr. Heczber Tamás gyógyszerész vezetésével ma már a faluházban működik kulturált körülmények között.

A falu internetes honlapján (www.csapod.hu) fontos információkat találhat az oda látogató. A honlapon megtalálhatók a Csapod-barátok Egyesülete által kiadott újság számai is PDF formátumban.

3. Vállalkozások

Csapodon a település nagyságához viszonyítva sok vállalkozás működik, bizonyítva, hogy többen keresik a boldogulás önálló útját, ehhez ötletekkel, kezdeményezőkészséggel, kockázatvállalási hajlandósággal rendelkeznek. *(Listájukat lásd a 14. számú mellékletben!)* Közülük néhányat emelünk ki, hogy érzékeltessük a sokszínűséget.

Az egyik leglátványosabb, szemet gyönyörködtető az 1993-ban indult **virágkertészet**, melyet Bella Csaba egyéni vállalkozó és felesége Klári működtet. Induláskor egy 140 m^2-es fóliasátorral kezdtek, napjainkban mintegy 2.500 m^2-en fóliasátrakban, 720 m^2-en üvegházban történik a virág- és zöldségpalánták nevelése. A vállalkozás 4-5 alkalmazottnak ad rendszeresen munkát, a feladatoktól függően mellettük még alkalmi munkásoknak is lehetőséget kínálnak pénzkeresetre. A félkész palántákat külföldi cégektől (Hollandia, Izrael, Németország) vásárolják azok magyarországi képviselőin keresztül.

Nem mindegy azonban, hogy milyen földben nevelkednek a palánták. A szakmai ismereteket alkalmazva és kísérletezgetve, a saját tapasztalataikat hasznosítva jöttek rá a vállalkozásban az évek során, hogy melyik palántának milyen recept szerint kell a megfelelő keveréket előállítani. A balti országokból (pl. Lettország, Litvánia) tőzeget importálnak. Ehhez a Zala megyei Pötrétéről szállított finom szemcséjű tőzeget és műtrágyákat adagolnak. Majd mindehhez a Nagyvázsonyból érkező alginit nevű (agyagot megfelelő arányban tartalmazó) anyagot kevernek, amely leginkább az ideális vízgazdálkodást segíti elő. A nekünk annyira szent csapodi föld nem játszik szerepet a recepturában…

Virágnevelés az üvegházban

A palántanevelést úgy kell időzíteni, hogy március-áprilisra eladható (virágos, bimbós) növényekké fejlődjenek. Vagyis decemberben, januárban indítani kell a folyamatot. A növénykéknek azonban nemcsak a titkos recept szerinti talaj kell, hanem víz és megfelelő hőmérséklet is. A jó vízellátást segítik azzal, hogy filcágyat helyeznek a palánták alá, amelyből a növény a szükséges mennyiséget felszívhatja. Az ideális hőmérsékletet fűtéssel biztosítják. Az a jó, ha a palánta földje meleg annyira, amennyire kell, ezért a termesztő asztalokat alulról fűtik. A fűtéshez a meleg vizet kazán szolgáltatja, amelyben lehet tüzelni fával, mezőgazdasági hulladékkal. Ahogy a palánták növekednek, illetve ahogy számuk nő, egyre több fóliasátrat kell betelepíteni. Amikor nagyüzem van, bizony éjszaka is fel kell kelni a kazán etetése miatt. Gondoskodni kell a sátrak, üvegházak szellőztetéséről, az időjárástól – tavasztól például a napsütéstől – függően a virágok hő-és fényvédelméről, és természetesen a növénykárosítók (rovarok, gombás betegségek) elleni védekezésről is. Bella Csabáék fő növényei a tavasszal kínált álló- és futómuskátlik, a különböző balkonnövények, petúniák, verbénák, napvirág, ősszel az árvácskák, a krizantémok és egyéb cserepes virágok.

A fáradságos munka gyümölcsét, a szebbnél szebb virágokat értékesíteni kell, ami nehéz feladat. Folyamatosan növekvő ugyanis a kínálat, újabb és újabb termesztők és kereskedők jelennek meg a piacon. Szerencsére a csapodi kertészet az évek során tekintélyt, ismertséget szerzett magának. A vásárlók elégedettségét jelzi, hogy a virágok

több mint felét helyben sikerül értékesíteni. Jönnek vásárolni a környező falvakból, és néha még távolabbról is évről-évre visszatérnek a hűséges vevők. Jelentős azonban az a mennyiség, amit Sopronban, Csornán, Mosonmagyaróváron piacozva kell értékesíteni. Az évtizedek során a termesztés szakmai fogásainak csiszolgatása mellett figyelmet kellett fordítani a piackutatásra, vagy éppen új, mutatós virágoknak a kínálatba illesztésére. A különlegesen szép tölcséres jázmint pl. Szlovéniából ők hozták be 2009-ben a magyar piacra, amikor még senki sem ismerte.[2] A Bella család foglalkozik még szarvasmarhák tartásával is a Vitnyédre vezető út mentén lévő volt tsz istállókban, illetve szabad tartásban, valamint mezőgazdasági (főleg takarmány) termesztéssel is.

Sikeres vállalkozásként működik a **Fücsök és Pontos Kft.**, melynek két fiatal, nem falubéli, de a faluhoz kötődő, azt szerető alapítója, Fücsök Attila és Németh Ferenc a volt tűzoltószertárt átalakítva 2005-ben nyitotta meg húsboltját Csapodon. 2010-ben ugyanitt húsfeldolgozót is kialakítottak. 2008-ban Lövőn nyitottak boltot, majd 2011-ben Fertődön. Céljuk, hogy minőségi hússal és házi jellegű húskészítményekkel (szalonna, sonka, kolbász, hurka, disznósajt stb.) lássák el a vásárlókat. Kiváló termékeik a környező településekről is idecsábítják a vevőket. A vállalkozás anyagilag támogatja a Csapod Sport Clubot, a különböző rendezvények (falunap, egyesületi események) résztvevőinek étkeztetését rendszerint ők oldják meg kedvező áron.[3]

A húsbolt sok vevőt vonz a környező településekről is

Csapodi székhellyel, soproni telephellyel működik a **RLAN Internet Távközlési Szolgáltató Kft.**, mely nevének megfelelően internet, telefon, domain és egyéb távközlési szolgáltatásokat nyújt. Ők gondozzák a falu honlapját is (www. csapod.hu),

Ravatalozó ajtaja

Buszváró

2 *Nagy Imre: Akik a virágot szeretik. Npp - Csapod újság 2013. évi 2. szám.*

3 *Kiss Katalin: A csapodi élet aktív résztvevői. Npp - Csapod újság 2013. évi 2. szám.*

gondoskodnak arról, hogy az önkormányzat és a helyi civil szervezetek tájékoztatói felkerüljenek arra.

Horváth József asztalosmester, a falu szülötte szintén kivívta a település és a környék megbecsülését. Az évek során saját erőből korszerű gépekkel felszerelt műhelyt alakított ki, itt egy-egy szakmunkástanuló gyakorlati oktatását is vállalja. Csapodon ő készített gyönyörű bejárati ajtót a templomra, a ravatalozóra, új padsort a templomba, teljesen egyedi, szép buszvárókat, de részt vett a pusztacsaládi, a vitnyédi, az újkéri templomok felújítási munkáiban, és a harkai, valamint a soproni Szent István és a régi Szent Margit templomban (plébánia) is megtalálhatók munkái.

Templomajtó

Feleségével Horváth Máriával együtt hozták létre és működtetik a **Csalogány tábort** a falu Pusztacsalád felé eső végén az erdő mellett. Hangulatos nádtetős házak, kiszolgáló helyiségek várják elsősorban a diákcsoportokat az ország minden részéből, de Böjte Csaba árvái közül is többen megfordultak már itt.

A volt tsz szarvasmarhatelepén évek óta **Kovács Zoltán** vállalkozó és alkalmazottai foglalkoznak sikeresen pulykatenyésztéssel.

Szalai Ferenc, a faluba benősült vállalkozó főleg az erdészettel áll kapcsolatban, magasleseket, etetőket, a vadgazdálkodáshoz kapcsolódó szerkezeteket gyárt.

Gergely Csaba kőműves vállalkozó több épületet színezett újra a faluban. Saját házát emeletráépítéssel bővítette ki. Segédeivel új építéseket is végez, dolgozik Győrtől Sopronig több helyen.

Csapod határa kavicsos, agyagos. Nem könnyű itt a földből megélni, de azért vannak páran, akik nem lettek hűtlenek a földműveléshez, állattartáshoz. Viszonylag nagy területen gazdálkodik **Kovács József őstermelő**, aki annak idején Kaposváron szerzett a mezőgazdasági főiskolán diplomát. Állatokat is tart, nyugdíjba vonulása előtt a kapuvári körzetben vezető falugazdász volt. Egészségi okból területei nagyobb részét bérbe adta az utóbbi időben, és a marhaállományt is felszámolta. Tőle nem messze lakott **Nagy Ernő (Hejcse)** (1956-2019), aki szintén gazdálkodott, állatokat nevelt, és mellette az erdőn is tevékenykedett. Jelentősebb állattartó volt **Csiszár (Didi) Ernő**, aki betegsége miatt számolta fel a közelmúltban hízómarha állományát. Vannak páran, akik főállásuk mellett, szabadidejükben dolgozzák meg földjeiket, nevelik állataikat, így biztosítják a jobb megélhetésüket. Mindez persze meg sem közelíti azokat az évtizedeket (1960-as, 70-es, 80-as évek), amikor minden háznál szarvasmarhák voltak az istállókban, sertések az ólakban, tyúkok, ludak az udvarokban.

A falu határában a Ciráki út mentén a tsz egykori, e célra épült telepén egy **török társaság**, a Meatco Inter Élőállat- és Húskereskedelmi Korlátolt Felelősségű Társaság

foglalkozik juhtenyésztéssel. Vágóhidat is kialakítottak, mely juhok és marhák vágására alkalmas. Viszonyuk a faluhoz jó, néhány házat is megvásároltak a településen.

Jól felszerelt **Coop élelmiszerüzlet** működik a faluban, polcain sok minden megtalálható amire a háztartásban szükség lehet. Kedvező a nyitvatartási idő. Szinte hetenként vannak kedvezményes vásárlási lehetőségek. Egymáshoz közel két italbolt is található a faluban.

A **Magyar Tenger Borozó** 1987-ben indult a Csiszár-család házában, akkor még a zánkai tsz üzleteként. Két év után ***Csiszár Imre*** családi vállalkozásként folytatta az üzemeltetést. Az üzlet vezetését 2007-ben ***fiúk, Balázs*** vette át, akit fivére Ákos is segít a munkában, a rendezvények lebonyolításában. A vendégkör eleinte főleg az idősebb korosztályból állt. Mára ez megváltozott, hiszen inkább a falubeli fiatalok találkozóhelye lett, amellett, hogy azért az idősebb korosztály sem kerüli el a borozót.[4]

A Magyar Tenger borozó

A falu közepén, a Fő utca és a Röjtökmuzsaj felé vezető út találkozásánál az 1907-ben alapított Hangya Szövetkezet épített boltot és kultúrházat. Később a boltot az ÁFÉSZ működtette, majd a bolt költözése után italbolt lett belőle az 1960-as években. Ezt építette át a Sopronhorpácsi ÁFÉSZ 1987-ben, és kapta a **Birkacsárda** nevet. Megújult a kocsmai rész, a kultúrházat konyhává, raktárokká alakították át. A tsz biztosította, hogy mindig rendelkezésre álljon a birkahús, de volt lehetőség másfajta ételek készítésére is. A konyha személyzete értette a dolgát, a jó ételeknek híre ment. A faluból sokan vették igénybe a konyhai szolgáltatást, és egyre nőtt a betérő idegenek száma is. Elsősorban a mindig kapható birkapörkölt volt a sláger, de a gombaételek és egyéb falatok is vonzották a vendégeket. Csornától Sopronig, Répcelakig sokan ejtették útba a csárdát egy jó ebédért, vacsoráért. A víz, majd a gáz bevezetése, a pusztacsaládi repülőtér építése sok olyan idegent is erre vezetett, akik a csárdában étkeztek. Több nevezetes bál, ünnepség zajlott a helyiség falai között. A rendszerváltozás idején a csárda élete is más lett. A tsz agonizálásával megbomlott az addig jó együttműködés. Megszűnt a konyhai szolgáltatás. A szövetkezeti egységet 2003 óta ***Vécs Norbert*** helyi lakos bérli, és vállalkozóként üzemelteti. Forgalma hét közben átlagos, a vasárnapi szentmisék után a férfiak többsége ide tér be egy kis beszélgetésre, poharazgatásra. Rendezvények igény szerint, illetve spontán alakulnak. Volt már itt óvodások szülei által szervezett bál, Mikulásbál, sportbál, több névnapi, születésnapi ünnepség, halotti tor.[5]

Két itallerakat van a faluban, egyiket ***Kámán Tibor***, a másikat ***Csóka Istvánné*** vezeti. A falu ellátásában **„mozgóboltok"** is részt vesznek (pékáruval, tejtermékekkel, hússal, zöldségáruval). Időnként **kirakodóvásárt** tart az Ez+Az társaság.

---

4 *Kiss Katalin: A Magyar Tenger Borozó. Npp - Csapod újság 2014. évi 1. szám.*

5 *Cseh Jánosné: A Birkacsárda. Npp - Csapod újság 2015. évi 2. szám.*

4. Civil élet

A társadalomban mindig fontos helye, szerepe lehet a különböző szerveződéseknek, szervezeteknek, melyekben sajátos célok érdekében vagy saját örömükre, épülésükre tevékenykednek az azokban tömörülők. E szerveződések több helyen feladatokat vesznek át az államtól, az önkormányzatoktól, máskor tevékenységükkel hozzájárulnak e feladatok ellátásához. Csapodon is gazdagnak mondható a civil élet, egyes formái a múltban gyökereznek, onnan merítették a példát, hogy aztán a hagyomány továbbvitele mellett a mai korhoz is igazítsák céljaikat, munkájukat.

4.1. Csapod-barátok Egyesülete

A legnagyobb létszámú civil szervezet a **Csapod-barátok Egyesülete**, mely 2002. május 5-én tartotta alakuló ülését. A megyei bíróság 2002. július 8-ai dátummal 08-02-0002263 sorszámmal jegyezte be a civil szervezetek sorába, mely bejegyzés 2002. július 26-án emelkedett jogerőre. Az egyesület megalakítását a faluból elszármazott Győrben élők kis csoportja (Horváth János, Horváth Antal, Horváth István, Nagy Imre) kezdeményezte. A kezdeményezést az 1980-as években a Hazafias Népfront (HNF) keretében – Horváth Pál, a fertődi szakközépiskola igazgatója, Kovács József, a HNF helyi elnöke és más segítőik, közülük kiemelkedően a helyi tsz vezetése által – szervezett nagy sikerű találkozók emléke ihlette. E rendezvényeken – az iskola udvarán, a pityeri gyümölcsösben – a községből elszármazottak találkoztak a helyben élőkkel. Jóízű beszélgetéseknek, kulturális programoknak örülhettek a résztvevők.

Pityeri találkozó (1986)

Szerepet játszott még, hogy „A rendszerváltással a lakóhelyek polgárai számtalan lehetőséget kaptak arra, hogy saját erőforrásaik, tartalékaik felhasználásával segítsék településük múltjának, szokásainak feltárását és fejlesztését. Néhány év elteltével gombamódra szaporodtak – eléggé eltérő célokkal – a baráti körök, társaságok, klubok, egyesületek.”[6]

Az ötletgazdák első lépésként találkozót kértek a község akkori polgármesterétől, Bella Jánostól. A találkozó 2001. november 19-én volt. Itt ismertették elképzeléseiket, melyeket a polgármester kedvezően fogadott (az alakuló ülésen maga is az alapítók

6 *Horváth János: Tíz év a falu szolgálatában. Npp - Csapod újság 2012. évi 1. szám.*

között volt), megjegyezve, hogy az önkormányzat pénz hiányában az egyesületet anyagilag támogatni nem tudja. (Ezt egyébként a kezdeményezők nem kérték.) A polgármesterrel tartott megbeszélés után az egyesület megalakításának előkészítése következett. Ehhez segítséget nyújtott Horváth (Erdőző) József †, aki lehetővé tette, hogy „… nála (a szülői házban) tartsuk meg az előkészítő véleménycserét. Ezen már részt vett Horváth (Mester) Pál †, aki tanácsaival, javaslataival programot is javasolt."[7] E megbeszélés után a barátok, ismerősök tájékoztatása, megnyerése, az alapszabály tervezetének kidolgozása, majd az alakuló ülés következett, melyen kimondták az egyesület megalakulását, elfogadták az alapszabályt. Az egyesület nevének ötlete Horváth Antaltól (Győr) származott, aki az alakuló ülésen nem tudott részt venni, az alapszabály tervezetét Nagy Imre (Győr) dolgozta ki.

Az ***alapító tagok*** voltak: Orbán László (Csapod), Horváth János (Győr), Horváth József † (Sopron), Simon János (Sopron), Nagy Imre (Győr), Kámán József (Csapod), Bella János (Csapod), Bella Ernő (Csapod), dr. Horváth Lajos † (Sopron), Markó István (Csapod), Kovács Kálmán † (Sopron), Horváth Ernő (Sopron), Horváth István (Győr), Horváth Pál † (Fertőd), Nagyné Dósai Lívia (Győr), Víghné Kovács Margit (Sopron). Az alakuló ülés tiszteletbeli elnököt, 5 fős elnökséget, 3 fős pénzügyi ellenőrző bizottságot választott. Tiszteletbeli elnök Horváth Pál † (Fertőd), az egyesület elnöke Horváth János (Győr), a pénzügyi ellenőrző bizottság elnöke Horváth Ernő (Sopron) lett. Az alakuló ülés után a júliusi falunapon sikeres tagtoborzást tartott az egyesület, a tagok száma 82-re nőtt, 6 fő pedig pártoló tagként csatlakozott. Az évek során a szervezet népszerűsége tovább erősödött, ezt bizonyítja az is, hogy 2020. január 31-én a taglétszám 133, a pártoló tagok száma 28. A tagok közül 37 fő (28%) helyi lakos, 37 fő (28%) soproni, 20 fő (15%) győri, 39 fő (29%) az ország különböző településein él (pl. Petőháza, Fertőszentmiklós, Kapuvár, Budapest). A tevékenység kiteljesedése, a tagok számának növekedése indokolta az elnökség létszámának 7, 9, majd 11 főre emelését, jogszabályváltozás miatt pedig 2015 óta 3 fős felügyelőbizottság működik (a korábbi pénzügyi ellenőrző bizottság helyett, és bővebb hatáskörrel). Az egyesület alapszabályban rögzített ***céljai***:

Az egyesület elnöke 2002-ben Horváth János lett

a.) segíteni Csapod község fejlődését, támogatni a falu megmaradását, gazdasági fejlődését szolgáló törekvéseket;

b.) hozzájárulni a csapodi kulturális-, sport- és népi hagyományok ápolásához, támogatni az ezek megőrzését és fejlesztését szolgáló erőfeszítéseket;

c.) szervezni a faluért, a faluban élő emberekért tenni akarók összefogását, segítő szándékuk tettekben megnyilvánuló egyesítését;

d.) erősíteni az otthon élőkben és az elszármazottakban a szülőföld szeretetét, hozzájárulni a szülőfaluhoz kötődés megtartásához és erősítéséhez.

7 *Ugyanott.*

2003-ban a budapesti székhelyű Bíró family Nyomdaipari és Kereskedelmi Kft. kiadásában megjelent a faluból elszármazott ***Katona Imre*** CSAPOD című, Falu a történelem sodrában alcímű könyve, melynek terjesztésében nagy részt vállalt az egyesület. A szerző részt vett a 2003. július 12-ei falunapon, ahol dedikálta könyvét az ott vásárlóknak.

Szeretlek, Csapod (2016)

A szervezeti keretek megszilárdítása után az egyesület tevékenysége fokozatosan teljesedett ki. Kezdetektől fontosnak tartották, hogy közösségük – lehetőségei függvényében – ***anyagilag is támogassa a falut***. Az évek során „… padokat vásároltak a temetőbe 80 ezer Ft-ért, 91 ezer Ft-ért járólapot a ravatalozó előterére. Új ajtót készíttettek a ravatalozóra 300 ezer Ft-ért Horváth József helyi asztalosmesterrel. Vaskaput vásároltak a temetőhöz 120 ezer Ft-ért. A futballpálya öltözőjének építéséhez, a templom újracserepezéséhez egyaránt 100-100 ezer Ft-tal járultak hozzá. Támogatják a falunapok megrendezését évi 60 ezer Ft-tal. Európai Uniós pályázaton nyert pénzből és saját erőből 2,7 millió Ft-ból játszóteret építtettek a volt iskola udvarán. Ennek tulajdonjogát 2020. január 1-jével átadta az egyesület az önkormányzatnak. A Trianon emlékmű felállítását 60 ezer Ft-tal támogatták."[8]

Szeretlek, Csapod (2016)

Az egyesület bevételei tagdíjakból (többen vállalják többlet tagdíj fizetését!), pályázatokon nyert támogatásokból (Nemzeti Civil Alap majd Nemzeti Együttműködési Alap), magánszemélyek és vállalkozások adományaiból képződnek, melyek az utóbbi években egyre jelentősebbek. Támogatóik között tarthatják számon Katona Imre soproni ácsmestert, Nagy András cégét, a Soproni Tervező Kft-t, Orbán Béla cégét, a győri Folio Kft-t, Horváth István cégét a győri Grend Kft-t, a pusztacsaládi Supraautó Bt-t (Csapó Zoltán és Csapó Gábor cége), Horváth József csapodi asztalosmestert, Kámán Judit, Bella Csaba csapodi és Bella László fertőszent-

8 *Szeretünk, Csapod. Npp - Csapod újság 2016. évi 2. szám.*

miklósi egyéni vállalkozókat, Kocsis Miklósné és családja soproni vállalkozását, magánszemélyként Csiszár Jenő, Dongó György és felesége, Katona Jenő soproni, a művész Kelemen Benő Benjámin újrónafői lakosokat. Mellettük egy-egy eseményhez, alkalomhoz kapcsolódva még mások is támogatják anyagilag vagy természetben működésüket. Pl. Fücsök és Pontos Kft. (Csapod), a Kapuvári Erdészet és a Göbösmajori Ökoturisztikai Központ, VÁR ART Galéria (Győr), Németh Lajos vállalkozó (Vitnyéd), Kovács Zoltán (Pulykatelep, Csapod), Nagy István (Csapod), Németh Sándor (Csapod), Pluzsik Tamásné Katona Etelka (Sopron), Bella Rudolf (Csorna), Csapó Zoltán (Csapod), Cserpes Műhely Kft. (Kapuvár). Számíthatnak természetesen a községi önkormányzat segítésére is (pl. faluház, volt iskolai klubhelyiség használata, rendezvények bonyolítása). Figyelemre méltó, hogy a támogatók között vannak olyanok, akik nem tagjai az egyesületnek, de törekvéseit, céljait helyeslik, munkájára elégedetten tekintenek.

Szeretlek, Csapod (2019)

2007-ben, a falu első írásos említésének 750. évfordulóján jelent meg először az egyesület ***Nostra parva patria – A mi kis hazánk CSAPOD*** című újságja. „Egyesületünk és e kiadvány politikától, világnézettől függetlenül szeretné szolgálni Csapod érdekeit. Az oklevelek szerint 1257-ben létrejött település ebben az évben *(2007 – a szerk.)* ünnepli fennállásának 750. évfordulóját. Ennek jelentőségét is aláhúzva szeretnénk a régen oly jellemző és igazi »csapodi összefogást« erősíteni úgy, hogy lehetőleg az ide kötődő emberek mindegyike tegyen valamit a szeretett falu fellendítése, biztató jövője érdekében. Valljuk, hogy a múlt és a jelen értékeinek tudatosítása a jobb jövőt szolgálja. Valljuk, hogy falunknak vannak még kiaknázatlan értékei és lehetőségei. Ezeket szeretnénk közösen feltárni, hasznosítani."[9] Az újság évente két alkalommal, júliusban a búcsúra, falunapra és decemberben karácsonyra jelenik meg. A falu életéről, a lakosok szokásairól,

Szeretlek, Csapod (2019)

9 *Horváth Antal: Beköszöntő. Npp Csapod újság 2007. évi 1. szám.*

a falu fejlődéséről kapnak tájékoztatást általa az olvasók. „Értékes szellemi terméknek tartják, amelyik helytörténeti szempontból is fontos. Induláskor ugyan úgy fogalmaztak, hogy nem tudományos jelleggel akarnak írni a falu múltjáról, de az írások egy része közel jár e magasabb mércéhez."[10]

Tízéves volt a szervezet, amikor „A község önkormányzata 48/2012. (XI.07.) számú határozatával az egyesületünknek ***Csapodért Emlékérem kitüntetést*** adományozott a település fejlődéséért, hagyományainak ápolásáért, kultúrájának megőrzéséért folytatott többéves kiemelkedő tevékenység elismeréséül. A kitüntetést – melynek odaítélésére első ízben került sor – a 2012. december 16-ai Falukarácsony ünnepségen adta át Markó István alpolgármester. A díszoklevelet és az emlékérmet az egyesület képviseletében Nagy Imre alelnök (2013 óta az egyesület elnöke) vette át és köszönte meg. Nagy Imre hangsúlyozta: az egyesületet megalakulása óta az a törekvés hatja át, hogy segítse, szolgálja a falut, az itt élő embereket. Váci Mihályt idézve – Csapodra a mi kis hazánkra utalva – fogalmazta meg az egyesületnek a jövőben is érvényes hitvallását, miszerint használni akarnak és nem tündökölni, tudással, hittel, becsülettel szolgálni ezt a »homloknyi országot, ezt a kitépett szívnél nem nagyobb hazát.«"[11]

Fedezzük fel szülőföldünket! túra

Az egyesület tagjai, képviselői részt vesznek a falu rendezvényein. Emellett ***saját rendezvényeket*** is szerveznek. Ezek sorából kiemelkedik az először 2016-ban, majd 2019-ben megrendezett Itthon vagy! – Szeretlek, Csapod! találkozó. A fesztivál jellegű rendezvény célja, hogy az elszármazottak és az itthon élők együtt idézzék

10 *Pro patria Csapod 2018. Npp - Csapod újság 2018. évi 2. szám.*

11 *Kitüntetés az egyesületnek. Npp - Csapod újság 2013. évi 1. szám.*

fel a gyermekkor emlékeit, fedezzék fel újra a szülőföld titkait és értékeit, éljék át együtt az itthonlét örömét, a közösség erejét. A rendezvény sztárvendége volt 2016-ban a csapodi kötődésű Kováts Adél Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, a budapesti Radnóti Színház igazgatója, aki gyermekkorában sok időt töltött Csapodon apai és anyai nagyszüleinél. (Szülei nyugdíjasként Sopronból visszaköltöztek Csapodra, édesanyja ma is itt él.) A hazaszeretetet, az összetartozást, a faluhoz kötődést erősítik a Fedezzük fel szülőföldünket! hangulatos túrák is, melyeket más-más helyszínen, illetve úticéllal szerveznek meg. Jó példa az egyesületen belüli öntevékenységre, hogy a helyi tagok közül páran több alkalommal szerveztek a faluházban jó hangulatú, a közösségi összetartozást erősítő nosztalgiaesteket, farsangi, szüreti bálokat. Az egyesület elnöksége nagyra becsüli ezeket a kezdeményezéseket.

Pro patria Csapod ünnepség (2018, 2019)

Megalakulása óta fontosnak tartja az egyesület, hogy a faluért önzetlenül tevékenykedők kapják meg a megérdemelt ***erkölcsi megbecsülést***, a jó szót, a közösség visszajelzését, köszönetét munkájukért. Az egyesület 2016-ban alapította meg a Pro Patria Csapod kitüntetést, melyet eddig Horváth János (Győr), Simon János (Sopron), Horváth Antal (Győr), Kovács Lajosné Németh Erzsébet (Csapod) érdemeltek ki. Hagyományként tekinthető az egyesület szervezésében a faluért példamutató önkéntes munkát végzőket ünneplő Pro patria Csapod rendezvény, melyre évente ősszel kerül sor. Az ünnepségen megköszönik a munkát, a legkiemelkedőbbeknek díszoklevelet adnak át. Díszoklevelet kaptak 2017-ben Bella Ernőné – Bella Ernő (Csapod), Varga Sándor (Csapod), Németh Nikoletta (Csapod), Varga Ferenc – Varga Ferencné (Csapod), Kocsisné Sebestyén Mária (Csapod), Németh Sándor – Németh Sándorné – ifj. Németh Sándor (Csapod), 2018-ban Cseh Jánosné (Csapod), Metzgerné Pallag Eszter (Csapod), Nagy András (Sopron), Nagy Andrásné (Sopron), 2019-ben Bella Józsefné – Bella Csaba (Csapod), Csiszár Jenő (Sopron), Horváth Lajos (Csapod),

Pro patria Csapod ünnepség (2017)

Kocsis Miklósné (Sopron), Nagy Tibor (Csapod), Orbán László – Orbánné Lőrincz Erzsébet (Csapod).

4.2. Tarr István Egyesület

A **Tarr István Közösségfejlesztő és Faluépítő Egyesület** 18 alapító taggal 2007-ben a falu 750 éves évfordulóján jött létre, elnöknek Bella Ernőnét választották. A megalakuláshoz az évforduló méltó megünneplésének szándéka adta az ötletet. Sok gondolkodás, tervezgetés, összejövetel, szervezés és kitartó munka révén összeállt a program. Augusztus 19-én hálaadó szentmisével kezdődött az ünneplés. A templomkertben felállított emlékkövet Firtl Mátyás országgyűlési képviselő avatta fel, majd Böcskei Győző plébános szentelte fel. A volt iskolában régi fotókból, a faluházban Akikre büszkék vagyunk címmel rendeztek kiállítást. Az ünnepség keretében vette át a falu a megyezászlót is. „Utána színes kulturális műsor volt vendéglátással, majd este bál a Csiszár-duó fellépésével. Mindenki jól érezte magát, sok falunkból elszármazott ember is megtisztelte a rendezvényt… (becslések szerint 5-600-an voltunk) De ez nem jöhetett volna létre, ha a falu sok-sok embere nem segítette volna munkánkat. A több mint negyven asszony, akik süteményt sütöttek, a sátorépítők-szerelők, az ingyen játszó Csiszár-duó, a hentesek, akik főzték a vacsorát; a Corvinus Rádió, a büfések, a sok-sok régi fotót összegyűjtők, kiállítássá rendezők, kiállítási anyagot adók, a fellépő művészek, akik egy része ezt ingyenesen tette (pl. Kováts Adél színművésznő), az egyéni pénzfelajánlást tevők, a tombola tárgyakat felajánlók, stb.”[12] A műsorban felléptek a vitnyédi és a répcelaki néptáncegyüttesek is. Az egyesület a tisztelet és a megbecsülés kifejezéseként

Ünneplés a 750. és a 760. évfordulón

12 *Kovács Józsefné, Bella Ernőné: A Tarr István Közösségfejlesztő és Faluépítő Egyesület bemutatkozik. Npp - Csapod újság 2007. évi 2. szám.*

Adventi gyertyagyújtás (2014)

Regős Frigyes felújított síremléke

díszoklevelet adományozott a falu régi pedagógusainak, azoknak az elszármazottaknak, akik sokat tettek Csapodért, és a falu plébánosának, Böcskei Győzőnek.
2017-ben szintén az egyesület szervezte meg a 760. évfordulón az ünneplést. Az ünnepi szentmisét ***dr. Pápai Lajos*** emeritus megyés püspök celebrálta. Közreműködött a soproni Árpádházi Szent Margit templom ***Julianeum*** kórusa, az orgonánál ***Marics István*** plébános, vezényelt ***Sárdy Barbara***. A szentmisét emlékünnepély követte a templomban. Ünnepi beszédet ***Németh Zoltán***, a Győr-Moson-Sopron megyei közgyűlés elnöke mondott. Az ünnepély után a faluházban meghitt, jó hangulatú kötetlen beszélgetéssel zárult a rendezvény.
Az egyesület tagjai ***célul tűzték ki a hagyományok ápolását, a falu szépítését, gyerekek és idősek segítését***. Ők virágosították be és gondozzák a Ciráki úti kereszteződésnél lévő közúti tábla környékét, advent idején fenyőágakból és egyéb díszekből álló csokrokkal teszik hangulatossá az utca képét, nagyböjtben felolvasóesteket tartanak, advent idején szervezik a gyertyagyújtások műsorát, az idősek napi és a falukarácsony ünnepségekre édes és sós süteményeket sütnek.

Az egyesület is támogatója volt a Kovács (Nagygyuri) József és felesége, Ibolya kezdeményezésére indult közadakozásnak, ami lehetővé tette, hogy 300 ezer Ft-ból megújuljon Regős Frigyes plébános síremléke a temetőben, melyet 2015. július 13-án, kisbúcsú napján szenteltek fel. A temetőben haranglábat állítottak, bele harangot öntettek, mely minden temetésen megszólal, utolsó búcsút mondva az elhunytnak. Ekkor újíttatták fel a temetői nagykeresztet is, környezete szép térkövet kapott,

Haranglábat állítottak

parkosították. Az elhunyt csapodi plébánosok mellette álló emlékművét is fehér gránit táblával újíttatták fel.

Külön színfoltot jelentettek a falu életében az általuk eddig két alkalommal szervezett karácsonyi koncertek a templomban és a faluházban, melyeken a csornai illetve a nagylózsi énekkar lépett fel. 2019-ben pünkösdi műsorra invitálták a lakosságot. Ezen a soproni színház művészei és néptánccsoport szerepeltek. A téli időszakban az idősebbeknek alapfokú számítógépes tanfolyamot szerveztek. 2020 tavaszán orvosok által tartott előadássorozatra hívták öt alkalommal az érdeklődőket. 2007 és 2015 között Erdők szívében – Csapod Újság címmel lapot is megjelentettek évente két alkalommal.

4.3. Nyugdíjas klub

Közel 10 évig működött a faluban – bíróság általi hivatalos bejegyzést nem kérve – a **Tölgyfa Nyugdíjas Klub**. „A község polgármesterének javaslatára, továbbá néhány lelkes nyugdíjas összefogására alapozva, és a polgármesteri hivatal dolgozóinak segítségével 2008. november 10-ére alakuló gyűlést hirdettünk meg. A klub megalakulásá-

Baráti találkozó a Csapod-barátok Egyesületének képviselőivel

ról húsz nyugdíjas klubtag jelölt döntött. Elmondták, hogy igénylik a rendszeres találkozásokat. Szeretnének szót érteni egymással és a falu vezetőivel. Erejükhöz mérten tenni akarnak a faluért, a falu életének szebbé és jobbá tételéért. Nevét a klub a falut körülölelő tölgyfaerdőkről kapta. A megyei Pannon Nyugdíjas Szövetség tagjai - Kis Vámosi Andrásné, Kis Vámosi András és Nagy Istvánné - tanácsai, jó ötletei alapján, szívből és lélekből fakadó segítségükkel megtettük az első lépéseket. Az alakuló gyűlést követően 2008. november 24-én megtartottuk az első összejövetelünket, amelyen megtisztelt bennünket Nagy Péter a Pannon Nyugdíjas Szövetség elnöke. Azóta már több összejövetelt tartottunk, ***megünnepeltük a névnapoka***t, voltunk együtt kirándulni, de segítettünk a tavalyi falunap megrendezésében is. A klub szívesen vár további csatlakozókat tagjai sorába. Az eddigi munkáért, a jó hangulatú összejövetelekért köszönet a klub tagjainak és mindenkinek, aki segített eddig bennünket."[13]

A klub fénykorában ***kirándulásokat, színházlátogatásokat szerveztek***, több baráti találkozóra került sor a Csapod-barátok Egyesületének képviselőivel. ***Szere-***

13 *Kovács Lajosné: Bemutatkozik a Tölgyfa Nyugdíjas Klub. Npp - Csapod újság 2010. évi 1. szám.*

pet vállaltak a falu életében. A falunapokra, ünnepségekre lángost, süteményeket sütöttek, a rendezvényeken elénekeltek egy-egy odaillő népdalcsokrot. Sajnos az idő múlásával többen meghaltak az alapítók közül, másokat a betegség akadályozott, egyre kevesebben gyűltek össze, majd elhalt a szerveződés.

4.4. Vöröskereszt

Működik a faluban a **Vöröskereszt** helyi alapszervezete. Vezetője 1989 óta Bella Ernőné Annuska, aki 2005-ben megkapta a Vöröskeresztes Tevékenységért Kitüntetés ezüst fokozatát. Elődje Pataki Mihályné volt, ő előtte Kovács Józsefné Tüzes Bözsi néni volt sokáig a vöröskeresztes titkár. A falu létszámához képest elég sokan szoktak vért adni, köszönhetően a jó szervezésnek. Több donor túl van már az 50. véradáson. Egy-egy előadást is szerveznek, melyekkel a betegségek megelőzését szolgálják, az egészséges életmód fontosságára hívják fel a figyelmet. Már több mint tíz éve évente két alkalommal szerveznek véradást a faluban. Ebben segítenek Bella Ernőnének a vezetőség tagjai: Horváth Angéla, Katona Ferencné, Kocsisné Sebestyén Mária, Kovács Lajosné, Nagy Tiborné, Szigetiné Markó Veronika. Véradóikat háromévente kitüntetésben részesítik. Ünneplik őket műsorral, vacsorával, ajándékokkal, amit az önkormányzat nagy mértékben anyagiakkal támogat. Ilyen formában is megköszönik önzetlen segítségüket. Büszkék Varga Sándorra, aki a legtöbbször (több mint 120 alkalommal) nyújtotta segítő karját. A véradók létszáma évente eléri a 70 – 80 főt. Nagyon sok a jubiláló 50 véradás fölötti személy. Egyik fő céljuk, hogy minél több fiatalt szólítsanak és nyerjenek meg e nemes tevékenységre. Jelenleg 29 alapító és 25 pártoló tag támogatja a helyi szervezetet az éves tagdíj befizetésével. A védőnővel közösen egészségnapokat is tartanak, és adományokat juttatnak el a rászoruló családoknak és személyeknek (bébiételek, vitaminok, ruhaneműk).

4.5. Csapod Sport Club

Sokakat megmozgató szervezete a falunak a **Csapod Sport Club Egyesület**. Csapodon a levente-intézmény bevezetése 1924-ben fontos lépés volt a parasztfiatalok összefogásában. „A Levente Egyesület alap célkitűzése a katonai előképzés volt, ezen kívül azonban az ifjúság sport-és kulturális nevelését is szolgálta. Táncmulatságokat, teaesteket, tánctanfolyamokat, sportversenyeket és műkedvelő előadásokat is rendez-

Rendszerint a 3-4. helyet szerezték meg

tek…”[14] A 2. világháború után az 50-es, 60-as években a Vásártéren élénk volt a sportélet. Főleg a futball hódított, de egy időben a röplabda is kedvelt játék volt. Az 1960-as években „Gyerekként el nem mulasztottuk volna, hogy megnézzük a focimeccset, ha a

Vidékre lovas kocsival mentek

csapat otthon játszott. Vidékre nem mentünk, hiszen akkor a közlekedés nem volt egyszerű dolog, meg hát a szüleink nem is engedték volna. A csapatot – más jármű nem nagyon lévén – lovas kocsi vitte a vendégszereplésekre.”[15] A járási bajnokságban rendszerint a 3-4. helyet szerezték meg a csapodiak.

Aztán több mint 30 év szünet következett a nagypályás labdarúgás csapodi történetében. Akkor Németh László (Savanyó) és Kocsis László (Pecsi) mertek egy nagyot álmodni „… és ez az álom valóra vált a többi jó barát támogatásával. Mindez 1999-ben indult. A következő esztendőben a Csapod Sport Club hivatalosan bejegyzésre került. A kezdeti nehézségek és a fertőszentmiklósi sportegyesület segítsége után végre hazai pályán játszhatott csapatunk. Az első hazai mérkőzésre 1966 után került ismételten sor. Mintha ma lett volna: Csapod-Agyagosszergény. Az eredmény 1-0 a Csapod javára! Góllövő: Nagy Tibor. A pálya környéke megtelt a helyi és vendégszurkolók sokaságával. Emlékeztek még? Ez a falu életében örömünnep volt. Én legalábbis így éltem meg azt a napot. Körülvették a pályát a csapodi veteránok (Pecsi, Csics Sanyi, Bíder Pali, Finánc Öcsi, Sasa), aztán a nagypályás foci megszűnte miatt a sikert sikerre halmozó kispályásaink: Savanyó Feri, Sanci, Csikasz, Didi, Janes, Simli, Varga Feri, Csics Tibi, Rixi, stb., és a fiatalabb korosztály képviselői: Topi, Kopasz, Maki, Dodó, stb.”[16] Az egyesület első elnöke Kocsis László volt, akitől Németh László vette át a vezetést.

A Csapod SC zászlója

A futballpályát és az öltözőt a Petőfi utca végén társadalmi munkában alakították ki. Pályázaton nyert 5 millió Ft-os támogatásból sikerült egy, a mai követelményeknek megfelelő öltözőépületet kialakítani, majd újabb 2 millió

14 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 349. o. Bíró family 2003.*

15 *Nagy Imre: Emlékezni jó. Npp - Csapod újság 2011. évi 1. szám.*

16 *Kocsis László: És sikerült… Npp - Csapod újság 2012. évi 2. szám.*

Ft-ból fejlesztették a sportpálya környékét (új fémkorlát, kútfúrás, öntözőberendezés). Csapod futballcsapata a megyei III. osztályban szerepel a Sopron környékiek csoportjában. A vidéki szereplésekre a falubusz szállítja a játékosokat, de autóval több drukker is kíséri őket. A csapat általában a középmezőnyben szokott végezni a versenyben.

A 2002-ben ezüstérmet nyert csapat
(Felső sor: Kocsis László, Bella Zoltán, Csiszár Imre, Kocsis Tibor, Lakatos Zsolt, Iliás György edző, Török László, Svedics Tibor, Horváth Roland.
Alsó sor: Pál Krisztián, Peszlen Sándor Zsolt, Horváth Szabolcs, Nagy Tibor, Takács Csaba, Németh László, Gazdag Zsolt, Friedl József)

Az első csapat 2001-2002-ben volt a legsikeresebb, akkor a 2. helyet, 2006-2007-ben és 2017-2018-ban pedig a harmadik helyet szerezte meg. A tartalékcsapat 2002-2003-ban első helyezett, 2001-2002-ben és 2003-2004-ben harmadik helyezett volt. *(Az első- és a tartalék csapat évenkénti helyezéseit lásd a 15. számú mellékletben!)* A 2004-2005.

2018-ban bronzérmet szerzett a csapat
(A játékosok névsora: Horváth Tibor, Pusztai László, Horváth Csaba, Nagy Tibor, Páll Krisztián, Gál Tamás, Csiszár Attila, Ruzsa Richárd, Németh Zoltán, Bedi Győző, Tirpák Péter, Kámán Dániel, Peszlen Alex, Horváth Tamás, Balogh Roland, Váradi Gábor, Csuka István, Kiss Dániel, Lőrincz Richárd, Hollós József, Lőkös Richárd, Gazdag Ákos, Török László, Bella Máté, Friedl Patrik, Horváth Csaba II, Kámán Ernő, Kaszás Bálint, Guzmits István, Tejmel Szabolcs. Játékos-edző: Nagy Tibor, a szezon elején még Heller Ottó. Elnök: Németh László)

évi bajnokságban a gólkirályi címet Kocsis László, a Csapod SC játékosa nyerte el. Említést érdemelnek a bajnokságon kívül elért eredmények, címek is. A beledi tornán 2004-ben ők lettek a legsportszerűbb csapat. A 2004-2005-ös kupaidényben a csapodiak egyenesen a NB III-as kapuvári csapatig jutottak előre a Magyar Kupában.

Az Ultras Csapod szurkolás közben

2011-ben megalakult a csapat történetének első szervezett szurkolói csoportja az Ultras Csapod, ami napjainkban is aktív. Egy nagyon jó közösség, amelyik lelkesen kitart, és szurkol a jó szereplésért.

4.6. Dalárda

A többször megújuló, fogyatkozott létszámmal, de napjainkban is működő **dalárda** gyökerei a 20. század elejére nyúlnak vissza. „Nagy lépést jelentett a kultúra útján, amikor Horváth Antal *(1893-1951 - a szerk.)*, a község agilis kántora … megszervezte

A dalárda zászlójának újraszentelése (1982)

a faluban a dalárdát tizennyolc taggal. A kezdeti próbálkozások után az énekkar egyre fejlődött, létszámban bővült, előadásmódja tovább csiszolódott. Az énekkar igazi születésnapját 1933-ban ünnepelte, zászlószentelése 1936-ban volt pompás ünnepség és

Horváth József kántor

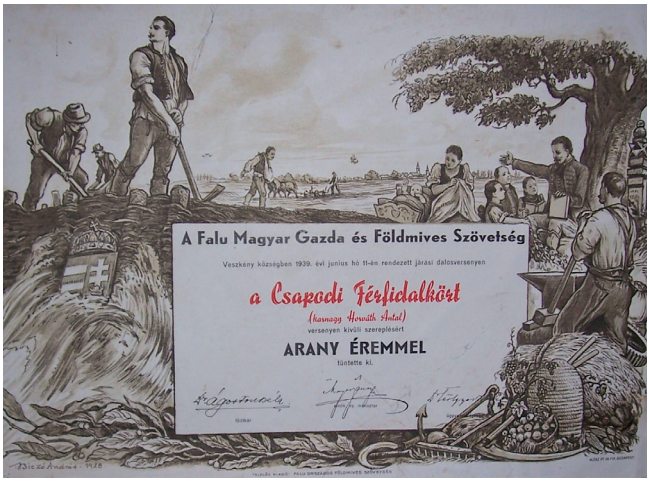

Elismerő oklevél

körzeti dalárdaverseny keretében. A templommal szemben álló új iskola *(ma az óvoda - a szerk.)* udvarán felállított szabadtéri színpadon követték egymást a különböző falvak, városok dalárdái, közöttük a csapodi. A dalárda számos versenyen vett részt és számos helyezést ért el. 1928-ban Nagycenken szerepeltek bravúros sikerrel, megnyerték a »Széchenyi vándorserleget.« Számos serleg, érem, dicsérő oklevél tanúskodott az énekkar sikeréről, ezek azonban az 1945-ös háborús események következtében elvesztek…”[17] Szerencsére azonban nem veszett el minden, az oklevelek közül párat a plébánián lévő helytörténeti gyűjteményben őriznek.

A fénykorában negyven fő körüli dalárda ***1945 után*** erősen megfogyatkozott, tagjai lassan kiöregedtek, meghaltak, többen elköltöztek a faluból. Horváth Antalt, az „öreg Mestert” Horváth József (1926-1977) váltotta a kántori teendők ellátásában. A dalárdát újraszervezte, a templomban vitték tovább az elődöktől kapott örökséget. Az őt követő kántor, Horváth Lajos is szívügyének tekintette a közösség továbbéltetését, sikerült a fiatalabbak közül is új tagokat beállítania, így a létszám húsz fő lett. A Passiót, Jeremiás siralmait, a Vesperát továbbra is énekelték. Részt vállaltak a világi ünnepségeken is a faluban (anyák napja, idősek napja, falukarácsony) a hallgatóság örömére. 1982-ben saját költségükre felújíttatták a dalárdazászlót, melyet körmenetekre, dalárdatag temetésére mindig kivisznek.

Az idő múlásával újra megfogyatkozott a közösség, napjainkban tíz fő körüli létszámmal őrzik még a lángot, nehéz fiatalítani. A Passió már csak két szólamban megy a korábbi négy helyett, de ameddig csak lehet viszik tovább ezt a csodálatos csapodi örökséget, bízva abban, hogy jobbra változik majd a világ.

4.7. Polgárőrség

A falu legifjabb civil szervezete a 2020. tavaszán 16 fővel alakított Csapodi Polgárőr Egyesület. Feladatuknak tartják az értékek óvását, a közbiztonság és a lakosság biz-

17 *Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában 349-350. o. Bíró family 2003.*

tonságérzetének erősítését. Igény esetén együttműködnek a rendőrséggel, segítik az ő munkájukat. Készek részt vállalni katasztrófahelyzetben (árvíz, tűzeset, hófúvás, stb.) az elhárításban. Feladatuknak tartják a rászoruló idősek segítését (pl. hóeltakarítás, bevásárlás, odafigyelés rájuk, stb.) Vezetőjüknek Steiner Tibort választották, aki a megalakítást kezdeményezte. Ő a közelmúltban Nagycenkről költözött Csapodra, ahol 17 év szolgálat alatt kellő jártasságot szerzett a polgárőri munkában.

5. Rendezvények

A civil szervezetek nagy fontosságú, közösségerősítő eseményein túl természetesen az önkormányzat rendezvényei teszik teljessé a falu életét. A legnagyobb tömegeket ezek mozgatják meg. Általában e rendezvények előkészítésében, lebonyolításában, a mozgósításban – az önkormányzat felkérésére és a kialakult gyakorlat alapján – a civil szervezetek is feladatokat vállalnak.

Hősök Napja (2009, 2010)

A képviselőtestület ülései nyilvánosak. Ezek időpontját, napirendjét a faluház előtti hirdetőtáblán teszik közzé. Általában kevesen, és csak ritkán élnek a lakosok a lehetőséggel, hogy megjelenjenek azokon. Az évente legalább egyszer tartott **közmeghallgatás** valamivel nagyobb népszerűségnek örvend, de ezeken is inkább rendszerint ugyanazok, a falu élete iránt az átlagosnál nagyobb felelősséget érzők vesznek részt. Az emberek többsége saját családja gondjaival van elfoglalva, bizalom is kifejeződik abban, hogy a falu ügyei intézésének, a döntések meghozatalának felelősségét a nagy többség rábízza a polgármesterre és a képviselőtestületre. Az önkormányzati, az országgyűlési **választások, népszavazások** alkalmából azonban eléggé aktívak a csapodiak. [Pl. az országgyűlési képviselők választásán 2006. április 9-én 71,1%, 2010. április 11-én 68,26%, az önkormányzati választáson 2006. október 1-jén 70,38%, a 2008. március 9-ei (a kórházi napidíjról, vizitdíjról) tartott népszavazáson) 62% szavazott.]

Minden év május utolsó vasárnapján, a **Hősök Napján** emlékezünk Csapodon azokra, akik vérüket ontották, életüket áldozták az 1. és a 2. világháborúban a hazáért. Falunkban ez mindig kiemelt ünnep volt, még akkor is, amikor nem lehetett hősökként, csak áldozatokként emlékezni rájuk. (1980-ban, amikor a hozzátartozók

emléktáblát csináltattak, arra is csak azt lehetett ráírni, hogy A második világháború áldozatainak dicső emlékére.)

„Az elmúlt század kisebb-nagyobb háborúi mellett két borzalmas világháború pusztította az emberiséget, amelyek fő hadszíntere Európa volt. Mindkettőből kivette részét hazánk és szűkebb pátriánk, Csapod is. Az eseményekre, főleg az I. világháborúra »sajnos« már nagyon kevesen emlékeznek, hiszen nincsenek közöttünk. Csapod férfi lakosai közül sokan részesei voltak a két világháborúnak, a másodikat követő átvonulások veszedelmeinek pedig a falu apraja-nagyja.

A négy évig tartó első világháborúban harcoltak a csapodi katonák Szerbiában, Montenegróban, Galícia és Lengyelország síkjain Oroszország ellen, a Kárpátok hóförgetegeiben, Olaszország égbetörő sziklahegyei között, az erdélyi havasokban, sőt még a francia frontra is elkerültek. Sokan közülük a külföldi hadifogolytáborok sanyarú kenyerét ették. A háború következtében négy hadirokkantja és 61 halottja volt a községnek.

A második világháború talán számszerűleg és veszteség szempontjából nem volt olyan súlyos, azonban itt már egy modernebb háború őrületét kellett elszenvedni nemcsak a harctéren, hanem annak hátterében is. A rombolás a kisebb falvakat sem kímélte, így Csapodot sem. Hazánk a német-olasz tengely mellé állt, le akartuk rázni magunkról a trianoni szerződés által megcsonkított ország igáját, ezáltal belesodródtunk a háború poklába.

A háborús vereségek ismertek, különösen súlyos volt az 1942-43-ban a Donnál szenvedett téli csatában, ahol sok csapodi is halálát lelte, vagy eltűntek. Sokan fogságba estek, csak évek múlva tértek haza, vagy a nagy visszavonulás alatt, hazai földön lelték halálukat. Ebben a háborúban 36-an vesztették életüket Csapodról. Az elesettek, eltűntek nevét templomunk falán két márványtábla őrzi, ahol minden évben a Hősök vasárnapján kegyelettel megemlékezünk halottainkról. *(Megjegyzés: Csiszár Jenőnek a Nostra parva patria – A mi kis hazánk Csapod újság 2017. évi 1. számában megjelent írása szerint a 2. világháborúban elesettek tiszteletére állított emléktáblán „… a Don-kanyar hadműveletekben elesett vagy eltűnt honvédok közül a következő személyek neve az emléktáblán nem található: Csiszár János, Giczi Antal, dr. Nemes József, Fodróczi Lajos, Kovács Ede, Bella Géza.”)* A gyászmisén róluk szól a szívet szaggató ének:

Elhagyott sírok messze idegenben,
Csak a szél sír rajtuk, ha fölöttük lebben.
Hazavágyó, forró szíveket takarnak,
Mikben tüze égett egykor harci dalnak.

Elhagyatott sírok messze idegenben,
Megjelentek nékünk álmatlan, bús este.
Zokogva öleljük azokon a földet,
Akik haza hozzánk többé sosem jönnek.

A gyászmise után a résztvevők, valamint az önkormányzat képviselői és a Csapod-barátok Egyesülete elhelyezi az emlékezés koszorúját a két márványtáblánál.”[18]

---

18 Márk Kálmán: Hősök napja. Npp - Csapod újság 2007. évi 1. szám.

A rendszerváltozás után 1996-ban rendezett első ízben **falunapot** az önkormányzat. A község akkori polgármestere, Bella János 2007-ben így írt erről: „Tizenegy évvel ezelőtt önkormányzatunk úgy gondolta: a falunap megrendezése nagyon jó alkalom

Falunap (2007)

arra, hogy a faluból elszármazottak, a rokonok, az ismerősök, a barátok találkozzanak és felelevenítsék a »régi szép időket«. Nagyon sokan ezeken a rendezvényeken találkoztak hosszú idő után újra. Először külön kijelölt napon ünnepeltünk, később takarékossági okból összevontuk a falunapot községünk búcsújával, és így most ez kétnapos rendezvény. Szombat a falunap, vasárnap pedig a hagyományos búcsú napja. Úgy gondoltuk, hogy mindenki tud egy kis időt szakítani azért, hogy egy kellemes délutánt és estét eltöltsön a minden igényt kielégítő sátorban, amit Kóbor Csaba biztosított számunkra. Rendezvényeinket, bátran állíthatom, állandó érdeklődés övezi, amely észrevehető többek közt abból is, hogy kicsik és nagyok, fiatalok és idősek, helybeliek és

Falunap (2008)

elszármazottak nagy számban kilátogatnak, hogy meghallgassák a „Csiszár Duó” zenéjét, vagy a szórakoztatásukra érkezett vendégművészeket. Fontos volt számomra, hogy minden korosztály találhasson kedvére való műsort. Fellépő művészeink voltak többek között a Vámosi-Záray házaspár, Aradszky László, Poór Péter, Solymos Tóni, Koós János, Kovács Kati, Szűcs Judit az idősebb korosztálynak, Pap Rita, Bodnár Attila és Szandi igényes gyermekműsorokkal léptek fel. A fiataloknak pedig a Desperado, Groo-

vehouse, Unique adott rövid koncertet. A környékbeli vadásztársaságok segítségével, valamint a helybeli asszonyok közreműködésével minden évben megvendégeltük a falunapra érkezőket. Elszármazott csapodi barátaink, ismerőseink kezdeményezésére megalakult a Csapod-barátok Egyesülete, hogy ezzel is segítsék községünk fejlődését. Végezetül szeretném megköszönni mindenki közreműködését, és bízom abban, hogy ez a szép hagyomány még sokáig folytatódik."[19]
A falunapot azóta is minden évben megrendezik. Egy-egy alkalommal nem a búcsúhoz kapcsolódott az esemény, de aztán ez a gyakorlat vált elfogadottá. Minden évben újabb és újabb ötletek, szereplők színesítik az egész napos programot, melyben minden korosztály találhat számára érdekes és vonzó kínálatot. 2019-ben a Piramis koncert váltott ki hatalmas érdeklődést.

Az önkormányzat évek óta szervez **majálist és gyermeknapot** a családok és főleg a gyermekek nagy örömére. Célja a közösségi élet, az összetartás erősítése. Április 30-án a késő délutáni órákban az erőskezű csapodi legények felállítják a község színes szalagokkal feldíszített májusfáját. A nagy munkát jó hangulatú szalonnasütés követi, melyre ki-ki viszi a „sütögetni valóját".

Gyermeknapi képek

Május 1-jén az iskolaudvaron ügyességi feladatokkal, játékokkal, ugrálóvárral, továbbá arcfestéssel és csillámtetoválással kedveskednek a gyerekeknek. Hogy senki se szomjazzon, éhezzen, a helyszínen felállított büfé elégíti ki a vendégek igényeit. Május utolsó vasárnapján, gyermeknapon sok-sok program várja a faluházhoz látogató gyermekes családokat. A gyerekek több állomáson keresztül tesztelhetik ügyességüket, tudásukat. A feladatok teljesítése után jutalmul ajándékot választhatnak. A rendezvényre meghívják a tűzoltóságot, a rendőrséget. A tűzoltóautóval utazhatnak a gyerekek, akár a családok is. A bemutató alkalmával a tűzoltó fecskendőt is ki lehet próbálni. A rendőrség képviselői – a kerékpárral érkező gyermekek részére – útvonalat jelölnek ki, hogy szemléltessék nekik és gyakoroltassák velük a biztonságos, szabályos közle-

19 *Bella János: A csapodi falunapok rövid története. Npp - Csapod újság 2007. évi 1. szám.*

Majális az iskolaudvaron

kedést. A gyerekek beülhetnek a rendőrautóba, és a szirénát is kipróbálhatják. A közeli Göbösmajorból érkező lovas kocsikkal a családok a falu utcáiban kocsikázhatnak. Ezen a rendezvényen is kitelepült büfé szolgáltatja az italokat, ételeket.

2019 őszén első alkalommal került megrendezésre községünkben a **Vargánya Vigasság**, hagyományteremtő szándékkal. A nap folyamán gombaismereti túrára indultak lovas fogattal a vendégek a göbösi erdőbe, ahol Kóródi Sándor erdészeti igazgató vezette a túrát, melynek során többféle gombát gyűjtöttek és határoztak meg. Majd a főzőversenyen 9 csapat mérte össze tudását a délelőtt során. Minden csapat 2 kg húst kapott, amelyből különböző ételeket készítettek. Amikor elkészültek a finomabbnál finomabb eledelek, az érdeklődők, a résztvevők elfogyasztották azokat. A főzőversenyt értékelte, a későbbiekben főzőbemutatót is tartott Buday Péter mesterszakács, aki nagy örömmel és érdeklődéssel fogadta a meghívást. Minden versenyző csapattal külön-külön megbeszélte az ételek készítését. Az első három csapat kupát kapott, és ter-

Vargánya vigasság (2019)

mészetesen mindenki oklevelet, illetve egy üveg bort. A főzőbemutatón több, mint húszféle ételt készített a séf úr, és különböző konyhatechnikai trükköket ismertetett. A délután legmozgalmasabb részében hagyományőrző lovas és fegyverbemutató szórakoztatta a közönséget. A lovasrohamot követően a legbátrabb kicsik és nagyok kipróbálhatták a fegyvereket, sőt lovagolni is volt lehetőség. A program folyamán több kéz-

műves foglalkozáson is részt vehettek az érdeklődők (kosárfonás, szappan- karkötő és koszorúkészítés). Több kistermelőt és kirakodót is hívtak a rendezvényre. A nap zárásaként a fertőszentmiklósi Kenderkóc citerazenekar és énekkar tagjai kedveskedtek, amelyben csapodi gyermekek is zenélnek. Külön öröm volt, hogy a kenyeri Rábamenti Citerazenekar elfogadta a meghívást. Az ő jó hangulatú koncertjükkel zárult a szép, tartalmas és izgalmas nap. Nagyszerű élményt nyújtott az egész napos program az itt élőknek, vendégeiknek és a faluba látogató érdeklődőknek. A szóbeli visszajelzések alapján elmondható, hogy a rendezvény elérte célját, és sokan várják a következő évi folytatást.

Vargánya vigasság (2019)

2019-ben ugyancsak első alkalommal került megrendezésre a **napközis tábor** Csapodon. Az egyik fő cél a gyermekek színes, mozgalmas elfoglaltságának megoldása volt. A program összeállításánál szempont volt az is, hogy a különböző korosztályú helybeli gyerekek, akik év közben távolabbi településekre járnak iskolába, összeismerkedjenek, együtt „dolgozzanak", ismerjék meg a különböző hagyományokat, ezáltal jobban

Napközis tábor (2019)

kötődjenek a faluhoz, a Rábaköz térségéhez. Lehetőségük volt megismerni és kipróbálni az egyik legősibb mesterséget, a bőrművességet.

A látottak, tanultak felhasználásával kulcstartókat készítettek. Megtekintették a templomot, a plébánia épületében található helyi és egyháztörténeti állandó kiállítást. Kavicsművész is járt a táborban, akinek a segítségével a gyerekek elkészítették a saját kavicsos képeiket. A tábor folyamán sok-sok kavicsot megfestettek. Egy keramikus irányításával és segítségével megismerkedtek az agyagozással is. A kapuvári Rábaközi Mú-

Látogatás Reziben, a Dinóparkban

zeumban a tárlatvezetést követően múzeumpedagógiai foglalkozáson és helytörténeti vetélkedőn vettek részt, élményekkel gazdagodva tértek haza. Délutánonként szabadtéri játékokra nyílt lehetőség. Ezek vezetett és a gyerekek által szabadon választott mozgásos, labdás játékok voltak. Szerepelt a programban kincskereső túra is. A hét legizgalmasabb eseménye Reziben a Dinópark meglátogatása volt a tanulók nagy örömére. A napközis táborban feledhetetlen élményekkel gazdagodtak a gyerekek, a felnőttek és a szülők egyaránt. A táborlakók szívesen vettek részt a tartalmas, érdekes programokon, jobban megismerték közvetlen környezetüket és kicsit a távolabbi térséget. Reméljük, hogy ezáltal jobban kötődnek saját településükhöz is.

A sportpálya öltözőjének felújítására nyert – Csapod a XXI. században - korszerű fejlesztések a sport, a kultúra és a kommunikáció területén című – pályázat részeként azt is vállalta a falu, hogy legalább öt éven keresztül megrendez egy játékos, a közösségépítést, a hagyományok ápolását is szolgáló rendezvényt.

A vándorkő

A vállalt kötelezettség teljesítése érdekében összefogtak az önkormányzattal a civil szervezetek. Az összefogás élére első alkalommal a Csapod-barátok Egyesülete, személy szerint Nagy Imre állt, aztán ez így maradt a következő években is. A sokakkal közös gondolkodás eredményeként először 2013-ban rendezte meg a Község Önkormányzata, a Csapod-barátok Egyesülete, a Csapod Sport Club Egyesület, a Tarr István Közösségfejlesztő és Faluépítő Egyesület, valamint a Tölgyfa Nyugdíjas Klub, a Fücsök és Pontos Kft. és mások által is támogatva – a falunap keretében – a **Csapodi Kavics Kupát**.

Az 1. Kavics Kupán versenyző csapatok

A játékosan komoly, tréfás ügyességi feladatokból és szellemi totóból álló vetélkedés elnyerte a fiatalok és a nézőként megjelenők tetszését, azóta részévé vált a csapodi hagyományoknak. Évenként 6-10 négy fős csapat jelentkezik a versenyre, 40-60 érdeklődő szurkol, örül az együttlétnek, kacag jóízűen a feladatokkal kihívások elé állított csapatokon. Az 1. helyezett csapat egy évre birtokba veheti a Kavics Kupa vándorkövét, a csapattagok oklevelet és ajándékot, a 2. és 3. helyezett csapatok tagjai szintén oklevelet és ajándékot kapnak. Az alkalomra palackozott bort és más apró emléket, ajándékot kap a többi csapat is. A kisgyerekeknél a részvétel a fontos, minden résztvevő oklevelet és ajándékot kap, melyet büszkén és örömmel vesznek át. A vetélkedést közös ebéd zárja, melyhez a helyszínen fő a finom gulyás és/vagy pörkölt. 2017 óta a kisgyerekeket külön feladatokkal várja a szervezőbizottság. Öt év elteltével a játékban résztvevők közfelkiáltással „szavaztak" a folytatásra, így 2019-ben már a 7. Csapodi Kavics Kupát bonyolították le a szervezők. ***Az***

A győztesek 2014-ben

eddigi győztes csapatok: 2013-ban a Suszterok (Kovács István, Jakab Melinda, Kiss Liza, Neuberger Ákos), 2014-ben a Cunik (Horváth Tamás, Kovacsics Enikő, Nagy Zsolt, Tóth Erik), 2015-ben a Nyerni kő (Bella Dávid, Bella Dóra, Bella-Kiss-Katalin, Bella Péter), 2016-ban a Cunik (Horváth Tamás, Kovacsics Enikő, Nagy Zsolt, Tóth Erik), 2017-ben újra a Cunik (Horváth Tamás, Horváth Dániel, Nagy Zsolt, Tóth Erik), 2018-ban a Kád széle - mert az kemény (Takács Csaba Arnold, Timár Szilárd, Peszlen Zsolt, Varga Tibor), 2019-ben ismét a Kád széle – mert az kemény (Horváth Csaba, Takács Csaba Arnold, Peszlen Zsolt, Varga Tibor).

Minden évben ősszel az **Idősek Napján** ünnepségen köszönti az önkormányzat a nyugdíjasokat. A meghívásnak 30-40 fő szokott eleget tenni. Az ünnepségen részt vesznek a civil szervezetek képviselői is, melyen kulturális műsor várja az érintetteket, majd vendéglátás, kötetlen beszélgetés következik. Mindezzel tiszteletet és köszönetet fejeznek ki az időseknek életútjukért, mellyel hozzájárultak a falu értékeinek létrehozásához és megőrzéséhez.

Falukarácsony (2007)

Talán a legjobban várt, de egész biztosan a legmeghittebb a **Falukarácsony** ünnepség, mely szintén a rendszerváltozás után honosodott meg Csapodon. Az ünnepséget a község önkormányzata a civil szervezetek által segítve rendezi a karácsonyt megelőző egyik vasárnap (általában bronzvasárnap) délután. A polgármesteri vagy alpolgármesteri köszöntő után karácsonyi műsor következik, melyben állandó szereplők az óvodások. Az ünnepi műsor után forralt bor, sütemény mellett beszélgetnek a résztvevők, amivel a Tarr István Egyesület és a Tölgyfa Nyugdíjas Klub vendégeli meg őket. Az önkormányzattól vásárlási utalványt kapnak a nyugdíjasok.

Az óvodások a Csapod-barátok Egyesületétől kapnak ajándékot. 2004 óta hagyomány, hogy a Csapod-barátok Egyesülete a falukarácsony ünnepségen megajándékozza a legidősebbek képviselőit. Minden évben egy nő és egy férfi kap ajándékkosarat, mely különböző finomságokat rejt. Az eddig megajándékozottak: 2004-ben Bella (Babics) János (született 1913.02.20) és Bella Lajosné, 2005-ben Bella (Magtáros) Miklós és Csiszár Gézáné, 2006-ban Bella (Bisti) Jenő (született 1918.01.13.) és Gyűrű Jenőné, 2007-ben Nagy (Dizsi) Sándor (született 1919.12.23.) és Nagy (Bankó) Gézáné Rozáli néni (született 1920.02.14.), 2008-ban Orbán (Fejes) Kálmán (született 1920.02.22.) és Kiss Lajosné Zsófi néni (született 1921.02.10.), 2009-ben Orbán (Fejes) István (született 1921.07.31.) és Bella (Babics) Jánosné (született 1921.02.10.), 2010-ben Horváth

Lajos (született 1925.01.18.) és Csiszár Lajosné (született 1921.07.20.), 2011-ben Kozák (Jani) István (született 1925.01.29) és Nagy (Dizsi) Sándorné Vilma néni (született 1923.03.11.), 2012-ben Tarr Antal (született 1925.11.28.) és Fülöp Mária (született

Falukarácsony (2007)

1920.09.29.), 2013-ban Bella (Márkus) Sándor (született 1926.03.18) és Baranyai Imréné Irén néni (született 1925.09.07.), 2014-ben Orbán (Ferenc) István (született 1926.12.25) és Orbán Jenőné Mári néni (született 1925.09.12.), 2015-ben Csóka István (született 1928.08.27.) és Csiszár (Dohányos) Jenőné Nanica néni (született 1926.06.01.), 2016-ban Kovács István (született 1929.12.21.) és Nagy (Szöcsi) Lajosné Aranka néni (született 1926.12.11.) 2017-ben Csiszár Imre (született 1936.04.09.) és Kámán Józsefné Emike néni (született 1931.04.21.), 2018-ban Burján József (született 1936.06.04.) és Varga Ferencné Gizi néni (született 1931.04.27.), 2019-ben Bella József (született 1936.12.14.) és Csóka Józsefné Joli néni (született 1931.11.01.) Az egyesület célja az ajándékozással, hogyha jelképesen is, de kifejezzék tiszteletüket az időseknek,

Falukarácsony (2007)

akik megőrizték, építették nekünk, utódoknak a szülőfalut, akik felneveltek bennünket, gondoskodtak rólunk, példát mutattak nekünk. A megajándékozottak példás életéről pár éve az egyesületi újság következő számában cikk is megjelenik, hogy így is kifejezze az egyesület az idősek megbecsülését, és erre nevelje az új nemzedéket is.

Végszó

Azt a tanácsot kaptam, legyen a könyv végén egy zárszó, végszó – állítólag minden komoly könyvnél így illik. Hát akkor megpróbálom. Remélem, izgalmas és jó kaland volt olvasni mindazt, amit már tudott és amit nem tudott a kedves olvasó. Jogos büszkeség feszíthet minden csapodit, minden Csapodot szerető barátot mindazért a gazdag történelmi, szellemi, erkölcsi örökségért, amit az elődök ránk hagytak küzdelmes és nemes életük példájával. A büszkeség mellett hatalmas a felelősségünk is, hogy méltók legyünk, egyre inkább méltókká váljunk erre az örökségre tetteinkkel, egész életünkkel.

Talán kitűnt, hogy a csapodiak nyitottak a világra, ahogy a régi korokban, úgy most is helytállnak az új követelmények között, képesek alkalmazkodni a változásokhoz és maguk is alakítói e változásoknak. A könyv lapjai tanúsítják, hogy a csapodiak szeretik hazájukat, benne nagyon szeretik falujukat, befogadják az ideköltözőket, emlékezetükben tartják és becsülik azokat, akiket az élet máshová hívott, de a mai napig ide is kötődnek. Előttük nyitva áll a falu, várja őket fontos eseményeire, rendezvényeire, kíváncsi véleményükre, javaslataikra, adott esetben szívesen fogadja támogatásukat.

A csapodiaknak volt és van gerincük és diplomáciai érzékük is. Jogos érdekeik érvényesítése, védelme érdekében többször sorompóba álltak a múltban. Gondoljunk csak az 1848 utáni tagosítás folyamatában a hercegséggel folytatott vitára és perre, vagy 1929-ben a csapodi hercegi földek bérbe adásakor végrehajtott akcióra, aminek eredményeként a határ egynegyedét hitelszövetkezet útján csapodiak művelhették. 1936-ban a maguk javára báró Berg Tasziló testvérét, Berg Tibort akadályozták meg abban, hogy Pityerben megvásárolja a volt Rudics-féle birtokot. Jó példa a vásártartás jogának megszerzése is. E múltbéli sikerek és a most itt fel nem sorolt esetek is erőt és biztatást adhatnak a jelenben a hatékony érdekérvényesítéshez.

Megemlítettünk néhányat a sok sikeres csapodi közül, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtottak munkahelyükön, hivatásként művelt szakmájukban, és ezzel öregbítették a falu hírnevét. Tekintsük őket példaképeknek! Azért is, mert megtartották hűségüket falujukhoz. Ezt a hűséget kifejezték azzal, hogy amiben tudták segítették a települést, az itt élőket, ösztönzést adtak új gondolatok, új tervek születéséhez, a hit erősítéséhez, hogy a rossz helyi adottságok, a nehézségek ellenére sok mindent lehet tenni, csak akarni kell. Persze nem akármit és nem akárhogyan. Nem bánom ha szerénytelenséggel vádolnak is, de leírom: a csapodiak okosak, szorgalmasak, tehetségesek, rugalmasak, életrevalók. Ezért tudtak megélni itt a kavicson évszázadokon át. Állatot neveltek, ehhez kihasználták az erdő adta lehetőségeket, földet műveltek, vásárra vitték a portékát. Mindenféle munkát vállaltak (aratás, cséplés, kampányidőszakban a petőházi cukorgyárban dolgoztak, elmentek a vasútra, postára, napszámot vállaltak az erdőn, birkát nyírtak szerte a megyében, stb.). Sokáig maguk készítették a szerszáma-

ikat, egyéb munkaeszközeiket (söprűt kötöttek, zsomport, kosarat, cekkert, lábtörlőt fontak). Szakmákat tanultak vagy lesték el azok alapfogásait, hogy maguk csináljanak meg sok mindent, ne kelljen azért pénzt kiadni. Megtanulták a kupeckedést: hogyan kell úgy bemutatni az eladásra kínált állatot, egyéb árucikket (a gyűjtött gombát, a libatollat, a tyúkot, csibét, a vajat, a tejfölt stb.), hogy megvegyék azt tőlük ma és holnap is. A csapodiak már akkor tudták, hogy „több lábon kell állni", amikor az még „fel sem volt találva". Ma ezt úgy mondják: innováció.

A könyv bizonyítja, hogy a falu él, fejlődik, büszke történelmére, katolikus vallására, templomára, az egyéb épített értékeire, természeti környezetére, helyi hagyományaira. Mindezt persze lehetne, kellene még jobban tisztelni, szeretni, óvni. Talán lesznek olyanok, akik az olvasottakból is biztatást kapnak és még több okos cselekvésre, a jó ügyek szolgálatára szánják el magukat.

A ma itt élőknek, az ide kötődőknek és a születő, felnövő generációknak érdekük és kötelességük, hogy mindazokat az értékeket melyekről szó van e könyvben megbecsüljék, hogy ezen értékekre építsék saját életüket. Ha így tesznek, boldogulni fognak és akkor nemcsak múltjára, de mindenkori jelenére is büszke lehet a falu. Hiszek benne, hogy így lesz. Fényes jövőt kívánok, szeretett falum, Csapod!

A szerkesztő

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

Fontos adatok, információk Csapodról 1754-2019.

(Forrás: www.nepesseg.com[1], www.lexikon.katolikus.hu[2], Szülőföldünk, a Kisalföld[3], alispáni jelentések[4], Regős Frigyes kézirata[5], NPP – Csapod újság[6], www.csapod.hu[7], egyházmegyei adattárak[8], Katona Imre Csapod című könyve[9])

Év	Lakosság száma	Születések	Házasságkötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
1257					Csapod első írásos említése még név nélkül, a három család falu egyikeként. 1309-ben Chapudchallád, majd 1325-ben Chapud néven jelenik meg.[9]
1359					Írás tanúskodik a csapodi templom meglétéről.[9]
1300					Körül Osl birtok Csapod.[9]
1380					Körül a III. Osl testvérei közé tartozó Tamás ágból kisarjadó Kanizsaiak birtoka lett a falu.[9]
1535					Nádasdy Tamás feleségül veszi Kanizsai Orsolyát. A hatalmas Kanizsai birtok, benne Csapod a Nádasdyakra száll.[9]
1580					Az 1580-as évek közepén a falu evangélikussá lesz.[9]
1628					Csapod tanítója jelen volt a csepregi zsinaton.
1631					Az egyházlátogatáskor azt írják, iskolát mostanában építettek.
1660					Véget ért az evangélikus időszak a faluban.[9]
1671					Nádasdy III. Ferencet kivégzik, birtokait elkobozzák, azok a kincstárhoz kerülnek.[9]
1681					Katolikus lelkészt kapott a falu. A kapuvári uradalom, benne Csapod az Esterházyak birtokába kerül. Bérbe adják a Széchenyieknek, majd 1700-tól 1719-ig a máriazelli bencéseknek. Utána a hercegség maga gazdálkodik a birtokon az 1860-as évekig.[9]
1754					11 egész és 28 félhelyes, együtt 39 jobbágygazdaság a faluban. Volt 114 ökrük, 74 tehenük, 34 üszőjük, 1.055 juhuk, 241 sertésük, 15 kas méhük.[9]
1775					Után megszűnt a templom körüli temetkezés, a Vitnyédre vezető út melletti ún. régi temetőt használták 1923-ig.[5]

Év	Lakosság száma	Születések	Házasság-kötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
1785	521[3] 548[5]				A házak száma 74, a családok száma 98.[3]
1794					Az Esterházyak támogatásával bővül, újjáépül a templom, elnyeri mai formáját.[9]
1807					V.16-án nagy tűz volt a faluban, a plébánia teljesen leégett.[5]
1828	779[5]				
1840	817[3] 867[2]				1838-ban nagyobb tűz lehetett a faluban.[5]
1850	900[3]	38[5]			1832, 1849-50 kolerajárvány a településen.[9]
1860		25[5]			1858-62 között per a hercegséggel az irtásföldekről, legelőkről, majd kiegyezés. 1863-ban földkönyv rögzíti a falu tulajdonviszonyait. Az 1860-as évektől 1901-ig a Solymossyak, majd Feszty Adolf bérelték a Süttöri uradalmat, benne Csapodot.[9]
1869	976[3]				1868-ban tűz volt, károsult a templom és a plébánia is.[5] Az 1853-ban épült iskolát alapjaiban kellett újjáépíteni.[9]
1870	976[1]	36[5]			
1880	1.136[1]	31[5]			A házak száma 145.[3] Valószínűleg 1878-ban építették az iskola 2. tantermét.[9]
1885		55[5]			1882-ben posta és telegráf Himodon.[8]
1890	1.163[1]	60[5]			IV.18-án nagy tűz volt Csapodon, leégett 101 lakás.[5]
1895		48[5]			I.1-jén 31 fővel megalakul az Önkéntes Tűzoltó Egyesület. (Ismertető a vármegyéről 1914-1934.) 1894-ben posta és telegráf Fertőszentmiklóson.[8]
1900	1.248[1]	45[5]			1897.XII.18-án a vasútvonal megnyitása. 1901-től a hercegség maga gazdálkodik a Süttöri birtokon, benne Csapodon.[9] Létrehozzák az iskola 3. tantermét, oly módon, hogy az addigi kántorlakást tanteremmé alakítják.
1905		51[5]			1906-ban posta és telegráf már van a faluban.[8]
1907					Csapod nagyközséggé vált. Megalakult a Hangya Szövetkezet.[9]

Év	Lakosság száma	Születések	Házasság-kötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
1910	1.364[1] 1.436[2]				1908.X.5-én nagy tűz volt. Leégett 85 ház, 130 mellék-épület, a kár 250 ezer korona. (Dunántúli Hírlap)
1915		40[5]			Nyári óvoda működött Csapodon.
1920	1.442[2]	59[5]			1923-ban vásárjogot kap a falu. Az első vásárt 1927-ben tartották.[9]
1923					Megnyílt az új temető a ciráki út mentén.[3]
1925		66[5]			Jászai Mari 15 hold birtokot kapott Szolgagyőrött. Meg-alakult a Levente Egyesület.[9]
1928		64[4]	25[4]	42[4]	Tűzeset: V.2. A kár 400 pengő, mely biztosítás révén megtérült.[4] 1929-ben hitelszövetkezet alakult.[9] 1929-ben felépült a 4. tanterem.
1930	1.529[1]	45[5] 77[4]	12[4]	38[4]	A házak száma: 255.[3] Az év során 48 ház épült.[4]
1934		54[4]	14[4]	31[4]	Tűzesetek: V.21. VII.4,12,19. IX.1. A kár összesen 20.845, biztosítás révén megtérült 19.996 pengő. 500 pengőt kapott a falu az ínségenyhítés támogatására. A Csa-pod-fertőszentmiklósi út mentén 340 db cseresznyefát ültettek. Szederfa csemeték nevelésére 300 négyszögölt tartottak fenn.[4]
1935		27[5] 49[4]			Tűzesetek: V.23. VI.3,6,21. VII.7,28. VIII.3. A kár ösz-szesen 69.757 pengő, ebből biztosítás révén megtérült 58.480 pengő. 500 pengőt kapott a falu az ínségenyhítés támogatására. A Pinnye-csapod-beledi út mentén 245 db téli almafát ültettek. A csapodi közös legelőn 2.200 db akáchusángot ültettek, ezek többsége a szárazságban elpusztult.[4]
1936		69[4]	21[4]	38[4]	Tűzesetek: II.20. III.26,27. IV.4,20. VI.25. VII.11,19. VIII.28. A kár összesen 77.019 pengő, mely biztosítás révén megtérült. A Vitnyéd-csapodi út mentén 101 db cseresznyefát ültettek.[4] Posta, telegráf és telefon van a faluban.[8]
1937		72[4]	25[4]	29[4]	Tűzesetek: III.20. IV.12. V.10. VII.26,28. IX.3. A kár összesen 22.834 pengő, mely biztosítás révén megtérült. Pityerben Rudics János 327. k.h. és 716 négyzetöl ingatla-na 50 csapodi és 14 lövői lakosnak lett kiosztva.[4] Megépült a szélfogó a templom főbejárata elé.[9]

Év	Lakosság száma	Születések	Házasság-kötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
1938		64[4]	16[4]	27[4]	Tűzesetek: VI.25,29. VII.4. A kár összesen 2.140 pengő, mely biztosítás révén megtérült.[4] Felépült a kultúrház a Hangya Szövetkezet udvarán.[6]
1939		56[4]	13[4]	28[4]	Két mélyfúrású kút készült el a faluban. A herceg Esterházy hitbizomány nagy értékben fát, lisztet juttatott a kapuvári járás községeinek, köztük Csapodnak az ínségesek részére. A győri m.kir. háziipari felügyelőség Csapodon 24 fő részére varrótanfolyamot szervezett.[4]
1940	1.479[2]	34[5] 55[4]	9[4]	22[4]	
1941	1.461[1]				
1942		42[4]	16[4]	27[4]	Tűzeset: XI.1. A kár 5.743 pengő, melyből biztosítás révén megtérült 2.870 pengő.[4]
1945		21[5]			III.29-30-án a front Csapodon. Leégett a 3 tanter-mes iskola.[9] V.20-án Dávid József hősi halált halt.[6]
1948	1.362[2]				Felépült az új iskola 3 tanteremmel.
1949	1.338[1]				
1950		27[5]			Megalakult a helyi tanács, vezetője a tanácselnök.
1956					Sterbencz Károly soproni festőművész festi a templomot. Nyári óvoda működött Csapodon.
1960	1.171[1]	16[5]			1957-ben termelőszövetkezeti csoport, 1959-ben terme-lőszövetkezet alakul Béke néven.[9] 1960-ban kigyulladt a villany Csapodon.[6]
1961		11[5]			
1962		8[5]			
1963		10[5]			
1964		13[5]			Létrejött a Csapod-Pusztacsalád körzetesített iskola.[6]
1965		10[5]			Az egyháztól a községi tanács átvette a temető kezelését.[5] 1966. decemberére orvosi lakás és rendelő épült.

Év	Lakosság száma	Születések	Házasság-kötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
1970	933[1], 1.015[3]				A házak száma 284.[3] Megszűnt az önálló helyi tanács. 1970-71-ben kutatófúrás a határban a fertőszentmiklósi út mellett. A templom külső felújítása.
1972					A templom belső festése, freskók javítása, restaurálása.
1974					A templom külső falainak festése. A csapodi iskolát Fertőszentmiklóshoz körzetesítették.[6]
1975					Márciusban megkezdte működését az óvoda.
1980	755[1]				1979.V.26. a vasúti forgalom megszüntetése a Celldömölk-Fertőszentmiklós vonalon.[6] 1983-ban vezetékes vizet kapott a falu.
1987					Felépült a Birkacsárda.[6] Új tetőszerkezetet kapott a templom, fedésére a régi cserepek kerültek vissza.
1990	642[1]				Felépült a faluház.[6] Önkormányzat jött létre, élén a polgármesterrel. Az alsó tagozatot az önkormányzat saját hatáskörébe vonta, megszűnt a tagiskolai állapot.
1995					Vezetékes gázt kapott a falu.
2001	581[1]				
2002					A templom külső festése, tatarozása. V.5-én megalakult a Csapod-barátok Egyesülete.[6]
2005					Új kövezetet kapott a templombelső.
2007					Megszűnt az iskola a faluban.[6] Megalakult a Tarr István Egyesület.[6]
2010					Új cserépfedést kapott a templom.[6]
2011	544[1]				10 millió Ft-ból megújult az orvosi rendelő.[6]
2013		5[6]		5[6]	A faluház egésze tulajdonmegváltással az önkormányzat tulajdonába került.[6]
2014		6[6]	4[6]	13[6]	V.25-ével végelszámolással megszűnt a csapodi Béke tsz. Átalakítások a faluházban, nyílászárók cseréje.[6] Trianon emlékmű létesült a faluban.[6]
2015	588[1]	8[6]	6[6]	2[6]	
2016		4[6]	3[6]	3[6]	A házak száma 265.[7]

Év	Lakosság száma	Születések	Házasság-kötések	Halálozások	Egyéb adat, információ
2017	578[1]	5[6]	4[6]	6[6]	
2018	581[1]	7[6]	1[6]	15[6]	Több mint 27 millió Ft-ból sor került a faluház energetikai korszerűsítésére.[6]
2019	570[1]	6	5	10	

2. számú melléklet

Úrbéres birtokviszonyok 1767-ben

(Forrás: Szülőföldünk, a Kisalföld könyv)
Telkes jobbágyok száma: 44
Házas zsellérek száma:. 7
Házatlan zsellérek száma: 7
Összes úrbéres száma: 58
Telkes jobbágyok úrbéres földterülete: . . . . 880 magyar hold
(1 magyar hold=1200 négyszögöl= 0,432 hektár=4.320 m²)

3. számú melléklet

Adatok a vallási hovatartozásról, az elemi/általános iskolai tanulók számáról

(Forrás: Győr egyházmegyei adattárak az egyes évekről[1] Népszámlálási adatok[2])

Év	Csapod				Pusztacsalád				Göbösmajor	Berekmajor	Szolgagyőr		Pityermajor	
	katolikus	izraelita	egyéb	tanuló	katolikus	izraelita	egyéb	tanuló	katolikus	katolikus	katolikus	egyéb	katolikus	egyéb
1823[1]	752	10			327				39		16			
1824[1]	761	10			335				39		16			
1825[1]	767				344				40		16			
1828[1]	782				348				40		17			
1829[1]	784				313				43		17	1		

Év	Csapod				Pusztacsalád				Göbösmajor	Berekmajor	Szolgagyőr		Pityermajor	
	katolikus	izraelita	egyéb	tanuló	katolikus	izraelita	egyéb	tanuló	katolikus	katolikus	katolikus	egyéb	katolikus	egyéb
1836[1]	792		3		328		13		36		17	1		
1837[1]	792		3		328		13		36		17	1		
1839[1]	817				336		13		37		17	1		
1840[1]	832				366		4		37		21	1		
1841[1]	860	7			361		4		36		21	1		
1843[1]	853	9		85	366		4	54	36		33			
1847[1]	871	9		106	369		8	72	36		30			
1870[2]	959	17			398	13	4							
1880[2]	1.109	25	2		495	21	10							
1882[1]	1.122	25	3		492	16			69		70			
1890[2]	1.145	16	2	166	575	13	3	79						
1894[1]	1.195	16	2	169	474	9		70	30		63	1	60	2
1900[2]	1292	15	7		553	10	5							
1906[1]	1.275	9	1	200	460	11	1	85	34	25	63		56	
1910[1]	1.310	7	1	188	510	6	1	107	52	60	65		54	
1910[2]	1.428	6	2		626	4	1							
1918[1]	1.350	7		222	405	4		78	50	52	62		48	2
1920[2]	1.505	8	6		687	4	5							
1928[1]	1.524	7	7	192	577	5	5		78	65	47		7	2
1930[2]	1.537	7	1		689	3	9							
1931[1]	1.453	7	1	246	568	5		109	70	16	68		46	
1940[1]	1563	5		214	621	4		79	36	16	59		23	
1941[2]	1.472	6	1		651									
1943[1]	1.458	2		225	644	3		112	33	15	11		14	
1947[1]	1.543	2	2	182	672	3	1	125	43	22	5		24	4
1949[2]	1.347		5		629		1							

Év	Csapod					Pusztacsalád				
	katolikus	izraelita	egyéb	nem hívő	nem válaszolt	katolikus	izraelita	egyéb	nem hívő	nem válaszolt
2001[2]	559		7	7	8	283		5		6
2011[2]	410		21	22	90	208		4		36

4. számú melléklet

Plébánosok Csapodon az evangélikus időszak előtt

Ismereteink szerint önálló plébánosa nem volt a falunak, a szomszéd falvak plébánosa látta el a teendőket, nevekről nincs információ.

Evangélikus lelkészek Csapodon[1]

1590-ben: „… prédikátoruk mostan Miklós prédikátor”[2]
1596-97-ben: az adólajstrom egy Johannes nevűt említ[3]
1600 körül: Kőszegi Lőrinc, aki 1628-tól Farádon szolgált
1631-ben: az egyházlátogatáskor Nárdai Miklós, őt Podriánics Máté követte
1634-ben: Ujkéri Miklós, aki az évben meg is halt
1641-ben: Szemenyei Benedeket avatták fel csapodi lelkésznek
1651 – 1660: Balika Benedek

Plébánosok Csapodon az evangélikus időszak után

(Forrás: Regős Frigyes kézirata, Dunántúli Hírlap, Sopron vármegyei alispáni jelentések, Győr egyházmegyei adattárak, körlevelek, más írások)

1660 – 1681: Ismeretlen plébánosok.
Lehet, hogy csak alkalmi misszionáriusok pasztorálták a községet.

1681 – 1714: Zuppanics (vagy Zsupponics) György
„Fertőszentmiklós szülötte volt. 1642 körül született, és a közeli Bécsben, a Pazmaneumban végzett rövidített kurzust: logikát és morálist. Bécsben szentelték. Az 1714. évi Can. Vis.-ban van utoljára említve. Akkor 73 éves. Lehet, hogy még a következő években is szolgált.” (RF)

1 *Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Székely és Társa Könyvnyomda, Sopron 1924.*

2 *Horváth László: Egyházközségek és prédikátorok a „kapui tartományban” 1590-ben. Soproni Szemle 2001. LV. évfolyam 4. szám.*

3 *Katona Imre: Csapod– Falu a történelem sodrában 338. o. Bíró family 2003.*

1724 – 1727: Orosz Mátyás
„Szerzetes, mivel neve előtt a pater szót alkalmazza." (RF) Csapodról Kapuvárra került, ahol ő keresztelte meg 1749-ben Hany Istókot. Dr. Lukácsy Zoltán szerint azonban ő már ekkor nem élt, a keresztelést Szerencse Mihály végezte. (www.gymsmo.hu) Szerencse Mihály 1744-től volt Kapuváron plébános. (www.lexikon.katolikus.hu)

1727.05. hó – 1730.02. hó: Vida Ferenc

1730.02. hó – 1733.01. hó: Szabó Márton

1733.01. hó – 1739.11. hó: Nagy János

1739.12. hó – 1758.04. hó: Ribarics Lőrinc (Csapodon halt meg.)

1758.04. hó – 1765.04. hó: Kiss István (Csornán premontrei szerzetes lett.)

1765.04. hó – 1780.01. hó: Nagy Mihály (Csapodon halt meg.)

1780.01. hó – 1780.07. hó: Gots Mihály (Helyettes plébános volt.)

1780.07. hó – 1784.02. hó: Zábráczki András

1784.02. hó – 1795.03. hó: Étsy István
„Az ő idejében épült újjá a csapodi templom." (RF)

1795.04. hó – 1795.06. hó: Simon Zsigmond (Helyettes plébános volt.)

1795.07. hó – 1804.10. hó: Glóz Antal (Csapodon halt meg.)

1804.11. hó – 1817.05. hó: Németh Pál
Csapodról Fertőszéplakra ment. (RF)

1817.05. hó – 1817.06. hó: Kaszner József (Helyettes plébános volt.)

1817.07. hó – 1822.02. hó: Szalay József
Bősárkányból jött Csapodra, itt halt meg. (RF)

1822.02. hó – 1822.04. hó: Szalay Pál (Helyettes plébános volt.)

1822.04. hó – 1832.07. hó: Kolláth Ferenc
1823-tól Korláth- nak írja a nevét. Barbacsról jött. Csapodon halt meg a kolerajárvány idején. (RF)

1832.04.hó – 1832.09. hó: Prikoszovich Márton (Helyettes plébános volt.)

1832.10. hó – 1832.12. hó: Ács Ferenc
Előtte Szergényen volt plébános. Csapodon halt meg. (RF)

1832.12. hó – 1833.02. hó: Asztl Lajos (Helyettes plébános volt.)

1833.02. hó – 1845.11. hó: Polgár Ferenc
Előzőleg csornai káplán volt, Csapodon halt meg. (RF)

1845.11. hó – 1845.12. hó: Pongrátz Vendel (Helyettes plébános volt.)

1845.12. hó – 1856.05. hó: Klárik István
„Előzőleg rábaszentmihályi plébános volt. Innen Süttörre ment plébánosnak" (RF)

1856.05. hó – 1884.10. hó: Pongrátz Vendel
Mielőtt Csapodra jött, Agyagosszergényen volt plébános 1846-tól. (www.agyagosszergeny.hu) Lövőn halt meg 1892-ben, de Csapodon temették. Sírját 1945-ben a belövések tették tönkre a régi temetőben. (RF)

1884.10. hó – 1891.02.hó: Szalay József
1839-ben született Nagyhanyban (Zala vármegye). 1865-ben szentelték pappá. (lexikon.katolikus.hu)

1891.02. hó – 1891.05. hó: Deák Pál (Helyettes plébános volt.)

1891.05. hó – 1918.12. hó: Peszlen Károly
1857-ben született Beleden, Csapodon halt meg 1918-ban. „A hívek mint nagy gazdát emlegetik." (RF) A Dunántúli Hírlap 1918. december 29-ei számában haláláról így tudósított: „Peszlen Károly csapodi plébános, életének 62-dik, áldozópapságának 37-dik évében, folyó hó 24 én meghalt. A boldogultat 1882. júl. 11-én szentelték pappá, káplán volt Magyaróvárott, Szomódon, Kismartonban, Lókon és Feketevárosban. 1890. óta volt csapodi plébános." Az újraépült pusztacsaládi templom megáldásakor 1898. február 13-án ő mondta az ünnepi beszédet. Az építést a környező települések és azok lakói, így csapodi magánszemélyek is támogatták (1-2 Frt-tal). Csapod község 23 Frt 20 kr-ral, őfelsége m. kir. I. Ferenc József Bécs 400 Frt-tal járult hozzá az építéshez. Az adomány összesen 1.470 Frt 62 kr-t tett ki. A templom építője Meidl József újlaki mester volt, „ki már a tizedik templomot építette". (Dunántúli Hírlap 1898.02.24.)

1918.12. hó – 1919.12. hó: Karácsonyi Sándor (Helyettes plébános volt.)
A Dunántúli Hírlap 1918. december 29-ei számában így tudósított kinevezéséről: „Karácsonyi Sándor csapodi segítő-lelkész kineveztetett a csapodi plébánia adminisztrátorává." Csapodról Pázmándfalura került.

1919.12. hó – 1930.12. hó: Keszler Antal
1882-ben született Nagygyimóton. „Előzőleg pomogyi plébános volt. A nép emlékezetében mint nagygazda és nagyon szigorú plebános él. A templomban nyíltan ítélkezett és büntetett. Felsőbb tanácsra elhagyta Csapodot és Bokodra ment. … Ő építtette a plebánia modern istállóit." (RF) Ezeket az 1970-es években lebontották – a szerk.

1930.12. hó – 1931.07. hó: Ágh Kálmán (Helyettes plébános volt.)
1903-ban Tárkányon született. Mosonból jött Csapodra, oda is ment vissza, majd Banán, Bánhidán, Tatabányán szolgált.

1931.07. hó – 1931.10. hó: Radics Ernő (Helyettes plébános volt.)
Röjtökmuzsajon született 1903-ban. Csapod előtt Bokodon, utána Bogyoszlón szolgált.

1931.10. hó – 1938.08. hó: Varga József
Szanyban született 1908-ban. „Szelíd természetű, jó ember volt. A nép szerette." (RF) Eredményesen gazdálkodott. Tagja volt a Sopron vármegyei törvényhatósági bizottságnak. „A legtöbb adófizetők III. csoportjába tartozó bizottsági tagok közül elköltözése miatt, szeptember 6. napján lemondott tagságáról …" (Alispáni jelentés 1939-ről) „Kényszer-nyugdíjas lett. Halála előtt visszatért az egyházmegye szolgálatába (Nagytétényből) és asszonyfai adminisztrátor volt." (RF)

1938.08. hó – 1944.11. hó: Oross Jenő
Dunaremetén született 1900-ban. Előzőleg Fertőszentmiklóson volt plébános. Csapodról Süttörre került. „Alatta készültek az új templompadok. A templomot is bővíttetni akarta. A terveket elkészíttette." (RF) 1968-ban kérelmére nyugdíjazták. (A Győri Püspökség körlevelei.)

1944.11. hó – 1953.10. hó: Erőss István
1902-ben született Simaságon. „Előzőleg Cirákon volt plébános. Innen Győrbe ment. Egyházmegyei levéltáros és könyvtáros lett. Nagyon értékes ember volt, aki a lelkipásztorkodás mellett a tudományos búvárkodásra is talált időt. Megírta Cirák történetét, kijegyezte Csapod levéltári adatait is, és megalkotta a megye történetét 1526-ig. Tehát a legnehezebb részt. Az 1945-ben a bevonulás alkalmával külsőleg megrongált templomot ő hozatta rendbe Takács főjegyzővel karöltve, aranyoztatta az oltárt, stb. Győrben halt meg hirtelen halállal 1965. augusztus 15-én." (RF)

1953.11. hó – 1973.10. hó: Regős Frigyes
1905-ben született Győrben. Pappá is ott szentelték 1927-ben. Csapodra kerülése előtt Vértestolnán majd Barbacson volt plébános. Életének 83. évében 1987. április 24-én Csapodon hunyt el. Itt helyezték örök nyugalomra. (NPP – Csapod újság)

1973.10. hó – 1981.10. hó: Árnics László

1951-ben szentelték pappá, 1952-ben Tatabánya VI. segédlelkésze. Utána Kapuváron, 1957-től Sopronban, 1961-től Écsen, 1963-tól Tatabányán (Bánhidán), 1964-ben rövid ideig Tarjánpusztán majd Győrasszonyfán szolgált. Csapodról Győrbe került, az újvárosi Szent Erzsébet templom plébánosa volt. (A Győri Püspökség körlevelei.)

1981.10. hó – 1988.10. hó: Kóbor Lajos.

1937-ben született Csepregen. 1961-ben szentelték pappá. Rábapatonán, Bőben, Mosonban, Győrszemerén, Tatabányán és Kapuváron szolgált. Önálló állomáshelyei Dad, Dénesfa, Csapod és Pusztacsalád, végül Pereszteg voltak. 1988-tól nyugalomba vonulásáig itt szolgált plébánosként, hosszú időn át ellátva Nagylózs, majd Fertőboz és Nagycenk lelkipásztori szolgálatát is. Aranymiséjét is Peresztegen ünnepelte. 2011 őszétől haláláig a soproni Szent Benedek Idősek Házának lakója volt. 2018-ban hunyt el. (Magyar Kurir)

1988.10. hó – 1991.06. hó: Lázár Dezső

1933-ban Erdélyben született, Zabola-Páván. 1958-ban Győrben szentelték pappá. Segédlelkészként működött Oroszlányban (1958-62), majd Mocsán (1962-65). Lelkész Naszályon és Oroszlányban volt (1965-76), majd plébános Magyarkimlén (1976-79). Vitnyédről látta el a szolgálatot Csapodon és Pusztacsaládon is. A három színes ablakot a csapodi templomba ő készíttette adományokból. Csapodról Zircre került főesperesnek. Hosszú betegségben 1998-ban hunyt el. (NPP- Csapod újság)

1991.07. hó – 1997.08. hó: Varga György

1958-ban született Budapesten, 1986-ban szentelték pappá. Mosonmagyaróváron káplán, majd Vitnyédről látta el a szolgálatot Csapodon és Pusztacsaládon is. Utána Kisbéren és a hozzá tartozó településeken, Kónyban (Markotabödögén, Enesén), jelenleg Kapuvár-Gartán plébános. (gartaiplebania.hu)

1997.08. hó – 2008.07. hó: Böcskei Győző

Veszkényi származású, 1969-ben született Kapuváron. 1995-ben szentelték pappá, két évig Csornán volt segédlelkész, majd Vitnyédről látta el a szolgálatot Csapodon és Pusztacsaládon is. Utána Sopronban a Szent István templom plébánosa volt. 2019. augusztusa óta a győri Nagyboldogasszony székesegyház plébánosa. (Kisalföld 2019.12.05.)

2008.08. hótól: Lőrincz Béla

Vámosmikolán (Pest megye) született 1943-ban. 1966-ban szentelték fel. 1976-ig Budaörsön, Bernecebarátin és Budapest Erzsébetvárosban, 1976-94-ig Dunaszegen (Dunaszentpálon), 1994-2002-ig-Rábacsécsényben (Rábaszentmihályon) szolgált. 2002-2008-ig Bükön volt ker. esperes és plébános. Vitnyédről látja el a szolgálatot Csapodon és Pusztacsaládon is. 2018. augusztusában nyugdíjazási kérelmét Veres András megyés püspök elfogadta, és felkérte, hogy plébániai kormányzóként továbbra is lássa el Vitnyéd, Csapod és Pusztacsalád plébániákat. (községek honlapjai, kisalfold.hu, személyes adatközlése)

5. számú melléklet

Vitézi címet kapott csapodi illetőségűek

(Forrás: Cseh Jánosné: Csapodiak az I. világháborúban)

1. ***Bella István*** tizedes, rendőr tiszthelyettes, Győr. (Csapod, 1893.10.14. sz: Bella József-Bella Borbála.) Bevonult a K.u.k. 76. gyalogezredhez (Sopron). Olasz, orosz harctéren szolgált. Kitüntetései: Legénységi I. oszt. ezüst vitézségi érem, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem 2x, Sebesülési érem.

2. ***Nagy István*** tart. szakaszvezető, földműves, Csapod. (Csapod, 1889.) Bevonult a m.kir. 19. vadászzászlóaljhoz (Klagenfurt). Kitüntetései: Legénységi I. oszt. ezüst vitézségi érem, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem 2x, Sebesülési érem 2x.

3. ***Nagy István*** alhadnagy, Szentes. (Csapod, 1889.) Bevonult a m.kir. szegedi 3. huszárezredbe. Kitüntetései: Legénységi I. oszt. ezüst vitézségi érem, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem 2x, Bronz legénységi érem, Sebesülési érem.

4. ***Tamásfi (Tomaschevits) Vida*** ny. tiszthelyettes, földműves, leventeoktató, Csapod. (Darufalva, 1891.) Bevonult a K.u.k. 133. tábori tüzérezredbe. Orosz harctéren szolgált. Kitüntetései: Legénységi arany vitézségi érem, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem 1x, Bronz legénységi érem, Sebesülési érem 2x, Bajor emlékérem.

5. ***Bella András*** utász őrmester, p.ü. szemlész, Sopron. (Csapod, 1891.) 1912-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra a pozsonyi K.u.k. 2/5. utász zászlóaljhoz. A szerb, olasz, román, majd ismét az olasz harctéren szolgált. Kitüntetései: Legénységi I. oszt. ezüst vitézségi érem 2x, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem 2x, Bronz legénységi érem 2x, Sebesülési érem 2x, Károly csapatkereszt.

6. ***Csiszár József*** tiszthelyettes, Sopron. (Csapod, 1890.) Bevonult a 13. honvéd gyalogezredhez. Orosz, román hadtéren szolgált. Kitüntetései: Legénységi I. oszt. ezüst vitézségi érem, Legénységi II. oszt. ezüst vitézségi érem, Károly csapatkereszt, Háborús emlékérem.

6. számú melléklet

Hírek, tudósítások, hirdetések a csapodi vásárokról

„Csapodi vásár. Csapod község a múlt évben négy vásár megtartására kapott engedélyt Az első vásárt augusztus 17-én tartották, mely a megyének egyik legnépesebb vására volt. A második vásár f. hó 23-án, szerdán lesz. A vonatösszeköttetés minden irányban kedvező."

Dunántúli Hírlap 1927. november 23.

„A csapodi vásár. Csapod nagyközségben február l0-én lesz az országos kirakodó és állatvásár. Csapod község most rendezi harmadik országos vásárját. A két első vásár a várakozáson felüli sikert ért el. A szarvasmarhafelhajtás 800 drbon felül volt és 645 drb cserélt gazdát. A felhajtott szarvasmarha-kontingens mind elsőrendű hízott és növendékmarha volt. A felhajtáson kitüntette magát a répcevidék, ahonnan számos, 309-en felüli ökör eladatott. Ugyanez alkalommal közöljük, hogy a Dunántúl bármely részéről vasúti csatlakozás a reggeli órákban kapható. Szombathely-Pápa felől Celldömölkön át, Szombathely felől Répcelakon át, Győr-Csorna-Moson-Magyaróvár felől pedig Eszterházán át közvetlen csatlakozásra külön vonat van beállítva. A délutáni vonatokhoz viszont minden irányban van közlekedés kétszer. A vásártér sármentes, az állomástól 300 méternyire van. A győri húsiparosok mikor arról panaszkodnak, hogy városunk környékén nem lehet megfelelő állatot venni, bizonyára érdeklődni fognak a 10-i csapodi vásár iránt."

Dunántúli Hírlap 1928. február 1.

„A csapodi vásárok. Csapod nagyközség a négy országos kirakodó- és állatvásár eddigi határnapjait – miniszteri engedelemmel – a következőleg változtatta meg: A február 10-ét, május 22-ét, augusztus 17-ét és november 23-át magában foglaló hét szerdáin, vagy ha e napok valamelyike vasárnapra vagy keresztény ünnepre esik, akkor a vásárok a legközelebbi hétköznapokon fognak megtartatni. A legközelebbi vásár tehát november 21-én lesz. A vasúti közlekedés minden irányban, tehát Győr felől és vissza is biztosítva van."

Dunántúli Hírlap 1928. október 20.

„Vásár. A Csapod községben folyó évi november hó 21-én megtartandó országos kirakodó és állatvásár alkalmából a Győr felől jövő utasokat Eszterházán különvonat feltétlenül várja s 13 óra 30 perckor vissza is viszi."

Dunántúli Hírlap 1928. november 6.

„Vásár-hirdetés. Csapod község (Sopron m., vasúti állomás helyben, telefonszám: Fertőszentmiklós 7), a nagy hózivatar miatt elmaradt vásár helyett 1929. március 6-án mindennemű állattfelhajtással országos kirakódó pótvásárt tart. Az elöljáróság."

Dunántúli Hírlap 1929. február 26.

„A csapodi országos vásár. Csapodon a legközelebbi országos kirakodó- és állatvásár május 21-én lesz megtartva. A legutóbbi csapodi vásár nagy forgalma szükségessé tette, hogy a vonatközlekedést különvonatok beállításával is megkönnyítsék."

Dunántúli Hírlap 1930. május 6.

Országos vásárok egyházmegyénk területén

„Csapod (Sopron m.) febr. 10., máj. 22., aug. 17., nov. 23., mfogl. h. szerdáján. Ü. e. k. n."

A győri Mária kalendáriuma 1947.

Országos vásárok

„Csapod (Sopron m.), febr. 10. máj. 22., aug. 17. és nov. 23- át magában fogl. hét szerdáján."

Moson megye kalendáriuma 1948.

7. számú melléklet

Az egyes településeken rendezett vásárokra felhajtott és az eladott állatok száma

(Forrás: Sopron vármegyei alispáni jelentések)

1937-ben	Felhajtott			Eladott		
	ló	szarvas-marha	sertés	ló	szarvas-marha	sertés
Csorna	2.690	19.190	47.730	446	5.457	16.326
Beled	2.150	6.840	12.300	180	1.500	6.260
Kapuvár	1.873	6.367	6.628	607	3.565	4.662
Mihályi	3.379	3.517	3.195	300	1.336	1.740
Szany	867	3.077	6.007	179	1.147	2.010
Fertőszentmiklós	422	3.340	4.340	201	1.476	2.092
Csapod	***568***	***2.196***	***2.339***	***92***	***974***	***1.122***
Szil	560	1.920	2.556	296	1.373	1.704

1938-ban*	Felhajtott			Eladott		
	ló	szarvas-marha	sertés	ló	szarvas-marha	sertés
Csorna	1.618	6.380	18.210	434	2.277	7.680
Beled	1.680	3.345	6.970	108	615	3.999
Kapuvár	610	1.725	1.634	203	914	917
Mihályi	2.179	1.700	1.674	197	504	969
Szany	940	2.185	4.281	88	737	1.840

1938-ban*	Felhajtott			Eladott		
	ló	szarvas-marha	sertés	ló	szarvas-marha	sertés
Fertőszentmiklós	198	2.081	2.478	48	780	2.087
Csapod	***792***	***2.208***	***1.793***	***102***	***668***	***1.219***
Szil	521	1.686	1.679	166	794	1.015

* Száj- és körömfájás miatt fél évig szünetelt a vásártartás.

1939-ben**	Felhajtott			Eladott		
	ló	szarvas-marha	sertés	ló	szarvas-marha	sertés
Csorna	1.630	6.896	4.540	395	3.381	3.106
Beled	9.160	2.780	12.350	147	2.012	7.357
Kapuvár	2.000	6.343	6.616	596	3.499	4.541
Mihályi	2.731	3.277	2.942	237	1.186	1.422
Szany	1.168	2.302	5.025	102	1.267	2.335
Fertőszentmiklós	432	2.844	4.856	144	1.539	2.738
Csapod	***537***	***1.897***	***1.978***	***90***	***788***	***916***
Szil	870	3.253	2.144	178	1.365	733

** A nagy takarmányhiány miatt a kínálat nőtt, de a kereslet csökkent.

1940-ben	Felhajtott			Eladott		
	ló	szarvas-marha	sertés	ló	szarvas-marha	sertés
Csorna	1.457	6.047	3.257	478	2.943	2.104
Beled	2.380	7.480	9.200	200	2.185	4.324
Kapuvár	1.526	4.851	4.835	543	3.240	2.988
Mihályi	1.681	3.474	2.421	304	1.286	1.376
Szany	628	4.076	2.980	178	1.470	1.106
Fertőszentmiklós	523	3.304	3.089	159	1.746	1.690
Csapod	***406***	***1.907***	***1.663***	***112***	***1.082***	***810***
Szil	670	2.914	2.486	217	1.529	1.282

8. számú melléklet

Bírók, tanácselnökök, jegyzők, tanácstitkárok Csapodon

(Forrás: Regős Frigyes kézirata és más dokumentumok)

Bírók:

Wargha Máté jobbágy:	1584.	Nagy Márton jobbágy:	1608.
Kovács István jobbágy:	1587.	Csiszár Lőrincz jobbágy:	1660.
Nagy Márton jobbágy:	1597.	Nagy János zsellér:	1677.

1875-től az 1. világháborúig: Bella István (Tubéc), Kocsis György, Katona Mátyás, Horváth András (Erdőző), Katona István, Tar István, Orbán Pál, Kocsis János, Varga Sándor.

Az 1. világháborútól a 2. világháború végéig: Horváth János (Erdőző), Kovács György (Metszi), Orbán Pál, Horváth Kálmán (Erdőző), Orbán Kálmán, Kocsis Sándor, Horváth István (Erdőző), Orbán Lajos (1945-ben a bombázás áldozata lett).

A 2. világháborútól 1950-ig, a tanácsok létrehozásáig: Katona Lajos, Kovács Ferenc (Pór), Horváth Lajos (Keléc).

Tanácselnökök az önálló tanács megszűnéséig:

Kovács József (Guri):	1950 – 1959.
Csóka Antal (Cucor):	1959 – 1970.

Jegyzők 1950-ig, a tanács létrehozásáig:

1908 – 1914:	Nemes József (Beledbe került főjegyzőnek)
1914 – 1917?:	Antritter Antal (Újságcikk szerint a hadisegélyekkel visszaéléseket követett el. Hogy mi lett a vizsgálat vége, általunk nem ismert – *a szerk.*[4])
1917? – 1921:	Erődi és Habán vezetéknevűek

4 *„A csapodi jegyző bűne. Antritter Antal csapodi jegyző a hadisegélyek, körül a bűnös manipulációknak egész sorát követte el és bár eddig a hivatalos nyomozás csak 3000 korona eltüntetését állapította meg, lehetséges. hogy az összeg nagyobb lesz, ha visszamenőleg megállapítják az összes visszaéléseket. Csapod községben eddig körülbelül 100.000 K-t fizettek ki hadisegélyképpen. A kifizetésre kerülő összegek listáját úgy állította össze a jegyző, hogy a községben már rég elhaltak neveit is feltüntette. A hadisegélyben részesülő gyermekek számát is önhatalmúlag írta be. A kimutatásokat a lelkész és a községi-elöljárók jóhiszeműleg aláírták. A főszolgabíró is láttamozta és az adóhivatal kifizette. A község részére küldött segélyösszegeket a jegyző önhatalmúlag adta ki. Annak adott, akinek akart, és annyit adott, amennyit neki jól esett. Önhatalmú levonásokat eszközölt. A nyomozást az alispán és a kir. pénzügyigazgató rendelték el, Sipos Lipót soproni pénzügyi tanácsos vezette. A nyomozás a bűnök egész listáját állapította meg. A jegyző állítólag azzal védekezik, hogy a hadisegélyszétosztást a felesége intézte. Tényleg minden írást az asszony végzett. A jegyző a hamis kimutatásokat csak aláíratta. A bíró, elöljárók azért írták alá, mert a pap meg a jegyző aláírták, a főszolgabíró meg a szabályszerűnek hitt kimutatást írta alá. A pénzt az adóhivatal kifizette. A pénzt a jegyző vette fel, ö manipulált a könyvekkel is. A súlyos vádak terhe alatt a jegyző lemondását benyújtotta. Felfüggesztés és a fegyelmi eljárás megindítása követik a nyomozás befejezését, hacsak nem tetézik a letartóztatással is." (Dunántúli Hírlap 1917. szeptember 15.)*

1921 – 1936:	Harmath Nándor (1870-ben született. „1930-ban a kormányzó Őfőméltósága a IV. o. polgári érdemkereszttel tüntette ki.” *Sopron és Sopron Vármegye ismertetője 1914-1934.)*
1936 – 1941:	Harmath Jenő (1900-ban született. Harmath Nándor fia, Eszterházán majd apja mellett volt előtte Csapodon segédjegyző)
1941 – 1950:	Takács Rezső (1936-ban jött Csapodra, akkortól segédjegyző volt Harmath Jenő mellett, 1939-1941-ig Kapuváron volt segédjegyző)

Tanácstitkárok:

1950 – 1952:	Takács Rezső, 1950 előtt jegyző Csapodon, 1952 után a Soproni Állami Gazdaságban dolgozott belső revizorként, 1979-ben hunyt el.
1952 – 1959:	Fekete Anna (mihályi származású)
1952 – 1970:	Horváth Kálmán (Hepsz) a falu szülötte.

Jegyzők a rendszerváltozás után:

1990 – 1991:	Török Melinda
1992.01.01 – 1997.12.15:	Varga Ferenc Károly (csapodi)
1997.12.16 – 2001.05.19:	Babos Katalin
2001.05.20 – 2011.12.31:	Németh Lászlóné
2012.01.01 – 2019.12.13:	Horváthné dr. Dávid Mária
2019.12.14 – től:	Kristófné dr. Bors Beatrix

9. számú melléklet

A Felsődunántúli Hétfő című hetilap 1944. október 9-ei számában megjelent írás

Ammondó vagyok,

hogy a csapodi embernek mindég megvuót a magáho való esze. De meg ekkis találikonyságir nem köllötte a szomszidba mennyi. Pildának okáir Családra. Peig hát vuót idő, mikor még jedzősige se vuót. Igaz, hogy erre azt is rá lehetne fognyi, hohát akkoriba sok vuót miég az ész Csapodon. Úgy ám. Jedzői tudomány nilkül a nipek maguk is elláthatták ügyesbajos dógaikat. De asztán lassan-lassan meffogyatkozott a vágott dohán iés evigbül kinytelen vuót az akkori alispán ur jedzőt rendünyi Csapodnak is. Mondom, rá lehetne fognyi. Csakhogy az illen ráfogásrul könnyen kisüthetnik, hohát vaj irigység, vaj rosszmájuság lakozik benne.

Ölig a hozzá, mikor Nagy Péter urammal ez a história törtint, Csapod miég a himódi jegyzőhő tartozott s így bizony, ha világragyütt a csapodi gyerek, vajhát meghót az öregapa, emátkásodott az Éva lán az Ádám leginnyel, vaj marhacidula köllött a Riska tehénnek: szedd a lábod, kis szógám, ereggyél át Himódra a jedzőhö! Eccóval akkortájt Himód sok csapodi csizmatópat ekoptatott, dehát vuót ám marhabür bővön s a sujszterok szivit se köllött imáccsággal puhittanyi.

A csapodi lelkek menybemenetelit Istenben boldogult Peszlen Károl főtisztelendő plébános ur igazgatá. Eccer is sürgős küldöncre lett szüksége, hogy hivatalos levilbe tudasson valamit a himódi jedző urral. Átszuót Bella Gábor kisbiró uramnak, rendüllön csak, egykettő, valakit. De ne sokat kislekeggyik, se a kisbiró, se a küldönc, azt megmongya.

Bella kisbirónak Nagy Pétörre esett a választása. „Szegygyed szaporán a kiét lábod szárát, mer a plébános ur Himódra kűd a jedző urho gyalogpostásnak."

– „Minek, te?" – „Gyalogpostásnak."

Nagy uram közel vuót hozzá, hogy hangosan gondukoggyék: Ü bizon a szentnek se, de eszibe gyutott asztán, mir kockáztassa a menybemenetelit. Ement a plébániára, hogy itt van, a kisbiró rendüte ki. A plebános ur odaatta a hivatalos levelet s a lelkire kötötte, hogy iparkoggyék ám, mer sürgőssen várgya a jedző. – „Asztán hogyan teccik gondunyi, gyalog vügyem-e a levelet, vaj szekeren?" – „A te dúgod, fiam, – montta juóságossan a főtisztelendő úr. – A fő, hogy időre ott legyél."

„Hát peig én belőlem hjába akar a kisbiró gyalogpostást csinányi. Hogy a mendergős ott találla el a kiét füle között! Ién gyalog nem vüszöm azt a levelet. Miég ha rám szakad az öreg iég, akkor se. Tuggyák meg. Eddig se vuótam gyalogpostás, ezután se leszek." – Avval nammirgessen csértessiket mondott, hazament, befogta a két tehénkijit, a dománytát, akibe a levelet szipen begyugta, fődobta a szekirre, az ostorával keresztet húzott a tehenek elé a porba, asztán – gyerünk. Ü elöl, a tehenek utána, egész Himódig.

Mikor evigezte itt a dógát, mefforditotta a szekeret iés indút vissza. Ü elől, a tehénkék utána. Hazáig. A plébánia előtt ráparancsút az állatokra: állatok meg esszikrát! Asztán bement: „Átattam kirem a levelet a jedző urnak. Asse monta, tökász, csak enynyit e: juól van."

„No, ién ü helette is mekköszönyöm. Asztán mondd, hogyan vütted hát a levelet, gyalog-e vaj szekeren?" Nagy uram fölborzolódott a kirdistül: „Gyalogpostásnak akart engem megtennyi az átolkodott kisbirója. Az ángya térgyekaláccsa! Ahhát. De az ién eszemen nem fog ki Bella Gábor. Nem ám. Azir se ién vuótam a gyalogpostás, hanem a teheneim. Azok vüttik a levelet. Ién meg megtettem magam vonalfőlvigyázónak Csapod és Himód közt. A feszkesit nekijje!"

Iffogott ki a csapodi kisbirón iés így lett tartalikos vonalfölvigyázó csapodi Nagy Pétör. Hát igen. (–)

10. számú melléklet

Az egyes családnevek ágai Csapodon a melléknevükkel megkülönböztetve

(ma már nem mindegyik ág lelhető fel a faluban)

Bella: Amerikás, Andor, Babics, Bajszi, Baka, Báró, Bébic, Béca, Bisti, Bognár, Cségom, Csirke, Csősz, Dandi, Dudora, Finánc, Gábor, Geda, Heló, Hetyei, Hetykó, Kopó, Kukta, Lindár, Lisztes, Magtáros, Maradi, Márkus, Náci, Pandi, Petola, Pizse, Pörge, Ragács, Szutykos, Tücsök (Kis-bellák)

Csiszár: Bigna, Császár, Dohányos, Fülöp, Kupec, Mizsgó, Muccer, Peszlen, Pópa, Szekendi

Csóka: Berti, Cucor, Csipi, Csongrádi, Huligán

Fekete: Pricski

Gyűrű: Kalinkó

Horváth: Ádám, Bábi, Bóha, Boj, Erdőző, Farkas, Főnök, Gánc, Gyura, Gyurián, Hadarics, Hepsz, Horgos, Huppancs, Kántor, Kokas, Keléc, Király, Kormi, Laji, Nicki, Nyakas, Okos, Péter, Picin, Pilinga, Pityem, Porhanyó, Presic, Szittya, Vagyi, Vivát, Zsiga

Kámán: Asszony, Bókkon, Csingi, Dudus, Guszti, Harangozó, Pipás, Szivar

Katona: Bába, Dorombos, Kacsa, Lenci, Liflaff, Marcin, Suhanc

Kocsis: Berki, Bíró, Böcek, Csák, Csics, Csörni, Duccsa, Kisbíró, Kulák, Kuli, Kurec, Lisztes, Pandur, Pecsi, Pürütty

Kovács: Berna, Cellya, Guri, Hajnal, Isz, Kafri, Kutics, Kűmés, Lukszi, Lusta, Marics, Menyhárt, Mecci (Metszi), Mutyi, Nagygyuri, Nagymihály, Nömös, Ocsa, Pici, Piszok, Pór, Rozs, Rótyi, Sujszter, Szájtli, Tislér, Tói, Turi, Tükhel, Vince

Kovacsics: Rezes

Kozák: Jani

Lőrincz: Lord

Milkovics: Vica

Nagy: Bácsi, Bankó, Berki, Béres, Buksi, Cunka, Cselák, Cseszkó, Csúcsos, Dedi, Dema, Dizsi, Dundi, Gazsi, Gyurka, Hejcse, Kanki, Kinizsi, Kisbancsi, Kövécs, Lekete, Mákos, Mari, Matyi, Mercsák, Nagyjános, Pasi, Pedena, Posi, Rákóczi, Rozs, Színész, Szöcsi, Takács, Tolaj, Tóth, Vendel, Vitéz, Vöröskirál

Németh: Bíder, Ceci, Fagyos, Lecska, Pepi, Potáj, Savanyó, Sebes, Szabó, Tani

Orbán: Csöndér, Fejes, Ferenc, Fisér, Giba, Kera, Kótai, Lélek (Lílek), Macska, Miklós, Muszik, Panyi, Szentantal, Szerencse

Peszlen: Rögtön

Simon: Bödön

Szántó: Mujzsi, Veréb

Takács: Kárász

Tóth: Ács, Boksz, Miki, Pék

Vadas: Böcöre, Cseperke, Vezér

Varga: Csuti, Dejnye, Dina, Kofa, Mondér, Sicc, Tamás

Vécs: Koma

Zambó: Csemete, Dülec

Zsédeny: Ficsúr, Piros

11. számú melléklet

Tanítók Csapodon

(Forrás: Néhai Regős Frigyes kézirata, a Tarr István Egyesület 2007. évi kiadványa, egyéb dokumentumok)

Nevük nem ismert:	1628 – 1697. között

Kántortanítók:

Horváth János:	Az 1697. évi canonica visitatio (egyházlátogatási jegyzőkönyv) említi
Ros György:	Az 1714. évi canonica visitatio említi
Divéky András:	1760.05.04-én házasságot kötött Németh Judit himodi leánnyal.
Könyves Zsigmond:	1776.01.16-án szerepel, mint tanú egy áttérésnél.
Balaskó Ferenc:	1789.XII.19-én szerepel a neve egy keresztelési bejegyzésnél.
Horváth István:	Öt gyermeke szerepel a kereszteltek anyakönyvében 1791.10.09-1795.02.06. között.
Mravintsits Ferenc:	1798.02.01-jén szerepel egyik gyermekének keresztelése.
Fülöp Antal:	Négy gyermekének keresztelése szerepel 1799.10.14-1802. 09.16. között a kereszteltek anyakönyvében.
Kun Ferenc:	Három gyermekének keresztelése szerepel 1803-1805. között a kereszteltek anyakönyvében.
Tsászár Pál:	1807.05.26-án szerepel egy gyermekének keresztelése.
Kéry Orbán Ferenc:	1809.11.04-én szerepel egy keresztelési bejegyzésnél.
Vörös Ignác:	1812.09.23-án keresztelési bejegyzés.
Dobos János:	Öt gyermekének keresztelése szerepel 1812-1822. között a kereszteltek anyakönyvében.
Lénártsits István:	1825.02.09-én és 1826.10.09-én volt nála keresztelő.
Ágh György:	1806-ban született, 1829-ben lépett a tanítói pályára.[5] 1829.04.09-én van az első bejegyzés egyik gyermekének haláláról, és ezt követi még 11 szomorú hír az idők folya-

5 *Kimutatás a Sopron-Moson megyei tankerületek 1872-ik évi népiskolai állapotáról s a hivatalban lévő néptanítók és tanhatósági személyek névtára. Összeállította és kiadta Németh Ferencz kir. tanfelügyelőségi tollnok. Sopron 1872. Nyomatott Reichard Adolf nyomdájában.*

mán. Végül a saját elhalálozása van bejegyezve 1881.04.30-ai dátummal. Csapod legérdemesebb kántora. 52 évig szolgált. 1880.11.27-én a Sopron újság is megemlékezett róla Ágh György veterán néptanító című cikkében.

Tóth Péter:	1882-ben szerepel a neve alatt egy keresztelési bejegyzés. (A Győregyházmegyei katholikus tanítóképezdék és népiskolák 1890-ben című kiadványban ő szerepel, mint kántortanító – *a szerk.*)
Kiss Ferenc:	Valamikortól 1895.11. hónapig szolgált.
Bolla Géza:	1895.11. hónaptól 1904.12. hónapig szolgált. Innen Vitnyédre ment.
Molnár Géza:	1905.02. hónaptól 1911.01. hónapig szolgált. Innen Sopronba ment.
Ovárdics Antal:	1911.02. hónaptól 1915.01. hónapig. Szilból jött Csapodra. Katonaként Miskolcon halt meg 1915.01.20-án a fronton szerzett betegségében.
Árpás Ignác:	1915.08. hónaptól 1918.03. hónapig. Feltehetően váratlanul halt meg. (Megválasztásáról a Dunántúli Hírlap 1915. augusztus 24-én ezt írta: *„Csapod község iskolaszéke a megüresedett kántortanítói állásra megválasztotta Árpás Ignác okleveles kántortanítót. Az új kántor a győri tanítóképzőnek volt jeles növendéke és az itteni kármelita-templomban hosszú időn át közmegelégedésre látta el a kántori teendőket.)”*
Horváth Antal:	Csapod szülötte. Ő volt az utolsó kántortanító a faluban. 1918.10.15-től haláláig, 1951.05.29-éig szolgált.

Segédtanítók:

Az I. számú tanítói állásban voltak:

Nem ismert:	1878-tól már volt segédtanító a kántortanító mellett, nevük nem ismert.
Tánczos Ferenc	1890. (A Győregyházmegyei katholikus tanítóképezdék és népiskolák 1890-ben című kiadványban ő szerepel, mint segédtanító – *a szerk.*)
Giczy István:	1891-1892.
Szatlmayer Károly:	1893-1894.
Miklós Antal:	1894-1895.
Poszet János:	1895.
Ruberits István	1896.

Horváth Károly	1896-1897. Csapod szülötte. Mint egyszerű parasztlegény vállalta az állást, majd kétéves tanfolyamot végzett.
Otipka Emma:	1897. Csapodról Szabadiba ment helyettes tanítónőnek.

A II. számú tanítói állásban voltak:

Horváth Károly:	1899 – 1900. Csapod szülötte. Csapodról Ládonyba ment kántornak
Nagy Pál:	1898. Egyedről jött.
Balázs Géza:	1901 – 1902.
Fischl Ferenc:	1902 – 1903.
Pirovits Jenő:	1903.
Orbán Sándor:	1903 – 1908. Innen Takácsiba ment.
Fejes György:	1908 – 1909.
Ackermann Sándor:	1909 – 1910.
Buday Gyula:	1910.
Tóth László:	1910 – 1912. Nagylózsról jött Csapodra.
Tarr István:	1912 – 1923. Csapod szülötte. Innen Veszkénybe ment kántortanítónak. Később ott volt iskolaigazgató nyugdíjazásáig.
Lakos Géza:	1923 – 1925. Marcaltőről jött, innen Nagykátára távozott.
Hertl-Hartai Béla:	1925 – 1942. (1904-ben született Sopronban. A tanítóképzőt Győrben végezte el 1921-ben. Egy dokumentum szerint ekkor került Csapodra, ahonnét aztán Sopronba, majd 1945-ben Nyugat-Németországba távozott.)
Horváth Viola:	1942 – 1955. Csapod szülötte, Horváth Antal kántortanító lánya. Csapodról Ivánba ment.

A III. számú tanítói állásban voltak:

Meizl Ferenc:	1901 – 1902.
Haselböck János:	1902 – 1903. Szilből jött.
Szabó József:	1903 – 1904.
Rimarcsek Havas Ferenc:	1904 – 1910. Győrszigeti volt.
Bársony Kálmán:	1910 – 1912. Kapuvárról jött.
Faragó Sándor:	1912 – 1923. Vitézi címet kapott a háborús érdemeiért. Kapuvárra ment Csapodról.
Jászai József:	1923 – 1927. Rábatamásiban született, Jászai Mari színésznő unokaöccse. Nézsáról jött Csapodra, innen Pápára távozott.

Falk János:	1927 – 1929. Győrgyarmaton volt kezdő tanító, onnét került Csapodra. 1927.10.09-ei ülésén választotta meg az iskolaszék Jászai József helyére.[6]
Horváth Ferencné	1929 – 1967. Leánykori nevén Domnanics Erzsébet. Sopronban született.

A IV. számú tanítói állásban voltak:

Szabó József:	1923 – 1925. Győr-nádorvárosi volt. Győrben végzett, Csapod volt az első állomáshelye.
Horváth Ferenc:	1925 – 1958. 1951-1958 között az iskola igazgatója.

Az államosítás után Csapodon tanítottak még a fentiekben már említetteken túl:

Bella Istvánné:	1948 – 1955. Kassán született 1897-ben, 1993-ban hunyt el. Férje csapodi volt, Bödeházán szolgált csendőrként. Onnan jöttek Csapodra. Lányuk, Hedvig is pedagógus lett.
Puha Irén:	1950 – 1974. 1959-től 1964-ig az iskola igazgatója volt. Az iskola Fertőszentmiklóshoz csatolása után ott tanított nyugdíjazásáig.
Szabó József:	1952 – 1959. 1958-1959-ben az iskola igazgatója.
Bella Hedvig:	1955 – 1975. Bödeházán született 1936-ban. Sopronban végzett. 1974-75-ben a tagiskola vezetője. Csapod után Fertőszentmiklóson tanított. 1975-ben kötött házasságot Varga Ottóval. Kapuváron él.
Riba Ilona:	1955 – 1959. Pusztacsaládról származott. Férjezett neve Vass Antalné. 2016-ban hunyt el.
Ruisz Endre:	1957 – 1959. Répceszemerén született, Sopronban végzett.
Helyes Anna:	1957 – 1958, majd 1964 – 1973. Pusztacsaládi, férjezett neve Csóka Józsefné.
Orbán Béla:	1958 – 1971. Csapod szülötte.

6 *A Dunántúli Hírlap 1928.10.07-ei számában hírül adta, hogy az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság tagjai sorába választotta. Ezt írták róla: „Falk János fiatalember: egy éve került ki a győri tanítóképzőből. Első írásait – még képezdész korában – a D. H. közölte s ez írások, amint sorra küldötte őket, mutatták az ő biztos, akaratos fejlődését. Fővárosi lapok pályázatain dicséretet nyert és szinte lépésről-lépésre izmosodott. Költeményeiben és prózájában egyaránt a természet rajongója, megfigyelései és leírásai a legjobbak, történetei fordulatosak, meglepőek. Neve ma már a hír, ismertség szárnyára kelt s mi örülünk és büszkék vagyunk, hogy a mienknek tudhatjuk őt." 1929.09.01-től orvosi vélemény alapján 6 hónap betegszabadságot kapott. A csapodi iskolaszék 1930.02.15-ei ülésének jegyzőkönyvében rögzítették, hogy 1930.01.13-án elhunyt. Keszler Antal plébános szavai alapján „… példája volt az igazán hívő kath. nevelőnek. Törekvő, szorgalmas munkása volt iskolánknak. … Megható volt néhány tanítványának a megjelenése, akik senkitől sem buzdítva mintegy 14-en összeadták filléreiket és külön fuvarost fogadtak, hogy tanítójuk végtisztességén jelen lehessenek. A kicsi szívekben lévő ezen hálaérzet az ő nevelői munkájának eredménye. … Halála iskolánknak és a községnek valóban vesztesége és méltó rá, hogy emlékét itt (a jegyzőkönyvben – a szerk.) megörökítsük. A jó Isten jutalmazza meg a másik életben az örök boldogsággal!"*

Helyes Klára:	1958 – 1959. Iváni származású.
Varga Ferenc:	1959 – 1974. Utána Röjtökmuzsajon, majd Fertőszentmiklóson tanított. Pinnyei származású volt. 2017-ben hunyt el, a csapodi temetőben nyugszik feleségével együtt, aki 2020-ban halt meg.
Király Ferenc:	1959 – 1960. Hövejről jöttek a feleségével együtt, majd Csapod után Újkéren tanítottak.
Király Ferencné:	1959 – 1960.
Takács Teréz:	1960 – 1962. Férjezett nevén Rozsonits Gézáné. Fertőszentmiklóson született 1941-ben. Pályakezdőként került Csapodra 1960-ban. 1962-től Beleden, 1963-tól Szanyban, 1966-tól Fertőszentmiklóson tanított nyugdíjba vonulásáig. 1962-ben kötött házasságot Rozsonits Gézával.
Jámbor Klára:	1960 – 1962. Férjezett nevén Egyed Lászlóné. Kajárpécen született 1942-ben. Pályakezdőként 1960-ban került Csapodra, majd 1962-től Fertőszentmiklóson tanított nyugdíjba vonulásáig. 1963-ban kötött házasságot Egyed Lászlóval.
Stiller Magdolna:	1963-1964. Fertődi származású.
Molnár Béla:	1964 – 1974. A körzetesített iskola igazgatója volt.
Füzi Józsefné:	1964 – 1989. Leánykori neve Csóka Gizella. 1934-ben született Pusztacsaládon. 1975-től nyugdíjazásáig a tagiskola vezetője volt.
Cseh Jánosné:	1967 – 1996. Rábakecskéden (ma Kenyeri) született 1948-ban, leánykori neve Németh Mária. Kenyeriben kezdett tanítani. Férje a vasúton dolgozott, így kerültek Csapodra. 1989-től a tagiskola vezetője, 1990-től az újra önálló (az alsó tagozatnak fenntartott) iskola igazgatója volt nyugdíjba vonulásáig.
Bella Andrea:	1997 – 1999. A falu szülötte, ma az óvoda vezetője.
Fábián Éva:	1999 – 2000.
Pete Ferencné Orsi:	2001 – 2005.
Horváth Mária:	1989 – 2010.
Kovács Józsefné:	1996 – 2013. 1996-tól az iskola igazgatója, majd a családi napköziotthon vezetője nyugdíjba vonulásáig.
Horváth Ibolya:	2010 – 2012.

12. számú melléklet

Erdészek a Kisalföldi Erdőgazdasághoz tartozó részeken

(Főleg emlékezet alapján)

Csermajori kerület:

Szabó Lajos	Neve a Dunántúli Hírlap 1910. január 1-jei számában szerepel a Dráma a csapodi erdőben című cikkben.[7]
Végh László (Kutyula) erdész:	1924-ben született, 1980-ban hunyt el. Sportként a távgyaloglást űzte. Ausztriába „disszidált". Felesége a csapodi Kocsis Erzsébet volt.
Németh Géza erdész:	1953 – 1955 között (már elhunyt).
Dukai Géza erdésztechnikus:	1955 – 1959 között (motorbalesetben elhunyt).
Bauer Lajos erdésztechnikus:	1959 – 1963 között.
Környei Jenő erdésztechnikus:	1963 – 1997 között.
Henye István erdésztechnikus:	1998 – 2009 között.
Sipőcz Ádám erdésztechnikus:	2009 – től.

Szobavölgy kerület:

Bella Mátyás	Neve a Dunántúli Hírlap 1910. január 1-jei számában szerepel a Dráma a csapodi erdőben című cikkben.
Göndöcs Imre:	Állítólag egy szovjet katona lőtte le 1945-ben az ajtón át, ahol azért állt, hogy megvédje a családját.
Bencsics János erdész:	1949 – 1959 között (már elhunyt).
Varga Mihály erdésztechnikus:	1959 – 1963 között. 1934-ben született, 2010-ben hunyt el.

7 *„Dráma a csapodi erdőben. Karácsony harmadnapján véres dráma játszódott le a Csapod és Himod között fekvő Cser-erdőben. Szabó Lajos okl. erdőőr a Cser-erdőből átment a Szobavölgye-erdőbe, mivel a körerdész kiadta parancsban. Amint odaért, 6 pálinkát ivó favágót lát, kik mindjárt itallal kínálgatták. De Szabó nem fogadta el. Ez a favágó csapat már néhány hete tiltott fát, hasított fát csempészett ki. Szabó ezt meglátta és jelentette az erdő felelős erdőőrének, Bella Mátyásnak, ki ezért keményen megdorgálta őket. Mivel nem ivott a pálinkájukból, mindjárt elkezdte a berúgott tömeg mondani: »Ni a kutya, nem iszik a pálinkánkból. Ez volt az a kutya, ki elárult bennünket. De megnézzük a kutyának a szívét.« Az erdőőr kérlelte a berúgott, fejszével felszerelt favágókat: »Ne bántsatok, nem bántok én senkit.« Erre már ott volt Bella erdőőr is, ki a Szabóra rohanókat kissé visszataszigálta, de azért egynek, Gosztolának a fejszéje homlokon érte. Szabó erdőőr elesett, majd kétségbeesve felugrott és fegyverét kapva kétszer a fejszével, bicskával rárohanó tömeg közé lőtt. A lövések Gosztola Mihály 28 éves és Gosztola János 26 éves favágókat érte. Ekkor megfutamodott. Egynek a fejszéje fülénél vágta be, egy hátul megszúrta. Szabó iszonyú vértől borítva elmenekült addig, míg a két favágót nézdegélték. Szabót elkábulva találták meg hűséges kutyájával, ki gazdája arcáról a vért nyalogatta. Most nagybetegen fekszik. Felgyógyulása bizonytalan."*

Albert Tóth Gergely erdésztechnikus:	1962 – 1964 között. 1939-ben született, 2006-ban hunyt el. Felesége a csapodi Horváth (Erdőző) Mária.
Szanyi Tibor erdész:	1964 – 1971 között (már elhunyt).
Kocsis László erdésztechnikus:	1971 – 1979 között.
Csiszár István erdésztechnikus:	1979.07. hó – 1979.12. hó között.
Szukhentrunk Imre erdésztechnikus:	1980.01. hónaptól.

Endrédi gálic:

Kovács Antal (1885 – 1951?)	Uradalmi erdész volt. Regölyből (Tolna megye) került Csapodra, felesége Holota Erzsébet (1889-1939) érsekújvári (ma Szlovákia) volt, házasságot is ott kötöttek. Gyermekeik Csapodon születtek (Piroska 1912-ben, Magdolna 1914-ben, Antal 1916-ban, Mihály 1917-ben. Piroska 1937-ben kötött házasságot Szigethy Attilával.)
Horváth István:	Berekmajorban lakott az 1940-es években.
Horváth Imre (Kanász) erdész:	1945 – 1955 között (már elhunyt).
Szabó II. István erdész:	1955 – 1960 között (már elhunyt).
Csóka Imre erdésztechnikus:	1960 – 1995 között (már elhunyt).
Tóth Zsolt erdésztechnikus:	1995.04. hó – 2020.04. hó között.
Szukhentrunk Imre erdésztechnikus:	2020.04. hónaptól (a Szobavölgyhöz csatolták ezt a részt is).

Vadőrök, hivatásos vadászok a Kisalföldi Erdőgazdasághoz tartozó részeken

Göbösön:

Marics Géza, bősárkányi

Bella (Bognár) Ferenc (1947 – 2019), a falu szülötte[8]

Cseren:

Csapó Béla (Berekmajorban lakott) egylovas hintóval járt be a faluba

Weisz Dénes (Csermajorban nádas házban lakott)

Gosztola Tibor, himodi

A rendszerváltozás után az erdészek egyben vadőrök, hivatásos vadászok is.

---

8 *2019-ben váratlanul hunyt el. Tagja volt a Csapod-barátok Egyesületének, melynek lapjában összesen tíz cikket írt göbösmajori vadászélményeiről. Írásaival hozzájárult az egyesület céljainak megvalósulásához, az egyesület által képviselt szellemiség kifejezéséhez. A kalandos történetek mellett, vagy éppen azok által ugyanis mindig ott szerepelt Csapod szeretete, a természet tisztelete, mindezek becsülésének, óvásának kötelessége. (A szerk.)*

Erdészek a Tanulmányi Erdőgazdasághoz tartozó részeken

Bella (Magtáros) Miklós:	kb. 1949 – 1980 között (1915-ben született, 2007-ben hunyt el)
Tüske Vendel	kb. 1950-es, 60-as évek (már elhunyt)
Tüske László (gépesítési előadó)	
Füzi József	1927-ben született, 2011-ben hunyt el
Pál József	
Gyarmati János	
Horváth István (Duda)	2018-ban elhunyt
Gondi Gyula	2020-ban elhunyt
Pál László	
Lőrincz János	már elhunyt
Szalai Ferenc	
Hegyi Péter (jelenleg)	

Vadőrök, hivatásos vadászok a Tanulmányi Erdőgazdasághoz tartozó részeken

Garab István

Horváth Lőrinc

13. számú melléklet

A Dunántúli Hírlap 1915. augusztus 24-ei számában megjelent tudósítás

Jótékonycélú gyermekünnepély
Csapodi levél

Kedves és fényesen sikerült ünnepélyben volt része Nagyboldogasszony napján Csapod (Sopron m.) község örege-aprajának, kik a falu legkisebb embereinek, a kis óvodásoknak záró-vizsgálatára megjelentek. Szem nem maradott szárazon a boldogságtól mellyel a tevékeny, minden tehetségével kis tanítványainak élő „Vilma néni" fáradságos munkájának gyümölcsét végig élvezték; ha volt ürömcsepp, mely mégis az örömkönynyek közé vegyült, azt egyedül a messze idegenben küzdő apák távolléte okozta, kik távol családjuktól nem osztozhatnak az anyák örömében, gyermekük tehetségeinek megnyilatkozásánál. A legtöbbje csak a rózsaszín lapból tudja majd meg, hogy mily lelkesülten, milyen megkapóan kedvesen játszotta végig itthon a piros bugyogós, kék dolmányos, puskával, karddal, sarkantyús csizmával pici kis fia a harcba induló, a falu asszonyaitól felvirágozott huszár szerepét. Lehetetlen volt nem mosolyogni a kis öklömnyi huszárkapitány, Lankovits Józsika biztos fellépésén, aki annyira beleélte magát

vezető szerepébe, hogy egy igazi katonai erélyességet megközelítő határozottsággal vezényelte pici kis seregét és lelkesítette harcra a kis alig arasznyi vitézeket. Semmivel sem marad hátra az elsőtől a nagyszerűan játszott „Jancsi és Juliska" c. darab sem, melyben főleg a kis tündérek és a többi szereplők mesésen készített kostümjei általános feltűnést és tetszést keltettek. És mennyi kedvvel, igazi gyermeki örömmel mutatták még be azt a sok köz- és egyéb játékot, amit a rövid 3 hónapban tanultak!

Az embernek a lelke szinte megszabadult egy pillanatra minden sötét gondtól és fáradságtól, újra a régi gyermekkorába képzelte magát és teljes szívével vele örült azzal a pajkos, eleven, hangyabolyként nyüzsgő vidám sereggel. Meghatóak voltak nagyon egy kis leánynak egyszerű, keresetlen szavai, mellyel Peszlen Károly plébános hála-szavait tolmácsolta, akinek jóságos atyai gondoskodásának köszönhetik, hogy ez az áldásos intézmény a nyári időszakra létesülhetett; egyúttal őszinte szavakkal jelentette ki, hogy mily fájó szívvel válnak meg az óvoda játék-világától és mily nehéz szívvel gondolnak a girbe-görbe betűk országára, hova őket szeptember elejével vezetik. Az ünnepély legmulatságosabb része az ínycsiklandozó ozsonna kiosztása volt, melynek elfogyasztását végig nézni egy ilyen kis farkas-étvágyú tömegnél igazán nem utolsó élvezetet nyújt egy a mélységes gyermeki természetet kutató felnőttnek. Ezzel az ünnepély be is fejeződött, ezentúl már csak a boldog szülők elismerő hálás szavait lehetett hallani, melylyel szeretett óvónőjüket, Markovics Vilmát valósággal elárasztották. A legértékesebb jutalom fáradságáért azonban mégis csak azok a maszatos csókok voltak, melyek csak őszinte, hamisítatlan gyermeki ragaszkodás megnyilatkozásai lehettek, kis apróságai részéről, kik valósággal harcoltak, hogy kezét, ruháját valahogy elérhessék szájukkal. Ekkora szeretetet csak szeretet és a gyermeki lélekhez teljesen leereszkedni tudó nő válthat ki azokból a még álszenteskedést nem ismerő gyermeki szívekből.

Boldog lehet az a község, melynek vezetése olyan igazán népével érző plébánosra van bízva, aki ilyen ügyes intézkedésekkel igyekszik népe előrehaladását megalapozni és szerencsés egyúttal az a falu, amely ilyen valódi, hivatásos nevelőnő kezeire bízhatja legdrágább kincsét, gyermekét.

Az ünnepély alkalmával befolyt 57 korona a Vöröskereszt céljaira lett fordítva.

Könczöl Margit

14. számú melléklet

Csapodi székhelyű és/vagy telephelyű gazdasági társaságok 2019. február hónapban

(Forrás: NAV)

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Weninger Transport Korlátolt Felelősségű Társaság	Fő u. 97.	Közúti áruszállítás	2017.07.28.

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Enterprise IT Tanácsadó és Kereskedelmi Kft.	Fertőszent-miklósi út 1.	Információ-technológiai szaktanácsadás	2014.10.31.
Daton-Bau Építőipari Bt.	Fő u. 82.	Lakó- és nem lakó épület építése	2006.06.02.
Dabóczi Naturguru Kft.	Fő u. 54.	Csomagküldő, internetes kiskereskedelem	2018.11.30.
KaBa-Speed-Trans Kft.	Fő u. 18.	Közúti áruszállítás	2015.05.04.
Weimann Építőipari Bt.	Dózsa u. 2.	Lakó- és nem lakó épület építése	2016.04.12.
Csiszár Csapodi Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Fő u. 34.	Italszolgáltatás	2007.10.12.
Foki Kereskedelmi és Szolgáltató Közkereseti Társaság	Rákóczi u. 16.	Dísznövény, vetőmag, műtrágya, hobbiállat-eledel kiskereskedelme	2004.01.28.
Sentro Szolgáltató Kft.	Vásártér u. 1.	Biztosítási ügynöki, brókeri tevékenység	2010.05.05.
Meatko Inter Élőállat- és Húskereskedelmi Kft.	Fő u. 79.	Állattenyésztési szolgáltatás	2012.04.25.
So-Horp Coop Kereskedelmi és Szolgáltató Zrt.	Fő u. 32. Fő u. 140. Fő u. 29.	Élelmiszer jellegű bolti vegyes kiskereskedelem	1999.03.25.
Holz-Schiller-Hungária Fafeldolgozó Mezőgazdasági Kft.	Göbös-major 111.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	1992.11.12.
Hecber-96. Gyógyszerkereskedelmi és Szolgáltató Bt.	Fő u. 20.	Gyógyszer-kiskereskedelem	1996.09.09.
Fücsök-Pontos Kereskedelmi Közkereseti Társaság	Fő u. 138.	Hús-, húsáru kiskereskedelme	2005.07.13.
Mikrolink Távközlési Hálózatüzemeltetési Kft.	Ciráki u. 11.	Üzletvezetés	2008.09.30.
Bázis-B Kft.	Ciráki u. 11.	Üzletvezetés	2009.03.12.
Motorflotta Kft.	Ciráki u. 11.	Személygépjármű-, könnyűgépjármű-kereskedelem	2009.03.12

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Magicnet Távközlési Szolgáltató Kft.	Ciráki u. 11.	Vezetékes távközlés	2014.03.12.
Rlan Internet Távközlési Szolgáltató Kft.	Ciráki u. 11.	Vezetékes távközlés	2005.12.21.
IT-PR Marketing Szolgáltató Kft.	Ciráki u. 11.	Csomagküldő, internetes kiskereskedelem	2008.12.17.
R-S Com Kommunikációs Szolgáltató Kft.	Ciráki u. 11.	Vezetékes távközlés	2009.08.04.
Cseri Bérkilövő Vadásztársaság	Fő u. 21.	Egyéb közösségi, társadalmi tevékenység	1991.10.28.
Bravo-Mix Kft.	Fő u. 21.	Személybiztonsági tevékenység	2010.09.03.
Soproni Vízmű Zrt.	Fő u. 21	Víztermelés, -kezelés, -ellátás	1998.01.01.
NaturaMed Egészségügyi és Informatikai Szolgáltató	Fő u. 72.	Általános járóbeteg-ellátás	2009.09.25.
Magyar Posta Zrt.	Fő u. 19.	Postai tevékenység (egyetemes kötelezettséggel)	1994.01.01.
Berekmenti-Csalit Vadásztársaság	Vásártér u. 15.	Egyéb közösségi, társadalmi tevékenység	2006.09.09.
Ákos Transport Szállítási Kft.	Fő u. 21.	Közúti áruszállítás	2004.09.24.
JU-KO 08 Kereskedelmi Kft.	0243/35 Hrsz.	Baromfitenyésztés	2008.01.31.
Markóvill Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.	Kossuth u. 10.	Villanyszerelés	2012.05.09.
Kati-Trans Fuvarozó és Szolgáltató Kft.	510/36.	Egyéb szállítást kiegészítő szolgáltatás	2010.10.01.
TB Cowhorses Kft.	Fő u. 1/A.	Egyéb sporttevékenység	2018.11.19

Csapodi székhelyű és/vagy telephelyű egyéni vállalkozók és adószámos magánszemélyek 2019. február hónapban

(Forrás: NAV)

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Dr. Mag Adrienn Erzsébet	Fő u. 72.	Egészségügyi alapellátás	2006.12.06.
Horváth Roland	Fő u. 102.	Egyéb mezőgazdasági gép javítása	2003.04.04.
Bella Csaba	Fő u.	Dísznövény- és virágtermesztés	1993.01.15.
Csiszár Ákos	Fő u. 143.	Közreműködés postai szolgáltatás ellátásában	2016.08.23.
Veréb József	Petőfi u. 4.	Egyéb mezőgazdasági gép javítása	2016.09.15.
Veréb József	Petőfi u. 4.	Gépjármű részegység és alkatrész javítás	2018.06.01.
Weimann Krisztián	Dózsa u. 2.	Épületburkoló-ipari munkák	2010.04.20.
Horváth József László	Dózsa u. 1.	Közösségi, szabadidős szálláshely-szolgáltatás: gyermek- és ifjúsági tábor	1994.04.01.
Kámán Judit	Fő u. 49.	Egyéb, üzlethez nem kötött vendéglátás	2016.04.19.
Bella Kristóf	Fertőszent-miklósi út 3.	Egyedi szoftverfejlesztés	2018.04.02.
Kondor Tünde	Rákóczi F. u. 4.	Gabonaféle (kivéve: rizs), hüvelyes növény, olajos mag termesztése	2014.10.13.
Eged József	Fertőszent-miklósi út 11.	Szőlőmust-, bortermelés (saját termelésű alapanyagból)	2000.03.22.
Csiszár Imre	Fő u. 71.	Kőművesmunka	2018.11.12.
Nagy Zoltán	Fő u. 26.	Lakó- és nem lakóépület kivitelezése	2015.06.01.
Nagy Ernő	Fő u. 35.	Kézi és gépi fakitermelés bérmunkában	2005.04.25.
Csiszár Imre	Fő u. 34.	Közreműködés postai szolgáltatás ellátásában	2018.06.26.

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Kovács Soós Barbara	Fő u. 37.	Férfi-, női-, gyermekfodrászat	2018.04.03.
Kiss András	Fő u. 111.	Hangosítás	2013.06.04.
Kovacsics Enikő	Fő u. 14.	Kozmetika, szépségápolás	2017.07.03.
Kocsisné Kozák Veronika	Petőfi u. 20/C.	Ruházati és egyéb konfekcionált termékek javítása	2012.04.11.
Szalai Ferenc	Vásártér u. 15.	Vadgazdálkodási szolgáltatás	2002.01.10.
Vécs Norbert János	Fő u. 140.	Kocsmai, italbolti vendéglátás	2003.05.07.
Csóka Istvánné	Ciráki u. 6.	Vegyes-kiskereskedelem élelmiszer jelleggel, élelmiszer diszkont	1990.10.15.
Nagy István	Dózsa u. 5.	Földmérés, térképészet	2012.01.23.
Dr. Nagy Sándor László	Dózsa u. 5.	Egyéb állat tenyésztése	2013.01.15.
Horváth Tamás	Vásártér u. 25.	Lakó- és nem lakóépület kivitelezése	2015.06.01.
Kaszás Istvánné	Kossuth u. 14.	Vegyes gazdálkodás (növénytermesztés állattenyésztéssel)	2008.02.25.
Németh Zoltán	299/2	Épületasztalos-ipari termék gyártása	1995.03.01.
Tomsich Ákos	Fő u. 21.	Közúti teherszállítás	1987.07.01.
Párkányi Szabolcs	Ciráki u. 12/A.	Egyéb pénzügyi kiegészítő tevékenység	2017.09.06.
Vécs Judit	Ciráki u. 12/A	Tüzelőanyag kiskereskedelme házhoz szállítással	2017.05.02.
Vécs Gábor	Ciráki u. 12/A	Tüzelőanyag kiskereskedelme házhoz szállítással	2017.09.06.
Markó Lajos	Hrsz 8/4.	Egyéb, nem évelő növény termesztése	2013.04.08.
Osztódi Balázs	Tó u. 1.	Festés, mázolás	2017.09.16.

Név	Cím	Tevékenység	Kezdés dátuma
Szigethi János	Fő u. 18.	Nem menetrend szerinti autóbuszos közúti személyszállítás	2010.06.16.
Dajka Attila	Ciráki u. 481/2.	Épület építési beruházás szervezése	2017.02.20.
Szabó Ildikó	Fő u. 135.	Kozmetika, szépségápolás	2018.06.01

15. számú melléklet

A csapodi futballcsapatok helyezései 1999/2000-től

Az első csapat helyezései:

1999/2000: 18. hely	2005/2006: 11. hely	2011/2012: 8. hely	2017/2018: 3. hely
2000/2001: 10. hely	2006/2007: 3. hely	2012/2013: 8. hely	2018/2019: 6. hely
2001/2002: 2. hely	2007/2008: 17. hely	2013/2014: 9. hely	2019/2020:* 7. hely
2002/2003: 7. hely	2008/2009: 13. hely	2014/2015: 10. hely	
2003/2004: 5. hely	2009/2010: 12. hely	2015/2016: 9. hely	
2004/2005: 4. hely	2010/2011: 8. hely	2016/2017: 9. hely	

(* A koronavírus járvány miatt – 16 lejátszott meccs után – félbeszakadt a bajnokság.)

A tartalékcsapat helyezései:

2001/2002: 3. hely	2007/2008: 13. hely	2012/2013: 8. hely	2017/2018: 5. hely
2002/2003: 1. hely	2008/2009: 8. hely	2013/2014: 11. hely	2018/2019: 6. hely
2003/2004: 3. hely	2009/2010: 12. hely	2014/2015: 10. hely	2019/2020:* 8. hely
2004/2005: 4. hely	2010/2011: 11. hely	2015/2016: 7. hely	
2006/2007: 10. hely	2011/2012: 9. hely	2016/2017: 7. hely	

(*A koronavírus járvány miatt – 16 lejátszott meccs után – félbeszakadt a bajnokság.)

16. számú melléklet

Csapodi receptek nagyanyáinktól

(Lejegyezte Kovács Lajosné)

Kukoricaprósza

2 liter tejet 0,5 liter vízzel felforralunk és leforrázunk vele 1 kg kukoricalisztet. Adunk még hozzá 1 kávéskanál sót, majd letakarva 3-4 órát pihentetjük. Közben elkeverünk 3-4 evőkanál sima lisztet és ½ csomag sütőport 3 tojássárgájával, majd jól összedolgozzuk a félretett masszával. Vastagon kizsírozott tepsibe öntjük és 150-180 °C-os sütőben

kb. 1,5 órát sütjük. Félig kihűlve meghintjük vaníliás porcukorral. Tetejét díszíthetjük még szilvalekvárral vagy apró szemű szőlővel is.

Kukoricakása

Tetszés szerinti mennyiségű vizet és kukoricadarát felteszünk főni, sóval ízesítjük. Amikor a kukorica kezd puhulni, folyamatos keverés közben kicsinyenként annyi tejet adunk hozzá, hogy az a kívánt sűrűségű legyen. Így főzzük teljesen készre. Tetejét ki-ki ízesítheti pirított vöröshagymával, cukorral, szilvalekvárral.

Mákos puliszkagaluska

Hozzávalók: 15 dkg kukoricadara, liszt, búzadara, 10 dkg vaj, 15 dkg darált mák, 10 dkg porcukor, 3 evőkanál porcukor

A kukoricadarát, lisztet és búzadarát összekeverjük, majd 8 dl forrásban lévő cukros vízben állandó keverés mellett sűrűre főzzük. Ezután a masszát olvasztott vajba mártott evőkanállal egy tűzálló tálba szaggatjuk. Megöntözzük a maradék vajjal, tetejét megszórjuk a porcukorral elkevert darált mákkal. Frissen sülve tálaljuk.

Puliszka

Hozzávalók: 50 dkg kukoricaliszt, 10 dkg vaj, 15 dkg juhtúró vagy tehéntúró, 2dl tejföl, só

Fél liter forrásban lévő sós vízbe lassan beleöntjük a kukoricalisztet és állandó kevergetés közben kukoricakását (puliszkát) főzünk belőle. Ezután kivajazunk egy tűzálló edényt és ebbe szaggatunk evőkanállal egy sort a puliszkából. Megszórjuk egy kis olvasztott vajjal elmorzsolt juhturóval és néhány kanál tejföllel. Addig rakjuk a réteget egymásra míg a hozzávalók el nem fogynak. A tetejére tejfölös juhtúró kerüljön. Előmelegített sütőben kb. 20-25 perc alatt aranysárgára sütjük. Fejes salátával kitűnő vacsora, de kínálhatjuk húsok mellé köretként is.

Piskóta kukoricalisztből

6 tojássárgáját kikeverjük 6 evőkanál porcukorral, a fehérjét pedig pici sóval kemény habbá verjük. 6 evőkanál kukoricalisztbe belekeverünk 1 tasak sütőport és a felvert tojások habjával felváltva a cukros tojássárgájához adagoljuk. Óvatosan keverjük, hogy a tojáshab össze ne törjön. Ezután zsírozott, lisztezett tepsiben vagy tortaformában sütjük.

Ha megsült kiborítjuk egy deszkára, tetejét megkenjük lekvárral. E fölé kerülhet még citromfondant. 1 citrom levét elkeverjük annyi porcukorral, hogy jó sűrű legyen és ezt kenjük a lekváros piskóta tetejére. Ha kihűlt tálaljuk.

Vajolla

10 dkg vajat jól felforrósítunk. 1 pohár tejfölt 2 csapott kanál liszttel simára keverünk és a forró vajban megrotyogtatjuk. Kenyérre kenjük és úgy fogyasztjuk.

Málé

50 dkg nyers, tisztított burgonyát lereszelünk és eldolgozzuk 3 pohár joghurttal, 1 evőkanál étolajjal, sóval, törött borssal, reszelt szerecsendióval és annyi liszttel, hogy állaga még puha maradjon. Vastagon kizsírozott tepsibe öntjük és forró sütőben sütjük.

Nudli

1 kg héjában főtt, megtisztított és áttört burgonyát jól összegyúrunk 25 dkg liszttel, 1 tojással, 2-3 dkg zsírral, sóval. A cipókra osztott tésztát pihentetés nélkül lisztezett deszkán kb. 1 cm vastagra nyújtjuk és 3-4 cm hosszúságú nudlikra daraboljuk. Lobogó forró sós vízben kifőzzük, hideg vízzel leöblítjük. Közben kevés zsiradékon zsemlemorzsát pirítunk és ebben forgatjuk meg a kifőtt nudlikat. Porcukorral meghintve melegen tálaljuk. Morzsa helyett forgathatjuk porcukorral elkevert darált mákba is.

Szilvás vagy barackos gombóc, lekváros derelye

Tésztája ugyanúgy készül, mint a nudlié. A kinyújtott tésztát négyzetekre vágjuk, tetszés szerint megtöltjük és gombócot ill. derelyét formázunk belőle. Forró vízben addig főzzük, amíg feljönnek a víz tetejére. Zsírban pirított zsemlemorzsába forgatjuk, fahéjas porcukorral megszórva tálaljuk.

Kalács

Kb. 50 dkg lisztet szitálunk a dagasztótálba. Adunk hozzá pici sót, egy kevés cukrot, langyos tejben felfuttatott élesztőt és 3-4 kanál olvasztott zsírt. Jól kidagasztjuk, amíg hólyagos nem lesz, és a tészta elválik a kezünktől és a dagasztótál oldaláról. Ekkor betakarjuk és meleg helyen duplájára kelesztjük. Ha megkelt, gyúródeszkára borítjuk, két cipót formázunk belőle. A cipókat kisodorjuk, tetszés szerinti tölteléket teszünk bele (kakaó, dió, mák) majd feltekerjük és zsírozott tepsibe tesszük. Tetejét megkenjük tojássárgájával és előmelegített sütőben megsütjük.

Házi túrós rétes

Hozzávalók: 50 dkg rétesliszt, 3 dl víz, 1 mokkáskanál só, 1 mokkáskanál 10%-os ecet, 1 tojás, tejföl, olaj vagy zsír (dió nagyságú)

Töltelék: 1 kg túró, 4 tojás, 30 dkg kristálycukor, 2 dl tejföl, 2 cs. vaníliás cukor, 1 citrom reszelt héja

3 dl kézmeleg vízben nagyon jól keverjük el a sót és az ecetet. Tegyük a lisztet, a tojást és a víz kétharmadát egy tálba és kezdjük el dagasztani a rétest. A tészta keménységétől függ, hogy mennyi folyadékra lesz szükség. Ha a tészta felvette a vizet és nem túl kemény, hozzáadunk egy diónyi zsírt, jól eldolgozzuk és 5 percet pihentetjük. Ez idő alatt a tészta dolgozik helyettünk. Ennyi idő kell a lisztszemcsék felduzzadásához, ami által a tésztában lévő sikér kifejti hatását. Ezután 2 perces munkával hólyagosra verjük a tésztát. A cipók méretét mindig a rétesnyújtó asztal határozza meg. A fél kg lisztből kétszer lehet betakarni egy 100x80 cm-es konyhaasztalt. A cipókat átkenjük olajjal, hogy ne cserepesedjen meg a tészta, és a dagasztótálat ráfordítva 20 percig pihentetjük. Akkor jó a tészta keménysége, ha megcsípjük az oldalát és emelni kezdjük, akkor

nem emelkedik azonnal, hanem egy darabig (kb 10 cm-re) kinyúlik és csak ezután kezd emelkedni a többi része. Az sem jó, ha ilyenkor elszakad, mert akkor túl sok folyadékot gyúrtunk bele. A húzásnál (nyújtásnál) keletkezett tésztaszéleket újra összedolgozzuk és 15-20 perc pihentetés után ismét nyújtható lesz. A töltelékhez a túrót krumplinyomón áttörjük, belerakjuk a cukrot, vaníliáscukrot, citromhéjat, a tojások sárgáját és jól összekeverjük. Végül óvatosan belekeverjük a habbá vert tojásfehérjéket. A kihúzott (nyújtott) tésztát meghintjük olvasztott házizsírral. A zsiradékba mindig teszünk harmadrész tejfölt, hogy a tészta ne bőrösödjön sütés közben. Rárakjuk a tölteléket, az abrosz segítségével föltekerjük és a tepsibe tesszük. Tetejét is megkenjük a tejfölös zsiradékkal és 200 °C-os sütőben kb. 30 percig sütjük. Porcukorral meghintve tálaljuk.

Fánk

Hozzávalók: 1 kg finomliszt, kb. 8 dl tej, 5 dkg élesztő, 2 púpos evőkanál cukor, 1 csapott evőkanál só, 1 tojás, 1 evőkanál étolaj

2 dl langyos tejben elkeverünk 1 evőkanál cukrot, belemorzsoljuk az 5 dkg élesztőt és felfuttatjuk. Közben egy tálba beleszitáljuk a lisztet, hozzáadunk 1 evőkanál cukrot és sót, jól elkeverjük a liszttel. Beleütjük az egész tojást, ráöntjük a felfuttatott élesztőt. A kézmelegre langyosított tejet apránként adagoljuk hozzá, hogy összeállítva se túl kemény, se túl lágy ne legyen. Kézzel összedolgozzuk, de csak annyira, hogy a liszt elvegyüljön a folyadékkal és a massza teljesen egynemű legyen. A tésztára 1 evőkanál étolajat csurgatunk és enyhén beleforgatjuk. Ez azért fontos, hogy a massza kidolgozás nélkül is leváljon a kezünkről és az edény faláról. Cipót formálunk belőle, kissé meglisztezzük, konyharuhával letakarjuk és meleg helyen 1,5 órát hagyjuk pihenni. Amikor a tészta megkelt, jól belisztezett gyúródeszkára borítjuk, a szélét körben kissé felhajtjuk és egy gyors mozdulattal átfordítjuk, majd ujjnyi vastagra kinyújtjuk. A kiszaggatott fánkokat egy ruhával letakarjuk és 20 percig pihentetjük. A sütőedényt félig töltjük olajjal, és felforrósítjuk. A fánkot először körkörös mozdulatokkal kicsit megnyújtjuk, majd a lisztes aljával eresszük a forró olajba! Ha a fánkok feljöttek, megfordítjuk és a másik oldalukat is szép aranybarnára sütjük. A felesleges olajat leitatjuk, porcukorral meghintve, esetleg baracklekvárral tálaljuk.

Forgácsfánk (Csöröge)

Ahány tojássárgája annyi evőkanál tejföl, egy kevés rum, kicsi sütőpor, liszt. A hozzávalókat egy tálban 5 percig keverjük, majd annyi lisztet adunk hozzá, hogy könnyen gyúrható tésztát kapjunk. Negyedóra pihentetés után levestészta vékonyságúra sodorjuk, derelyevágóval széles csíkokra vágjuk. Ujjunkra csavarva összeszedjük, és forró olajban mindkét felét aranybarnára sütjük. Porcukorral meghintve tálaljuk.

Kulcsos kalács (Kalinkó)

Hozzávalók: 0,5 l tej, 5 dkg élesztő, 1 kg rétesliszt, 2 tojássárgája, 1 dl étolaj, 10 dkg vaj, 1 kávéskanál só, 25 dkg kristálycukor, 1 csomag mazsola

A tejet egy marék cukorral és a sóval meglangyosítjuk, és felfuttatjuk benne az élesztőt. A liszthez hozzáadjuk a felfuttatott élesztős tejet, tojássárgákat, olajat, vajat és a maradék cukrot. Ezt alaposan kidolgozzuk, végül pedig az előzetesen tejben áztatott

mazsolát is beledolgozzuk. A megkelt tésztát kétfelé vesszük és kb. 15 percig pihentetjük. A kalácsot 8 ágból fonjuk, a kilencedikkel körbekerítjük. A tepsiben még 10-15 percig pihentetjük, megkenjük tojással. 180 °C-os sütőben kb. 30-40 percig sütjük. Amikor kivettük, cukros vízzel megkenjük, hogy szép fényes legyen.

Madártej

0,5 l tejet 1 csomag vaníliáscukorral felforralunk. Közben 3 tojásfehérjéből 2 dkg porcukorral kemény habot verünk. A habból evőkanál segítségével galuskákat szaggatunk és a forrásban lévő tejben kb. 2 percig főzzük. Ezután kiszedjük és lecsurgatjuk. 5 dkg porcukrot 3 tojássárgájával habosra keverünk majd pedig folytonos keverés mellett a forrásban lévő tejbe öntjük. Ezt követően addig főzzük, amíg sűrűsödni nem kezd. Aki szereti, adhat hozzá még 5 dkg megmosott mazsolát is. Tálkákba szedjük, és a tetejére tesszük a habgaluskát. Tálalhatjuk melegen vagy hidegen.

Sós stangli

1 kg lisztben elmorzsolunk 25 dkg margarint, 1dkg sót. Hozzáadunk 3 dl langyos tejben felfuttatott 5 dkg élesztőt, és annyi langyos tejet, amennyit a liszt felvesz. Jól kidagasztjuk majd meleg helyre tesszük, hogy megkeljen. A megkelt tésztából 5 cipót készítünk. A cipókat külön-külön kisodorjuk és 8 részre vágjuk. A cikkeket a szélesebb felénél indulva jó szorosan feltekerjük, tetejüket megkenjük tojássárgájával, megszórjuk sóval, köménnyel, és előmelegített sütőben szép pirosra sütjük.

Töpörtyűs pogácsa

1 kg liszthez hozzáadunk 3 tojássárgáját, sót, őrölt borsot, pici rumot, 1 pohár tejfölt, és 5 dkg, langyos tejben felfuttatott élesztővel jól összegyúrjuk. Ezután fél órát pihentetjük. Ledarálunk 50 dkg töpörtyűt és három részre osztjuk. Kisodorjuk a tésztát, megkenjük egy rész töpörtyűvel, majd a tésztát összehajtogatva félretesszük pihenni kb. fél órára. Ismét kisodorjuk és rákenünk egy rész töpörtyűt, majd ugyanolyan sorrendben, mint az előző esetben, összehajtogatjuk a tésztát. Ez azért fontos, mert így lesz szép leveles a pogácsánk. Fél óra múlva ismét sodrás, az utolsó adag töpörtyű, hajtogatás és pihentetés. Végül kisodorjuk, tetejét késsel apró kockásra bevagdossuk, kiszaggatjuk. Tepsire rakva tetejét tojássárgájával megkenjük és előmelegített sütőben aranybarnára sütjük.

Tejes leves

Fél liter tejet megforralunk, gyengén megsózzuk, és 4-5 dkg cukorral ízesítjük. 1 tojásból a szokásos módon tésztát gyúrunk, metéltnek összevágjuk, és a forrásban lévő tejbe főzzük. Forrón tálaljuk. Sós változata is készülhet. Tehetünk bele krumplit vagy rizst is.

Vargányás krumplileves

Kb. 0,5 kg megtisztított és kockára vágott burgonyát és egy jó maréknyi szárított vargánygombát sós vízben megfőzünk. Amikor megpuhult, kb. 2 dl tejfölt simára keverünk

2 evőkanál liszttel, és ezzel behabarjuk a levest. Ezután még 2-3 percig lassan forraljuk és tálaljuk.

(Dohányos) Csiszár-féle gombaleves

Hozzávalók: szárított gomba, 1-1 db lila- és vöröshagyma, 10 dkg füstölt szalonna, kb. 1 kg zöldség (sárgarépa, fehérrépa, karalábé, zeller), 1 evőkanál szárított zellerlevél, 2 db zöldségleves kocka, 1 evőkanál vegeta, 2 evőkanál búzaliszt, gulyáskrém, 1 db zöldpaprika (ha van szárított és friss paradicsom)

A jól átöblített szárított gombát előző este forró vízbe beáztatjuk, s reggelig úgy hagyjuk. Elkezdjük pirítani a kockára vágott szalonnát, majd hozzáadjuk az apró kockára vágott hagymákat és együtt pirítjuk tovább. Ha szép aranybarnára pirult, beleteszszük a zöldségeket és meghintjük 2 evőkanál liszttel. Ezt követően tovább dinszteljük, majd hozzáöntjük az előző este beáztatott gombát a vízzel együtt. Ezután fűszerezzük: leveskocka, vegeta, szárított zellerlevél, gulyáskrém. Jó ízt adhat még a szárított vagy friss paradicsom és a kis kockákra vágott zöldpaprika. A szükséges mennyiségű vizet még hozzáöntjük és a levest készre főzzük. Tálaláskor kínálhatunk hozzá tejfölt és levestésztát.

Tejfölös bableves

A szárazbabot egy éjszakán át vízben áztatjuk. Hideg sós vízben tesszük fel főni. Amikor a bab puhára főtt, a tejfölt simára keverjük 2 evőkanál liszttel. Ha túl sűrű lenne, egy kis tejjel hígíthatjuk és a levesbe öntjük. Jól kiforraljuk (kb. 5 perc), és tálaljuk. Készíthetjük frissen fejtett gyönge babból is, akkor nem kell beáztatni előtte.

Rántott bableves

Az előzőleg beáztatott babot sós vízben feltesszük főni. A levesbe teszünk még fehérrépát, sárgarépát, egy kis fej vöröshagymát is. Ha a bab és a zöldségek megpuhultak, világos rántást készítünk kevés pirospaprikával, és a leveshez adjuk. Jól kiforraljuk és tálaljuk.

Zöldségleves

A megtisztított és felaprított zöldségeket (sárgarépa, fehérrépa, karalábé) kevés zsíron megpirítjuk, vízzel felengedjük, sózzuk. Daragaluskát, vagy csipkedett tésztát főzünk bele. Ha elkészült, apróra vágott petrezselyemzölddel ízesíthetjük.

Paradicsomos káposzta

A káposztát éles késsel vékony csíkokra vágjuk, és – annyi sós vízzel, ami éppen ellepi – feltesszük főni. Egy kisebb vöröshagymát apróra vágunk és a káposztához adjuk. Aki szereti, pici ecettel is ízesítheti. Puhulásig főzzük, majd zsírból és lisztből zsemleszínű rántást készítünk. Ehhez adjuk a paradicsomlét, és hozzáöntjük a káposztához. Pár perc alatt összeforraljuk és tálaljuk.

Kerékrépa-főzelék

Ugyanúgy készítjük, mint a paradicsomos káposztát, csak a káposztát kerékrépával helyettesítjük.

Sóskafőzelék

A megtisztított, megmosott sóskát forró zsírban megfuttatjuk, majd kevés vizet aláöntve fedő alatt megpároljuk. Közben a tejfölt csomómentesen elkeverjük 2 evőkanál liszttel, tejjel felhígítjuk és a sóskára öntjük. Ha még így is sűrű, tej hozzáadásával beállítjuk a kívánatos sűrűséget. Jól összeforraljuk, és tálaljuk. Adhatunk hozzá pirított hagymás törtkrumplit és tükörtojást.

Toroskáposzta

Disznóöléskor készítjük savanyított káposztából. 2-3 kg káposztát felteszünk főni, annyi vízzel, ami épphogy ellepi. Belerakjuk a kockára vágott húsokat: dagadó, lapocka, comb. (Van, aki bőrkét is tesz bele.) Ízlés szerint lehet sózni, más fűszer nem nagyon kell bele, mert a káposzta is fűszeres. Ha már a húsok is puhára főttek, világos rántást készítünk őrölt pirospaprikával, ezzel még forraljuk pár percig, és tálaljuk.

Sült káposzta (savanyú káposztából)

Apró kockára vágott vöröshagymát zsíron megpirítunk. Hozzáadjuk a savanyú káposztát. Aprítunk bele füstölt szalonnát és húsos kolbászt bőven. Állandó kevergetés mellett készre sütjük. Friss, ropogós házi kenyérrel tálaljuk.

Kocsonya

Hozzávalók: 1 db csánk, 2-3 db köröm, 2-3 db disznó farok, fél disznó fej, 1 kg bőrke, vöröshagyma, fokhagyma, sárgarépa, fehérrépa, só, bors

A hozzávaló húsokat jól megmossuk és egy éjszakára hideg vízben áztatjuk. Reggel egy nagy fazékba tesszük, annyi vizet öntünk rá, hogy a húsokat jól ellepje és felteszszük főni. Közben megpucoljuk a zöldségeket (2-3 db sárgarépát, 2 db fehérrépát, 1 fej vöröshagymát, 1 nagyobb fej fokhagymát), és ezt is a fazékba tesszük a fűszerekkel együtt. Nagyon lassú tűzön, éppen csak gyöngyöző forrás mellett kb. 5-6 óra hosszat főzzük. Ha a húsok puhára főttek, levesszük a tűzről és hagyjuk kicsit hűlni, majd kiszedjük a húsokat, zöldségeket. Amennyire lehet lezsírozzuk a kocsonyalét, majd egy pamut szűrőruhán átszűrjük. A húsokat tányérokba adagoljuk, annyi levet merünk rá, hogy ellepje, majd hideg helyre téve megvárjuk amíg megdermed. Frissen reszelt tormával, ecettel, citrommal, pirospaprikával fogyassza ki-ki ízlése szerint!

Savanyú tüdő

A tüdőt és a szívet alaposan megmossuk. Vöröshagymával, szemes borssal, babérlevéllel, sóval ízesített vízben puhára főzzük. A vízből kivéve ujjnyi széles metéltre felvágjuk. Barna mártást készítünk finomra vágott vöröshagymával és fokhagymával. Felengedjük a főzőlével, ecettel, cukorral esetleg sóval ízesítjük, hogy pikáns, savanyú legyen

majd átszűrjük. Az átszűrt mártásba visszarakjuk a felcsíkozott belsőséget és kb. 10 percig lassú tűzön összeforraljuk. Zsemlegombóccal vagy kifőtt tésztával kínáljuk.

Csitkebor készítése

Hozzávalók: 2 kg dércsípte csitkebogyó, 5 l víz, 2 kg cukor

A csitkebogyót jól megmossuk, két végét levágjuk és egy fazékba tesszük. 5 l vizet felforralunk, feloldjuk benne a 2 kg cukrot és langyosra hűtve a csitkebogyóra öntjük. Az edényt egy ruhával letakarjuk és állandó hőmérsékletű (kb. 20 °C) helyen tartjuk egészen addig, amíg a gyöngyöző forrás befejeződik. Ez kb. 3-4 hét. Ekkor sűrű szövésű ruhán (gézen) átszűrve üvegekbe töltjük és fogyasztásig száraz, hűvös helyen tároljuk.

Felhasznált irodalom

- Magyarország hadtörténete. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
- Magyarország a XX. században. Kossuth Könyvkiadó, 1985.
- Thuróczy János: A magyarok krónikája. Fordította Horváth János. Magyar Helikon, 1918.
- Dr. Soproni Elek: A kultursarok gondjai. Sopronvármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása. Budapest 1940, a Magyar Társaság kiadása.
- Payr Sándor: Kanizsai Orsolya főrangú magyar nő a XVI. századból. Élet- és jellemrajz. Budapest, Luther Társaság, 1908.
- Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Székely és Társa Könyvnyomda Sopron, 1924.
- Payr Sándor: A vadosfai artikuláris egyházközség a Rábaközben. Budapest, Hornyanszky Viktor Cs. és kir. udv. könyvnyomdája, 1910.
- Belitzky János: Sopron vármegye története. Budapest, Stephaneum Nyomda, 1938.
- A Nagy-Martoniak. Arcanum Adatbázis Kft. www.arcanum.hu
- Magyar történeti életrajzok. Esterházy Pál. Arcanum Adatbázis Kft. www.arcanum.hu
- Katona Imre: Csapod – Falu a történelem sodrában. Bíró family, 2003.
- Katona Imre: A fertődi kastélyrendszer kialakulása. Soproni Szemle, 1976. XXX. évfolyam 2. szám.
- Katona Imre: A varjú-tanya. Honismeret, 1984 (12. évfolyam) 1. szám
- Regős Frigyes: Csapod múltja és jelene (Kézirat, 1966)
- Mohl Adolf és dr. Balics Lajos: Lövő története. Győr, Nitsmann József Könyvnyomdája, 1892.
- Győrffy István: Magyar nép, magyar föld. Turul Kiadás Budapest, 1942.
- Balázs János: Sylvester János és kora. Tankönyvkiadó Vállalat Budapest, 1958.
- Nagy László: A rossz hírű Báthoryak. Kossuth Könyvkiadó, 1985.
- Horányi Mátyás: Eszterházi vigasságok. Akadémiai Kiadó Budapest, 1959.
- Niederhauser Emil: Mária Terézia élete és kora. Pannonica Kiadó. 2000, 2004.
- Timár Lajos: Kenyeretlen Vitnyéd. Lóriprint Mosonmagyaróvár. Az 1993. évi első kiadás első változatlan utánnyomása.
- Takács Kálmán: Sopron város és a megye felszabadulása 1945-ben. Soproni Szemle 1956. X. évfolyam 1. szám.

- A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Kossuth Könyvkiadó, 1974.
- Háy Gyula: Született 1900-ban. Interart Stúdió Budapest, 1990.
- Harmat Árpád Péter: Országgyűlési választások Magyarországon a XX. században. www. tortenelemcikkek.hu
- Győr-Moson-Sopron Megye jegyzőinek almanachja. Hazánk Könyvkiadó Győr, 2000.
- Szülőföldünk, a Kisalföld. Kiadó a Győr-Sopron Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- Bogdán István: Régi magyar mulatságok. Magvető Könyvkiadó Budapest, 1978.
- Kósa László-Szemerkényi Ágnes: Apáról fiúra. Móra Ferenc Könyvkiadó, 1973.
- Dr. Verbényi István: Adventtől adventig. EFO Kiadó és Nyomda Budapest, 1997.
- Jeles napok, népszokások – Naptár 2016. Rosalianeum Kft. Sopron.
- Vanyó Aladár Tihamér: A katholikus restauráció Nyugatmagyarországon. Pannonhalma, 1928.
- Fazekas István: Oláh Miklós reformtörekvései az esztergomi egyházmegyében 1553–1568 között. Történelmi szemle XLV. (2003) 1-2.
- Dr. Kéri Katalin: Neveléstörténeti vázlatok. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar, Országos Rendőrfőkapitányság Oktatási és Kiképző Központ 1996.
- Dr. Pálvölgyi Ferenc: Magyar pedagógia 1945 után. (Előadásvázlat)
- Czene Valéria: Katolikus ellenreformáció és népoktatás Magyarországon. Bölcsészdoktori értekezés Szeged, 1983.
- Balsay Endre: Fejezetek a Kapuvár környéki erdők történetéből Kiadó dr. Magas László, 2008.
- Dr. Csöre Pál: Adatok a magyarországi erdők XI-XV. századbeli történetéhez. Az Erdő 1963.12. (98. évf.) 4. füzet.
- Csapod – Településképi arculati kézikönyv. Készült Magyarország Kormánya megbízásából, a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényhez kapcsolódóan.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ . . . . . 7. oldal

EGY KIS HELYRAJZ . . . . . 9. oldal

A FALU TÖRTÉNETE . . . . . 15. oldal

1. A honfoglalás előtt . . . . . 15. oldal
2. Honfoglalás. Veszély nyugatról, keletről . . . . . 16. oldal
3. Bertrand, a falu első földesura . . . . . 17. oldal
4. Az Osl, a Kanizsai és a Nádasdy család . . . . . 19. oldal
4.1. A gyökerek . . . . . 19. oldal
4.2. Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya . . . . . 20. oldal
4.3. További Nádasdyak . . . . . 22. oldal
4.4. Kastély és a majorok . . . . . 23. oldal
4.5. A Szalayak és a Tarnóczyak szerepe . . . . . 24. oldal
4.6. A török elől menekülők Csapodon, a Bocskai hadjárat „hozadéka” . . 25. oldal
5. Az Esterházyak tulajdonában . . . . . 26. oldal
6. Monbijou és egyéb építkezések . . . . . 27. oldal
7. Az 1767. évi urbárium, háborúk Napóleonnal . . . . . 29. oldal
8. Forradalom és szabadságharc 1848-49 . . . . . 30. oldal
9. A tagosítás . . . . . 32. oldal
10. A vasút . . . . . 33. oldal
11. Kivándorlások Amerikába, parcellázási igények . . . . . 36. oldal
12. A Hangya szövetkezet, a dalárda, a kultúrház . . . . . 39. oldal
13. Az 1. világháború . . . . . 41. oldal
14. Forradalmi események, a tanácsköztársaság . . . . . 42. oldal
14.1. A háború vége, az első magyar köztársaság, proletárdiktatúra . . . . . 42. oldal
14.2. A csapodi iskolaszék ülése a tanácsköztársaság kikiáltása után . . . . . 44. oldal
14.3. A direktórium Csapodon, a nagycenki ellenforradalom . . . . . 45. oldal
14.4. Szamuely Csapodon . . . . . 45. oldal
14.5. A tanácsköztársaság bukása után . . . . . 46. oldal
15. Felemás földreform, harc a hercegséggel . . . . . 48. oldal
16. Jászai Mari szolgagyőri birtoka . . . . . 49. oldal
17. A vásárjog megszerzése. Iparosok Csapodon . . . . . 51. oldal
18. Pityermajor, a pityeri tanyák . . . . . 57. oldal
19. A levente mozgalom . . . . . 59. oldal
20. A 2. világháború . . . . . 60. oldal

20.1. Ökrök Drezdába, hadba lépés, a zsidókérdés, repülőtér a határban . . 60. oldal
20.2. Három különleges vasúti szerelvény Csapodon . . . . . 63. oldal
20.3. Menedék a csapodi erdőben . . . . . 64. oldal
20.4. Harcok és azok áldozatai, károk . . . . . 66. oldal
21. Koalíciós kormányzás, egypártrendszer . . . . . 70. oldal
22. Magángazdálkodás . . . . . 75. oldal
23. Közös gazdálkodás . . . . . 78. oldal
23.1. Nehéz indulás . . . . . 78. oldal
23.2. A vezetői válság vége . . . . . 79. oldal
23.3. Marhatartás, csirkék a padláson. . . . . 81. oldal
23.4. Angóratenyésztés . . . . . 84. oldal
23.5. Juhtenyésztés . . . . . 86. oldal
23.6. Gyümölcstermesztés . . . . . 87. oldal
23.7. Szántóföldi növénytermesztés, erdőgazdálkodás . . . . . 89. oldal
23.8. Nyereséges gazdálkodás. . . . . 93. oldal
23.9. A háztáji gazdálkodás. . . . . 95. oldal
23.10. A közös gazdálkodás vége . . . . . 96. oldal
24. Fejlődés ellentmondásokkal . . . . . 98. oldal
25. A politikai és társadalmi rendszer változása . . . . . 101. oldal

A VALLÁS ÉS A NÉPSZOKÁSOK . . . . . 105. oldal
1. Advent, karácsony. . . . . 105. oldal
2. Mikulásjárás. . . . . 109. oldal
3. Lucázás . . . . . 110. oldal
4. István-köszöntés . . . . . 112. oldal
5. Korbácsolás . . . . . 113. oldal
6. Szilveszter, újév . . . . . 114. oldal
7. Vízkereszt. . . . . 115. oldal
8. Farsang . . . . . 115. oldal
9. Gyertyaszentelő boldogasszony napja. . . . . 116. oldal
10. Balázs napja . . . . . 116. oldal
11. Nagyböjt . . . . . 117. oldal
12. Húsvét. . . . . 119. oldal
13. Szent Márk napja . . . . . 121. oldal
14. Keresztjáró napok . . . . . 121. oldal
15. Áldozócsütörtök . . . . . 122. oldal
16. Pünkösd . . . . . 122. oldal
17. Úrnapja . . . . . 124. oldal
18. Búcsú. . . . . 126. oldal
19. Kisbúcsú . . . . . 128. oldal
20. Szentségimádás (szentségnap) . . . . . 129. oldal
21. Elsőáldozás. . . . . 129. oldal
22. Bérmálkozás. . . . . 130. oldal
23. Búcsújárások, zarándoklatok . . . . . 132. oldal
24. A keresztelő . . . . . 135. oldal

25. Ismerkedés, eljegyzés . . . . . 136. oldal
26. Az esküvő és a lakodalom . . . . . 137. oldal
27. Halotti szokások, temetés, gyász . . . . . 148. oldal
28. Imaórák, imádkozási szokások . . . . . 152. oldal
29. Templomba járás, miselátogatás . . . . . 152. oldal
30. Útszéli keresztfák, „képesfák” . . . . . 153. oldal
31. Fontos események, jeles napok . . . . . 155. oldal
31.1. Regrutaság, bevonulás . . . . . 155. oldal
31.2. Szüret . . . . . 156. oldal
31.3. Káposztaeltevés . . . . . 157. oldal
31.4. Kukoricafosztás . . . . . 158. oldal
31.5. Disznóölés . . . . . 158. oldal
31.6. Májusfa-állítás . . . . . 162. oldal
32. Babonák, hiedelmek . . . . . 162. oldal
33. Időjárás jóslások . . . . . 163. oldal
34. Szólások, mondások . . . . . 164. oldal
35. Tájszólás . . . . . 166. oldal
36. Melléknevek (ragadványnevek) . . . . . 167. oldal
37. Falucsúfolók . . . . . 168. oldal

AZ ISKOLA . . . . . 169. oldal
1. Mozaikok a magyar neveléstörténetből . . . . . 169. oldal
1.1. Táltosok, kolostorok, papok . . . . . 169. oldal
1.2. Reneszánsz kor, reformáció, ellenreformáció . . . . . 170. oldal
1.3. Ratio Educationis . . . . . 171. oldal
1.4. A népoktatási törvényig . . . . . 172. oldal
1.5. Néhány mérföldkő 1948-ig . . . . . 174. oldal
1.6. Fejezetek 1948 után . . . . . 175. oldal
2. Az iskola Csapodon . . . . . 176. oldal
2.1. Az iskolaház, az első ismert iskolamester . . . . . 176. oldal
2.2. Az iskolamester javadalmazása . . . . . 178. oldal
2.3. Az iskolaház bővítései, új iskolaterem, új iskola . . . . . 180. oldal
2.4. Amiről az iskolaszéki jegyzőkönyvek tudósítanak (1892-1930) . . . . . 184. oldal
2.4.1. A pályázókról . . . . . 184. oldal
2.4.2. Az iskolaszék tagjairól és a szülőkről . . . . . 185. oldal
2.4.3. Az eredményekről és az anyagiakról . . . . . 185. oldal
2.4.4. A női tanerőről . . . . . 186. oldal
2.4.5. A sok hiányzásról . . . . . 187. oldal
2.4.6. A rugalmasságról . . . . . 188. oldal
2.4.7. A madarak és fák napjáról . . . . . 189. oldal
2.4.8. Az 1. világháborúról . . . . . 190. oldal
2.5. Az államosítás előtt (1930-1948) . . . . . 191. oldal
2.6. Az államosítás után az iskola megszűnéséig . . . . . 194. oldal
2.7. Tisztelet az utókortól . . . . . 203. oldal

A CSAPOD KÖRNYÉKI ERDŐK . . . . . 209. oldal
1. Geológiai és domborzati viszonyok . . . . . 209. oldal
2. A vadállomány és vadászata . . . . . 210. oldal
3. Erdőgazdálkodás . . . . . 216. oldal
4. Az erdő növényei . . . . . 218. oldal
4.1. Erdei fáink és főbb sajátosságaik . . . . . 219. oldal
4.1.1. Csertölgy (Quercus cerris) . . . . . 219. oldal
4.1.2. Kocsányos tölgy (Quercus robur) . . . . . 219. oldal
4.1.3. Akác (Robinia pseudoacacia) . . . . . 219. oldal
4.2. Cserjék erdeinkben, azok főbb sajátosságai . . . . . 220. oldal
4.2.1. Galagonya (Crataegus monogyna) . . . . . 220. oldal
4.2.2. Vadrózsa (Rosa canina) . . . . . 220. oldal
4.2.3. Húsos som (Cornus mas) . . . . . 221. oldal
4.2.4. Veresgyűrű som (Cornus sanguinea) . . . . . 221. oldal
4.2.5. Kökény (Prunus spinosa) . . . . . 221. oldal
4.2.6. Közönséges fagyal (Ligustrum vulgare) . . . . . 221. oldal
4.2.7. Hamvas szeder (Rubus caesius) . . . . . 221. oldal
4.2.8. Kinincs, vagy gyalogakác (Amorpha fruticosa) . . . . . 222. oldal
4.2.9. Ami még megtalálható . . . . . 222. oldal
4.3. Lágyszárúak erdeinkben, azok főbb sajátosságai . . . . . 222. oldal
4.3.1. Siska nádtippan (Calamagrostis epigeios) . . . . . 222. oldal
4.3.2. Jágerkender (Solidago gigantea) . . . . . 222. oldal
4.3.3. Szöszös ökörfarkkóró (Verbaskum phlomoides) . . . . . 223. oldal
4.3.4. Kígyószisz (Echium vulgare) . . . . . 223. oldal
4.3.5. Fekete nadálytő (Symphytum officinale) . . . . . 223. oldal
4.3.6. Erdei pajzsika (Dryopteris filix-mas) . . . . . 223. oldal
4.3.7. Kétlevelű csillagvirág (Scilla bifolia) . . . . . 224. oldal
4.3.8. Ki ne maradjanak! . . . . . 224. oldal
4.4. Gombák az erdeinkben . . . . . 224. oldal
4.4.1. Ízletes vargánya (Boletus edulis) . . . . . 224. oldal
4.4.2. Nagy őzlábgomba (Macrolepiota procera) . . . . . 224. oldal
4.4.3. Csupros tuskógomba (Armillaria tabescens) . . . . . 225. oldal
4.4.4. Erdei csiperke (Agaricus silvaticus) . . . . . 225. oldal
4.4.5. Lila pereszke (Clitocybe nuda) . . . . . 225. oldal
4.4.6. Gyilkos galóca (Amanita phalloides) . . . . . 225. oldal
4.4.7. Még három érdekesség . . . . . 226. oldal
5. A csapodi erdők faunája . . . . . 226. oldal
5.1. A négy nagy . . . . . 226. oldal
5.1.1. Gímszarvas (Cervus elaphus) . . . . . 226. oldal
5.1.2. Dámvad (Dama dama) . . . . . 227. oldal
5.1.3. Őz (Capreolus capreolus) . . . . . 228. oldal
5.1.4. Vaddisznó (Sus scrofa) . . . . . 229. oldal
5.2. Egyéb szőrmés gerincesek . . . . . 230. oldal
5.2.1. Róka (Vulpes vulpes) . . . . . 230. oldal
5.2.2 Borz (Meles meles) . . . . . 231. oldal

5.2.3. Nyuszt (Martes martes) . . . . . 231. oldal
5.2.4. Görény (Mustela putorius) . . . . . 232. oldal
5.2.5. Mezei nyúl (Lepus europaeus) . . . . . 232. oldal
5.3. Madarak . . . . . 232. oldal
5.3.1. Egerészölyv (Buteo buteo) . . . . . 233. oldal
5.3.2. Barna rétihéja (Circus aeruginosus) . . . . . 233. oldal
5.3.3. Héja (Accipiter geutilis) . . . . . 233. oldal
5.3.4. Erdei fülesbagoly (Asio otus) . . . . . 234. oldal
5.3.5. Kuvik (Athene noctua) . . . . . 234. oldal
5.3.6. Fácán ((Phasianus colchicus) . . . . . 234. oldal
5.3.7. Fogoly (Perdix perdix) . . . . . 235. oldal
5.3.8. Fürj (Coturnix coturnix) . . . . . 235. oldal
5.3.9. Holló (Corvus corax) . . . . . 235. oldal
5.3.10. Vetési varjú (Corvus frugilegus) . . . . . 236. oldal
5.3.11. Dolmányos varjú vagy szürke varjú (Corvus coruix) . . . . . 236. oldal
5.3.12. Szarka (Pica pica) . . . . . 236. oldal
5.3.13. Szajkó (Garrulus glandarius) . . . . . 236. oldal
5.3.14. Fehér gólya (Ciconia ciconia) . . . . . 237. oldal
5.3.15. Szalonka (Scolopax ruszticola) . . . . . 237. oldal
5.3.16. Búbos banka (Upupa epops) . . . . . 238. oldal
5.3.17. Füsti fecske (Hirundo rustica) . . . . . 238. oldal
5.3.18. Molnár fecske (Delichon urbicum) . . . . . 238. oldal
5.3.19. Házi veréb (Passer domesticus) . . . . . 239. oldal
5.3.20. Ökörszem (Troglodytes troglodytes) . . . . . 239. oldal
5.4. Hüllők (Reptilia) . . . . . 240. oldal
5.4.1. Vízisikló (Natrix natrix) . . . . . 240. oldal
5.4.2. Lábatlan gyík/kuszma (Angius fragilis) . . . . . 240. oldal
5.4.3. Fürge gyík (Lacerta agilis) . . . . . 240. oldal
5.5. Kétéltűek . . . . . 241. oldal
5.5.1. Kecskebéka (Pelophylax ridibundus) . . . . . 241. oldal
5.5.2. Barna varangy (Bufo bufo) . . . . . 241. oldal
5.5.3. Zöld levelibéka (Hyla arborea) . . . . . 241. oldal
5.5.4. Erdei béka (Rana dalmatina) . . . . . 242. oldal
5.6. Rovarok (Insecta) . . . . . 242. oldal
5.6.1. Nagy szarvasbogár (Lucanus cervus) . . . . . 242. oldal
5.6.2. Májusi cserebogár (Melolontha melolontha) . . . . . 243. oldal
5.6.3. Búcsújáró lepke (Thaumetopoea processionea) . . . . . 243. oldal
6. Epilógus . . . . . 243. oldal

ÉPÍTETT ÉRTÉKEK . . . . . 245 oldal
1. Lakóházak . . . . . 245. oldal
2. Templom . . . . . 246. oldal
3. Plébánia . . . . . 261. oldal
4. Iskolák . . . . . 264. oldal
5. Kastély és a major . . . . . 264. oldal

6. Vasútállomás . . . . . 265. oldal
7. Felvigyázóház. . . . . 266. oldal
8. Faluház . . . . . 266. oldal
9. Birkacsárda. . . . . 267. oldal
10. Temetők . . . . . 268. oldal
11. Keresztek, szobrok, emléktáblák, emlékművek. . . . . 269. oldal
12. Göbösmajori régi és új építmények . . . . . 274. oldal

CSAPOD NAPJAINKBAN. . . . . 277. oldal
1. A számok tükrében. . . . . 277. oldal
2. Az önkormányzat és intézményei . . . . . 278. oldal
3. Vállalkozások . . . . . 281. oldal
4. Civil élet . . . . . 286. oldal
4.1. Csapod-barátok Egyesülete. . . . . 286. oldal
4.2. Tarr István Egyesület . . . . . 292. oldal
4.3. Nyugdíjas klub. . . . . 294. oldal
4.4. Vöröskereszt. . . . . 295. oldal
4.5. Csapod Sport Club . . . . . 295. oldal
4.6. Dalárda . . . . . 298. oldal
4.7. Polgárőrség. . . . . 299. oldal
5. Rendezvények . . . . . 300. oldal

VÉGSZÓ . . . . . 311. oldal

MELLÉKLETEK . . . . . 313. oldal